canik belediyesi

"Türkiye'nin Gözbebeği"

Kültür Yayınları / No: 11

SAMSUN COĞRAFYASI

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK

SAMSUN
Coğrafyası

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ | **Prof. Dr. Halil İbrahim ZEYBEK**

Samsun / 2016

canik belediyesi

"Türkiye'nin Gözbebeği"

© Bütün hakları saklıdır.

Metinlerin içeriğinden yazarları sorumludur.
İleri sürülen fikir ve öneriler Canik Belediyesi'nin resmî görüşü değildir.
İzinsiz çoğaltılmaz. Kitaptaki bilgilerden kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Canik Belediyesi Kültür Yayınları
Yayın No: 55-16-01

Takım Numarası
-

ISBN
978-605-65683-4-3

Samsun 2016

Editör: Prof. Dr. Cevdet YILMAZ

Mizanpaj ve Kapak Tasarımı
Burhan ÖZAKÇA
0507 669 1981

Baskı Tarihi
Ocak 2016

Baskı Yeri
Uğur Ofset Pazar Mahallesi Mukayyitzade Sokak No: 48
İlkadım / SAMSUN
0362 431 52 55

Sertifika Numarası
14021

CANİK BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Belediye Evleri Mah. Girne Sokak (55080)

CANİK / SAMSUN
Tlf: +90 444 55 90
Faks: +90 362 238 84 30
Web : www.canik.bel.tr
E-posta : canik@canik.bel.tr

Değerli Dostlar;

Tarih bir milletin şuurudur. Geçmişini bilmeyen milletler geleceğini de planlayamaz, yarınlarına şekil veremez. Bu nedenle Canik Belediyesi olarak şehrimizin ve bölgemizin gizli kalmış tarihini gün yüzüne çıkarmayı büyük bir sorumluluk olarak görüyoruz.

Bir şehrin hedeflerini ortaya koyarken ve şehrin geleceğini planlarken o şehrin geçmişini de çok iyi bilmek gerekir. Biz, şehirlerin geleceğinin geçmişinde gizli olduğuna inanıyoruz.

İşte bu nedenle daha önce şehrimizin ve bölgemizin geleceğine yön vereceğine inandığımız "İlkçağdan Cumhuriyete Canik" ve "İlkçağdan Cumhuriyete Canik" kitaplarımız başta olmak üzere, "Bilim, Ahlak ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları", "Gelenekten Moderniteye Canik (1923-1950)" ile "Samsun – Canik ve Değerleri" kitaplarımız kültür eseri olarak kütüphanelerdeki yerlerini aldı.

Şimdi ise "Samsun Coğrafyası" kitabımızı çıkarmanın heyecanını yaşıyoruz.

Bu eser, Samsun ve bölgenin coğrafi hayatını gün yüzüne çıkarması ve geleceğe ışık tutması bakımından oldukça önem taşıyor, önümüze bölgemize ait geniş bir fotoğraf sunuyor. Karadeniz'de yaşayan, bu bölgeye yatırım yapmak isteyen, ticaret yapmak isteyen herkes bu kitabı mutlaka okumalıdır. Bu eserde ortaya konulanlar sadece ilimizi değil, bölge illerimizi de yakından ilgilendiriyor.

Dünya hızla değişiyor ve bu değişimi yakalayanlar ayakta kalabileceklerdir. Bu değişime paralel olarak bölgemizde de önemli değişimler olmaktadır. Trans-Avrupa ve Pan-Avrupa ulaşım ağları olan Odessa - Helsinki Hattı, (Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA), Viking Projesi ve 9. Koridor ön plana çıkıyor. Türkiye'nin 2023 ve 2071 hedefleri ve diğer gelişmeler Karadeniz illerine önemli roller biçiyor. Bu gelişimin içerisinde yer almamız geçmişten gelen özelliklerimizi ve gücümüzü bilmemizle doğrudan orantılıdır.

Yaşanan bu gelişmeler Samsun ve çevre coğrafyasını yakından ilgilendirmektedir. Bu bakımdan elinizde bulunan bu eşsiz eserin geleceğimizi planlamamız açısından önemli olduğuna inanıyorum.

Canik Belediyesi olarak tarih boyunca ticaret merkezi olan Samsun'a ve bölgemize dev bir eser daha kazandırmanın, geçmişle bugünü buluşturmanın onurunu yaşıyoruz.

"Samsun Coğrafyası" kitabımız bölgemize hayırlı olsun.

Saygılarımla...

Osman GENÇ
Canik Belediye Başkanı

Önsöz

Coğrafya bilimi, temelde insan ile onun içinde yaşadığı mekân arasındaki ilişkileri konu edinen köklü bir bilim dalıdır. İnsan, yaşadığı mekânı etkilemekte ve ondan etkilenmektedir. İnsanın yaşadığı mekân ise en dar anlamda ikâmet ettiği meskeninden başlamakta, dünyanın bütününe, hattâ şimdilik Güneş Sisteminin de ötesine kadar genişlemiş bulunmaktadır. Coğrafya biliminin önemli konuları arasında yer alan Yerel Coğrafya araştırmalarında ise sınırları belli bir sahada tüm fizikî, beşerî ve ekonomik coğrafya konuları karşılaştırmalı olarak ele alınır. "Samsun İli Coğrafyası" başlıklı bu kitap, bölgesel coğrafya metodu ile hazırlanmış bir kaynak niteliği taşır. Eserde Samsun ilinin tüm coğrafî özellikleri korelatif ilkeyle incelenmeye çalışılmıştır. Böylece Samsun ilinin bütüncül bakış açısıyla tanıtılması amaçlanmıştır.

Bölgesel Coğrafya metoduyla yapılan araştırmalar, çalışılan sahaların güçlü ve zayıf yönlerinin de tespiti açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden kitapta Samsun ilinin coğrafi özellikleri bakımından avantaj ve dezavantajları da açıklanmaya çalışılmıştır. Bu özelliklerin bilinmesi ise ilin potansiyellerinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Samsun ili ile ilgili yatırımların planlanması açısından potansiyellerinin bilinmesi şarttır. Eserin bir başka önceliği ise Samsun'da yaşayanların ve Samsun dışında yaşayıp aklı ve kalbi Samsun'da olanların ili daha iyi tanımalarına katkı sağlamaktır. Gerçekten, insan tanıdığını sevdiğine göre Samsun'un tanınması Samsun sevgisinin de artması ve yaşatılması açısından önemlidir.

"Bir mekânı en iyi orada yaşayanlar bilir" sözü, insan-mekân arasındaki ilişkiye dikkat çeken önemli bir yaklaşımın ürünüdür. Fakat hızlı nüfus artışı,

plansız şehirleşme, geçim telaşı, bilginin ve okumanın öneminin anlaşılamaması, merak duygusu eksikliği gibi sebepler yüzünden günümüzde barındığımız mekânlardan bîhaber halde yaşar olduk. Bu çalışma ile, Samsun ili özelinde, il sınırları içerisinde yaşayanların bilgi birikimine katkı sağlanabileceği umulmaktadır.

Yaşadığımız çevrede karşılaştığımız güçlüklerin temel sebebi, başta doğal ortam özellikleri olmak üzere, o çevrenin coğrafi şartlarının bilinmemesi veya göz ardı edilmesi ile ilgilidir. Nitekim bir yerleşme kurulurken jeolojik yapı dikkate alınmadığında, heyelan olayları meskenlere ve altyapı tesislerine zarar vermektedir. Yine tektonik özelliklerin dikkate alınmaması, depremler sırasında can ve mal kaybını arttırmaktadır. İklim özelliklerinin dikkate alınmaması taşkın, kuraklık gibi felaketlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Misalleri daha da çoğaltmak mümkündür. Bu çalışma yaşadığımız yerle ilgili planlamalarda yukarıda örnekleri verilen problemler başta olmak üzere, mekânla ilgili karşılaşılabilecek sorunlara çözüm bulma bakımından önemli katkılar sağlayabilir. En azından karşılaşılan problemlere bütüncül yaklaşılması hususunda yardımcı olabilir.

Bu kitabın bir diğer gayesi de Samsun'da bulunan coğrafya öğretmenlerine ve onların öğrencilerine ilk elden yerel coğrafi bilgi sunmaktadır. Daha önce başlattığımız "öğreniyorum – öğretiyorum projesi" çerçevesinde çeşitli illerden şehrimize gelen ve burada çeşitli ortaöğretim kurumlarında görev yapan coğrafya öğretmenlerine Samsun'u ilçeleri ile birlikte gezdirmiş, gezi - gözlem metodu çerçevesinde ilin özellikleri, başlıca çekicilikleri, güçlü ve zayıf yönleri Millî Eğitim müfredatı da dikkate alınarak tanıtılmaya çalışılmıştı. Bu gezilere katılan öğretmenlerimiz edindikleri fazladan tecrübelerle, kendi öğrencilerini bizzat aynı arazilere götürerek ya da daha önce bizimle gittiklerinde elde ettikeri görsel materyaller yoluyla bunları sınıf ortamında derslerinde kullanarak, genç beyinlerde "Samsun'a ait olma", "Samsun'u sevme" ve "Samsunluluk bilinci"nin gelişmesine katkıda bulunma hususunda ortak bir mücadele sergilemişlerdir. Öğretmen meslektaşlarımızı bu çabalarında yalnız bırakmamak, verdikleri ödevlerde öğrencilerinin Samsun hakkında doğru bilgiye ulaşmalarını sağlamak için bu kitapla onları desteklemeyi, ellerinin altında Samsun'la ilgili böyle bir eser bulundurmayı önemli bir vazife olarak gördük.

Sadece öğretmen ve öğrencilerimizin değil, Samsun'da yaşayan herkesin Samsun'u yeterince tanıma ve bilme hakkı vardır. Samsunluların Samsun'a ait coğrafi bilgilerle kentsel bilinçlerini arttırmanın, içinde bulundukları mekânı daha iyi tanıyarak yaşadıkları yere sahip çıkmaları hususunda onları gerekli temel bilgiyle donatmanın da önemli bir görev olduğunu düşünüyoruz.

Kitap toplam 19 Bölümden oluşmaktadır. 1. Bölüm Giriş başlığını taşımakta olup, bu bölümde Samsun ilinin konumuyla, ilin coğrafi bakımdan potansiyelleri ve öne çıkan başlıca özellikleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Eserin 2. ve 7. bölümleri arasında kalan kısmı ilin fizikî coğrafya özelliklerine, 8. ve 10. bölümler arası beşerî coğrafya özelliklerine, 11. ile 18. bölümler arası ise ekonomik coğrafyaya ayrılmıştır. Son bölüm ise kaynakça kısmından oluşmaktadır. Metin içinde kullanılan bazı fotoğrafların asıl kaynağı tespit edilemediği için bunlar anonim olarak zikredilmiş, kaynak kullanılmayan fotoların tamamı ise tarafımızdan çekilmiştir.

Kitabın hazırlanışı sırasında değerli fikirleri ile bizleri destekleyen 19 Mayıs Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ali Uzun'a, bazı harita ve şekillerin çiziminde katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Muhammet BAHADIR, Arş. Gör. İlter Kutlu HATİPOĞLU ve Arş. Gör. Hasan DİNÇER'e ayrı ayrı teşekkür ederiz.

Samsun'un ihtiyacı olan böyle bir kitabın hazırlanması için bizleri teşvik eden, Canik Belediye Başkanımız Sayın Osman GENÇ başta olmak üzere, kitabın basım ve dağıtımını üstlenen kültür İşlerinden sorumlu yardımcıları Sayın Hamza AYGÜN ve Sayın Musa ÖZTÜRK'ün şahıslarında Canik Belediyesi çalışanlarına teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Cevdet YILMAZ - Prof. Dr. H.İbrahim ZEYBEK

İÇİNDEKİLER

Sunuş

Osman Genç *ıv*

Önsöz

Prof. Dr. Cevdet Yılmaz – Prof. Dr. H.İbrahim Zeybek *v*

1.Bölüm: *Samsun İli; Konum ve Genel Özellikler ……* *1*

2.Bölüm: *Jeoloji ……* *10*

3.Bölüm: *Jeomorfoloji ……* *17*

4.Bölüm: *İklim ……* *29*

5.Bölüm: *Akarsular ve Göller ……* *81*

6.Bölüm: *Toprak ……* *111*

7.Bölüm: *Bitki Örtüsü ……* *128*

8.Bölüm: *Nüfus ……* *144*

9.Bölüm: *Nüfus Hareketleri ……* *164*

10.Bölüm: *Yerleşme ……* *198*

11.Bölüm: *Tarım ……* *234*

12.Bölüm: *Hayvancılık ……* *270*

13.Bölüm: *Ormancılık ……* *292*

14.Bölüm: *Enerji ve Doğal Kaynaklar ……* *296*

15.Bölüm: *Sanayi ……* *306*

16.Bölüm: *Ulaşım ……* *315*

17.Bölüm: *Ticaret ……* *331*

18.Bölüm: *Turizm ……* *342*

19.Bölüm: *Kaynakça ……* *404*

1.BÖLÜM:

SAMSUN İLİ; KONUM VE GENEL ÖZELLİKLER

Samsun ili Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. Kuzeyi Karadeniz ile sınırlandırılmış olan Samsun'un batısında Sinop ile Çorum, güneyinde Amasya ve Tokat, doğusunda ise Ordu illeri yer almaktadır. Batıdaki Sinop ilinin Samsun'a komşuluğu Dikmen, Durağan ve Saraydüzü; Çorum'un Osmancık; güneydeki Amasya'nın Gümüşhacıköy, Merzifon, Suluova, Merkez ve Taşova; Tokat'ın Erbaa; doğudaki Ordu ilinin Akkuş, İkizce ve Ünye ilçeleri vasıtasıyladır. Samsun'un söz konusu komşularından en uzun sınırı Amasya, en kısa sınırı ise Tokat illeriyledir *(Şekil 1.1).* Belirtilen sahada Samsun ili 40° 50′ 07″ - 41° 44′ 07″ kuzey enlemleri ile 34° 52′ 39″ -37° 10′ 31″ doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Şekil 1.1. *Samsun ilinin yeri.*

Samsun ilinin yüzölçümü 9.352 km^{2}'dir (TUİK 2012). Bu yüzölçümü ile il Türkiye arazisinin yaklaşık % 1,2'sini oluşturmaktadır. Yüzölçümü büyüklüğü bakımından Samsun 81 il arasında 31. Sırada yer almaktadır.

Samsun, denize kıyısı olan Türkiye'de 28, Karadeniz Coğrafi Bölgesi içerisinde ise 11 ilden biridir.

Samsun ili her jeolojik zamana ait arazi varlığı ile adeta bir jeoloji laboratuvarı özelliğine sahip bulunmaktadır. Nitekim daha çok metamorfik kayaçlardan oluşan Palezoyik yaşlı birimler Akdağ, Vezirköprü Yöresi, Mert Çayı'nın yukarı çığırı, Yeşilırmak Deltası doğusunda Ordu il sınırına yakın kesimler ve Yeşilırmak'ın Canik Dağları'nı yardığı saha batısında yayılış gösterirler. Akdağ çevresinde bu zamana ait Permiyen yaşlı kalkerler yer almaktadır. Mesozoyik yaşlı birimler ise daha çok flişlerle temsil edilmekte olup, Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının güneyi, Canik Dağları ile Vezirköprü Depresyonu çevresi başlıca yayılış alanlarını oluştururlar. Samsun ili sınırları içerisinde en geniş saha kaplayan birimleri Tersiyer yaşlı araziler oluşturmaktadır. Nitekim Tersiyer arazilerine Canik Dağları'nın kuzeyi ve güneyindeki çukur alanlarda oldukça geniş sahalı olarak rastlanmaktadır. Bilhassa söz konusu birimler kuzeyde adı geçen dağların kuzeyi ile deltalar arasında, güneyde ise Vezirköprü, Havza ve Ladik depresyonları çevrelerinde dağılışa sahiptirler. Flişler ve volkanosedimanter birimler ildeki Tersiyer arazilerinin hakim kayaç gruplarını meydana getirirler. Samsun ilinde Kuvaterner yaşlı birimler genel anlamda alüvyonlarla temsil edilmektedir.

Samsun ili arazisinin güney bölümü Kuzey Anadolu Fayı Zonu içerisinde kalmaktadır. Bu nedenle söz konusu sahada geçmişte ciddi can ve mal kayıplarına yol açan önemli büyüklükte depremler meydana gelmiştir. Mesela 1943 yılında meydana gelen Lâdik merkezli depremde yaklaşık 4.000 kişi hayatını kaybetmiştir. İlin bu en güney arazileri İmar İskan Bakanlığınca hazırlanan haritalarda 1., kuzeye doğru olan araziler ise sırasıyla ikinci ve üçüncü derece deprem sahası sınırları içerisinde kalmaktadır. İl sınırları içerisinde etkili olan en güncel deprem ise 20 Temmuz 2014 tarihinde saat 17.07de Bafra ilçesi Fener Mevkii açıklarında Karadeniz'de meydana gelmiştir. 15 km derinlikte, 4,2 büyüklüğündeki deprem Samsun şehir merkezi dâhil birçok yerleşmede hissedilmiştir.

İlde Vezirköprü, Havza, Lâdik, Kavak, Asarcık ve Ayvalık I. derece; İlkadım, Canik ile Atakum'un bir kısmı, Tekkeköy, Çarşamba ile Salıpazarı II. derece ve deltaları da kapsayan kıyıdaki yerleşim merkezleri ise III. derece deprem bölgesi etki sahasında yer almaktadır. Her ne kadar Samsun şehri 2. ve 3. derece deprem sahası içerisinde görünse de, ilin güney bölümündeki Kuzey Anadolu Fay Zonu merkezli bir depremin Samsun şehrinde de ciddi hasarlara yol açabilecektir. Bu nedenle hem Samsun şehri,

hem de diğer yerleşim merkezleri ile ilgili planlamalarda ve yatırımlarda bu hususun gözden kaçırılmaması gerekir.

Dağlık alanlar, dağlık alanlar üzerinde gelişmiş aşınım yüzeyleri ile dağlık alanlar arsındaki depresyonlar ve delta ovaları Samsun ili yeryüzü şekillerinin ana unsurlarını oluştururlar. Kıyıdaki dağlık alanların en önemli elemanını Canik Dağları oluşturur. İç kesimlerde ise Akdağ başta olmak üzere kütlevî görünümlü dağlar yer almaktadır. Akdağ (2.058) il sınırları içerisindeki en yüksek zirveye sahip kütleyi oluşturmaktadır. Canik Dağları'nda ise zirveler 1.800 m'leri bulmaz. Dağlar üzerindeki aşınım yüzeyleri akarsular tarafından parçalanarak yer yer plato karakteri kazanmışlardır. Dağlar arasındaki Lâdik ve Havza gibi depresyonlarının tabanları ise dolarak sonradan ova karakteri kazanmışlardır. Samsun ili Türkiye'nin alan bakımından ikinci ve üçüncü büyük delta ovalarına sahiptir. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları aynı zamanda ülkemizin en verimli ve tarım potansiyeli yüksek ovaları arasında yer almaktadırlar.

Samsun ili kıyı kuşağında yazları sıcak, kışları ise ılıman geçmekte olup, en yağışlı mevsim sonbahardır. Söz konusu özellikleriyle ilin kıyı kesimlerinde nemli-ılıman Karadeniz İklimi özellikleri hâkimdir. Bununla birlikte Samsun ili kıyı kuşağında toplam yağış miktarları Doğu ve Batı Karadeniz kıyılarına göre daha azdır. Kış sıcaklıkları yine özellikle Doğu Karadeniz kıyı kuşağına göre daha düşüktür. İlin iç kesimlerinde (Kavak, Lâdik, Havza ve Vezirköprü yöreleri) ise yazlar sıcak geçerken, kış sıcaklıkları kıyı kuşağına göre daha düşük bulunmakta, en yağışlı mevsim ilkbahara kaymaktadır. Bu özellikleriyle de Samsun ilinin iç kesimlerinde kara iklimi etkileri hâkimiyeti başlamaktadır.

Samsun ili hidrografik bakımdan Türkiye'nin en zengin illerinden biridir. Kuzeyinin Karadeniz'le çevrili olması dışında, il sınırları içerisinde çok sayıda akarsu ve göl bulunmaktadır. Türkiye sınırları içerisinden doğup, yine ülkemiz sınırları içerisinde denize dökülen akarsular arasında en fazla uzunluğa sahip olan Kızılırmak ile yine bir diğer önemli iç suyumuz olan Yeşilırmak bir süre il toprakları içerisinde de akarak Samsun'dan Karadeniz'e dökülmektedir. Nitekim bu iki önemli akarsudan Kızılırmak, Bafra Ovası'nı, Yeşilırmak ise Çarşamba Ovası'nı kat ettikten sonra Karadeniz'e dökülmektedirler. Kızılırmak ve Yeşilırmak dışında Engiz Çayı, Kürtün Çayı, Mert Çayı, Abdal Çayı, Terme Çayı ve iç kesimlerde de Tersakan Çayı ilin diğer önemli akarsuları arasında yer alırlar. Tektonik kökenli Lâdik Gölü dışında, Samsun ili deltalarının denize yakın kesimlerinde çok sayıda kıyı set gölü yer almaktadır. Bu anlamda Samsun ülkemizde en fazla kıyı set gölüne sahip iller arasında yer alır. Liman Gölü, Gernek Gölü, Gıcı Gölü, Tatlıgöl, Balık Gölü ve Uzungöl Kızılırmak Deltası'nda; Simenlik ve Akgöl ise Yeşilırmak Deltası'nda yer alan başlıca kıyı set gölleridir. Samsun, suni göllerin de önemli yer kapladığı illerimizden biridir. Yeşilırmak üzerindeki Hasan

Uğurlu ve Suat Uğurlu; Kızılırmak üzerindeki Altınkaya ve Derbent baraj gölleri, il sınırları içerisindeki suni göllerin önemlileridir. Bu baraj göllerinden Derbent'in Kızılırmak Deltası'nda, Suat Uğurlu'nun ise Yeşilırmak Deltası'nda tarım alanlarının sulanmasına katkıları da büyüktür. Baraj göllerinde tutulan suların, kurulmuş santrallerle Türkiye hidroelektrik enerji üretimine katkıları da çok yüksektir. Nitekim Altınkaya, Hasan Uğurlu, Derbent ve Suat Uğurlu hidroelektrik santrallerinin kurulu gücü toplamda 1.302 MW'ı bulmakta olup, yıllık üretim kapasiteleri 3.379 GWh'dır. 2014 Mayıs sonu itibariyle Türkiye'nin hidrolik barajlı kurulu gücü 16.455 MW olup, Samsun'daki dört santralin payı % 7,91'dir. Yani, Altınkaya, Hasan Uğurlu, Derbent ve Suat Uğurlu hidroelektrik santrallerinin kurulu gücü, Türkiye baraj kaynaklı hidrolik kurulu gücünün yaklaşık % 8'ini oluşturmaktadır. Aynı tarih itibariyle Türkiye toplam elektrik kurulu gücü 66.134 MW olduğundan, bu tarih itibariyle Samsun ilindeki dört hidroelektrik santralinin ülkemiz toplam kurulu gücü içindeki payı % 1,96'dır.

Türkiye'de cumhuriyet sonrası ilk düzenli sayımın yapıldığı 1927 yılında Samsun ilinin toplam nüfusu 260.868'dir. Aynı yıl 13.648.270 olan Türkiye nüfusu içerisinde Samsun, nüfus büyüklüğü açısından 63 il arasında 17. sırada yer almaktaydı. Samsun, 2012 yılında 1.251.722 toplam nüfusu ile 81 il arasında yine 16. sırada yer almıştır. İlin 2013 yılı sonu itibariyle toplam nüfusu 1.261.810 olup, bir önceki yıla göre 10.088 kişilik artış gerçekleşmiştir. 2013 yılı sonu itibariyle Samsun 81 il içerisinde yine 16. sırada yer almaktadır. İlin 2014 yıl sonu nüfusu ise 1.269.989'dur.

Samsun ilk nüfus sayımından günümüze uygun coğrafi özellikleri sayesinde ülkemizin birçok yöresine göre fazla nüfuslanmış olduğu için hep, aritmetik nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasına göre daha yüksek bir yoğunluğa sahip olmuştur. Nitekim ilk nüfus sayımında (1927 yılı) Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu 18 iken Samsun'da 29 kişi/km^2, 2013 yılında Türkiye genelinde yoğunluk 100 kişi/km^2 iken Samsun ilinde 139 kişi/km^2 olmuştur. 2013 yılı nüfus yoğunluğu bakımından Samsun, Türkiye'de iller itibariyle aynı yoğunluğa sahip Tekirdağ'la birlikte 14'üncü sıradadır. 2014'te bu rakam km^2'ye 136 kişi olmuştur.

1927 yılında Samsun ili Türkiye toplam nüfusu içinde % 1,91'lik, 2013 yılı sonunda ise % 1,64 paya sahip bulunmaktadır.

1927-1965 döneminde Samsun ilinin yıllık nüfus artış hızının genel olarak ülke ortalamasından yüksek olduğu, 1965-2013 döneminde ise düşük olduğu görülmektedir. 2013 yılında Samsun ilinde yıllık nüfus artış hızı (‰ 8,0) Türkiye ortalamasından (‰ 13,7) düşük gerçekleşmiştir. 2015 yılı şubat ayında açıklanan 2014 yıl sonu nüfus rakamlarına göre Samsun nüfusu 8.179 kişi artarak 1.269.989 kişi olmuştur. Yıllık nüfus artışı bir önceki yıla göre daha da gerilemiş ve ‰ 6,5 olmuştur.

2013 sonu itibariyle 76.481.847 olan Türkiye nüfusunun 2023 yılında 84.247.088 olması beklenmektedir. 2013 yılında 1.261.810 olan Samsun ili nüfusunun

ise 2023 yılında 1.242.365 olması beklenmektedir. Yani nüfus projeksiyonlarına göre Samsun ili önümüzdeki 10 yıl içerisinde nüfusu artmak bir yana, nüfus kaybedecektir.

2013 yılı sonu itibariyle Samsun ili toplam nüfusunun % 24,74'ü (312.248) İlkadım, % 11,82'si (149.226) Atakum, % 11,31'i Bafra (142.812), % 10,79'u Çarşamba (136.184), % 8,06'sı Vezirköprü (101.715), % 7,42'si Canik (93.721) ve % 5,83'ü de Terme (73.615) ilçelerinde yaşamaktadır. Bu ilçelerin toplam nüfusları, Samsun ili toplam nüfusunun yaklaşık 4/5'ini (% 79,97) meydana getirmektedir. Bir önceki yıla göre Samsun ili ilçelerinden nüfusları en fazla artanlar Atakum ve Canik olmuştur. Kavak, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme, Yakakent ve Ondokuzmayıs ilçeleri ilde nüfusu 2012 yılına göre kısmen de olsa artan diğer ilçelerdir. Buna karşılık Alaçam, Asarcık, Ayvacık, Bafra, Çarşamba, Havza, İlkadım, Lâdik ve Vezirköprü ilçelerinin toplam nüfusları ise bir önceki yıla göre azalmıştır.

2009 yılında % 1,47 olan Samsun ilinin Türkiye genelindeki doğum sayısı payı 2013 yılında 1,35'e düşmüştür. 2013 yılında doğum başına düşen nüfus Türkiye'de 59,7 iken, Samsun'da bu rakam 72,9 olarak gerçekleşmiştir. Yine 2013 yılında (1.283.062) 2012 yılına göre (1.286.828) doğum sayısı Türkiye'de % 0,3 oranında azalırken, Samsun'da % 1,3 oranında azalmıştır.

Samsun'da daimi ikametgâha göre ölüm sayısının payı 2009 yılında %1,93 iken, 2013 yılında da % 2,02 olarak gerçekleşmiştir. Samsun'da 2009 yılında 7.105, 2012 yılında 7.336, 2013 yılında ise 7.224 adet ölüm gerçekleşmiştir.

Başta Dündartepe olmak üzere, İkiztepe ve Oymaağaç gibi höyüklerde yapılan kazılara göre Samsun yöresinde ilk yerleşmelerin geçmişini günümüzden yaklaşık 7.000 yıl önceye götürmek mümkündür. İlk yerleşmelerden günümüze Samsun, Coğrafi konumu ve uygun coğrafi özellikleri sayesinde onlarca medeniyete (Hatti, Hitit, Frig, Kimmer, İon, Pers, Pont, Roma İmparatorluğu, Selçuklu, Anadolu Selçuklu, İlhanlı, Osmanlı…) beşiklik yapmıştır. Samsun, milli mücadelenin başladığı il olarak da yakın tarihimizde özel öneme sahip bulunmaktadır.

Türkiye'de 31.12.2012 tarihi itibariyle 2.934 belediye, 957 ilçe ve 34.425 köy bulunmaktadır. Samsun ili aynı tarih itibariyle belediye sayısı bakımından 40 adet belediye ile 26'ncı, ilçe sayısı bakımından 17 adet ilçe ile 15'inci, köy sayısı bakımından da 946 adet köy ile 5'inci sıradadır. Bu sayılar itibariyle Samsun ili Türkiye genelindeki köylerin % 2,75'ine, ilçe sayısının % 1,78'ine, belediye sayısının ise % 1,36'sına sahip bulunmaktadır.

Samsun sadece toplam nüfus bakımından değil, ekonomik anlamda da Karadeniz Coğrafi Bölgesi'nin en önemli ilidir. İl ekonomisinde Türkiye geneline paralel olarak hizmetler ve sanayi sektörlerinin payı artarken, tarımın payı giderek azalmaktadır. Türkiye'nin en önemli ovalarından olan Bafra ve Çarşamba ovalarında

üretilen yazlık ve kışlık sebzeler, çeşitli meyveler, çeltik gibi ürünler hem ilde, hem de ülkemizin diğer bölgelerinde pazarlanmaktadır. İlin iki verimli ovasındaki tarımın ihracata yönelik yeniden planlanması öncelikli olmalıdır.

Samsun, kıyı kuşağında Bafra ve Çarşamba ovaları, iç kesimlerde Lâdik Ovası, Havza ile Vezirköprü depresyonları gibi önemli tarım alanlarına sahip olmasına rağmen işlenen tarım alanlarında son yıllarda azalma görülmektedir. Öyle ki ilde 2002 yılında toplam işlenen tarım alanı 342.453 hektar iken, 2012 yılında bu rakam 288.095 hektara gerilemiştir. Yani 2002-2012 arası dönemde toplam işlenen tarım alanı Samsun'da % 6,59 oranında azalmıştır. 288.095 hektar işlenen tarım alanı ile 2012 yılında Samsun 81 il içerisinde 26. sırada yer almaktadır.

Çok önemli tarım alanlarına sahip olan Samsun ili 45.472 adet traktör ile Türkiye genelinde 6. sırada olup, bu sayı Türkiye'deki toplam traktör varlığının % 3'üne karşılık gelmektedir. Samsun ilinde traktörlerin toplam araç sayısı içindeki payı da Türkiye ortalamasının iki katı kadardır. Nitekim Türkiye'de araçların % 8,9'u traktörlerden oluşurken Samsun'da bu oran % 17,64'dür.

Samsun ilinde, 2012 yılı sonu itibariyle aktif tarım sigortalı sayısı 35.978 kişidir. Bu rakam, Türkiye genelinde aktif tarım sigortalı sayısının % 3,6'sına karşılık gelmektedir. Samsun ili 35.978 kişi aktif tarım sigortalı sayısı ile ülkemiz genelinde Konya, Antalya, Manisa ve Mersin illerinden sonra 5. sırada yer almaktadır.

İlde daha çok geçim tipi hayvancılık hâkimdir. Bununla birlikte, Samsun'un ticari hayvancılık bakımından da önemli potansiyeli bulunmaktadır.

Samsun ili yeraltı kaynakları bakımından çok zengin sayılmaz. Nitekim il arazisi içerisinde bulunan metalik maden ve endüstriyel hammadde kaynakları kurşun-çinko ve manganez yatakları ile tuğla-kiremit ve çimento hammaddelerinden ibarettir. Kurşun-çinko yatakları Havza ve Terme ilçelerinde, manganez yatakları Kavak, Lâdik ve Vezirköprü ilçelerinde yer almaktadır. Bu yeraltı kaynakları düşük rezervlere ve tenör oranlarına sahiptirler. Buna karşılık Samsun ilindeki en önemli endüstriyel hammadde kaynağını Lâdik ilçesinde bulunan Çimento hammaddeleri oluşturmaktadır. İldeki bilinen bir diğer yer altı kaynağı, Havza ilçesi sınırları içerisinde Eosen yaşlı tortullar içerisindeki linyit yataklarıdır. Söz konusu linyitlerin kalori değerleri nispeten düşük bulunmaktadır.

Konumu ve diğer coğrafi özellikleri Samsun ilini sanayi yatırımları bakımından Karadeniz Coğrafi Bölgesi'nin diğer illerine göre daha avantajlı kılmaktadır. Nitekim ilin bu özellikleri geçmişte başta bakır, gübre ve sigara sanayi olmak üzere büyük sanayi işletmelerinin kurulmasına imkân vermiştir. İlde sanayileşme süreci Türkiye genelinde olduğu gibi kamuya ait sanayi tesisleri ile başlamış, 1980 sonrası dönemde Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması ve özel sektör yatırımları ile devam

etmektedir. İlde çeşitli aşamalarda beş adet organize sanayi bölgesi (Samsun Merkez, Kavak, Bafra, Samsun Gıda İhtisas ve Havza İhtisas organize sanayi bölgeleri) bulunmaktadır. Yine il sınırları içerisinde toplam işyeri sayısının 5.408'i bulduğu 14 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Samsun ili ekonomisinde imalat sanayiinin önemli payı bulunmaktadır. Sigara, kütük ve inşaat demiri, bakır, gübre, çimento, yedek parça, dük dil boru, vana-pompa, un-yem, ilaç, tıbbi ve cerrahi aletler, mobilya, şekerleme, hazır giyim, trikotaj, hammaddesi taş-toprağa dayalı sanayi, temizlik maddeleri, makine, lastik-plastik eşya ilde imalat sanayiinde üretilen başlıcalarını oluşturmaktadır. Tıbbi ve cerrahi el aletleri üretiminde gelişmiş bir altyapıya-birikime sahip olan Samsun, hem bölgesinde hem de Türkiye'de önemli bir merkez konumunda bulunmaktadır. Tarıma dayalı gıda sanayii bakımından ilin önemli potansiyeli bulunmakta olup, bu sanayi kollarının gelişmesi ve ihraç ürünlerinin artması Samsun ili ekonomisi bakımından da büyük öneme sahiptir.

Samsun ili coğrafi konumu gereği deniz, kara, hava ve demiryolu ulaşım imkânları ile büyük potansiyele sahiptir. Samsun'un ulaşım sistemlerinden bazıları bakımından başlangıç, bazıları bakımından ise toplanma ve dağılma merkezi durumunda bulunması, şehrin ticari ve idari bakımdan geçmişten günümüze önemli bir merkez olmasına yol açmıştır. Samsun limanında konteyner taşımacılığı hizmeti verilmeye başlanmıştır.

Samsun ili toplam araç sayısı bakımından 2012 sonu itibariyle 257.765 adet araç ile Türkiye'de 81 il içerisinde 18. sırada yer almaktadır. Bu araç sayısı, Türkiye toplam araç sayısının % 1,51'ine karşılık gelmektedir. Samsun iline 2012 yılı sonu itibariyle 112.576 adet otomobil ve % 1,30'luk pay ile ülkemiz genelinde 19. sırada yer almaktadır. 2012 sonu itibariyle ülkemiz genelinde araçların % 50,78'ü otomobillerden oluşurken Samsun'da bu oran daha düşük olup % 43,67'dir.

2012 yılı sonu itibariyle 1.000 kişi başına özel otomobil sayısı bakımından 90 araç ile Samsun 81 il içerisinde 46. sırada bulunmaktadır. Oysa aynı yıl Türkiye ortalaması 114 araçtır. Samsun ilinde özel otomobil sayısı Türkiye ortalamasının altındayken, minibüs ve traktör gibi araçlar bakımından oldukça yüksek sayı ve paylara sahiptir. Samsun ili 11.596 adet minibüs ile Türkiye genelinde 5. Sırada ve % 2,93'lük paya sahip bulunmaktadır. Özellikle Terme ilçesi başta yakın çevre olmak üzere Türkiye'nin dört bir tarafına minibüs satılan bir merkez durumundadır.

Samsun, konumu ve önemi gereği geçmişten günümüze aynı zamanda önemli bir ticari merkez durumunda olmuştur. Nitekim Samsun aynı zamanda önemli bir fuar şehri vasfına da sahiptir. Nitekim ilk kez 1 Temmuz 1963 tarihinde "19 Mayıs Karadeniz Fuarı" adıyla açılan, 1964 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile "Türkiye'nin İlk Milli Fuarı" kabul edilen ve yaklaşık 300.000 kişinin ziyaret ettiği fuarı 1969'da 1.210.515 ziyaretçisi olmuştur. Halen de ülke ve dünya çapında önemli bir fuar ve

kongre merkezi olmaya adaydır. İl ticari hayatına büyük katkılar sağlaması beklenen Tekkeköy ilçesi sınırları içerisinde yer alan 15.516 m^2'lik alanda Samsun Fuar ve Kongre Merkezi'nin inşaatı bitmiş durumdadır.

Samsun ilinden yapılan ihracatın büyük bir kısmı sanayici firmalar tarafından organize sanayi bölgelerinde gerçekleştirilmektedir. İlden yapılan ihracatın % 50'den fazlasını demir-çelik, değirmencilik ürünleri, motorlu kara taşıtları, makine ve cihazlar oluşturmaktadır. 2012 yılında Samsun'da 230 firma, 139 ülkeye toplam 423.000.000 $'lık ihracat gerçekleştirmiştir. Samsun ihracat tutarı sıralamasında 2012 yılı rakamlarına göre Türkiye'de 24. Sırada yer almaktadır. 2003-2012 arası dönemde Türkiye'de ihracat tutarı % 222,7 artmışken, Samsun'da aynı dönemdeki ihracat artışı daha yüksek olup, % 659 oranında gerçekleşmiştir. Buna karşılık son yıllarda il ihracatı Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Nitekim 2011-2012 arasında ihracat miktarı Türkiye'de % 13,0 artarken Samsun'da % 4,15 oranında azalmıştır.

2012 yılında Samsun'da 250 firma, 77 ülkeden toplam 1.006.000.000 $'lık ithalat gerçekleştirmiştir. 2012 yılında Samsun ithalat miktarları bakımından 81 il içerisinde17.sırada yer almaktadır. 2003-2012 arası dönemde Samsun ilinde ithalat miktarı (% 523,7) Türkiye ortalamasından (% 241,1) fazla gerçekleşmiştir. 2011-2012 arası dönemde ithalat miktarı Türkiye'de % 1,78 oranında azalırken Samsun'da % 6,4 oranında artmıştır.

Samsun ili çok çeşitli doğal ve tarihi turistik çekicilikleri ile önemli bir turizm potansiyeline sahip bulunmaktadır. Bununla birlikte tanıtım ve yatırım eksikliği gibi temel nedenlerle ilgili olarak turizmin il ekonomisindeki payı henüz istenilen seviyede değildir.

Samsun yine coğrafi konumunun sağladığı imkânlarla önemli Lojistik Merkezlerden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir.

Samsun son zamanlarda gerçekleşen sağlık yatırımları ile de önemli bir sağlık merkezi olma yolunda mesafe kat etmiş bulunmaktadır.

Samsun son yıllarda büyük alışveriş merkezleri ve otel yatırımlarının da arttığı illerimiz arasında yer almaktadır.

Binlerce yıllık tarihi ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Samsun sosyoekonomik açıdan Karadeniz Coğrafi Bölgesi'nin en önemli illerinden biridir. 1996 yılında Türkiye genelinde sosyoekonomik gelişmişlik bakımından Türkiye'de 76 il arasında 35. sırada yer alan Samsun, 2003'te 81 il içerisinde 32. olmuştur. 2011 yılı sosyoekonomik gelişmişlik endeksi sıralamasında ise Samsun 33. sırada yer almaktadır.

Yakın dönem dikkate alındığında Samsun ilinin 2005-2010 döneminde toplam kamu yatırımlarından almış olduğu payda önceki yıllara göre önemli bir artış dikkati çekmektedir. Bununla birlikte son yıllarda ilin aldığı kamu yatırım payında önemli bir düşüş gerçekleşmiştir. Belirtilen dönemler içerisinde Samsun ili kamu yatırımlarında 2008 yılında en yüksek pay ve sıralamaya sahip olmuştur. Nitekim 2008 yılında ilin kamu yatırımlarındaki payı % 1,36, sıralamadaki yeri ise 6.'lık olmuştur. 2013 ise Samsun'un kamu yatırımlarından aldığı payın yakın geçmişte en düşük olduğu yıl olmuştur. 2013 yılında Samsun'un kamu yatırımlarından aldığı pay sadece % 0,61 (320.009.000 TL)olup, 81 il içerisindeki sıralaması 24.'lüktür.

Samsun 2011 yılı itibariyle 11 adet turizm yatırımı belgeli konaklama tesisinde 765 adet oda ve 1.510 adet yatak sayısına, 14 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisinde 717 adet oda ve 1.420 adet yatak sayısına sahiptir.

2004-2011 yılları arası dikkate alındığında Samsun ilinde turizm yatırım belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinde önemli artışların gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim ilde 2004 yılında 6 adet turizm yatırım belgeli konaklama tesisinde 815 adet yatak kapasitesi mevcutken 2011 yılında 11 adet turizm yatırım belgeli konaklama tesisine ve 1.510 adet yatak kapasitesine ulaşmıştır. Yani yedi yıl içerisinde ilde turizm yatırım belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinin yaklaşık iki kat arttığı anlaşılmaktadır. Bu durum turizm potansiyeli yüksek olan ilin konaklama alt yapı kapasitesini de artırdığını göstermektedir. Benzer durum turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinde de gerçekleşmiştir. Öyle ki Samsun'da 2004 yılında 6 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisinde 711 adet yatak kapasitesi bulunurken, bu sayılar 2011 yılında 14 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisine ve 1.420 yatak kapasitesine çıkmıştır.

Turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi ve özellikle turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi bakımından Samsun ilindeki artışlar Türkiye genelindeki artışlardan çok yüksek gerçekleşmiştir. Nitekim 2004-2011 yılları arasında turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi Türkiye'de % 47,2 oranında artarken Samsun'da % 99,7 oranında artmıştır. 2004-2011 yılları arasında turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi Türkiye'de % 3,3 oranında artarken Samsun'da % 85,3 oranında artmıştır.

Belirtilen dönemdeki tesis ve konaklama tesisinde Türkiye geneline göre önemli artışlar yaşanmasına rağmen 2011 yılında Samsun'un turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak sayısının Türkiye'deki payı % 0,56, turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak sayısı payı ise % 0,21 kadardır.

2. BÖLÜM:

JEOLOJİ

Samsun ili her jeolojik zamana ait arazi varlığı ile adeta bir jeoloji laboratuvarı özelliğine sahip bulunmaktadır. İlin jeolojik özelliklerinin ortaya konulması sırasında MTA Jeoloji Etütleri Dairesi tarafından yayımlanmış raporlar ile 1/100.000 ölçekli jeoloji haritalarından yararlanılmıştır.

2.1. JEOLOJİK BİRİMLER VE ÖZELLİKLERİ

2.1.1. Paleozoyik (1. Zaman)

Samsun ilinde Palezoyik yaşlı birimler Akdağ, Vezirköprü Yöresi, Mert Çayı'nın yukarı çığırı, Yeşilırmak Deltası doğusunda Ordu il sınırına yakın kesimler ve Yeşilırmak'ın Canik Dağları'nı yardığı saha batısında yayılış gösterirler (Şekil 2.1). Söz konusu Paleozoyik yaşlı birimler daha çok metamorfik kayaçlardan oluşmaktadır. Başlıca kayaçları ise yeşil şistler, kuvarsitşist, serizitşist, fillat ve yer yer de mermerler oluşturmaktadır. Akdağ çevresinde bu zamana ait Permiyen yaşlı kalkerler yer almaktadır *(Foto 2.1).*

Foto 2.1. *Akdağ'da yayılış gösteren Permiyen yaşlı kalkerler.*

2.1.2. Mesozoyik (2. Zaman)

Samsun ili sınırları içerisinde Mesozoyik yaşlı birimler geniş bir alan kaplamaktadır. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının güneyi, Canik Dağları ile Vezirköprü Depresyonu çevresi Mesozoyik yaşlı birimlerin başlıca yayılış alanlarını oluştururlar *(Şekil 2.1).* Mesozoyik yaşlı araziler, Tersiyer arazilerinden sonra ilde en geniş yayılış gösteren birimleri oluştururlar.

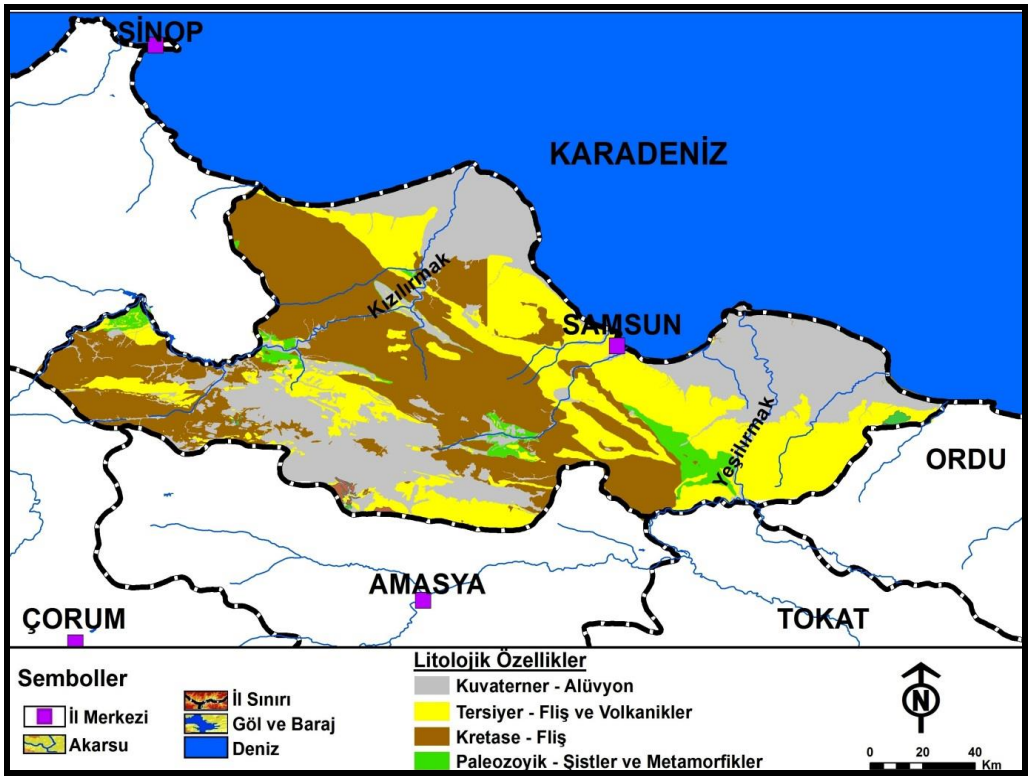

Şekil 2.1. *Samsun ilinin genelleştirilmiş jeoloji haritası.*

İlde dağılış gösteren fliş karakterli Mesozoyik yaşlı birimler farklı çalışmalarda Cankurtaran ve Akveren formasyonları adlarıyla ayrılmışlardır. Bunlardan Jura-Kretase yaşlı Cankurtaran Formasyonu'na ait birimler özellikle Kunduz Dağı ve Akdağ'da önemli yayılış göstermektedir. Birimin hakim kayaçlarını kireçtaşları oluşturmakatadır. Birimin alt ve orta seviyelerde gözlenen tüf ve tüfit bantları üst seviyelerde azalmakta, orta seviyelerde kumlu kireçtaşı seviyeleri gözlenmeye başlanmaktadır. Üst seviyelerde karbonat oranının arttığı birimde kumlu kireçtaşı, kireçtaşı ve marn ardalanmasıyla dereceli olarak Akveren formasyonuna geçilmektedir (Serdar ve Biçer 1982).

Akveren Formasyonu, kumlu kireçtaşı, kireçtaşı ve marn ardalanmasından oluşmaktadır. Fliş fasiyesindekibu birimler özellikle Canik Dağları'nda önemli yayılışa

sahip bulunmaktadır. Formasyon alt seviyelerde kumtaşı, kumlu kireçtaşı, marn ve şeyl ardalanması şeklinde başlamakta; orta seviyelerde kumtaşı, üst seviyelerde kumlu kireçtaşı oranının azalması ile istif kireçtaşı-marn ardalanması olarak devam etmektedir. Birimin üst seviyelerinde ise çört ara bantları ve çört yumrulu kireçtaşları ile kırmızı-şarabi renkli marn ardalanması gözlenmektedir. Birim 10-30 m'lik bir zon ile Atbaşı formasyonuna geçmektedir. Altında bulunan Cankurtaran formasyonu ile dikey geçişlidir (Serdar ve Biçer 1982; Öner 1996).

Kretase yaşlı flişler yer yer intrüzif kütlelerce kesilmiştir *(Foto 2.2).*

Foto 2.2. *Samsun-Kavak arasında Hacılı Geçidi kuzeyinde yol yarmasında Üst Kretase yaşlı flişleri kesmiş olan bir dayk örneği.*

2.1.3. Tersiyer (3. Zaman)

Samsun ili sınırları içerisinde en geniş saha kaplayan birimleri Tersiyer yaşlı araziler oluşturmaktadır. Nitekim Tersiyer arazilerine Canik Dağları'nın kuzeyi ve güneyindeki çukur alanlarda oldukça geniş sahalı olarak rastlanmaktadır. Bilhassa söz konusu birimler kuzeyde adı geçen dağların kuzeyi ile deltalar arasında, güneyde ise Vezirköprü, Havza ve Ladik depresyonları çevrelerinde dağılışa sahiptirler *(Şekil 2.1).* Flişler ve volkanosedimanter birimler ildeki Tersiyer arazilerinin hakim kayaç gruplarını meydana getirirler *(Foto 2.3).*

Foto 2.3. *Samsun şehri güneyinde Gürgendağı Mevkii'nde flişler geniş yayılış göstermektedir. Burada fliş fasiyesindeki tortul tabakalar yer yer faylanarak normal ve ters fay örnekleri oluşturmuşlardır.*

Serdar ve Biçer (1982) tarafından Tersiyer yaşlı birimler ayrıntıda yaşları ve kendi içerisinde göstermiş oldukları özellikler dikkate alınarak yedi farklı formasyona ayrılmış, başlıca özellikleri de şöyle özetlenmiştir:

Atbaşı Formasyonu: Kızılırmak Deltası ile Canik Dağarı arasındaki kesimlerde yüzeylenen Üst Paleosen-Alt Eosen yaşlı bu formasyona ait kayaçlar gri renkli kumtaşı ve bordo renkli marn ardalanmasından oluşmaktadır. Samsun'un kuzeybatı kesiminde birim ince-orta tabakalı, bej renkli kalker, kırmızı renkli kumlu kalker ve marn ardalanması ile başlar. Birimin orta seviyeleri kırmızı-bordo renkli ince tabakalı kumtaşı ve kalın-çok kalın tabakalı marn ardalanmasından oluşmaktadır. Üst seviyeler boz renkli, ince tabakalı kumtaşı ve orta tabakalı marn ardalanması ile Kusuri formasyonuna geçmektedir. Birimin kalınlığı 150-450 m arasında değişmektedir.

Kusuri Formasyonu: Eosen yaşlı olan ve kalınlığı 250-850 m arasında değişen bu formasyon boz renkli marn, kumtaşı ve krem renkli kalker-kireçli kumtaşı ardalanmasından oluşmaktadır. İlde Erikli fayının kuzeyinde, Çarşamba güneyinde,

Samsun batısında dağılış gösteren bu formasyon, Atbaşı formasyonu üzerinde uyumlu ve dikey geçişli olarak yer almaktadır.

Tekkeköy Formasyonu: Birim özellikle Erikli Fayı ile Karadeniz arasında kalan geniş bir alanda yüzeylenmektedir. Orta-Üst Eosen yaşlı bu formasyon tabanda kumtaşı, marn ve tüfit ardalanması, bazalt ve aglomeralardan oluşmaktadır. Birimin 200 m seviyesinde kalınlıkları 20-25 m olan iki tüfit tabakası yer almakta, istif üst seviyelere doğru bazalt, aglomera ve tüf şeklinde devam etmektedir. Aglomeralar tüf bir çimento içerisinde andezit, bazalt, dasit, çakıl ve bloklardan meydana gelmiştir.

Sarıyurt Formasyonu: Üst Eosen yaşlı birim çakıltaşı, kumtaşı ve silttaşlarından oluşmakta, Tekkeköy formasyonu üzerine düşük açılı bir uyumsuzlukla gelmektedir. Formasyon tabanda çakıltaşları ile başlamakta, üzerine kumtaşları gelmektedir. Kumtaşları üste doğru giderek silttaşları ile ardalanma göstermektedir. En üstte kumtaşı ara katmanlı silttaşı ve marnlar yer almaktadır. Bu kesimde yer yer ince tüfit ara seviyeleri de bulunmaktadır.

Samsun Formasyonu: Birim alt kesimlerde gri-mavi denizel marn, jips ve kil ara seviyeli içeren kumtaşı, silttaşı ve çakıltaşından oluşan geçiş düzeyi ile en üstte silttaşı, kumtaşı ve marn mercekleri kapsayan karasal konglomera (çakıltaşı) seviyelerinden oluşmaktadır.

Samsun formasyonunun alt seviyelerini oluşturan denizel marn ve üzerindeki geçiş düzeyi İlyas Üyesi olarak isimlendirilmiştir. En üst kesimini oluşturan konglomeralar ise Kara Samsun Üyesi olarak adlandırılmıştır.

İlyas Üyesi, Üst Miyosen-Alt Pliyosen yaşlı olan bu birim volkanik çakıllardan oluşan bir taban konglomerası ile başlamaktadır. Daha üstte gri-mavi renkli denizel marn ile kil ve jips arabantlı kumtaşı, silttaşı ve çakıltaşı seviyeleri yer almaktadır. Kalınlığı 130m civarında olan birim, Kürtün Çayı batısı ile Mert ve Kürtün çayları arasında yerleşim alanını da kapsayan bir sahada yayılış göstermektedir. Birim Tekkeköy formasyonu üzerine açısal uyumsuzlukla gelmektedir.

Kara Samsun Üyesi, 70 m civarında kalınlığa sahip olup Samsun formasyonunun üst düzeyini oluşturan karasal konglomeralarla temsil edilmektedir. Alt Pliyosen yaşlı birim aşınmaya karşı dirençli olduğu için sırt ve tepelerde yüzeylenmektedir. Yaygın olarak Kara Samsun Sırtı, Kalkanlı ve Köydüzü Sırtı, Kara Samsun Mah., Çatalarmut ve Toraman Tepe dolaylarında görülmektedir. Birimin tabanı İlyas Üyesi'nin en üst kesimini oluşturan geçiş düzeyi ile dereceli geçişlidir; üzerine alüvyon çökelleri gelmektedir. Birim kumtaşı, silttaşı ve marn mercekleri içeren, orta sıkı tutturulmuş, yer yer iyi çimentolu konglomeralardan oluşmaktadır. Konglomera çakılları çoğunlukla andezit-bazalt türünde volkanik, az miktarda kireçtaşı, kumtaşı ve marnlardan oluşmaktadır. Yer yer çapraz katmanlı silttaşı ve

kumtaşı ile marn merceklerinin kalınlığı 5-10 mm'den 1-2 m'ye; uzunluğu ise 1-20 m arasında değişmektedir.

2.1.4. Kuvaterner (4. Zaman)

Samsun ilinde Kuvaterner yaşlı birimler genel anlamda alüvyonlarla temsil edilmektedir *(Şekil 2.1).* Ayrıntıya inildiğinde ise Kuvaterner dönemine ait birimleri eskiden yeniye doğru, eski alüvyon yelpazesi çökelleri, eski kumsal çökelleri ve yeni alüvyonlardan meydana gelmektedir.

Bunlardan kırmızımsı açık kahverengi renkli, tutturulmamış çakıl, kum, çamur ve çakıltaşlarından oluşan eski alüvyon yelpazesi çökelleri Çarşamba batısı ve doğusunda az eğimli düzlükler halinde görülmektedir. Çakıllar yarı köşeli-yuvarlaktır. Kötü boylanmalıdır. Eski Kumsal çökelleri ise, Yeşilırmak delta lobunun batı ve doğu yakasında, deltanın kuzeydoğu-güneydoğu uzanımlı güncel kıyısının gerisinde dağılış göstermektedir. Kumlardan ve az tutturulmuş kumtaşlarından oluşmaktadır. Kum ve kumtaşları grimsi beyaz renkli, iyi boylanmış ve ince kum boyutundadır. Kumullarda büyük ölçekli çapraz katmanlanma izlenmektedir.

Yeni alüvyonlar Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarında, ana akarsuların vadi tabanlarının genişlediği kesimlerde ve iç kısımlardaki Ladik, Vezirköprü, Havza depresyonlarının tabanlarında yayılış göstermektedir *(Şekil 2.1).* Çarşamba-Salıpazarı yol yarmasında gözlenenler silt ve çok ince kumlardan oluşmaktadır.

2.2. TEKTONİK ÖZELLİKLER

Samsun ili arazisinin güney bölümü Kuzey Anadolu Fayı Zonu içerisinde kalmaktadır. Bu nedenle söz konusu sahada geçmişte ciddi can ve mal kayıplarına yol açan önemli büyüklükte depremler meydana gelmiştir. Mesela 1943 yılında meydana gelen Ladik merkezli depremde yaklaşık 4.000 kişi hayatını kaybetmiştir. İl sınırları içerisinde etkili olan en güncel deprem ise 20 Temmuz 2014 tarihinde saat 17.07'de Bafra ilçesi Fener Mevkii açıklarında Karadeniz'de meydana gelmiştir. 15 km derinlikte, 4,2 büyüklüğündeki deprem Samsun şehir merkezi dâhil birçok yerleşmede hissedilmiştir.

İlin bu en güney arazileri İmar İskan Bakanlığınca hazırlanan haritalarda 1.,kuzeye doğru olan araziler ise sırasıyla ikinci ve üçüncü derece deprem sahası sınırları içerisinde kalmaktadır *(Şekil 2.2).*

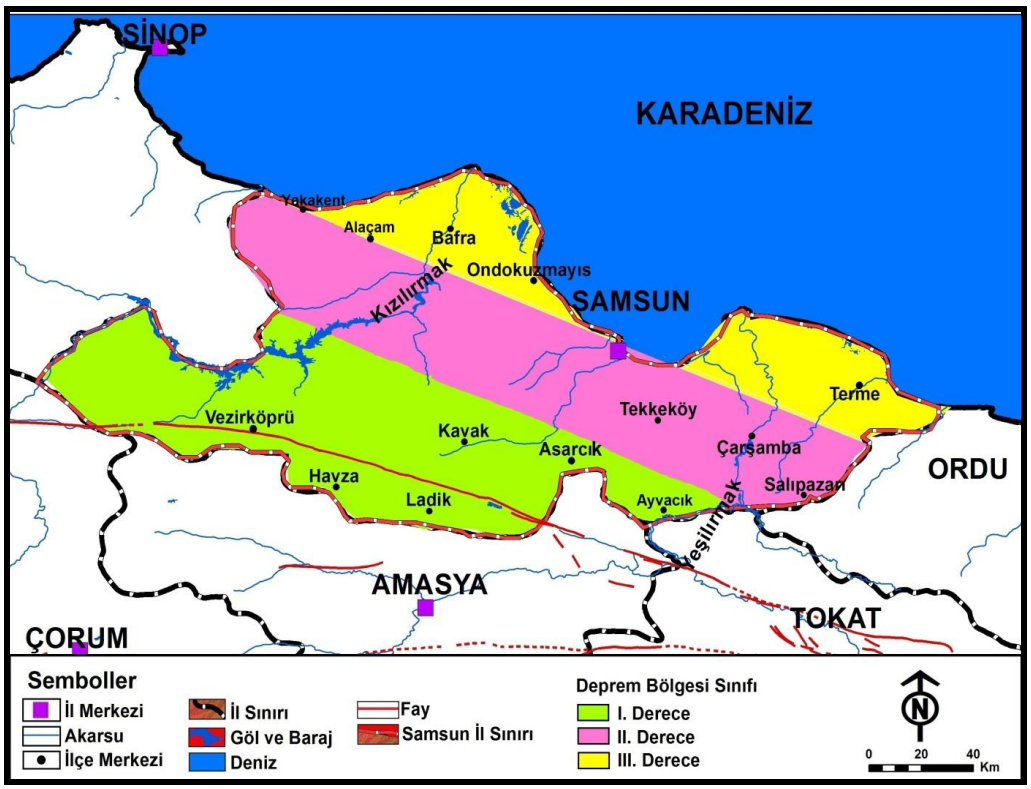

Şekil 2.2. *Samsun ilinin tektonik hatları ve deprem bölgeleri.*

İlde Vezirköprü, Havza, Ladik, Kavak, Asarcık ve Ayvacık I. derece; İlkadım, Canik ve Atakum'un bir kısmı, Tekkeköy,Çarşamba, ve Salıpazarı II. derece ve deltaları da kapsayan kıyıdaki yerleşim merkezleri ise III. derece deprem bölgesi etki sahasında yer almaktadır. Her ne kadar Samsun şehri 2. ve 3. derece deprem sahası içerisinde görünsede, ilin güney bölümündeki Kuzey Anadolu Fay Zonu merkezli bir depremin Samsun şehrinde deciddi hasarlara yol açabilecektir. Bu nedenle hem Samsun şehri, hem de diğer yerleşim merkezleri ile ilgili planlamalarda ve yatırımlarda bu hususun gözden kaçırılmaması gerekir.

3. BÖLÜM:

JEOMORFOLOJİ

Samsun ili nispeten geniş sayılabilecek bir yüzölçüme sahip olup, jeolojik zamanlar boyunca farklı etmen ve süreçlerin etkisinde kalmıştır. Bu nedenle il, yeryüzüşekilleri bakımından büyük çeşitlilik göstermektedir. Jeolojik zamanlar boyunca litoloji, tektonik hareketler ve farklı süreçler çok çeşitli şekillerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Flüvyal şekillerin dışında Samsun'un uzun sayılabilecek kıyılara sahip olması farklı kıyı şekillerinin oluşmasına da imkan vermiştir. Farklı faktörlerin etkisiyle oluşmuş Samsun iline ait ana morfolojik birimlerdağlar, platolar, ovalar ve vadiler olmak üzere dört üniteye ayrılabilir.

3.1. Dağlık Alanlar

Samsun ilinin en önemli dağlık kütlesini Kuzey Anadolu Dağları'nın Orta Karadeniz Bölümü'ndeki devamı niteliğinde olan Canik Dağları oluşturmaktadır. Bu sıradağlar başta Yeşilırmak ve kolları olmak üzere zamanla akarsular tarafından parçalanmış, yerel olarak Kocadağ, Sıralıdağ ve Hacılar Dağı farklı isimlerle anılan birkaç kütleye ayrılmışlardır. Adı geçen kütlelerde yükseltiler nadir olarak 1.300 m'leri aşmaktadır. Nitekim Kocadağ kütlesinde 1.309 m ile Böğürtlentepe, Sıralıdağ kütlesinde 1.332 m ile Sakarçaltepe en yüksek zirveleri oluştururken, Hacılar Dağı kütlesinde ise zirveler ancak 1.111 m'yi bulmaktadır. Kıyı dağları üzerinde üç farklı seviyede aşınım yüzeyleri gelişmiş olup, bunlar Öner (1996) tarafından yüksekten alçağa doğru en iyi takip edildikleri alanlar dikkate alınarak Kocadağ, Kavak Çevresi ve Kurupelit Aşınım Yüzeyi olarak isimlendirilmişlerdir *(Foto 3.1).* Araştırıcıya göre bunlardan Kocadağ Aşınım Yüzeyi 900-1.200 m, Kavak Çevresi Aşınım Yüzeyi 400-900 m, nihayet Kurupelit Aşınım Yüzeyi ise 100-300 m yükseltiler arasında izlenebilmektedirler.

Samsun ilinin kıyı dağları dışında bir başka önemli dağlık kütlesini Lâdik ilçe merkezi güneyinde yer alan Akdağ oluşturur. Temelini kireçtaşlarının oluşturduğu Akdağ 2.058 m ile il sınırları içerisindeki en yüksek zirveye sahiptir *(Foto 3.2).* Orojenezle oluşmuş bu kütlenin kuzeyde Lâdik Depresyonu, batıda Suluova Depresyonu ile güneyde Yeşilırmak, doğuda ise Destek Boğazı'nın bulunduğu alanlar faylı olup, Akdağ sonradan adeta horst görünümü kazanmıştır. Vezirköprü ilçe merkezi batısındaki Kunduz Dağı (1791 m) ve güneyindeki Tavşan Dağı iç kesimlerdeki diğer önemli kütleleri oluşturmaktadır.

Foto 3.1. *Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyindeki dağlık alanlar. Bu saha Canik Dağları'nın batı uzantılarına karşılık gelmekte olup, dağlık alandan doğup kuzeye doğru akış gösteren akarsularca parçalanmış durumdadır. Dağlık alanda farklı seviyelerde gelişmiş aşınım yüzeyleri ve bu yüzeyler üzerinde aşınımdan kurtulmuş tepelik alanlar dikkati çekmektedir.*

Foto 3.2. *Samsun ili sınırları içerisinde en yüksek zirveye sahip olan Akdağ'ın Ladik şehri güneyindeki bölümü. Yükseltisi fazla olduğu için Akdağ, yörede karın ilk düştüğü ve son ortadan kalktığı saha olarak da dikkati çeker.*

Samsun güneyindeki dağlık kütleler, Batı Karadeniz ve özellikle Doğu Karadeniz kıyı dağlarına göre oldukça az yükseltiye sahiptirler. Aynı zamanda bu dağlık kütleler kıyıdan itibaren hemen dik bir duvar gibi yükselmemektedir. Yeryüzü şekillerinin uygunluğu, İlkçağlardan beri Karadeniz kıyılarının Anadolu'nun iç ve güney kesimleriyle Samsun üzerinden bağlantı kurmasına imkân sağlamıştır. Aynı zamanda iç kısımlarla bağlantının kolay olması, kıyıda körfezin varlığı bu kesimde hep önemli yerleşmelerin kurulup, gelişmesine yol açmıştır. Söz konusu imkânlar da burada liman ve ticaret faaliyetlerinin geçmişten günümüze yoğun olmasına sebep olmuştur.

3.2. Plato Alanları

Samsun ili sınırları içerisinde dağlık alanlarlar üzerinde farklı seviyede gelişmiş aşınım düzlükleri bulunmaktadır. Bu düzlükler Yeşilırmak, Kızılırmak ve bunların kolları dışında kıyı dağlarının kuzeye bakan yamaçlarından doğup, doğrudan Karadeniz'e dökülen Güzelceçay, Alaçam Deresi, Engiz Çayı, Terme Çayı ve Akçay gibi akarsular tarafından parçalanmışlardır. Akarsular atarafından derince yarılan bu düzlükler plato karakteri kazanmışlardır. İç kısımlarda ise plato sahaları özellikle Vezirköprü, Havza ve Ladik depresyonlarının dağlık alanlarla birleştiği kesimlerde yer alırlar. Plato alanları, derince yarılmış düzlükler olduğundan genel olarak kuru tarım arazisi olarak kullanılmaktadır *(Foto 3.3).* Samsun şehrinde kıyı düzlüklerinin hızla yapılaşması, yerleşmenin güneydeki yüksek alanlara doğru yayılmasına sebep olmuştur. 100-300 m yükseltilerde bulunan Kurupelit Aşınım Yüzeyi'nin akarsularca yarılması sonucu ortaya çıkan parçalı plato düzlükleri de güneye doğru yayılan yerleşme ünitelerinin tercih sahası olmuştur.

Foto 3.3. *Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyindeki dağlık alan üzerinde gelişmiş aşınım yüzeyleri akarsularca yarılarak plato karakteri kazanmışlardır. Yördeki köyler de çoğunlukla bu düzlükler üzerinde kurulmuştur.*

3.3. Ovalar

Samsun ilinde ovalar nispeten geniş yer kaplamaktadır. Nitekim güney Karadeniz kıyılarının en önemli iki deltası il sınırları içerisinde bulunmakta, deltalar arasında alçak kıyı sahalarında çok geniş olmayan kıyı düzlükleri yer almakta, iç kesimlerdeki depresyonların tabanlarında ise tektonik kökenli ovalar gelişmiş bulunmaktadır.

Alan bakımından Türkiye'nin 2. ve 3. büyük delta ovaları Samsun ili sınırları içerisinde yer almaktadır. Bunlardan yüzölçümü daha fazla olan Çarşamba Ovası asıl olarak Yeşilırmak, Bafra Ovası ise Kızılırmak'ın getirdiği alüvyonlarla oluşmuştur *(Şekil 3.1).*

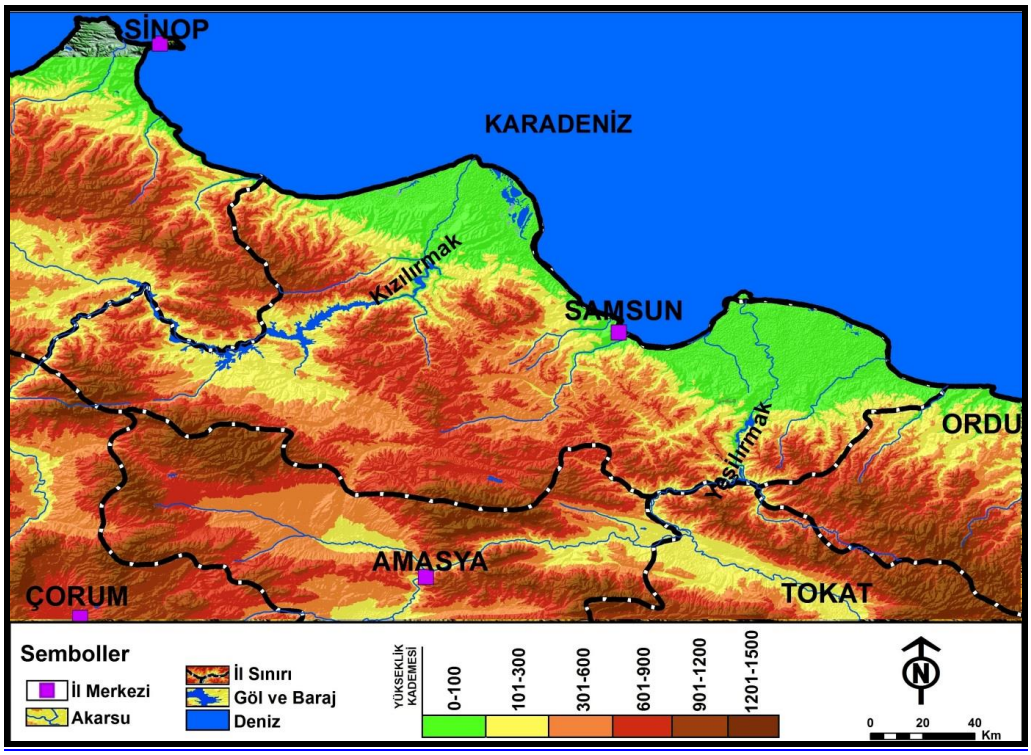

Şekil 3.1. *Samsun ili ve yakın çevresinin yükselti basamakları haritası.*

Çarşamba Ovası, yaklaşık 600 km^2 alanı ile Güney Karadeniz kıyılarındaki en büyük delta özelliğine sahiptir. Ova taban arazilerinin genel eğimleri kuzey–güney yönünde olup ortalama % 0,1'dir. Bu eğim deniz kenarına yaklaştıkça % 0,0 – 0,02 ye kadar düşer. Yamaç arazilerde ise eğim artarak % 2 – 40 arasında değişmektedir. Ovanın iklim ve toprak şartları pek çok ürünün yetiştirilmesine uygun olmakla beraber, taban suyunun yüksekliği, yüzey drenaj ihtiyacı, sulama suyu eksikliği ovadaki önemli problemleri oluşturmaktadır *(Foto 3.4).*

Çarşamba Ovası, Yeşilırmak'ın kuruluşundan bu yana taşıdığı malzemeleri Karadeniz'e döküldüğü sahada biriktirmesi ile oluşmuştur. Delta ovasının gelişiminde asıl rol Yeşilırmak'ın olmakla birlikte Terme Çayı, Aptal Çay gibi diğer akarsuların getirdiği malzemelerin birikmesi de ovanın oluşumunda etkili olmuştur.

Foto 3.4. *Çarşamba Ovası'nda taban suyunun yüksek olması önemli drenaj problemlerine sebep olmuş, bu nedenle çok sayıda drenaj kanalı açılmış bulunmaktadır.*

Çarşamba Ovası'nın oluşumu Pliyo-Kuvaternerde başlamış, gelişimi flüvyal süreçlerin etkinliğinde Kuvaterner'de gerçekleşmiştir. Delta ovasının gelişimi Kuvaterner'deki iklim değişmeleri ve tektonik olaylardan da etkilenmiştir. Çarşamba Ovası'nın oluşumu bu kıyılarımızın diğer önemli ovası olan Bafra Ovası'nın gelişimine ana hatlarıyla paralel olup, gelişim safhaları şu şekilde sıralanabilir:

1. Eski deltanın geniş bir seviye halinde gelişimi Riss-Würm I interglasyal devreye karşılık gelir (Uzunlar safhası-İlk Akdeniz istilası). Bu eski delta sahası güneye doğru en fazla 50-60 m yüksekliğe kadar çıkar, hafif bir eğimle ulaştıkları 20 m'lerde düz bir görünüm kazanır ve Terme'nin 5-6 km güneyinde sona erer.

2. Würm I'de Karadeniz'in seviyesi yaklaşık -100 m çekilmiş, eski delta yarılmıştır (Post Uzunlar Safhası).

3. Würm I-Würm II interglasyal devresinde Çarşamba şehri güneyinde Yeşilırmak, Abdal Çayı ve Terme Çayı'nda boğulma nedeniyle akarsu ağızları dolmuştur (Karangat Transgresyonu-2. Akdeniz basması).

4. Yeni Öksin (Würm II) safhasında Karadeniz'in seviyesi -40 m alçalmış, delta güneyindeki akarsu dolguları ve Terme-Ünye arasındaki alanda denizel dolgular yarılarak bugün 25-30 m yükseltilerdeki denizel taraçalar belirmiştir.

5. Post Glasyal devredeki Eski Karadeniz'deki yükselmeyi takiben, 8-10 m yükseklerdeki taraçaları oluşturan dolgular belirmiştir.

6. Karadeniz 3-4 m alçalarak bugünkü seviyesine çekilmiş, yeni delta sahası ortaya çıkmıştır.

7. Ovanın gelişimi, Yeşilırmak üzerinde kurulan barajlardaki siltasyon nedeniyle önce yavaşlamış, kıyılarda daha fazla malzeme taşınması sonucu sediment bütçesinin açık vermesiyle de küçülmeye başlamıştır *(Foto 3.5).*

Foto 3.5. *Yeşilırmak ve kolları üzerine yapılan barajlar nedeniyle açık veren sediment bütçesi sonucu kıyı çizgisi kara yönünde yer değiştirmektedir. Bu durum ise kıyıda yer alan ağaçların sökülmesine sebep olmaktadır.*

Çarşamba Ovası, çoğunlukla akarsu aşınım ve birikim süreçlerinin etkin olduğu çok sayıda jeomorfolojik birimi kapsamaktadır. Bu üniteler ve başlıca özellikleri Erkal (1993) tarafından şöyle açıklanmaktadır:

Yatak kenarı diklikleri: Yeşilırmak'ın yana aşındırması sonucu oluşan, çoğunlukla 2-3 m'lik dikliklerdir.

Burunseti sırt ve olukları: Yeşilırmak'ın menderes çizerek aktığı kesimde, dışbükey yamaçlarda birikim süreçleriyle oluşurlar.

Terkedilmiş akarsu yatak parçaları: Ovada akarsu yatağındaki değişmelerin izleridirler. Yeşilırmak'ın ilk yatağının kuzeydoğuya doğru olduğu anlaşılmaktadır.

Denizel taraçalar: Ovanın özellikle doğu kesiminde 8-10 m, 25-30 m ve 35-50 m seviyelerinde iyi izlenebilmektedirler. Taraçalar çoğunlukla ince kum boyutunda, beyaz-sarı renkli gereçten oluşurlar.

Kıyı kumulları: Çarşamba Ovası'nda akarsuyun denize döküldüğü alanın özellikle doğu ve batısında yaygındırlar. Yükseklikleri yer yer 5-6 m'yi bulabilmektedir *(Foto 3.6).*

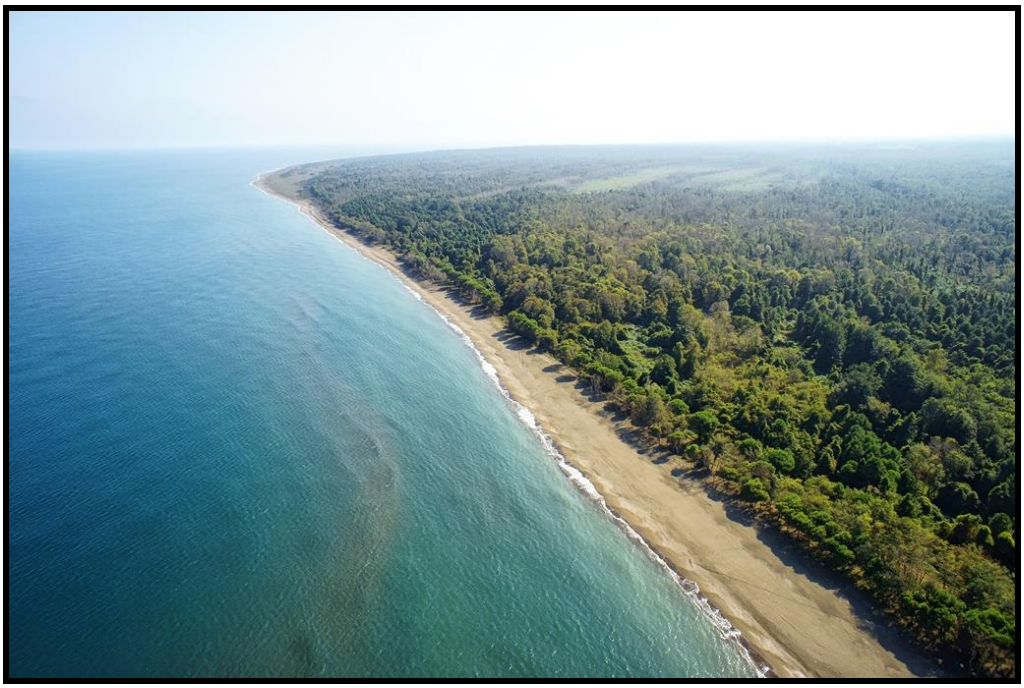

Foto 3.6. *Kıyı kumulları Çarşamba Ovası kıyılarında yaygın olup yükseltileri yer yer 5-6 m'yi bulabilmektedir.*

Kıyı okları: Yeşilırmak, Aptal Çayı ve Terme Çayı gibi akarsuların ağız kesimlerinden doğuda gelişmişlerdir. Bunlardan en tipik olanı Terme

kuzeydoğusunda, Miliç Çayı'nın kıyıya 10-15 yaklaşmışken birden doğuya dönüşünü sağlayan ve "Yazoo tipi kavuşma" örneği oluşturan kıyı okudur.

Kızılırmak Deltası (Bafra Ovası) Kuvaterner boyunca gelişmiştir. Deltanın gelişiminde östatik hareketlerin yanı sıra tektonik hareketler de etkili olmuştur. Kızılırmak Deltası'nda en kuzeyde yer alan bugünkü delta düzlüğü dışında güneye doğru iki farklı seviye daha dikkati çekmektedir. Nitekim Akkan (1970; 29) da bu üç farklı seviyeden hareketle deltanın gelişiminin şöyle bir sıralama izlediğini belirtmektedir:

a) Bugün eski deltanın yüksek seviyesi olarak izlenebilen düzlüğün oluşum safhası. Bu safha Riss-Würm I İnterglasyaline karşılık gelir (Uzunlar Safhası). Geniş delta düzlüğü oluşurken veya hemen ondan önceki devrede, bu deltayla aynı seviyede bulunan ve kıyıya paralel bir aşınım basamağı da oluşmuştu.

b) Eski delta düzlüğünün yüksekte kalması ve daha sonra bu düzlüğün akarsular tarafından parçalanma safhası. Bu safha Würm I'e karşılık gelmektedir (Post Uzunlar Regresyonu).

c) Yeni bir transgresyonla akarsuların vadilerini nispeten iri çakıllarla doldurmalarıyla beliren safha. Eski deltanın 20-35 m'lik seviyesi bu dolgu anında oluşmuş olmalıdır. Bu transgresyon Würm I-Würm II'ye karşılık gelmekte olup, Karangat Transgresyonu olarak isimlendirilmektedir.

d) Yeni Öksin regresyonu ve -40 m 'ye yakın çekilme. Deltada -40 m'lik regresyonun izlerinin, daha sonra gerçekleşen -100 m'lik regresyon içinde yer alması sebebiyle belirlemek güçtür. Bu safha Würm II'ye karşılık gelmektedir.

e) Post glasyal devrede Flandrien transgresyonu ile eski Karadeniz seviyesinin yaşanması. Bu dönemde Karadeniz'in seviyesi günümüze nazaran 3-4 m daha yüksektir. Bu safhada eski vadiler yeniden dolmuş ve bugünkü delta düzlüğü oluşmaya başlamıştır.

f) Flandrien transgresyonundan sonra deniz seviyesinin 3-4 m çekilmesi ve Kızılırmak'ın nispeten deltasına gömülmesi. Kızılırmak'ın yatak eğiminin çok düşük olmasına rağmen tek bir yatak içerisinde akıyor olması söz konusu olayla açıklanabilir.

Ancak son yıllarda başta Kızılırmak ve Yeşilırmak olmak üzere akarsular üzerine kurulan barajların gelen alüvyonlara depo görevi gelmesi, kıyıya ulaşan malzeme miktarını azaltmıştır. Ayrıca akarsu yataklarından malzeme ve kıyıdaki ocaklardan kum alımı deltaların sediment bütçesini olumsuz etkilemişken, akıntılarla malzeme taşınmasının devamı kıyı çizgisinin kara yönünde yer değiştirmesine yol açmıştır. Bu durum ise deltaların alan kaybetmesine yol açmıştır. Nitekim tarih öncesi çağlardan son zamanlara kadar akarsuların getirdiği alüvyonlarla hızlı bir şekilde

büyümüş olan Kızılırmak deltasında, 1990'lı yılların başlarından itibaren büyüme durmuş, hatta delta küçülme sürecine girmiştir. Özellikle 1988'de Altınkaya ve 1991'de Derbent Barajlarının yapılmasıyla Kızılırmak'ın getirdiği alüvyonlar baraj göllerinde tutulmaya başlanmış, bu nedenle deltadaki büyüme durmuş, hatta kıyı akıntıları ve erozyonlar nedeniyle küçülmeye başlamıştır *(Şekil 3.2).*

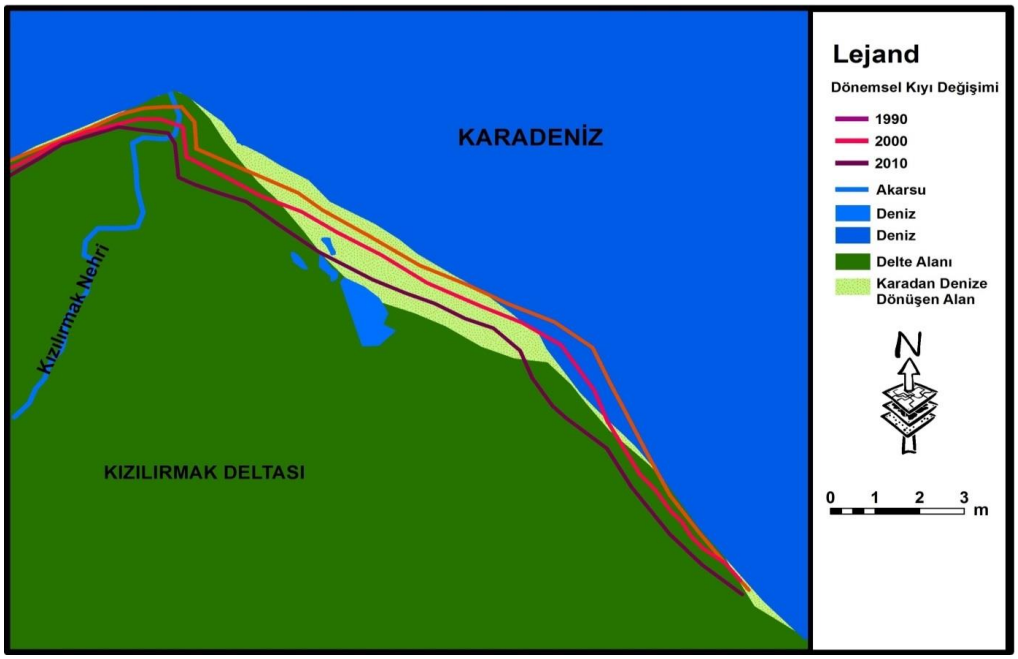

Şekil 3.2. *Kızılırmak Deltası'nda 1990-2010 arası kıyı çizgisi değişimi (Zeybek vd. 2013b).*

Bu barajlar yapılmadan önce (1960 yılına kadar) Karadeniz'e çökelti akışı 23,1 milyon ton/yıl iken, Hirfanlı'nın yapılması ile bu miktar önce 18 milyon ton/yıl'a, daha sonra Altınkaya (1988) ve Derbent barajlarının (1991) su tutmaya ve ardından faaliyete geçmeleri ile çökelti akım miktarı 0,46 milyon ton/yıl'a düşmüştür (Savran vd. 2002). Kızılırmak'ın taşıdığı sediment miktarı 2008 yılında ise 0,30 milyon ton/yıl olarak gerçekleşmiştir. Deltanın batı bölümünde Göçkün, Doyran, Etyemez ve Toplu köylerine ait sahil kesimlerinde olmak üzere dört önemli kum ocağı işletilmiştir. Bu dört ocakta, işletmede oldukları süre içerisinde 51,5 milyon ton kum alınmıştır.1990 ve 2000'li yıllarda Kızılırmak'ın yatağından, çok sayıda işletme kum ocağı ve beton şantiyeleri malzeme almaktaydı. Özellikle Bafra şehri batısında kalan yatak çevresinde onlarca işletme akarsu yatağından malzeme alıyordu. Bu durum da deltaya taşınan malzeme miktarının azalmasında rol oynamıştır. Delta sahasında Aster uydu görüntüsü analizlerine göre 1990-2010 arası dönemde 5,4 km2'lik bir azalma tespit edilmiştir (Zeybek vd. 2013b) *(Tablo 3.1, Foto 3.7).*

Tablo 3.1. *Kızılırmak Deltası'nda 1990 - 2010 arası dönemde alan kayıpları*

Kızılırmak Deltası Alanı	*Aster*
1990 Yılı	*561*
2000 Yılı	*559,2*
2010 Yılı	*555,6*
20 Yıllık Toplam	*5,4*

Foto 3.7. *Sediment bütçesindeki açık nedeniyle 1990'lı yıllardan itibaren alan kaybetmeye başlamış olan Kızılırmak Deltası'nın kuzey ucu. Bu sahada kıyı çizgisinin kara yönünde yer değiştirmesi, buna bağlı olarak da tarım alanları ve DSİ tarafından yapılan kuşaklama kanalını tehdit etmesi üzerine çok sayıda mahmuz inşa edilmiştir. Mahmuzlar bulundukları kesimde kıyı çizgisi gerilemesini yavaşlatmışken, daha doğuya akıntılarla taşınacak malzemeyi de tutmuş olduğundan buralarda ise önemli alan kayıplarına yol açmıştır.*

Samsun ilinde batıda Yakakent ilçe merkezinden doğuda Terme ilçe merkezi doğusuna kadar olan alanda delta ovaları ve burunlar dışında genişliği farklılık gösteren kıyı düzlükleri yer almaktadır. Bu düzlükler güncel deniz seviyesine bağlı olarak, denize ait süreçlerin yanında daha çok buralardan denize dökülen kısa boylu akarsuların taşıdığı malzemelerin birikmesi ile oluşmuşlardır. Batıda Yakakent ilçe merkezi de bir kıyı düzlüğü üzerinde gelişmiştir. Yakakent-Alaçam ilçe merkezleri

arasında kıyı düzlüğü görünümü devam etmekte olup, Alaçam'dan itibaren Kızılırmak Deltası'na geçilmektedir. Buralarda yerleşme alanları dışında bu düzlükler verimli tarım alanlarına karşılık gelmektedir. Daha doğuda Engiz Çayı'nın denize döküldüğü saha doğusundan itibaren delta sona ermekte, morfolojik ünite kıyı düzlükleri karakteri kazanmaktadır. Samsun şehrinde Taflan-Dereköy sahillerinde kıyı düzlükleri daha çok yazlıklarla işgal edilmişken, Atakum kıyılarında ise son 30 yıl içinde şehrin yatay yönde hızla gelişimi sonucu yoğun yerleşme alanı haline dönüşmüştür. Şehir merkezinde dolgu faaliyetleri ile doğal sınırları değişmiş olan kıyı düzlüğü yoğun yerleşmeye sahne olmuştur. Mert Çayı doğusunda ise Kirazlık ve Kutlukent'e doğru sanayi tesisleri kıyı düzlükleri üzerine yayılmış durumdadır. Tekkeköy ilçe merkezi sapağından itibaren Yeşilırmak Deltası'na geçildiğinden kıyı düzlükleri görünümü ortadan kalkmaktadır. Terme ilçe merkezi doğusunda Yeşilırmak Deltası sona ermekte olup, buradan itibaren de Ünye sınırına kadar yer yer genişleyip daralan kıyı düzlükleriuzanmaktadır.

Samsun ilinin diğer önemli ovaları ise Canik Dağları ile iç kesimdeki dağlık kütleler arasında Kuzey Anadolu Fay Zonu boyunca yer alan depresyon tabanlarının dolması sonucu oluşmuşlardır. Tektonik kökenli bu ovalar doğudan batıya Lâdik, Havza ve Vezirköprü depresyonlarının tabanlarına karşılık gelmektedir. Bu ovalarda yoğun olarak tarım yapılmakta olup, aynı zamanda üzerlerinde aynı adlarla anılan önemli yerleşim merkezleri yer tutmaktadır.

3.4. Vadiler

Samsun ilinde ülkemizin iki önemli akarsuyu olan Kızılırmak ve Yeşilırmak vadileri dışında Kürtün, Mert, Abdal Çayı ve Terme Çayı gibi çok sayıda akarsu yer almaktadır. Bu akarsulardan özellikle Kızılırmak ve Yeşilırmak güneydeki sıradağları aşarken dağlık kütleleri derince yarmış ve yarma vadiler oluşturmuştur. Kızılırmak, Şahinkaya yarma vadisinde derin bir yatak içerisinde akmaktadır. Benzer şekilde Yeşilırmak da Hasan Uğurlu ve Suat Uğurlu barajlarının da kurulduğu kesimde derin yarılmış bir vadi içerisinde akmaktadır. Bu akarsuların vadileri kuzeydeki delta sahalarına geçerken genişlemekte, Bafra ve Çarşamba şehirlerinden itibaren ise adeta ova yüzeyinde akışlarını sürdürmektedirler. İldeki genç vadiler 'V' profilli olup, yamaçlarda eğim değerleri yüksektir.

Yukarıda sayılan ana yeryüzü şekilleri dışında Samsun ili kıyı şekilleri bakımından da zengindir. Çünkü yaklaşık 200 km'lik kıyı uzunluğuna sahip ilde deltalar dışında taraçalar, kumsallar, falezler ve kıyı okları gibi şekillere de rastlanmaktadır *(Foto 3.8).* Ayrıca, Sinop Boztepe ile Kızılırmak Deltası arasında ve Kızılırmak-Yeşilırmak deltaları arasında Karadeniz karaya doğru iki büyük girinti yaparak körfezler oluşturmuşlardır. Bunlardan ilki en güney kesiminde bulunan yerleşmenin adından dolayı *"Yakakent Körfezi"*, ikincisi ise kıyıları büyük kısmıyla şehrin de gelişim

alanları içerisinde bulunması sebebiyle *"Samsun Körfezi"*olarak isimlendirilebilir. Samsun Körfezi'nin sağladığı uygun şartlar sebebiyle de bu alan Karadeniz kıyılarının en önemli limanlarından birine sahip olmuştur. Söz konusu uygunluk aynı zamanda ilkçağlardan beri burada önemli yerleşmelerin kurulmasına ve gelişmesine imkân vermiştir.

Foto 3.8. *Yakakent çıkışında art kıyı setleri. Arka planda ise yakın geçmişte aktüel olan fakat karayolunun dolgu sahasından geçirilmesi sonucu dalgaların günümüzde ulaşamadığı falezler yer almaktadır.*

Samsun ili kıyılarında taraçalar başlıca iki farklı seviye halinde takip edilmektedir. 8-10 m ile 30-35 m yükseltilerde takip edilen Kuvaterner yaşlı bu taraça seviyeleri yer yer iç kısımlara doğru akarsu vadilerinde de görülmektedir (Öner 1996). Bunlardan 30-35 m yükseltileri arasındaki yüksek taraçalar Samsun şehrinde yoğun yerleşim nedeniyle rahatça gözlemlenemezken, doğuda Kutlukent çıkışından Tekkeköy'e doğru Samsun-Ordu karayolunun güneyinde, batıda ise Ondokuzmayıs, Alaçam ve Yakakent ilçe merkezleri güneyinde rahatlıkla takip edilebilmektedir. 8-10 m seviyelerindeki taraça seviyeleri yerleşme alanlarında yine maskelenmişken, Atakum'da Balaç Mahallesi kuzeyinde, batıda Alaçam ve Yakakent arasında, doğuda ise Kutlukent-Tekkeköy arasında gözlemlenebilmektedir.

4. BÖLÜM:

İKLİM

Yörelerin kalkınıp gelişebilmesi ve ekonomik yönden beliren bazı sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için, iklim şartlarının yakından tanınması çok önemlidir. Samsun ilinin iklim özellikleri açıklanırken Samsun, Çarşamba, Bafra, Lâdik, Havza, Kavak ve Alaçam meteoroloji istasyonu verileri yanında, arazide yapılan gözlemlerden yararlanılmıştır.

4.1. İklimi Etkileyen Faktörler

4.1.1. Genel Atmosfer Dolaşım Şartları İle İlgili Faktörler

4.1.1.1. Radyasyon Özellikleri

Bir yörenin radyasyon değerleri üzerinde güneşlenme süresi yanında, güneş ışınlarının ufuk düzlemi ile yaptığı açı, yamaç eğimleri, bakı, bitki örtüsü ve zeminin özellikleri gibi birçok faktör etkili olmaktadır. Samsun ilinde güneş enerjisi miktarı yıldan yıla ve yıl içinde değişmelere uğramakta ve bunda yıl içerisinde değişen gün uzunlukları ile bakı durumu etkili olmaktadır. Bu nedenle Samsun ilinin güneşlenme şartları açıklanırken, genel atmosfer dolaşım şartları ve başka yerlerden taşınan hava kütlelerinin özellikleri yanında, yerel faktörlerle beliren iklim elemanları da dikkate alınmıştır.

Güneşlenme süresi ile ilgili rasatlar, Samsun ili sınırları içerisinde sadece Samsun ve Bafra meteoroloji istasyonlarında gerçekleştirilmiştir. Samsun'da 5.09 sa-da (saat-dakika) olan ortalama günlük güneşlenme süresi Bafra'da bir miktar daha fazla (5.40 sa-da) gerçekleşmektedir *(Tablo 4.1).* Her iki istasyon verilerine göre de Kuzey Yarımküre'de yer alan ülkemiz genelinde olduğu gibi yaz devresinde güneşlenme süreleri uzun, kış devresinde ise daha kısadır. Samsun (8.46 sa-da) ve Bafra'da (9.15 sa-da) güneşlenme süreleri yıl içerisinde en yüksek değerlerine temmuz ayında ulaşmaktadır. Ortalama günlük toplam güneşlenme süreleri bakımından en düşük değerler ise Samsun'da aralık (2.47 sa-da), Bafra'da ise ocak (2.52 sa-da) aylarında gerçekleşmektedir.

Tablo 4.1. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1983-2011) ortalama günlük toplam güneşlenme süreleri (saat-dakika).*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun	2.51	3.18	3.47	4.38	6.22	8.15	8.46	8.16	6.23	4.36	3.44	2.47	5.09
Bafra	2.52	3.22	4.17	5.27	6.55	8.39	9.15	8.54	6.48	4.46	3.55	2.55	5.40

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Güneşlenme süresi yanında, güneş ışınlarının geliş açıları da Samsun ilinin aldığı radyasyon üzerinde etkili olmaktadır. Çünkü güneş ışınlarının dik veya dike yakın gelmesi radyasyon miktarını arttırırken, geliş açılarının daralması radyosyon değerlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Samsun ilinde güneş ışınlarının belli tarihlerdeki yaklaşık geliş açıları tablo ve şekil olarak hazırlanmıştır *(Tablo 4.2, Şekil 4.1).* Samsun'da güneş ışınlarının minimum yüksekliği 21 Aralıkta 25°16' iken Bafra'da 24°59', Çarşamba'da ise 25°22' olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık maksimum yükseklik 21 Haziranda Samsun'da 72°10' iken enlem olarak nispeten daha kuzeyde bulunan Bafra'da 71°53' dir. Bu değerlere göre Samsun ve ilçeleri yaz ayları boyunca, kış aylarına oranla daha fazla güneş radyasyonu almaktadır.

Tablo 4.2. *Samsun, Bafra ve Çarşamba'da belli tarihlerde güneş ışınlarının geliş açıları.*

İstasyon	***Enlem***	***21 Haziran***	***21 Aralık***	***23 Eylül-21 Mart***
Samsun	*41°17'*	*72°10'*	*25°16'*	*48°43'*
Bafra	*41°34'*	*71°53'*	*24°59'*	*48°26'*
Çarşamba	*41°11'*	*72°16'*	*25°22'*	*48°49'*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

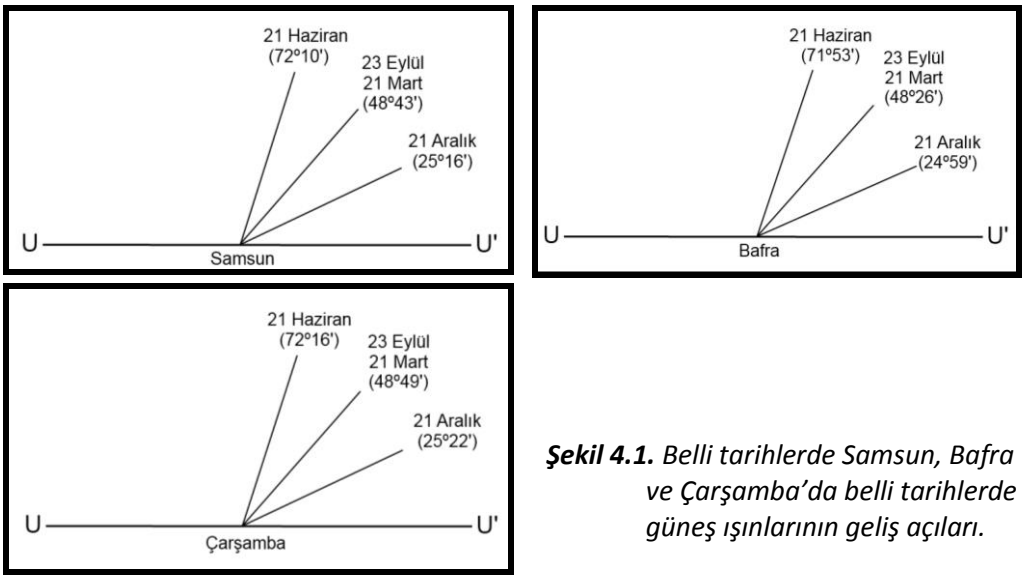

Şekil 4.1. *Belli tarihlerde Samsun, Bafra ve Çarşamba'da belli tarihlerde güneş ışınlarının geliş açıları.*

Samsun ilinde güneş enerjisi miktarı, bulutluluk ve nem gibi diğer iklim özellikleri yanında, başta güneşlenme süresi ve güneş ışınlarının geliş açısına bağlı olarak yıl içinde değişik değerler gösterebilmektedir. Samsun ilinde güneş ışınları şiddeti ile ilgili ölçümler sadece Samsun ve Bafra meteoroloji istasyonlarında

yapılmıştır. Bu istasyonlardan Samsun'da yıllık ortalama güneşlenme şiddeti (302,6 cal/cm^2/da.), Bafra'dan (301,2 cal/cm^2/da.) çok az fazla görülmektedir *(Tablo 4.3).* Her iki istasyonda da yıl içerisinde en yüksek değerlere haziran ayında ulaşılır. Bu aydan itibaren düzenli olarak azalan güneşlenme şiddeti aralık ayında en düşük değere inmektedir. Yıllık ortalama üzerindeki değerleriyle nisandan ekime kadar olan altı aylık devre ısınmanın fazla olduğunu, ekimden nisana kadar olan dönemdeki düşük değerler ise soğumanın etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.3. *Samsun (1976-2011) ve Bafra'da (1988-2011) ortalama güneşlenme şiddetleri (cal/cm^2/da.).*

AYLAR	*Samsun*	*Bafra*
Ocak	*132.5*	*125.3*
Şubat	*186.0*	*189.9*
Mart	*258.5*	*261.3*
Nisan	*342.7*	*360.0*
Mayıs	*435.0*	*433.5*
Haziran	*504.9*	*501.8*
Temmuz	*503.1*	*497.7*
Ağustos	*440.2*	*433.8*
Eylül	*338.1*	*333.1*
Ekim	*223.7*	*217.3*
Kasım	*150.3*	*149.4*
Aralık	*116.3*	*111.6*
YILLIK	*302.6*	*301.2*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ili sınırları içerisinde yer alan dağ sıraları yaklaşık doğu-batı yönünde uzanmakta ve bu durum bakıya bağlı olarak güneş ışınlarının farklı açılarla zemine gelmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla radyasyon değerleri de yerden yere önemli değişiklikler göstermektedir. Gerek Samsun ili arazisinde geniş bir alanda takip edilebilen Canik Dağları, gerekse iç kısımlarda yer alan daha kütlevi görünümlü Akdağ gibi dağların kuzeye bakan yamaçları güneş ışınlarını yıl boyunca güneye bakan yamaçlara ve ovalık alanlara göre daha eğimli almakta, daha az enerji kazancı olmaktadır. Ayrıca, toprak ve bitki örtüsünde yerden yere görülen değişiklikler, kar örtüsünün varlığı ve yerde kalma süresi de Samsun ili genelinde alınan radyasyon miktarı ve dağılışı üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır.

Samsun ilinde güneşlenme miktarı, enlem ve yeryüzü şekilleri yanında bulutluluk gibi bazı iklim elemanlarına da bağlı olarak zaman ve alan yönünden değişiklikler göstermektedir. Ana hatlarıyla söylendiğinde yaz yarıyılında uzun güneşlenme süresi, düşük bulutluluk ve nispeten dik gelen güneş ışınları güneş

enerjisi değerlerinin yüksek olmasını sağlarken, kış yarıyılında bu şartların kontrolünde daha düşük değerler söz konusu olmaktadır.

4.1.1.2. Hava Kütleleri

Türkiye, atmosfer dolaşım sistemi bakımından bir geçiş sahası üzerinde yer aldığından, gerek yaz ve kış mevsimlerinde gerekse geçiş mevsimlerinde farklı karakterli hava kütlelerinin etkisinde kalmaktadır.

Ülkemiz, kış mevsiminde batı rüzgârları kuşağı etki alanı içerisinde bulunmaktadır. Ortalamada batı yönlü rüzgârların hakim olduğu bu zonal sirkülasyon tipi yanında, atmosferde 3-5 gün veya 7-10 günlük kısa devreler halinde kuzeybatı veya güneybatı yönlü hava akım şartlarının üstün olduğu meridyonal sirkülasyon tipi de ülkemizin bulunduğu alanda etkili olmaktadır. Bu iki ayrı dolaşım tipi yanında, daha çok kuzey enlemlerden ilerleyen düzensiz hava akım şartları ve 500 mb ile 200 mb seviyelerinde sık görünüşleriyle, yüksek atmosfer alçak basınç alanları soğuk hava damlaları şeklinde Türkiye ve çevresinde etkili olmaktadır. Troposferin üst katlarında iyi beliren bu genel atmosfer dolaşım şartları ve farklı sirkülasyon tipleri, yeryüzüne yakın hava katlarında yeryüzü şekilleri, kara-deniz dağılışı ve örtü maddeleri gibi coğrafi özelliklerle değişikliğe uğramaktadır. Yine kış devresinde yeryüzüne yakın atmosfer katlarında iyi belirmiş orta enlem siklon ve antisiklon alanları kısa devrelerde sık sık değişen, kararsız görünüşlü hava şartlarını meydana getirmektedir. Kış mevsiminde ülkemiz hava şartlarını büyük ölçüde belirleyen kuzey enlemlerin polar hava kütleleri ile güney enlemlerin Tropikal hava kütleleri özellikle yeryüzüne yakın atmosfer katlarında karşılaşmaktadırlar. Bu farklı karakterdeki hava kütlelerinin karşılaştığı orta enlem siklonları sonuçta, yeryüzünün meteorolojik cephe şartları ve sıcak yahut soğuk sektörleriyle kararsız görünüşlü siklonal hava durumlarını meydana getirmektedir (Nişancı 1979). Samsun ilinde kış devresinde genel anlamda düşük sıcaklık şartları ile sık değişen kısa süreli soğuk ve yağışlı, yağışsız daha ılık hava şartlarını yukarıda değinilen faktörlerle açıklamak mümkündür.

Yaz mevsiminde ise ülkemiz genellikle subtropikal yüksek basınç alanları ve akım şartları etkisinde kalmaktadır. Özellikle yüksek troposfer katlarında iyi belirmiş subtropikal yüksek basınç alanları ve ortalamada batı sektörlü hava akım şartları yeryüzüne yakın hava bölümlerinde değişikliğe uğramaktadır. Bu alt troposferde Azor yüksek basınç alanı ve onun ülkemiz kuzeybatısına doğru uzantıları ile Basra alçak basınç alanı arasında kuzey sektörlü rüzgârların hakimiyeti görülmektedir. Böylelikle, ortalamada subtropikal yüksek basınç alanları sürekli teşekkülleri ve tropikal hava kütlelerinin yüksek sıcaklık, düşük nispi nemlilik şartlarında yağışlara yer vermeyen kararlı hava devreleri ile kendisini göstermektedir. Bu genel tablodan farklı olarak zaman zaman cephesel, sağanak yağışlara yer veren 1-2 günlük kısa süreli hava devreleri de belirmektedir (Nişancı 1979). Bu hava durumları Samsun ve çevresinde

yaz yarıyılında uzun süre etkili olan yüksek sıcaklık şartlarıyla, zaman zaman görülen kısa süreli sağanak yağışlı hava şartlarının açıklanmasını kolaylaştırmaktadır.

Geçiş mevsimlerinde ise kuzeyli ve güneyli hava kütleleri dönüşümlü olarak Samsun ve çevresinde etkili olmakta, buna bağlı olarak sıcaklık ve yağış şartlarında önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Samsun'da ilkbahar aylarından mart, özellikle iç ve yüksek kesimlerde nisan aylarında genellikle kış mevsimi hava şartları üstünlük gösterir. Mayıs başlarından itibaren ise yaz mevsimi hava şartları hüküm sürmeye başlamaktadır. İlkbaharda atmosfer dolaşım şartlarının değişimi sırasında konvektif hava olayları önem kazanmaktadır. Samsun'un Lâdik ve Havza gibi karasallığın nispeten daha etkili olduğu ilçelerinde, ilkbahar aylarındaki yağış fazlalığının asıl sebeplerinden biri de bu durumdur. Sonbahar aylarından eylül, kısmen ekim ayında yaz mevsiminin kararlı hava şartları etkili olmaktadır. Bu dönemden itibaren özellikle kıyı kuşağında kararsız hava devreleriyle etkili olan siklonal şartlar yağışların artmasına yol açmaktadır. Kasım ayından itibaren de kış mevsimi hava şartlarını ifade eden uzun süreli, kararlı hava devreleri ile antisiklonal şartlar veya karasız hava devreleriyle siklonal şartlar etkili olmaya başlamaktadır.

4.1.2. Diğer Coğrafi Faktörler

Samsun ilinin iklim özellikleri üzerinde genel atmosfer dolaşım şartları ile ilgili faktörlerin yanında, karasallık derecesi ve topografik durumun da önemli etkileri bulunmaktadır.

4.1.2.1. Karasallık Derecesi

Samsun ilinde bazı istasyonların karasallık derecesi Conrad formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalara göre Samsun meteoroloji istasyonu verilerine göre karasallık % 23, Bafra meteoroloji istasyonu için % 23,4, Çarşamba'da ise % 23,6'dır. Samsun ilinde iç kesimlerde yer alan meteoroloji istasyonlarının karasallık değerleri daha yüksek çıkmaktadır. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Samsun'dan çok daha güneyde yer alan Amasya'da karasallık değeri % 33 olup, bu değer kıyıda yer alan Samsun ili istasyonlarından oldukça yüksektir.

Termik karasallığın basit bir ifadesi olarak kabul edilen yıllık sıcaklık farkı kıyı istasyonlarından Samsun'da 16,9^{o}C, Bafra'da 17,1^{o}C, Çarşamba'da 17,2^{o}C, Alaçam'da 18,5^{o}C'dir. Yıllık sıcaklık farkı iç kesimlerdeki istasyonlardan Lâdik'te 17°C, Kavak'ta 17,1^{o}C ve Havza'da ise 18,5^{o}C'dir. Kıyıda yer alan istasyonlarda deniz yüzeyinin dengeli ve aynı karadaki gidişi sonucu yıllık sıcaklık farkı düşüktür. Samsun ilinde yıllık sıcaklık farkının en yüksek olduğu istasyon kıyıdan iç kesimde yer alan ve fazla yüksek olmayan Havza'dır. Kıyıdan içerde yer almasına rağmen daha yüksek olduğu için Lâdik'te yıllık sıcaklık farkı nispeten düşük çıkmaktadır. Çünkü bu istasyonda yükseltinin etkisiyle yaz sıcaklık ortalamaları da düşük durumdadır.

Termik kontinentalitenin (karasallık) yanı sıra, yine kara dağılışının bir sonucu olarak nemlilik yönünden de kontinentalite veya maritimite (denizellik) söz konusudur. Nemlilikle ilgili kontinentalite atmosferdeki higro-meteorolojik olayları (yağış rejimi, havanın nispi nemliliği, kar örtüsü süresi…) ifade etmektedir. Kıyıda yer alan Samsun şehri, Bafra ve Çarşamba gibi istasyonlarda sonbahar yağışları maksimumuna karşılık, Kavak, Havza ve Ladik'te ise ilkbahar yağışları belirgin bir artış göstermektedir *(Tablo 4.4, Şekil 4.2).* Samsun ilinde iç kesimlerdeki ilçelerde ilkbahar yağışlarının fazlalığı karasallığın belirginleşmeye başladığını göstermektedir.

Tablo 4.4. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Ladik (1976-1999), Havza (1986-1999), Kavak (1984-1990) ve Çarşamba'da (1970-1992) ortalama yağış.*

	Samsun (4 m)	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*62,6*	*80,2*	*95,0*	*32,8*	*38,0*	*54,5*
Şubat	*50,7*	*62,4*	*78,2*	*36,4*	*33,4*	*42,9*
Mart	*57,8*	*60,2*	*72,3*	*31,5*	*31,3*	*47,5*
Nisan	*58,0*	*56,8*	*83,8*	*54,7*	*50,6*	*62,2*
Mayıs	*51,0*	*48,9*	*67,8*	*59,0*	*62,6*	*74,2*
Haziran	*48,6*	*47,0*	*54,1*	*68,2*	*65,6*	*55,5*
Temmuz	*30,9*	*29,8*	*60,2*	*19,9*	*37,0*	*25,8*
Ağustos	*35,7*	*45,4*	*69,3*	*21,0*	*8,9*	*17,7*
Eylül	*50,2*	*61,3*	*75,8*	*16,7*	*22,0*	*28,9*
Ekim	*87,4*	*101,3*	*122,9*	*67,6*	*50,9*	*68,2*
Kasım	*81,0*	*96,4*	*121,3*	*52,3*	*55,1*	*66,5*
Aralık	*73,5*	*102,1*	*124,4*	*40,1*	*57,1*	*58,1*
Yıllık	*687,4*	*791,8*	*1025,1*	*500,2*	*512,5*	*602*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

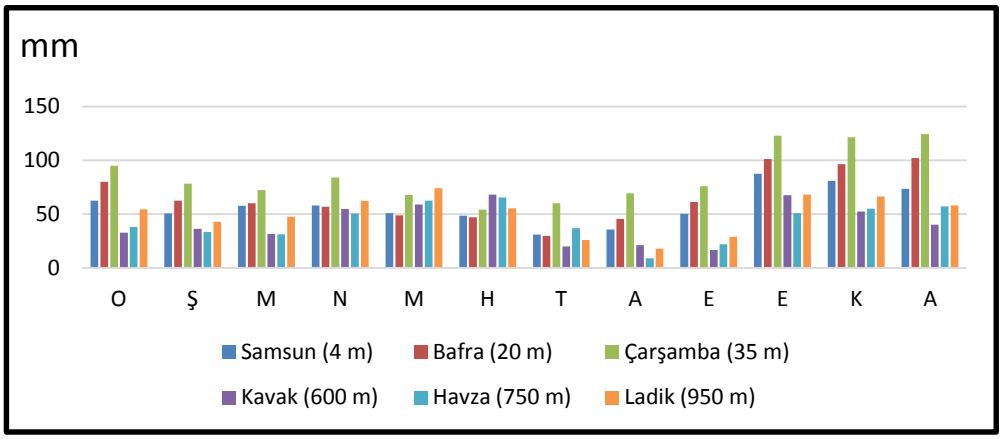

Şekil 4.2. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Ladik (1976-1999), Havza (1986-1999), Kavak (1984-1990) ve Çarşamba'da (1970-1992) ortalama yağış.*

4.1.2.1. Orografik Özellikler

Samsun ilinde dağların kıyıya paralel olarak uzanmaları, özellikle atmosferin alt katlarında meydana gelen hava hareketlerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Bu dağlık alanlar iklim elemanlarının yatay ve dikey yöndeki dağılışlarını kısmen etkilemekte ve sonuçta il ölçüsünde yerel farklanmalara sebep olmaktadır. Canik Dağları ve daha batıdaki dağlık kütleyi yaran Yeşilırmak ile Kızılırmak'ın vadilerinin söz konusu sahalarda yaklaşık kuzey güney yönünde uzanmaları, rüzgârların buralarda kanalize olmasına neden olmaktadır. Benzer durum Mert ve Kürtün çayları vadileri için de geçerli bulunmaktadır.

Kıyı ile Canik Dağları başta olmak üzere, iç kısımlarda da Lâdik ve Vezirköprü depresyon tabanları ile bunları çeviren dağlık alanlar arasında 1100-1200 m'yi bulabilen yükselti farklılıklarının olması, sıcaklık ve yağış şartlarını da önemli ölçüde etkilemektedir. Ortalama sıcaklıkların kıyı düzlüklerinde ve iç kesimlerdeki depresyon tabanlarında yüksek olduğu, düşük değerlerin ise Canik Dağları ve Akdağ gibi dağlık alanlarda gerçekleştiği görülür. Yıl içindeki sıcaklık gidişinde de iç kısımlarda ısınmanın önce ova ve diğer düzlük alanlarda, belli bir gecikmeyle yaz mevsiminde dağlık alanlara doğru olduğu söylenebilir. Benzer şekilde yağış dağılışı yönünden de dağlık alanlar, komşu çukur veya düzlük alanlardan belirgin şekilde farklanmaktadır.

Samsun ilindeki dağlık alanlarda güneş ışınlarının, güneye bakan yamaçlara kuzeye dönük yamaçlara göre daha dik gelmesi, her iki yamaç arasında nemlilik ve termik şartlar yönünden farklanmalara da neden olmaktadır.

4.2. İklim Elemanları

4.2.1. Sıcaklık

4.2.1.1. Yıllık Ortalama Sıcaklık

Samsun ilinde kıyı kuşağında yıllık sıcaklık ortalamaları 13°C'nin üzerindedir *(Şekil 4.3).* Yıllık ortalamalar özellikle Samsun, Çarşamba ve Alaçam'da 14°C'nin üzerine çıkmakta olup, bu bakımdan en yüksek değer 14,5^{o}C ile Alaçam'da görülmektedir. Yıllık sıcaklık ortalamaları denizden uzak ve yüksek olan sahalarda 11°C'nin altına düşmektedir. Nitekim hem kıyıdan içeride yer alması, hem de yükseltisi fazla olan Ladik, il çerisinde yıllık sıcaklık ortalamasının en düşük olduğu (9,4^{o}C) istasyondur *(Tablo 4.5).*

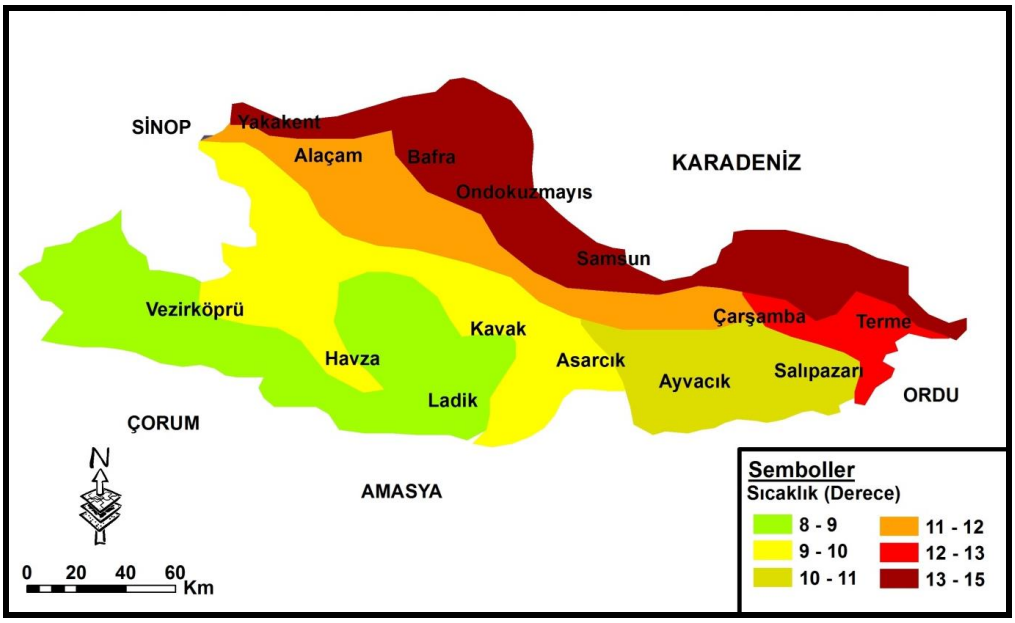

Şekil 4.3. *Samsun ilinde yıllık ortalama sıcaklıkların dağılışı*

4.2.1.2. Sıcaklığın Yıl İçindeki Gidişi (Termik Rejim)

Samsun ilinde yıl içerisinde sıcaklığın en düşük olduğu aylarda kıyı istasyonlarında ortalamalar 5°C'nin üzerindedir *(Tablo 4.5, Şekil 4.4).* Sıcaklığın en düşük olduğu ay kıyı istasyonlarından sadece Samsun'da şubat ayı (6,7°C) iken Bafra (5,7°C), Çarşamba (6,2°C) ve Alaçam'da (6,3°C) ocak ayıdır. Kıyı kuşağında yer alan istasyonlar arasında aylık ortalamaların en düşük olduğu aydaki en yüksek ortalama değer 6,7°C ile Samsun'a, en düşük ortalama değer ise Bafra'ya (5,7°C) aittir. İç kısımlarda ise tüm istasyonlarda yıl içerisinde aylık ortalamalar en düşük değerine ocak ayında ulaşmakta ve değerler 1°C'nin altına inebilmektedir. Samsun ilinde iç kısımda yer alan istasyonlar içerisinde ocak ayı ortalamalarının Kavak'ta (3°C) nispeten daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Kavak'ın içeride yer alan diğer istasyonlara göre kıyıya daha yakın olması ve deniz seviyesinden daha az yükseltiye sahip olmasının rolü bulunmaktadır. Buna karşılık ocak ayı ortalamalarının Lâdik'te (0,7°C) daha düşük olmasında denize uzaklığı yanında, yükseltisinin de fazla olmasının (950 m) rolü bulunmaktadır. Yıl içerisinde kış aylarında tüm istasyonlarda sıcaklıkların 0°C'nin üzerinde olması, ilde kış mevsiminin çok sert geçmediğini göstermektedir.

Yıl içerisinde sıcaklık ortalamasının en fazla olduğu ayda en yüksek değer Alaçam'da (24,8°C), en düşük değer ise Lâdik'te (17,7°C) görülmektedir. Lâdik'te yükseltinin fazla olması, temmuz ayı ortalamasının da düşük gerçekleşmesine yol açmaktadır. Kıyı istasyonlarında aylık ortalamanın en yüksek olduğu ayda değerler 22°C'nin üzerinde iken iç kesimlerde ise 18°C'nin altına düşmektedir. Yıl içerisinde

aylık ortalamanın en fazla olduğu ay kıyı istasyonlarından Samsun ve Alaçam'da ağustos iken, diğerlerinde temmuzdur. Samsun şehrinde yıl içerisinde en düşük sıcaklık ortalamasının şubat, en yüksek sıcaklık ortalamasının ise ağustosta yaşanması, il içerisinde denizelliğin en fazla bu istasyonda etkili olduğunu göstermektedir.

Samsun ilinde ilkbahar mevsiminde sıcaklık değerleri hızlı bir artış göstermektedir. Öyle ki Samsun'da mart ayında 7,1°C olan sıcaklık, nisan ayında 11,1°C'ye, mayıs ayında ise 15,4°C'ye çıkar. Benzer durum iç kısımda yer alan istasyonlar için de geçerlidir. Nitekim Kavak'ta mart ayında 5°C olan ortalama sıcaklık nisan ayında iki kattan fazla artarak 10,5°C'ye çıkmakta, mayıs ayında ise 13,1°C'ye ulaşmaktadır. Karasallık etkilerinin hissedildiği iç kısımda yer alan istasyonlarda özellikle marttan nisana geçişte sıcaklık artış oranlarının kıyıda yer alan istasyonlardan çok fazla olduğu dikkati çekmektedir.

Samsun ilinde yaz mevsimi sıcak geçmektedir. Kıyı kuşağındaki Samsun, Çarşamba, Bafra ve Alaçam'da yaz mevsiminde aylık ortalamalar hep 20°C'nin üzerindedir. Buna karşılık içeride yer alan istasyonlarda ise aylık ortalamalar yükseltinin etkisiyle hep 20°C'nin altındadır.

Tablo 4.5. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Ladik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) ortalama sıcaklıklar.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*	*Alaçam (11 m)*
Ocak	*7,1*	*5,7*	*6,2*	*3,0*	*0,9*	*0,7*	*6,3*
Şubat	*6,7*	*5,9*	*6,8*	*2,6*	*1,4*	*1,4*	*6,6*
Mart	*7,1*	*7,4*	*8,3*	*5,0*	*5,0*	*4,1*	*8,3*
Nisan	*11,1*	*11,0*	*12,2*	*10,5*	*10,1*	*8,9*	*10,5*
Mayıs	*15,4*	*15,3*	*15,8*	*13,1*	*13,4*	*12,5*	*15,8*
Haziran	*20,3*	*20,0*	*20,8*	*16,5*	*17,0*	*15,6*	*21,1*
Temmuz	*23,3*	*22,8*	*23,4*	*18,7*	*19,1*	*17,7*	*24,4*
Ağustos	*23,6*	*22,8*	*23,0*	*19,7*	*19,4*	*17,6*	*24,8*
Eylül	*20,1*	*19,2*	*19,5*	*16,3*	*15,8*	*14,4*	*20,1*
Ekim	*16,1*	*15,1*	*15,5*	*11,1*	*12,2*	*10,7*	*15,6*
Kasım	*12,0*	*11,2*	*11,6*	*7,5*	*6,2*	*6,2*	*11,9*
Aralık	*9,1*	*7,7*	*8,5*	*3,6*	*2,5*	*2,6*	*9,0*
YILLIK	*14,4*	*13,7*	*14,3*	*10,6*	*10,2*	*9,4*	*14,5*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

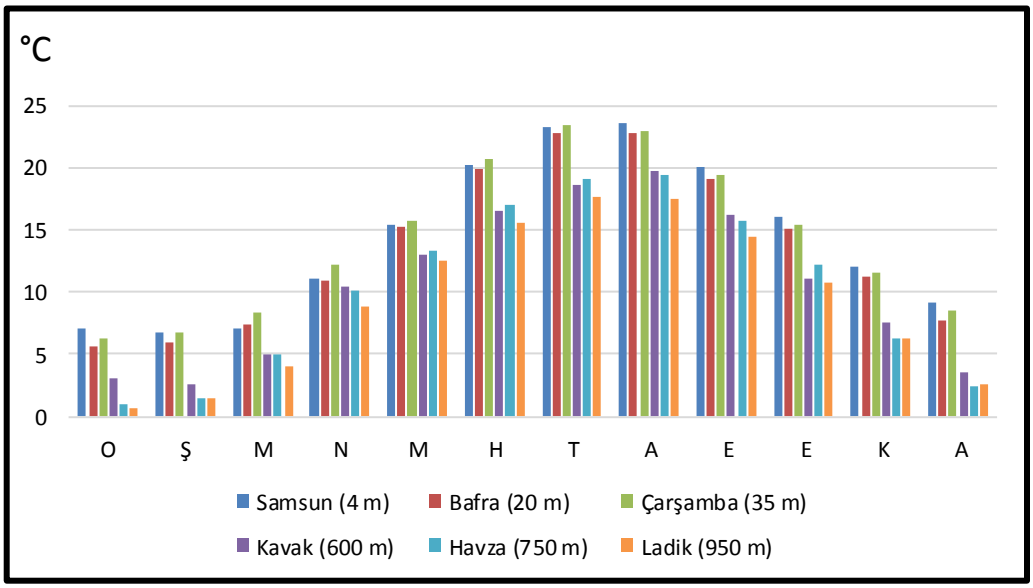

Şekil 4.4. *Samsun, Bafra, Çarşamba, Kavak, Havza, Ladik ve Alaçam'da ortalama sıcaklıkların aylara göre dağılışı.*

Samsun ilinde sonbahar mevsiminde sıcaklık değerleri kademeli olarak azalmaktadır. Samsun ve Alaçam'da 20°C'nin üzerinde, Çarşamba ve Bafra'da 19°C'nin üzerindeki eylül ayı ortalamaları, bu ayın söz konusu istasyonlarda yazın devamı niteliği taşıdığını düşündürmektedir. Halbuki Kavak, Havza ve Ladik'te eylül 16°C'nin altına düşen ortalamaları ile tipik sonbahar ayı durumundadır. Ekim ayında kıyıdakilerde daha yüksek olmak kaydıyla, ildeki tüm istasyonlarda sıcaklıklar 10°C'nin üzerindedir. Buna karşılık kasım ayı 10 °C'nin altındaki ortalamaları ile iç kısımlarda soğuk günlerin görülebileceği izlenimi vermektedir.

Sıcaklığın yıl içindeki gidişini daha açık bir şekilde görebilmek için Samsun ilinde ölçüm yapılan istasyonların aylık sıcaklık ortalamaları kullanılarak bir termik rejim diyagramı hazırlanmıştır *(Şekil 4.3).* Bu diyagramın incelenmesinden de anlaşılacağı gibi, sıcaklık diyagramı sıcaklık ortalamasının en düşük olduğu aydan (ocak veya şubat ayı), en yüksek olduğu aya kadar (Bazı istasyonlarda temmuz, bazılarında ise ağustos) düzenli bir çıkış ve en yüksek olduğu aydan, en düşük olduğu aya kadar da düzenli bir iniş şeklinde basit bir seyir göstermektedir.

4.2.1.3. Sıcaklığın Dağılışı

Samsun ilinde sıcaklığın farklı mevsimlerdeki dağılışını göstermesi bakımından ocak ve temmuz ayları izoterm haritaları hazırlanmıştır *(Şekil 4.5 ve 4.6).* Gerçek değerlerden faydalanılarak ve geniş ölçüde enterpolasyon yapılarak hazırlanmış olan bu haritalarda, sıcaklığın dağılışı üzerinde denizellik ve yer şekillerinin büyük etkisi kendisini göstermektedir.

Ocak ayı izoterm haritasında dikkati çeken ilk özellik ortalamaların kıyıdan iç kısımlara doğru düşmesidir. Kış mevsimini temsilen çizilmiş olan ocak ayı izoterm haritasından da anlaşılacağı gibi en yüksek değerler Samsun şehri ve Çarşamba-Terme kıyılarında görülmektedir (6-8°C). Buna karşılık ocak ayı ortalamalarının en düşük olduğu sahalar kıyıdan içeride yer alan ve yükseltisi fazla olan Havza-Lâdik kuzeyindeki saha oluşturmaktadır. Burada ocak ayı ortalamaları -2°C ile 0°C arasında bulunmaktadır *(Şekil 4.5).*

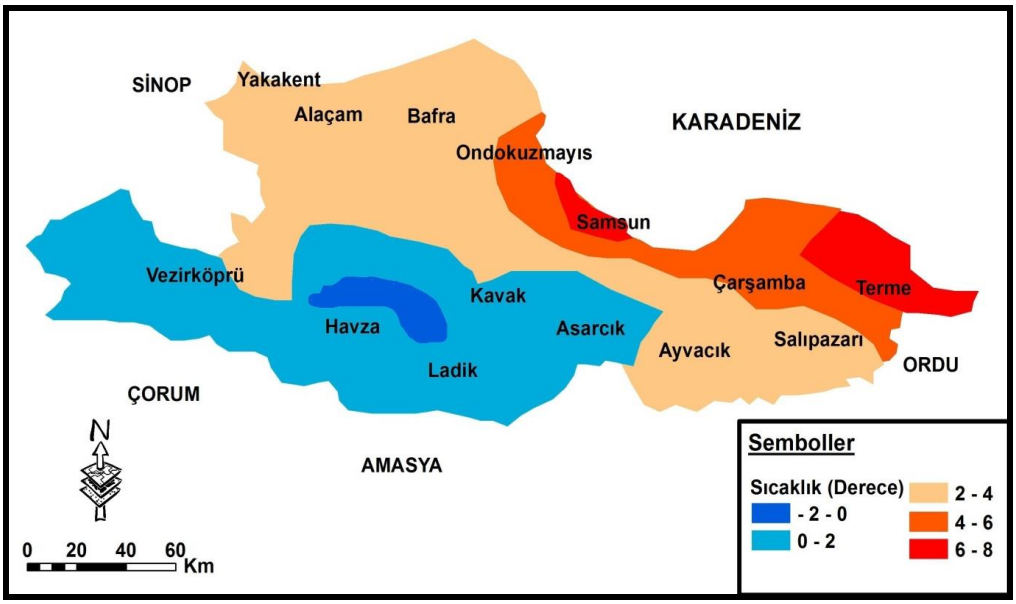

Şekil 4.5. *Samsun ili ocak ayı gerçek ortalama sıcaklık haritası.*

Temmuz ayı Samsun'da sıcak geçmektedir. Nitekim yaz mevsimini temsilen çizilmiş olan temmuz ayı izoterm haritasında Samsun şehir merkezinin de dâhil olduğu kıyı kuşağında temmuz ayı ortalama sıcaklıkları 22-25°C arasında değerler göstermektedir *(Şekil 4.6).* En düşük değerler ise Havza-Lâdik kuzeyindeki yüksek sahada gerçekleşmektedir (16-18°C). Temmuz ayı sıcaklıklarıyla ilgili bir başka özellik de daha güneyde bulunan Lâdik ve Vezirköprü depresyon tabanları ve çevresinde ortalamaların (20-22°C) hemen daha kuzeyde kıyıya yakın olan fakat daha yüksek bulunan kuşağa göre (16-20°C) daha yüksek olmasıdır.

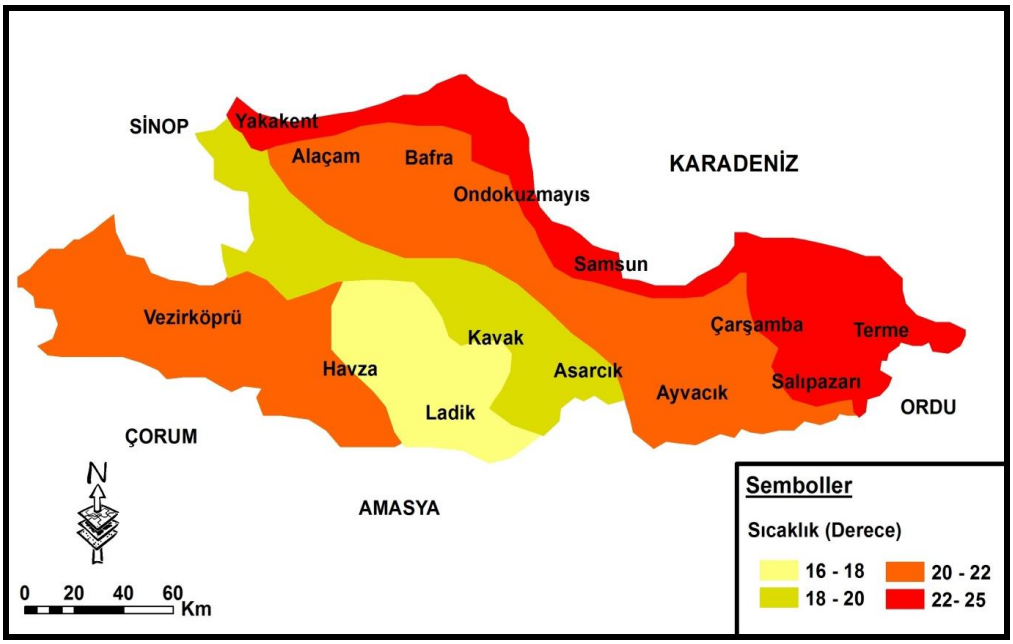

Şekil 4.6. *Samsun ili temmuz ayı gerçek ortalama sıcaklık haritası.*

4.2.1.4. Ortalama Düşük-Ortalama Yüksek ve Mutlak Ekstrem Sıcaklıklar

Samsun ilinde ortalama yüksek sıcaklıkların yıllık ortalaması tüm istasyonlarda 15°C'nin üzerindedir. Bununla birlikte bu değerin kıyı istasyonlarında daha yüksek olduğu görülür *(Tablo 4.6).* Ortalama yüksek sıcaklıkların yıllık değerinin en fazla olduğu istasyon 19,3^{o}C ile Alaçam, en az olduğu istasyon ise 15,6^{o}C ile yükseltisi fazla olan Lâdik'tir. İlde ortalama yüksek sıcaklıkların Samsun ve Kavak'ta şubatta, diğer merkezlerde ise ocakta en düşük değerler gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu aylardan itibaren ortalama yüksek sıcaklıklar yükselmeye başlamakta Çarşamba dışındaki merkezlerde ağustos ayında en yüksek değere ulaşmaktadır. Tüm istasyonlar içerisinde ortalama yüksek sıcaklıklar ağustos ayında Alaçam'da 29,2^{o}C ile en fazla değere ulaşmaktadır.

Tablo 4.6. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Ladik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) ortalama yüksek sıcaklıklar.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	10,8	10,7	12,0	15,1	18,7	23,6	26,6	27,2	24,0	20,1	16,4	12,8	18,2
Bafra (20 m)	8,9	9,8	11,9	15,9	20,2	24,9	27,5	27,5	24,1	19,8	15,5	10,9	18,1
Çarşamba	10,7	11,5	13,6	17,8	21,0	26,3	28,8	28,1	24,6	20,5	16,8	13,1	19,4

(35 m)													
Kavak (600 m)	*7,3*	*7,2*	*10,5*	*18,1*	*20,0*	*23,3*	*25,3*	*27,2*	*23,7*	*17,2*	*12,6*	*7,7*	*16,7*
Havza (750 m)	*5,1*	*6,3*	*11,7*	*18,2*	*21,3*	*24,9*	*27,3*	*28,4*	*25,4*	*20,0*	*11,8*	*6,5*	*17,2*
Lâdik (950 m)	*4,8*	*6,1*	*9,6*	*15,4*	*19,8*	*22,9*	*25,0*	*25,4*	*22,5*	*17,9*	*11,7*	*6,6*	*15,6*
Alaçam (11 m)	*11,1*	*11,3*	*13,2*	*15,2*	*20,4*	*25,3*	*28,1*	*29,2*	*25,3*	*20,7*	*17,9*	*14,0*	*19,3*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ilinde ortalama düşük sıcaklıklar kıyı kuşağında tüm aylarda 0°C'nin üzerindedir. Bu durum, Samsun ilinde kıyı kuşağında düzenli donlu devreye rastlanmadığını göstermektedir. Buna karşılık Kavak, Havza, Lâdik gibi istasyonlarda 0°C'nin altına düşen değerler görülmektedir. Nitekim kıyıya daha yakın olan Kavak'ta ortalama düşük sıcaklıklar sadece iki ay 0°C'nin altında kalırken, daha iç kesimde ve nispeten daha yüksek bulunan Havza ile Lâdik'te dört ayı bulmaktadır. Yani Kavak'ta ocak ve şubat ayları, Havza ve Lâdik'te ise aralık, ocak, şubat ve mart ayları düzenli donlu devreyi oluşturmaktadır. Ortalama düşük sıcaklıklar kıyı kuşağındaki istasyonlardan Samsun ve Bafra istasyonlarında şubat ayında, Çarşamba ve Alaçam'da ise ocak ayında en düşük değerler göstermektedir *(Tablo 4.7).* İç kısımdaki istasyonlarda ise ortalama düşük sıcaklıklar Lâdik'te ocak ayında, Havza ve Kavak'ta şubat ayında en düşük değerlere ulaşılmaktadır. Samsun ili genelinde Ortalama düşük sıcaklıkların en yüksek değerleri ise ağustos ayında gerçekleşmektedir. Tüm istasyonlar içerisinde ortalama düşük sıcaklık en yüksek değerine Samsun ve Alaçam'da 19,7^{o}C ile ağustos ayında ulaşmakta, en düşük değer ise -3,3^{o}C ile Havza'da şubat ayında, Lâdik'te ise ocak ayında gerçekleşmektedir.

Tablo 4.7. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Ladik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) ortalama düşük sıcaklıklar.*

	O	*Ş*	*M*	*N*	*M*	*H*	*T*	*A*	*E*	*E*	*K*	*A*	*Yıllık*
Samsun (4 m)	*4,0*	*3,6*	*4,7*	*7,7*	*11,7*	*16,1*	*19,1*	*19,7*	*16,5*	*12,8*	*8,7*	*6,1*	*10,9*
Bafra (20 m)	*3,1*	*3,0*	*4,2*	*7,4*	*11,4*	*15,6*	*18,4*	*18,6*	*15,4*	*11,9*	*8,1*	*5,1*	*10,2*
Çarşamba (35 m)	*2,5*	*2,9*	*4,0*	*7,2*	*10,4*	*15,4*	*18,2*	*18,4*	*15,1*	*11,2*	*7,2*	*4,6*	*9,8*
Kavak (600 m)	*-0,5*	*-0,8*	*0,8*	*5,1*	*6,6*	*11,6*	*13,1*	*13,5*	*10,4*	*6,9*	*3,5*	*0,6*	*5,9*
Havza (750 m)	*-3,2*	*-3,3*	*-0,6*	*3,7*	*6,8*	*10,1*	*11,9*	*12,5*	*8,9*	*6,5*	*1,2*	*-1,2*	*4,4*

Lâdik (950 m)	*-3,3*	*-3,1*	*-0,6*	*3,2*	*6,6*	*8,8*	*10,7*	*10,7*	*7,8*	*4,8*	*1,6*	*-1,1*	*4,5*
Alaçam (11 m)	*2,5*	*3,0*	*4,4*	*6,4*	*11,0*	*16,1*	*19,2*	*19,7*	*15,6*	*11,8*	*7,5*	*5,2*	*10,2*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ilinde Bafra ve Çarşamba'da ölçülmüş en yüksek sıcaklıklar 40°C'nin üzerinde kaydedilmiştir. Maksimum sıcaklıkların en yüksek değeri ise 40,8°C ile Bafra'ya aittir. Alaçam dışındaki diğer istasyonlarda ise en yüksek sıcaklıklar 35°C'nin üzerine çıkmaktadır. Kavak, Havza ve Alaçam'da ölçülmüş en yüksek sıcaklıkların kaydedildiği ay ağustos iken, diğer merkezlerde temmuzdur. Bafra dışındaki tüm merkezlerde ise en yüksek sıcaklıkların en düşük olduğu ay ocaktır. Ocak ayında dahi il genelinde en yüksek sıcaklıklar 15°C'nin üzerinde kaydedilmiştir *(Tablo 4.8).*

Tablo 4.8. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Ladik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) en yüksek sıcaklıklar.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*	*Alaçam (11 m)*
Ocak	*24,2*	*25,3*	*24,6*	*15,5*	*17,2*	*17,5*	*23,0*
Şubat	*26,2*	*26,2*	*27,6*	*25,0*	*19,9*	*19,0*	*25,3*
Mart	*32,3*	*30,0*	*29,1*	*23,0*	*26,2*	*24,5*	*27,6*
Nisan	*37,0*	*34,8*	*34,0*	*30,8*	*32,8*	*35,0*	*33,2*
Mayıs	*35,2*	*37,4*	*38,5*	*32,0*	*33,9*	*34,8*	*33,6*
Haziran	*37,4*	*38,4*	*40,1*	*32,0*	*34,3*	*36,6*	*33,6*
Temmuz	*35,4*	*40,8*	*40,5*	*32,7*	*37,6*	*37,5*	*33,4*
Ağustos	*35,2*	*40,4*	*40,2*	*36,5*	*38,2*	*37,0*	*34,4*
Eylül	*34,8*	*34,6*	*33,6*	*35,0*	*38,7*	*37,8*	*34,2*
Ekim	*38,4*	*36,0*	*34,1*	*29,8*	*34,6*	*33,0*	*33,0*
Kasım	*29,7*	*28,2*	*28,6*	*23,5*	*25,2*	*25,0*	*27,9*
Aralık	*28,9*	*25,1*	*26,9*	*19,8*	*19,0*	*21,0*	*27,2*
YILLIK	*38,4*	*40,8*	*40,5*	*36,5*	*38,7*	*37,8*	*34,4*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ilinde tüm merkezlerde minimum sıcaklıklar 0°C'nin altına düşmektedir. Tüm istasyonlar içerisinde minimum sıcaklığın en düşük olduğu değer -22°C ile kıyıdan içerde ve yükseltisi kıyı istasyonlarına göre yüksek olan Havza'da ölçülmüştür *(Tablo 4.9).* Havza dışında minimum sıcaklığın Lâdik'te de -20°C'nin altına düştüğü görülür. Bir sahada en düşük sıcaklıkların süresi aynı zamanda muhtemel donlu devreyi de vermektedir. Buradan hareketle Samsun şehri, Bafra ve Alaçam'da ekim-mayıs arası dönem muhtemel donlu devreyi oluşturmaktadır. Buna karşılık bu devre Çarşamba'da ekim-nisan arasını kapsamakta olup daha kısadır. Don olaylarının görülebildiği sürenin en fazla olduğu istasyon ise Havza'dır. Bu merkezde muhtemel

donlu devre ağustos-haziran arasını kapsamakta olup, süresi dokuz ayı bulmaktadır. Kıyıdan içeride ve deniz seviyesinden nispeten yüksek olan bir diğer istasyon olan Ladik'te de bu süre sekiz ayı bulmaktadır *(Tablo 4.9).* Donlu devre süresinin uzunluğu tarım ürünü çeşitliliği ve ısınmak amaçlı yakıt kullanımı dönemi uzunluğu diğer birçok coğrafi olayı da etkilemektedir.

Tablo 4.9. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Ladik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) en düşük sıcaklıklar.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	-6,6	-6,8	-7,0	-2,4	2,7	9,0	13,6	14,0	7,0	1,5	-2,2	-3,6	-7,0
Bafra (20 m)	-10,9	-7,9	-7,5	-2,0	3,0	2,0	9,4	1,0	6,8	3,0	-3,8	-4,3	-10,9
Çarşamba (35 m)	-8,0	-7,6	-7,5	0,4	3,4	5,9	10,7	11,5	7,0	1,6	-1,3	-3,6	-8,0
Kavak (600 m)	-9,5	-12,5	-10,5	0,0	0,2	5,6	8,0	8,0	3,0	1,2	-3,1	-8,0	-12,5
Havza (750 m)	-18,3	-22,0	-12,0	-5,4	-3,1	0,8	4,4	6,0	-0,4	-3,5	-9,8	-18,8	-22,0
Ladik (950 m)	-18,0	-20,2	-20,0	-7,5	-3,5	0,5	3,0	4,2	0,0	-5,2	-10,0	-17,4	-20,2
Alaçam (11 m)	-5,6	-4,1	-2,3	-0,4	1,6	5,9	12,6	15,2	7,6	4,9	-1,9	-2,4	-5,6

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.1.5. Don Olaylı Günler

Samsun ilinde donlu gün sayısının en az olduğu merkez denizel etkilere açık olan Samsun şehridir (9,3 gün). Diğer kıyı yakını yerleşmelerinde de donlu gün sayıları 20 günün altındadır. İl sınırları içerisinde donlu gün sayıları kıyıdan iç kesimlere geçildikçe artmaktadır. Nitekim bu süre Kavak'ta 37,7 gün iken, Havza'da 78,6 güne çıkmaktadır. Samsun ili içerisinde donlu gün sayısının en fazla olduğu merkez 85,7 günle Lâdik'tir *(Tablo 4.10).* Bu durum Lâdik'te yılın 1/4'ine yakın bir bölümünde don olayı görülebildiğini göstermektedir. Lâdik'te donlu gün sayısının fazla olmasında denizel etkilerden uzak iç kısımda yer alması ve deniz seviyesinden diğer istasyonlara göre daha yüksek bulunması rol oynamaktadır. Ayrıca, kış aylarında gece dağlık alandan depresyon tabanına dolan ağır ve soğuk havanın uzun süre kalmasının da etkisi bulunmaktadır.

Samsun şehrinde don olayını en fazla görüldüğü ay 3,6 gün ile şubat iken, Havza'da 20,8 gün ile ocak ayıdır. İlk genelinde özellikle kıyı ve kıyıya yakın sahalardaki istasyonlarda ilkbahar ve sonbahar aylarında yaşanan don olayları ortalamada bir günden az sayılarla temsil edilmektedir. İl genelinde nisan ve mayıs donları sebze-meyve üretimini zaman zaman olumsuz yönde etkilemekte, üretim düşmekte, çiftçiler zor durumda kalabilmektedir.

Tablo 4.10. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Lâdik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) don olaylı gün sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	3,0	3,6	1,5	0,1	-	-	-	-	-	-	0,1	1,0	9,3
Bafra (20 m)	5,3	5,9	2,4	0,1	-	-	-	-	-	-	0,2	2,0	15,9
Çarşamba (35 m)	4,2	4,1	1,4	-	-	-	-	-	-	-	0,1	1,1	10,9
Kavak (600 m)	9,7	11,7	6,4	-	-	-	-	-	-	-	1,9	8,0	37,7
Havza (750 m)	20,8	15,5	12,4	2,8	1,2	-	-	-	0,1	0,8	9,2	15,8	78,6
Ladik (950 m)	20,6	17,6	14,4	3,7	0,9	-	-	-	-	1,9	10,0	16,6	85,7
Alaçam (11 m)	7,4	4,8	1,6	0,4	-	-	-	-	-	-	0,6	2,6	17,4

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Tablo 4.10'daki don olaylı gün sayıları, meteoroloji istasyonlarının temsil ettiği yerleşme merkezleri için geçerlidir. Yerleşme merkezleri çevresinde yükselti arttıkça şartların değişeceği, don olaylarının yıl içerisinde daha erken başlayıp, daha geç sona ereceği açıktır. Bu yüzden yüksek kesimlerde donlu devrenin iç kısımlardaki istasyonlarda mayısta daha yaygın olacağı, eylül ayını da kapsayacak şekilde genişleyeceği, il genelinde nisan ve ekim aylarındaki don olaylarının da alçak kesimlere oranla daha fazla etkili olacağını söylemek mümkündür.

4.2.2. Basınç ve Rüzgârlar

4.2.2.1. Basınç

Samsun ilinde uzun yıllık basınç değerleriyle ilgili ölçümler sadece Samsun ve Bafra meteoroloji istasyonunda yapılmıştır. Bu verilere göre Samsun'da yıllık 1016,1 hPa, Bafra'da ise 1003,1 hpa'dır *(Tablo 4.11).* Samsun ilinde ülkemiz genel tablosuna uygun olarak yaz devresinde düşük, kış devresinde ise yüksek basınç değerleri görülmektedir. Ortalama basınç değerlerinin en yüksek olduğu ay her iki istasyon için de ocak, en düşük olduğu ay ise temmuzdur. Samsun şehri ve Bafra'da ekimden nisana kadar yıllık ortalamadan yüksek değerler dikkati çekmektedir. Samsun'da yıl içerisinde yüksek basınç şartlarının daha çok soğuk mevsimde, alçak basınç şartlarının

ise sıcak mevsimde etkili olması, basınç şartlarının ilk bakışta termik nedenlerle bağlantı içinde olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 4.11. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1970-2011) aylık ortalama basınç değerlerinin yıllık gidişi.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*
Ocak	*1019,4*	*1006,4*
Şubat	*1018,2*	*1004,8*
Mart	*1017,1*	*1003,7*
Nisan	*1014,5*	*1001,6*
Mayıs	*1014,7*	*1001,8*
Haziran	*1013*	*1000,3*
Temmuz	*1011,6*	*999,1*
Ağustos	*1012,4*	*999,6*
Eylül	*1015,6*	*1002,6*
Ekim	*1018,4*	*1005,5*
Kasım	*1019,2*	*1005,7*
Aralık	*1019*	*1006*
YILLIK	*1016,1*	*1003,1*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun şehrinde yüksek ortalamalar görülmekle beraber, ilkbahar başındaki önemli basınç değişiklikleri, sıcaklıklarda olduğu gibi, kararsız hava devrelerinin bir ifadesi olmalıdır. Kış mevsiminde ülkemiz üzerinde kısmen kararlı ve en azından alt atmosfer katlarında soğuk hava kütleleriyle bağıntılı termik doğuşlu yüksek basınç şartları hüküm sürmektedir. Yine kışın seyrek ve kısa süreli de olsa, orta enlem alçak basınçları karışık hava olaylarına yer vermekte ve bunlar ülkemizi bu arada zaman zaman da Samsun çevresini de etkilemektedir. Bu yüzden Samsun ilinde termik doğuşlu yüksek basınç alanları hâkimiyeti yanı sıra, seyrek da olsa dinamik kökenli alçak basınç alanlarının da etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Samsun'da ortalama basınç değerlerinin yaz aylarında düşük olması da, aynı şekilde ülkemiz genel atmosfer dolaşım şartları ve basınç alanları dağılışı dikkate alınarak açıklanabilir. Yazın ülkemiz genellikle Subtropikal Yüksek Basınç alanlarının etkisi altındadır. Ayrıca, normal gidişin bir bakıma bozulması veya atmosfer sarsımları olarak belirlenebilecek durumlar ise, orta enlem alçak basınç alanları uzantısı (cephe faaliyetleri) veya yüksek atmosfer soğuk hava damlalarıdır. O halde, yazın gerek kararlı ve uzun süreli görünüşleriyle özellikle atmosferin alt katlarında etkili termik kökenli alçak basınç alanları olsun, gerekse de seyrek görülen, fakat karışık hava şartları ile orta enlem soğuk hava baskınları veya soğuk hava damlalarıyla bağıntılı dinamik doğuşlu alçak basınç alanları olsun, Samsun yöresinde bu mevsimde basınç değerlerinin düşük bulunuşunu ve kararlı görünüşünü açıklamaktadır.

Ortalama basınç değerlerinin yıl içerisindeki gidişinde nisan ve mayıs aylarındaki hızlı düşüşler, bu aylarda gerçekleşen ani ısınmalarla bağlantı içinde, kararsız hava şartlarına yer veren orta enlem alçak basınç alanları ve yüksek atmosfer soğuk hava damlalarının nispeten yüksek frekanslarının bir sonucu olmalıdır.

Samsun ve Bafra'da en yüksek basınç değerlerinin en fazla olduğu ay marttır *(Tablo 4.12).* Yine her iki istasyonda da en yüksek basınç değerlerinin ocak ve şubat aylarında da nispeten fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık yörede en yüksek basınç değerlerinin düşük olduğu devre ise yıllık ortalamalarda olduğu gibi yazdır.

Tablo 4.12. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1970-2011) en yüksek basınç değerlerinin yıllık gidişi.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*
Ocak	*1038,1*	*1024,7*
Şubat	*1037,0*	*1022,9*
Mart	*1044,6*	*1030,8*
Nisan	*1033,8*	*1020,5*
Mayıs	*1026,7*	*1013,0*
Haziran	*1025,8*	*1011,8*
Temmuz	*1021,9*	*1008,4*
Ağustos	*1022,3*	*1008,4*
Eylül	*1030,6*	*1016,5*
Ekim	*1035,2*	*1020,0*
Kasım	*1035,8*	*1020,5*
Aralık	*1035,6*	*1022,3*
YILLIK	*1044,6*	*1030,8*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ve Bafra meteoroloji istasyonu verilerine göre en düşük basınç değerleri ocak ayında ölçülmüştür *(Tablo 4.13).* Bu durum ise kış devresinde termik kökenli yüksek basınç alanları hâkimiyeti dışında, seyrek de olsa dinamik kökenli alçak basınç alanlarını etkili olduğu dönemlerde gerçekleşmektedir.

Tablo 4.13. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1970-2011) en düşük basınç değerlerinin yıllık gidişi.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*
Ocak	*992,2*	*978,5*
Şubat	*996,3*	*983,2*
Mart	*994,5*	*980,6*
Nisan	*997,0*	*986,4*
Mayıs	*1000,4*	*987,4*
Haziran	*1000,8*	*987,8*

Temmuz	*999,3*	*986,8*
Ağustos	*1001,3*	*988,9*
Eylül	*1001,1*	*988,6*
Ekim	*1002,5*	*992,7*
Kasım	*998,2*	*985,9*
Aralık	*996,4*	*984,8*
YILLIK	*992,2*	*978,5*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.2.2. Rüzgâr Özellikleri

4.2.2.2.1. Rüzgâr Esme Sıklıkları (Frekansı)

Samsun ilinde rüzgâr frekansları meteoroloji istasyonlarının konumu, kıyıda veya iç kesimde yer almaları, bulundukları sahanın morfolojik karakteri gibi özellikler nedeniyle farklılık gösterebilmektedir. Bir bütün olarak bakıldığında Samsun genelinde kuzey ve güney sektörlü rüzgârların hâkimiyeti dikkati çekmektedir. Nitekim yıl içerisinde en fazla rüzgâr esme sayısına sahip yön Samsun'da SSW; Bafra, Alaçam ve Kavak'ta SW; Çarşamba'da NW; Lâdik'te NE; nihayet Havza'da ise S'dir.

Samsun şehrinde yıllık toplamda en fazla güney ve kuzey sektörlü rüzgârların (SSW, SW, NNW ve NNE) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.14, Şekil 4.7).* Samsun'da yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön SSW'dır. Yine SW ve NNW yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık E ve SE yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Samsun'da ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi SSW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu az bir farkla SW ve WSW rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı E ve NE yönlü rüzgârlara aittir. Samsun'da SSW ve SW yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ayında da devam etmektedir. Aralık ayında da benzer bir durum olup, Samsun'da kış mevsiminde güney rüzgârlarının etkinliği bu devredeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir. Marttan itibaren N sektörlü rüzgârların etkin olmaya başladığı Samsun'da ilkbahar mevsiminde özellikle NNW ve NNE yönlü rüzgârların hâkimiyeti bulunmaktadır.

Tablo 4.14. *Samsun'da 1970-2011 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	*Ş*	*M*	*N*	*M*	*H*	*T*	*A*	*E*	*E*	*K*	*A*	*Yıllık*
N	*1122*	*1244*	*2030*	*2061*	*2376*	*2059*	*2278*	*2337*	*1585*	*1577*	*1223*	*1071*	*20963*
NNE	*908*	*1231*	*2233*	*2927*	*3939*	*3917*	*4006*	*3823*	*2728*	*1889*	*1122*	*755*	*29478*
NE	*374*	*594*	*1192*	*1697*	*2065*	*1823*	*1605*	*1704*	*1423*	*1058*	*563*	*267*	*14365*
ENE	*537*	*881*	*1982*	*2442*	*2976*	*2526*	*2260*	*2106*	*2066*	*1700*	*753*	*413*	*20642*
E	*354*	*588*	*1104*	*1253*	*1204*	*954*	*678*	*674*	*858*	*775*	*495*	*279*	*9216*
ESE	*610*	*754*	*1238*	*1347*	*1013*	*653*	*456*	*440*	*774*	*844*	*638*	*547*	*9314*

SE	*536*	*528*	*657*	*772*	*444*	*248*	*185*	*124*	*274*	*434*	*492*	*465*	*5159*
SSE	*1618*	*1315*	*1199*	*1090*	*849*	*776*	*676*	*525*	*726*	*889*	*1228*	*1404*	*12395*
S	*1893*	*1385*	*1352*	*1094*	*1006*	*976*	*928*	*750*	*877*	*1022*	*1590*	*2214*	*15087*
SSW	*4970*	*3504*	*2679*	*2316*	*2673*	*3182*	*2746*	*2999*	*3645*	*4070*	*4816*	*5146*	*42746*
SW	*4268*	*3331*	*2433*	*2006*	*2449*	*2684*	*2876*	*3503*	*3703*	*3955*	*3900*	*4563*	*39671*
WSW	*3290*	*2374*	*1757*	*1426*	*1402*	*1770*	*2068*	*2063*	*2042*	*2485*	*2805*	*3460*	*26942*
W	*1266*	*1106*	*905*	*647*	*540*	*641*	*785*	*787*	*778*	*1160*	*1209*	*1183*	*11007*
WNW	*2080*	*1998*	*2037*	*1458*	*1138*	*1192*	*1705*	*1821*	*1805*	*2025*	*1923*	*1808*	*20990*
NW	*1866*	*2114*	*2013*	*1544*	*1304*	*1212*	*1705*	*1748*	*1615*	*1862*	*1802*	*1746*	*20531*
NNW	*2453*	*2594*	*3341*	*3145*	*2690*	*2675*	*3280*	*2828*	*2391*	*2369*	*1933*	*2065*	*31764*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

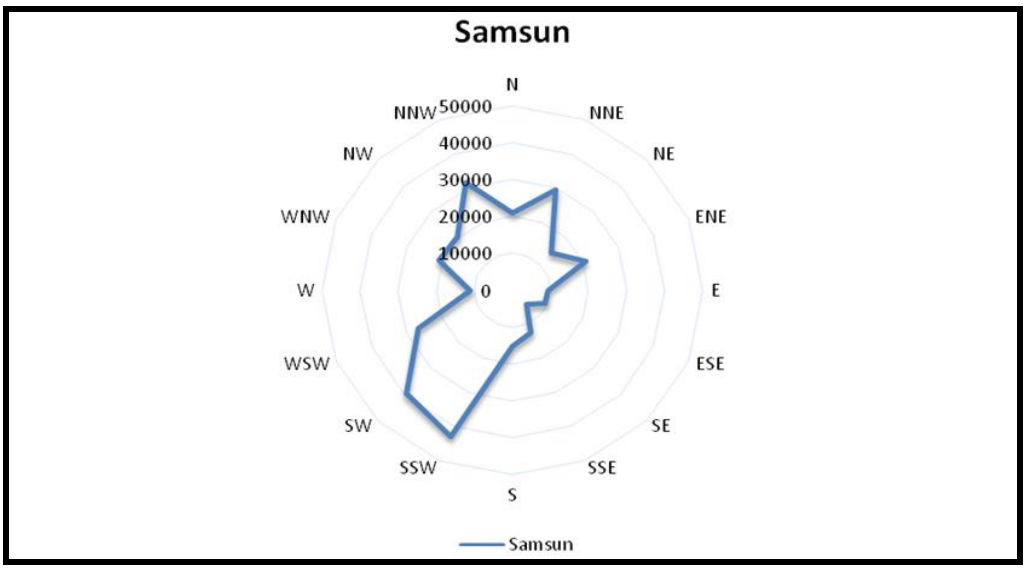

Şekil 4.7. *Samsun'un rüzgâr frekans gülü (1970-2011).*

Yaz devresinde N sektörlü rüzgârların hâkimiyeti, ülkemiz üzerinde hüküm süren genel atmosfer dolaşım şartlarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaz mevsiminde Karadeniz üzerine kadar uzantıları görülen Azor yüksek basınç alanından, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Basra alçak basınç merkezine doğru kuzey sektörlü rüzgârlar etkili olmaktadır. Yaz devresinde kuzey sektörlü rüzgârların esme sıklıklarının fazla olmasında Samsun'un kıyıda yer alması nedeniyle, gündüzleri basınç gradyanının denizden karaya doğru olmasının da payı bulunmaktadır. Öte yandan, yaz devresinde kuzey sektörlü rüzgârların üstünlüğü, bu devrede inceleme alanının basınç şartlarıyla da uygunluk göstermektedir. Samsun'da yaz aylarında SE, ESE, E ve W yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Sonbahardan itibaren ise kuzey sektörlü rüzgârların esiş sıklığı azalmaya başlarken, özellikle güney sektörlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Bafra'da da Samsun'da olduğu gibi yıllık toplamda en fazla güney ve kuzey sektörlü rüzgârların (SW, NW) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.15, Şekil 4.8).* Yıllık toplamda Bafra'da bu iki yönü E yönlü rüzgârlar izlemektedir. Bafra'da yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön SW'dır. Yine NW ve E yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık NNE ve SSE yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır.

Tablo 4.15. *Bafra'da 1970-2011 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	0	*Ş*	*M*	*N*	*M*	*H*	*T*	*A*	*E*	*E*	*K*	*A*	*Yıllık*
N	*323*	*486*	*749*	*885*	*759*	*745*	*943*	*1103*	*843*	*684*	*535*	*378*	*8433*
NNE	*51*	*104*	*144*	*125*	*119*	*135*	*130*	*242*	*181*	*140*	*48*	*49*	*1468*
NE	*357*	*461*	*894*	*1207*	*1340*	*1312*	*1438*	*1457*	*1350*	*1091*	*674*	*286*	*11867*
ENE	*59*	*191*	*321*	*451*	*597*	*555*	*428*	*561*	*476*	*305*	*71*	*119*	*4134*
E	*1792*	*2556*	*4627*	*6119*	*6070*	*4198*	*3262*	*2760*	*3293*	*3566*	*2390*	*1214*	*41847*
ESE	*441*	*777*	*1229*	*1146*	*964*	*675*	*343*	*297*	*460*	*633*	*636*	*321*	*7922*
SE	*1131*	*1470*	*2047*	*2381*	*2123*	*1258*	*864*	*697*	*1027*	*1595*	*1344*	*1147*	*17084*
SSE	*225*	*282*	*260*	*196*	*156*	*106*	*97*	*89*	*130*	*183*	*267*	*143*	*2134*
S	*3530*	*2101*	*1286*	*1074*	*994*	*1165*	*839*	*1119*	*1369*	*1763*	*2882*	*3611*	*21733*
SSW	*4058*	*2480*	*1264*	*835*	*645*	*530*	*701*	*764*	*848*	*1136*	*2728*	*3901*	*19890*
SW	*6963*	*4255*	*2814*	*2052*	*1909*	*2158*	*2834*	*3615*	*3265*	*3816*	*5596*	*7954*	*47231*
WSW	*549*	*448*	*292*	*332*	*399*	*487*	*635*	*644*	*490*	*635*	*403*	*611*	*5925*
W	*2778*	*3024*	*2985*	*2901*	*3128*	*3947*	*4600*	*4046*	*3240*	*3239*	*2451*	*2925*	*39264*
WNW	*991*	*992*	*1234*	*1269*	*810*	*1060*	*1345*	*888*	*724*	*794*	*547*	*789*	*11443*
NW	*3040*	*3494*	*4455*	*3701*	*3605*	*4107*	*5373*	*4768*	*3438*	*3059*	*2417*	*2220*	*43677*
NNW	*324*	*576*	*617*	*551*	*547*	*709*	*897*	*866*	*518*	*460*	*344*	*389*	*6798*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

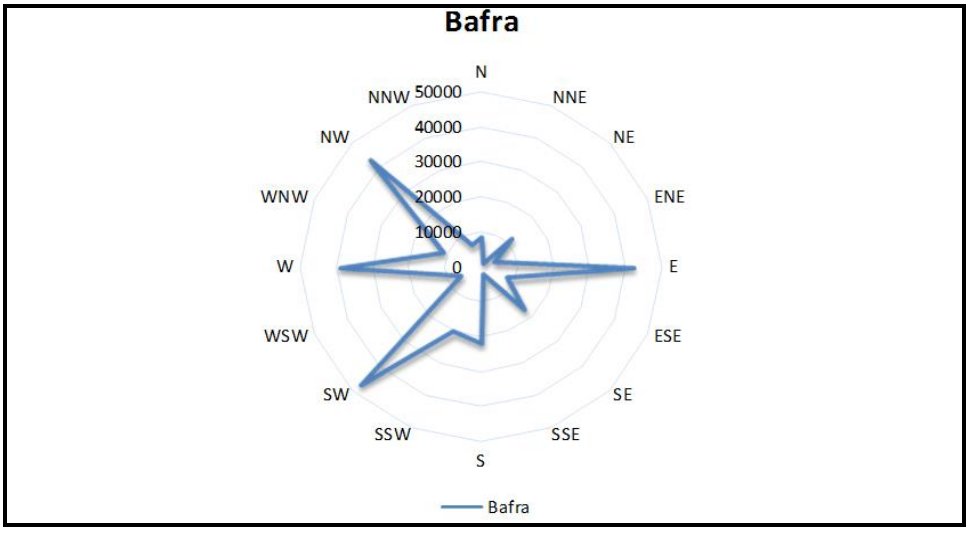

Şekil 4.8. *Bafra'nın rüzgâr frekans gülü (1970-2011).*

Bafra'da ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi SW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu az bir farkla SSW ve NW rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı NNE ve ENE yönlü rüzgârlara aittir. Bafra'da SW ve NW yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ayında da devam etmektedir. Aralık ayında da özellikle güney yönlü rüzgârlar etkindir. Bafra'da kış mevsiminde güney rüzgârlarının etkinliği bu devredeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir. Marttan itibaren E yönlü rüzgârlarla birlikte NW yönlü rüzgârların etkin olmaya başladığı Bafra'da ilkbahar mevsiminde özellikle bu iki yönlü rüzgârların hâkimiyeti bulunmaktadır. Yaz devresinde NW yönlü rüzgârların hâkimiyeti yanında E ve W yönlü rüzgârların da fazla estiği görülmektedir. Bafra'da yaz aylarında SSE, NNE ve ENE yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Sonbahardan itibaren ise NW yönlü rüzgârların esiş sıklığı azalmaya başlarken, özellikle güney sektörlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Çarşamba'da da diğer kıyı istasyonları olan Samsun ve Bafra'da olduğu gibi yıllık toplamda en fazla kuzey ve güney sektörlü rüzgârların estiği anlaşılmaktadır*, (Tablo 4.16, Şekil 4.9).* Bununla birlikte Çarşamba'da Samsun ve Bafra'dan farklı olarak bu iki sektör içerisinde kuzey sektörlü rüzgârların daha fazla etkili olduğu dikkati çekmektedir. Çarşamba'da yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön NW'dır. Yine NE ve SW yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık S ve W yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Çarşamba'da ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi NW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu az bir farkla SW ve NE rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı S ve W yönlü rüzgârlara aittir. Çarşamba'da NW ve NE yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ve mart aylarında da devam etmektedir. Aralık ayında da özellikle kuzey sektörlü rüzgârlar etkindir. Çarşamba'da kış mevsiminde kuzey rüzgârlarının etkinliği bu devredeki kuzeyli hava akımlarının hâkimiyeti ile ilişkilidir. İlkbahar ve yaz mevsimlerinde özellikle yine NW ve NE yönlü rüzgârların hâkimiyeti bulunmaktadır. Çarşamba'da yaz aylarında S ve W yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Sonbahardan itibaren ise SW yönlü rüzgârların esiş sıklığı artmakla birlikte, yıllık ortalamada olduğu gibi rüzgârın en çok yine NW yönlü estiği dikkati çekmektedir.

Tablo 4.16. *Çarşamba 1970-1992 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	*Ş*	*M*	*N*	*M*	*H*	*T*	*A*	*E*	*E*	*K*	*A*	*Yıllık*
N	*1440*	*1504*	*1640*	*1856*	*1680*	*1464*	*1416*	*1512*	*1664*	*1584*	*1416*	*1768*	*18944*
NE	*3368*	*3120*	*3312*	*3208*	*3656*	*3376*	*3424*	*3480*	*3256*	*3232*	*3312*	*3160*	*39904*
E	*1600*	*1376*	*1712*	*1776*	*1616*	*1640*	*1296*	*1160*	*1104*	*1040*	*1336*	*1440*	*17096*
SE	*1992*	*1928*	*2320*	*2216*	*2264*	*2448*	*2536*	*2568*	*2464*	*2512*	*2072*	*2160*	*27480*

S	*448*	*376*	*472*	*320*	*448*	*232*	*320*	*320*	*344*	*312*	*440*	*368*	*4400*
SW	*3384*	*2896*	*3040*	*2976*	*3000*	*3032*	*3240*	*3232*	*3312*	*3304*	*2968*	*3024*	*37408*
W	*984*	*824*	*856*	*672*	*680*	*560*	*768*	*744*	*656*	*696*	*680*	*800*	*8920*
NW	*3872*	*3568*	*3760*	*3528*	*3768*	*3784*	*4088*	*4088*	*3728*	*3688*	*3616*	*3648*	*45136*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

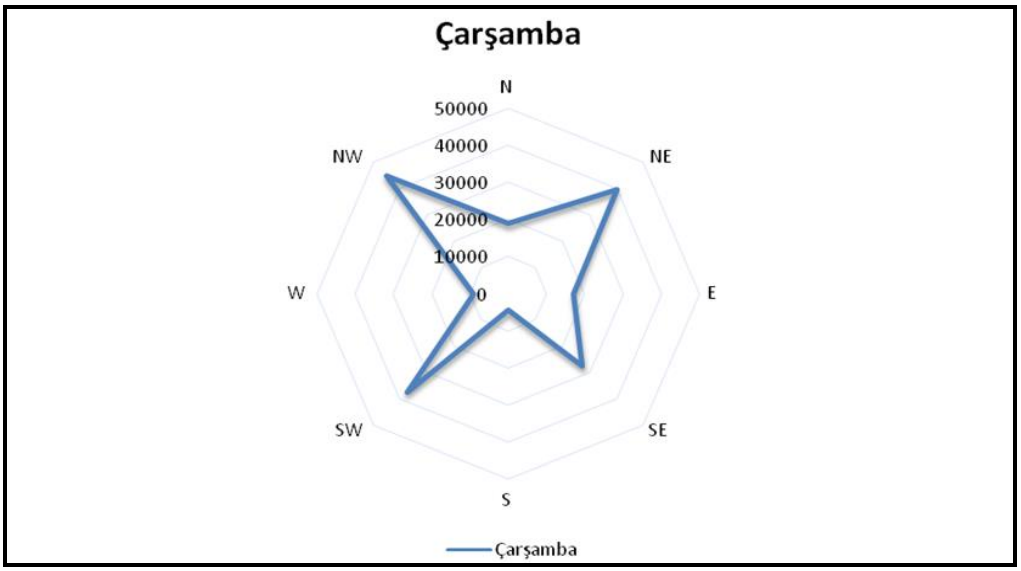

Şekil 4.9. *Çarşamba'nın rüzgâr frekans gülü (1970-1992).*

Alaçam'da da Samsun'daki diğer kıyı istasyonlarında olduğu gibi yıllık toplamda en fazla güney ve kuzey sektörlü rüzgârların (SW, WNW, NW) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.17, Şekil 4.10).* Yıllık toplamda Alaçam'da bu yönleri SSW yönlü rüzgârlar izlemektedir. Alaçam'da yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön SW'dır. Yine WNW ve NW yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık ENE ve NE yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Alaçam'da ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi SW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu az bir farkla SSW ve NW rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı NE ve ENE yönlü rüzgârlara aittir. Alaçam'da NW yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ayında da devam etmektedir. Aralık ayında da özellikle güney yönlü rüzgârlar etkindir. Alaçam'da kış mevsiminde güney rüzgârlarının etkinliği bu devredeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir. Alaçam'da ilkbahar mevsiminde özellikle WNW ve NW yönlü rüzgârların hâkimiyeti bulunmaktadır. Yaz devresinde WNW ve SW yönlü rüzgârların hâkimiyeti yanında NNW ve NW yönlü rüzgârların da fazla estiği görülmektedir. Bafra'da yaz aylarında ENE ve NE yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Sonbahardan itibaren ise özellikle güney sektörlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Tablo 4.17. *Alaçam'da 1970-1992 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
N	133	160	150	210	295	238	276	254	157	170	94	73	2210
NNE	85	97	133	175	213	129	168	150	101	107	79	48	1485
NE	54	70	134	105	118	100	51	84	78	77	49	52	972
ENE	56	72	100	97	100	75	76	69	63	63	52	53	876
E	124	221	325	343	281	145	147	143	195	197	133	120	2374
ESE	233	277	430	354	324	131	103	60	171	206	182	237	2708
SE	282	257	268	263	278	160	122	94	159	249	279	256	2667
SSE	327	229	185	205	155	147	130	110	184	281	292	241	2486
S	273	147	128	145	148	114	152	135	156	238	226	218	2080
SSW	397	197	175	114	162	186	209	221	251	334	334	294	2874
SW	539	312	230	232	231	352	521	605	574	562	389	315	4862
WSW	210	176	148	133	123	123	158	143	141	244	177	179	1955
W	220	261	196	197	170	134	162	121	129	236	140	217	2183
WNW	309	381	497	450	392	353	413	239	223	306	180	289	4032
NW	341	386	444	362	337	240	490	330	351	281	189	283	3818
NNW	126	141	172	211	272	251	350	341	239	169	85	99	2456

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

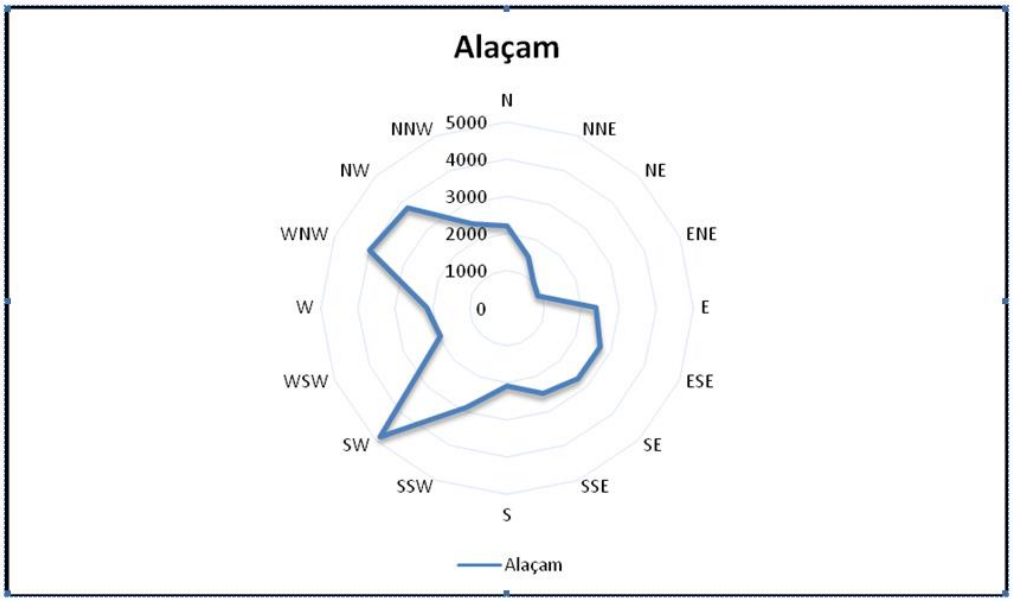

Şekil 4.10. *Alaçam'ın rüzgâr frekans gülü (1970-1992).*

Lâdik'te yıllık toplamda en fazla kuzey ve batı sektörlü rüzgârların (NE, W, N) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.18, Şekil 4.11).* Lâdik'te yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön NE'dur. Yine W ve N yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık NW ve SE yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Lâdik'te ocak ayında en yüksek esme sıklığına SW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu W ve N rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı NW ve SE yönlü rüzgârlara aittir. Lâdik'te SW ve W yönlü rüzgârların esme sıklıklarının şubat ayında yüksek olduğu görülmektedir. Aralık ayında da benzer bir durum olup, Lâdik'te kış mevsiminde güney rüzgârlarının etkinliği bu devredeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir. Marttan itibaren SW rüzgârlarının yanında N sektörlü rüzgârların etkin olmaya başladığı Lâdik'te nisan ve mayıs aylarında özellikle N sektörlü rüzgârların hâkimiyeti bulunmaktadır. Yaz devresinde N sektörlü rüzgârların hâkimiyeti, ülkemiz üzerinde hüküm süren genel atmosfer dolaşım şartlarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaz mevsiminde Karadeniz üzerine kadar uzantıları görülen Azor yüksek basınç alanından, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Basra alçak basınç merkezine doğru kuzey sektörlü rüzgârlar etkili olmaktadır. Lâdik'te yaz aylarında NW, SW ve nispeten SE yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Eylülden itibaren ise kuzey sektörlü rüzgârların esiş sıklığı azalmaya başlarken, özellikle SW ve W yönlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Tablo 4.18. *Lâdik'te 1976-1999 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
N	1640	1472	2120	1976	2536	2432	2704	2632	2240	2000	1680	1600	25032
NE	1296	1632	2032	1880	2552	3376	3872	3440	3088	2336	1736	1136	28376
E	1560	1288	1504	1200	1496	1592	1496	1640	1640	1520	1408	1552	17896
SE	864	1016	992	1048	952	928	1032	1224	1256	1456	1280	984	13032
S	1136	1048	1208	1160	1192	1016	1072	928	912	1296	1264	1512	13744
SW	3552	2648	2616	2344	1304	752	688	808	1152	1920	3072	3720	24576
W	2552	2304	2232	2120	1832	1768	1368	1576	1848	2344	2720	2896	25560
NW	544	376	544	552	528	688	520	544	600	536	528	536	6496

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

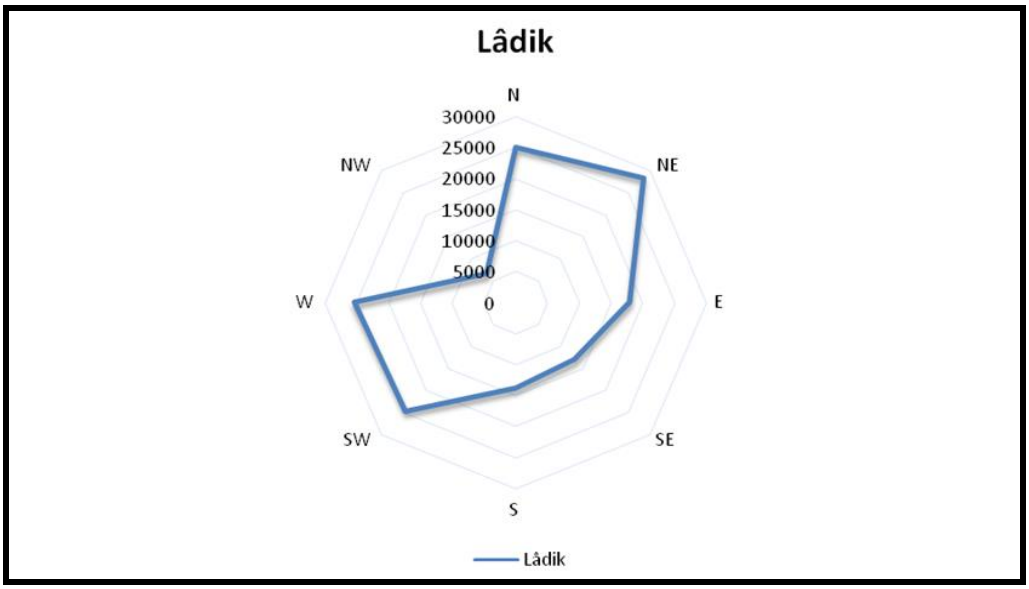

Şekil 4.11. *Lâdik'in rüzgâr frekans gülü (1970-1992).*

Havza'da yıllık toplamda en fazla güney ve kuzey sektörlü rüzgârların (S, NE, N ve NW) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.19, Şekil 4.12).* Havza'da yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön S'dir. Yine NE, N ve NW yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık E ve W yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Havza'da ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi S yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu N ve SW rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı E ve W yönlü rüzgârlara aittir. Havza'da S ve N yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ayında da devam etmektedir. Aralık ayında da S, SW ve N yönlü rüzgârların hâkimiyeti devam etmekte olup, Havza'da kış mevsiminde güney rüzgârlarının etkinliği bu devredeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir. Marttan itibaren N sektörlü rüzgârların etkin olmaya başladığı Havza'da yaz devresinde de N sektörlü (özellikle NE ve N yönlü) rüzgârların hâkimiyeti, ülkemiz üzerinde hüküm süren genel atmosfer dolaşım şartlarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaz mevsiminde Karadeniz üzerine kadar uzantıları görülen Azor yüksek basınç alanından, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Basra alçak basınç merkezine doğru kuzey sektörlü rüzgârlar etkili olmaktadır. Havza'da yaz aylarında E, W, NW, SE ve SW yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Ekim ayından itibaren ise kuzey sektörlü rüzgârların esiş sıklığı azalmaya başlarken, özellikle güney yönlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Tablo 4.19. *Havza'da 1986-1999 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
N	1264	1408	1312	1264	1104	1496	1712	1888	1912	1776	1320	1232	17688
NE	640	592	768	1128	1720	1968	2472	2920	2288	1744	920	704	17864
E	8	16	16		8	8			8	16	32	40	142
SE	272	232	360	288	176	200			16	64	144	264	2016
S	3536	2848	2152	1504	1304	1216	888	720	664	1456	3080	3448	22816
SW	1248	544	240	304	336	304	152	144	88	568	816	1272	6016
W	16	8	24	8	16	24		24	8	56	16	16	216
NW	32	64	48	136	48	32	304	80	96	352	136	32	1360

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

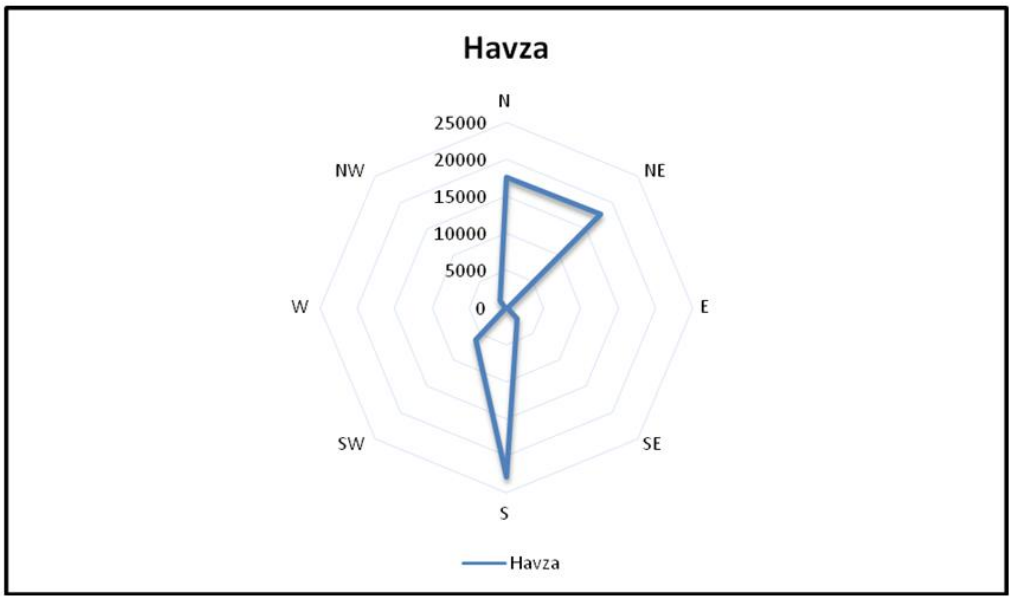

Şekil 4.12. *Havza'nın rüzgâr frekans gülü (1970-1992).*

Kavak'ta yıllık toplamda en fazla güney ve kuzey sektörlü rüzgârların (SW, NE, NW ve N) estiği anlaşılmaktadır *(Tablo 4.20, Şekil 4.13).* Kavak'ta yıl içerisinde rüzgâr frekansının en yüksek olduğu yön SW'dır. Yine NE, NW ve N yönlerinden de yıl içerisinde rüzgârın nispeten fazla estiği görülmektedir. Buna karşılık E ve W yönlü rüzgârların esme sıklıkları ise oldukça düşük bulunmaktadır. Kavak'ta ocak ayında en yüksek esme sıklığına yıllık toplamda olduğu gibi SW yönlü rüzgârlar ulaşmaktadır. Bunu NW ve NE rüzgârları izlemektedir. Bu ayda en düşük esme sıklığı E, S ve W yönlü rüzgârlara aittir. Kavak'ta SW ve NW yönlü rüzgârların yüksek esme sıklıkları şubat ayında da devam etmektedir. Aralık ayında da SW yönlü rüzgârların büyük hâkimiyeti devam etmekte olup, bu durum kış devresindeki basınç gradyanının yönü ile ilişkilidir.

Marttan itibaren N sektörlü rüzgârların esiş sıklığının arttığı Kavak'ta yaz devresinde de N sektörlü (özellikle NW ve NE yönlü) rüzgârların hâkimiyeti, ülkemiz üzerinde hüküm süren genel atmosfer dolaşım şartlarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaz mevsiminde Karadeniz üzerine kadar uzantıları görülen Azor yüksek basınç alanından, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan Basra alçak basınç merkezine doğru kuzey sektörlü rüzgârlar etkili olmaktadır. Kavak'ta yaz aylarında E, S, ve W yönlü rüzgârlar düşük frekanslarıyla dikkati çekmektedir. Ekim ayından itibaren ise kuzey sektörlü rüzgârların esiş sıklığı azalmaya başlarken, özellikle SW yönlü rüzgârların arttığı görülmektedir.

Tablo 4.20. *Kavak'ta 1984-1990 yılları arası rasat ortalamalarına göre rüzgâr esme sıklıkları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
N	136	176	216	296	232	168	360	560	368	256	104	120	2992
NE	336	392	352	448	584	520	488	472	688	752	576	424	6032
E				24							16	16	56
SE	160	192	64	80	48	32	8	40	32		176	232	568
S	16	8	16	56	16					16		8	136
SW	1104	944	848	664	608	400	384	328	352	616	1048	1272	8568
W	32	8		56			8				24	40	168
NW	368	456	360	432	544	536	368	376	408	496	440	472	5256

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

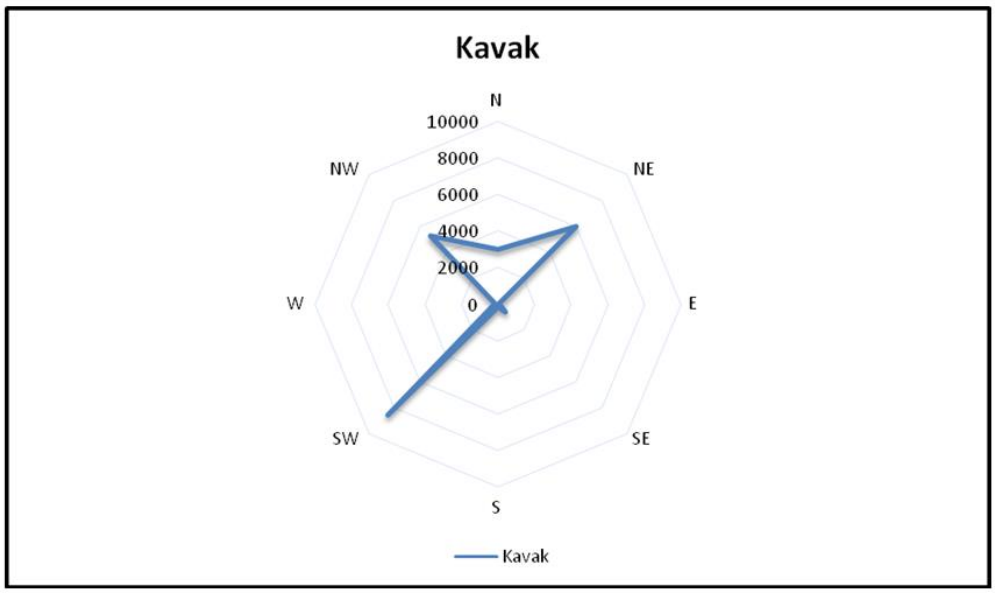

Şekil 4.13. *Kavak'ın rüzgâr frekans gülü (1970-1992).*

4.2.2.2.2. Rüzgâr Hızı

Samsun ilinde yıllık ortalama rüzgâr hızının değerinin en yüksek olduğu istasyon Çarşamba (3,9 m/sn), en düşük olduğu istasyon ise Kavak'tır (0,9 m/sn) *(Tablo 4.21).* Lâdik ve Samsun da yıllık ortalama rüzgâr hızlarının nispeten yüksek olduğu diğer istasyonlardır. İl genelinde aylık ortalama rüzgâr hızlarının kış devresinde yüksek, yaz devresinde ise düşük olduğu dikkati çekmektedir. Kıştan sonra sonbahar aylarında da il genelinde kararsız hava devrelerinin rüzgâr hızlarının fazla olmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Samsun'da yıllık ortalamada 2,4 m/sn olan rüzgâr hızı yıl içinde değişiklikler göstermektedir *(Tablo 4.21).* İlkbahar, yaz ve kasım hariç sonbahar aylarında yıllık ortalamaya göre düşük aylık ortalamalar ölçülmüşken, kış aylarında rüzgâr hızları nispeten yüksek bulunmaktadır. Sonbahar sonu ve kış aylarındaki yüksek rüzgâr hızları, bu mevsimlerde sık beliren kısa süreli, karasız hava devreleriyle ilgili olmalıdır. Yıl içinde ortalama rüzgâr hızına ait maksimum değer ocak ayında (3,3 m/sn), en düşük değer ise mayıs ayında (1,7 m/sn) gerçekleşmektedir.

Tablo 4.21. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Lâdik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) aylık ortalama rüzgâr hızları (m/sn) (1974-2011).*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	3,3	2,9	2,3	1,9	1,7	1,9	2,3	2,3	2,2	2,0	2,4	3,2	2,4
Bafra (20 m)	3,1	2,6	2,2	2,2	1,8	1,8	2,0	1,7	1,6	1,6	2,2	3,2	2,2
Çarşamba (35 m)	4,5	4,1	3,9	3,7	3,7	3,8	3,7	3,7	3,7	3,8	3,9	4,5	3,9
Kavak (600 m)	1,1	1,1	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	0,9	1,2	1,1	0,9
Havza (750 m)	2,5	2,5	2,2	2,1	1,8	1,7	1,7	1,7	1,5	1,8	2,3	2,6	2,0
Lâdik (950 m)	3,4	3,0	2,8	2,6	2,0	1,9	1,9	1,9	2,1	2,3	3,1	3,6	2,6
Alaçam (11 m)	2,5	2,6	2,5	2,3	2,0	2,1	2,3	2,2	2,3	2,0	2,1	2,4	2,3

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Bafra'da yıllık ortalama rüzgâr hızı Samsun'dan düşüktür (2,2 m/sn). Ortalama rüzgâr hızı yıl içerisinde Bafra'da aralık ayında en yüksek (3,2 m/sn), eylül ve ekim aylarında ise en düşük (1,6 m/sn) değere sahiptir.

Samsun ilinde hem yıllık, hem de aylık veriler bakımından en yüksek ortalama rüzgâr hızları Çarşamba'da ölçülmüştür. Nitekim il genelinde hiçbir istasyonda yıllık ortalama rüzgâr hızları 3 m/sn'yi bulmazken, bu değer Çarşamba'da 3,9 m/sn'dir. Çarşamba'da en yüksek değerler 4,5 m/sn ile aralık ve ocak aylarında kaydedilmişken, en düşük değerler nisan, mayıs, temmuz, ağustos ve eylül aylarında ölçülmüş olup, bu değer 3,7 m/sn'dir. Bu Çarşamba'ya ait en düşük değer, Samsun ilindeki diğer istasyonların en yüksek değerlerinden daha yüksektir.

Kavak ortalama rüzgâr hızları bakımından Samsun ilinde ölçüm yapan istasyonlar arasında en düşük değerlere sahiptir. Yıllık ortalama 0,9 m/sn gibi oldukça düşük bir değerin bulunduğu Kavak'ta en yüksek ortalama Kasım (1,2 m/sn), en düşük ortalama ise temmuz ayında (0,7 m/sn) gerçekleşmiştir.

Havza'da yıllık ortalama rüzgâr hızı 2 m/sn'dir. En yüksek ortalama hızın Aralık (2,6 m/sn) ayında gerçekleştiği bu istasyonda en düşük ortalama ise Eylül (1,5 m/sn) ayında görülür. En yüksek değerlerin kış aylarında görüldüğü Havza'da nisan-kasım arası dönemde aylık ortalama rüzgâr hızları, yıllık ortalamadan düşük bulunmaktadır.

Samsun ilinde Çarşamba'dan sonra yıllık ortalama rüzgâr hızının yüksek olduğu ikinci istasyon Lâdik'tir (2,6 m/sn). Bu istasyonda en yüksek ortalama Aralık (3,6 m/sn) ayında, en düşük ortalama ise 1,9 m/sn hızla haziran, temmuz ve ağustos aylarında gerçekleşmiştir.

Yıllık ortalama rüzgâr hızının 2,3 m/sn olduğu Alaçam'da en yüksek değerler il genelindeki istasyonların çoğundan farklı olarak Şubat (2,6 m/sn) ayında görülür. Bütün aylarda ortalamanın 2 m/sn'nin üzerinde olduğu bu istasyonda en düşük değerler 2m/sn ile mayıs ve ekim aylarında gerçekleşmektedir.

Rüzgârın, özellikle doğrudan doğruya olan etkisinin bilinmesi bakımından önemli olan fırtına şiddetindeki (17,2 m/sn üzerinde) ve kuvvetli rüzgârlı gün (10,8-17,1 m/sn) sayıları da önem taşımaktadır *(Tablo 4.22, Şekil 4.14).* Samsun ilinde fırtınalı günlere ait ölçümler sadece üç istasyonda bulunmaktadır. Bu istasyonlar içerisinde yıllık fırtınalı gün sayısının en fazla olduğu istasyon Samsun (15,4 gün), en düşük olduğu istasyon ise Bafra'dır (0,4 gün). Söz konusu istasyonlarda yıl içerisinde fırtınalı günlerin fazla olduğu aylar, ortalama rüzgâr hızlarının da yüksek olduğu kış aylarıdır. Buna karşılık havanın nispeten daha kararlı olduğu yaz devresinde fırtınalı gün sayılarının il genelinde düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.22. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011) ve Alaçam'da (2007-2011) fırtınalı gün (17,2 m/sn üzerinde) sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	4,2	2,9	1,3	0,8	0,4	0,4	0,2	0,1	0,3	0,3	1,1	3,4	15,4
Bafra (20 m)	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0				0,0		0,1	0,2	0,4
Alaçam (11 m)	1,4	0,6			0,2					0,2	0,2	1,0	3,6

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

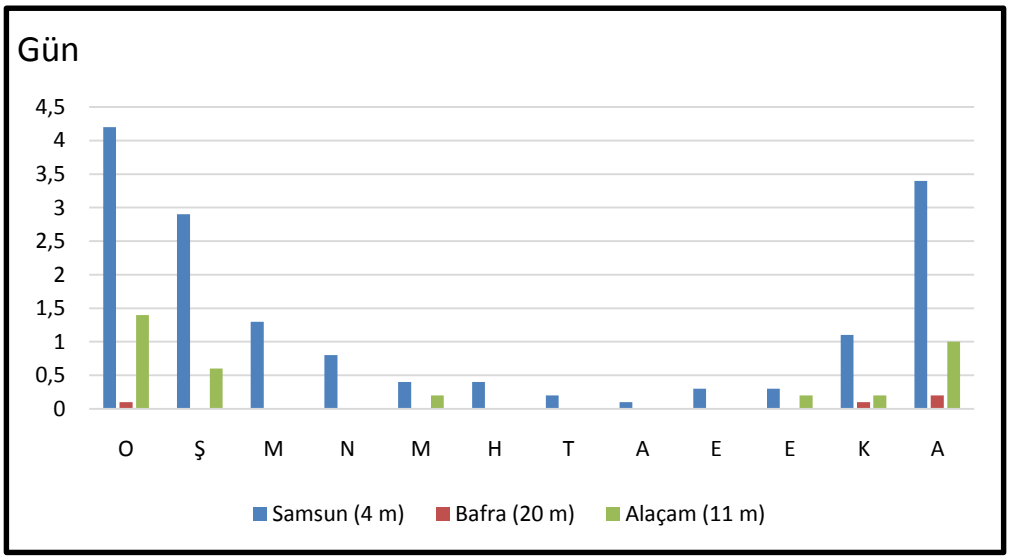

Şekil 4.14. *Samsun, Bafra ve Alaçam'da fırtınalı gün sayıları.*

Samsun ilinde kuvvetli rüzgârlı gün (10,8-17,1 m/sn) sayıları ile ilgili beş istasyonda ölçüm yapılmaktadır *(Tablo 4.23, Şekil 4.15).* Bu istasyonlar içerisinde yıllık kuvvetli rüzgârlı gün sayılarının en fazla olduğu istasyon Samsun (62,3 gün), en düşük olduğu istasyon ise Çarşamba'dır (0,3 gün). Samsun'da kuvvetli rüzgârlı gün sayıları kış aylarında yüksek, yaz devresinde ise düşüktür. Aralık ayı 9,6 gün ile kuvvetli rüzgârlı gün sayısının en fazla olduğu, eylül ise 2,5 gün ile en düşük olduğu aydır.

Bafra'da yıllık kuvvetli rüzgârlı gün sayısı 10,5'tir. Yıl içerisinde kuvvetli rüzgârlı gün sayısının en fazla olduğu ay Aralık (2,6 gün), en az olduğu ay ise Mayıstır (0,2 gün). Çarşamba'da sadece aralık ve ocak aylarında kuvvetli rüzgârlı günler ölçülmüş olup, bunların sayısı da düşüktür.

Lâdik'te de yıllık kuvvetli rüzgârlı gün sayısı fazla olmayıp (0,8 gün), böyle günlerin ekim-mart arası dönemde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Alaçam, Samsun ilinde yıllık kuvvetli rüzgârlı gün sayısının fazla olduğu diğer bir merkezdir (51 gün). Lâdik'te de böyle günlerin kış devresinde fazla, yaz devresinde ise düşük olduğu görülür. Yıl içerisinde söz konusu istasyonda kuvvetli rüzgârlı gün sayısının en fazla olduğu ay Aralık (6,2 gün), en az olduğu ay ise ağustostur (1,6 gün).

Tablo 4.23. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Lâdik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) kuvvetli rüzgârlı gün sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	*9,0*	*7,5*	*6,8*	*4,8*	*2,7*	*2,8*	*3,0*	*2,6*	*2,5*	*3,6*	*6,4*	*9,6*	*62,3*
Bafra (20 m)	*2,1*	*1,4*	*1,0*	*0,5*	*0,2*	*0,4*	*0,4*	*0,3*	*0,3*	*0,4*	*0,9*	*2,6*	*10,5*
Çarşamba (35 m)	*0,2*											*0,1*	*0,3*
Lâdik (950 m)	*0,2*	*0,1*									*0,2*	*0,3*	*0,8*
Alaçam (11 m)	*5,8*	*5,0*	*6,6*	*4,4*	*2,6*	*2,2*	*3,8*	*1,6*	*4,6*	*2,8*	*5,4*	*6,2*	*51,0*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

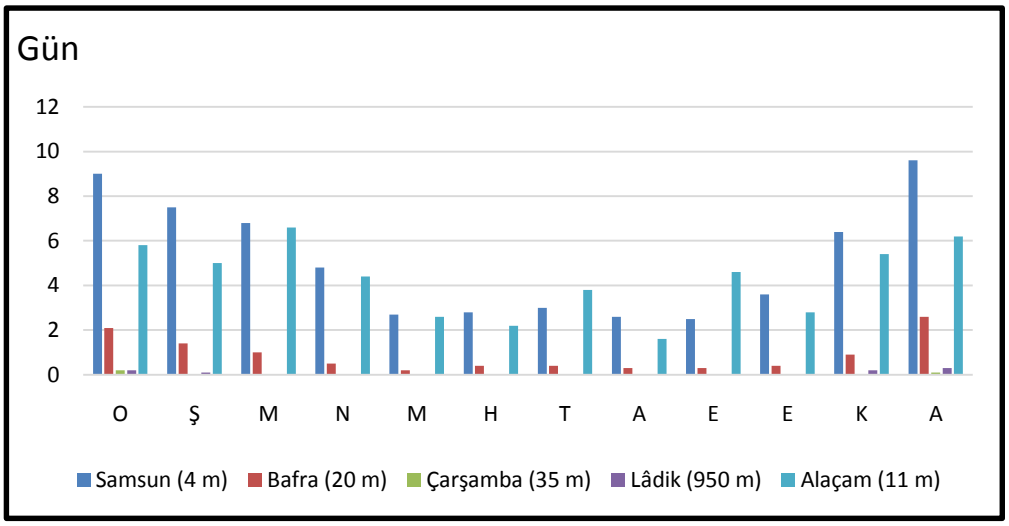

Şekil 4.15. *Samsun, Bafra, Çarşamba, Lâdik ve Alaçam'da kuvvetli rüzgârlı gün sayıları.*

4.2.3. Su Buharı, Nem ve Yağış

4.2.3.1. Su Buharı

Samsun ilinde ortalama yıllık buhar basıncı kıyı istasyonlarında yüksek iken, iç kısımlarda ve yüksekte yer alan istasyonlarda daha düşük bulunmaktadır *(Tablo 4.24).* Nitekim Samsun ve Bafra'da 13,4 mb'lık ortalama yıllık buhar basıncı değerlerine karşılık Kavak'ta 10,1 mb, Lâdik'te ise 8,9 mb'lık değerler ölçülmüştür. Kıyı istasyonlarında su buharı basınç değerlerinin iç kısımlardaki istasyonlara göre daha yüksek olması sıcaklık şartları ve deniz seviyesine daha yakın bulunmalarıyla ilişkilidir. Bu durum iç kısımlardaki istasyonların havalarının kıyı yerleşmelerine göre daha az su buharı ihtiva ettiğini göstermektedir.

Tablo 4.24. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999)ve Lâdik'te (1976-1999) ortalama buhar basıncının yıllık gidişi.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	7,7	7,7	8,8	10,7	14,3	18,5	21,5	22,0	18,0	14,2	10,0	7,6	13,4
Bafra (20 m)	10,0	9,2	9,3	10,5	13,9	17,6	20,3	20,6	17,1	13,5	9,7	9,7	13,4
Çarşamba (35 m)	7,2	7,5	8,3	10,8	13,3	17,7	20,8	21,0	17,9	14,1	10,5	8,5	13,1
Kavak (600 m)	5,2	5,2	5,9	8,0	10,2	13,1	15,2	15,1	12,9	9,3	6,9	5,6	10,1
Havza (750 m)	5,3	5,3	6,5	8,8	11,2	13,9	15,4	15,0	12,8	10,8	7,6	6,0	10,7
Lâdik (950 m)	4,7	4,8	5,8	7,7	10,2	12,4	14,3	14,1	11,7	9,3	6,7	5,4	8,9

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ilinde yıl içerisinde aylık ortalama sıcaklık değerlerine bağlı olarak ortalama buhar basıncı kış devresinde en düşük değerleri gösterir. Nitekim yıl içerisindeki en düşük değer Samsun'da aralık (7,6 mb), Bafra'da şubat, Lâdik'te ocak (4,7 mb), Kavak (5,2 mb) ve Havza'da (5,3 mb) ise ocak ve şubat aylarında gerçekleşmiştir. İl genelinde ilkbahar aylarından itibaren hızla yükselen buhar basıncı kıyı istasyonlarında ağustos, iç kısımlardaki istasyonlarda ise temmuz ayında en yüksek değere ulaşmaktadır. Samsun ilinde eylül ayından itibaren buhar basıncı hızla düşmeye başlayarak kış devresinde minimuma erişir.

4.2.3.2. Nispi Nem

Samsun ilinde havanın nispi nemi yıllık ortalamada kıyı istasyonlarında yüksek, iç kısımlardaki yerleşmelerde ise düşük değerler göstermektedir *(Tablo 4.25).* İl içerisinde nispi nemlilik bakımından en yüksek yıllık ortalama Alaçam'da (% 83,4), en düşük ortalama ise Kavak'ta gerçekleşmektedir (% 67,8). Yıl içerisinde en yüksek değer kıyı istasyonlarından Samsun (mayıs), Bafra'da (nisan) ve Alaçam'da (nisan) ilkbahar mevsiminde ölçülmüşken, Çarşamba'da ise sonbahar mevsiminde (ekim) gerçekleşmiştir. Maksimum değerler, ilin iç kısımlarında yer alan sahalarda ise kış devresindedir. Kavak, Havza ve Lâdik'te aylık sıcaklık değerleriyle ters bir bağıntı içinde nispi nem oranları soğuk devrede yüksek, sıcak devrede ise düşüktür. Bu yerleşmelerde nispi nem oranlarının yıl içindeki gidişi çok düzenli olmayıp, özellikle sıcaklıkların arttığı ilkbahar aylarından itibaren düştüğü dikkati çekmektedir. Kıyı kuşağında yer aşan yerleşmelerde ise en düşük değerler genellikle kış devresinde yaşanmaktadır. Nitekim nispi nemin en düşük olduğu ay Samsun (% 66,1) ve Bafra'da (% 71,6) aralık, Alaçam'da (% 79) ise ocaktır.

Tablo 4.25. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999), Lâdik (1976-1999) ve Alaçam'da (2007-2011) ortalama nispi nem miktarları.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*	*Alaçam (11 m)*
Ocak	*67,1*	*72,0*	*72,2*	*69,1*	*79,0*	*69,3*	*79,0*
Şubat	*69,8*	*73,8*	*72,1*	*69,5*	*76,5*	*68,5*	*82,9*
Mart	*75,4*	*76,9*	*72,7*	*68,1*	*72,4*	*67,9*	*86,1*
Nisan	*79,4*	*78,6*	*72,8*	*63,5*	*68,7*	*65,5*	*89,4*
Mayıs	*80,5*	*78,4*	*71,8*	*66,2*	*70,4*	*67,2*	*87,8*
Haziran	*76,3*	*74,4*	*70,4*	*68,9*	*70,9*	*67,0*	*85,0*
Temmuz	*73,5*	*72,5*	*70,5*	*69,4*	*69,1*	*68,1*	*81,6*
Ağustos	*73,6*	*73,9*	*72,9*	*65,8*	*67,1*	*67,8*	*79,2*
Eylül	*74,9*	*76,3*	*77,1*	*68,4*	*70,5*	*68,0*	*81,5*
Ekim	*75,8*	*77,9*	*77,3*	*69,1*	*74,0*	*69,3*	*86,3*
Kasım	*70,2*	*72,5*	*73,4*	*65,7*	*77,1*	*67,9*	*81,5*
Aralık	*66,1*	*71,6*	*73,0*	*70,3*	*79,1*	*69,2*	*80,3*
YILLIK	*73,6*	*74,9*	*73,0*	*67,8*	*72,9*	*68,0*	*83,4*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.3.3. Buharlaşma

Samsun ilinde ölçülmüş buharlaşma değerleri sadece üç kıyı istasyonuna aittir *(Tablo 4.26, Şekil 4.16).* Alaçam'da ve iç kısımlardaki diğer istasyonlarda buharlaşma değerleri ölçülmemiştir. Ölçüm yapılmış söz konusu üç istasyon içerisinde yıllık buharlaşma toplamı en fazla olanı Çarşamba (1060,6 mm), en az olanı ise Bafra'dır (869,4). Her üç istasyonda da kış devresi buharlaşmanın düşük olduğu devreyi oluşturur. İlkbahar aylarından itibaren ısınmanın artması ve dolayısıyla havanın nem taşıma kapasitesinin artması yüzünden, buharlaşma da hızla yükselmektedir. Bu artış yaz aylarında da devam etmekte, maksimum değerler de bu devrede görülmektedir. Samsun (157,2 mm), Bafra (165,8 mm) ve Çarşamba'da (150,7) en yüksek buharlaşma değerleri temmuz ayında meydana gelmektedir. Sonbahar aylarıyla birlikte buharlaşma hızla düşmekte, minimumlar ise kış veya ilkbahar başlarında ölçülmüş bulunmaktadır.

Tablo 4.26. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011) ve Çarşamba'da (1970-1992) ölçülmüş buharlaşma değerleri (mm).*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*
Ocak	*19,0*	*1,3*	*60,1*
Şubat	*15,8*		*53,9*
Mart	*15,5*		*65,1*
Nisan	*64,7*	*70,9*	*74,2*
Mayıs	*91,0*	*100,0*	*93,6*

Haziran	*122,8*	*138,7*	*122,7*
Temmuz	*157,2*	*165,8*	*150,7*
Ağustos	*150,4*	*155,9*	*131,5*
Eylül	*101,0*	*103,1*	*99,7*
Ekim	*68,7*	*64,6*	*77,0*
Kasım	*45,9*	*46,5*	*67,3*
Aralık	*26,4*	*22,6*	*64,8*
YILLIK	*878,4*	*869,4*	*1060,6*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

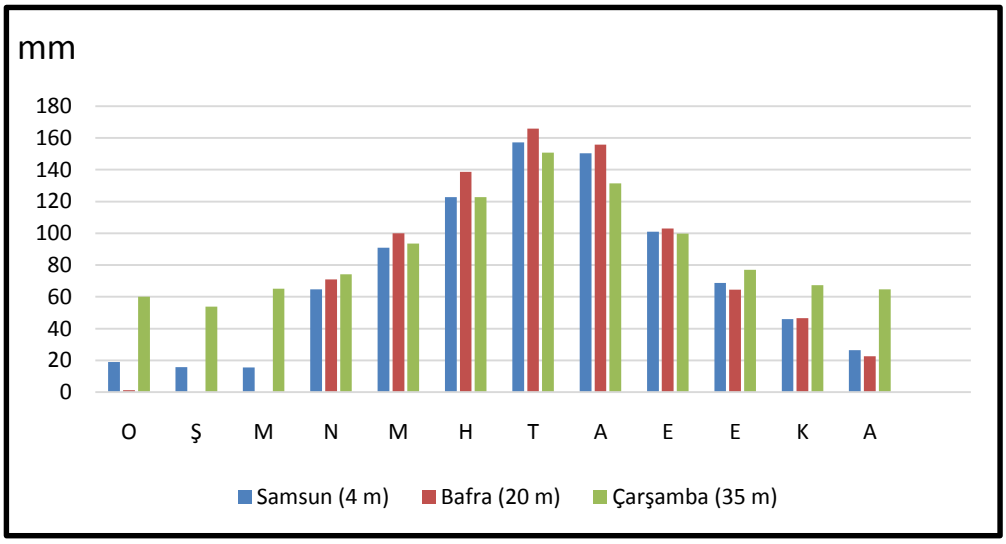

Şekil 4.16. *Samsun, Bafra ve Çarşamba'da ölçülmüş buharlaşma değerleri (mm).*

Kıyı istasyonlarından güneydeki dağlık alanlara doğru geçildikçe buharlaşma değerleri kuşkusuz farklılık gösterecektir. Kocadağ başta olmak üzere Canik Dağları'nın kuzeydeki bu uzantıları boyunca bir taraftan sıcaklıkların hızla azalması yanında, artan yağışlar ve kar örtüsünün kıyıya göre daha uzun süre yerde kalması gibi nedenlerden kaynaklanan artan nemlilik şartları nedeniyle buharlaşmanın daha az olması beklenmektedir. Buna karşılık Kavak, Lâdik ve Havza gibi iç kısımda yer alan istasyonlarda artan karasallık etkilerine bağlı olarak hem yıllık toplam buharlaşma değerlerinin, hem de özellikle sıcaklıkların kıyıya göre daha fazla arttığı yaz devresinde buharlaşmanın çok daha fazla olacağı beklenmektedir.

4.2.3.4. Sisli Günler

Samsun ilinde yer alan istasyonlar içerisinde Alaçam dışında tümünde sisli gün sayıları ölçümü yapılmış bulunmaktadır. İlde sisli gün sayısının fazla olduğu istasyonlar Lâdik (18,7 gün) ve Bafra (18,6 gün), en az olduğu istasyon ise Havza'dır (7,2 gün) *(Tablo 4.27)*. İl genelinde sisli gün sayıları bahar mevsimlerinde daha yüksek

bulunmaktadır. Bu durum, farklı karakterdeki hava kütlelerinin geçiş mevsimlerinde yöreyi etkilemeleriyle oluşan frontal ya da adveksiyon sislerinin söz konusu devrede etkinliğini akla getirmektedir. Samsun, Bafra ve Çarşamba'da kış devresinde görülen sislerin bir kısmı deniz üzerinden gelen nemli hava kütlelerinin soğuk kara üzerine taşınmasına bağlı olarak oluşmaktadır. Lâdik ve Kavak gibi iç kısımlardaki istasyonlarda kış yarıyılında daha çok yeryüzünden olan aşırı soğumalarla (özellikle geceleri) ilgili radyasyon sisleri etkili olmaktadır.

Tablo 4.27. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) ortalama sisli gün sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	0,5	0,8	2,5	3,2	2,4	0,4			0,0	0,3	0,4	0,1	10,6
Bafra (20 m)	1,3	2,0	4,2	5,7	2,5	0,6		0,0	0,1	0,9	0,8	0,5	18,6
Çarşamba (35 m)	0,9	0,5	1,8	1,8	1,0	0,2	0,1	0,3	0,2	0,9	1,0	1,0	9,7
Kavak (600 m)	0,6	1,3	1,3	1,6	0,3	0,9	0,6	0,4	1,4	2,3	0,7	1,0	12,4
Havza (750 m)	0,5	0,3	0,2	0,3	0,4	0,2		0,4	1,3	1,5	1,1	1,0	7,2
Lâdik (950 m)	1,9	2,4	2,5	2,1	1,2	0,4	0,2	0,5	1,1	1,8	2,0	2,6	18,7

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.3.5. Bulutluluk

Samsun ilinde Alaçam dışında diğer istasyonlarda bulutluluk ölçümleri yapılmıştır. İldeki tüm istasyonlarda gökyüzü yıllık ortalamada 5/10'un üzerinde kapalı bulunmaktadır *(Tablo 4.28).* Samsun'da yıllık ortalama bulutluluğun en fazla olduğu istasyon Havza'dır (6,4/10). Havza'yı 6,1/10'luk yıllık oranla Çarşamba izlemektedir. Samsun, Bafra ve Lâdik'te ise yıllık ortalama bulutluluk aynı olup değeri 5,7/10'dur. Kıyıda ve iç kesimlerde yer alan tüm istasyonlarda yaz devresi düşük, kış devresi ise yüksek bulutluluk oranlarıyla dikkat çekmektedir. Kasım-mart arası soğuk devrede nispeten yüksek oranda gökyüzünün bulutlarla kaplı oluşu, daha çok termik doğuşlu yüksek basınç alanlarının örtü bulutları (cirrus ve stratüs) tarafından meydana getirilmektedir. Nisan ve mayıs ile sonbahar sonlarındaki nispeten yüksek bulutluluk ise orta enlem alçak basınç sistemleri ve adveksiyon olayları ile ilgilidir. Samsun genelinde haziran-ekim arasında görülen düşük bulutluluk derecesi, bu devrede gökyüzünün büyük bir bölümünün ve çoğu günlerin açık geçtiğini ifade etmektedir. Özellikle temmuz ve ağustos aylarında bulutluluğun 5/10'un hatta 4/10'un altına

düşmesi bu aylarda sıcaklıkların yüksek, havanın da nispi neminin nispeten düşük olmasıyla bağlantılı olarak seyrek oluşan kümülüs bulutlarıyla ilişkilidir.

Tablo 4.28. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) ortalama bulutluluk.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*6,8*	*7,1*	*7,2*	*6,8*	*7,7*	*6,7*
Şubat	*6,9*	*7,1*	*7,3*	*6,8*	*7,3*	*6,5*
Mart	*6,9*	*6,9*	*7,0*	*5,7*	*7,0*	*6,0*
Nisan	*6,5*	*6,6*	*6,7*	*5,7*	*6,9*	*6,1*
Mayıs	*5,6*	*5,7*	*5,8*	*5,6*	*6,2*	*5,7*
Haziran	*4,5*	*4,2*	*4,4*	*4,4*	*5,3*	*4,9*
Temmuz	*4,0*	*3,7*	*3,9*	*4,4*	*4,7*	*5,0*
Ağustos	*4,1*	*4,0*	*4,5*	*3,7*	*4,4*	*4,5*
Eylül	*4,9*	*4,7*	*5,7*	*4,7*	*5,4*	*4,9*
Ekim	*5,7*	*5,8*	*6,4*	*6,3*	*6,5*	*5,5*
Kasım	*6,0*	*6,2*	*6,7*	*6,7*	*7,4*	*6,3*
Aralık	*6,5*	*6,8*	*7,2*	*6,5*	*8,0*	*6,8*
YILLIK	*5,7*	*5,7*	*6,1*	*5,6*	*6,4*	*5,7*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Ortalama bulutluluk yanında, açık ve kapalı günlerin yıl içindeki gidişi de önemlidir. Yıllık ortalama toplam açık gün (0,0-1,9/10) sayılarının en fazla Çarşamba'da (92,4 gün) olduğu görülür *(Tablo 4.29).* İç kısımlarda yer alan Lâdik (78,2 gün) ve Kavak (67,5 gün) yıllık açık gün sayısının fazla olduğu diğer yerleşmelerdir. Buna karşılık açık gün sayısının en az olduğu istasyon Havza'dır (36,8 gün). Kıyı istasyonları ile Havza'da açık günlerin yıl içerisinde en çok görüldüğü ay temmuz iken Kavak ve Lâdik'te ağustostur. Açık günler sayısı Samsun genelinde kış devresinde oldukça azdır. Samsun, Bafra, Kavak ve Havza'da açık günler sayısının en az olduğu ay aralık iken, Lâdik ve Çarşamba'da aralıktır.

Tablo 4.29. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Ladik'te (1976-1999) ortalama açık günler (0,0-1,9/10) sayıları.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*2,4*	*2,5*	*5,4*	*2,3*	*0,5*	*3,8*
Şubat	*2,3*	*2,3*	*4,3*	*3,0*	*1,0*	*4,4*
Mart	*2,2*	*2,7*	*5,8*	*4,7*	*1,3*	*5,4*
Nisan	*2,8*	*3,5*	*5,8*	*6,1*	*1,2*	*4,8*
Mayıs	*4,0*	*5,2*	*8,0*	*5,9*	*3,4*	*5,8*
Haziran	*6,1*	*8,6*	*11,9*	*7,4*	*5,4*	*8,5*
Temmuz	*7,2*	*10,3*	*13,7*	*8,1*	*7,6*	*8,9*
Ağustos	*6,8*	*9,2*	*11,8*	*10,4*	*6,2*	*10,4*
Eylül	*4,9*	*7,2*	*8,1*	*7,7*	*5,5*	*9,6*
Ekim	*4,7*	*5,6*	*6,7*	*4,1*	*3,7*	*8,0*
Kasım	*3,8*	*3,9*	*6,0*	*3,9*	*1,5*	*5,1*
Aralık	*3,1*	*3,5*	*4,9*	*3,9*	*0,5*	*3,5*
YILLIK	*49,3*	*64,9*	*92,4*	*67,5*	*36,8*	*78,2*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun'da bulutlu gün (2.0-8.0/10) kapalı ve açık günlerin yıl içinde düşük değerler göstermesine karşılık, orta derecede bulutlu günler (2,0-8,0/10) sayısının fazla olduğu görülmektedir *(Tablo 4.30).* Samsun şehrinde orta derecede bulutlu günler yıllık ortalamada 220,9 günle ilde en yüksek değerine ulaşmaktadır. Yıllık orta derecede bulutlu günler sayısının Samsun ilinde en az olduğu istasyon ise Çarşamba'dır (100,7 gün). Orta derecede bulutlu günler sayısının tüm istasyonlarda yaz devresinde en fazla olduğu görülür. Nitekim orta derecede bulutlu günlerin en fazla olduğu ay Samsun, Bafra, Çarşamba ve Havza'da ağustos, Kavak ve Lâdik'te ise hazirandır. Samsun'da orta derecede bulutlu gün sayıları temmuz ve ağustos aylarında 22,1 günle aynı yüksek değere sahiptir. Orta derecede bulutlu günler sayıları Samsun genelinde kış devresinde düşük olmakla birlikte minimumların görüldüğü aylar farklılık gösterebilmektedir. Bu bakımdan minimumların yaşandığı ay Samsun, Bafra, Çarşamba ve Lâdik'te şubat, Kavak ve Havza'da ise mart ayıdır. Havza'da mart ve nisan aylarındaki orta derecede bulutlu gün sayıları aynıdır.

Tablo 4.30. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) ortalama bulutlu gün sayıları.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*16,2*	*13,6*	*6,7*	*9,9*	*12,5*	*11,6*
Şubat	*13,9*	*12,7*	*6,5*	*8,7*	*10,8*	*9,2*
Mart	*16,1*	*13,7*	*7,0*	*8,1*	*10,2*	*12,0*
Nisan	*16,1*	*14,0*	*8,1*	*10,7*	*10,2*	*11,3*
Mayıs	*20,0*	*17,0*	*10,0*	*11,0*	*11,1*	*13,3*
Haziran	*21,4*	*17,4*	*9,6*	*13,9*	*13,8*	*14,2*
Temmuz	*22,1*	*17,8*	*9,8*	*12,6*	*13,8*	*14,0*
Ağustos	*22,1*	*18,3*	*10,7*	*11,7*	*17,3*	*13,9*
Eylül	*21,1*	*17,2*	*10,6*	*11,0*	*12,7*	*11,8*
Ekim	*18,0*	*15,0*	*8,1*	*11,0*	*13,6*	*10,5*
Kasım	*17,2*	*14,9*	*7,0*	*9,9*	*11,3*	*11,2*
Aralık	*16,7*	*13,9*	*6,6*	*10,9*	*11,9*	*12,3*
YILLIK	*220,9*	*185,5*	*100,7*	*129,4*	*149,2*	*145,3*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun ilinde yıllık ortalama kapalı günler (8,1-10,0/10) sayısının en fazla olduğu yerleşme Çarşamba'dır *(Tablo 4.31).* Çarşamba'da yılın yarıya yakın bir süresinde hava bulutluluk bakımından kapalı bir özellik göstermektedir. Çarşamba'yı deniz seviyesinden diğer yerleşmelere göre daha yüksekte bulunan Lâdik ve Havza izlemektedir. Kapalı gün sayısının en az olduğu merkez ise Samsun şehridir (93,7 gün). İl genelinde, ülkemiz genelinde olduğu gibi kapalı günler sayısının kış devresinde fazla, yaz devresinde ise düşük olduğu görülür. Tüm istasyonlar değerlendirildiğinde kapalı gün sayısı maksimum değerine Çarşamba'da ocak ayında (18,8 gün) ulaşmaktadır. Çarşamba dışında Bafra'da da kapalı gün sayısı en yüksek değerine ocak ayında ulaşmaktadır. Kapalı günler sayısının en fazla olduğu istasyon Samsun'da mart, Kavak'ta şubat, Havza ve Lâdik'te ise aralıktır. İl genelinde kapalı günler sayısı minimum değeri Samsun şehrinde ve temmuz ayında (1,7 gün) gerçekleşmektedir. Minimumların yaşandığı ay Bafra ve Çarşamba'da da temmuz, Kavak'ta haziran-ağustos, Havza ve Lâdik'te de ağustostur.

Tablo 4.31. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Ladik'te (1976-1999) ortalama kapalı gün (8,1-10,0/10) sayıları.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*12,4*	*14,8*	*18,8*	*10,0*	*15,6*	*13,0*
Şubat	*12,0*	*13,3*	*17,5*	*12,4*	*11,2*	*11,1*
Mart	*12,6*	*14,6*	*18,2*	*9,3*	*10,0*	*11,0*
Nisan	*11,1*	*12,5*	*14,8*	*8,9*	*9,3*	*10,1*
Mayıs	*7,0*	*8,8*	*13,0*	*9,7*	*9,4*	*9,4*
Haziran	*2,4*	*4,0*	*8,5*	*4,4*	*6,2*	*7,3*
Temmuz	*1,7*	*2,9*	*7,5*	*5,9*	*4,8*	*8,1*
Ağustos	*2,0*	*3,5*	*8,6*	*4,4*	*2,8*	*6,8*
Eylül	*4,0*	*5,6*	*11,3*	*7,0*	*7,2*	*8,6*
Ekim	*8,3*	*10,4*	*14,9*	*11,4*	*11,3*	*11,3*
Kasım	*9,0*	*11,3*	*15,7*	*12,0*	*14,8*	*12,5*
Aralık	*11,2*	*13,6*	*16,8*	*11,9*	*16,2*	*14,0*
YILLIK	*93,7*	*115,3*	*165,6*	*107,6*	*118,8*	*123,2*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.3.6. Yağış

4.2.3.6.1. Yıllık Yağış Miktarları ve Dağılışı

Yıllık toplam yağışların Samsun ilinde dağılışını ortaya koymak üzere, yağış ölçümü yapan istasyonların verilerinden yararlanılmıştır. Ayrıca, yükseklikle yağış miktarlarındaki değişimleri için de Schreiber formülü kullanılmıştır. Tüm bu veriler yardımıyla da Samsun ili yağış dağılış haritası hazırlanmıştır *(Şekil 4.17).* Bu haritada da görüleceği gibi Samsun ilinde en az yağış alan sahalar Kavak batısı ile Vezirköprü ve Havza yöreleridir. Buralarda yıllık yağış miktarları 400-600 mm arasında değişmektedir. İl genelinde en az yağış alan adı geçen yöreler etrafı yüksek dağlarla çevrili depresyon alanlarına karşılık gelmektedir. 400-600 mm arasında yağış alan yerler Samsun ilinin yaklaşık 1/4'ünü oluşturmaktadır. Söz konusu ilin en az yağış alan bu depresyon tabanları iç kısımlardaki önemli tarım alanlarına karşılık gelmektedir.

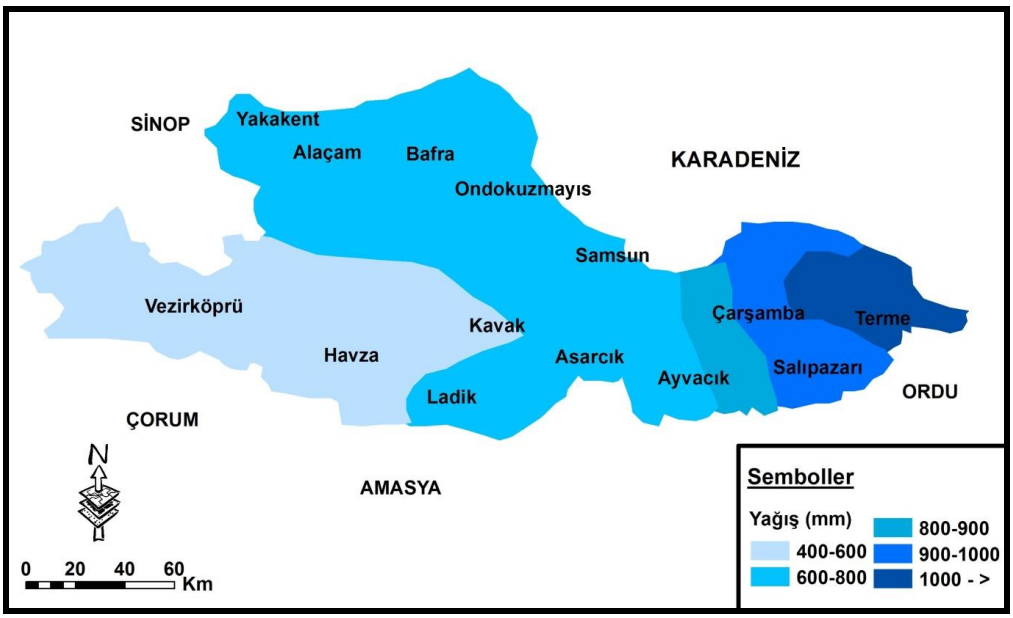

Şekil 4.17. *Samsun ilinin yıllık ortalama yağış dağılış haritası.*

Samsun ili arazisinin yaklaşık yarısı 600-800 mm arasında yağış almaktadır. Bu değerler arasında yağış alan sahalar içinde ülkemizin de önemli tarım alanları arasında bulunan Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları da bulunmaktadır. Yakakent, Alaçam, Lâdik, Asarcık ve Ayvacık yöreleri de Samsun şehri ile birlikte 600-800 mm arasında yağış alan sahalar arasında bulunmaktadır.

Tekkeköy ilçesi ile Çarşamba arasındaki dar bir kuşakta ise yıllık yağış toplamı 800-900 mm arasındadır. Çarşamba Ovası'nın diğer kısımları ile Salıpazarı yöresine düşen yağış miktarı 900-1000 mm'ler arasındadır.

Samsun ilinde en fazla yağışı Çarşamba Ovası'nın doğusu ile Terme yöresini de içine alan ve Ordu ili sınırına kadar olan sahalar almaktadır. Buralara düşen yağış miktarı 1000 mm'den fazladır.

4.2.3.6.2. Yağışların Yıl İçinde Gidişi (Yağış Rejimi)

Samsun ilinde Alaçam dışında diğer kayıt istasyonlarına ait aylık toplam yağış verileri bulunmaktadır. Bir bütün olarak değerlendirildiğinde kıyı kuşağında bulunan istasyonların toplam yağışları iç kesimlerdekilerden fazladır. Yağış ölçümü yapan istasyonlar içerisinde yıllık toplam yağışı en fazla olan Çarşamba'dır *(Tablo 4.32).* Sadece Çarşamba istasyonunun değerleri ilde 1000 mm'nin üzerine çıkabilmektedir. Yıllık toplam yağışın ilde en az olduğu yerleşme ise Kavak'tır. İç kesimlerde yer almalarına rağmen daha fazla yükseltiye sahip olan Havza ile Lâdik'in yıllık toplam yağışları Kavak'tan fazladır.

Tablo 4.32. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) aylık ortalama yağış miktarlarının yıllık gidişi.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*62,6*	*80,2*	*95,0*	*32,8*	*38,0*	*54,5*
Şubat	*50,7*	*62,4*	*78,2*	*36,4*	*33,4*	*42,9*
Mart	*57,8*	*60,2*	*72,3*	*31,5*	*31,3*	*47,5*
Nisan	*58,0*	*56,8*	*83,8*	*54,7*	*50,6*	*62,2*
Mayıs	*51,0*	*48,9*	*67,8*	*59,0*	*62,6*	*74,2*
Haziran	*48,6*	*47,0*	*54,1*	*68,2*	*65,6*	*55,5*
Temmuz	*30,9*	*29,8*	*60,2*	*19,9*	*37,0*	*25,8*
Ağustos	*35,7*	*45,4*	*69,3*	*21,0*	*8,9*	*17,7*
Eylül	*50,2*	*61,3*	*75,8*	*16,7*	*22,0*	*28,9*
Ekim	*87,4*	*101,3*	*122,9*	*67,6*	*50,9*	*68,2*
Kasım	*81,0*	*96,4*	*121,3*	*52,3*	*55,1*	*66,5*
Aralık	*73,5*	*102,1*	*124,4*	*40,1*	*57,1*	*58,1*
YILLIK	*687,4*	*791,8*	*1025,1*	*500,2*	*512,5*	*602,0*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Yıl içerisinde en fazla yağışın düştüğü ay, istasyonlara göre farklılık göstermektedir. Samsun'da yıl içerisinde en fazla yağış görülen ay eylül (87,4 mm) iken, diğer kıyı istasyonları olan Bafra (102,1 mm) ve Çarşamba'da (124,4 mm) aralık, iç kesimlerde yer alan Kavak (68,2 mm) ile Havza'da (65,6 mm) haziran, Lâdik'te (74,2 mm) ise mayıstır. Ayları farklı olmakla birlikte tüm istasyonlarda en yaz yağışlar yaz devresinde görülmektedir. Nitekim Samsun (30,9 mm) ve Bafra'da (29,8 mm) yıl içerisinde en az yağış alan ay temmuz iken, Çarşamba'da (54,1 mm) haziran, Kavak'ta (16,7 mm) eylül, diğer iç kesim istasyonları olan Havza (8,9 mm) ve Lâdik'te (17,7 mm) ise ağustostur. Tüm istasyonlar bir arada değerlendirildiğinde aylar itibariyle en fazla yağış 124,4 mm ile aralık ayında Çarşamba'da, en az yağış ise 8,9 mm ile ağustos ayında Havza'da görülmektedir.

Yıllık ortalama yağış miktarlarının mevsimlere dağılışı bakımından kıyı kuşağında yer alan istasyonlarla iç kesimde yer alanlar farklılık göstermektedir. Nitekim Samsun, Bafra ve Çarşamba gibi istasyonlarda en yağışlı mevsim Karadeniz kıyıları genelinde olduğu gibi sonbahar iken, Kavak, Lâdik ve Havza gibi iç kesimde yer alan yerleşmelerde ise ilkbahardır. Buna karşılık il genelinde tüm istasyonlarda en az yağış yaz mevsiminde düşmektedir *(Şekil 4.18, Tablo 4.33).*

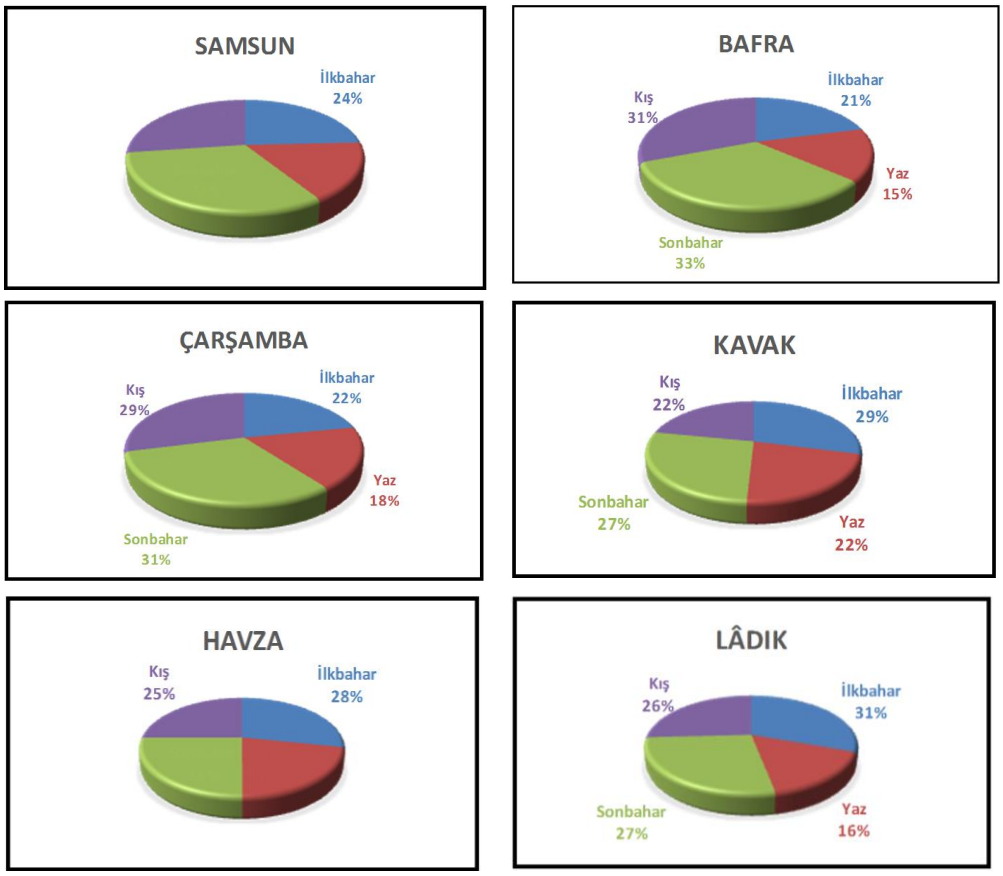

Şekil 4.18. *Samsun, Bafra, Çarşamba, Kavak, Havza ve Lâdik'te mevsimlik yağış miktarlarının yıllık yağışlara oranı.*

Tablo 4.33. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) mevsimlik yağış miktarlarının yıllık yağışlara oranı.*

	Kış		*İlkbahar*		*Yaz*		*Sonbahar*		*Toplam*	
	cm	*%*	*cm*	*%*	*cm*	*%*	*cm*	*%*	*cm*	*%*
Samsun	*186,8*	*27,17*	*166,8*	*24,26*	*115,2*	*16,75*	*218,6*	*31,81*	*687,4*	*100*
Bafra	*244,7*	*30,90*	*165,9*	*20,95*	*122,2*	*15,43*	*259*	*32,71*	*791,8*	*100*
Çarşamba	*297,6*	*29,03*	*223,9*	*21,84*	*183,6*	*17,91*	*320*	*31,21*	*1025,1*	*100*
Kavak	*109,3*	*21,85*	*145,2*	*29,02*	*109,1*	*21,81*	*136,6*	*27,30*	*500,2*	*100*
Havza	*128,5*	*25,07*	*144,5*	*28,19*	*111,5*	*21,75*	*128*	*24,97*	*512,5*	*100*
Lâdik	*155,5*	*25,83*	*183,9*	*30,54*	*99,0*	*16,44*	*163,6*	*27,17*	*602,0*	*100*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Samsun şehrinde en yağışlı mevsim sonbahar (% 31,81) olup, bunu kış (% 27,17) izlemektedir. İlkbahar yağışlarının (% 24,26) da kış yağışlarına yakın olduğu şehirde en az yağışlı mevsimi yaz (% 16,75) oluşturmaktadır. Samsun ilinde bu yağış özellikleriyle kıyılarla iç kısımlar arasında farklı yağış rejim tiplerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim Samsun, Bafra ve Çarşamba gibi kıyı kuşağı istasyonlarında en yağışlı mevsimin sonbahar olması bu sahalarda Karadeniz Yağış Rejiminin etkili olduğunu düşündürürken, Kavak, Havza ve Lâdik gibi istasyonlarda ise oran olarak en fazla yağışların ilkbaharda düşmesi Karasal Yağış Rejimi etkilerinin ağır bastığını göstermektedir. Kavak ve Lâdik gibi istasyonlarda ilkbahardan sonra en fazla yağış alan mevsimin sonbahar olması dikkat çekici bir başka özellik görülmektedir.

4.2.3.6.3. Yağışlı Günler Sayısı

Samsun ilinde yıllık ortalama yağışlı gün sayısının iç kısımlardaki istasyonlardan yaklaşık iki kat fazla olduğu görülmektedir (Tablo 4.34). İl genelinde yağışlı gün sayısının en fazla olduğu istasyon Bafra'dır (139,6 gün). Bafra'yı az bir farkla Samsun (139,2 gün) izlemektedir. Çarşamba'da ise yıllık ortalama yağışlı gün sayısı 110,2 gündür. Samsun ilinde yağışlı gün sayısının en az olduğu istasyon ise Kavak'tır (63,5 gün). Kıyı istasyonlarında sonbahar ve kış aylarında yağışlı gün sayısının nispeten daha fazla olduğu görülürken, iç kısımlardaki istasyonlarda ise ilkbahar ve kış mevsimlerinde yağışlı gün sayılarının arttığı dikkati çekmektedir. Samsun genelinde en az yağışlı gün sayısına sahip devre ise yazdır. İlde tüm istasyonlar içerisinde aylık yağışlı gün sayısının en fazla olduğu ay mart (15 gün), istasyon ise Samsun'dur. Buna karşılık yine tüm istasyonlar içinde aylık yağışlı gün sayısının en az olduğu istasyon ise temmuz ayı (2,0 gün) ile Havza'dır. Samsun şehrinde en fazla yağışlı gün sayısı 15 gün ile mart, en az yağışlı gün sayısı ise 5,9 gün ile temmuz ayında görülmektedir.

Tablo 4.34. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) yağışlı günler sayısı.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*13,5*	*14,2*	*10,8*	*5,6*	*7,8*	*7,4*
Şubat	*13,5*	*13,9*	*10,8*	*6,1*	*6,8*	*7,0*
Mart	*15,0*	*14,2*	*10,5*	*4,7*	*6,6*	*8,0*
Nisan	*14,8*	*13,6*	*11,0*	*6,7*	*7,1*	*8,5*
Mayıs	*12,3*	*12,0*	*10,1*	*8,1*	*8,7*	*9,1*
Haziran	*9,6*	*9,5*	*7,4*	*6,7*	*7,9*	*6,7*
Temmuz	*5,9*	*5,3*	*5,3*	*2,3*	*3,1*	*3,7*
Ağustos	*6,2*	*6,3*	*6,4*	*2,6*	*2,0*	*3,7*

Eylül	*10,0*	*9,8*	*7,2*	*3,0*	*3,6*	*4,7*
Ekim	*12,7*	*13,7*	*9,2*	*5,6*	*6,5*	*6,5*
Kasım	*12,6*	*12,8*	*10,4*	*6,1*	*8,0*	*7,9*
Aralık	*13,1*	*14,3*	*11,1*	*6,0*	*9,7*	*7,4*
YILLIK	*139,2*	*139,6*	*110,2*	*63,5*	*77,8*	*80,6*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

4.2.3.6.4. Yağış Şiddeti

Yağışlı bir günde düşen belli bir miktar yağış (10 mm, 50 mm gibi), onun şiddeti hakkında fikir verebileceği gibi, belirli bir zaman süresinde düşen yağışların, aynı zaman bölümündeki (ay veya yıl) yağışlı gün sayısına bölünmesi suretiyle de yağış şiddeti tespit edilebilmektedir. Böylece de herhangi bir günde düşen ortalama yağış miktarı mm/gün olarak ortaya çıkmaktadır. Aylık ortalama yağış miktarının (mm), yine ortalama yağışlı gün sayısına bölünmesiyle elde edilen değerler, o aya ait yağış şiddetini vermektedir. Samsun ilinde yağış şiddetinin genel olarak sonbaharda yüksek olduğu görülmektedir. Nitekim Samsun şehri ile Çarşamba, Kavak ve Lâdik'te yağış şiddetinin en fazla olduğu ay ekim; Bafra'da kasımdır *(Tablo 4.35).* Havza'da ise yağış şiddetinin en fazla olduğu ay temmuzdur. Kıyı istasyonlarında sonbaharın diğer aylarında da yağış şiddeti genellikle yüksektir. Buna karşılık tüm istasyonlarda yağış şiddetinin kış veya ilkbahar aylarında nispeten daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Yağış şiddetinin en düşük olduğu ay Samsun'da şubat; Bafra ve Çarşamba'da mayıs; Kavak'ta ocak; Havza ve Lâdik'te ağustostur. İlde Havza ve Lâdik gibi iç kesimde yer alan sahalarda günlük yağış şiddetindeki düşüş, gerçek yağış şiddetinin düşüklüğünden değil, bu aylarda yağışların kısa süreli sağanaklar şeklinde olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü yağış şiddeti değerleri aylık ortalama yağış miktarlarının, aylık ortalama yağışlı gün sayısına bölünmesiyle elde edilmektedir. Bu yüzden, bir günde 24 saat süreyle yağan toplam 25 mm'lik yağışla, bir başka günde sadece bir saatlik süre içerisinde düşen 25 mm'lik yağış aynı değeri vermektedir. Bu nedenle yaz aylarındaki kısa süreli şiddetli yağışlar az da olsa gölgelenmiş olur.

Tablo 4.35. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999) ve Lâdik'te (1976-1999) günlük yağış şiddetinin aylık ortalama değerleri.*

AYLAR	*Samsun (4 m)*	*Bafra (20 m)*	*Çarşamba (35 m)*	*Kavak (600 m)*	*Havza (750 m)*	*Lâdik (950 m)*
Ocak	*4,6*	*5,6*	*8,8*	*5,9*	*4,9*	*7,4*
Şubat	*3,8*	*4,5*	*7,2*	*6,0*	*4,9*	*6,1*
Mart	*3,9*	*4,2*	*6,9*	*6,7*	*4,7*	*5,9*

Nisan	*3,9*	*4,2*	*7,6*	*8,2*	*7,1*	*7,3*
Mayıs	*4,1*	*4,1*	*6,7*	*7,3*	*7,2*	*8,2*
Haziran	*5,0*	*4,9*	*7,3*	*10,2*	*8,3*	*8,3*
Temmuz	*5,2*	*5,6*	*11,4*	*8,7*	*11,9*	*7,0*
Ağustos	*5,8*	*7,2*	*10,8*	*8,1*	*4,5*	*4,8*
Eylül	*5,0*	*6,2*	*10,5*	*5,6*	*6,1*	*6,1*
Ekim	*6,9*	*7,4*	*13,4*	*12,1*	*7,8*	*10,5*
Kasım	*6,4*	*7,5*	*11,7*	*8,6*	*6,9*	*8,4*
Aralık	*5,6*	*7,1*	*11,2*	*6,7*	*5,9*	*7,9*
YILLIK	*5,0*	*5,7*	*9,5*	*7,8*	*6,7*	*7,3*

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Yörede, günlük maksimum yağışlarla, aylık ortalama yağış miktarlarının karşılaştırılması suretiyle, sağanak karakterli yağışların bazı hallerde ortalamayı bile etkileyeceği, belki tek başına bir günlük yağışın, o ayın yağış miktarını meydana getireceği durumlar da ortaya çıkarılmış olacaktır *(Tablo 4.36).*

Tablo 4.36. *Samsun'un her ay içindeki günlük maksimum yağışı ve bunun aylık yağışa oranı (%).*

AYLAR	*Aylık yağış*	*Maksimum Günlük Yağış Miktarı*	*Oran (%)*
Ocak	*62,6*	*45,7*	*73*
Şubat	*50,7*	*39,9*	*79*
Mart	*57,8*	*31,1*	*54*
Nisan	*58,0*	*45,6*	*79*
Mayıs	*51,0*	*56,2*	*110*
Haziran	*48,6*	*77,5*	*159*
Temmuz	*30,9*	*54,6*	*177*
Ağustos	*35,7*	*113,2*	*317*
Eylül	*50,2*	*58,4*	*116*
Ekim	*87,4*	*63,1*	*72*
Kasım	*81,0*	*66,5*	*82*
Aralık	*73,5*	*39,8*	*54*
YILLIK	*687,4*	*113,2*	

Kaynak: DMİGM Samsun Meteoroloji Bölge Müdürlüğü yayımlanmamış döküm cetvelleri.

Tablo 4.36'da da görüldüğü gibi, yörede yağış miktarları düşük olan ilkbahar sonu ve özellikle de yaz aylarında, günlük maksimum yağışlar daha yüksek değerlere ulaşmaktadır. Özellikle mayıs, haziran, temmuz ve ağustos aylarındaki fark günlük maksimum yağış lehine oldukça fazla olmaktadır. Buna karşılık, yıl içerisinde yağış maksimumunun da görüldüğü ekim, kasım ve aralık gibi aylarda, özellikle günlük maksimum yağışlar, aylık yağış ortalamalarının altında bulunmaktadır.

Konuya günlük maksimum yağışların aylık ortalamaya olan nispi payları (%) açısından bakıldığında, en düşük katılma oranları ile mart, aralık, ekim, ocak, şubat, nisan ve kasım gibi aylarda günlük maksimum yağışların ikinci planda kaldığı görülmektedir. Oysa nisan-ekim arasındaki beş aylık dönemde, yüksek katılma payları ile günlük maksimum yağışların büyük önem kazandığı anlaşılmaktadır. Böylece, oldukça yüksek katılma oranına sahip olan günlük maksimum yağışlar, söz konusu beş ayda tek başına aylık yağış miktarını meydana getirebilmektedir. Başta 2012 ve 2013 yılı olmak üzere yaz aylarında Samsun şehri, Çarşamba, Terme gibi merkezlerde yaşanan seller, bu şekilde kısa süreli etkili yağışlarla ilgili bulunmaktadır.

4.2.3.6.5. Kar Yağışları

Samsun ilinde soğuk devredeki yağışlar zaman zaman kar şeklinde düşmektedir. Kar yağışlı günler sayısı kıyı istasyonlarında düşük, iç kesimlerde ise daha yüksektir. İl genelinde kar yağışlı gün sayısının en az olduğu merkez Çarşamba (8,7 gün), en fazla olduğu yerleşme ise Havza'dır (28,2 gün) *(Tablo 4.37)*. Yörede eylül-haziran arasında kar yağışları görülebilirken, bu bakımdan maksimum değerlere Samsun, Bafra ve Çarşamba'da şubat; Kavak, Havza ve Lâdik gibi iç kesimde yer alan istasyonlarda ise ocak ayında rastlanmaktadır *(Foto 4.1,2).* Tüm istasyonlar içerisinde aylar bazında kar yağışlı gün sayısının Havza'da ocak ayında 8,5 gün ortalama ile en yüksek değerine ulaştığı görülmektedir.

Samsun ilinde karla örtülü gün sayıları ile ilgili uzun yıllık ölçümler sadece Samsun ve Bafra istasyonlarında gerçekleştirilmiştir. Bu istasyonlardan Bafra'da (13,1 gün) karla örtülü gün sayısının Samsun'dan (5 gün) daha yüksek olduğu görülür *(Tablo 4.38).* Her iki istasyonda da karla örtülü gün sayısı bakımından en yüksek değer şubat ayında görülürken, nisan-kasım arası dönemde karla örtülü günlerin yaşanmadığı anlaşılmaktadır.

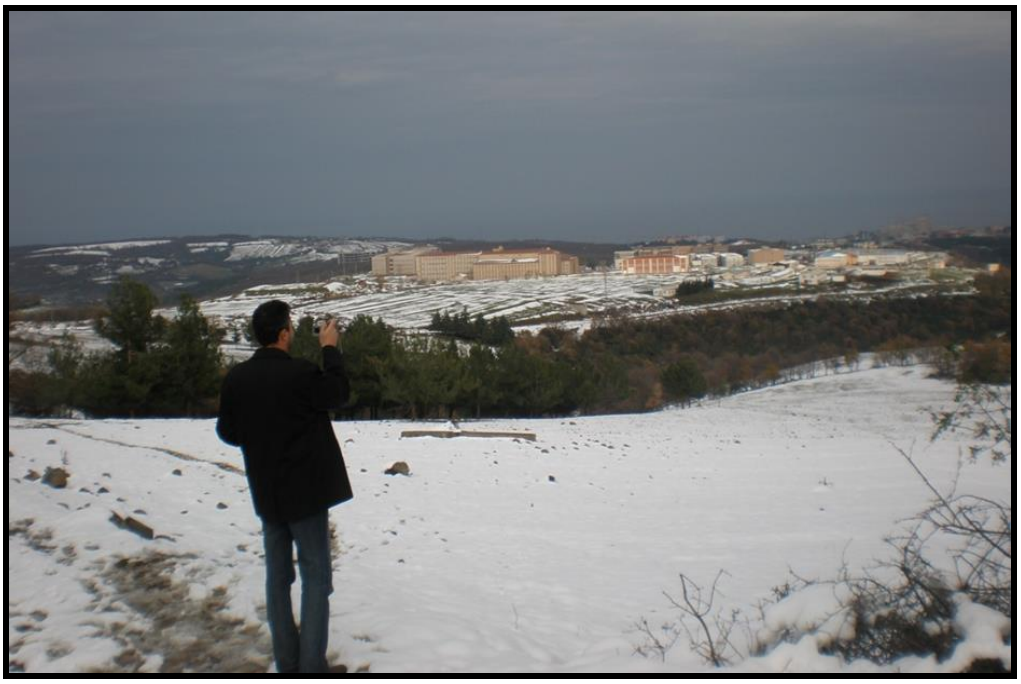

Foto 4.1. *Samsun şehrinde özellikle ocak ve şubat aylarında kar yağışları görülebilmekte ve yağan kar bazen birkaç gün yerde kalabilmektedir (Dedebuzağı Tepesi'nden 19 Mayıs Üniversitesi yerleşkesinin görünüşü).*

Foto 4.2*. Samsun şehrinde yağan kar özellikle yüksek olan kıyı gerisindeki yamaçlarda ve aşınım yüzeyleri üzerinde daha fazla kalınlığa sahip olabilmekte ve nispeten daha uzun süre yerde kalabilmektedir.*

Tablo 4.37. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999)ve Lâdik (1976-1999) kar yağışlı gün sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	3,9	4,8	2,1	0,2							0,3	1,8	13,1
Bafra (20 m)	4,6	5,1	2,6	0,3	0,0					0,0	0,5	2,7	15,8
Çarşamba (35 m)	2,7	3,0	1,5	0,0						0,0	0,2	1,3	8,7
Kavak (600 m)	4,7	3,9	2,3	0,4							1,4	3,3	16,0
Havza (750 m)	8,5	6,0	4,2	0,8	0,1						3,2	5,4	28,2
Lâdik (950 m)	6,0	5,7	4,9	2,1	0,4					0,4	3,3	4,5	27,3

Tablo 4.38. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1970-2011) karla örtülü gün sayıları.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	1,5	2,3	0,5	0,1							0,0	0,6	5,0
Bafra (20 m)	4,6	4,5	1,6	0,1							0,3	2,0	13,1

Kar yağışlı gün ve karla örtülü günler bakımından söz konusu olan bu değerler, kuşkusuz yöredeki istasyonlar ve yakın çevreleri için geçerlidir. Özellikle yörede Kocadağ, Akdağ ve Canik Dağları'nın il sınırları içerisinde kalan yüksek kesimlerinde kar yağışlarının ve karla örtülü günler sayısının daha fazla bir süreye yayıldığı da bir gerçektir.

Samsun ilinde en yüksek kar örtüsü kalınlığı ile ilgili veriler yine sadece Samsun ve Bafra istasyonlarına aittir. Her iki istasyonda da en yüksek kar örtüsü kalınlığı ocak ayında ölçülmüştür *(Tablo 4.39).* Samsun'da 36 cm olan bu değer, Bafra'da çok daha yüksektir (70 cm). İlde Kocadağ, Akdağ ve Canik Dağları'nın yüksek kesimlerinde kar örtüsü kalınlığı kuşkusuz daha fazla olmaktadır. Samsun ilinde kar yağışı ve karın yerde kalma süresini, düşük sıcaklıklar ve kar yağışı miktarı belirlemekte olup, bu bakımdan ayrıca yağış getiren hava kütlelerinin nem miktarının da önemi vardır.

Tablo 4.39. *Samsun (1974-2011) ve Bafra'da (1970-2011) en yüksek kar örtüsü kalınlığı (cm).*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	36	34	8	9							2	23	36
Bafra (20 m)	70	44	51	10							40	56	70

4.2.3.6.6. Dolu Yağışları

Kısa sürede ve dikey yönde gelişen küme bulutlardan düşen dolu yağışları Samsun ilinde yıllık ortalamada çok seyrek belirmektedir. Nitekim ilde bu bakımdan en yüksek ortalamanın görüldüğü Çarşamba'da dahi yıllık dolu yağışlı gün sayısı 1,2'dir *(Tablo 4.40).*

Tablo 4.40. *Samsun (1974-2011), Bafra (1970-2011), Çarşamba (1970-1992), Kavak (1984-1990), Havza (1986-1999)ve Lâdik'te (1976-1999) ortalama dolu yağışlı gün sayısı.*

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Samsun (4 m)	0,0	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0				0,0	0,1	0,0	0,6
Bafra (20 m)	0,1	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,7
Çarşamba (35 m)	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0				0,0	0,3	0,4	1,2
Kavak (600 m)						0,1							0,1
Havza (750 m)				0,1	0,2	0,2	0,1			0,1			0,7
Lâdik (950m)				0,1	0,2		0,0	0,0		0,0			0,3

Yörede dolu yağışlı gün sayısının en az Kavak'ta (0,1 gün) olduğu dikkati çekmektedir. Havza ve Bafra'da yıllık 0,7 olan ortalama dolu yağışlı gün sayısı, Samsun şehrinde 0,6 gündür. Tüm aylar ve istasyonlar içerisinde en yüksek değer 0,4 gün ile aralık ayında ve Çarşamba'da gerçekleşmiştir. Dolu yağışlı günler bakımından ilde ilginç bir diğer durum da Bafra'da yılın her ayında, Samsun ve Çarşamba'da ise temmuz, ağustos ve eylül dışındaki tüm aylarda dolu yağışlarının görülebildiğidir. Dolu yağışlı günler etkili olduğu dönemlerde önemli sebze ve meyve üretim sahaları olan Bafra ve Çarşamba ovalarında özellikle meyve ağaçlarına (çiçeklenme ve olgunlaşma devresinde), sebze bahçelerine önemli zararlar verebilmektedir.

4.3. İklim Tipi

Bundan önceki iklimle ilgili bölümlerde Samsun ili iklimini etkileyen faktörler ve iklim elemanları ayrı ayrı ele alınarak, yörede alan ve zaman yönünden olan farklılıklar ortaya konmaya çalışılmıştır. Samsun ilinin iklimi toplu olarak ortaya konulurken, iklim elemanları ile ilgili bu özelliklerle bağlantı içinde, daha önceden yapılmış iklim araştırmalarının ortaya çıkardığı sınıflandırma ilkelerinden de yararlanılmıştır.

Erinç'in iklim sınıflandırmasına göre Samsun'da üç farklı iklim zonu ortaya çıkmaktadır *(Şekil 4.19).* Bu förmüle göre Bafra, Ondokuzmayıs, Çarşamba, Ayvacık ve Salıpazarı yöreleri nemli iklim; Terme yöresi çok nemli iklim; Samsun şehir merkezini de içine alacak şekilde güneydeki kıyıdan içerde yer alan ilçeler ile batıdaki Alaçam ve Yakakent çevreleri yarınemli bir iklim tipine sahip bulunmaktadır.

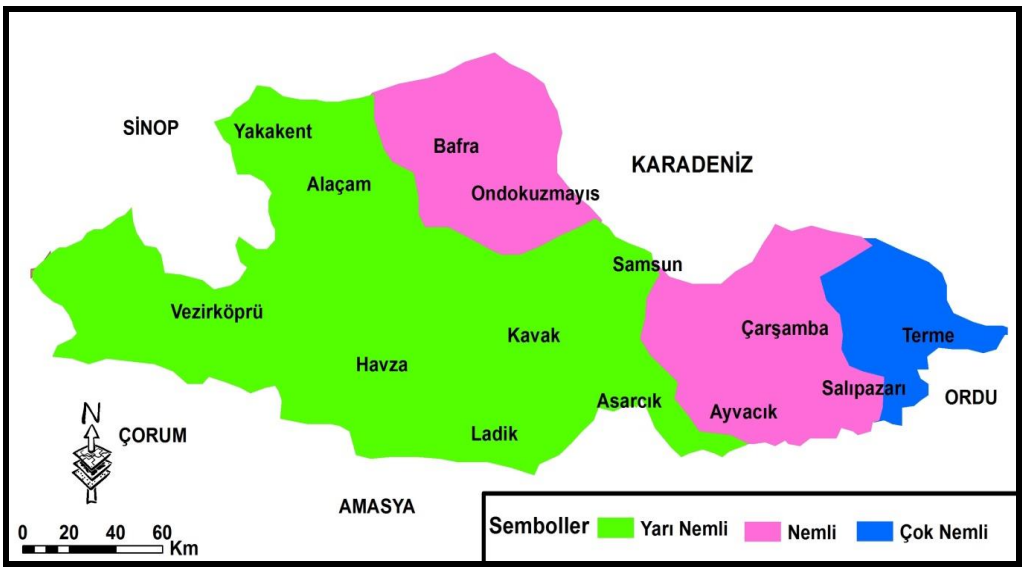

***Şekil 4.19**. Erinç formülüne göre Samsun ilinde ayrılabilen iklim tipleri.*

Samsun ilinde kıyı istasyonlarında yıllık ortalama sıcaklıklar iç kesimlerdeki istasyonlardan daha yüksektir. Alaçam'da 14,5°C, Samsun'da 14,4°C, Çarşamba'da 14,3°C olan yıllık ortalama sıcaklık kıyıdan içerde ve deniz seviyesinden daha yüksekte bulunan yerleşmelerden Kavak'ta 10,6°C'ye, Havza'da 10,2°C'ye nihayet Lâdik'te ise 9,4°C'ye düşmektedir. Yazlar il genelinde nispeten sıcak geçerken, kış mevsimi özellikle iç kesimlerde kıyı kuşağına göre daha soğuk geçmektedir. Havza ve Lâdik gibi kıyıdan uzakta ve deniz seviyesinden daha yüksekte bulunan istasyonlarda ocak ayı sıcaklık ortalamaları 1°C'nin altına düşmektedir. Ortalama düşük sıcaklıklar kıyı istasyonlarında hiçbir ay 0°C'nin altına düşmemektedir. Buna karşılık Kavak'ta ocak ve şubat aylarında; Havza ve Lâdik'te ise aralık, ocak, şubat ve mart aylarında ortalama

düşük sıcaklıklar 0°C'nin altındadır. Bu nedenle adı geçen istasyonlarda ortalama düşük sıcaklıkların 0°C'nin altına düştüğü söz konusu aylar gerçek kış aylarını oluşturmaktadır. Ayrıca, 10°C'nin altında aylık ortalama sıcaklık değerleri ile Samsun, Bafra, Çarşamba ve Alaçam gibi kıyı istasyonlarında kasım-nisan arası dört aylık; Kavak ve Havza'da ekim-nisan arası beş aylık; nihayet Lâdik'te ise ekim-mayıs arası altı aylık devre, yıl içerisinde soğuk dönemi temsil etmektedir. Samsun ve Alaçam'da mayıs-ekim arası; Bafra ve Çarşamba'da ise mayıs-eylül arası 20°C'nin üzerinde aylık ortalamalarıyla sıcak geçmektedir. Ancak ilde yüksek dağlık alanlara çıkıldıkça, sıcaklık azalması belirgin olmaktadır.

Samsun ilinde yıllık yağış miktarı kıyı kuşağında iç kesimlerden oldukça fazladır. Nitekim Çarşamba'da 1025,1 mm, Bafra'da 791,8 mm, Samsun'da 687,4 mm olan yıllık yağış miktarı Havza'da 512,5 mm'ye, Kavak'ta ise 500,2 mm'ye kadar düşmektedir. Yağışların mevsimlik gidişi bakımından Samsun, Bafra ve Çarşamba gibi kıyı istasyonlarında sonbahar; Kavak, Havza ve Lâdik gibi iç kesimlerdeki istasyonlarda ise ilkbahar yağışları en büyük paya sahiptir. Samsun'da sıcaklıkların yükselmesi ile yaz aylarında buharlaşma miktarı önemli ölçüde artmaktadır. Uzun yıllık ortalamalara göre özellikle temmuz, ağustos ve eylül ayları kurak, yağışsız veya az yağışlı sıcak hava şartlarının görüldüğü bir dönemdir. Yaz yağışları miktar olarak kıyı istasyonlarında iç kısımlara göre daha fazladır.

Yıllık ortalamada nispi nemlilik kıyı istasyonlarında % 70'in üzerindedir. Bu bakımdan en yüksek değer Alaçam'da (% 83,4) görülmektedir. Yıllık ortalama nispi nemlilik iç kesimdeki istasyonlardan Kavak ve Lâdik'te ise % 70'in altına inmektedir.

Sonuç olarak Samsun ilinin kıyı kuşağında yazlar nispeten sıcak, kışlar ılık geçmekte olup, en yağışlı mevsim sonbahardır. Tüm bu özellikleriyle kıyı kuşağında Karadeniz kıyı kuşağının nemli-ılıman iklim tipi görülmektedir. Buna karşılık iç kısımlara doğru geçildikçe kışlar daha soğuk geçmekte, en yağışlı mevsim ilkbahara kaymaktadır. Söz konusu özellikleriyle Samsun ilinin iç kesimlerinde karasallığın ağır basmaya başladığı görülmektedir. Yine kıyıdaki alçak sahalardan ve iç kesimlerdeki depresyon tabanlarından çevre yüksek dağlık alanlara doğru gidildikçe artan yükseltiye bağlı olarak, az yüksek kesimlere göre yazlar daha serin, kışlar da daha soğuk geçmektedir. Bu dağlık alanlarda kar şeklindeki yağışlar daha fazla görülürken, kar daha uzun süre yerde kalmakta ve donlu devre daha uzun geçmektedir.

5. BÖLÜM:

AKARSULAR VE GÖLLER

5.1.Akarsular

5.1.1.Başlıca Akarsular

Samsun ili arazisinin önemli bir kısmının sularını, ülkemizin de en önemli akarsularından olan Kızılırmak ve Yeşilırmak drene etmektedir. Terme Çayı, Abdal Çayı, Mert Çayı ve Kürtün Çayı ilin diğer başlıca önemli akarsularıdır *(Şekil 5.1).*

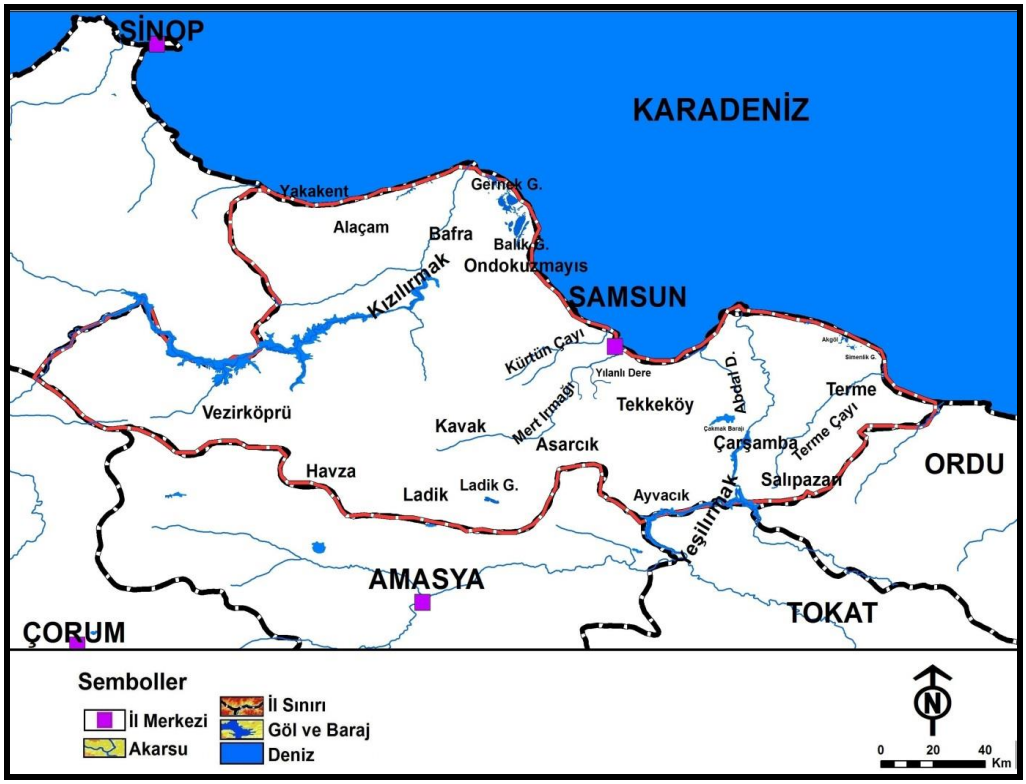

Şekil 5.1. *Samsun ilinin hidrografya haritası.*

Ülkemizin en büyük akarsularından biri olan Kızılırmak, Sivas'ın İmranlı ilçesi doğusunda yer alan ve üç coğrafi bölge sınırında düğüm oluşturan Kızıldağ'dan (2.950 m) doğar. Sivas doğusundan itibaren İç Anadolu Bölgesinde geniş bir yay çizerek Sivas, Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Ankara, Çankırı, illerinden geçen akarsu Çorum ili arazisinde güneyden Delice Çayı ile batıdan Kastamonu ili arazisinden gelen Devrez Çayı kollarını alır. Çorum ili topraklarını terk ettikten sonra bir süre Samsun-Sinop il sınırını oluşturan Kızılırmak, Vezirköprü İlçesinin 50 km. kadar kuzeybatısından Samsun ili topraklarına girer. Bu arada akarsu kuzeybatıda Durağan yönünden gelen

Gökırmak kolunu alır. Kızılırmak, Altınkaya baraj gölünden sonra kuzeydoğu-güneybatı yönünde genellikle derin yarılmış vadi içerisinde akmaktadır. Altınkaya-Derbent baraj gölleri arasındaki boğazda bağıl yarılmanın değeri 500-550 m'yi bulmaktadır. Söz konusu sahada sırasıyla Kampaniyen-Maestrihtiyen yaşlı volkano-sedimanter seri ile aynı yaşlı kumtaşı-çamurtaşı, Santoniyen-Kampaniyen yaşlı killi kireçtaşı, Orta Eosen yaşlı volkano-sedimanterlerden oluşan birimleri kat ederek akan akarsu daha kuzeyde Bafra Ovasını geçerek Karadeniz'e dökülür *(Foto 5.1,2).* Toplam uzunluğu 1.355 km olan Kızılırmak'ın il sınırları içerisindeki uzunluğu yaklaşık 185 km'dir.

Foto 5.1. *Bafra şehrinden geçerek Kızılırmak Deltası'na açılan Kızılırmak, bu sahada oldukça geniş bir yatakta akmaktadır.*

Foto 5.2. *Bafra Ovası'nda menderesler çizerek akan Kızılırmak, kuzeyde Fener Köyü doğusundan sularını Karadeniz'e boşaltmaktadır (Batıya bakış).*

Samsun ilinin önemli bir diğer akarsuyu olan Yeşilırmak üç büyük kola sahiptir. Bunlardan Tozanlı Irmağı adıyla da bilinen kolu asıl kaynaklarını Köse Dağı'nın (2.081 m) kuzeybatıya bakan yamaçlarından alır. Bu akarsu Tokat şehrinden itibaren de Yeşilırmak adıyla anılmaktadır. Yeşilırmak'ın Çekerek Irmağı kolu ise asıl kaynaklarını Tokat-Sivas il sınırındaki Yıldız Dağı'nın (2.537 m) batı yamaçlarından alır. Bu iki akarsu Amasya şehrinin 12 km güneyinde birleşmektedir (Zeybek 1998). Yeşilırmak'ın son büyük kolu ise Kelkit Irmağı olup, adı geçen akarsu en doğuda asıl kaynaklarını Gümüşhane Dağları'nın güney yamaçlarından almaktadır. Amasya şehrinden geçerek gelen asıl akarsu ile Kelkit, Erbaa ilçesi kuzeybatısında birleşir. Daha kuzeyde Samsun ili topraklarına giriş yapan akarsu önce Canik Dağlarını boğazlar içerisinde aşarak Hasan Uğurlu ve Suat Uğurlu barajlarını kat ettikten sonra Orta Eosen yaşlı volkaniklerle, aynı döneme ait çakıltaşı-kumtaşı-çamurtaşı ile Üst Eosen kumtaşı-çamurtaşı serilerine ait birimleri kat ederek Çarşamba Ovasına ulaşır. Akarsu vadisinde yarılmanın nispi değeri Ayvacık ilçe merkezi güneyinde 500 m'yi bulmaktadır. Daha kuzeyde Çarşamba şehrini ikiye bölerek kuzeybatıya yönelen Yeşilırmak, Civa Burnu'ndan Karadeniz'e dökülür *(Foto 5.3).* Toplam uzunluğu 519 km. olan Yeşilırmak'ın il sınırları içerisindeki uzunluğu yaklaşık 99 km'dir.

Foto 5.3. *Çarşamba Ovası'nda menderesler çizerek akan Yeşilırmak, Civa Burnu'ndan Karadeniz'e dökülmektedir.*

Samsun ilinin bir diğer önemli akarsuyu da Terme Çayı'dır. Asıl kaynaklarını Canik Dağları'nın 1.317 m'yi bulan Kuzköy güneyindeki yamaçlarından Kızlar Çayı adı ile alan akarsu, daha kuzeyde batıdan gelen Karadere ve Konakköy Deresi kollarıyla birleşir. Deltaya açılmadan önce daha çok Orta Eosen yaşlı volkanik seriden oluşan araziyi kat eden Terme Çayı, Salıpazarı ve Terme ilçe merkezlerini geçtikten sonra

daha kuzeydoğuda Karadeniz'e dökülür *(Foto 5.4).* Tamamı il sınırları içinde bulunan akarsuyun toplam uzunluğu yaklaşık 58 km'dir.

Foto 5.4. *Terme Çayı güneydeki Salıpazarı ilçe merkezinden geçen kesimde nispeten dar bir yatak içerisinde akışını sürdürmektedir.*

Canik Dağları'nın kuzey uzantıları üzerinde yer alan Meşeli Tepesi'nden (1.241 m) asıl kaynaklarını alan Abdal Çayı, kuzeye doğru sırasıyla Orta Eosen yaşlı volkanikleri, Üst Eosen yaşlı kumtaşı-çamurtaşı serisi ve Miyosen-Pliyosen yaşlı çakıltaşlarından oluşan birimleri kat etmektedir. Abdal Çayı, Çakmak Barajı'ndan sonra Çarşamba İlçesi sınırlarından Karadeniz'e dökülmektedir. Tamamı Samsun İli sınırları içerisinde olan akarsuyun toplam yağış havzası 502,5 km^{2}'dir.

Mert Çayı[1], Canik Dağları'nın batı bölümünde Doğankaş Köyü kuzey ve kuzeybatısında 1.097 m yükseltiye ulaşan sahada birkaç kol halinde doğmaktadır. Kavak İlçesinin güneyinde bir süre doğu-batı yönünde aktıktan sonra Germiyan Köyü doğusunda kuzeydoğu-güneybatı yönünde akışını sürdürmektedir *(Şekil 5.1, Foto 5.5).* Bu noktadan itibaren sırasıyla Kampaniyen-Maestrihtiyen yaşlı kumtaşı-çamurtaşı, Maestrihtiyen-Paleosen kireçtaşı ve Üst Eosen kumtaşı-çamurtaşı serisi gibi birimleri kat eden akarsu Samsun şehrinden Karadeniz'e dökülmektedir.

[1] Yörede Mert ve Kürtün gibi akarsuların isimlendirilmesinde "Irmak" ifadesi kullanılsa da coğrafi olarak bu akarsular uzunlukları, taşıdıkları su miktarları, havzaları ve akarsu ağı zenginlikleri gibi özellikleri bakımından birer "çay" özelliği taşırlar. Bu nedenle söz konusu akarsuların isimlendirilmesinde hidrografik olarak daha doğru olan Mert Çayı ve Kürtün Çayı isimlendirmeleri tercih edilmiştir.

Akarsuyun başlıca kolları batıdan kendisine karışan Çakallı Deresi ve doğudan ulaşan Çiğil Deresi'dir. Toplam uzunluğu 60 km. olup tamamı il sınırları içerisinde kalan akarsuyun, yağış havzası ise 708,8 km^{2}'dir.

Foto 5.5. *Canik Dağları'nın batı bölümünden asıl kaynaklarını alan Mert Çayı, orta çığırında genellikle derin yarılmış bir vadi içerisinde akışını sürdürmektedir.*

Kürtün Çayı, Samsun şehri güneyinde 900 m'ler civarında yükseltiye sahip tepelik alanlardan asıl kaynaklarını alır. Çanakçı Köyü batısından doğan Çanakçı Deresi dışında, diğer kaynaklarını Mahmutlu ve Karacaarslan köyleri civarından almaktadır. Söz konusu kolların birleşmesinden sonra daha çok güneybatı ve kuzeydoğu doğrultulu bir vadide akarak, Samsun şehrinden Karadeniz'e dökülür. Doğduğu sahadan sonra sırasıyla Kampaniyen-Maestrihtiyen yaşlı kumtaşı-çamurtaşı, Maestrihtiyen-Paleosen kireçtaşı ve Üst Eosen kumtaşı-çamurtaşı serisi gibi birimleri kat eden akarsuyun uzunluğu 39 km, toplam yağış havzası 259 km^{2}'dir.

1.310 m yükseltideki Böğürtlen Tepesi'nin kuzeybatı yamaçlarından kaynaklarını alan Engiz Çayı daha kuzeydoğuda Üst Eosen yaşlı kumtaşı-çamurtaşı serisinden oluşan birimi kat ederek dar ve derin yarılmış bir vadide akışını sürdürür. Söz konusu vadide bağıl yarılma yer yer 400 m'yi aşmaktadır. Toplam uzunluğu 29 km olan bu akarsu 19 Mayıs ilçe merkezinden geçerek Karadeniz'e dökülmektedir *(Foto 5.6,7).* Toplam uzunluğu 29 km olan akarsuyun tamamı il sınırları içinde olup, toplam yağış havzası 151,4 km^{2}'dir (DSİ, 2007) *(Şekil 5.2).*

İlin batıda yer alan bir diğer akarsuyu olan Alaçam Deresi ise asıl kaynaklarını 1.670 m yükseltideki Dütmen Dağı'nın kuzeye bakan yamaçlarından almaktadır.

Yakakent Çayı, Kızılırmak Deltası'nda batıda Taşkelik Çayı, Ondokuz Mayıs ilçe merkezi doğusundaki Değirmen Deresi, Yeşilırmak Deltası doğu bölümündeki Kocaman Çayı ilin diğer kayda değer akarsularını oluşturmaktadır.

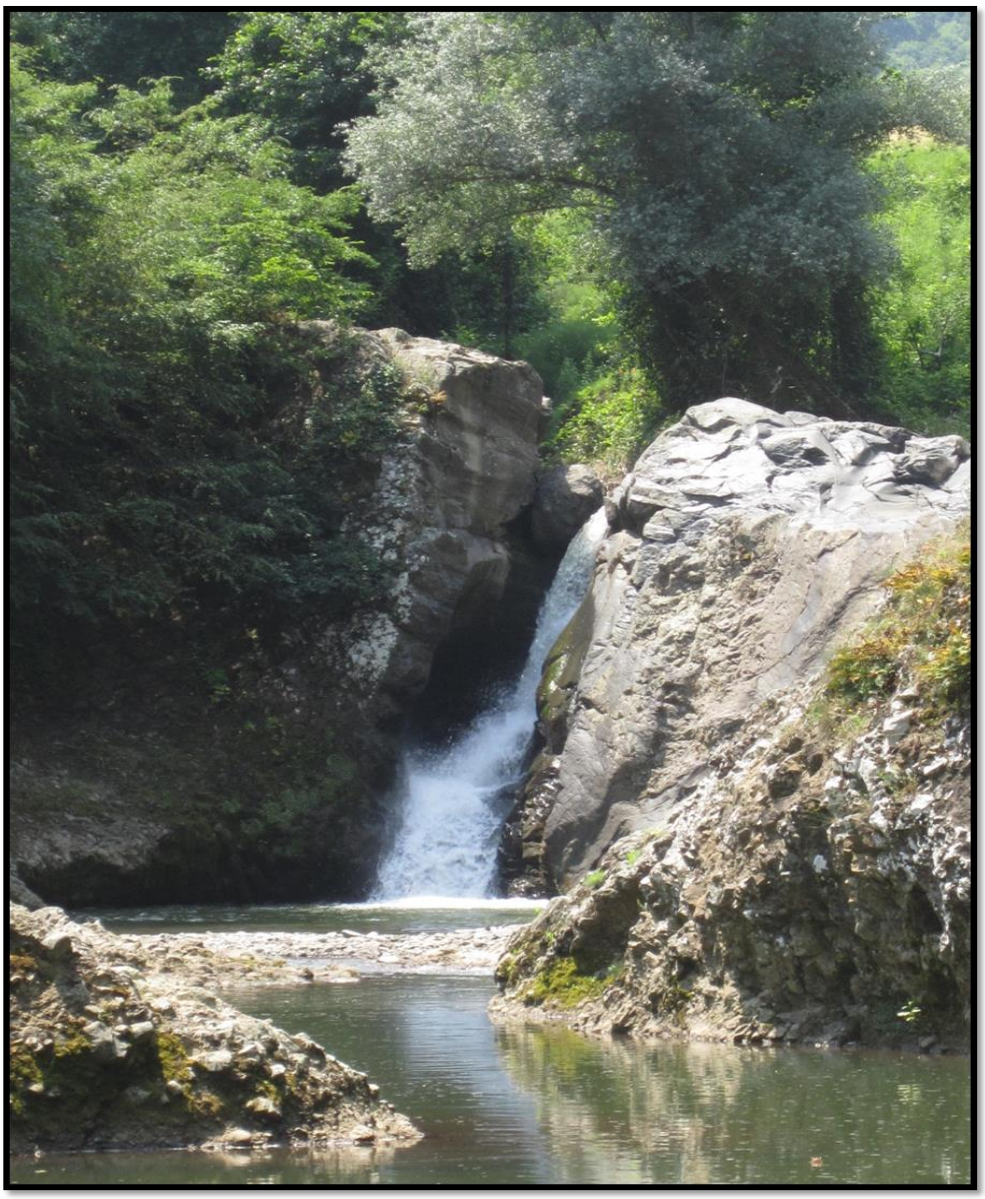

Foto 5.6. *Engiz Çayı'nın orta çığırında yer yer eğim kırıklarından suların dökülmesi ile oluşmuş çağlayanlar dikkati çekmektedir.*

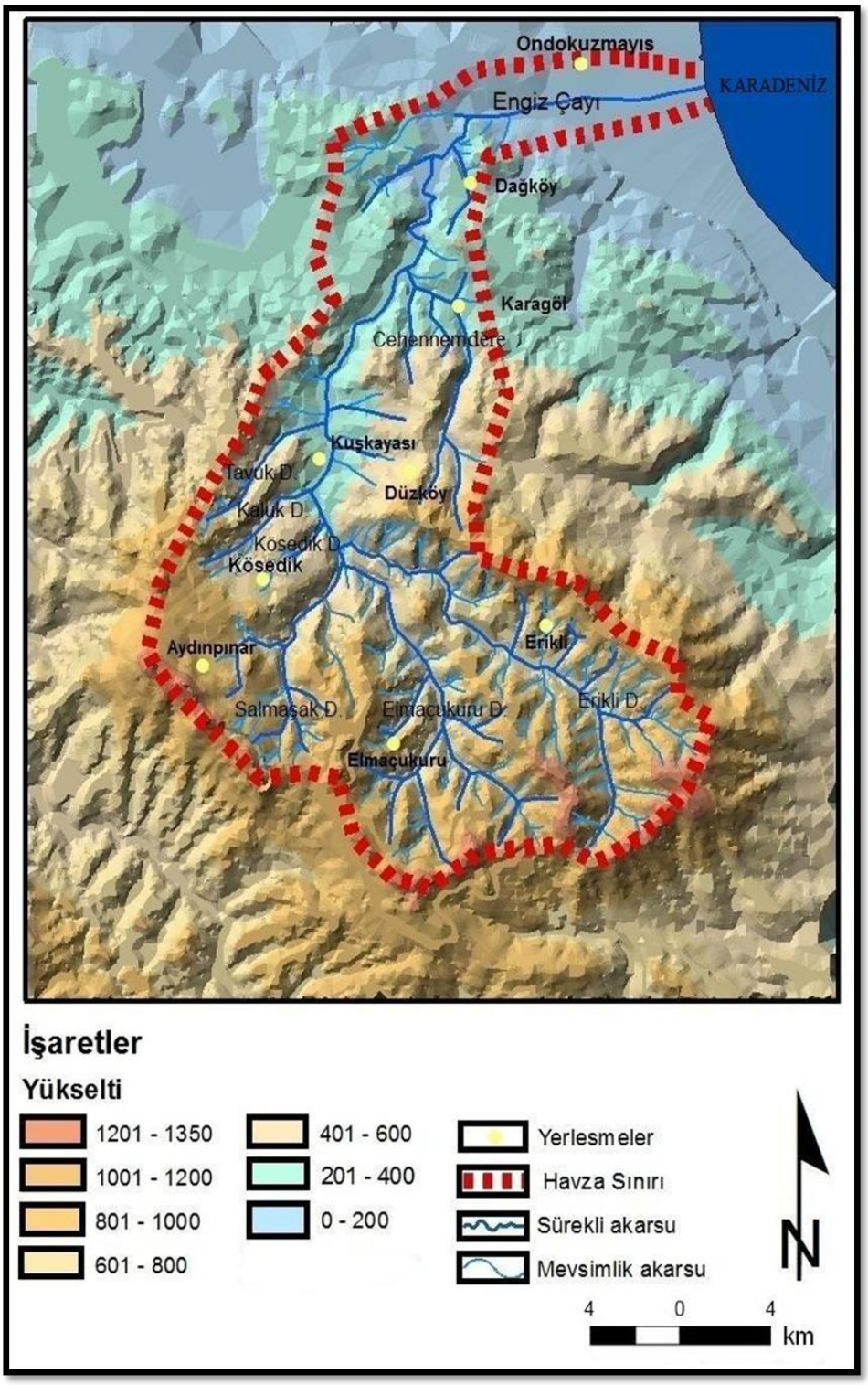

Şekil 5.2. *Engiz Çayı ve havzası (İmamoğlu, 2012).*

Foto 5.7. *Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyinde Böğürtlen Tepesi'nin kuzeybatı yamaçlarından kaynaklarını alan Engiz Çayı'nın orta çığırında vadi tabanı nispeten genişlemektedir. Akarsu boyunda ise kızılağaç ve çınar gibi bitki türleri yoğunluk oluşturmaktadır.*

Samsun ilinin iç kesimlerinde yer alan en önemli akarsuyu Tersakan Çayı'dır. Tersakan Çayı asıl kaynaklarını Lâdik Gölü'nden almaktadır. Yani bu akarsu Lâdik Gölü'nün ayağını oluşturmaktadır. Havza şehir merkezini kat ettikten sonra daha güneyde il sınırları dışına çıkan bu akarsu, Amasya şehir merkezi kuzeyinde volkanitler üzerinde açmış olduğu vadiden güneydoğuya doğru ilerleyerek Yeşilırmak'a karışmaktadır. Lâdik Gölü'nden Yeşilırmak'la birleşme sahasına kadar Tersakan Çayı'nın toplam uzunluğu 92 km, drenaj alanı ise 2.684 km^2 kadardır (Zeybek 1998).

5.1.2. Akım Rejimleri

Samsun ili akarsuları içerisinde, ülkemizin de en önemli akarsularından olan Kızılırmak ve Yeşilırmak havzalarının çok geniş olması, farklı ve önemli yükseltilere sahip alanlardan kaynaklarını almaları, çok sayıda kola sahip olmaları gibi nedenlerle birden çok yolla beslenmekte ve bu anlamda karma rejimli akarsular vasfı taşımaktadırlar. Buna karşılık ilin diğer akarsuları (Mert Çayı, Kürtün Çayı, Terme Çayı, Engiz Çayı, Abdal Çayı…) hemen tamamen il sınırları içerisinde doğup, buradan denize döküldükleri için daha sade beslenme kaynaklarına sahiptirler. Bu daha az su taşıyan akarsular büyük ölçüde yağmur suları ile beslenirken, Canik Dağları, Kocadağ gibi dağlık alanlardan kaynaklarını alan kolları sayesinde de sadece kısa süreli olarak kar erimeleri ile de beslenmektedirler. Samsun ili akarsularının bir diğer özelliği de aylık akımlar bakımından genellikle bir maksimum ve bir minimumla basit rejimli akarsu karakteri taşımalarıdır.

Samsun ilinin ve ülkemizin en önemli akarsularından olan Kızılırmak'ın deltaya çıkmadan önce İnözü istasyonunda yapılan 28 yıllık (1960-1988) ölçümlere göre en yüksek aylık ortalama akım değeri 593 m^3/sn ile 1963 yılının nisan ayında gerçekleşmiştir. Minimum akım ise 1988 yılının ekim ayında gerçekleşmiştir (0,773 m^3/sn). Kızılırmak'ın maksimum ve minimum akım değerlerinin gerçekleştiği aylar bakımından yıllar itibariyle kısmi farklılıklar görülebilmektedir. Bununla birlikte çoğu yıllar en fazla akım nisanda, en düşük akımlar ise daha çok ağustos ile eylül aylarında gerçekleşmektedir *(Şekil 5.3).*

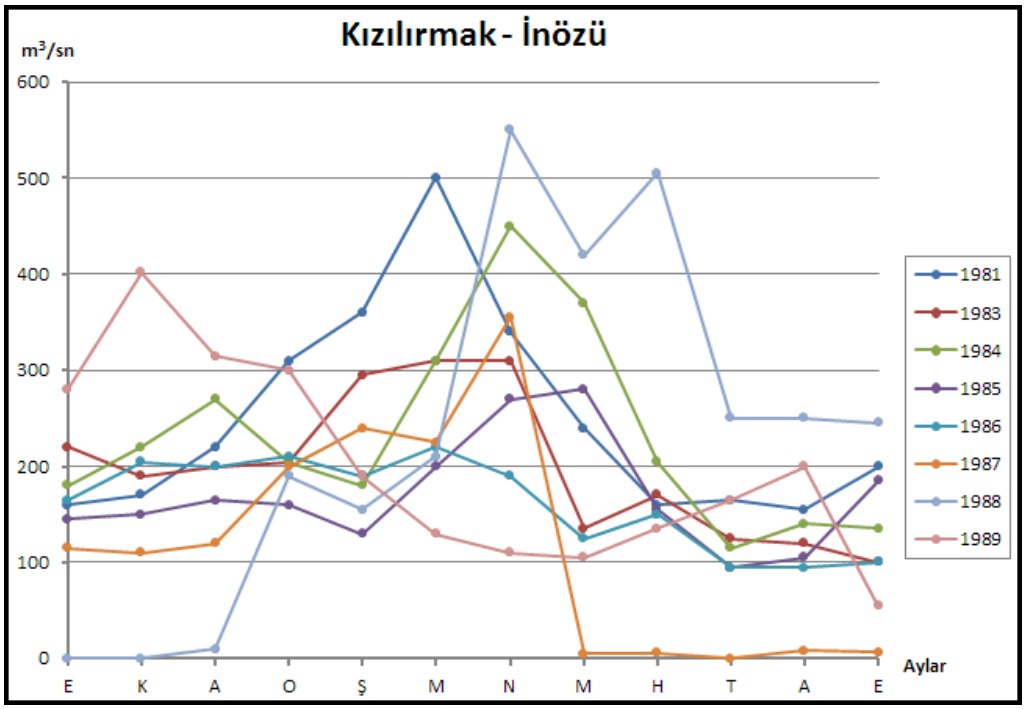

Şekil 5.3. *Kızılırmak'ın İnözü hidrometri istasyonu verilerine göre aylık akım değerlerinin gidişi (Polat 1994'ten değiştirilerek).*

Samsun ilinin bir diğer önemli akarsuyu olan Yeşilırmak üzerinde de çok sayıda akım ölçüm istasyonu bulunmaktadır. Bunlardan Ayvacık hidrometri istasyonunun verilerine göre ortalama akım 178,06 m^3 /sn'dir *(Tablo 5.1, Şekil 5.4).* Mart, nisan ve mayıs ayları dışında yılın dokuz ayında aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Aylık ortalama akım miktarı ağustos ayında 35,71m^3 /sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu ayından itibaren artmaya başlar ve nisan ayında 533 m^3 /sn ile en yüksek değere ulaşır. En yüksek akıma nisan ayında rastlanılmasında, bu aydaki yağışlar dışında, söz konusu dönemde güneydeki dağlık alanlardaki kar erimelerinin de katkısı bulunmaktadır. Ayvacık hidrometri istasyonunun tabloda esas alınan verilerine göre Yeşilırmak yıl içinde bir maksimum ve bir minimum seviye ile basit rejimli bir akarsu vasfı taşımaktadır.

Tablo 5.1. *Yeşilırmak'ın Ayvacık hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn), (1963-1972).*

AYLAR	Akım
Ocak	59
Şubat	74,30
Mart	138,84
Nisan	167,81
Mayıs	167,52
Haziran	326,47
Temmuz	533
Ağustos	367,31
Eylül	170,86
Ekim	58,85
Kasım	35,71
Aralık	41,10
YILLIK	178,06

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

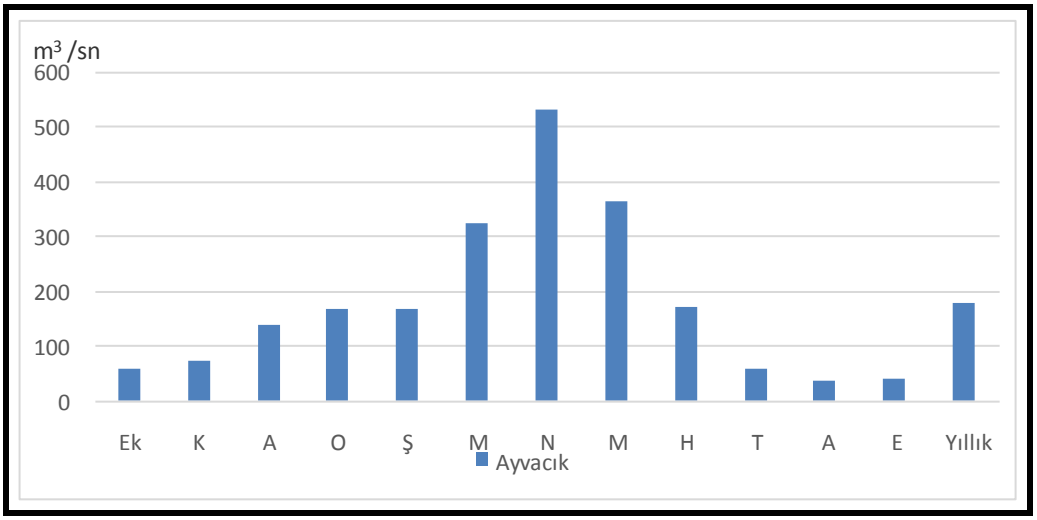

Şekil 5.4.*Yeşilırmak'ın akım diyagramı (Ayvacık hidrometri istasyonu).*

Yeşilırmak'ın maksimum debisi 1.914 m^3/sn., minimum debisi 1,83 m^3 /sn. ve ortalama debisi 178 m^3 /sn. olarak gerçekleşmiştir.

Terme Çayı'nın maksimum debisi 390 m^3/sn, minimum debisi 0,025 m^3 /sn olarak ölçülmüştür. Akarsuyun yıllık ortalama debisi ise 10,51 m^3/sn'dir *(Tablo 5.2, Şekil 5.5).*

Tablo 5.2. *Terme Çayı'nın Terme hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn), (1962-…).*

AYLAR	Akım
Ocak	8,60
Şubat	12,06
Mart	13,03
Nisan	13,56
Mayıs	15,21
Haziran	18,69
Temmuz	13,99
Ağustos	5,65
Eylül	8,23
Ekim	7
Kasım	5,53
Aralık	4,56
YILLIK	10,51

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

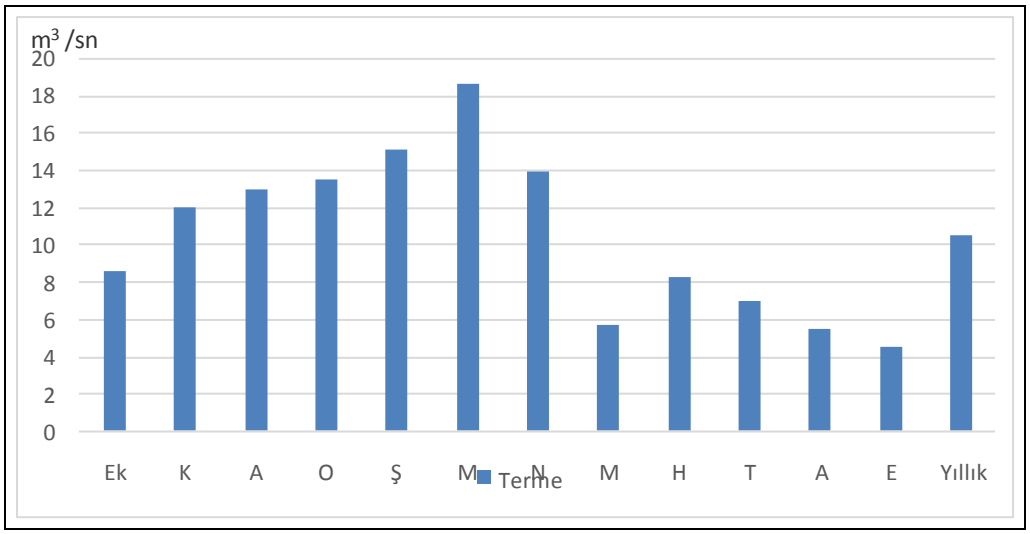

Şekil 5.5.*Terme Çayı'nın akım diyagramı (Terme hidrometri istasyonu).*

Nisan-kasım arasındaki yılın yarısında aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Aylık ortalama akım miktarı eylül ayında 4,56 m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu aydan itibaren artmaya başlar ve mart ayında 18,69 m^3/sn ile en yüksek değere ulaşır. En yüksek akıma mart ayında rastlanılmasında, bu aydaki yağışlar dışında, söz konusu dönemde sıcaklıkların artmasıyla asıl kaynaklarını aldığı güneydeki Canik Dağları'ndaki kar erimelerinin de katkısı bulunmaktadır. Terme Çayı'nda mayıs ayındaki akım düşmesi, yöredeki yağış

azalması ve su kaybının artması ile açıklanabilir. Nitekim Ünye Meteoroloji İstasyonu verilerine göre nisan ayında 81,3 mm olan aylık yağış miktarı, mayıs ayında 60,8 mm'ye düşmektedir. Haziran ayındaki akım artışı da yine bu ayda yağış miktarının (76,6 mm) mayıs ayına göre fazla olması ile açıklanabilir.

Tamamı Samsun ili sınırları içerisinde olan Abdal Çayı'nın, maksimum debisi 460 m^3/sn olup, 30.4.1975 tarihinde gerçekleşmiştir. Akarsuyun, minimum debisi 0 (kuru) olarak gözlemlenmiştir. Maksimum debi, ortalama akımın yaklaşık 87 katı olup, bu durum akarsuyun taşkın karakterli olduğunu göstermektedir. Akarsuyun ortalama debisi 5,31m^3/sn'dir. Mayıs-kasım arası dönemde aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır *(Tablo 5.3, Şekil 5.6).* Aylık ortalama akım miktarı eylül ayında 0,85 m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu aydan itibaren artmaya başlar ve mart ayında 10,95m^3/sn ile en yüksek değere ulaşır. En yüksek akıma mart ayında rastlanılmasında, bu aydaki yağışlar dışında, söz konusu dönemde güneydeki dağlık alanlardaki kar erimelerinin de katkısı bulunmaktadır. Irmaksırtı hidrometri istasyonu verilerine göre Aptal Çayı yıl içinde bir maksimum ve bir minimum seviye ile basit rejimli bir akarsu vasfı taşımaktadır.

Tablo 5.3. *Abdal Çayı'nın Irmaksırtı hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn).*

AYLAR	*Akım*
Ocak	*3,52*
Şubat	*5,35*
Mart	*5,59*
Nisan	*6,48*
Mayıs	*8,06*
Haziran	*10,95*
Temmuz	*8,74*
Ağustos	*6,94*
Eylül	*3,22*
Ekim	*2,26*
Kasım	*1,81*
Aralık	*0,85*
YILLIK	*5,31*

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

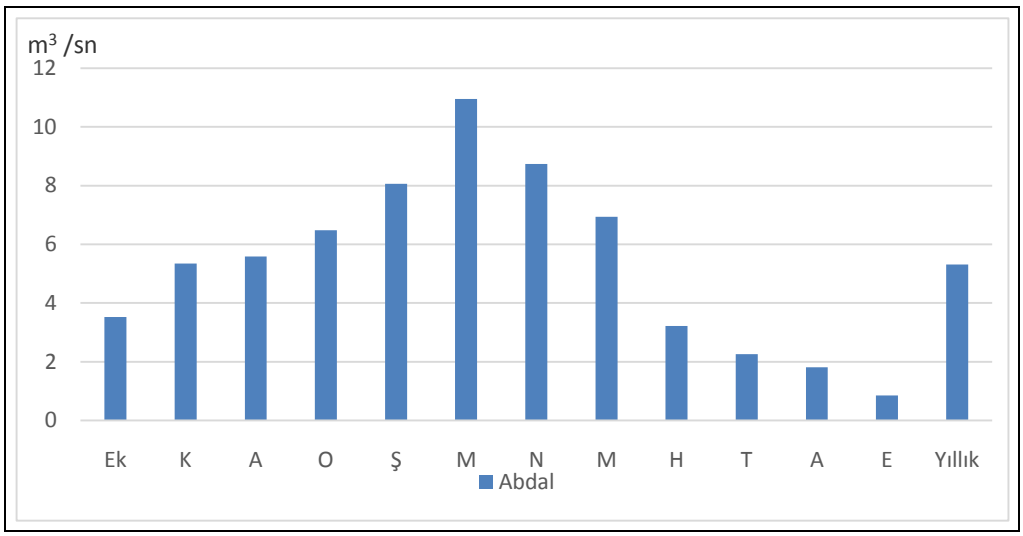

Şekil 5.6. *Abdal Çayı'nın akım diyagramı (Irmaksırtı hidrometri istasyonu).*

Birçok küçük kolu bulunan Mert Çayı'nın ortalama debisi 7 m^3 /sn olup toplam yağış havzası 708,8 km^2 'dir.

Mert Çayı'nın Yukarı Çakallı hidrometri istasyonunda yıllık ortalama debi 1,21m^3 /sn.dir *(Tablo 5.4, Şekil 5.7).* Gözlem süresince en yüksek akım 58 m^3 /sn. ile 27 Ağustos 1972 tarihinde tespit edilmiştir. En yüksek akımın, ortalama akımın yaklaşık 48 katı olması Mert Çayı'nın da taşkın karakteri hakkında bilgi vermektedir. Eylül-şubat arası ile temmuz ayında aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Temmuz ayına göre ağustos ayındaki kısmi akım artışı, yörede bu ayda yağışın (35,7 mm) da temmuz ayına göre (30,9 mm) artmış olması ile açıklanabilir. Aylık ortalama akım miktarı ekim ayında 0,24m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu ayından itibaren artmaya başlar ve mayıs ayında 3,17 m^3/sn. ile en yüksek değere ulaşır.

Tablo 5.4. *Mert Çayı'nın Yukarı Çakallı hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn), (1969-1972).*

AYLAR	*Akım*
Ocak	*0,24*
Şubat	*0,52*
Mart	*0,84*
Nisan	*0,73*
Mayıs	*1,32*
Haziran	*1,33*

Temmuz	*2,01*
Ağustos	*3,17*
Eylül	*1,51*
Ekim	*1,07*
Kasım	*1,25*
Aralık	*0,52*
YILLIK	*1,21*

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

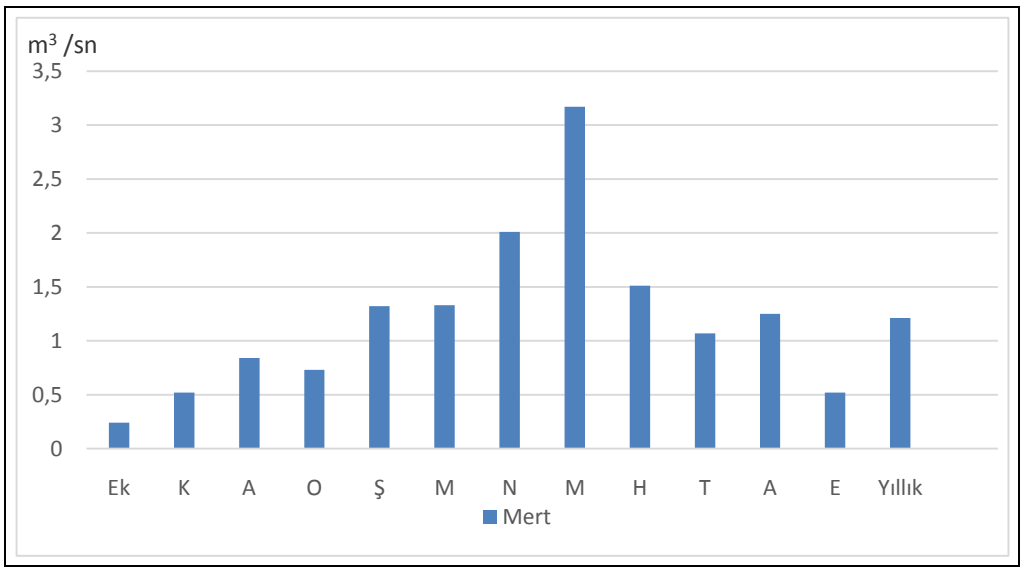

Şekil 5.7. *Mert Çayı'nın akım diyagramı (Yukarı Çakallı hidrometri istasyonu).*

Kürtün Çayı'nın, ortalama debisi 1,44 m^3/sn'dir. Akarsuyun maksimum debisi 330 m^3 /sn (23.05.1974), minimum debisi 0.01 m^3 /sn olarak tespit edilmiştir. Maksimum debi, ortalama akımın yaklaşık 229 kat daha fazlası bir değer göstermektedir. Mayıs-ocak arasındaki yılın yarısından fazla bir dönemde aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Aylık ortalama akım miktarı ağustos ayında 0,35 m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu aydan itibaren artmaya başlar ve mart ayında 3,18 m^3/sn ile en yüksek değere ulaşır *(Foto 5.8, Tablo 5.5, Şekil 5.8).* En yüksek akıma mart ayında rastlanılmasında, bu aydaki yağışlar dışında, söz konusu dönemde sıcaklıkların artmasıyla asıl kaynaklarını aldığı güneydeki dağlık alandaki kar erimelerinin de katkısı bulunmaktadır. Ahırlı hidrometri istasyonu verilerine göre Kürtün Çayı yıl içinde bir maksimum ve bir minimum seviye ile basit rejimli bir akarsu vasfı taşımaktadır.

Foto 5.8. *Kürtün ırmağı düzensiz akışı ile zaman zaman tehlike yarattığından gerisine (Ada mevkiinde) sel kapanı yapılmak zorunda kalınmıştır.*

Tablo 5.5. *Kürtün Çayı'nın Ahırlı hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn), (1962-…).*

AYLAR	*Akım*
Ocak	*0,69*
Şubat	*0,95*
Mart	*1,23*
Nisan	*1,46*
Mayıs	*1,93*
Haziran	*3,18*
Temmuz	*3,02*
Ağustos	*2,22*
Eylül	*1,11*
Ekim	*0,68*
Kasım	*0,35*
Aralık	*0,42*
YILLIK	*1,44*

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

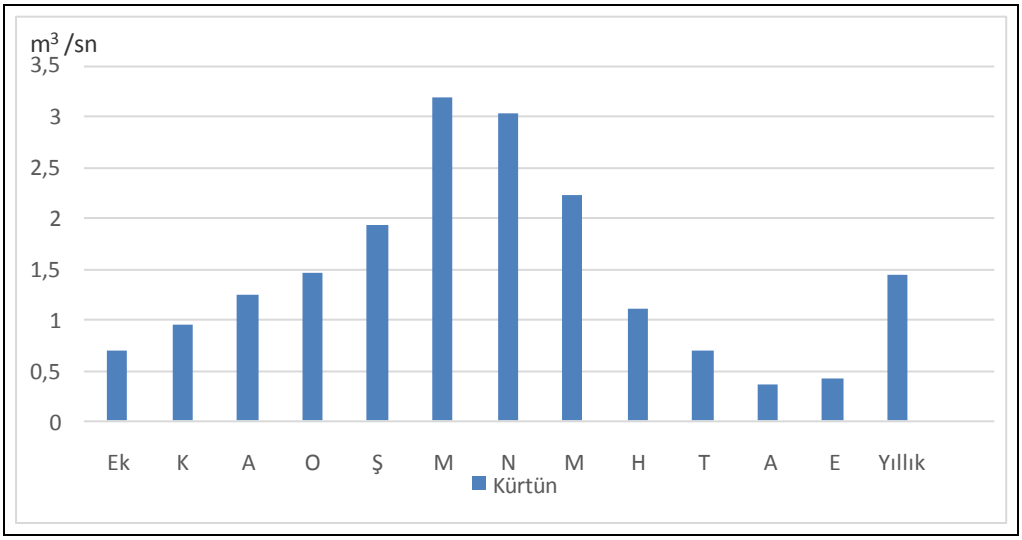

Şekil 5.8. *Kürtün Çayı'nın akım diyagramı (Ahırlı hidrometri istasyonu).*

Engiz Çayı'nın yıllık ortalama debisi 2,42m^3/sn'dir. Akarsuyun maksimum debisi 350 m^3/sn., minimum debisi 0 m^3 /sn (kuru) olarak kaydedilmiştir. Nisan-kasım arasındaki altı aylık dönemde aylık ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Aylık ortalama akım miktarı ağustos ayında 0,40 m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu ayından itibaren artmaya başlar ve mart ayında 5,23 m^3/sn ile en yüksek değere ulaşır *(Tablo 5.6).* En düşük akımın ağustos ayında görülmesinde bu dönemdeki yağış azlığı dışında, sıcaklıkların yüksek olması ve buharlaşmayla su kaybının artması asıl nedenlerdir. En yüksek akıma mart ayında rastlanılmasında ise bu aydaki yağışlar dışında, söz konusu dönemde güneydeki dağlık alanlardaki kar erimelerinin de katkısı bulunmaktadır. Ballıca hidrometri istasyonu verilerine göre Engiz Çayı yıl içinde bir maksimum ve bir minimum seviye ile basit rejimli bir akarsu vasfı taşımaktadır *(Şekil 5.9).*

Tablo 5.6. *Engiz Çayı'nın Ballıca hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn).*

AYLAR	*Akım*
Ocak	*2,03*
Şubat	*2,69*
Mart	*3,30*
Nisan	*3,38*
Mayıs	*4,56*
Haziran	*5,23*
Temmuz	*3,71*
Ağustos	*1,72*
Eylül	*0,92*

Ekim	*0,60*
Kasım	*0,40*
Aralık	*0,49*
YILLIK	*2,42*

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

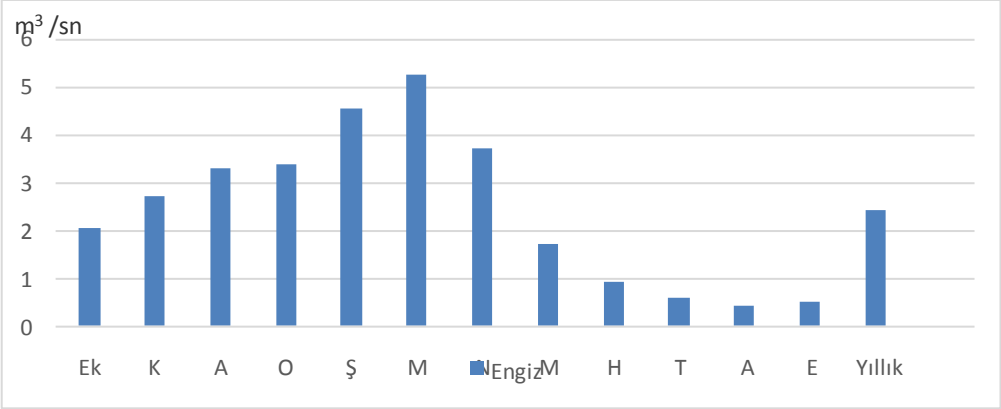

Şekil 5.9. *Engiz Çayı'nın akım diyagramı (Ballıca hidrometri istasyonu).*

Tersakan Çayı'nın regülatör çıkışındaki hidrometri istasyonu verilerine göre yıllık ortalama akım 1,84 m^3 /sn'dir *(Tablo 5.7).* Bu istasyonda şimdiye kadar ölçülmüş en yüksek akım 30 m^3/sn olup, 13 Mayıs 1990 tarihinde kaydedilmiştir. Temmuz-ocak ayları arasındaki beş aylık devrede ortalama debi değerleri, yıllık ortalamanın altında kalmaktadır. Aylık ortalama akım miktarı ekim ayında 0,92 m^3/sn ile yıl içerisinde en düşük değere inerken, bu ayından itibaren artmaya başlar ve nisan ayında 2,64m^3/sn ile en yüksek değere ulaşır *(Şekil 5.10).* Lâdik Gölü, aynı zamanda Yedikır Barajı'nın rezervuarı görevi görmektedir. Yedikır Barajı ise yöre tarım alanlarının sulanmasında önemli rol oynar. Tarımda sulamaya en fazla ihtiyaç duyulan ay olan temmuzda, Ladik Gölü'nden fazla su bırakılması, regülatör çıkışında hazirana göre temmuz ayındaki akım artışının sebebini oluşturmaktadır.

Tablo 5.7. *Tersakan Çayı'nın regülatör çıkışındaki hidrometri istasyonunda ölçülmüş ortalama akım değerleri (m^3 /sn), (1960-…).*

AYLAR	*Akım*
Ocak	*0,92*
Şubat	*0,99*
Mart	*1,82*
Nisan	*2,02*
Mayıs	*2,14*

Haziran	*2,25*
Temmuz	*2,64*
Ağustos	*2,38*
Eylül	*2,08*
Ekim	*2,29*
Kasım	*1,51*
Aralık	*0,99*
YILLIK	*1,84*

Kaynak: www2.dsi.gov.tr

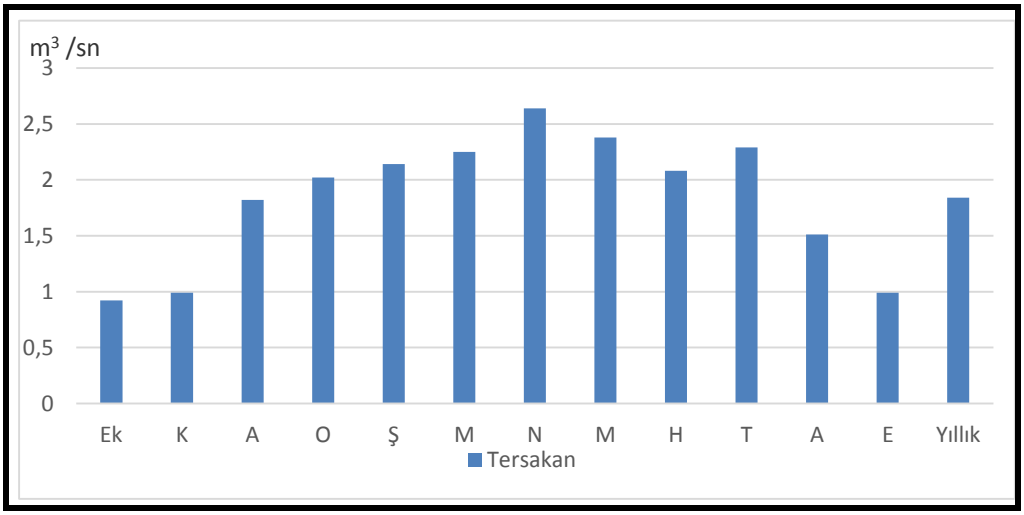

Şekil 5.10. *Tersakan Çayı'nın akım diyagramı (Regülatör çıkışı hidrometri istasyonu).*

5.2. Yeraltı Suyu

Samsun ilinde yeraltı suyu bakımından en zengin sahaları Çarşamba ve Bafra ovaları ile Lâdik depresyonu ve Vezirköprü havzasının taban kesimleri oluşturur. Buralarda geçmişten günümüze yeraltı sularından başta içme ve sulama suyu amaçlı olmak üzere faydalanılmaktadır.

Bafra Ovası yeraltı suyu bakımından oldukça zengindir. Ovada hidrojeolojik etütlere dayanılarak yeraltı sularının araştırılması amacıyla DSİ, ova köyleri ile şehir ve kasabaların içme suyu ihtiyacını karşılamak için Köy Hizmetleri ve İller Bankası, petrol araştırmaları amacıyla da TPAO tarafından 1959-1983 yılları arasında 170'e yakın sondaj kuyusu açılmıştır. Bu kuyular yardımıyla hem yeraltı su seviyesi ve yaklaşık miktarı, hem de deltanın ağız kısmından geriye doğru alüvyon kalınlıkları hakkında bilgiler edinilmiştir. Beş yıl süreyle yapılan gözlemlerde taban suyunun yıllara göre önemli farklılıklar göstermediği tespit edilmiştir. Yapılan ölçümlerde taban suyu tespit edilen 47.427 ha arazinin % 71'ine karşılık gelen 33.692 ha arazide kritik en yüksek

devrede taban suyunun 0-1 m derinlikte olduğu görülmüştür. Bu alanların 12.119 ha'lık kısmı 2 m seviyesi altında, 21.573 ha'lık kısmı ise 2 m seviyesi üzerindedir. Delta ovasında yeraltı suyu rezervi 95,2x10^6 m^3/yıldır (DSİ 1986).

Ova köylerinin içme ve sulama suyu ihtiyacı uzun yıllar yeraltı suyundan karşılanmıştır. Fakat suyun kalitesinin düşük olması ve aradan geçen zaman içinde teknolojik yeniliklerle birlikte tüm ova bölgesinin içme suyu ihtiyacı kamu yatırımları yoluyla giderilmeye çalışılmış, güneydeki yüksek dağlık kesimden getirilen su, ovanın içme suyu problemini çözüme kavuşturmuştur. Böylece günümüzde ovadaki hemen her köyde görülen yüksek su depoları işlevlerini kaybetmişler, köylüler cazibeyle gelen kaliteli içme suyuna kavuşmuşlardır. Fakat yeraltı sularından sulamada yararlanma yaygın olarak sürmektedir. Ovada çok sık karşılaşılan elektrik direği, trafo ve motopomp üçlüsü ile bu sisteme bağlı seyyar sulama şebekeleri bunun açık kanıtıdır. DSİ'nin yürüttüğü proje tamamlandığında yeraltı suyu yerine kanaletlerle gelen su kullanılacaktır. Fakat bu konu tartışmaya açıktır. Çünkü DSİ'nin getirdiği sulama suyunun maliyeti ile çiftçilerin kendi imkânları ile çıkarttıkları yeraltı suyunun maliyeti arasında oluşabilecek olumsuz bir fark DSİ'nin yatırımlarının bir kısmını atıl duruma sokabilir (Yılmaz 2007).

Çarşamba Ovası'nda ise DSİ tarafından 1990 yılına kadar, farklı noktalarda derinlikleri 10-300 m arasında değişen 110 adet araştırma sondaj kuyusu açılmıştır. Ovanın yıllık yeraltı suyu rezervi ortalama 156,5 hm^3/yıldır. Çarşamba Ovası, bu araştırmaların sonuçlarına göre yeraltı suyu bakımından birinci (verim 20-60 lt/sn) ve ikinci derecede (verim 10-20 lt/sn) yeraltı suyu işletmesine uygun alanlar ile tuzluluk problemi olan sahalar olmak üzere üç kesime ayrılmıştır. Çiftçilerin ovada kendi imkânları ile açtıkları kuyular 1. ve 2. derecede yeraltı suyu işletmesine uygun kesimlerde yer almaktadır. Buralardaki kuyu derinlikleri 15-20 m civarında olmasına rağmen akifer derinlikleri kısa mesafelerde değişmektedir. Nitekim Melik Köyü'nde yeraltı suyuna kumlu-çakıllı arazilerde 7-15 m arasında ulaşılabilinirken, kara toprağın bulunduğu alanlarda derinlik 50 m'ye kadar inebilmektedir (Şahin 2002).

Çarşamba Ovası'nda yıl içerisinde özellikle ilkbahar aylarında yoğun olarak drenaj problemi yaşanmaktadır. Ovada DSİ tarafından yüksek olan taban suyunun oluşturduğu problemleri azaltmak amacıyla drenaj kanalı açma çalışmaları 1950'li yıllarda başlanmıştır. Açılan drenaj kanalı uzunluğu, 400 km'den fazladır.

Her iki ovada da yaz aylarında yağış azlığı, buharlaşmanın ve kullanımın artması gibi nedenlerle bağlantılı olarak yeraltı su seviyesi düşmektedir. Ayrıca tarım alanlarında gittikçe artan oranda kullanılan gübre ve ilaçlar, ev ve sanayi atıkları ovalardaki su kalitesini olumsuz etkileyen başlıca faktörlerdir.

5.3. Termal Sular

Samsun'un Havza ve Ladik ilçe merkezleri Kuzey Anadolu Fay (Kırık) Hattı üzerindedir. Bu riskli durumun olumlu yanı, bu iki ilçemiz termal (sıcak su) kaynakları bakımından zengindir. Yörede keşfedilmiş ve kullanılan termal su kaynakları çok fazla olmadığı için jeotermal enerji üretecek bir potansiyel henüz tespit edilememiştir. Fakat bu sular günümüzde Havza, Bekdiğin ve Hamamayağı'nda çok sayıda termal turizm tesisinin (kaplıcanın) can damarını oluşturmaktadır *(Foto 5.9,10,11,12).*

Foto 5.9-10-11-12. *Termal suları kullanan Havza'daki kaplıca tesisleri.*

Bu suların dışında Samsun il genelinde şişeleme tesisleri kurulmasına vesile olacak kadar zengin maden suyu ve diğer mineralli yer altı suyuna rastlanmamıştır.

5.4. Kaynak (Memba) Suları

Bilindiği gibi, günümüz dünyasında temiz ve güvenilir içme ve kullanma suyu önemli hale gelmiş, bu gelişmeye paralel olarak ülkemizde de şişe suyu tüketimi her geçen yıl artmaktadır. Talebe bağlı olarak kaynak suları üzerindeki baskı artmakta, fiyat ise bunların bundukları doğal ortamın özelliklerine göre değişmektedir. Samsun ilinin en yüksek kesimlerini oluşturan Akdağ silsilesi üzerindeki su kaynakları da doğal ortam özellikleri bakımından rakiplerine göre oldukça şanslıdır. Buradaki doğal kaynak sularından yararlanmak üzere kurulan içme suyu şişeleme tesisleri kısa

zamanda Samsun'un en önemli markalarından biri olmuş, bulunduğu sektör itibarıyla Samsun'un en şeffaf ve leziz taraflarından birini temsil etmektedir *(Foto 5.13-14)*.

Foto 5.13-14. *Lâdik ilçesinde Akdağ'ın kaynak sularını şişeleyen tesisler.*

5.3. Göller

Samsun ili sınırları içerisinde çok sayıda doğal ve suni göl bulunmaktadır. Samsun'da yer alan doğal göller oluşum bakımından tektonik ve kıyı set gölleri özellikleri gösterirler. İl sınırlar içerisindeki tek tektonik göl Lâdik Gölü'dür. Kıyı set gölleri ise Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının denize yakın bölümlerinde gelişmişlerdir. Nitekim Balık Gölü, Gernek Gölü, Liman Gölü, Uzungöl Kızılırmak Deltası'nda; Simenlik (Simenit) Gölü ve Akgöl ise Yeşilırmak Deltası'ndaki başlıca set gölleridir. Genellikle derinliği az olan söz konusu göllerin alanlarında da geçmişten günümüze önemli değişimler yaşanmıştır. Samsun ilinde yer alan göller tatlı suludur. Göllerden sulama, balıkçılık, saz- kamış kesimi ve turizm amaçlı yararlanılmaktadır.

5.3.1.Doğal Göller

Lâdik Gölü

Samsun ili sınırları içerisinde bulunan en büyük göldür *(Tablo 5.8).* Oluşum bakımından tektonik kökenli bir göldür. Miyosen sonlarındaki genç tektonik hareketlerle belirmeye başlayan Lâdik Depresyonu'nun en çukur kısmında suların toplanması ile meydana gelmiştir *(Foto 5.15-16-17).* Yağış ve kar erime suları dışında asıl olarak Akdağ'dan doğan kaynak suları ile beslenen gölün yayılış alanı mevsimlere bağlı olarak değişmektedir. Nitekim yağışların ve kar erimelerinin nispeten fazla olduğu ilkbaharda gölalanı genişlerken; yağışların azaldığı, buharlaşmanın ve sulamanın arttığı yaz devresinde ise daralmaktadır. Gölün ayağı, Tersakan Çayı'nı oluşturmaktadır. DSİ tarafından 1951 yılında Mazlumoğlu ve Kıranboğaz köyleri arasındaki, Tersakan Çayı'nın başlangıç yerine göl suyunun düzenli bir şekilde akması sağlamak amacıyla regülatör yapılmış, 1986 yılında regülatör yenilenmiştir. Bu

durumuyla Lâdik Gölü, Suluova'da bulunan yapımı 1985 yılında tamamlanmış sulama amaçlı Yedikır Baraj Gölü'nün rezervuar alanı görevi de görmektedir.

Tablo 5.8. *Samsun ili sınırları içerisinde yer alan başlıca doğal göllerin yüzölçümleri.*

Göl Adı	*Yüzölçümü (km^2)*
Lâdik Gölü	*3,4*
Balık Gölü	*1,9*
Gernek Gölü	*1,6*
Liman Gölü	*1,3*
Uzungöl	*1,1*
Simenlik Gölü	*0,9*
Akgöl	*0,4*
Dumanlıgöl	*0,1*

Not: Göl yüzölçümleri Landsat 30 m yersel çözünürlüğe sahip uydu görüntülerindeki sınırları dikkate alınarak hesaplanmıştır.

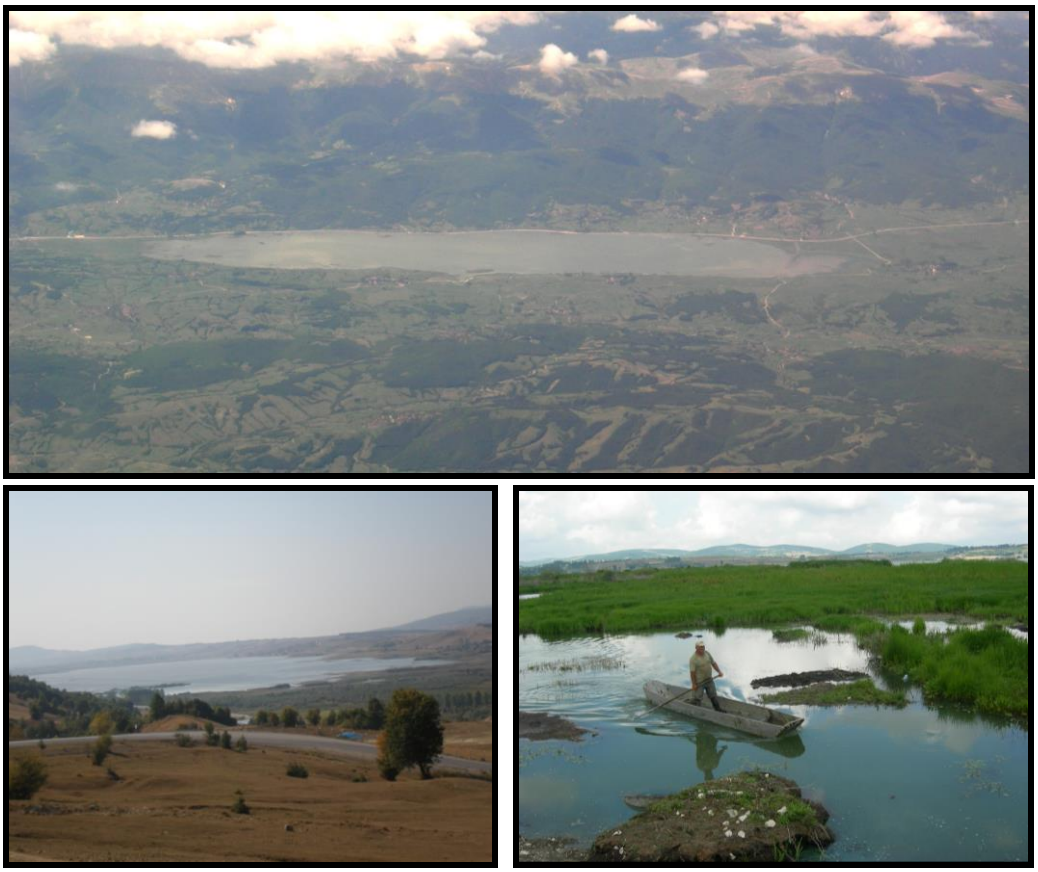

Foto 5.15-16-17. *Lâdik Gölü, Samsun ilindeki tek tektonik kökenli göldür. Oldukça sığ olan gölün kapladığı alan mevsimlere göre büyük değişiklik gösterir.*

Lâdik Gölü hayvan varlığı bakımından da yakın çevresinde önemli bir sulak alan niteliği taşır. Tatlı sulu gölde turna ve sazan balıkları yetişmektedir. Göl aynı zamanda çeşitli balıkçıl (alacabalıkçıl, gece balıkçılı, küçük akbalıkçıl), leylek (karaleylek), ördek, martı (gümüş martı, karabaş martı) türlerinin üreme ve yaşama sahasıdır. Göl kıyılarındaki sığ alanlar sazlıklarla kaplıdır. Gölün su sporları (yelken yarışları, su kayağı, sörf) açısından da potansiyeli bulunmaktadır. Göl aynı zamanda başta seracılık olmak üzere çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılan zengin bir torf (turba toprağı) potansiyeli de taşımaktadır.

Kirlilik, kaçak avcılık ve turizm potansiyelinin değerlendirilememesi çözüm bekleyen başlıca konulardır. Lâdik'in ve kuzeybatıda yer alan çimento fabrikasının atık suları göle boşalmaktadır. Göl havzasında yaygın olarak tarım yapıldığı için, tarım alanlarında kullanılan gübre ve ilaçların yol açtığı kirlilik de ciddi boyutlardadır.

Kıyı Set Gölleri

Samsun ilinin diğer doğal gölleri, kıyı set gölleri olarak ortaya çıkmışlardır. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarında yer alan söz konusu göller kıyı kordonları aracılığıyla denizden ayrılmış lagünler özelliği gösterirler *(Şekil 5.11).*

***Şekil 5.11**. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarında yer alan göllerin dağılış haritası.*

Son yüzyıl içerisinde göl alanlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır *(Şekil 5.12).* Nitekim göllerin alanları gittikçe küçülmüş, bazı eski göl alanları zamanla bataklık haline dönüşmüştür.

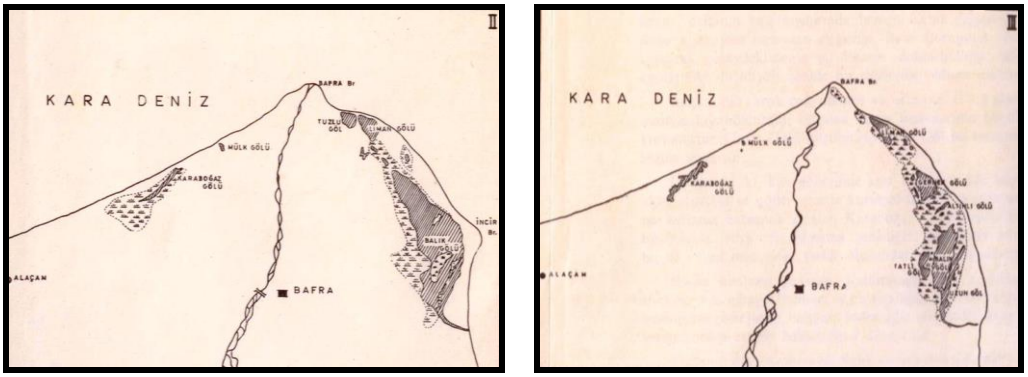

Şekil 5.12. *1/200.000 ölçekli Türkiye haritası (1920-1925) ve 1/25.000 ölçekli Türkiye haritalarının ilgili paftalarında Kızılırmak Deltası gölleri (Akkan 1970)*

Kızılırmak Deltası*'*nda yer alan göller özellikle deltanın doğu bölümünde yaygın olup bunların başlıcaları kuzeybatıdan güneydoğuya doğru Liman Gölü, Gernek Gölü, Gıcı Gölü, Tatlıgöl, Balık Gölü ve Uzungöl'dür *(Foto 5.18,19,20).* Birer lagün gölü olan bu göller zamanla karalaşmış, alanları daralmıştır. Yüzölçümü olarak en büyüğü Balık Gölü'dür (1,9 km^2). Balık Gölü'nün hızla karalaştığı şekil 5.12'den anlaşılmaktadır. Deltanın batı bölümünde ise Karaboğaz Gölü ve oldukça küçük bir göl olan Mülk Gölü yer alır. Mülk Gölü'nün de geçmişten günümüze hızla küçüldüğü anlaşılmaktadır. Kızılırmak Deltası'nın batı bölümünde yer alan Karaboğaz gölü tipik bir kıyı set gölü olmayıp, sularının az olması nedeniyle kıyıda gelişmekte olan kumulları yarıp denize ulaşamayan akarsuların ağızlarının tıkanması sonucunda buradaki vadi tabanını kaplayan suların birikmesi ile oluşmuştur.

Göllerin tamamı sığ olup, su seviyelerinin yüksek olduğu dönemde dahi derinlik 3 m'yi geçmemektedir. Göllerde ortalama derinlik ise 1,5 m civarındadır. Göl alanları mevsimlere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Nitekim ilkbahar mevsiminde göl sularının yükselmesi ile delta doğusundaki göllerin tamamı neredeyse birleşmekte ve birbirleriyle irtibatlı hale gelmektedir. Deltadaki göllerden denizle ilgisi kesilmiş olanların suları gittikçe tatlılaşmış, denizle irtibatı devam edenler ise tuzluluklarını korumuşlardır. Bunlardan Balık gölünün denizle bağlantısı bulunmaktadır. Göllerin suları tatlı denebilecek kadar az tuzludur. Sadece, denizle bağlantısı olan Balık Gölü'nde denizden su girişinin olduğu dönemlerde tuzluluk artmaktadır. Kızılırmak Deltasındaki göllerde pullu sazan, sudak ve kefal balıkları ile kerevit avlanmaktadır.

Foto 5.18. *Kızılırmak Deltası göllerinde balıkçılık, balık varlığının geçmişe göre azalmasına rağmen hala önemli bir ekonomik faaliyettir.*

Foto 5.19. *Kızılırmak Deltası'nda bulunan göller yerli ve göçmen birçok kuşa barınma ortamı oluşturmaktadır.*

Foto 5.20. *Gernek Gölü faunistik bakımdan oldukça zengindir.*

Yeşilırmak Deltası'nda yer alan en önemli kıyı set gölleri *(Foto 5.21)* ise Simenlik Gölü ile Akgöl'dür. Her iki göl de aslında Yeşilırmak Deltası'nın kuzey kısmındaki deniz girintisinin kıyı oku ile kapanması sonucu oluşmuş, daha büyük bir gölün ikiye ayrılması ile meydana gelmişlerdir. Göl alanları hem giderek dolmaları, hem de 1960'lardan sonra artan drenaj çalışmaları ile gittikçe küçülmüştür. Her iki göl de yağmur suları dışında çok sayıda drenaj kanalı ile taşınan sularla beslenmektedirler. Güneydeki Akgöl ile Simenlik Gölü arasındaki bağlantı dar bir suyolu ile sağlanırken, Simenlik Gölü'nün suları da kuzey yönünde bir ayakla Karadeniz'e boşalmaktadır.

Yeşilırmak Deltası'ndaki göllerin su seviyeleri mevsimlik olarak değişmektedir. Yağışların fazla, sıcaklıkların düşük olduğu sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde seviyeleri ve yayılış alanları artan göller, ağustos ayında alan ve seviye olarak en düşük değerler gösterirler. Simenlik ve Akgöl'ün suları hafif bazik karakterlidir. Göllerin ortalama derinlikleri 1,5-2 m olup, en fazla derinlik orta kesimlerinde 4-5 m'yi bulmaktadır. Simenlik ve Akgöl'de yetişen başlıca balık türleri turna, sazan, çapak, kızılkanat ve kadifedir.

Foto 5.21. *Yeşilırmak Deltası'ndaki kıyı set gölleri (www.terme.bel.tr'den).*

Gerek Kızılırmak, gerekse de Yeşilırmak Deltası'nda yer alan göller ile çevreleri floristik ve faunistik açıdan oldukça zengindirler. Buralarda yer alan doğal yaşama ortamı gittikçe daralmış olan göl soğanı ve kum zambağı gibi türler koruma altına alınmıştır. Göller çok sayıda kuş türünün barınma ve konaklama alanı özelliği gösterdiğinden ornitolojik bakımdan da önemlidir. Geçmişte yapılmış kurutma çalışmaları ile alanlarının daralması, çevrelerinde yer alan tarım alanlarından kaynaklanan ilaç ve gübre kaynaklı kimyasal kirlilik, yerleşmelerin atık sularının oluşturduğu kirlilik ve bunlara bağlı olarak göl su kalitelerinin değişimi ile kaçak avcılık göllerle ilgili başlıca sorunlardır.

5.3.2. Suni Göller (Baraj Gölleri)

Altınkaya *(Foto 5.22),* Derbent *(Foto 5.23),* Hasan Uğurlu, Suat Uğurlu *(Foto 5.24)* ve Çakmak Barajı *(Foto 5.25)* gerisinde oluşmuş yapay göller Samsun ili sınırları içerisinde yer alan baraj göllerini oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde göl alanı en geniş olan Altınkaya Barajı (118,31 km^2) en dar olan ise Samsun şehrinin içme suyu ihtiyacının da karşılandığı Çakmak Barajı'dır (6,28 km^2).

Foto 5.22. *Altınkaya Baraj Gölü.*

Foto 5.23. *Bafra – Kolay civarında Derbent Baraj Gölü.*

Foto 5.24. *Ayvacık civarında Suat Uğurlu Baraj Gölü (www.ayvacik.com.tr'den).*

Foto 5.25. *Samsun şehrinin içme suyu ihtiyacını karşılayan Çakmak Barajı ve Gölü.*

İl sınırları içerisinde 9 adet de önemli gölet yer almaktadır *(Tablo 5.9, Foto 5.26)*.

***Tablo 5.9**. Samsun ili sınırları içerisinde yer alan başlıca göletler*

Sıra No	*Göletin Adı*
1	*Güven Göleti*
2	*Divanbaşı Göleti*
3	*Kozansıkı Göleti*
4	*Güldere Göleti*
5	*Karabük Göleti*
6	*Dereköy Göleti*
7	*Samsun-Hacıdede Göleti*
8	*Samsun-Vezirköprü Duruçay Göleti ve Sulaması*
9	*Samsun-Merkez Taflan Göleti*

Kaynak: http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi7/samsun.htm#golet

***Foto 5.26.** Vezirköprü Göleti (www2.dsi.gov.tr'den).*

6.BÖLÜM:
TOPRAK

6.1. Toprakların Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri

Nispeten geniş sayılabilecek yüz ölçüme sahip Samsun ilinde kıyılarla iç kesimler arasında beliren iklim farklılıkları yatay yönde farklı zonal toprakların meydana gelmesine de neden olmuştur. Ayrıca il sınırları içerisinde kıyılarla en yüksek nokta arasında 1.600-1.700 m yükselti farklarının bulunması, dikey yönde nispeten farklı toprak tiplerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Nitekim Vezirköprü, Havza ve Lâdik depresyonları çevrelerinde nispeten yarı kurak şartlara uygun kestane rengi ve kahverengi topraklara rastlanırken, daha fazla yağış alan kıyı kuşağı ile iç kesimlerde özellikle 1.000 m'den yüksek sahalarda kahverengi orman toprakları, kıyı kuşağı ile Ayvacık, Kavak ve Vezirköprü batısında gri-kahverengi podzolik topraklar gelişmiş bulunmaktadır.

Samsun ilinde dağların yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanmaları, iç kesimlerdeki yüksek kütlelerin doğu-batı doğrultusunda uzanan derin vadilerle yarılmış bulunmaları toprak oluşumu ve özellikleri üzerinde bakı şartlarının da önemli rol oynamasına rol açmıştır. Öyle ki kuzey ve güneye bakan yamaçlar arasında bazı lokal klimatik farklar meydana gelmiş, bu durum da zonal toprakların dağılışı ile alt ve üst sınırlarının farklı seviyelerden geçmesine yol açmıştır.

Samsun ili topraklarının kalınlıklarında da yerden yere farklılıklar görülmektedir. Toprakların kalınlıkları üzerinde toprak oluşum faktörleri bir bütün olarak etki etmekle beraber, yerel şartlara bağlı olarak bazen biri veya bir kaçı diğerlerine göre daha ön plana geçebilmektedir. İl toprakları üzerinde relief şartları önemli bir etkiye sahiptir. Eğim değerlerinin arttığı Canik Dağları, Kocadağ ve Akdağ gibi dağların yamaçlarında, özellikle bitki örtüsünün de tahrip edildiği kesimlerde sular hızla yüzeysel akışa geçmektedir. Bu durum, ana kaya üzerindeki ayrışmanın sınırlı kalmasına ve bu sahalardaki toprakların çoğunca sığ olmasına neden olmaktadır. Diğer yandan buralarda yüzeysel akışla birlikte erozyon da artmakta, yani toprağın üst kısmı sürekli bir şekilde aşınmaktadır. Yine eğim değerlerinin arttığı kesimlerde erozyondan dolayı, toprak yüzeyden itibaren büyük kısmı ile aşınıp taşınmakta, böylelikle parçalanmış ana kayadan oluşan (A?) C horizonlu iskelet topraklar meydana gelmektedir. Hatta eğim değerlerinin çok fazla olduğu alanlarda, ana kaya tamamen açığa çıkabilmektedir.

Samsun ili topraklarının bünye ve derinlikleri üzerinde etkili olan bir diğer faktör de yükseltidir. Öyle ki bilhassa iç kesimlerdeki dağlık alanlarda yükseldikçe erozyonun şiddeti artmakta ve katı madde taşınması da fazlalaşmaktadır. Bu durum

da toprak oluşumunu sınırlandırmaktadır. Yine böyle sahalarda, aşınmanın aktif olduğu yamaçların üst bölümlerinde toprak sığ iken, yamaçların eteğine doğru hem toprak kalınlaşmakta, hem de bünyeyi oluşturan taneli elemanların boyutları küçülmektedir.

Samsun ili topraklarının bünyeleri üzerinde etkili olan bir diğer faktör de ana kayadır. Samsun şehri güneyindeki Eosen yaşlı flişlerin yaygın olduğu alanlarda hafif bünyeli topraklar, bu arazilerin güneyinde yayılış gösteren Maestrihtiyen-Paleosen yaşlı kireçtaşlarının yayılış gösterdiği sahalarda ise nispeten ağır bünyeli toprakların yaygın olduğu dikkati çekmektedir.

Bitkilerin yetişmesi, organik maddelerin parçalanması ve topraktaki kimyasal olayların devam etmesi açısından önemli olan toprak sıcaklığı Samsun ilinde derinlikle ve mevsimlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Mesela, Samsun meteoroloji istasyonu verilerine göre 5 cm derinlikte yıllık ortalama toprak sıcaklığı (16,7°C), hava sıcaklığının yıllık ortalamasından (14,4°C) daha yüksektir. Bununla birlikte, toprakaltı sıcaklıkları hava sıcaklıklarından etkilenmekte, ama toprağın iletkenliğinin fazla olmaması nedeniyle bu etki derine doğru inildikçe azalmaktadır. Bu durum, 100 cm toprak derinliğinde belirgin olarak dikkati çekmektedir (16,3°C). Bu arada dikkati çeken bir diğer nokta ise yaz ve kış yarıyıllarında derinlikle sıcaklık değişiminin gösterdiği farklılıkta bulunmaktadır. Öyle ki derine doğru inildikçe eylül-mart arası devrede sıcaklık düzenli olarak artarken, nisan ayından eylüle kadar olan devrede ise düzenli bir azalma gözlenmektedir. Bu durum, soğuk dönemde toprakaltı sıcaklığının havadan fazla, sıcak dönemde ise az olması ile ilgilidir.

Toprak örneklerinin laboratuvar analizlerinden elde edilen sonuçlara göre, özellikle orman örtüsüyle kaplı kıyı kuşağında ve iç kesimlerdeki yüksek alanlardaki ormanlar altında gelişmiş topraklar organik madde yönünden zengindir. Samsun ilinde gri-kahverengi podzolik, kahverengi orman ve alüvyal topraklar organik madde yönünden daha zengindirler. Ayrıca kahverengi ve kestane rengi topraklar kireç bakımından nispeten zengindir. İlin kıyı kuşağı ile iç kesimlerde kalan toprakları p^H değerleri bakımından da farklılık göstermektedir. Nitekim kıyı kuşağında topraklar genellikle asit reaksiyon özelliği gösterirler. Buna karşılık iç kesimlerde yer alan kahverengi ve kestane rengi topraklar alkalen karakter gösterirler.

6.2. Samsun İlinin Başlıca Toprak Tipleri

Samsun ilinin yüzölçümü 9.352 km^2'dir (TUİK 2012). Bu alanın bir kısmını ildeki doğal ve suni göl alanları oluşturur. Geri kalan arazi içerisinde en geniş yayılışa zonal topraklar sahip bulunmaktadır. Alüvyal ve kolüvyal toprakların temsil ettiği azonal topraklar ise zonal topraklara göre toplamda daha az bir sahada yayılış göstermektedir.

6.2.1. Zonal Topraklar

6.2.1.1. Gri-kahverengi Podzolik Topraklar

Gri-kahverengi podzolik topraklar, kıyı kuşağında Terme-Çarşamba ilçelerinin güneyinde, Salıpazarı ve Ayvacık çevresinde, Tekkeköy, Ondokuz Mayıs, Alaçam ve Yakakent ilçeleri güneyinde, Kavak ilçe merkezi batısında, Kavak-Havza ilçeleri arasında, nihayet Vezirköprü batısında dağılış gösterirler *(Şekil 6.1, Foto 6.1).*

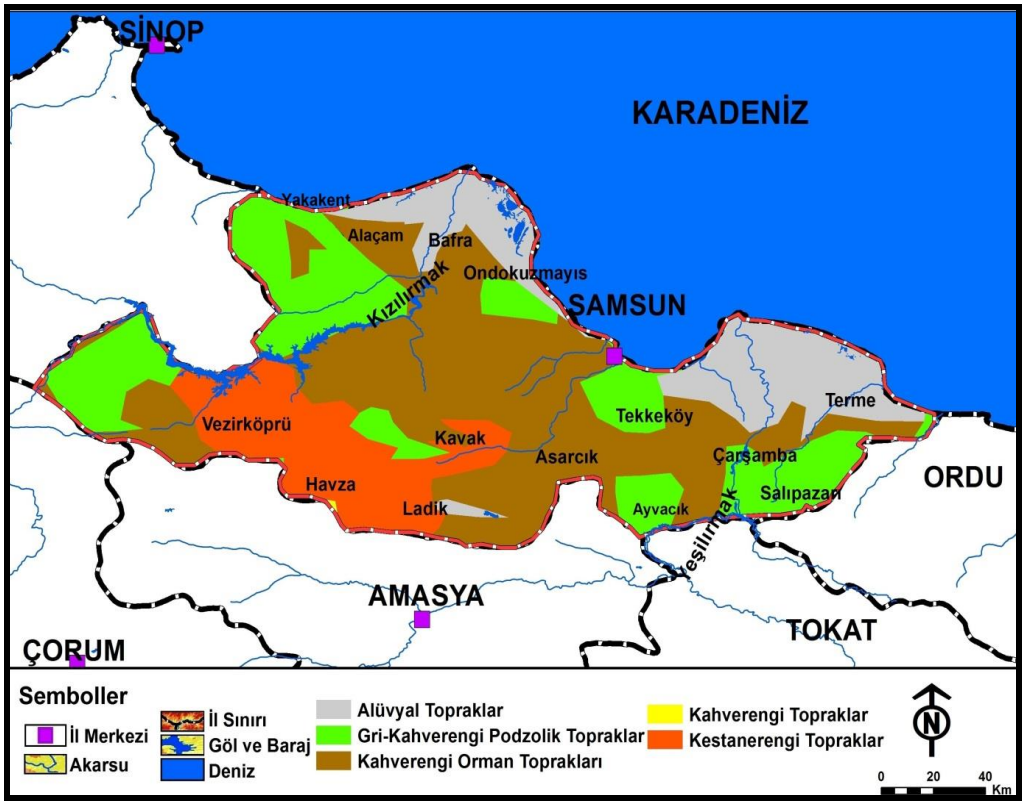

Şekil 6.1. *Samsun ili toprak haritası.*

Gri-kahverengi podzolik topraklar Samsun ilinde 2.068 km^{2}'lik bir alanda yayılış göstermektedir. Yaklaşık % 40'ında tarım yapılan bu toprakların büyük kısmı orman ve çalı formasyonu ile kaplıdır. Gri-kahverengi podzolik toprakları temsilen Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyinde Düzköy kuzeyi Yarımca Mevkii'nde açılmış olan toprak profilinde tespit edilen bazı özellikler aşağıda gösterilmiştir *(Tablo 6.1).* Söz konusu profildeki toprakların kumlu killi tın tekstürel özelliği gösterdiği, organik madde ve kireç oranlarının düşük olduğu görülmektedir. P^{H}'ın 7'nin altında olduğu bu topraklar hafif asit karaktere sahiptirler.

Foto 6.1. *Ondokuz Mayıs ilçesi güneyinde şelale tesisleri çevresinde açılmış gri-kahverengi podzolik toprak profili (İmamoğlu, 2012).*

Tablo 6.1. *Düzköy kuzeyi Yarımca Mevkii'ndeki gri-kahverengi podzolik toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Kil*	*Silt*	*Kum*	*Bünye*	*Org. Mad. (%)*	*Kireç (%)*	*p^H*
A	*0-30*	*27,44*	*13,71*	*58,84*	*Kumlu killi tın*	*0,86*	*0,10*	*6,4*
C	*30-70*	*23,29*	*13,42*	*63,28*	*Kumlu killi tın*	*0,98*	*0,66*	*6,3*

Kaynak: İmamoğlu, 2012

Gri-kahverengi podzolik toprakları temsilen Samsun-Gürgenyatağı Köyü ile Yeşillice Köyü arası yol yarmasındaki toprak profilinin özellikleri ise *Tablo 6.2'*de gösterilmiştir.

Yer: Samsun-Gürgenyatağı Köyü ile Yeşillice Köyü arası yol yarmasındaki toprak profilinin özellikleri

Yükseklik: 500 m.

Eğim: % 13

Anakaya:Kumtaşı

Vejetasyon: Geniş yapraklı ağaçlar, ormangülü, eğreltiler ve çayırlar

Tablo 6.2. *Samsun-Gürgenyatağı Köyü ile Yeşillice Köyü arası yol yarmasındaki toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
A11		*Renk nemli iken kahverengi (10 YR 5/2), kuru iken soluk kahverengi (10 YR 6/3); bünye tın; yapı kuvvetli, orta granüler; kıvam kuru iken gevşek, nemli iken çok dağılır, yaş iken hafif yapışkan; kök ve gözenekler sayısız ve çok ince, kireçsiz, sınır açık, düz.*
A12	*4-22*	*Renk nemli iken koyu kahverengi (7,5 YR 4/4), kuru iken kırmızımsı kahverengi (5 YR 563); bünye tın; yapı kuvvetli, orta granüler; kıvam kuru iken yumuşak, nemli iken çok dağılır, yaş iken hafif yapışkan ve plastik; kök ve gözenekler sık ve çok ince, kireçsiz, sınır açık ve düz.*
B21tir	*22-44*	*Renk nemli iken kırmızımsı kahverengi, kuru iken kırmızımsı kahverengi (5 YR 5/4); bünye kil; yapı kuvvetli, orta sütun; kıvam kuru iken hafif sert, nemli iken dağılır, yaş iken yapışkan ve hafif plastik; kökler seyrek ve ince, ped yüzeylerinde demiroksit kaplamaları ve kil zarları, kireçsiz, sınır açık ve dalgalı.*
B22tCn	*44-72*	*Renk nemli iken karışık olarak koyu kırmızımsı kahverengi (5 YR 3/2) ve kahverengi (10 YR 5/3); bünye kil; yapı kuvvetli, orta köşeli blok; kıvam kuru iken sert, nemli iken sıkı, yaş iken hafif plastik; kök ve gözenekler çok seyrek ve ince, % 5 kadar hacim kaplayan siyah demir mangan konkresyonları, ped yüzeylerinde kil zarları ve albik diller, kireçsiz, sınır açık ve düzensiz.*
B23Cn	*72-92*	*Renk 22'nin aynı; Bünye killi tın; çimentolaşma hafif, konkresyonlar daha çok, sınır açık, düzensiz.*
B3Cn	*92-130*	*Renk nemli iken koyu kırmızımsı kahverengi (5 YR 3/4); bünye killi tın; yapısız (massiv); kıvam kuru iken sert, nemli iken sıkı, yaş iken yapışkan ve plastik; % 10 mangan konkresyonları ve % 20 C horizonuna ait parçalar, kireçsiz, sınır açık ve düzensiz.*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

Samsun-Gürgenyatağı Köyü ile Yeşillice Köyü arası yol yarmasındaki toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri *Tablo 6.3'*de gösterilmiştir.

Tablo 6.3. *Samsun-Gürgenyatağı Köyü ile Yeşillice Köyü arası yol yarmasındaki toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			*p^H*	*$CaCO_3$ (%)*
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
A12	*4-22*	*36,0*	*42,0*	*22,0*	*Tın*	*2,01*	*0,114*	*17,6*	*5,3*	*-*
B21tir	*22-44*	*26,0*	*24,0*	*50,0*	*Kil*	*0,53*	*0,056*	*9,4*	*4,8*	*-*
B22tCn	*44-72*	*24,0*	*30,0*	*46,0*	*Kil*	*0,72*	*0,036*	*20,0*	*4,9*	*-*
B23Cn	*72-92*	*36,0*	*30,0*	*34,0*	*Killi tın*	*0,62*	*0,037*	*16,7*	*5,3*	*-*
B3Cn	*92-130*	*26,4*	*43,6*	*30,0*	*Killi tın*	*0,25*	*0,045*	*5,5*	*5,5*	*-*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

Gri-kahverengi podzolik toprakları temsilen bir başka örneği ise Kavak-Karamuk Köyü Karabaldır Tepesi'nde açılmış toprak profili oluşturur *(Tablo 6.4,5).*

Yer: Kavak-Karamuk Köyü Karabaldır Tepesi

Yükseklik: 1.000 m.

Eğim: % 15

Anakaya: Şeyl

Vejetasyon: Kayın ormanı

Tablo 6.4. *Kavak-Karamuk Köyü Karabaldır Tepesi'nde açılan gri-kahverengi podzolik toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
A11	*0-5*	*Renk nemli iken grimsi kahverengi (10 YR 5/2), kuru iken açık kahverengimsi (10 YR 6/2); bünye siltli tın; yapı ince, zayıf granüler; kıvam kuru iken yumuşak, nemli iken çok dağılır, yaş iken hafif yapışkan, plastik değil; kök ve gözenekler sayısız ve çok ince, kireçsiz, sınır düz.*
A12	*5-25*	*Renk nemli iken açık sarımsı kahverengi (2,5 YR 6/4), kuru iken soluk sarı (2,5 Y 7/4); bünye tın; yapı zayıf, ince granüler; kıvam kuru iken hafif sert, nemli iken dağılır, yaş iken hafif yapışkan; kök ve gözenekler sayısız ve ince, kireçsiz, sınır kesin, dalgalı.*
B21t	*25-37*	*Renk nemli iken açık zeytini kahverengi (2,5 Y 5/4), kuru iken açık sarımsı kahverengimsi (2,5 Y 6/4); bünye killi tın; yapı orta köşeli blok; kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır, yaş iken*

		yapışkan vehafif plastik; seyrek kil zarları, kireçsiz, sınır kesin dalgalı.
B22ir	*37-51*	*Renk nemli iken kahverengi (10 YR 5/3), kuru iken soluk kahverengi (10 YR 6/3); bünye killi tın; yapı kuvvetli, kaba köşeli blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken sıkı, yaş iken çok yapışkan, çok plastik; ped yüzeylerinde demiroksit birikmesi ve kil zarları, kireçsiz, sınır kesin dalgalı.*
B3	*51-62*	*Renk nemli iken açık sarımsı kahverengi (2,5 Y 6/4), kuru iken soluk sarı (2,5 Y 7/4); bünye tın; yapı zayıf, yuvarlak köşeli blok; kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır, yaş iken yapışkan ve hafif plastik; kök ve gözenekler seyrek ve ince, kireçsiz, sınır kesin, dalgalı, kil zarları çok ince.*
C	*62-90*	*Renk nemli iken gri kahverengi (2,5 Y 5/2, bünye tın; yapısız (massiv); kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır, yaş iken hafif yapışkan ve plastik değil; kireçsiz.*

Tablo 6.5. *Gri-kahverengi podzolik toprakları temsilen Kavak-Karamuk Köyü Karabaldır Tepesi'nde açılmış toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			p^H	$CaCO_3$ (%)
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
A11	*0-5*	*24,0*	*55,2*	*20,8*	*Siltli tın*	*1,56*	*0,121*	*12,8*	*6,2*	*-*
A12	*5-25*	*30,8*	*46,4*	*22,8*	*Tın*	*1,88*	*0,117*	*16,0*	*6,2*	*-*
B21t	*25-37*	*30,8*	*34,4*	*34,8*	*Killi tın*	*0,90*	*0,067*	*13,4*	*5,6*	*-*
B22ir	*37-51*	*30,8*	*38,4*	*30,8*	*Killi tın*	*0,53*	*0,050*	*10,6*	*5,3*	*-*
B3	*51-62*	*26,8*	*48,4*	*24,8*	*Tın*	*0,53*	*0,050*	*10,6*	*5,6*	*-*
C	*62-90*	*50,8*	*32,4*	*16,8*	*Tın*	*0,41*	*0,052*	*7,8*	*6,0*	*-*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

6.2.1.2. Kahverengi Orman Toprakları

Samsun ilinde en geniş yayılışa sahip toprak grubunu kahverengi orman toprakları oluşturur. Nitekim bu topraklar 4.157 km^2'lik bir alanda yayılış gösterirler *(Şekil 6.1, Foto 6.2).* Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının güneyinden başlayarak genişçe bir kuşak halinde yayılış gösteren kahverengi orman topraklarına, iç kısımlarda da Ladik ile Vezirköprü çevrelerindeki nispeten yüksek sahalarda yer alırlar. Ayrıntıda başlıca yayılış alanlarını Samsun şehrinin kuzeybatı, güney ve güneybatısı, Bafra ve Taşköy arası, Bafra'nın güney ve güneydoğu kesimleri, Alaçam'da Mezra ve Başpınar kasabaları çevresi, Vezirköprü kuzeyi, Lâdik-Kavak arası, Asarcık çevresi, Lâdik Gölü yakınlarında ve Ayvacık çevresi oluşturmaktadır. Genel

olarak tarıma açılmış olan bu toprakların tarım yapılmayan kesimlerinde orman örtüsü hâkimdir. Kahverengi orman topraklarının yayılış alanlarında topoğrafya genellikle engebeli ve dalgalıdır.

Foto 6.2. *Düzköy (Ondokuz Mayıs İlçesi) güneybatısında açılmış kahverengi orman toprağı profili (İmamoğlu, 2012).*

Kahverengi orman topraklarını temsilen Ondokuz Mayıs ilçesi güneyinde Aydınpınar Köyü kuzeybatısında açılmış olan toprak profilinde tespit edilen bazı özellikler aşağıda gösterilmiştir *(Tablo 6.6).* Söz konusu profildeki toprakların yüzeyden itibaren kil, killi tın ve kumlu tın tekstürel özellikleri gösterdiği, organik madde ve kireç oranlarının düşük olduğu görülmektedir. P^{H}'ın 7'nin altında olduğu bu topraklar da hafif asit karaktere sahiptirler.

Tablo 6.6. Aydınpınar Köyü kuzeybatısındaki kahverengi orman toprağı profilinin başlıca özellikleri.

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Kil*	*Silt*	*Kum*	*Bünye*	*Org. Mad. (%)*	*Kireç (%)*	*p^{H}*
A	*0-30*	*49,51*	*17,78*	*32,70*	*Kil*	*0,55*	*0,00*	*6,8*
B	*30-55*	*35,51*	*23,78*	*40,70*	*Killi tın*	*1,08*	*0,16*	*6,7*
C	*55-110*	*15,44*	*23,85*	*60,70*	*Kumlu tın*	*1,72*	*0,00*	*5,6*

Kaynak: İmamoğlu, 2012

Kahverengi orman topraklarını temsilen Çarşamba İlçesi Yukarı Ballıca-Çanaklı yolunun 1. km'sindeki toprak profilinin özellikleri ise *Tablo 6.7'*de gösterilmiştir.

Yer: Çarşamba İlçesi Yukarı Ballıca-Çanaklı yolunun 1. km'si.

Yükseklik: 150 m.

Eğim: % 6

Anakaya: Kireçtaşı, marn

Vejetasyon: Geniş yapraklı ağaçlardan oluşan orman, eğrelti otu başta olmak üzere otsu türler.

Tablo 6.7. *Çarşamba İlçesi Yukarı Ballıca-Çanaklı yolunun 1. km'sindeki kahverengi orman toprağı profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
Ap	*0-9*	*Renk nemli iken çok koyu grimsi kahverengi (10 YR 3/2), kuru iken koyu kahverengi (10 YR 3/2), yapı kuvvetli, iri granüler; kıvam kuru iken sert, nemli iken sıkı, yaş iken hafif yapışkan ve plastik; asitte köpürme hafif; sık ince kökler ve gözenekler; sınır kesin, düz.*
B	*9-26*	*Renk nemli iken çok koyu grimsi kahverengi (10 YR 3/2), kuru iken koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2) bünye kil, yapı kuvvetli, kaba köşeli blok, kıvam kuru iken çok sert nemli iken sıkı, yaşken çok yapışken çok plastik; asitte köpürme hafif; sık ince kökler; seyrek çok ince gözenekler; seyrek ince kil zarları; sınır açık, düz.*
C1	*26-41*	*Renk nemli iken açık zeytini kahverengi (2,5 Y 5/4), kuru iken açık sarımsı kahverengi (2,5 Y 6/4), bünye kil; yapı çok zayıf köşeli blok; kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır; yaşken yapışken ve hafif plastik, asitte kuvvetli köpürme, kökler yok; sınır açık, düz.*
C2	*41-125*	*C1'in aynı, yalnız yumuşak kireç cepleri ve orta irilikte kireç konkresyonları var ve 1 cm genişliğinde çatlaklar var; kök yok.*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

Çarşamba İlçesi Yukarı Ballıca-Çanaklı yolunun 1. km'sindeki toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri ise Tablo 6.8'de gösterilmiştir.

Kahverengi orman toprakları her ne kadar örnek profilde A, B ve C horizonlarına sahip görünse de bu topraklarda her zaman tam ve belirgin bir horizonlaşmaya rastlanmamaktadır. A horizonu iyi gelişmiş olduğundan, tarım alanları dışında belirgin olarak görülür. Bu topraklarda, ayrıca birkaç cm kalınlığında da olsa organik horizonlar tespit edilebilmektedir. A horizonunun derinliği ortalama 25-30 cm'dir. Bünye anakayaya bağlı olarak farklılık göstermekle birlikte kil veya killi

tındır. A horizonunda strüktür ise granüler karakterdedir ve p^H genellikle 6-7 arasında değişmektedir. Bu horizonda bitki kökleri çoktur ve sık olarak bulunmaktadır. B horizonu genellikle 20-25 cm kalınlıktadır. B horizonunda genellikle kil miktarı yüksektir. Strüktür ise yuvarlak veya köşeli blok özelliği gösterir. Bu horizonda da p^H genellikle 6-7 arasında değişmektedir. Bitki kökleri A horizonu kadar fazla değildir. C horizonu ortalama 50-55 cm kalınlıktadır. Bu horizonda bünye çoğunlukla tın veya kumlu tın karakterinde, strüktürsüz bir özellik göstermektedir. C horizonunda da kireç oranı fazla olmayıp, bitki köklerine rastlanmamaktadır.

Tablo 6.8. *Çarşamba İlçesi Yukarı Ballıca-Çanaklı yolunun 1. km'sindeki toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			p^H	$CaCO_3$ (%)
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
Ap	*0-9*	*22,0*	*38,0*	*40,0*	*Kil*	*16,7*	*0,096*	*17,3*	*7,1*	*-*
B	*9-26*	*16,0*	*40,0*	*44,0*	*Kil*	*14,5*	*0,109*	*13,3*	*6,8*	*-*
C1	*26-41*	*18,0*	*36,0*	*46,0*	*Kil*	*0,70*	*0,053*	*13,2*	*7,5*	*1,16*
C2	*41-125*	*11,6*	*50,4*	*38,0*	*Siltli killi tın*	*0,36*	*0,030*	*12,0*	*7,5*	*2,66*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

6.2.1.3. Kestanerengi Topraklar

Samsun ilinde kestanerengi topraklar yaklaşık 1.481 km^{2}'lik bir alanda dağılış gösterirler. İlde bu topraklar, kahverengi orman toprakları ve gri-kahverengi podzolik toprakların yayılış gösterdiği sahalara göre daha az yağış alan iç kesimlerde Vezirköprü, Lâdik, Havza ve Kavak çevrelerinde rastlanmaktadır. Bu toprakların yayılış sahalarında yoğun olarak tarım yapılmaktadır.

Samsun ilinde kestane rengi topraklar genel olarak yıllık ortalama sıcaklığın 8°C'den yüksek ve yıllık yağış miktarının 500 mm'den fazla olduğu iç kesimlerde yayılış göstermektedir.

Kestanerengi toprakları temsilen Havza-Samsun yolu 8. km'sinde Şerbetlik Köyü yol ayrımındaki toprak profilinin özellikleri ise *Tablo 6.9*'de gösterilmiştir.

Yer: Havza-Samsun yolu 8. km'sinde Şerbetlik Köyü yol ayrımı

Yükseklik: 700 m.

Eğim: % 4

Anakaya: Kireçtaşı, marn

Vejetasyon: Meşe ve çayır

Tablo 6.9. *Havza-Samsun yolu 8. km'sinde Şerbetlik Köyü yol ayrımındaki kestanerengi toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
A11	*0-4*	*Renk nemli iken çok koyu grimsi kahverengi (10 YR 3/2), kuru iken koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2); bünye kil; yapı orta, iri granüler; kıvam kuru iken yumuşak, nemli iken çok dağılgan, yaş iken yapışkan ve plastik, kireçsiz; kökler çok ve ince, gözenekler çok ve ince; sınır kesin-düz.*
A12	*4-11*	*Renk aynı; bünye kil; yapı kaba, köşeli, blok; kuru iken pek sert, nemli iken çok sıkı, yaşken yapışkan ve çok plastik; kökler sayısız, çok ince; gözenekler ince, çok, kireçsiz; sınır kesin-düz.*
B1	*11-36*	*Renk nemli iken koyu kahverengi (10 YR 4/3), kuru iken kahverengi (10 YR 5/3); bünye kil; yapı kuvvetli kaba, köşeli blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken çok sıkı, yaş iken yapışken ve çok plastik; kökler seyrek ve çok ince; gözenekler sıkı ve çok inceped yüzeylerinde organik madde koyulaştırmaları var; kireçsiz, sınır kesin ve düz.*
B2 t	*36-77*	*Renk nemli iken çok koyu gri (10 YR 3/1), kuru iken koyu gri (10 YR 4/1); bünye kil; yapı kuvvetli, köşeli blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken çok sıkı, yaş iken çok yapışkan ve çok plastik; kökler sayısız ve çok ince; ped yüzeylerinde organik madde ve kil kaplamaları, kireçlili orta; sınır açık-dalgalı.*
C1Ca	*77-94*	*Renk nemli iken gri kahverengi (10 YR 5/2), kuru iken açık kahverengimsi gri (10 YR 6/2); bünye kil, yapısız (masiv); kıvam kuru iken çok sert, nemli iken dağılır, yaşken yapışkan ve plastik; gözenekler sayısız ve çok ince, bütün kütleye yayılmış kireç birikmesi; sınır kesin-dalgalı.*
C2Ca	*94-150*	*Kahverenkli kireç birikme katı.*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

Havza-Samsun yolu 8. km'sinde Şerbetlik Köyü yol ayrımındaki kestanerengi toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri ise Tablo 6.10'da gösterilmiştir.

Tablo 6.10. Havza-Samsun yolu 8. km'sinde Şerbetlik Köyü yol ayrımındaki kestanerengi toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			p^H	$CaCO_3$ (%)
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
A11	*0-4*	*28,0*	*26,0*	*46,0*	*Kil*	*1,61*	*0,11*	*14,5*	*7,1*	*-*
A12	*4-11*	*27,6*	*24,0*	*48,4*	*Kil*	*1,32*	*0,06*	*20,6*	*7,1*	*-*

B1	*11-36*	*25,6*	*22,0*	*52,4*	*Kil*	*0,94*	*0,06*	*16,2*	*7,3*	*-*
B2t	*36-77*	*21,2*	*24,0*	*54,8*	*Kil*	*0,77*	*0,06*	*13,2*	*7,5*	*-*
C1Ca	*77-94*	*17,2*	*24,4*	*58,4*	*Kil*	*0,33*	*0,04*	*7,6*	*7,7*	*8,96*
C2Ca	*94-150*	*19,6*	*28,4*	*52,0*	*Kil*	*0,33*	*0,03*	*11,0*	*7,7*	*13,44*

Kaynak: Köy İşleri Bakanlığı, 1970

Kestane rengi toprakların ortalama kalınlığı 75-80 cm kadardır. Fakat bazı uygun kesimlerde profil kalınlığı 100-110 cm'yi bulabilmektedir. Çoğunlukla hafif alkalin reaksiyon gösteren bu topraklar, organik madde bakımından kahverengi orman ve gri-kahverengi podzolik topraklara göre nispeten fakirdirler. Genellikle kumlu-killi tın ve killi tın tekstüründe olan bu topraklar, A horizonunda taneli, B horizonunda ise köşeli bloğumsu bir strüktür gösterir.

6.2.1.4. Kahverengi Topraklar

Samsun ilinde zonal topraklar içerisinde en az yer kaplayan toprak grubunu kahverengi topraklar oluşturur. İldeki toplam yayılış alanları yaklaşık 66 km^{2}'lik bir sahaya karşılık gelmektedir. Bu topraklara sadece Havza şehri güneyinde Amasya il sınırına yakın bir alanda dağılış gösterirler. Kahverengi topraklardan genellikle kuru tarım alanı olarak yararlanılmaktadır.

Bu toprakların yayılış gösterdiği sahalarda yıllık ortalama sıcaklık 10°C civarında, yıllık yağış miktarı ise 500 mm civarındadır. Kahverengi topraklar, genellikle tarıma açılmış olup, tarım alanları dışında üzerlerindeki doğal bitki örtüsü bazı otsu türler ile çalılardan oluşmaktadır.

6.2.2. Azonal Topraklar

Samsun ilinde yayılış gösteren azonal toprakların başlıcalarını alüvyal ve kolüvyal topraklar oluşturur.

6.2.2.1. Alüvyal Topraklar

Alüvyal topraklar asıl olarak Samsun ilinde Yeşilırmak ve Kızılırmak deltalarında yayılış gösterirler. Bunlar dışında Ladik ve Vezirköprü depresyonlarının tabanları ile daha sınırlı olarak yine özellikle iç kesimlerde akarsu vadi tabanlarının genişlediği sahalarda bu topraklara rastlanmaktadır.

Samsun ilinde yayılış gösteren bu toprakların ana materyali, Kuvaterner'de akarsular tarafından taşınarak getirilen malzemelerden oluşmaktadır. Bu sebeple alüvyonları farklı ana kayalar oluşturabilmektedir.

Yeşilırmak deltasında yer alan alüvyal toprakların genel anlamda tuz oranları düşüktür. Buna karşılık, bozuk drenajlı alanlarda tuzluluk bir miktar artmaktadır. Alüvyal topraklar, belirgin bir profilleşme özelliği göstermezler. Reaksiyon özellikleri

bakımından p^H 7,0-8,5 arasında değişmektedir. Buradaki alüvyal toprakların büyük kısmında sulamalı tarım yapılmaktadır.

Alüvyal toprakları temsilen Çarşamba Ovası'nda Süleymanlı Köyü'nün 1,5 km batısında açılmış toprak profilinin ve alınan toprakların özellikleri ise Tablo 6.11 ve 6.12'de gösterilmiştir.

Yer: Çarşamba Ovası'nda Süleymanlı Köyü'nün 1,5 km batısı

Yükseklik: 10 m.

Eğim: % 1

Anamateryal: Alüvyon

Vejetasyon: Orman açması

Tablo 6.11. *Çarşamba Ovası'nda Süleymanlı Köyü'nün 1,5 km batısında açılmış alüvyal toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
A11	*0-8*	*Renk nemli iken çok koyu grimsi kahverengi (10 YR 3/1), kuru iken grimsi kahverengi (10 YR 5/2); bünye kil; yapı zayıf, orta blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken çok sıkı, yaş iken yapışkan ve plastik, kireçsiz; kök ve gözenekler çok ve çok ince.*
A12	*8-28*	*Renk A11'in aynı; bünye kil; yapı zayıf, kaba blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken çok sıkı, yaş iken yapışkan ve plastik; kökler ve gözenekler seyrek; sınır geçişli-düz.*
A13	*28-43*	*Bütün özellikler A12 ile aynı, yalnız orta derecede kireçli, sınır açık dalgalı.*
AC	*43-57*	*Renk nemli iken koyu grimsi kahverengi, kuru iken açık grimsi kahverengi (10 YR 6/5); bünye kil; yapı zayıf orta blok; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken sıkı, yaş iken yapışkan ve plastik, kuvvetli kireçli; ince iplikcikler ve cepler halinde kireç birikmesi, sınır açık, düz.*
C1	*57-68*	*Renk nemli iken % 60 soluk zeytini (5 Y 6/3) ve % 40 grimsi kahverengi (10 YR 4/2); bünye siltli tın; yapısız (massiv); kıvam kuru iken hafif sert, nemli iken sıkı, yaş iken hafif yapışkan, plastik değil, kuvvetli kireçli; sınır açık, düz.*
C2	*68-86*	*Renk nemli iken % 40 grimsi kahverengi (10 YR 5/2) ve % 60 kahverengi (10 YR 4/3); bünye siltli kil; yapı massiv; kökler seyrek ve orta büyüklükte.*
C3	*86-145*	*Bütün özellikler C2'nin aynı, yalnız gri renk hakim.*

Tablo 6.12. *Çarşamba Ovası'nda Süleymanlı Köyü'nün 1,5 km batısında açılmış alüvyal toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			*p^H*	*$CaCO_3$ (%)*
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
A11	*0-8*	*33,6*	*24,4*	*42,0*	*Kil*	*2,41*	*0,199*	*12,1*	*6,8*	*-*
A12	*8-28*	*23,6*	*26,4*	*50,0*	*Kil*	*1,54*	*0,107*	*14,4*	*7,0*	*-*
A13	*28-43*	*17,6*	*28,4*	*54,0*	*Kil*	*2,26*	*0,071*	*31,0*	*7,7*	*0,45*
AC	*43-57*	*21,6*	*30,4*	*48,0*	*Kil*	*0,38*	*0,069*	*5,5*	*7,9*	*0,81*
C1	*57-68*	*11,2*	*64,0*	*24,0*	*Siltli tın*	*0,34*	*0,038*	*8,9*	*7,9*	*0,87*
C2	*68-86*	*7,2*	*44,0*	*48,8*	*Siltli kil*	*0,81*	*0,038*	*21,3*	*8,0*	*0,84*
C3	*86-145*	*9,2*	*46,8*	*44,0*	*Siltli kil*				*8,1*	*0,71*

Samsun ilinde alüvyal toprakları temsilen açılan bir başka profil Çarşamba Ovası'nda Emir Yusuf Köyü sınırları içerisinde açılmış toprak profilinin ve alınan toprakların özellikleri ise Tablo 6.13 ve 6.14'de gösterilmiştir.

Yer: Çarşamba Ovası, Emir Yusuf Köyü

Eğim: % 1

Anamateryal: Alüvyon

Vejetasyon: Ayçiçeği tarlası

Tablo 6.13. *Çarşamba Ovası'nda Emir Yusuf Köyü sınırları içerisinde açılmış alüvyal toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
Ap	*0-15*	*Renk nemli iken çok koyu gri (10 YR 3/1), kuru iken koyu gri(10 YR 4/1); bünye killi tın; yapısız (massiv); kıvam kuru iken gevşek, nemli iken dağılır, yaş iken yapışkan ve plastik, kökler sık ve ince, gözenekler sayısız ve ince, kireçsiz sınır kesin-düz.*
A11	*15-47*	*Renk; nemli iken koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2), kuru iken grimsi kahverengi(10 YR 5/2); bünye kil; yapı orta kaba prizmatik; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken çok sıkı, yaş iken yapışkan ve plastik; kök ve gözenekler seyrek ve ince; orta derecede kireçli,sınır açık, dalgalı.*

A12	*47-69*	*Renk; nemli iken grimsi kahverengi (10 YR 5/2), kuru iken açık grimsi kahverengi (10 YR 6/2); bünye siltli kil; yapı kaba prizmatik; kıvam kuru iken çok sert, nemli iken sıkı, yaş iken yapışkan ve hafif plastik; kökler seyrek ve çok ince; kuvvetli kireçli, küçük kireç cepleri var, sınır açık, dalgalı.*
AC	*69-90*	*Renk; nemli iken kahverengi (10 YR 5/3); bünye kil; yapı zayıf, orta blok; kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır, yaş iken hafif yapışkan ve hafif plastik; gözenekler sık; ince kökler çok az, sınır açık, dalgalı.*
C1	*90-120*	*Renk; nemli iken koyu kahverengi (10 YR 4/3), kuru iken soluk kahverengi (10 YR 6/3); bünye tın; yapısız (massiv); kıvam kuru iken yumuşak, nemli iken dağılır, yaş iken hafif yapışkan, plastik değil; gözenekler çok ince; çok kuvvetli kireçli.*

Tablo 6.14. *Çarşamba Ovası'nda Emir Yusuf Köyü sınırları içerisinde açılmış toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			p^H	$CaCO_3$ *(%)*
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
Ap	*0-15*	*29,2*	*32,8*	*38,0*	*Killi tın*	*1,90*	*0,294*	*6,4*	*7,3*	*-*
A11	*15-47*	*26,4*	*27,6*	*46,0*	*Kil*	*1,51*	*0,120*	*12,5*	*7,6*	*0,19*
A12	*47-69*	*12,4*	*41,6*	*46,0*	*Siltli kil*	*0,48*	*0,053*	*9,0*	*8,2*	*0,70*
AC	*69-90*	*18,0*	*24,0*	*58,0*	*Kil*	*0,31*	*0,032*	*9,6*	*8,3*	*1,05*
C1	*90-120*	*30,4*	*45,6*	*24,0*	*Tın*	*0,13*	*0,025*	*5,2*	*8,4*	*0,70*

Kızılırmak Deltası'nın batı bölümündeki alüvyal topraklar 1975 sınıflandırma sistemine göre entisol ve vertisol ordosuna ait toprak grupları içerisinde yer alırlar. Toprak derinlikleri 1,5 m veya daha fazladır (Yüksel ve Dengiz 1996).

Kızılırmak Deltası'nın doğu bölümündeki alüvyal topraklar da 1975 sınıflandırma sistemine göre entisol ve vertisol ordosuna ait toprak grupları içerisinde yer almaktadır. Toprak derinlikleri 1,5 m veya daha derindir. Toprak bünyeleri genellikle ağır olup geçirgenlikleri normaldir. Toprak bünyelerinin dağılımına bakıldığında, toprakların çok ağırdan çok hafife kadar, değişik bünyelere sahip olduğu görülür. Bunların büyük kısmını ağır (kil, siltli kil, kumlu kil) bünyeli topraklar oluşturur. Ayrıca orta (killi tın, siltli tın, kumlu siltli tın), hafif (kumlu tın, tın) ve çok hafif (tınlı kum, kum) bünyeli topraklar ovada değişik oranlarda yayılım göstermektedir *(Foto 6.3)* (Arpacı ve Yüksel 1996).

Foto 6.3. *Alüvyal topraklardan meydana gelen Bafra Ovası.*

6.2.2.2. Kolüvyal Topraklar

Samsun ilinde kolüvyal topraklar dağların ve vadi yamaçlarının etek kısımlarında yer alan genç, A ve C horizonlu topraklardır. Eğimin fazla olduğu alanlarda daha kaba malzemelerden oluşan bu depolarda, eğimin azaldığı kesimlerde unsur boyutları küçülmektedir. Toprak özellikleri, kopup geldiği ana materyalin özelliklerini taşır. Renk, kopup geldiği ana materyale benzer. Kolüvyal depolardaki çakıllar, uzun mesafeli taşınmadıkları için tam yuvarlaklaşmamışlardır. Bu topraklarda drenaj iyi olup, tuzluluk düşüktür. Taşlılık, kaba bünyeli oluş ve sık taşkına uğrama kolüvyal toprakların başlıca sorunlarıdır.

Samsun ilinde kolüvyal toprakları temsilen Samsun-Büyük Oyumca Köyü yol ayrımından 500 m güneyde açılmış toprak profilinin ve alınan toprakların özellikleri ise *Tablo 6.15* ve *6.16*'de gösterilmiştir.

Yer: Samsun-Büyük Oyumca Köyü yol ayrımından 500 m güneyi

Eğim: % 1

Anamateryal: Kolüvyal depo

Vejetasyon: Meşe çalılıkları ve çayır örtüsü

Tablo 6.15. *Samsun-Büyük Oyumca Köyü yol ayrımından 500 m güneyde açılmış kolüvyal toprak profilinin başlıca özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Horizon özelliği*
Ap	*0-12*	*Renk nemli iken çok koyu grimsi kahverengi (10 YR 3/2), kuru iken koyu grimsi kahverengi (10 YR 4/2); bünye kil; yapı kuvvetli, iri granüler; kıvam kuru iken sert, nemli iken dağılır, yaş iken yapışkan ve plastik; sayısız incekök ve gözenekler; kuvvetli kireçli; sınır kesin.*
A11	*12-94*	*Renk Ap'nin aynı; bünye killi tın; yapı kuvvetli, kaba prizmatik; kıvam kuru iken sert, nemli iken sıkı, yaş iken çok yapışkan ve çok plastik; kuvvetli kireçli; 1 cm genişliğinde çatlaklar var; sınır dalgalı.*
A12	*94-130*	*Renk A12'nin aynı; bünye kil; yapı kuvvetli, ince prizmatik; kıvam kuru iken sert, nemli iken sıkı, yaş iken çok yapışkan ve çok plastik; kuvvetli kireçli.*

Tablo 6.16. *Samsun-Büyük Oyumca Köyü yol ayrımından 500 m güneyde açılmış toprak profilinden alınan toprakların başlıca fiziksel ve kimyasal özellikleri.*

Horizon	*Derinlik (cm)*	*Mekanik Analiz*				*Organik Madde*			p^H	$CaCO_3$ (%)
		Kum (%)	*Silt (%)*	*Kil (%)*	*Bünye*	*C (%)*	*N (%)*	*C/N*		
Ap	*0-12*	*33,6*	*26,0*	*40,4*	*Kil*	*1,62*	*0,117*	*13,8*	*7,5*	*-*
A11	*12-94*	*30,8*	*32,4*	*36,8*	*Killi tın*	*1,09*	*0,097*	*11,2*	*7,4*	*4,20*
A12	*94-130*	*30,8*	*28,4*	*40,8*	*Kil*	*0,88*	*0,064*	*13,7*	*7,6*	*6,44*

7.BÖLÜM:
BİTKİ ÖRTÜSÜ

7.1. Bitki Örtüsünün Yetişme Şartları

Samsun ili bitki formasyonlarının yayılışını başta iklim olmak üzere, edafik, jeomorfolojik ve biyotik faktörler belirlemiştir.

7.1.1. İklim

İklim, bitkiler üzerine etki eden ortam şartlarının başında gelmektedir. İklim elemanları içerisinde ise özellikle yağış ve sıcaklık bitkiler açısından büyük önem taşımaktadır.

Bitki hayatı açısından, sıcaklık değerleri içerisinde düşük sıcaklıklar daha hayati önem taşımaktadır. Çünkü bitkiler yüksek sıcaklıklara nispeten dayanabildikleri halde, aynı derecedeki düşük sıcaklıklara dayanamamaktadırlar. Özellikle sıcaklığın 0°C'nin altına inmesi halinde, suyun donması yüzünden bitkiler ihtiyaçları olan suyu alamadıklarından, onlar için ciddi tehlikeler başlamaktadır.

Samsun ilinde ölçüm yapan meteoroloji istasyonları itibariyle yıllık ortalama sıcaklıklar 9,4°C (Ladik)-14,5°C (Alaçam); en düşük sıcaklıklar -5,6°C (Alaçam) ila -22°C (Havza); en yüksek sıcaklıklar ise 34,4°C (Alaçam)-40,8°C (Bafra) arasında değişmektedir. Bu değerler il içerisinde yüksek dağlık alanlara doğru çıkıldıkça daha da düşmektedir. Aylık ortalama sıcaklığın 10°C'nin üzerinde olduğu süre esas alındığında vejetasyon devresi Samsun, Bafra, Çarşamba ve Alaçam'da mart-aralık arasında 240 gün; Kavak ve Havza'da mart-kasım arasında 210 gün ve nihayet iç kesimde yer almanın yanı sıra deniz seviyesinden daha yüksek olan Ladik'te nisan-kasım arasında 180 gün kadardır.

Samsun ilinde ortalama düşük sıcaklıklar kıyı kuşağında 0°C'nin altına düşmez. Buna karşılık iç kesimde yer alan Kavak'ta ocak ve şubat aylarında; daha içeride ve yüksekte bulunan Havza ve Ladik'te ise kış ayları dışında mart ayında da olmak üzere dört ay 0°C'nin altına düşmektedir. Bununla birlikte kış ayları vejetasyon devresi dışında kaldığından, ilde bitki yetişmesi açısından ciddi bir engel oluşturmamaktadır.

Ortalama sıcaklıklar Samsun ilindeki istasyonların hiç birinde 0°C'nin altına düşmez. Fakat bazen mutlak minimumlar vejetasyon devresi içinde de 0°C'nin altına düşmektedir. Bu durum Samsun, Bafra ve Alaçam'da mayıs-ekim; Çarşamba ve Kavak'da nisan-ekim; Ladik'te haziran-ekim; nihayet Havza'da haziran-ağustos arası dönemde gerçekleşebilmektedir. Fakat, özellikle kıyı kuşağında bu düşük sıcaklıklar görünüş sıklıklarının az olması sebebiyle bitki gelişmesi açısından hayati bir tehlike olmaktan uzaktır. Bununla birlikte, vejetasyon devresinde zaman zaman görülen don

olayları doğal bitkileri ve kültür bitkilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Samsun ilinde donlu gün sayıları kıyı kuşağında düşüktür. Samsun'da 9,3 gün, Çarşamba'da 10,9 gün, Bafra'da 15,9 ve Alaçam'da 17,4 gün olan donlu gün sayıları iç kesimlerde artarak Kavak'ta 37,7 gün, Havza'da 78,6 gün ve Ladik'te 85,7 güne çıkar. İl genelinde kış donları hakim durumdadır. Kış donları ise vejetasyon devresi dışındaki devreye ait olduğu için, yöredeki bitki örtüsünü geriye kalan ilkbahar ve sonbahar donları ilgilendirir. İlkbahar donları bitki çiçek ve sürgünlerinin donmasına neden olurken, sonbahar donları ise henüz olgunlaşmamış olan bitki sürgünlerine zarar vermektedir.

Düşük sıcaklıkların yanında yüksek sıcaklıklar da bitkiler için tehlike oluşturabilmektedir. İl genelinde ortalama yüksek sıcaklık 30°C'yi geçmezken (Alaçam'da ağustos 29,2°C), mutlak maksimum Bafra (40,8°C) ve Çarşamba'da (40,5°C) temmuz ayında 40°C'yi geçmektedir. Kesintili olarak görülen bu yüksek sıcaklıklar, Samsun ilinde bitkiler için çok büyük tehlikeler oluşturmazlar. Buna karşılık, özellikle iç kesimlerde yüksek sıcaklıkların görüldüğü yaz ayları aynı zamanda yağışların da az olduğu aylara karşılık geldiğinden, buharlaşmayı artırarak, bazı bitkilerin yetişmesi üzerine olumsuz etki yapabilmektedir.

Sonuç olarak Samsun ili sıcaklık bakımından bitkiler için genel anlamda optimum şartlara sahiptir. Bununla birlikte yüksek sıcaklıklar kıyı kuşağında etkili olurken, düşük sıcaklıklar da kıyı kuşağına göre daha yüksek olan iç kesimlerde ve dağların yüksek kesimlerinde vejetasyon devresinin kısalmasına neden olmaktadır. Seyrek olarak görülen donlar ise bitki yetişmesini engelleyecek bir durum göstermez. Ancak araştırma sahasında yükselti farklarına bağlı olarak sıcaklık değerlerinin dikey yönde değişmesi, bitki örtüsünde dikey yönde farklanmalara sebep olmaktadır. Mesela kışın denizel etkilere açık ve fazla yüksek olmayan kıyı kuşağında tahribatın yaygın olmadığı sahalarda sıcaklık isteği fazla olan kayın *(Fagus orientalis)* gibi geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar hakimken; sarıçam *(Pinus sylvestris)* ve göknar *(Abies nordmanniana)* gibi türler ise genellikle 1.000 m'den yüksek kesimlerde yayılış gösterirler.

Bitkiler, yaşama faaliyetlerinden biri olan özümleme olayı için ışığa ihtiyaç duyarlar. Samsun ili kış mevsiminde gündüz süresinin kısalığına, güneş ışınlarının dar açı ile gelmesine ve kapalı günler sayısının fazla olmasına bağlı olarak az ışık alırken, yaz mevsiminde söz konusu şartlar değiştiğinden daha fazla ışık almaktadır. Ayrıca yaz mevsiminde bulutluluğun az oluşu, özellikle yağış azlığından dolayı da su kaybının artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte il arazisinin her tarafı başta bakı ve konum olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak eşit şekilde ışık almamaktadır. Bu durum ise bitki örtüsünün dağılışı üzerinde etkili olmaktadır. Mesela, iç kesimlerde ışık istekleri daha fazla olan türler daha çok güney yamaçlarda yayılış göstermektedir.

Samsun ilinde kuzey sektörlü rüzgarlar nispeten yüksek nem taşımakta ve kuzeye bakan yamaçlar, güneye bakan yamaçlara oranla daha fazla nem almaktadır. Bu yamaçlarda bitki örtüsü de daha iyi gelişme göstermekte ve kuzey ile güney yamaçlar arasında bir bitki asimetrisi meydana gelmiş bulunmaktadır.

İlin iç kesimlerinde ilkbahar ve yaz aylarında esen güneyli sıcak yerel rüzgarlar da buharlaşmayı arttırıcı özelliklerinden dolayı bitki hayatı üzerinde olumsuz rol oynamaktadır. Ayrıca Kızılırmak ve Yeşilırmak gibi akarsuların derin yarılmış vadilerinde yer yer kanalize olan rüzgarlar, boğaz çıkışlarında ağaçların hakim rüzgar yönünün aksi yönde eğimlenmişlerdir.

Samsun ilinde ortalama yıllık yağış miktarları her yerde 500 mm'nin üzerindedir (Kavak 500,2 mm; Çarşamba 1025,1 mm). Yağış miktarlarının kıyı dağlarının orta yükseltideki yamaçlarında daha da fazla olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre, yörede en az yağış alan kesimler bile doğal step alanlarına göre oldukça fazla yağış almaktadır. Bu yüzden de ilde doğal step alanları bulunmamaktadır.

Bitkiler için yıllık yağış miktarları yanında, yağışın yıl içindeki dağılışı da önemlidir. Çünkü bitkiler için hayati öneme sahip olan yağışlar vejetasyon devresindeki yağışlardır ve bitkilerin suya duyulan ihtiyaçlarının arttığı devredeki yağış azlığı, bitki hayatını sınırlandırmaktadır. İklim bölümünde belirtildiği gibi Samsun ilinde maksimum yağışlar kıyı kuşağında sonbahara, iç kısımlarda ise ilkbahara; minimum yağışlar da il genelinde yaz mevsimine rastlamaktadır. Havza, Kavak ve Ladik gibi ilin iç kesimlerde yer alan yörelerinde yüksek sayılabilecek ilkbahar yağışları, bitkilerin çimlenme dönemine rastlaması bakımından hayati önem taşımaktadır. Yine, bu yörelerde eriyen kar suları da bitkiler için gerekli suyu karşılamak bakımından önemlidir. İl genelinde yağış miktarının sıcak yaz mevsiminde düşmesi, özellikle iç kesimlerde nemcil türlerin daha çok kuzey yamaçlarda yaşama imkanı bulmasına neden olmuştur. Bu sahalarda yaz başlarında, yağışların sağnak karakterinde olması da suyun bitkilerce kullanımını sınırlandırmaktadır.

7.1.2. Toprak

Bitkiler, toprağı kökleriyle beraber tutundukları mekan olarak kullanma dışında, beslenip büyüyebilmeleri için ihtiyaçları olan besin maddeleri ve suyu da topraktan sağlamaktadır. Şayet toprak, bitki besin maddeleri ve su şartları bakımından uygun durumda ise bitkiler gelişir. Bu bakımdan, bir yörede bitki örtüsü, elverişli iklim şartları yanında uygun toprak şartlarına da ihtiyaç duyar.

Samsun ilinde en yaygın olan toprak grubunu kahverengi orman toprakları oluşturur. Bu topraklar Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının güneyinden başlayarak genişçe bir kuşak halinde yayılış gösterir. Ayrıca, iç kısımlarda da Ladik ile Vezirköprü çevrelerindeki nispeten yüksek sahalarda yer alırlar. Ayrıntıda başlıca yayılış alanlarını

Samsun şehrinin kuzeybatı, güney ve güneybatısı, Bafra ve Taşköy arası, Bafra'nın güney ve güneydoğu kesimleri, Alaçam'da Mezra ve Başpınar kasabaları çevresi, Vezirköprü kuzeyi, Lâdik-Kavak arası, Asarcık çevresi, Lâdik gölü yakınlarında ve Ayvacık çevresi oluşturmaktadır. Bu topraklar bitki besin maddeleri bakımından elverişli olup, üzerlerinde kıyı kuşağında kayın, gürgen, meşe, kestane gibi geniş yapraklı türler ile yükseklerde sarıçam ve göknar gibi iğne yapraklı bitkiler yayılış gösterir. İç kesimlerde ise kahverengi orman topraklarının yayılış sahalarında daha çok meşe ve gürgen gibi türlerin hâkimiyeti söz konusudur.

Samsun ilinde gri-kahverengi podzolik toprakların yayılış gösterdiği sahalarda ise hem kıyı kuşağında, hem de iç kesimlerde su isteği daha fazla olan türlerin hâkimiyeti söz konusudur.

Kavak, Havza, Lâdik ve Vezirköprü yörelerinde yayılışa sahip kestane rengi topraklar üzerinde günümüzde daha çok çalı formunda türler hâkimdir. Tarımın yaygın olduğu bu sahalarda tahribat da fazla olup yer yer antropojen step manzarası ortaya çıkmıştır. Aynı nedenle ilgili olarak bu topraklar humus bakımından da fazla zengin değildir.

Samsun ilindeki kolüvyal topraklar üzerinde ise kıyı kuşağında daha çok ağaç ve çalı, iç kesimlerde ise otsu türler yayılış göstermektedir.

İldeki alüvyal topraklar verimli olmaları nedeniyle bitki hayatı bakımından elverişli alanları oluşturmakla birlikte, hemen tamamen tarıma ayrılmış bulunulmaktadır. Alüvyal toprakların yayılış alanlarında drenaj şartlarının iyi olmadığı alanlarda iç kısımlarda söğüt *(Salix alba)* ve ılgın *(Tamarix sp.)*, kıyı kuşağında ise Kızılırmak Deltası ve kıyı düzlüklerinde olduğu gibi dişbudak *(Fraxinus sp.)* gibi bitkiler gelişme göstermişlerdir.

7.1.3. Relief

Samsun ilinin başlıca relief unsurlarını kıyıda yer alan ve aynı zamanda ülkemizin de en önemli delta ovalarını oluşturan Bafra ve Çarşamba ovaları ile bu ovaların güneyinde yer alan yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanan dağlar, iç kesimde yer alan Akdağ gibi dağlık kütleler ve dağları yaran veya dağlar arasında uzanan derin yarılmış vadiler oluşturmaktadır. Öyle ki kıyı ile Canik Dağları başta olmak üzere, iç kısımlarda da Lâdik ve Vezirköprü depresyon tabanları ile bunları çeviren dağlık alanlar arasında 1.100-1.200 m'yi bulabilen yükselti farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu farklı relief yapısı da bitki örtüsü üzerinde dolaylı yönden etkili olmaktadır. Çünkü yörede alçak alanlardan yükseklere doğru çıkıldıkça sıcaklık değerleri azalmakta, yağışlar genel olarak artmaktadır. Bu durum ise hem kıyıda, hem de iç kesimlerde dağlık alanlara doğru yükselti katlarının ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Nitekim kıyı kuşağında yaklaşık 1.000 m yükseltilere kadar kayın *(Fagus*

orientalis), adi gürgen *(Carpinus betulus)*, mazı meşesi *(Quercus infectoria)* ve kestane *(Castanea sativa)* gibi geniş yapraklı ağaçlardan oluşan türler yaygınken, yüksek kesimlerde ise göknar (*Abies nordmanniana)* ve sarıçam *(Pinus sylvestris)* gibi iğne yapraklı ağaçlardan oluşan türlerin yayılışı önem kazanmaktadır. Samsun'da kıyı dağlarının kuzeye bakan yamaçları ile güneye bakan yamaçları arasında yayılış gösteren türler ile bunların oluşturduğu yükselti katları da farklılık göstermektedir. Nitekim Samsun'un en fazla yağış alan kıyı kuşağı dağlarının kuzeye bakan yamaçları daha nemcil türlerin yayılışına sahne olurken, aynı dağların güneye bakan yamaçlarında su isteği daha az olan bitki türleri hâkim duruma geçmektedir *(Şekil 7.1).* Benzer şekilde ilin iç kesimlerinde de dağların kuzey ve güney yamaçlarında bitki yayılışında ve katların yükselti sınırlarında farklılıklar ortaya çıkmaktadır *(Şekil 7.2,3).*

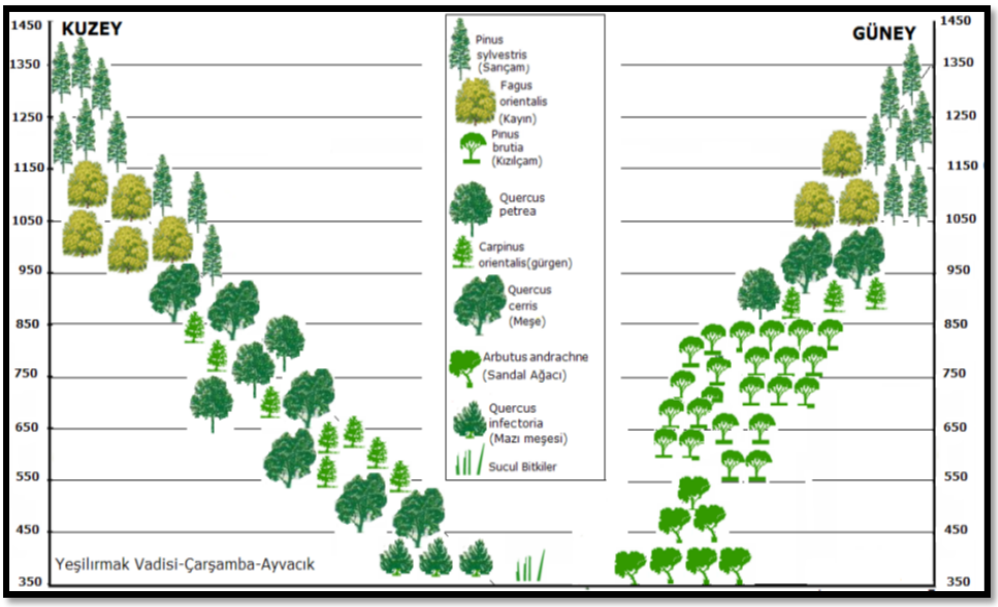

Şekil 7.1. *Yeşilırmak vadisinin Çarşamba-Ayvacık arasında bitki örtüsü kesiti (Karaer, Kutbay, Sağıroğlu Saka 2012'den).*

Samsun ilinde dağların yaklaşık doğu-batı doğrultusunda uzanmaları sıcaklık, ışık ve nem bakımından kuzey ve güneye bakan yamaçlar arasında farklanmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yukarıda da değinildiği gibi kuzeyden gelen nemli hava kütlelerine daha çok maruz kalan kuzeye bakan yamaçlar, güneye bakan yamaçlara göre daha nemli şartlara sahip iken, güneye bakan yamaçlar ise güneş ışınlarını daha dik almakta, daha uzun süre güneşlenmeye maruz kalmakta ve daha sıcak olmaktadır. Bu durum da güneye bakan yamaçlarda ışık isteği daha fazla, nem isteği daha düşük türlerin yayılış göstermesine yol açmaktadır. Özellikle iç kesimlerde yüksek dağlık alanların fazla eğimli kesimlerinde hızlandırılmış erozyon, bitki hayatını sınırlandırıcı bir rol oynamıştır. Akdağ'ın potansiyel olarak orman sınırları içerisinde kalan yüksek kesimlerindeki cılız bitki örtüsü bu durumu doğrulamaktadır.

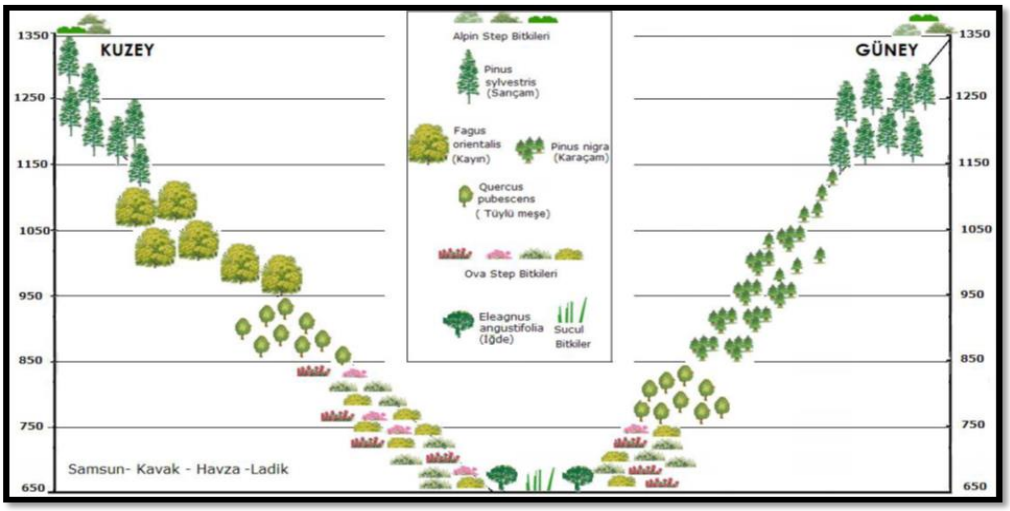

Şekil 7.2. *Samsun ilinde Kavak-Havza ve Ladik yöresinin genelleştirilmiş bitki örtüsü kesiti (Karaer, Kutbay, Sağıroğlu Saka 2012'den).*

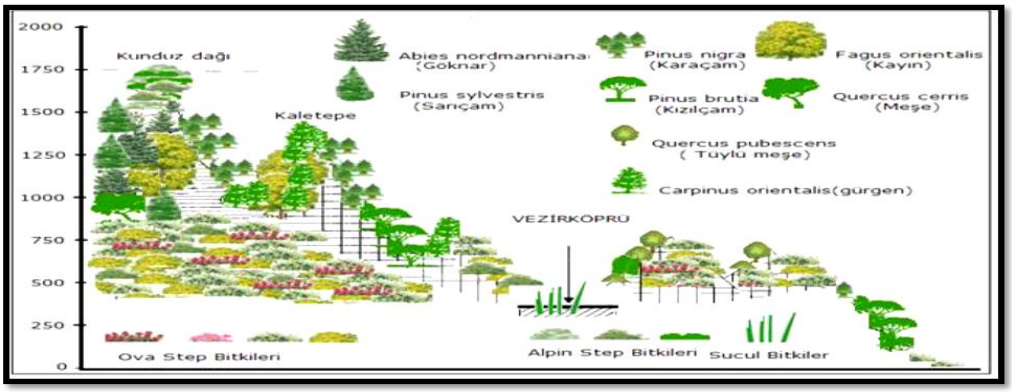

Şekil 7.3. *Vezirköprü yöresinin genelleştirilmiş bitki örtüsü kesiti (Karaer, Kutbay, Sağıroğlu Saka 2012'den).*

7.1.4. Beşeri Etkiler

İnsanlar tarım alanları açmak, yakacak ve yapacak temin etmek, hayvan otlatmak, kasıt ve kaza yangınları gibi yollarla ormanları ilk çağlardan beri tahrip etmektedirler. Bu nedenle doğal bitki örtüsünün görünüşü üzerine, insanların doğrudan etkisi bulunmaktadır. Bu etkinin oranı ise yörelerin yerleşme tarihi ile yakın bir ilişki içerisindedir.

Arkeolojik araştırmalara göre Samsun çevresindeki yerleşmelerin tarihi en az MÖ 3.500 yıllarına kadar götürülebilmektedir. En az 5.500 yılı bulan yerleşme tarihi boyunca gerçekleşen savaşlar, istilalar ve yangınlarla yerleşmeler zaman zaman tahrip olmuş ve tekrardan inşa edilmiştir. Bu sırada, ormanlar da önemli ölçüde tahrip olmuştur. Ayrıca, geçmişten günümüze geçimin büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa

dayanması, tahribatı artırmış, bu durum ormansız alanların ortaya çıkmasına yol açmıştır *(Foto 7.1).* Tüm bunların sonucunda çok daha geniş yer kaplayan ormanlar daralmış, başta yağış gibi iklim özelliklerinin kıyıya göre daha az uygun olduğu iç kesimler olmak üzere ormandan mahrum alanlar yaygınlaşmıştır.

Foto 7.1. *Samsun yöresinde geçmişten günümüze hem kıyı kuşağında hem de iç kesimlerde ormanlar farklı amaçlarla ortadan kaldırılmış, bu yüzden ormansız alanlar yaygınlaşmıştır. Fotoğrafta Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyindeki dağlık alanda ormandan kazanılmış tarım alanları görülmektedir.*

7.2. Bitki Örtüsünün Coğrafi Dağılışı

Samsun ili bitki örtüsü bakımından oldukça zengin durumdadır. Kıyı kuşağı ile iç kesimler arasındaki iklim farklılıkları, yüksek alanlardaki bitki katlaşmaları, sulak alanları, zengin akarsu vadileri, kıyı kumullarının varlığı gibi sebepler ilde bitki çeşitliliğinin fazla olmasına yol açmıştır.

Samsun, endemik bitkiler bakımından da zengin illerimiz arasındadır. Nitekim Karaer, Kutbay ve Sağıroğlu Saka (2012) ilde 26 farklı familyaya ait 111 endemik ve nadir taksonun varlığından bahsetmektedirler.

Samsun ilinin bitki örtüsünü orman, çalı (ağaççık)ve ot formasyonu olmak üzere üç büyük grupta toplamak mümkündür. Bu üç formasyon grubu dışında her üç formasyona ait ağaç, çalı veya ot formunda bitkilerin oluşturduğu göl ve akarsu boyu bitkilerine de ayrı bir alt başlık halinde kısaca değinilecektir.

7.2.1. Orman Formasyonu

Samsun ilinde ormanlar dikey yönde kıyı kuşağında yer yer deniz seviyesinden başlamakta ve 1.500 m yükseltilere kadar çıkabilmektedir. Bununla birlikte kıyı kuşağında başta yerleşme ve tarım alanı elde etme gibi nedenlerle ormanlar çoğu yerde ortadan kalkmış olup, Yakakent kıyıları gibi sınırlı alanlarda ormanlar deniz seviyesinden başlayabilmektedir *(Şekil 7.4).* Bunun yerine il kıyı kuşağında yerleşme ve tarım alanlarının bulunduğu sahalarda orman ya tamamen ortadan kaldırılmış veya da tahribatın fazla ve sürekli olması, yerini çalı katına bırakmasına yol açmıştır.

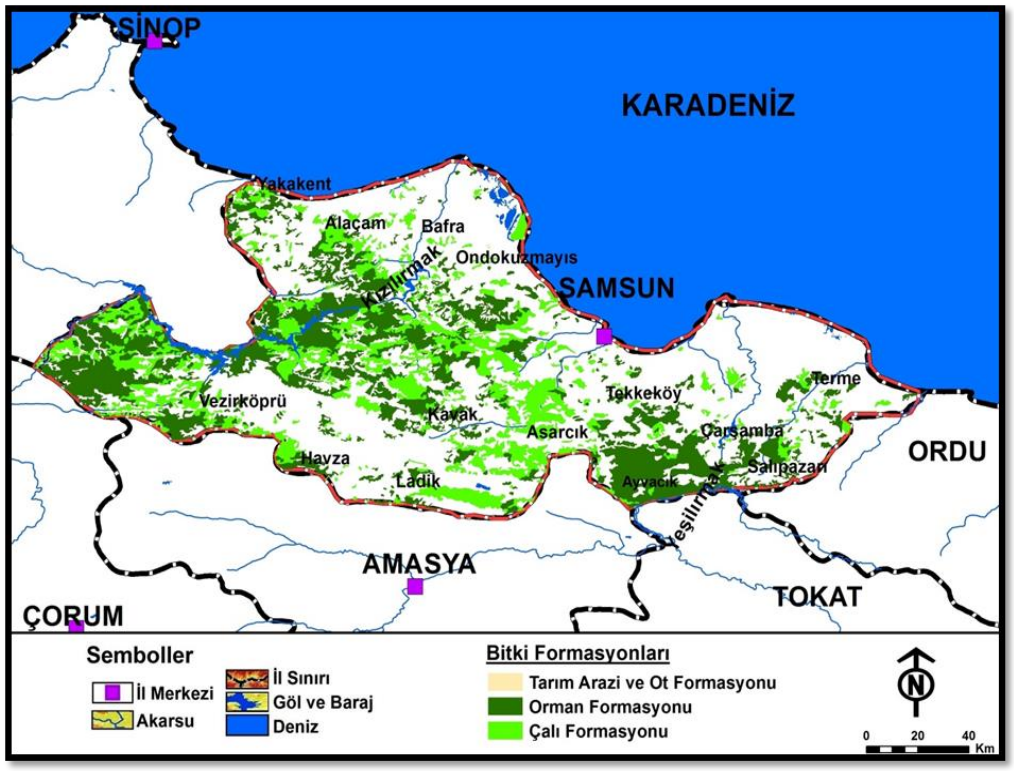

Şekil 7.4. *Samsun ilinde bitki formasyonlarının dağılışı.*

Kıyı kuşağında tahribattan kurtulan alanlarda kayın *(Fagus orientalis)*, gürgen *(Carpinus betulus)*, meşe türleri *(Quercus infectoria, Quercs cerris, Quercus macranthera, Quercus petraea)* ve kestane *(Castanea sativa)* gibi geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar yayılış göstermektedir *(Foto 7.2,3,4).* Ormanaltı örtüsünün de son derece zengin olduğu bu ormanlar yer yer 1.000 m yükseltilere kadar çıkabilmektedir. Kıyı kuşağında bu türlerden daha yüksek kesimlerde de kayına *(Fagus orientalis)* rastlanılmakla birlikte iğne yapraklı türler baskın duruma geçmektedir. İğne yapraklı ağaçlardan oluşan ormanların yaygın elemanları ise göknar (*Abies nordmanniana)* ve sarıçamdır *(Pinus sylvestris)*. Bu türlerden göknar (*Abies nordmanniana)* kıyı dağlarının yüksek kısımlarında yayılış gösterdiği gibi, iç kesimlerde

de Vezirköprü yöresinde Kunduz Dağı ve çevresinde topluluklar oluşturmaktadır. Sarıçamlar *(Pinus sylvestris)* kıyı kuşağının yüksek kesimlerinde yer alırlar. Mesela bu türe Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyindeki dağlık alanda Elmaçukuru ve Erikli köyleri civarında rastlamak mümkündür. Sarıçamlar *(Pinus sylvestris)* Samsun ilinin iç kesimlerinde Akdağ ve Kunduz Dağı gibi dağların yüksek kesimlerinde de önemli topluluklar oluştururlar. Samsun ilinde iç kesimlerde yüksek alanlarda yaygın olan iğne yapraklı ağaç türü ise karaçamdır *(Pinus nigra)*. Karaçam ormanları da ilde daha çok 900-1.300 m yükseltiler arasında yayılış göstermektedir. Karaçamlar *(Pinus nigra)* batıda Kızılırmak, doğuda ise Yeşilırmak ana vadileri ile bunların tabilerinin oluşturduğu vadilerin yüksek kesimlerinde yoğunlaşırlar. Söz konusu sahalarda karaçamlar yükseltisi az olan sahalarda meşelerle *(Quercus petraea, Quercus pubescens)*, daha yüksek alanlarda ise sarıçamlarla *(Pinus sylvestris)* karışık ormanlar oluşturmaktadır.

Foto 7.2. *Ondokuz Mayıs İlçe merkezi güneyinde Karagöl Köyü çevresinde kayın ve meşelerin hâkim olduğu geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar yayılış gösterir.*

Foto 7.3. *Samsun İlinde kıyı kuşağında geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar geniş yer kaplar. Elmaçukuru Köyü güneyinde kayın bu ormanların hâkim elemanını oluşturur.*

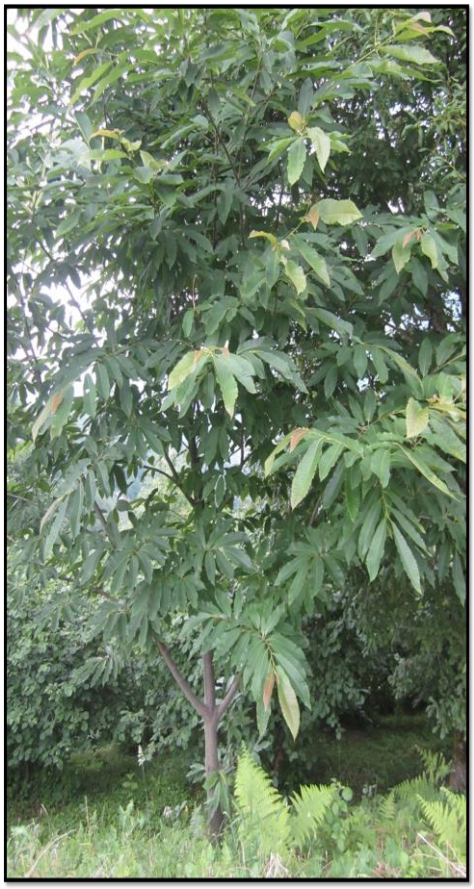

Foto 7.4. *Kıyı kuşağında geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar içerisinde yer yer kestanelere de rastlanmaktadır.*

Kıyı kuşağında orman altı elemanları içerisinde nemcil Karadeniz kökenli türler yanında özellikle az yüksek sahalarda Akdeniz kökenli bitkilere de rastlanmaktadır. Mesela Ondokuz Mayıs ilçe merkezi güneyindeki dağlık alanın kuzeye bakan yamaçlarındaki orman sahasında ormangülü *(Rhododendron ponticum, Rhododendronflavum)* mersin *(Myrtus communis),* geyik dikeni *(Crataegus monogyna*), ateş dikeni *(Pyracantha coccinea*), yabani kızılcık *(Cornusmas),* kuşburnu *(Rosa canina)*, yabani defne *(Daphne pontica),* tavşanmemesi (*Ruscusaculeatus),* karaçalı *(Paliurus spina-christi)* türleri görülmektedir *(Foto 7.5).* Ormanaltı elemanı olarak ormangülü iç kesimlerdeki dağlarda yer yer ancak yüksek ve dağların kuzeye bakan yamaçlarında rastlanmaktadır. Nitekim Lâdik Gölü güneyindeki kütlede kayın toplulukları altında ormangüllerine rastlanmaktadır.

Foto 7.5. *Samsun ili kıyı kuşağında geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanların orman altı elemanları arasında sarı çiçekli ormangülleri de yer alır.*

İlin iç kesimlerindeki ormanlar az yüksek sahalarda büyük ölçüde ortadan kaldırılmış olup, buralarda türler de kıyı kuşağına göre farklılık gösterir *(Foto 7.6)*.

Foto 7.6. *Lâdik Gölü güney ve kuzeyindeki orman alanları başta tarım alanı kazanmak amaçlı olmak üzere büyük ölçüde ortadan kaldırılmıştır.*

Mesela kayın *(Fagus orientalis)* iç kesimlerde sınırlı ve yüksek alanlarda yer alırken, meşe türleri içerisinde de saçlı meşe *(Quercus cerris)* ve tüylü meşe *(Quercus pubescens)* yaygın duruma geçmekte, gürgen türleri içerisinde doğu gürgeni *(Carpinus orientalis)* hâkim olmakta, yer yer ardıç *(Juniperus oxycedrus)* toplulukları dikkati çekmektedir *(Foto 7.7).* Ayrıca iç kısımlardaki ormanlar, kıyı kuşağı ormanlarına göre ormanaltı elemanları bakımından daha fakir olup, buralardaki türlerin daha az nemcil oldukları görülmektedir.

Foto 7.7. *Lâdik Gölü güneyinde yer alan kütle üzerinde kayın ağaçları ormanın hâkim elemanları arasında bulunmaktadır.*

7.2.2. Çalı (Ağaççık) Formasyonu

Samsun ilinde çalı formasyonuna ait türler, hem kıyı kuşağında, hem de iç kesimlerde tahribatın sürekli ve fazla olduğu alanlarda yayılış göstermektedir. Kıyı kuşağında çalı formasyonunu oluşturan türler arasında nemcil Karadeniz elemanlarının yanı sıra Akdeniz kökenli türleri de görmek mümkündür. Yörede de yayılış gösteren bu her iki grup bitkilerin oluşturduğu çalı formasyonuna Karadeniz kıyı kuşağında *"Psödomaki"* adı verilmektedir. Mersin *(Myrtus communis)*, orman gülü *(Rhododendron flavum)*, karaçalı *(Paliurus spina christii)*, saçlı meşe *(Quercus cerris)*, geyik dikeni *(Crataegus monogyna)*, adi muşmula *(Mespilus germanica)*, bodur mürver *(Sambucus ebulus)*, dikenli mersin (Tavşan memesi) *(Ruscus aculeatus)*, adi gürgen *(Carpinus betulus)*, sırımbağı *(Daphne pontica)* vekırmızı meyveli kızılcık *(Cornus sanguinea)* kıyı kuşağında yer alan çalı formasyonu içerisindeki başlıca Karadeniz ve Akdeniz kökenli elemanları oluştururlar *(Foto 7.8,9).*

Foto 7.8. *Karadeniz kıyı kuşağındaki çalı formasyonu elemanlarından muşmula.*

Foto 7.9. *Mert Çayı vadisini batıya bakan yamaçlarında eteklerde çalı toplulukları, yükseklerde ise ormanlar yayılış göstermektedir.*

İlin iç kısımlarında ise çalı formasyonuna ait elemanlar yaygın olarak su isteği daha az olan meşe türleri *(Quercus cerris, Quercus pubescens)* ve ardıçlardan *(Juniperus oxycedrus)* oluşmaktadır. Akdağ'ın etekleri ile Vezirköprü ve Havza depresyonları çevrelerindeki yüksek olmayan alanlarda manzaraya hakim olan çalı formasyonu içerisinde söz konusu türler yaygındır *(Foto 7.10).*

Foto 7.10. *Akdağ'ın etekleri meşe ve gürgenlerin hakim olduğu çalı formasyonu ile kaplıdır. Ladik Gölü kıyısında ise sucul otsu türler yoğunlaşmış bulunmaktadır.*

Kıyı kuşağından farklı olarak Samsun ilinde Kızılırmak ve Yeşilırmak ile bunların kollarına ait vadi tabanlarında, ayrıca daha çok güneye bakan yamaçlarında kocayemiş *(Arbutus unedo)*, sandal *(Arbutus andrachne)*, geniş yapraklı akçakesme *(Phillyrea latifolia)*, tesbih *(Styrax officinalis)* ve tüylü laden *(Cistus creticus)* gibi türler çalı formasyonunun başlıca elemanları durumundadır. Adı geçen türleri vadi tabanlarından 700-750 m yükseltilere kadar rastlamak mümkündür. Pleyistosendeki interglasyal devrelerde Karadeniz kıyı kuşağına kadar sokulan bu türler, iklim şartlarının uygun olması nedeniyle varlıklarını korumuşlardır. Söz konusu Akdeniz elemanları aktüel yayılışa da sahip olup, bu yönleriyle *"anklav"* özelliği gösterirler.

7.2.3. Ot Formasyonu

Samsun ilinde ot formasyonu iç kesimlerdeki depresyon tabaları çevresinde ve Akdağ başta olmak üzere yüksek dağların sub-alpin katında manzaraya hakim bulunmaktadır. Ot formasyonu her iki katda da antropojenik etkilerle ortaya çıkmıştır. Geven *(Astragalus sp.)*, çobanyastığı *(Acantholimon)* ve sığırkuyruğu *(Verbascum sp.)* ot formasyonu içerisinde yaygın olarak bulunan türlerdir.

Vezirköprü, Havza ve Ladik depresyonları çevresindeki step görünümlü alanlar, doğal step sahaları olmayıp mevcut ormanların uzun yıllardır ve aşırı tahribi sonucu ortaya çıkmış antropojen step alanları durumundadır. Nitekim bu sahalarda başta yağış miktarları olmak üzere iklim şartları ağacın yetişmesine uygun olup, doğal bitki örtüsünün step olmasına imkan verecek şartlar bulunmamaktadır. Benzer şekilde Akdağ gibi yüksek dağlık alanların zirvelerine yakın sahalar da günümüzde ağaçtan mahrum olup, bu sahalardaki ormansız görüntü de hemen tamamen insan müdahaleleri ile ilgilidir. Çünkü, Samsun ili sınırları içerisinde doğal alpin kata sahip yükseltiye sahip yüksek kütleler bulunmamaktadır. Karadeniz kıyı kuşağında 2.000-2.200 m'lerde ulaşılan dağ çayırları kuşağına, iç kesimlere doğru gidildikçe biraz daha yükseklerde erişilmektedir. Samsun ilinin en yüksek noktasını oluşturan Akdağ'ın zirvesinde ise yükselti 2.058 m'yi ancak bulmaktadır. Bu dağlık kütlenin yüksek kısımlarındaki ormansız alanlar başta yaylacılık faaliyetleri olmak üzere, beşeri baskılarla ortaya çıkmış olup, zamanla otsu türler manzaraya hakim olmuştur.

Samsun ilinde daha sınırlı olmakla birlikte ot topluluklarının yoğun olarak bulunduğu bir başka sahayı da kıyı kumulları oluşturur. Yeşilırmak ve Kızılırmak deltalarının kıyılarında yer alan ve yer yer 5-6 m yükseltilere ulaşabilen kumullar üzerinde sütleğen *(Euphorbia sp.)*, deniz sarmaşığı *(Calystegia sp.)*, kumsazı *(Ammophila arenaria)*, deniz yoncası *(Medicago marina)*, yabani havuç *(Daucus sp.)* ve kumzambağı *(pancratium maritimum)* gibi türler yayılış gösterir.

Kızılırmak'ın denize döküldüğü yer ile daha batıda bulunan deniz feneri arasındaki kumullar üzerinde kum zambağı *(pancratium maritimum)*, köpek dişi *(cynodon dactylon)*, kara süpürge *(artemisia scoparia)*, kum sarmaşığı *(calystegia soldanella),* soda otu *(salsola ruthenica), otantus maritimus*, *polygonum maritimum* gibi türler hâkim durumdadır.

7.2.4. Göl ve Akarsu Boyu Bitkileri

Samsun ilinde Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarındaki göller ile taban suyu seviyesinin yüksek olduğu sahalarda ve akarsu boylarında nemcil bitki türleri yayılış gösterir. Söğüt *(Salix sp.)*, kızılağaç *(Alnus glutinosa)* ve hayıt *(vitex agnus castus)* gibi türler özellikle delta gölleri çevresinde yaygındır *(Foto 7.11)*. Akarsu boylarında ise söğüt *(Salix sp.)*, kızılağaç *(Alnus glutinosa)*, çınar *(Platanus orientalis)* ve dişbudak *(Fraxinus)* gibi türler topluluk oluştururlar. Söz konusu sulak alanlar ve akarsu boylarında sık rastlanan otsu türlerin başlıcaları ise subiberi *(Polygonum hydropiper)*, nane *(mentha sp.)* ve veronikadır *(Veronica beccabunca)*.

Foto 7.11.*Ondokuzmayıs-Yörükler mevkiinde bulunan Galeriç (su basar) ormarıı (Kaynak: www.dogalhayat.org).*

8.BÖLÜM:
NÜFUS

8.1. Nüfusun önemi

Günümüz dünyasının üzerinde çok durulan konularından biri de nüfustur. Çünkü nüfus, bir yandan en önemli beşerî kaynak, diğer yandan ise bütün problemlerin baş sorumlusudur. Genel olarak ifade edildiğinde nüfus; belirli bir zamanda, belirli bir alanda yaşayan insan sayısı olarak tanımlanabilir. Aşağıda Samsun örneğinde ele alınacağı gibi, bir ülke, bölge ya da il düzeyinde nüfus miktarı ve onun çeşitli özelliklerinin bilinmesi bugünü anlamak ve gelecekle ilgili plânlar yapabilmek açısından son derece gereklidir. Çünkü ülke ya da bölgelerin gelişmişlik ya da geri kalmışlıkları sahip oldukları nüfusun nitelikleri ile ilgilidir. Nüfusun gelişim süreci, kırsal ve kentsel dağılış özellikleri, eğitim ve istihdam şartları gibi hususların bilinmesi bu açıdan çok önemlidir.

Bu bölümde Samsun il nüfusunun Cumhuriyet Dönemi boyunca sayım yıllarına göre gelişim seyri, Türkiye toplam nüfusu içindeki yeri, kırsal ve kentsel dağılışı, nüfusun eğitim, sağlık, istihdam, yaş, cinsiyet, doğurganlık gibi demografik özellikleri ile sosyal ve ekonomik nitelikleri üzerinde durulmuştur**.** Konunun geniş ve hacimli olması nedeniyle Samsun ilindeki *nüfus hareketleri* bu kitapta 9.Bölüm'de değerlendirilmiştir[2]. Rakamsal bilgiler için esas olarak Türkiye İstatistik Kurumu[3] verilerinden yararlanılmıştır.

8.2. Samsun'da il nüfusunun genel özellikleri ve toplam nüfus miktarı

Samsun ili Türkiye'nin kuzeyinde Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alır. Kuzeyde Karadeniz, doğuda Ordu, batıda Sinop, güneyde (doğudan batıya doğru sırasıyla) Tokat, Amasya ve Çorum illeri ile komşudur. TÜİK tarafından yapılan adrese dayalı nüfus tespitlerine göre Samsun ilinin 2014 yılsonu nüfusu ise **1.269.989**'dur. Samsun ilinin toplam yüzölçümü (alanında Türkiye'nin en yetkin kuruluşu olan) Harita Genel Komutanlığı'nın tespitlerine göre **9.352 km^2**dir. Samsun Valiliği Kadastro

[2] Samsun'la ilgili olarak Cumhuriyet Dönemi öncesi nüfus bilgileri İpek 1997 ve Öz 1991'de neşredilmiştir. Cumhuriyet Dönemi nüfusu ise tarafımızdan daha önce Yılmaz 2007b ve Yılmaz 2007c'de yayınlanmıştır. Burada hem önceki bilgilerden yararlanılmış, hem de yeni gelişmeler ve en son açıklanan 2014 yıl sonu rakamları ışığında konu tekrar değerlendirilmiş ve önceki metinler esas alınarak bunlara bazı yeni ilavelerde bulunulmuştur.

[3] *T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü*'nün adı (kısaca *DİE*) *Türkiye İstatistik Kurumu* (kısaca *TÜİK*) olarak değiştirilmiştir. Türkiye'de ilk modern sayımın yapıldığı 1927'den 2000 yılına kadar olan sayımlar DİE tarafından yapıldığı ve yayınlandığı için kaynaklarda bu tarihlere ait veriler için DİE, sonraki tarihlerde yapılan atıflar için ise TÜİK adı kullanılmıştır.

Müdürlüğü'nün yaptığı çalışmalar ve buna dayanarak DİE'nin verdiği rakamlara göre ise doğal ve yapay göl yüzeyleri hariç Samsun'un toplam yüzölçümü 8.950 km^{2}'dir.

8.3. Samsun'da sayım yıllarına göre nüfusun gelişim süreci ve artış hızı

Ülkemizde ilk modern sayımın yapıldığı 1927 yılında Samsun ilinin toplam nüfusu 260.868 olarak tespit edilmiştir. Bu tarihten itibaren il nüfusu bazen hızlı bazen yavaş bir artışla 2000 yılında 1.209.137'e, 2012'de 1.251.722'ye ve 2014'te de 1.269.989'a ulaşmıştır *(Tablo 8.1., Şekil 8.1,2).*

Tablo 8.1. *Samsun il nüfusunun yıllara göre gelişimi ve nüfus artış hızları.*

Sayım dönemi	Türkiye		Samsun	
	Nüfus miktarı	Nüfus artış hızı ‰	Nüfus miktarı	Nüfus artış hızı ‰
1927	13.648.270		260.868	
1935	16.158.018	21,10	337.817	32,31
1940	17.820.950	17,03	363.384	14,59
1945	18.790.174	10,59	407.541	22,94
1950	20.947.188	21,73	475.660	30,91
1955	24.050.763	27,75	549.156	28,74
1960	27.754.820	28,53	654.602	35,13
1965	31.391.421	24,62	755.946	28,79
1970	35.605.176	25,19	821.183	16,56
1975	40.347.719	25,00	906.381	19,74
1980	44.736.957	20,65	1.008.113	21,28
1985	50.664.458	24,88	1.108.710	19,02
1990	56.473.035	21,71	1.158.400	8,77
2000	67.803.927	18,28	1.209.137	4,29
2010	73.722.988	15,88	1.252.693	2,09
2014	77.695.904	13,30	1.269.989	0,65

Kaynak: DİE ve TÜİK verileri

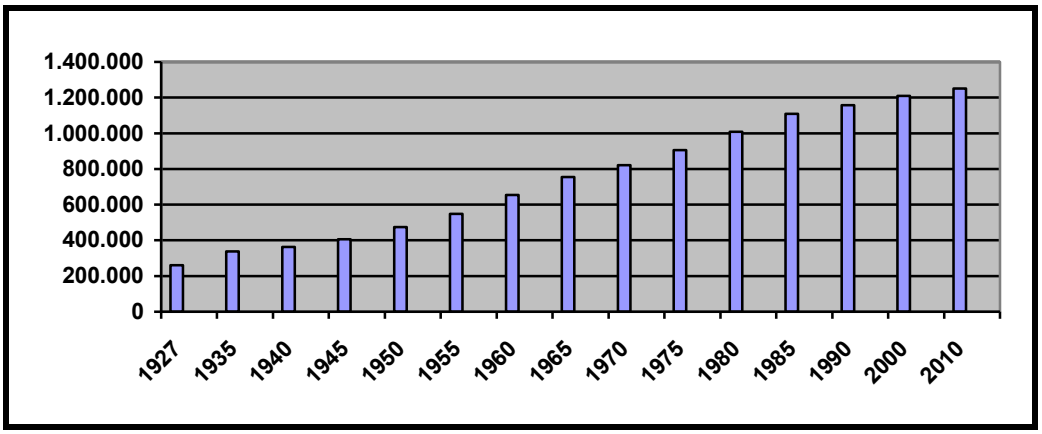

Şekil 8.1. *Samsun il nüfusunun sayım yıllarına göre gelişim seyri.*

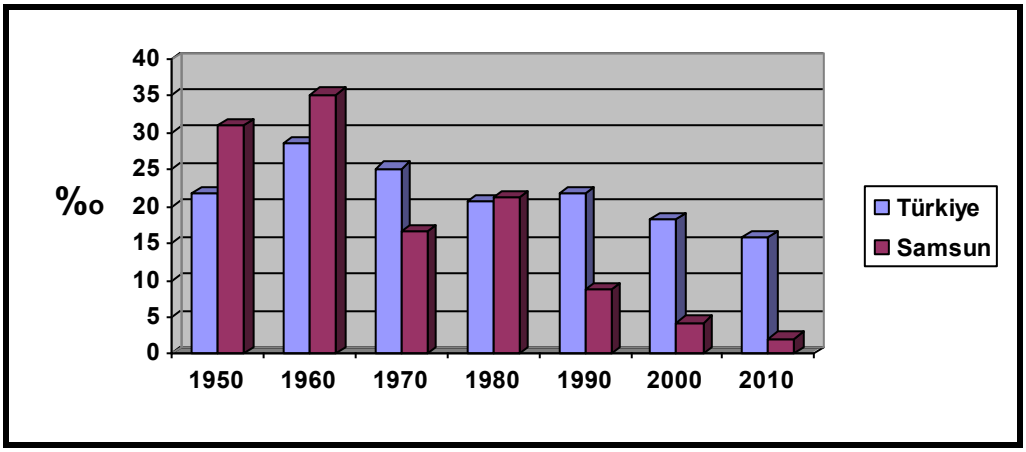

Şekil 8.2. *Türkiye geneli ve Samsun ili nüfus artış hızındaki gerileme.*

İl nüfusunun tarihî gelişim süreci incelendiğinde;

- Türkiye yüzölçümünün % 1,2'si kadar saha kaplayan Samsun il topraklarında km^2'ye 140 kişi düşmekte olup, bu değer Türkiye ortalamasının (96) hayli üstündedir. Nüfus büyüklüğü açısından 1927'de 63 il içinde 17. sırada yer alan Samsun, 2011'de 81 il içinde 16. sırada kendine yer bulmuştur.

- 1927'den 2000'e Türkiye nüfusu 5 kat artarken Samsun il nüfusu 4,6 kat artmıştır. 1927'de Samsun il nüfusu ülke nüfusunun 1,9'una sahipken bu rakam 2011'de 1,68'e gerilemiştir.

- En düşük artışın ‰ 14,6'yla 1935-1940 arasında, en yüksek artışın da ‰ 35,1'le 1955-60 arasında gerçekleştiği görülmektedir. 1927-1960 döneminde Samsun il nüfusu Türkiye ortalamasının üstünde artarken, 1960-2000 arasında Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Özellikle 1980'lerden itibaren Samsun ilinin nüfus artış hızı Türkiye genelinde görülen nüfus artış hızından daha hızlı bir düşüş göstermiştir (Tekeli 2005). 1985 yılına kadar ‰ 20'ler seviyesinde olan nüfus artış hızı 1990'da keskin bir düşüşle önce ‰ 8,8'e, ardından tekrar yarıya yakın bir azalma ile ‰ 4,3'e gerilemiştir. 1990-2000 arası dönemde Türkiye nüfus artış hızı ‰ 18,3 olurken, Samsun ilinde bu değerin ‰ 4,3 olarak gerçekleşmesi Samsun'da doğumların azalmasından değil, 1980'lerden itibaren Samsun ilinde ekonomik gelişmenin yavaşlamasına paralel olarak dışarıya göç vermesi ile ilgilidir.

- Nüfus artış hızındaki gerileme 2000-2010 yılları arasında da dikkati çekecek şekilde devam etmiş; 2000'de ‰ 4,29'dan 2010'da ‰ 2,09'a gerilemiştir. Söz konusu dönem içinde İl Sağlık Müdürlüğü ETF verileri de konuya açıklık getirmesi bakımından önemli veriler içermektedir. Şöyle ki;

2001'de ‰ 16,3 olan doğal nüfus artış, 2002'de ‰ 14,9'a gerilemiş, 2003 ve 2004'te ‰ 8'e düşmüş, 2005'te de ‰ 9 olmuştur. Oranlardaki düşüşü anlamak için

şüphesiz doğum ve ölüm sayılarına da bakmak gerekir. Yine aynı döneme ait ETF verilerine göre toplam ölüm sayıları 2001'de 2.461'den 2005'te 2.292'ye gerileyerek çok az bir düşüş gösterirken, yıllık doğum sayısının 2001'de 22.777'den 2005'te 13.244'e düşmesi son derece dikkat çekicidir. Doğal nüfus artışındaki azalmayı ortaya çıkaran esas sebep (il dışına genç nüfusun göçü ile birlikte) doğum oranlarındaki işte bu gerilemedir.

Fakat son yıllarda nüfus artışı adeta durmuş ve buna bağlı olarak nüfus artış hızı da **2014'de ‰ 0,65** olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 2014 yılı Türkiye yıllık nüfus artış hızı olan ‰ 13,3'ün yarısıdır. Bir karşılaştırma yapmak gerekirse Türkiye geneli yıllık nüfus artış hızı 2010'da ‰ 15,88'den 2014'te ‰ 13,30'a düşerken, Samsun ilinde bu rakamlar 2010'da ‰ 2,09'dan 2014'te ‰ 0,65'e gerilemiştir. Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında Samsun'daki düşüşün ne kadar dramatik olduğu açıkça görülmektedir. Bu gerilemenin geçici mi kalıcı olduğu ileriki yıllarda daha net ortaya çıkacaktır.

Rakamlar topluca değerlendirildiğinde şu sonuca varılabilir; Samsun ili toplam nüfusunda son yıllarda görülen durağanlaşma dikkat çekicidir. Toplam il nüfusunda bir artış olmamasına karşılık, merkez ilçelerde nüfus artarken taşra ilçelerinde nüfusun azalması bize taşra ilçelerinden merkez ilçelere doğru bir göç olduğunu göstermektedir. Doğal nüfus artışı devam ettiğine göre, il genelinde toplam nüfusun artmaması ise doğal yolla artan nüfus oranında bir nüfusun il dışına göç ettiğinin bir göstergesidir. Ayrıca bu tablo bize taşradan il merkezine, taşra ile birlikte il merkezinden de büyük şehirlere kademeli bir göçün varlığını da hissettirmektedir. Rakamlar bize köylerin hızla boşaldığını, aynı zamanda ilçe merkezlerini oluşturan kentlerin ise (batı illerine doğrudan göç eden bir kısım nüfus dışında) bir miktar nüfusu kendilerine çektiklerini, fakat bu merkezlerin kırdan gelenleri barındırma ve istihdam etmede yeterli olmadıklarını, bir süre sonra buradan da tekrar yeni bir göç sürecine katıldıklarını biliyoruz.

8.4. Samsun'da kentsel ve kırsal nüfus

2012 yılı TÜİK verilerine göre il nüfusunun (1.251.722) 411.323'ü (% 33'üi) kırsal kesimde, 840.399'u (% 67'si) de kentlerde yaşamaktaydı. 2013'den itibaren Samsun ilinin tamamı Büyükşehir sınırlarına dahil edildiğinden, bu tarihten itibaren TÜİK tarafından kırsal ve kentsel ayrımı kaldırılarak Samsun ilinin tamamı kentli nüfus kabul edilmiş, ilçelere bağlı köyler de Büyükşehir'in mahalleleri sayılmıştır. Bu nedenle 2012 yılından itibaren Samsun iline ait istatistiklerde köylü (kırsal) nüfus çıkarılmıştır. En son verilen 2012 rakamlarında ise Samsun ilinde kırsal nüfus % 32,9, kentsel nüfus ise % 67,1'dir. Kırsal ve kentsel nüfusun ayrıntılı olarak verildiği son yıl itibarıyla Türkiye geneli ve Samsun'daki dağılım *Tablo 8.2, Şekil 8.3'*de gösterilmiştir.

Tablo 8.2. *Kentsel ve kırsal nüfus oranlarının gelişim seyri (% olarak).*

Yıllar	*Türkiye*		*Samsun*	
	Şehir	*Köy*	*Şehir*	*Köy*
1927	*24,2*	*75,8*	*21,3*	*78,7*
1940	*24,4*	*75,6*	*20,2*	*79,8*
1950	*25,0*	*75,0*	*20,0*	*80,0*
1960	*31,9*	*68,1*	*24,9*	*75,1*
1970	*38,5*	*61,5*	*28,7*	*71,3*
1980	*43,9*	*56,1*	*34,2*	*65,8*
1990	*59,0*	*41,0*	*45,3*	*54,7*
2000	*64,9*	*35,1*	*52,5*	*47,5*
2010	*76,3*	*23,7*	*65,2*	*34,8*
2011	*76,8*	*23,2*	*66,1*	*33,9*
2012	*77,3*	*22,7*	*67,1*	*32,9*
2013	*91,3*	*8,7*	-	-

Kaynak: DİE ve TÜİK Verileri

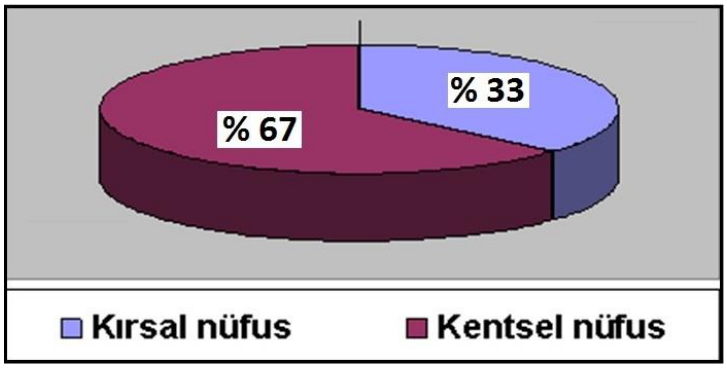

Şekil 8.3. *2012 yılına göre Samsun ilinde nüfusun kırsal ve kentsel dağılış oranları.*

Tarihsel gelişim seyrine baktığımızda; 1927'de ildeki nüfusun % 21,3'ü şehirlerde yaşarken, bu oran 1950'lere kadar yaklaşık olarak aynı düzeyde devam etmiş, bu tarihten itibaren ise şehirlerin lehine sürekli artış göstermiştir. 2011 yılına gelindiğinde kentsel nüfus oranı % 67'ye çıkmıştır. Fakat bu oran yine de ülke ortalaması olan % 76'nın 10 puan altındadır. Samsun kırsal nüfus oranı ile Türkiye illeri arsında 34. sırada gelmektedir.

8.4.1. Kentsel ve kırsal nüfusun ilçelere göre dağılış özellikleri

İlçeler düzeyinde 2011 yılı rakamlarına bakıldığında en fazla kentsel nüfusa sahip yerlerin merkezde bulunan İlkadım (% 98,7), Atakum (% 92,1), Canik (% 78,2) ve Tekkeköy (% 75,4), taşrada ise Bafra (% 60,8) olduğu görülür *(Tablo 8.3).* Diğer ilçelerin tümünde kentsel nüfus oranları kırsal nüfus oranlarının altında yer almaktadır. Bunlardan Asarcık % 13,1 kentsel ve % 86,9 kırsal nüfus oranı ile en altta yer almaktadır. Merkez ilçe hariç 14 ilçe merkezinin ancak 7'sinin nüfusu 10.000'in üstünde olup, diğerlerinde kırsal karakter belirgin haldedir.

Tablo 8.3. *Samsun ilinin (2011 yılı) kentsel ve kırsal nüfus miktarı ve dağılış oranları.*

İlçe	Toplam nüfus	Kentsel nüfus	Kırsal nüfus	Kent (%)	Kır (%)
Merkez					
Atakum	131,355	120,916	10,439	92,1	7,9
Canik	91,861	71,828	20,033	78,2	21,8
İlkadım	312,185	308,251	3,934	98,7	1,3
Tekkeköy	49,245	37,111	12,134	75,4	24,6
Alaçam	29,196	10,828	18,368	37,1	62,9
Asarcık	18,597	2,428	16,169	13,1	86,9
Ayvacık	23,611	6,246	17,365	26,5	73,5
Bafra	143,706	87,416	56,290	60,8	39,2
Çarşamba	137,538	64,160	73,378	46,6	53,4
Havza	44,332	20,293	24,039	45,8	54,2
Kavak	20,405	8,582	11,823	42,1	57,9
Lâdik	17,551	8,507	9,044	48,5	51,5
19 Mayıs	24,249	11,141	13,108	45,9	54,1
Salıpazarı	19,902	6,177	13,725	31,0	69,0
Terme	74,486	30,866	43,62	41,4	58,6
Vezirköprü	104,317	27,987	76,33	26,8	73,2
Yakakent	9,193	5,059	4,134	55,0	45,0
TOPLAM	1.251.729	827,796	423,933	66,1	33,9

İl nüfusunun ilçelere göre dağılışı ve ilçeler düzeyinde kentsel ve kırsal nüfus oranlarının gelişim seyri konusunda şunlar söylenebilir:

- 2011 yılı rakamlarına göre Samsun'da nüfusun % 33,9'u kırsal alanda, % 66,1'i ise kentlerde yaşamaktadır. Yıllık nüfus artış hızları değerlendirildiğinde gerek kentsel alandaki gerekse kırsal alandaki artış hızları Türkiye ortalamasından daha düşüktür.

- Samsun il genelinde kırsal ve kentsel nüfus oranları değişmeye devam edecek, kentsel nüfus oranı artacak, kırsal nüfus oranı daha da düşecektir. Kırdan ayrılan nüfus önce en yakındaki il ve ilçe merkezlerine gidecek, burada başta istihdam imkânları olmak üzere aradığını bulamadığında doğrudan veya kademeli olarak büyük şehirlere yönelecektir. Nitekim Bafra Ovası köylerinde tespit ettiğimiz durum bunu açıkça göstermektedir (Yılmaz 2007). Tarımsal faaliyetten yeterli geliri elde edemeyen ova köylüsü önce Bafra ilçe merkezine göç etmekte, burada da aradığını bulamadığında başta İstanbul olmak üzere Bursa ve Kocaeli gibi sanayileşmiş batı illerine yönelmektedir.

- İl genelinde nüfusun köylere göre dağılışına bakıldığında da dikkat çekici özellikler göze çarpmaktadır. *2000 yılı verilerine* göre Samsun'da bulunan 951 köy içinde nüfusu 1.000-2.000 arası olan köy sayısı sadece 78'dir. Köylerin büyük kısmı az nüfusludur. Örneğin 951 köyden 256'sının nüfusu 250'nin altında, bunlar içinde 57 köyün nüfusu ise 100 kişinin de altındadır.

- 2014 yıl sonu verilerine göre Samsun il genelinde nüfusu 250 kişinin altına düşen köy sayısı 400'e ulaşmıştır *(Tablo 8.4).* Bunlardan 28'inin nüfusu 50 kişinin de altındadır. Havza'nın gelincik köyü 23 kişi ile Samsun ilinin en az nüfuslu köyüdür.

Tablo 8.4. *DİE 2002 ve 2014 verilerine göre Samsun ilinde kırsal yerleşmelerin nüfus gruplarına göre dağılışı.*

Nüfus grupları	*2002 yılı*		*2014 yılı*	
	Kırsal yerleşme sayısı	*Nüfus toplamı*	*Kırsal yerleşme sayısı*	*Nüfus toplamı*
0 – 250	*256*	*40.190*	*400*	*57.422*
251 – 500	*334*	*122.906*	*387*	*132.923*
501 – 750	*185*	*112.577*	*163*	*99.976*
751 – 1.000	*98*	*85.098*	*65*	*58.195*
1.001 – 1.250	*40*	*44.294*	*47*	*53.647*
1.251 – 1.500	*24*	*33.064*	*24*	*34.433*
1.501 – 1.750	*11*	*17.689*	*18*	*29.406*
1.751 – 2.000	*3*	*5.758*	*12*	*21.976*
Köy/Mahalle toplamı	*951*	*461.576*	*1.116*[4]	*487.978*

- Köylerin büyük kısmının az nüfuslu olması yanında, buna bir de köylerin mahallelerden ve tek tek evlerden meydana gelen dağınık yapısı eklendiğinde durum daha sıkıntılı bir hal almaktadır. Çünkü köylerin az nüfuslu ve dağınık yerleşme dokusuna sahip olmaları sadece hizmet götürmede zorluklara yol açmamakta, ayrıca getirilen hizmetin maliyetini de arttırmaktadır. Hizmetlerin aksaması kırdan kente göçü teşvik ederken, göçe katılımın artması da köye getirilen hizmetleri âtıl duruma sokmakta, böylece sonu belirsiz bir *sarmal durum* ortaya çıkmaktadır. Genel olarak göçe katılan öncü nüfus aktif ve kendine güvenen kişilerden meydana geldiği için, bu tür insanlarını kaybeden kırsal yerleşmeler beşeri sermayelerini ve toplum önderlerini de kaybetmiş olmaktadırlar. Bu durumda köyler daha da içine kapanık hale gelerek her şeylerini devletten bekleyen, girişimci ve katılımcı ruh taşımayan bir kırsal yapının ortaya çıkmasına zemin hazırlamakta, yine bu durum sonucunda da geri kalmışlığı arttıran ve tekrar göçü besleyen ikinci bir sarmal yapı ortaya çıkmaktadır.

8.4.2.İlçelere göre nüfus yoğunlukları

Nüfus yoğunluğu, 1 km^{2}'ye düşen insan sayısıdır. Samsun ilinin toplam yüzölçümü 9.352, göl yüzeyleri hariç 8.950 km^{2}'dir. Samsun ilinde km^{2}'ye düşen nüfus 1927 yılında 28 kişi iken, bu rakam 2011'de 138 kişi olmuştur. 2014 verilerine göre km^{2}'ye düşen nüfus il genelinde 2 puan düşerek yaklaşık olarak sabit kalmıştır. Fakat

[4] Buradaki rakamın geçmişteki toplam köy sayısından fazla çıkması il ve ilçe merkezleri ile beldelere ait mahallelerin de bu rakama dahil olmasındandır. Daha önce de bahsedildiği gibi, artık köy yok, mahalle vardır. Buna göre il genelinde 1116 köy/mahallenin nüfusu 2000'in altındadır. Bunlardan 787'sinin nüfusu ise 500 kişinin altındadır.

ilçelere baktığımızda; Alaçam, Asarcık, Ayvacık, Havza, Salıpazarı ve Vezirköprü'de 2 ve daha fazla düşüş, merkez ilçeler ve Çarşamba'da bir miktar artış vardır *(Tablo 8.5)*.

Tablo 8.5. *İlçelerin toplam nüfusları, yüzölçümleri ve nüfus yoğunlukları.*

İlçe	*Yüzölçümü (km^2)*	*2011 Toplam nüfus*	*Nüfus yoğunluğu*	*2014 Toplam nüfus*	*Nüfus yoğunluğu*
Merkez	*1055*	*584.646*	*554*	*620.255*	*+ 588*
- Atakum	*-*	*131,355*	*-*	*158.031*	
- Canik	*-*	*91,861*	*-*	*95.560*	
- İlkadım	*-*	*312,185*	*-*	*317.085*	
- Tekkeköy	*-*	*49,245*	*-*	*49.579*	
Alaçam	*597*	*29,196*	*49*	*27.238*	*- 46*
Asarcık	*231*	*18,597*	*80*	*17.448*	*- 76*
Ayvacık	*399*	*23,611*	*59*	*21.344*	*- 53*
Bafra	*1.507*	*143,706*	*95*	*142.556*	*95*
Çarşamba	*641*	*137,538*	*215*	*136.964*	*+ 217*
Havza	*770*	*44,332*	*58*	*41.959*	*- 55*
Kavak	*700*	*20,405*	*29*	*20.251*	*29*
Lâdik	*464*	*17,551*	*38*	*16.979*	*- 37*
19 Mayıs	*245*	*24,249*	*99*	*24.391*	*99*
Salıpazarı	*453*	*19,902*	*44*	*19.167*	*- 42*
Terme	*455*	*74,486*	*164*	*72.599*	*- 160*
Vezirköprü	*1.798*	*104,317*	*58*	*99.904*	*- 56*
Yakakent	*38*	*9,193*	*242*	*8.934*	*- 235*
TOPLAM	*9.352**	*1.251.729*	*138*	*1.269.989*	*- 136*

*Bu rakama göl alanları dâhildir. Kaynak: Harita Genel Komutanlığı ve TÜİK

Nüfus yoğunluğunun ilçelere göre dağılışına bakıldığında 588 kişi ile (Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy'den oluşan) Merkez ilçeler başta gelirken, bunu takip eden 5 ilçe sırasıyla Yakakent (235), Çarşamba (217), Terme (160), 19 Mayıs (99), Bafra'dır (95). İç kesimde yer alan Kavak, Salıpazarı, Ayvacık ve Vezirköprü ise düşük nüfus yoğunlukları ile dikkati çeken ilçelerdir.

Nüfus yoğunluğunun ilçeler düzeyinde dağılışına bakıldığında dikkat çeken bir diğer husus da, sahile yakın ilçelerin daha fazla ve daha yoğun nüfusa sahip olmaları, iç kısımda kalan ilçelerin ise bunun tersi özellikler göstermesidir. Bunda şüphesiz Çarşamba ve Bafra ovalarının tarımsal potansiyeli kadar, kıyı kesiminin iklim ve ulaşım şartlarını da etkisi büyüktür. İç kısımların ise dağlık ve engebelik yapısı yanında tarım ve sanayiden de yoksun olmaları ortaya bu sonucu çıkarmıştır.

8.5. Nüfus dağılışına etki eden faktörler

Samsun il genelinde nüfus dengeli ve düzenli dağılmamıştır. Bunun sebeplerini fizikî ve beşerî faktörler olarak iki başlık altında özetleyebiliriz.

8.5.1. Fizikî faktörler

Samsun ilinde nüfusun dağılışına etki eden çok sayıda fizikî faktör vardır. Bunlardan bazıları şunlardır;

-Samsun ili genel olarak Karadeniz ikliminin etkisi altındadır. Kıyı kuşağı denizin tesiri ile daha yumuşak hava şartlarına sahipken iç kesimlere geçtikçe karasallık artmaktadır. Kıyı ile iç bölgeler arasındaki bu iklim farkı nüfus ve yerleşmenin kıyı kuşağında toplanmasında etkili olmuştur.

-Samsun ilinde nüfus ve yerleşmenin dağılışında yüzey şekilleri ve bakı faktörünün de etkisi büyüktür. İlde nüfus esas olarak kıyı kuşağında denize bakan hafif eğimli yamaçlar ile delta düzlükleri üzerinde toplanmıştır.

-Kıyı ile iç kesimler arasında doğu batı doğrultulu olarak uzanan Canik Dağları'nın nispeten yüksek kesimleri hariç, az veya çok ilin hemen her yerinde nüfus ve yerleşmelere rastlansa da, iç kesimlerde özellikle platolar sahasında toplu yerleşmeler hâkimken, dağlık bölgenin yamaç kısımlarında dağınık yerleşme düzeni görülür. Üstelik bu dağınık yerleşmeler Doğu Karadeniz Bölümü'nde görülen ve tek tek evlerden meydana gelen yerleşme şeklinin hemen hemen aynısıdır.

-İlginç olan durum Bafra ve Çarşamba ovalarında da kırsal yerleşmelerin dağınıklığına bağlı olarak nüfus da düzensiz dağılmıştır. Ova üzerinde görülen dağınık yerleşmelerin sebebi (göçmenlerin dağınık olarak yerleştirilmesi gibi tarihsel faktörler yanında) fizikî nedenlere dayanmaktadır. Bafra Ovası'nda olduğu gibi, sulak alanların geniş yer tutuğu sahalarda göllere komşu kesimlerde taban suyunun yüksek olması, hem tarımsal faaliyeti hem de buna bağlı nüfus dağılışını olumsuz etkilemektedir.

8.5.2. Beşerî faktörler

Nüfus dağılışına etki eden beşerî faktörlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların başında *göçler* gelmektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Kafkasya bölgesinden gelen göçmenler ile Cumhuriyet Dönemi'nde Balkanlardan gelen mübadillerin devlet eliyle yerleştirilmesi bugün ilde görülen nüfus ve yerleşme kalıbının ana hatlarını ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Diğer sebepler ise;

- Çarşamba ve Bafra ovaları gibi Türkiye'nin 2. ve 3. büyük deltalarına sahip olma ve bu ovalarda yapılan sebzecilik vb. ticarî tarım faaliyetleri.

- Çarşamba ve Terme gibi düz alanlarda uzun yıllardır yapılan kavakçılık ve son dönemlerde yoğunluk kazanan fındık dikimi sonucunda ekili alanların dikili hale gelmesiyle her iki faaliyetin de (sahipleri açısından) nüfusun başka yerde ikâmet etmesine imkân vermesi.

- Denize kıyısı olması ve geçmişten gelen tecrübe ve birikimi ile balıkçılık sektöründe Türkiye'nin önde gelen illerinden biri olması, balıkçılığa bağlı olarak kıyı kesimlerde çok sayıda kişiye sunduğu imkânlar.

- Başta tütün olmak üzere buğday, ayçiçeği, şekerpancarı gibi sanayi bitkileri yetiştiriciliği. Bunlardan özellikle tütün yetiştiriciliğinin bütün yıla yayılan yetişme süresi ve fazla emek istemesi nedeniyle nüfusu uzun yıllar kırda tutabilmesi, ayrıca Tekel ürünü olması nedeniyle de (son yıllarda değişmekle birlikte) sağladığı garantili gelir sayesinde kalabalık ve büyük köyleri ayakta tutması. Bafra yöresi uzun yıllar tütün tarımı sayesinde nüfusunu muhafaza etmiş, yakın yıllarda tütün tarımına kota getirilmesi ile köyler adeta çöküş yaşamış ve hızla nüfus kaybetmeye başlamışlardır.

- Bakır, Azot, Yem Sanayi, Tekel Sigara Fabrikası, Yaprak Tütün İşleme Atölyelerinin sağladığı istihdam, bu istihdama bağlı olarak gerek başka illerden, gerekse kırdan aldığı göçü şehirde tutması.

- Bölgesinde ticarî ve idarî merkez olma durumu: DSİ, Karayolları, İller Bankası, Köy Hizmetleri gibi kurumların bölge müdürlüklerinin burada olması yanında, özel sektöre ait banka, sigorta vb. kurumlar ile bazı şirket ve kuruluşların bölge yönetimlerinin de burada bulunması.

- İç Anadolu ile Karadeniz arasında köprü vazifesi gören ulaşım kolaylığı, bu kolaylığı ortaya çıkaran deniz ve hava limanları, demiryolu ve karayolu bağlantılarına sahip olması. Bu konumundan dolayı nakliyecilik alanında çok sayıda kişiye iş imkânı sunması.

- Eğitim, sağlık, para ve bankacılık gibi alanlarda nispeten geniş bir hinterlanda sahip olması. Eğitim ve sağlık alanında kendine olan yeterliliği.

- Üniversite ve askerî tesislere bağlı olarak dışarıdan nüfus çekmesi, idarî merkez olması nedeniyle çok sayıda memur ve ailesine ev sahipliği yapması.

- Geçmişte oynadığı tarihsel rol. Yerel yönetimlerin kendilerini bu tarihî role uygun olarak il genelinde bir şeyler yapmak zorunda hissetmeleri.

- Uzun kıyılar, geniş plajlar, termal kaynaklar vb. turizm potansiyelinin varlığı. Bu potansiyele bağlı olarak (Havza gibi) bir kısım yerleşmelerin varlıklarını sürdürmeleri, Kurupelit-Yörükler arasında olduğu gibi yazlık sayfiye yerleşmelerinin ortaya çıkması.

- Samsun en fazla göçü doğusundaki illerden almıştır. Gelenlerin denize olan tutkunlukları onları hep denize yakın yerlere yerleşmeye sevk etmiş, böylece Karadeniz sahilinden gelenler Samsun'da da yine yerleşmek için çoğunlukla kıyı kesimleri (denizi gören yerleri) tercih etmişlerdir.

- Gerek muhaceret, gerekse mübadele sırasında bölgeye gelen göçmenlerin yerleştirilmesi sırasında takip edilen uygulamaların etkisi.

8.6. Nüfus değişiminde rol oynayan unsurlar

Bunlar doğumlar, ölümler ve *göçler*dir. Aşağıda doğumlar ve ölümler ele alınmış, göçler ise bir sonraki bölümde (9.Bölüm'de) değerlendirildiği için burada ayrıca bahsedilmemiştir.

8.6.1. Doğumlar (doğurganlık)

Doğurganlık 15-49 yaş arası her 1000 kadına düşen çocuk sayısı olarak tanımlanır. Samsun ilinde doğurganlık oranları 1960 yılına kadar sürekli artış göstermiş ve bu tarihte (1960 yılında) 1000 kadına 747 çocuk seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren azalma başlamış 2000 yılında rakam yarıya inmiş, % 54 civarında bir azalmayla 1000 kadında ($‰$) 347 çocuğa kadar düşmüştür (DİE 2002).

Doğurganlıkta kullanılan bir başka kriter de kadınlarda doğurganlık yaşının sonu olan 45-49 yaş grubuna gelen ve bunu geçen kadınlar içinde her 1000 kadının o yaşa kadar sahip olduğu çocuk sayısıdır. Bu açıdan bakıldığında da doğurganlığın Samsun'da yine büyük bir hızla düşmüş olduğu görülmektedir. 1970 yılında 45-49 yaş grubu kadınların sahip oldukları ortalama çocuk sayısı 5,8 iken bu rakam 2000'de 4,1'e gerilemiştir (DİE 2002).

Doğurganlık kır ile kent arasında da farklılık gösterir. Samsun'da 15-49 yaş grubu kadın nüfus içinde il merkezinde bulunan bir kadın 1,95 çocuk doğururken, bu sayı ilçe merkezlerinde 2,32; köylerde ise 3,11'dir (DİE 2002).

İl Sağlık Md. verilerine göre 2001 yılında 15-49 yaş arası kadın sayısı 343.289; doğum sayısı ise 22.777 iken, 2005'te aynı yaşlardaki kadın sayısında büyük bir değişiklik yaşanmazken (338.614) doğum sayısı % 60'a yakın keskin bir düşüşle 13.244'e gerilemiştir.

2010 yılında Samsun'da 17.762 doğum gerçekleşmiş olup, bunun 9.174'ü erkek, 8.588'i ise kızdır. Bu sayı Türkiye toplam doğumlarının % 1,43'üne karşılık gelmektedir. 10 yıl öncesinde (2001'de) bu rakamın % 1,90'olduğu düşünülürse Samsun nüfusunda bu alanda da bir gerilemenin olduğu açıktır. Yine 2010 yılı verilerine göre en fazla doğum 25-29 yaş grubundaki annelerde (5.642) olmuştur.

8.6.2. Ölümler

Bir ülke ya da bölgenin geri kalmışlık ya da gelişmişliğini ortaya koyan en önemli göstergelerden biri bebek ölüm oranlarıdır. DİE (2002) verilerine göre Samsun ilinde 1967'de 1000 canlı doğumda yaklaşık 157 bebek ölürken, 1997'de bu sayı 48'e düşmüştür. İl Sağlık Md. verilerine göre ise bebek ölüm oranı 2005'te %o 11'e kadar gerilemiştir. 2014 yıl sonu verileri göre ise bu rakam %o 6,2'dir *(Şekil 8.4).*

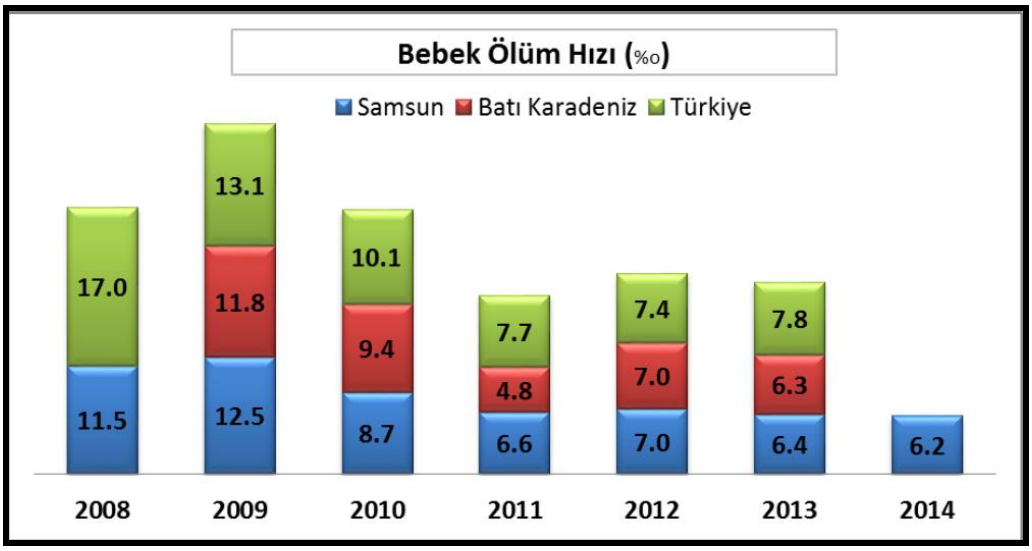

Şekil 8.4. *Yıllara göre bebek ölüm hızı (Kaynak: Samsun İl Sağlık Md. 2014 verileri)*

Bebek ve çocuk ölümlerindeki bu düşüş çok önemlidir. Çünkü bebek ölümlerinde Türkiye ortalaması %o 35 civarında olup, gelişmiş ülkelerde bu oran %o 10'un altındadır. Samsun bu rakamlarla gelişmiş ülke ortalamalarını yakalamıştır. Bebek ölümlerindeki düşüşün bir diğer önemi de, bebek ölümleri ile doğurganlık arasındaki ilişkidir. Bebek ölümlerinin fazla olduğu ülke ve bölgelerde (çocukların yaşama garantisinin olmayışı, ailelerin nesillerini devam ettirme içgüdüleri gibi etkenlerle) doğurganlık da fazladır. Bebek ölümleri düştüğünde (bu doğacak her bebeğin hayatta kalma ümidinin artması demek olduğundan) doğurganlık da düşmektedir. Günümüz dünyasında gelişmiş ülkelerde bebek ölüm oranları düşük, buna bağlı olarak doğurganlık da düşüktür. Geri kalmış ülkelerde de bunun tersi görülür. İşte Samsun'da da bebek ölüm oranlarının bu kadar düşmesi, doğurganlık oranlarının daha da düşeceğinin bir göstergesidir. Bu arada İl Sağlık Müdürlüğü verilerine göre Samsun'da doğumlarda anne ölümleri de oldukça gerilemiş ve yüzbinde 5,8'e kadar düşmüştür. Bu başarıda Sağlık Müdürlüğü'nün hamile takip sistemi ve son yıllarda büyük gelişme gösteren sağlık sektörü ve hastaları zamanında hastaneye ulaştıran acil yardım sisteminin de büyük rolü vardır.

Genel olarak ölümlere bakıldığında 2010'da il genelinde 5.174 olan toplam ölüm sayısı 2013'te 7.224 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamın yarıdan fazlası (3.558 kişi) 75 yaşın üzerindeki ölümlerdir. Ölüm sebeplerine bakıldığında en fazla dolaşım sistemi hastalıkları dikkati çekmektedir.

8.7. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısı

Yaş, kişinin bitirmiş olduğu yaş, cinsiyet oranı ise her 100 kadın için erkek sayısıdır. Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısındaki değişimi daha net görebilmek için nüfus

piramitlerinden yararlanılır. *Şekil 8.5'*de Samsun İl Sağlık Müdürlüğü'nün hazırladığı 2014 yılına ait nüfus piramidi görülmektedir. Piramidin tabanındaki daralma dikkat çekicidir. Bu durum ilde doğumlar yoluyla nüfus artışının gerilediğinin göstergesidir.

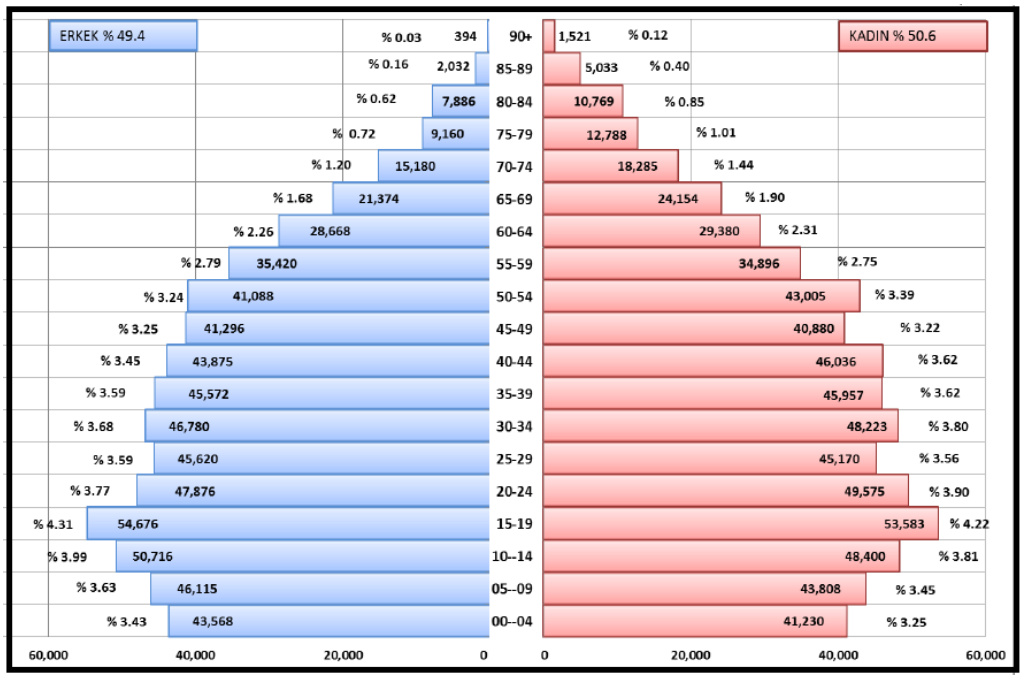

Şekil 8.5. *Samsun'un 2014 yılı nüfus piramidi; cinsiyet oranı, dar aralıklı yaş grupları ve yüzdelik oranları (Kaynak: Samsun İl Sağlık Md.).*

Tablo 8.6. *Yıllara göre genç ve yaşlı nüfus gruplarındaki değişim (% olarak)*

	0-14		*15-64*		*65 +*	
	Türkiye	*Samsun*	*Türkiye*	*Samsun*	*Türkiye*	*Samsun*
2009	*26,0*	*24,2*	*77,0*	*67,3*	*7,0*	*8,5*
2010	*25,6*	*23,6*	*67,2*	*67,5*	*7,2*	*8,9*
2011	*25,3*	*23,1*	*67,4*	*67,7*	*7,3*	*9,2*
2012	*24,9*	*22,6*	*67,6*	*66,9*	*7,5*	*9,5*
2013	-	*22,0*	-	*68,3*	-	*9,7*

*Nüfusun cinsiyet özellikleri*nin bilinmesi insanların evlilik, doğum, göç ve iş hayatına katılma oranlarının belirlenmesi bakımından önemlidir. Örneğin göçe katılan nüfus öncelikle erkek olduğu için, Türkiye'de göç veren illerde kadın nüfus fazlası, göç alan yerlerde erkek nüfus fazlası dikkati çeker.

DİE verilerine göre Samsun'da 1927-1940 döneminde 100 kadına 102 erkek düşerken, bu oran 1945-1975 arasında değişmiş, 1975'den sonra ise sürekli azalmıştır. 2000'de 100 kadına 94 erkek düşmektedir. Herhangi bir yerde normal

şartlarda kadın ve erkek oranlarının birbirine çok yakın hattâ eşit olması beklenir. Bu durumun istisnası göçlerdir. Samsun'da kadın nüfus fazlalığının ilin göç vermesi ile bir ilgisinin olduğuna şüphe yoktur.

2014 yılı verilerine göre Samsun toplam il nüfusunun (1.269.989) % 49,4'ü erkek (627.296), % 50,6'sı kadındır (642.693). Bütün sayımlarda olduğu gibi Samsun'da kadın nüfus hem kentlerde, hem de kırlarda yine bir miktar fazladır.

Evlenme – boşanma istatistiklerine bakıldığında ise; 2002-2013 yılları arasını kapsayan 10 yıllık dönemde Türkiye genelinde evlenme sayısı % 17,6 artarken Samsun'da % 3,9 azalmıştır. Boşanmalara bakıldığında ise, yine aynı dönemde boşanma sayısı Türkiye genelinde % 31,5 artarken, Samsun'da % 11,7 azalmıştır.

8.8. Ortanca yaş

Burada ortalama yaştan da bahsetmek gerekir. Ortalama (medyan) yaş, nüfusun yaş yapısının yorumlanmasında kullanılan bir ölçüttür. Samsun ilinde 1940-1975 yılları arasında genel olarak 18 olan medyan (ortalama) yaş, 1975-2000 arasında sürekli yükselerek 2000 yılında 25'e (erkekler için 25,1 kadınlar için 25,7) yükselmiştir (DİE 2002). Türkiye geneline bakıldığında 2011'de ortanca yaş 29,22 iken, bu rakam Samsun'da daha yüksek çıkmış ve 31,99 olmuştur. Türkiye geneli 2013 yılında 30,4'e, 2014 yılında da önceki yıla göre artış göstererek 30,7'ye çıkarken Samsun'da bu rakamlar Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir *(Tablo 8.7).*

Tablo 8.7. *Cinsiyete göre ortanca yaş (2013)*

	Ortanca (Medyan) Yaş			
	Toplam	*Erkek*	*Kadın*	*Nüfus yoğunluğu*
Samsun	*32,9*	*32,2*	*33,6*	*139*

Doğurganlık azaldıkça bebek nüfus sayısı gerileyerek mevcut nüfus içinde orta ve ileri yaş nüfus oranının artmasında etkili olmakta, bu da medyan yaşı yükseltmektedir. Bu ve buna benzer gelişmeler ülkemiz kamuoyunda nüfusun giderek yaşlandığı ve genç nüfusa olan talebi arttırdığı, bu yüzden de doğumların teşvik edilmesi gerektiği şeklindeki siyasi söylemleri beraberinde getirmektedir.

8.9. Nüfusun eğitim durumu

Samsun il nüfusu içinde okur-yazarlık oranı 2013 yılı rakamlarına göre erkeklerde % 98,7; kadınlarda ise % 93,4'dür, (1935 yılında bu oranlar erkekler için % 29, kadınlar için ise % 7,8'di).

Okur-yazar olmayan nüfusa bakıldığında erkeklerde bu oran % 1,3; kadınlarda ise % 6,6'dır. TÜİK 2010 yılı verilerine göre Samsun'da okur-yazarlık oranı % 93, 2011 yılsonu verilerine göre ise % 94,85'tir. Okur-yazar olmayan nüfus oranının daha da

aşağılara çekilmesi ve % 100'lük okur-yazar oranına ulaşmak için çabalar devam etmektedir. *Şekil 8.6*'da Samsun il nüfusunun bitirilen son eğitim kurumuna göre % olarak dağılımları, *Şekil 8.7*'de rakam olarak bunların değerleri gösterilmiştir. *Tablo 8.8'de* ise derslik, öğrenci ve öğretmen sayıları ile öğretmen başına düşen öğrenci miktarları verilmiştir.

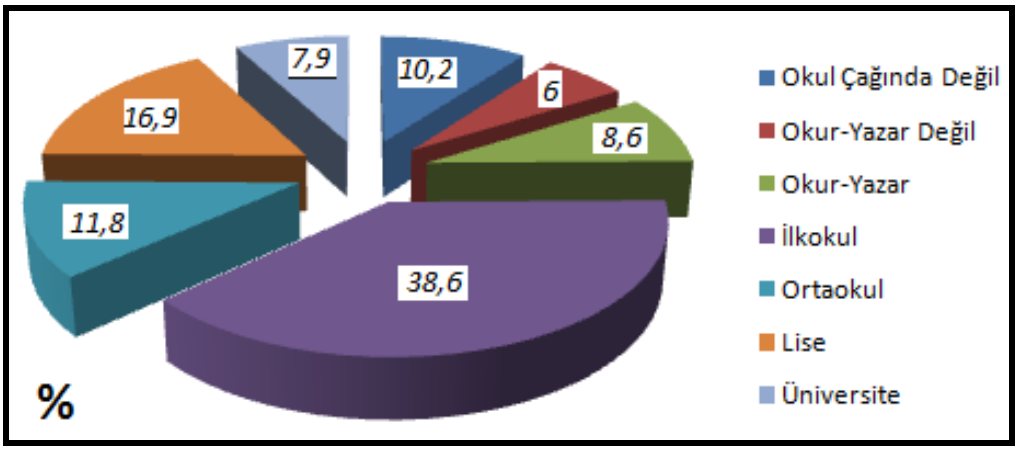

Şekil 8.7. *2011 yılı verilerine göre Samsun il nüfusunun eğitim durumu.*

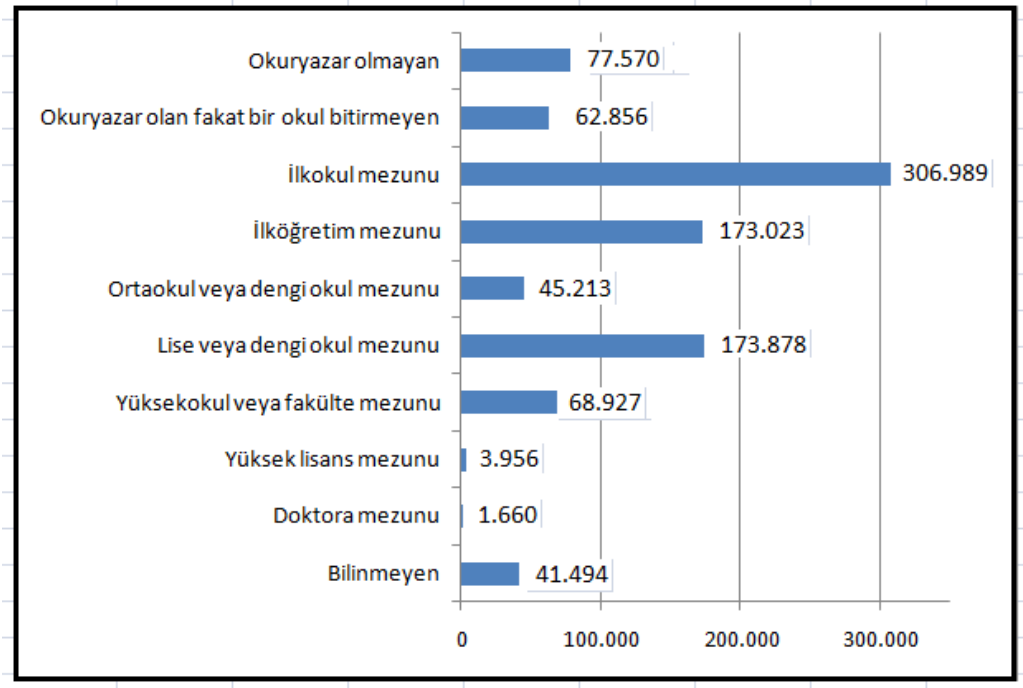

Şekil 8.8.*2010 yılında Samsun'da eğitim durumuna göre nüfus (Samsun Valiliği 2011).*

Tablo 8.8. *Samsun Valiliği 2014-2015 Eğitim Öğretim Verileri*

	Okul Öncesi	*İlkokul*	*Ortaokul*	*Ortaöğretim*	*Diğer*	*Toplam*
Derslik Sayısı	*866*	*4013*	*2941*	*2789*	*39*	*10.648*
Öğrenci Sayısı	*19401*	*76436*	*77974*	*73002*	*-*	*246813*
Öğretmen Sayısı	*1012*	*4354*	*4961*	*5063*	*521*	*15911*
Okul Sayısı	*501*	*609*	*301*	*159*	*57*	*1174*

8.10. Bağımlı nüfus

Nüfusun önemli özelliklerinden biri de bağımlılık oranıdır. Bağımlı nüfus oranı 15-64 yaş grubundaki çalışma çağındaki (çalışabilir) her 100 (veya 1000) kişiye düşen 0-14 yaş ile 65 yaş üstü nüfus miktarıdır. Çalışan kişilerin bakmakla yükümlü olduğu (çalışmayan) kişi sayısını ifade etmede kullanılır. İstihdam şartlarına bağlı olarak gelişmiş ülkelerde bağımlı nüfus oranı düşük, geri kalmış ülkelerde ise yüksektir.

Samsun'da bağımlı nüfus oranı 2010 yılı verilerine göre yaklaşık % 48'dir. Bu oranın % 35'i (0-14 yaş arası) genç bağımlı nüfus, % 13'ü ise (65 yaş ve üzeri) yaşlı bağımlı nüfustur *(Tablo 8.9)*. Bu rakamlarla Samsun bağımlı nüfus miktarı olarak Türkiye ortalaması ile aynı, fakat genç bağımlı nüfusta 3 puan düşük, yaşlı bağımlı nüfusta ise Türkiye ortalamasının 3 puan üzerindedir. Geçmiş yıllara bakıldığında, örneğin; ETF 2005 yılı verilerine göre toplam bağımlı nüfus oranı % 49 iken, bunun % 38'ini genç bağımlı nüfus, % 11'ini ise yaşlı bağımlı nüfus oluşturuyordu.

Tablo 8.9. *Bağımlı nüfus oranları*

(%)	*2010*	*2012*	*2014*
Toplam Nüfus	*1.252.693*	*1.251.722*	*1.269.989*
0-14 Yaş	*23,6*	*22,6*	*21,6*
65 +	*8,9*	*9,5*	*10,1*
Genç Bağımlı Nüfus (0-14 Yaş)	*35,0*	*33,2*	*31,6*
Yaşlı Bağımlı Oranı (65 + Yaş)	*13,2*	*13,9*	*14,8*
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	*48,2*	*47,2*	*46,4*

Kaynak: Samsun Valiliği 2014

8.11. Özürlü nüfus

DİE (2002) verilerine göre Samsun ilinde özürlü nüfus miktarı 27.528 kişidir. Bunun 15.670'i erkek, 11.858'i kadındır. Özürlü nüfusun % 57'sini erkekler oluşturmaktadır. Özürlü nüfusun % 44'ü (11.483'ü) fiziksel özürlü, % 16'sı (4.048'i)

zihinsel özürlü, % 12'si de (3.236'sı) görme özürlüdür. Bunları sırasıyla işitme (1.599) ve konuşma özürlüler (1.141) takip etmektedir.

25.12.2014 tarihinde OMÜ Atatürk Kültür Merkezi'nde Samsun Valiliği tarafından yapılan bir sunumda; 2011 yılında Samsun'da "Engelli Veri Tabanı Projesi" başlatıldığı, 15.04.2104 tarihi itibarıyla veri tabanına kaydedilen engelli sayısının 148.750 kişi olduğu, bu rakamın toplam il nüfusunun % 13,80'ine karşılık geldiği belirtilmiştir. Bunların; % 9,63'ü sürüyen hastalıklar (kanser, diyabet vd.), % 4,17'si ortopedik, görme, işitme gibi belirgin engeli olan gruplar, 421'inin otizmli ve 158'inin de down sendromlu bireyler oldukları belirtilmiştir.

8.12. Hane halkı büyüklüğü

Samsun il genelinde 2014 yılı ortalama hane halkı büyüklüğü (bir haneye düşen ortalama kişi sayısı) 3,57'dir. Bu oran 1955'te 6,2; 1980'de 6,1; 1990'da 5,6 idi. 2000'de 4,8; 2011'de ilk defa 4 kişinin altına düşerek 3,82 olmuş, bir önceki yıl ise (2013'te) 3,66 olarak gerçekleşmişti. Burada dikkat çeken husus çekirdek aile yapısının topluma egemen olmasıyla düşüşlerin paralel gitmesi, en önemlisi ise düşüşün devam etmesidir.

2014 yılı itibarıyla ilçeler düzeyinde ortalama hane halkı büyüklüğüne baktığımızda bu alanda en yüksek rakam 5,48 ile Asarcık gelmekte, onu sırasıyla 4,76 ile Vezirköprü, 4,58'le Ayvacık takip etmektedir. İlde en düşük hanehalkı büyüklüğü ise 3,16 ile Lâdik'tir. Bunu 3,17 ile Atakum, 3,31 ile Kavak, 3,26 ile Yakakent takip etmektedir *(Tablo 8.10)*.

Tablo 8.10. *Samsun ve ilçelerinde 2014 yılı ortalama hane halkı büyüklüğü*

İlçe Adı	*Toplam*	*Şehir*	*İlçe Adı*	*Toplam*	*Şehir*
Alaçam	*3,50*	*3,50*	*19 Mayıs*	*3,51*	*3,51*
Bafra	*3,37*	*3,37*	*Salıpazarı*	*3,69*	*3,69*
Çarşamba	*3,97*	*3,97*	*Tekkeköy*	*3,95*	*3,95*
Havza	*3,62*	*3,62*	*Ayvacık*	*4,58*	*4,58*
Kavak	*3,31*	*3,31*	*Yakakent*	*3,26*	*3,26*
Ladik	*3,16*	*3,16*	*Atakum*	*3,17*	*3,17*
Terme	*3,37*	*3,37*	*Canik*	*3,73*	*3,73*
Vezirköprü	*4,76*	*4,76*	*İlkadım*	*3,34*	*3,34*
Asarcık	*5,48*	*5,48*	*İlin tamamı*	*3,57*	*3,56*

Kaynak: TÜİK

Hane halkı sayısı kır ile kent arasında da değişmektedir. Köylerde daha kalabalık aileler görülürken, kentlerde aile küçülmekte, hane başına düşen kişi sayısı azalmaktadır. Burada dikkat çeken husus Lâdik ve Atakum'un birbirine yakın değerlere sahip olmasıdır. Arazide yaptığımız gözlemlere göre böyle rakamların

ortaya çıkmasını nedeni Atakum'da gerçekten çekirdek aileye bir geçiş görülürken, Lâdik'te kırdan kente göç nedeniyle kırsal kesimde genç (evli-çocuklu) nüfus azalmış, köylerde yaşlılar kalmıştır.

8.13. İşgücü ve istihdam özellikleri

İşgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı *işgücüne katılma oranı* olarak tanımlanır. *İşsizlik oranı* da işsiz nüfusun toplam işgücü içindeki oranını ifade eder. Samsun'da istihdamla ilgili olarak son 30 yıllık süreç izlendiğinde şu hususlar dikkat çekmektedir;

DİE (2002) verilerine göre, Samsun ilinde işgücüne katılma oranı 1980-2000 yılları arasında sürekli azalmıştır. 1980'de erkeklerin işgücüne katılım oranı % 82,8 iken, bu oran 2000 yılında % 70,5'e gerilemiştir. İstihdamın sektörel dağılımına bakıldığında ise şu hususlar dikkati çekmektedir: 1980-2000 arasında istihdamda en büyük paya sahip olan tarım sektöründe istihdam edilenler zamanla azalmaya başlamış, tarımdan sonra en yüksek istihdama sahip hizmet sektöründeki istihdam ise sürekli artış göstermiştir. İnşaat sektöründe çok az bir artış görülürken sanayi sektöründe bir değişim olmamıştır. 1980-2000 yılları arasında hizmet sektöründe % 90,2; inşaat sektöründe % 25,7; sanayide ise % 3,8 istihdam artışı yaşanırken aynı dönemde tarımda % 8,1 oranında bir azalma görülmüştür.

1980'de tarımda çalışanların oranı % 74,2 iken 2000'de % 63,4 olmuştur. Aynı yıl Türkiye ortalamasının % 48 olduğu göz önüne alınırsa Samsun için bu rakam o dönemde de yüksektir. 2000 yılında çalışanların % 46'sı ücretsiz aile işçisi, % 28,9'u ücretli, % 23,1'i kendi hesabına çalışırken ancak % 2'si işveren durumundadır.

2010 yılı TÜİK verilerine göre TR 83 Bölgesinde (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) işgücüne dahil olmayan toplam nüfus miktarı 982.000'dir. İşgücüne dahil olmayanların olmama gerekçelene baktığımızda bunların Bunun 29.000'i iş bulma ümidi olmayanlar, 69.000 çeşitli sebepler, 384.000'i ev işleriyle meşgul olanlar, 143.000'i eğitime devam edenler, 103.000'i emekli, 205.000'i çalışamaz halde oldukları içindir.

2011 TÜİK verilerine göre TR 83 Bölgesi içinde samsun'da istihdam edilenlerin sektörel dağılımı ise tarım (% 38,9), sanayi (ve inşaat) (% 20,8) ve hizmetler sektörü (% 40,3)'dur. Yine aynı yıl aynı bölge içinde çalışan sayısı 934.000'dir. Bunun 385.000'i ücretli (maaşlı, yevmiyeli), 286.000'i işveren veya kendi hesabına çalışan, 263.000'i de ücretsiz aile işçisi pozisyonundadır.

2013 TÜİK verilerine göre TR 83 Bölgesi (Samsun, Çorum, Tokat, Amasya) içinde istihdam edilenlerin sektörel dağılımı tarım % 42,2, sanayi (ve inşaat) % 18,8 ve hizmetler sektörü (% 41,2)'dir.

8.14. İşsizlik

İşsiz nüfus, Nüfus Sayımı'ndan önceki 1 hafta içinde çalışmayan ve bir işle de bağlantısı olmayanlar, iş arayanlar ve son 3 ayda iş bulmak için bir girişimde bulunanların toplam işgücü nüfusu içindeki oranıdır.

2010 yılı verilerine göre Samsun'da işgücüne katılma oranı % 50,8; işsizlik oranı % 7,8: istihdam oranı ise % 46,8'dir. 2008 yılı ile karşılaştırıldığında son üç yılda işgücüne katılma oranında 4, istihdam oranında 5 puanlık artış görülmüş, işsizlik oranı da 3,2 puan gerilemiştir. DİE (2002) verilerine göre ise Samsun'da 2000 yılında işsizlik oranı % 6,6'dır. Hiç şüphesiz işsizlik oranlarının azaldığını gösteren bu rakamlar son derece olumlu gelişmeler olarak kabul edilmelidir. Samsun'daki işsizlik oranının 2010 yılı Türkiye ortalaması olan 11,9'dan düşük olması çok önemli olarak kabul edilse de bu durumun kendi içinde bir yanılsamayı da beraberinde taşıdığı unutulmamalıdır. Çünkü işsiz nüfus Samsun'da kalmamakta, göçe katıldığı için işsizlik oranı il genelinde düşük görünmektedir.

2011 yılı TÜİK verilerine göre ise Samsun'un da içinde bulunduğu TR 83 Bölgesinde (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya) 15 ve daha yukarı yaştaki nüfusun işgücüne katılma oranı % 52,5 (2010'da % 50,6) iken, işsizlik oranı % 5,3'tür (2010'da % 7,2). 2010'da istihdam oranı % 47,0; tarım dışı işsizlik oranı ise % 12,4'tür.

Samsun Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü'nün 2012 yıl sonunda yaptığı basın açıklamasına göre il genelinde kuruma kayıtlı bulunan işsiz sayısı 34.395'tir. Bunun 17.760'ı erkek ve 16.635'i kadındır. İşsiz sayısını azaltmak için düzenlenen meslek edindirme kurslarından ise en çok kadınlar faydalanıyor.

8.15. Sosyal güvenlik

SGK Samsun İl Müdürlüğü 2013 yılsonu verilerine göre Samsun il nüfusunun yaklaşık % 85'i sosyal güvenlik kapsamına alınmış durumdadır *(Tablo 8.11).* Yeşil kartlıların da ilavesiyle bu oran % 100'e yaklaşmıştır. Bir başka ifade ile (2013 yılı için) 1.261.810 olan toplam il nüfusunun 1.240.951'i bir şekilde sosyal güvenlik kapsamındadır. Fakat bu rakamın içinde aktif çalışan sigortalı oranın düşük olması (% 20) dikkat çekicidir.

Tablo 8.11. *Samsun ili (2013 yılsonu) sosyal güvenlik verileri*

İl nüfusu	*1.261.810*
İş yeri sayısı	*21.984*
Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı (Aktif+Pasif+Yeşilkart)	*1.240.951*
Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı	*1.064.900*
Sosyal Güvenlik Kapsamının (Yeşil Kart Hariç) Toplam il Nüfusuna Oranı (%)	*84,39*
Sosyal Güvenlik Kapsamı Dışında Kalan Nüfus	*20.859*
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan kişi sayısı	

Emekli Sandığı (4/c)	*50.363*
Bağ-Kur (4/b)	*55.953*
SSK (4/a)	*152.403*
Toplam aktif sigortalı çalışan	*258.719*
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam il Nüfusuna Oranı (%)	*20,50*
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı	
Emekli Sandığı (4/c)	*34.452*
Bağ-Kur (4/b)	*58.954*
SSK (4/a)	*124.181*
Toplam aylık alan kişi sayısı	*217.587*
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Emeklilerin Toplam il Nüfusuna Oranı(%)	*17,24*
Sosyal Güvenlik Kapsamında Bakmakla Yükümlü Tutulanların (Yararlanıcıların) Sayısı	
Emekli Sandığı (4/c)	*113.500*
Bağ-Kur (4/b)	*169.078*
SSK (4/a)	*306.016*
Toplam bakmakla yükümlü olunan kişi sayısı	*588.594*
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki bakmakla yükümlü tutulanların oranı (%)	*46,65*
Gelir testi yapılan kişi sayısı	*176.051*

Kaynak: SGK Samsun İl Md.

Sosyal güvenliğin bir diğer boyutu da vatandaşa yapılan ayni ve nakdi yardımlardır. 2010 yılında Samsun Valiliği ve diğer ilgili kamu kurumları tarafından dağıtılan kömür miktarı 32.550 ton, yardım yapılan aile sayısı da 36.000'e ulaşmıştır. 2011 yılı itibarıyla il genelinde yapılan nakdi yardım ise 8.733.805 olup, yardım yapılan kişi sayısı da 58.172'yi bulmuştur *(Tablo 8.12).*

Tablo 8.12. *İl Genelinde Yapılan Ayni ve Nakdi Yardımlar*

	Yıllar	*2002*	*2004*	*2006*	*2008*	*2010*	*2011*
Kömür yardımı	*Kömür (Ton)*	*5.982*	*12.450*	*16.790*	*20.500*	*32.550*	*-*
	Yardım Yapılan Aile Sayısı	*9.764*	*23.437*	*26.413*	*26.869*	*36.012*	*-*
Nakdi yardım	*Yardım Tutarı (TL)*	*5.749.399*	*4.822.477*	*5.746.366*	*10.094.853*	*13.627.339*	*8.733.805*
	Kişi Sayısı	*140.994*	*96.052*	*122.306*	*149.646*	*139.369*	*58.172*

Kaynak: SGK

9.BÖLÜM:
NÜFUS HAREKETLERİ

9.1. Tanım ve kavramsal çerçeve

Herhangi bir yerde (ülke, bölge veya ilde) doğumlar ve ölümlerden sonra nüfus değişimi üzerinde rol oynayan en önemli faktör *göçler*dir. Kabaca iki yer arasındaki nüfus hareketliliği olarak adlandırılan *göç* konusu; *iç ve dış göçler*, *gönüllü veya zorunlu göçler*, *geçici ya da daimî göçler* gibi ayrı ayrı başlıklar altında ele alınıp incelenir. Bunlar da kendi içlerinde yine alt ve daha alt başlıklara ayrılabilir *(Tablo 9.1).*

Tablo 9.1. *Teorik olarak başlıca göç çeşitleri (Yılmaz 2007b'den).*

GÖÇLER	*Yurt içi yurtdışı durumuna göre*	*İç Göçler*	*Kırdan kente*
			Kentten kente
			Kentten kıra
			Kırdan kıra
		Dış (ülkeden ülkeye) göçler	*İçten dışa*
			Dıştan içe
	Gönüllülük Zorunluluk durumuna göre	*Gönüllü göçler*	*Beyin göçü*
			İşgücü göçü
		Zorunlu göçler	*Muhaceret*
			Mübadele
			Tehcir (sürgün)
			Mültecilik
			Sığınmacılık
			-Deprem, sel vb. doğal afetlere bağlı göçler -Baraj altında kalan köylerin boşaltılması gibi beşeri faktörlere bağlı göçler
	Süresine göre	*Daimî (kalıcı) göçler*	*(Yukarıdakiler)*
		Mevsimlik (dönemsel, sezonluk, periyodik) göçler	*Turizm (yazlıkçı) göçü*
			Mevsimlik işçi göçü
			Yayla göçü
			Öğrenci göçü

Basit gibi görünen bu sınıflandırma ayrıntıya inildikçe daha karmaşık bir hâl alır. Çünkü herhangi bir göç hareketi birden fazla başlık altında ele alınabildiği gibi[5], göç sürecinde ortaya çıkan özel durumlara, bunları tespit etmek için uygulanan farklı

[5] Örneğin baraj suları altında kalan bir köyün başka yere taşınması hem *iç göç*, hem *kırdan kıra göç*, hem *daimi göç*, hem de *zorunlu göç* başlıkları altında incelenebilir.

yöntemlere ve bizzat araştırıcıların niyetlerine göre oldukça farklı şekillerde değerlendirilebilir.

Türkiye gibi, toplumsal değişimin ve kırdan kente göçün oldukça hızlı cereyan ettiği ülkelerde mevcut istatistikî verilerin çok çabuk eskidiği görülmektedir. Türkiye'de sayımların 1990'a gelinceye kadar 5 yılda bir, 1990'dan sonra ise 10 yılda bir yapılması kararlaştırıldığı halde, gerek 2000 sayım yılı beklenmeden 1997'de, gerekse 2010 beklenmeden 2007'de sayım kararı alınması nüfustaki hareketlik ve buna bağlı olarak rakamlarındaki hızlı değişim nedeniyledir. Bütün bu ve benzeri sebeplerden dolayı, bu makaledeki veriler dâhil, nüfusla ilgili araştırmalarda kullanılan rakamların nüfus tespitinin yapıldığı zaman için bir anlam ifade ettiği, daha sonrası veya öncesi için ancak bir fikir verebileceği hususu gözden uzak tutulmamalıdır.

Tarihsel süreç içinde göç çeşitlerinin neredeyse tamamı Samsun'da görülmüş ve yaşanmıştır. Bunlardan muhaceret ve mübadele gibi göçler tarihte kalmış, buna karşılık mevsimlik göçler, kırdan kente göç, iller arası göç ve yurtdışına göç bütün hızı ile devam etmektedir. Bu bölümde esas olarak, Samsun'da yaşanan başlıca göç çeşitleri ana başlıklar altında ele alınmış, Türkiye ve Karadeniz Bölgesi'ndeki nüfus hareketleri içinde Samsun'un yeri ve önemi üzerinde durulmuştur[6].

9.2. Göçler açısından Samsun ilinin yeri ve konumu

Samsun ili Türkiye'nin kuzeyinde Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alır. Kuzeyde Karadeniz, doğuda Ordu, batıda Sinop, güneyde Tokat, Amasya ve Çorum illeri ile komşudur.

İlin toplam yüzölçümü 9.352 km^2'dir. Kuzey Anadolu silsilesinin devamı olan Canik dağları ilin başlıca yükseltilerini, iç kesimlerden bu dağları aşarak denize ulaşan Kızılırmak ve Yeşilırmak başlıca akarsularını, bunların getirdiği alüvyal malzeme de ilin başlıca düzlükleri olan Çarşamba ve Bafra ovalarını oluşturmuştur.

Samsun ili ve onun merkezinde yer alan Samsun şehri (bazı dönemler azalsa da) tarih boyunca önemini muhafaza etmiştir. Bunda en büyük etken Karadeniz'i Anadolu üzerinden Mezopotamya ve Akdeniz havzasına bağlayan tarihî kervan yollarının başlangıç noktasında yer alan bir liman şehri kimliğine sahip bulunmasıdır. Karadeniz sıradağlarının bu kesimde alçalarak iç kesimlere geçişi kolaylaştırması sayesinde Karadeniz çevresindeki ülkeler ile Karadeniz Bölgesi kıyı kentlerini hava, kara, deniz ve demiryolu hatları ile Anadolu'nun iç kesimlerine bağlayan konumu nedeniyle Samsun'un bu önemi günümüzde de devam etmektedir.

[6] Bu bölümdeki bilgilerin büyük kısmı tarafımızdan daha önce yayınlanmıştır (bkz.Yılmaz 2007b). Buradaki bilgiler daha önce yayınlanan söz konusu çalışmanın 2014 yıl sonu verileri de dikkate alınarak yeniden gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

Samsun ili fizikî ve beşerî çekicilikler yanında, sahip olduğu bu önemli konum nedeniyle tarihî çağlardan günümüze kadar önemli göç yollarından biri olmuş, bazen göçmen iskânına, bazen de göçmenlerin transit geçişine sahne olmuştur. Günümüzde bu hareketlilik iç göçler, dış göçler ve mevsimlik göçler şeklinde devam etmektedir. Aşağıda Samsun ilinde yaşanan bu göçler ana başlıklar altında kısa kısa özetlenmiştir.

9.3. İç göçler

İç göçler en karmaşık ve açıklanması en zor olan göç çeşitlerinden biridir. Örneğin Samsun şehrinden İstanbul şehrine göç *kentten kente göç*e örnek teşkil ederken, Bafra'nın bir köyünden İstanbul'un bir semtine göç; *iç göçler* başlığı altında hem *ilden ile*, hem de *kırdan kente* göç olarak değerlendirilmektedir. Aynı köyden Bafra şehir merkezine göç ile Samsun il merkezine (Samsun şehrine) göç de *kırdan kente göç*tür. Bu nedenle. kapsamlı saha araştırmaları yapmadan, sadece istatistikî verilerden yararlanarak, doğru ve güvenilir bilgi elde etmek çok zordur. Bunların aralarındaki küçük farklılıklar iyi anlaşılmaz ise, bu durumda göç problemini çözmek için harcanacak her çaba boşa gidecek ve bir işe yaramayacaktır.

İl içi göçler, (şayet her bir yerleşim yeri için ayrı ayrı yapılmış saha araştırmaları yoksa), ilçelerin toplam nüfus artış hızları ile kır-kent nüfus oranları ve bu oranlardaki değişimler dikkate alınarak tespit edilmeye çalışılırken, iller arası göçlerin tespiti biraz daha kolaydır. Bir ilde sayım sırasında tespit edilen nüfus içinde, bir önceki sayımda başka bir ilde doğmuş olanlar tespit edilerek sayım yapılan ilin hangi ilden ne miktarda göç aldığı yaklaşık olarak öğrenilebilmektedir. Bir diğer yöntem de sayımın yapıldığı ilde bulunup da daimi ikametgâhını başka bir ilde gösterenlerin miktarıdır. Bu da yine iller arası göçün yönü ve miktarı hakkında bir fikir verebilmektedir.

İşte tüm bu zorluklar konunun bir bütün olarak ele alınmasını güçleştirmektedir. Bu durumda çoğu zaman il içi göçler göz ardı edilerek iller arası göçler dikkate alınmaktadır. Böylece göç alan ve göç veren iller bağlamında illerin geri kalmışlığı veya gelişmişliği ön plana çıkartılarak veriler buna göre işlenmekte ve yorumlanmaktadır. Aşağıda iç göçler açısından Samsun ilinin durumu ele alınırken tüm bu hususlar dikkate alınmış, mümkün olduğunca konu basite indirgenerek alt başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

9.3.1. İç göçler içinde Samsun'un yeri

İç göçler esas olarak; "*kırdan-kıra, kentten (şehirden) - kıra, kentten (şehirden) - kente (şehre)* ve *kırdan - kente (şehre)*" olmak üzere başlıca 4 başlık altında ele alınabilir. Bu iç göç tiplerinden, bir kısmı az bir kısmı çok olmak üzere, hemen hepsine Samsun'da rastlanmaktadır *(Tablo 9.2)*.

Tablo 9.2. *1990-2000 arası Samsun ilinin yerleşim yerlerine göre aldığı ve verdiği göç.*

1990 2000 arası	*Toplam*	*Erkek*	*Kadın*	*Şehirden Şehre*		*Kırdan Şehre*		*Şehirden Kıra*		*Kırdan Kıra*	
				*E**	*K***	*E*	*K*	*E*	*K*	*E*	*K*
Aldığı göç	*96.084*	*49.408*	*46.676*	*28.339*	*27.030*	*9.640*	*8.473*	*9.675*	*8.593*	*1.754*	*2.580*
Verdiği göç	*147.729*	*80.606*	*67.123*	*46.107*	*39.894*	*18.673*	*14.476*	*11.949*	*9.405*	*3.877*	*3.348*

*(*E: Erkek, **K: Kadın)* Kaynak: DİE 2002

Kırdan kıra göçlere; evlilik yoluyla bayanların köyler arasında yer değiştirmesi ve baraj suları altında kalan köylerin başka bir alanda fakat yine kırsal kesimde yerleştirilmesi örnek olarak verilebilir. *Kentten kıra* göçlere; kentlerde çalışmış ve emekli olmuş kişilerin köylerine dönmeleri ile kentte çalışan ve daha önce şehir merkezinde oturan kişilerin şehrin çevresindeki kırsal alanlara ev yaparak kıra doğru (bir kısmı lüks yapılaşma şeklindeki) yayılmaları örnek olarak verilebilir.

Kentten kente göçlerde ise çift yönlü bir durum söz konusudur. Samsun şehri ve diğer ilçe merkezlerinden başka kentlere gidenler olduğu gibi, başka kentlerden Samsun'a gelenler de vardır. Bu hareketliliği oluşturan kesimlerin başında memurlar gelmektedir. Nitekim 1990-2000 yılları arasında kalan 10 yıllık dönem içinde 96.084 kişi göç alan Samsun, aynı dönemde 147.729 kişi göç vermiştir. Samsun bu dönemde yıllık ortalama -5.000 kişi açık vermiştir. Bu rakamın yarıdan fazlası kentten kente (örneğin Samsun il ve ilçe merkezlerinden İstanbul ya da İzmit'e olan) göçlerdir.

İç göçler içinde hiç şüphesiz en önemlisi *kırdan kente olan göçler*dir. Türkiye genelinde özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlanmaya başlayan kırdan kente göç süreci Samsun dâhil bütün illerimizde devam etmektedir. Samsun'da kırdan kente göçler kırsal kesimden (köylerden) Samsun'daki il ve ilçe merkezlerine olduğu gibi, Samsun il ve ilçelerinin köylerinden batıdaki İstanbul, İzmit ve Bursa gibi şehirlere (hısımlık ve hemşehrilik bağlarının da etkisi ile) doğrudan olabilmekte, ya da önce Samsun'daki il veya ilçe merkezlerine oradan da başka şehirlere doğru (kademeli göç şeklinde) olabilmektedir.

Bilindiği gibi, batılı gelişmiş ülkelerde kırsal nüfus oranları ortalama % 5'ler seviyesine inmiş olup, bu ülkelerde kentler kırsal nüfus baskısından kurtulmuş durumdadır. Türkiye'de ise kırsal nüfus oranı hâlâ % 30'lar civarındadır. Batılı ülkelerle karşılaştırılacak olursa, Türkiye'de yaşanan bu göç süreci (bize göre kırsal nüfus oranı % 5'ler seviyesine ininceye kadar) bütün hızı ile devam edecek, bu durum Samsun'da da aynı şekilde yaşanacak gibi görünmektedir.

Özellikle 1990'lardan bu yana veriler analiz edildiğinde ve son olarak 2014 yılı istatistikleri açık bir şekilde göstermektedir ki Samsun net olarak göç veren bir il haline gelmiştir. Konunun ayrıntıları aşağıda ana başlıklar altında verilmiştir.

9.3.2. İller arası göçlerde Samsun'un yeri

Samsun Cumhuriyet Dönemi içinde başka illerden hem göç almış hem de göç vermiştir. 1970'lere kadar verdiğinden daha fazla göç aldığı için ilin toplam nüfusu Türkiye ortalamasının üzerinde artmış, bu tarihten itibaren ise aldığından daha fazla göç verdiği için ilin toplam nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. 1975-2000 yılları arası dönem incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir *(Tablo 9.3)*. Samsun'da 1970'li yıllardan itibaren net göç hızındaki açık giderek büyümeye başlamış, aldığı göç ile verdiği göç arasındaki oran 1975-1980 arasında $‰_0$ -12,6'dan 1995-2000 arasında $‰_0$ - 45,5'e çıkmıştır.

Tablo 9.3. *Samsun ilinin 1975-2000 yılları arası net göç değerleri*

1975-1980		*1980-1985*		*1985-1990*	
Net göç	*Net göç hızı $‰_0$*	*Net göç*	*Net göç hızı $‰_0$*	*Net göç*	*Net göç hızı $‰_0$*
-11.144	*-12,6*	*-13.709*	*-13,8*	*-31.222*	*-29,1*

2000 yılı daimî ikametgâh nüfusu	*1995-2000 yılları arasında*			
	Aldığı göç	*Verdiği göç*	*Net göç*	*Net göç hızı $‰_0$*
1.108.882	*59.628*	*111.272*	*-51.644*	*-45,54*

Kaynak: TÜİK verileri

Samsun il genelinde görülen nüfus hareketlerinin son 3 yıllık (2008-2011 dönemine) bakıldığında *(Tablo 9.4)*, özellikle son iki yılda fark artmış, net göç dengesi -9.000'e kadar çıkmıştır[7].

Tablo 9.4. *Samsun'un 2008-2011 arası aldığı - verdiği göç ve net göç hızı.*

	2008	*2009*	*2010*	*2011*
Toplam nüfus	*1.233.677*	*1.250.076*	*1.232.693*	*1.251.729*
Aldığı göç	*35.404*	*38.874*	*35.418*	*35.103*
Verdiği göç	*40.633*	*39.581*	*44.825*	*43.408*
Net göç	*-5.229*	*-707*	*-9.407*	*-8.305*
Net göç hızı ($‰_0$)	*-4,23*	*-0,57*	*-7,48*	*-6,61*

Kaynak: TÜİK Verileri

Bu tabloya göre Samsun Türkiye'de göç alan, fakat aldığından biraz fazlasını veren bir il olarak dikkati çekmektedir. İl düzeyinde göç alış verişinin hiç şüphesiz ülke genelindeki memur ve öğrenci hareketliliği ile de yakın ilgisi vardır. Fakat bize göre buradaki en önemli husus Samsun'un geçmişten gelen olumlu imajı nedeniyle hâlâ bir miktar nüfus çekiyor olması, il genelinde görülen istihdam sıkıntısı nedeniyle giderek artan oranda de göç veriyor olmasıdır.

[7] Net göç; belirli bir ilin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Söz konusu ilin aldığı göç verdiğinden fazla ise net göç pozitif, verdiği göç aldığı göçten fazla ise net göç negatiftir.

Samsun 2011 yılında 35.103 göç alırken, 43.408 göç göndermiş, iller arası göçte toplamda – 8.305 açık vermiştir *(Tablo 9.5)*.

Tablo 9.5. *Samsun'un 2009-2010 yıllarında en fazla göç alış-verişi yaptığı iller*

En fazla göç aldığı iller	*Miktar*	*Oran (%)*	*En fazla göç verdiği iller*	*Miktar*	*Oran (%)*
İstanbul	*9.194*	*25,96*	*İstanbul*	*13.045*	*29,10*
Ordu	*2.748*	*7,76*	*Ankara*	*4.180*	*9,33*
Ankara	*2.348*	*6,63*	*Ordu*	*3.092*	*6,90*
Trabzon	*1.958*	*5,53*	*Bursa*	*2.529*	*5,64*
Bursa	*1.458*	*4,12*	*Trabzon*	*1.649*	*3,68*
……			……	……	
Toplam	*35.418*	*100,0*	*Toplam*	*44.825*	*100,0*

Kaynak: TÜİK ADNKS 2010 verileri

Samsun ili en son 2011 yılında verdiği göç miktarı ile Türkiye'de göç veren iller içinde 10. sırada yer almıştır. Samsun aynı yıl içinde en fazla göçü de yine İstanbul'dan almıştır. Bunda hiç şüphesiz (daha önce de belirtilen) memur ve öğrenci hareketliliği yanında emekli göçünün de önemli yeri vardır.

Samsun'un iller arası göçlerdeki yeri, hangi illerden göç aldığı ve hangi illere göç verdiği sorusunun cevabını tam olarak ortaya koyabilmek için Samsun il nüfusunun *doğum yerlerine* ve belirttikleri *daimi ikametgâh* bilgilerine bakmak gerekmektedir. Aşağıda iki ana başlık altında bu husus ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Aşağıda Samsun ilinin göç aldığı ve göç verdiği iller DİE ve TÜİK verilerinden yararlanılarak ayrı başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

9.3.3. Samsun'un göç aldığı iller

Bilindiği gibi göç alan illerde, yerli nüfusa göre başka ilde doğanların toplam nüfus içindeki oranı giderek artarken, göç veren illerde ise bu oranlarda önemli bir değişim gözlenmemektedir. Samsun ilinin geçmişten beri göç yolları üzerinde bulunması ve gerek Osmanlı'nın son dönemi, gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarında iskân bölgesi olarak seçilmesi nedeniyle toplam il nüfusu içinde daima bir miktar *il dışında doğan nüfus* barındırmıştır.

Cumhuriyet Dönemi sayım sonuçlarına bakıldığında, 1935 yılında Samsun ilindeki nüfusun % 82,2'si bu ilde doğmuş kişilerden oluşmaktaydı. Bu sayım döneminde il dışında doğan % 17,8'lik nüfusun önemli bir kısmını bugün Türkiye Cumhuriyeti dışında kalan topraklarda doğanlar oluşturuyordu. Mübadele ile gelen bu nüfusun çoğunluğu Yunanistan doğumluydu.

1945-1970 yılları arasında il içinde doğanların oranı % 86'dır. Bu oran 1975 yılından sonra azalma eğilimine girerek 2000 yılında % 83,7'ye gerilemiştir. 2010 yılı verilerine göre Samsun il nüfusunun % 84,08'i bu ilde doğanlardan, % 15,92'si ise

başka illerde doğanlardan meydana gelmiştir[8]. İl dışında doğanların oranında az da olsa son yıllarda meydana gelen gerilemenin sebebi Samsun'un cazibesini yitirmesi ve buna bağlı olarak artık eskisi kadar göç almaması ile ilgilidir. Fakat idarî merkez olması nedeniyle ilde bulunan memurlar, eğitim ve sağlık sektöründe çalışanlar, üniversite, polis okulu ve askeri birliklerin varlığından kaynaklanan geçici nüfus gibi nedenlerle Samsun ilinin toplam nüfusu içinde mutlaka bir miktar başka ilde doğan nüfus olmasını normal karşılamak gerekir.

1980 sayım sonuçlarına göre Samsun'da başka ilde doğanların sayısına bakıldığında Trabzon 26.331 kişiyle birinci sıradaydı. Onu 18.889 kişiyle Ordu izlerken, Giresun (8.029), Rize (5.232) ve Sinop (4.736) ilk beşe giren diğer illerdi. Amasya, Tokat ve Gümüşhane (Bayburt dâhil) doğumlular da dikkat çekici düzeydeydi. 1980'de 1.008.113 olan toplam il nüfusunun 110.441'i il dışında doğmuştu.

1985'de (1.108.719 olan il nüfusu içinde) il dışında doğan nüfus sayısı 163.208 olmuştur. 1980-1985 arasındaki 5 yıllık dönemde Samsun dışarıdan 52.867 kişi göç almıştır. Bu göçün büyük kısmı Samsun'un doğusundaki illerden gelmiştir. Uzuneminoğlu'nun (1992: 43) o döneme ait yaptığı bir araştırmaya göre Samsun dışından gelenlerin % 25'i Trabzon, % 14'ü Rize, % 12'si Ordu, % 9'u Giresun ve % 7'si Gümüşhane'den geldiklerini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada "*Samsun dışından gelenlerin geldikleri ilin neresinden geldikleri*?" sorusuna verilen cevaplara göre; % 40'ı il merkezlerinden, % 36'sı ilçe merkezlerinden % 24'ü de köylerden geldiklerini belirtmişlerdir. Araştırmada ankete katılanların % 76'sının il ve ilçe merkezlerinden geldiklerini belirtmeleri Samsun'a yönelik göçlerin çoğunun "*şehirden şehre*" karakter taşıdığını göstermektedir[9].

2000 yılı sayımında Samsun ili dışında doğup da Samsun'da yaşayanlar içinde en yüksek paya 38.969 kişi ve % 3,2'lik oranla Ordu ili doğumlular sahiptir. Ordu ilini % 2,9'luk oranla Trabzon ili takip etmiştir. Bu illeri sırasıyla Giresun, Amasya, İstanbul, Rize, Tokat, Sinop, Artvin, Ankara, Gümüşhane, Çorum, Erzurum, Sivas, Almanya ve Bayburt izlemiştir. 1980-2000 yılları arasında geçen 20 yıllık sürede Ordu ili doğumlular Trabzon ili doğumluları geçmiştir *(Şekil 9.1)*. Bunun başlıca sebepleri; aradan geçen zaman içinde Trabzon'un da ekonomik açıdan bir miktar gelişme göstermesi yanında Trabzon doğumluların Samsun'a değil doğrudan batı illerine göç

[8] 2011 yılı verilerine göre ise Samsun il nüfusunun (1.251.729) 1.049.729'u (% 83,86'sı) il içinde doğanlar, 201.798'i (% 16,14'ü) ise il dışında doğanlardan meydana geliyordu.

[9] Aynı kişinin Samsun şehrinde uyguladığı diğer bir anket çalışmasında "*Samsun'a gelenlerin niçin Samsun'u tercih ettikleri"* sorulmuş, aldığı cevaplara göre; % 25,77'si akraba ve tanıdıkları burada yaşadıkları için, % 19,28'i memuriyetten dolayı, % 18.77'si ticarî merkez olduğu için, % 16,38'i belli bir sebebi olmadığını dile getirmiş, % 14,68'i memleketlerine yakın olduğu için, % 2,56'su şehrin sosyal ve kültürel imkânlarından yararlanmak için ve % 2,56'sı da iş bulma kolaylığından dolayı Samsun'u tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Uzuneminoğlu 1992:35).

etmesi ile ilgilidir. Bu durum Trabzon-Samsun-İstanbul şeklinde özetlenebilecek "*kademeli göçler*"in yerini Trabzon-İstanbul şeklindeki "*doğrudan göçler*"in alması ile ilgilidir. Bu durum Ordu ve Giresun gibi diğer iller için de geçerlidir.

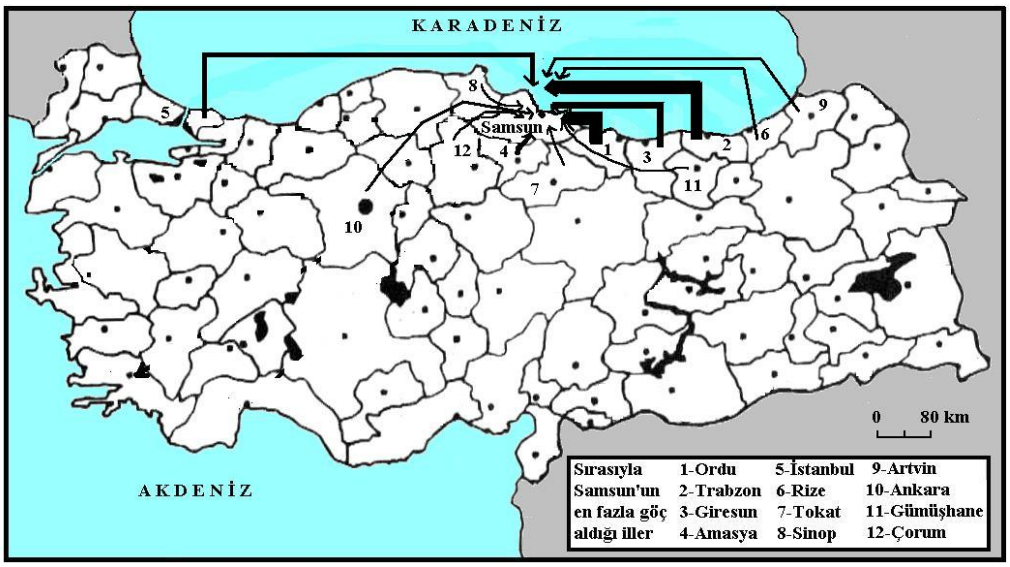

Şekil 9.1. *Samsun'un göç aldığı iller (Yılmaz 2007b'den).*

Sonraki yıllarda Samsun ilinde ekonomik gelişmenin durması ve hatta gerilemeye başlaması ile Doğu Karadeniz Bölümü'ndeki illerden Samsun'a göç asgari düzeye inmiştir. Bu gerileme ile birlikte Samsun ili de daha önce göç aldığı doğusundaki illerle birlikte, doğrudan başta İstanbul olmak üzere batı illerine göç vermeye başlamıştır.

Samsun çekim merkezi olduğu dönemde hinterlandından da önemli ölçüde göç almıştır. 2000 yılı sayım sonuçlarına göre il genelinde bulunan Amasya (9.611), Sinop (6.596), Çorum (3.455), Tokat (7.116) ve Sivas (2.862) doğumlular bunu göstermektedir. Samsun'da Erzurum (2.978) doğumlu nüfusun çokluğu dikkate alınırsa Samsun'un hinterlandına bir zamanlar Erzurum'un da dâhil olduğu anlaşılmaktadır[10]. Bugün 40.000'in üzerindeki öğrenci sayısı ile 19 Mayıs Üniversitesi ve bu üniversitenin Tıp Fakültesi gibi bölgeye hitap eden hastaneleri, Sahra Sıhhiye gibi askeri kurumları, Karayolları, DSİ, bankaların ve bazı özel şirketlerin bölge müdürlüklerinin Ordu, Sinop, Çorum ve Amasya üzerindeki etkisi sürmektedir. Ayrıca her il için geçerli olan memur ve aileleri Samsun ilinin Türkiye genelinde hemen her ilden nüfus barındırmasının diğer nedenleridir *(Tablo 9.6,7,8)*.

[10] Tokat ve Sivas illeri, demiryolu ulaşımının önemli olduğu 1980 öncesine kadar Samsun'un etki alanı içinde bulunuyordu. Demiryollarının önemini kaybetmesi ve karayollarının gelişmesi ile bu iller Ankara ve İstanbul'un etki alanına girmişler, Samsun'la ilişkileri durma noktasına gelmiştir.

Tablo 9.6. *2010 ve 2011 yılı verilerine göre Samsun'da ikâmet edenlerin nüfusa kayıtlı oldukları iller*

2010 yılı (1.252.693 kişinin)			*2011 yılı (1.251.729 kişinin)*		
Doğum yeri	*Nüfus*	*%*	*Doğum yeri*	*Nüfus*	*%*
Samsun	*1.052.026*	*84,02*	*Samsun*	*1.049.931*	*83,86*
Ordu	*39.601*	*3,17*	*Ordu*	*41.030*	*3,27*
Trabzon	*36.218*	*2,89*	*Trabzon*	*37.038*	*2,95*
Amasya	*12.587*	*1,01*	*Amasya*	*12.714*	*1,01*
Giresun	*11.684*	*0,93*	*Giresun*	*11.824*	*0,94*
Rize	*10.640*	*0,85*	*Rize*	*10.706*	*0,85*
……	*…….*	*……*	*Tokat*	*9.354*	*0,74*
			Artvin	*7.961*	*0,63*
			Sinop	*5.337*	*0,42*
			Çorum	*5.323*	*0,42*
			Gümüşhane	*4.965*	*0,39*

Kaynak: TÜİK Verileri

Tablo 9.7. *2014 yılı verilerine göre en çoktan aza doğru Samsun'da ikâmet edenlerin nüfusa kayıtlı oldukları iller .*

Sıra	*Doğum yeri*	*Nüfus*	*Sıra*	*Doğum yeri*	*Nüfus*
1	*Samsun*	*1.046.974*	*11*	*Gümüşhane*	*5.031*
2	*Ordu*	*44.730*	*12*	*Erzurum*	*3.141*
3	*Trabzon*	*38.389*	*13*	*Ankara*	*2.863*
4	*Giresun*	*12.295*	*14*	*İstanbul*	*2.854*
5	*Amasya*	*13.783*	*15*	*Yozgat*	*2.461*
6	*Rize*	*11.214*	*16*	*Bayburt*	*2.186*
7	*Tokat*	*10.550*	*17*	*Kastamonu*	*2.046*
8	*Artvin*	*8.183*	*18*	*Konya*	*1.883*
9	*Çorum*	*6.265*	*19*	*Kırıkkale*	*1.214*
10	*Sinop*	*5.949*	*20*	*İzmir*	*1.085*

Tablo 9.8. *2014 yıl sonu verilerine göre halen Samsun ilçelerinde ikamet edenlerin nüfusa kayıtlı oldukları iller (500 kişi üzerinde olan nüfus dikkate alınmıştır).*

Nüfusa kayıtlı olunan il	*İkamet edilen ilçe*								
	Atakum	*İlkadım*	*Canik*	*Tekke-köy*	*Bafra*	*Çarşamba*	*Terme*	*Havza*	*19 Mayıs*
Samsun	*85.799*	*238.374*	*76.199*	*44.402*	*129.353*	*126.732*	*62.774*	*39.623*	*21.199*
Amasya	*5.168*	*4.990*	*771*					*620*	
Ankara	*1.518*	*706*							
Artvin	*4.073*	*2.319*							
Çorum	*3.118*	*1.470*							
Erzurum	*1.164*	*1.273*							

Giresun	*3.606*	*5.137*	*953*		*466*	*589*	*694*		
Gümüşhane	*1.596*	*2.679*							
Mersin	*569*								
İstanbul	*862*	*883*							
İzmir	*531*								
Kastamonu	*826*	*511*							
Kayseri	*827*								
Kırşehir	*521*								
Konya	*864*	*508*							
Malatya	*757*								
K.Maraş	*617*								
Ordu	*8.952*	*14.242*	*7.085*	*1.017*	*1.411*	*4.079*	*6.138*		
Rize	*3.296*	*5.495*	*859*		*758*				
Sinop	*1.688*	*1.643*			*1.190*				
Sivas	*1.527*	*1.286*							
Tokat	*4.345*	*3.321*	*639*		*536*	*533*			
Trabzon	*9.760*	*16.118*	*4.172*	*1.457*	*2.884*	*1.032*	*987*		*1.082*
Yozgat	*1.226*								
Bayburt	*535*	*1.095*							
Kırıkkale	*625*								

Samsun'un İstanbul, Ankara ve Almanya'dan göç alması ise (memuriyet hariç tutulursa) buralara daha önce Samsun'dan giderek göç etmiş kişilerin emeklilik vb. durumlar sonucunda kendi topraklarına dönmesi ile ilgilidir. Çünkü Samsun'un özellikle şehir merkezi ve kıyı kuşağında yer alan ilçeleri ekonomik ve sosyal yönden gelişmiş oldukları gibi, eğitim, ulaşım, sağlık şartlarının ileri düzeyde olması ve uygun iklim, toprak, su kaynakları vb. çekicilikleri sayesinde özellikle emekli nüfusu geri çekme gücüne sahiptir (Yılmaz 1992).

Gerek doğum yerlerine göre, gerekse daimi ikametgâhlarına göre olsun her iki şekilde de bu sonuçlara göre Samsun, özellikle 1980'li yıllara kadar komşuları ve kendisinden daha doğuda bulunan Karadeniz illerinden göç alırken başta İstanbul olmak üzere; Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli gibi gelişmiş endüstri merkezlerine göç vermiştir. Sonraki dönemlerde ise aldığı göç azalırken, aldığı göçten daha fazlasını vermeye devam etmektedir.

9.3.4. Samsun'un göç verdiği iller

Dış göçler hariç, Samsun özellikle 1950'li yıllardan itibaren doğusundaki illerden göç almış, özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren de başta İstanbul olmak üzere batıdaki illere göç vermiştir *(Şekil 9.2)*.

Örneğin 1975-1980 yılları arasında Samsun 35.025 kişi göç alırken, 46.019 kişi de göç vermiştir. Gidenlerin yaklaşık yarısı (20.000 kişi) İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Sakarya'yı seçmiş, İstanbul 15.000 kişi ile en fazla tercih edilen il olmuştur. Aynı dönemde Samsun'dan gidenlerin en çok tercih ettikleri ve yerleştikleri ilk üç il sırasıyla İstanbul (‰ 327), Ankara (‰ 96) ve Bursa'dır (‰ 57) (Tandoğan 1990). 2000 yılı verilerine göre Samsun'un en fazla göç verdiği iller sırasıyla; İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli, Antalya ve Muğla'dır[11] *(Tablo 9.9).*

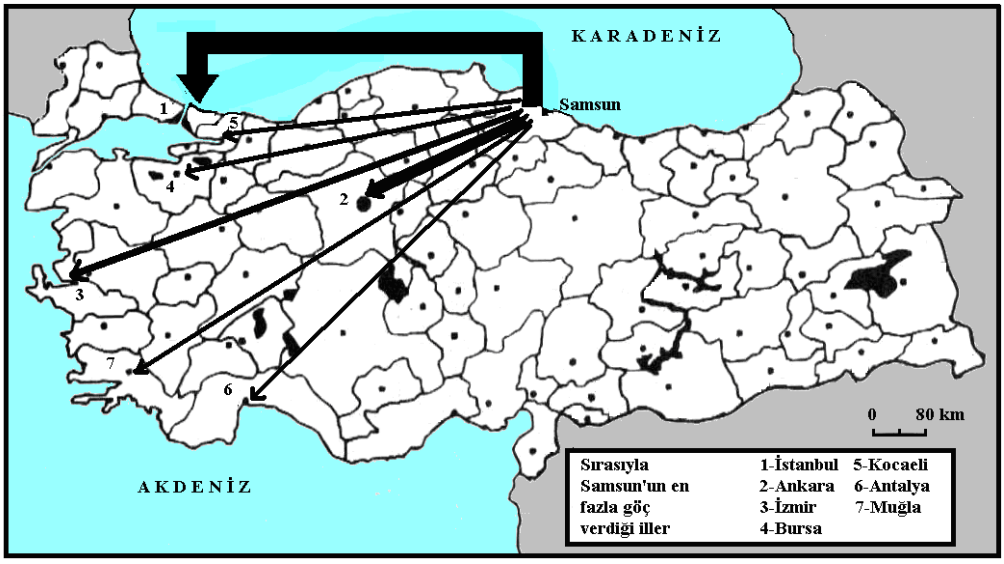

Şekil 9.2. *Samsun'un göç verdiği iller (Yılmaz 2007b'den).*

Tablo 9.9. *Samsun dışındaki Samsun doğumlu nüfusun 2011 yılında illere göre dağılımı.*

Sıra no	*İller*	*Samsun doğumlu nüfus*	*Sıra no*	*İller*	*Samsun doğumlu nüfus*	*Sıra no*	*İller*	*Samsun doğumlu nüfus*
1.	*İstanbul*	*403,730*	*8.*	*Antalya*	*11,728*	*15.*	*Çorum*	*3,594*
2.	*Bursa*	*73,192*	*9.*	*Ordu*	*10,343*	*16.*	*Zonguldak*	*2,491*
3.	*Ankara*	*64,851*	*10.*	*Sinop*	*6,443*	*17.*	*Giresun*	*2,295*
4.	*Kocaeli*	*33,593*	*11.*	*Eskişehir*	*6,046*	*18.*	*Rize*	*1,769*
5.	*Tekirdağ*	*28,040*	*12.*	*Sakarya*	*4,625*	*19.*	*Gümüşhane*	*641*
6.	*İzmir*	*25,057*	*13.*	*Trabzon*	*4,395*	*20.*	*Bayburt*	*282*
7.	*Amasya*	*15,621*	*14.*	*Tokat*	*3,956*	*…*	*…*	*….*

Kaynak: TÜİK 2011 verileri

[11] 1980'li yıllara kadar Samsun'un göç verdiği iller arasında adı geçmeyen Antalya ve Muğla, özellikle 1980'lerden sonra artan turizm yatırımları ile çok sayıda inşaat işçisi ve hizmet sektörü elemanı istihdam eder hale gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Samsun'dan güneydeki bu illere çok sayıda kişi inşaat ve turizm sektöründe çalışmak üzere göç etmiş ve buralardaki turizm kentlerine yerleşmişlerdir.

Bir fikir vermesi açısından şöyle bir karşılaştırma yapılabilir: DİE 1990 yılı sayım sonuçlarına göre 1990 sayımı sırasında İstanbul ilinde bulunan fakat bu il dışında doğan nüfus içinde Samsun doğumlu nüfus 127.564 kişiydi[12] ve bu rakamla Samsun 11. sırada geliyordu[13]. DİE'nin 2000 yılı sayım sonuçlarına göre İstanbul nüfusu içinde başka ilde doğanların sayısına tekrar bakıldığında Samsun'un 212.056 kişi ile 6. sıraya yükseldiği görülmektedir[14]. 2011 yılsonu verilerine göre İstanbul ilinde Samsun doğumluların sayısı ise 403.730 olmuştur[15]. **2014 yıl sonu verilerine göre ise bu kez rakam 422.675'e çıkmıştır**. Bu veriler Samsun'dan İstanbul'a göçün boyutlarını ve hızını tüm çıplaklığı ile ortaya koymaktadır[16].

Türkiye son 40 yılda çok hızlı bir değişim yaşamıştır. Küreselleşmenin ülke düzeyindeki nüfuzu ile İstanbul tüm Türkiye'yi etkisi altına almış, her bakımdan *birincil* şehir haline gelmiştir. İstanbul ile birlikte Ankara, İzmir, Bursa, Kocaeli gibi iller de ikincil derecede çekim merkezleri olmuşlardır. Bunun doğal bir sonucu olarak sadece Samsun merkezden değil (Türkiye'nin diğer kasaba ve şehirlerinden olduğu gibi) Samsun'un ilçelerinden de her gün en az iki otobüs (Bafra ve Çarşamba'da bu sayı çok daha fazladır) adı geçen bu çekim merkezlerine doğru hareket halindedir. Bu seferlerin yönü (gittiği şehir) ve (günlük kalkan otobüs) sayısı izlendiğinde Samsun ve ilçelerinin hangi şehirlerle ne yoğunlukta göç ilişkisi içinde bulunduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Hattâ otobüs firmalarının İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'da hangi semtlerde yazıhane açtıklarından yola çıkılarak (bu bilgiler büro, adres ve telefon numaraları olarak otobüs biletleri üzerinde yazılıdır), örneğin İstanbul'da Samsun ve ilçelerinden gidenlerin yoğun olarak yaşadıkları semtler kolaylıkla öğrenilebilir[17].

---

[12] Daha önceki yıllara ait İstanbul'daki Samsun doğumluların sayısı şu şekildeydi; 1950'de 6.041, 1960'da 13.140, 1980'de 69.604 kişi.

[13] İlk 10 il sırasıyla; Sivas (317.081), Kastamonu (222.335), Kars (214.065), Giresun (210.528), Trabzon (175.616), Ordu (163.159), Malatya (141.134), Sinop (135.016), Tokat (134.941) ve Rize'dir (131.905).

[14] İlk 5 il sırasıyla; Sivas (375.002), Kastamonu (263.803), Giresun (245.414), Ordu (244.254) ve Trabzon'dur (214.721).

[15] Bu ili sırasıyla takip eden diğer iller; Bursa (73.192), Ankara (64.851), Kocaeli (33.593), Tekirdağ (özellikle Çorlu ve Çerkezköy ilçelerinde) 28.040 ve İzmir'dir (25.057).

[16] Sırasıyla İstanbul'dakilerin doğdukları illere göre ilk 10 il; 1. Sivas741.603, 2. Kastamonu 553.612, 3. Ordu 511.723, 4. Giresun 487.878, 5. Tokat 462.852, 6. **Samsun 422.675, 7.** Trabzon 398.689, 8. Malatya 398.430, 9. Erzurum 392.132, 10. Sinop 370.806, 11. Erzincan 302.020, 12. Rize 298.467

[17] Göçlerin miktarı, yönü ve niteliği kadar, gittikleri yerlerde gösterdikleri dağılış özellikleri de günümüz şehir coğrafyası çalışmalarında büyük önem taşımaktadır. Örneğin İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde Anadolu'nun çeşitli kentlerinden göç eden insanların özellikle hısımlık ve hemşerilik bağları yoluyla oluşturdukları mahalleler ve belli alanlarda toplanma eğilimleri dikkat çekicidir. Bu durum, şehrin sosyolojik yapısının çözümlenmesinde dikkate alınması gereken bir husus olduğu kadar, siyaset bilimi açısından da önemlidir. Çünkü başta İstanbul olmak üzere, büyük kentlerde seçim dönemlerinde partiler tarafından gösterilen

Yılmaz (2007e) tarafından Bafra üzerine yapılan araştırmada, Bafra'daki otobüs firmalarının biletleri üzerindeki yazıhane adreslerinden Bafralıların İstanbul, Bursa, Ankara gibi şehirlerde hangi semtlerde yoğunluk gösterdikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde yine İstanbul gibi büyük şehirlerde hemşehri dernekleri üzerinden, bunların sayıca çokluğuna ve hangi semtlerde dağıldıklarına bakılarak da yine göçlerin kökeni, yönü ve nerelerde yoğunlaştıkları tespit edilebilmektedir.

9.3.5. İller arası diğer göçler

İller arası göçler içinde Samsun iline ait bazı özel durumlar da söz konusudur. Samsun'dan Hatay'a olan göçler buna örnektir *(Şekil 9.3). Altınkaya* ve *Derbent* barajlarının su tutmaya başlaması ile daha önceden hazırlanan bir program çerçevesinde bu barajların göl suları altında kalan köylerde yaşayanlar başka yerlere nakledilmiştir *(Foto 9.1,2,3).* Örneğin Bafra ve Vezirköprü ilçelerinde, 8'i tamamen, 20'si kısmen olmak üzere Altınkaya baraj gölü suları altında kalan 28 köyden 2.100 aile bu durumdan doğrudan etkilenmiştir.

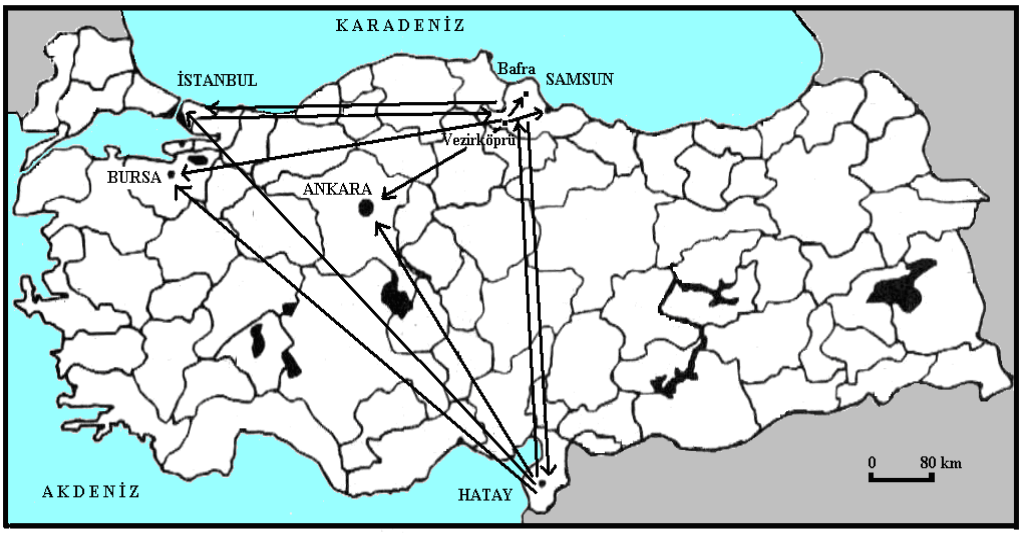

Şekil 9.3. *Bafra ve Vezirköprü'de bir kısım köylerin Altınkaya Barajı'nın suları altında kalması sebebiyle yeniden yerleştirme politikası sonucu ortaya çıkan Samsun-Hatay-Bursa/İstanbul/İzmit/Ankara arası iller arası göçler ve buna bağlı hareketlilik (Yılmaz 2007b'den).*

---

adaylar bile buna göre belirlenmektedir. Nitekim doğusundaki iller yanında ilçelerinden de önemli miktarda göç almış bulunan Samsun şehrinde de hemen her seçim döneminde, siyasetçilerin partilerin aday listelerinin üst sıralarında yer alabilmek için "*arkamda şu kadar Kavaklı veya Çarşambalı, şu kadar Trabzonlu veya Gümüşhaneli oyu var*" şeklindeki söylemleri, hattâ bu amaçla (adayların dayandıkları tabanı öne çıkarmak için) köken olarak farklı il ve ilçelerden gelmiş bulunan seçmen sayısının olabildiğince abartılması gibi hususlar hep bu durum sonucudur.

Foto 9.1-2. *Kuruçay köyü (Foto Akgün); Altınkaya Barajı su tutmadan önceki görünümü ve bugün baraj suları altında kalmış hali (Yılmaz 2014a:142'den).*

Foto 9.3. *Bir kısmı Derbent Baraj gölü altında kalan Bafra Boğazköy'den bir görünüm; sular altında kalan eski caminin su yüzeyinde kalan minaresi.*

Devlet, DSİ vasıtası ile gerçekleştirdiği bu proje çerçevesinde halka çeşitli alternatifler sunmuştur. Bunlar; arazi göstermek yoluyla *tarımsal iskân*, şehirde konut verilerek *tarım dışı iskân*, kamulaştırma bedeli vererek *serbest iskân* şeklinde olup, vatandaşlar bunlar arasında bir seçim yapmışlardır.

Tarımsal iskânı tercih edenlere Hatay ili Reyhanlı ilçesinde (Amik ovası üzerinde) yer gösterilmiş, 235 aile (toplam 1.119 nüfus) buraya yerleştirilmiştir. Tarım dışı iskân edilmek isteyenler ise Bursa Gemlik'e yönlendirilmiştir. Bunların dışında kalanlar ise (daha sonra Derbent Baraj gölü suları altında kalan köylerle birlikte) kamulaştırma bedeli karşılığı (vatandaşların kendi tercihleri doğrultusunda) serbest bırakılmışlardır. Bunlardan bir kısmı bağlı oldukları Vezirköprü ve Bafra ilçe

merkezlerine yerleşmişlerdir. Mesela Kuruçay köyünden *(Foto 9.1)* göç edenler Vezirköprü ilçe merkezinde Kuruçay mahallesini kurmuşlardır. Diğer bir kısmı da Samsun şehri, İstanbul ve Bursa başta olmak üzere çeşitli merkezlere göç etmişlerdir. Bu göç sürecinde hısımlık ve hemşerilik bağları da büyük rol oynamış, kırdan ayrılan nüfus, adı geçen illere daha önce göç etmiş ve yerleşmiş akraba ve yakınlarının yanlarına gitmiş, onların vasıtası ve etkisi ile yer seçimi yapmışlardır.

Bunlardan en ilginç olan kısmı hiç şüphesiz Hatay'a olan göçlerdir. Bafra ve Vezirköprü'nün baraj suları altında kalan köylerinden kendilerine Amik Ovası'ndan yer gösterildiği için Hatay'a giden vatandaşlar, özellikle iklim şartları nedeniyle buraya uyum sağlayamamışlar, fakat hak ettikleri toprakları da bırakmak istememişlerdir. Bunlardan bir kısmı aile fertlerinden bazılarını Hatay'daki yeni topraklarında bırakarak Ankara, Bursa ve İstanbul'a göç etmişler, hatta Bafra'ya dönenler olmuştur. Böylece bu merkezler arasında gidiş gelişler artmış, Hatay ile Bafra arasında doğrudan otobüs seferleri başlamıştır.

9.4. Dış göçler

Samsun ili, göç yolları üzerinde bulunmasından dolayı konumu gereği tarih boyunca sürekli göçlere sahne olmuştur. Yaklaşık 100 yıl kadar geriye gidildiğinde özellikle 1877-78 Osmanlı-Rus savaşlarından (*Doksanüç Harbi*'nden) sonra Kafkasya'dan ve Kırım'dan göç almış, Cumhuriyetin ilk yıllarında imzalanan *Mübadele Sözleşmesi* gereği de Balkanlardan hem göç almış hem göç vermiştir. 1960'lı yıllardan itibaren ise Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine doğru başlayan işgücü göçüne Samsun ilinden de büyük oranda katılım olmuştur. Günümüzde ise özellikle eski Sovyetler Birliği'ne bağlı cumhuriyetlere ve bu cumhuriyetlerden Samsun'a evlilik gibi kişisel sebeplerle, ya da işgücü göçü gibi ekonomik nedenlerle karşılıklı göçler devam etmektedir. Aşağıda bu göçler ana başlıklar altında özetlenmiştir.

9.4.1. Yurtdışından Samsun'a göçler

Cumhuriyet Dönemi öncesi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen göçler bugünkü Samsun ilinin nüfus kompozisyonunun ortaya çıkmasında son derece etkili olmuştur. Bu göçlerin esasını Kafkas ve Balkanlardan olan göçler oluşturur.

9.4.1.1. Kırım ve Kafkas muhacirleri

İlk kitlesel göç Kırım Savaşı sonrası 1859-1860 yıllarında başlamıştır. Bu dönemde yaklaşık 300.000 kişi göç etmek üzere Kırım'ı terk etmiştir. 1859'da Kafkasya'da Şeyh Şamil direnişinin kırılması da bunda büyük rol oynamıştır. Ardından Osmanlı'nın *Doksanüç Harbi*'nden yenilgiyle çıkması nedeniyle Kırım'la beraber Karadeniz'in kuzeyi ve bütün Kafkasya'nın Rusların kontrolüne girmesi sonucu ikinci kitlesel göç dalgası başlamış, yine bu göçlerle de 300.000'e yakın kişi Osmanlı topraklarına göç etmiştir.

Böylece bu bölgede yaşayan Türk, Çerkez, Gürcü, Abaza vd. tüm Müslümanlar çareyi hicret etmede ve Osmanlı devletine sığınmada bulmuşlardır (İpek 2006:40). Bu göçlerin bir kısmı gemilerle Balkanlardaki topraklara, diğer önemli bir bölümü de denizyolu ile Karadeniz kıyısındaki limanlara; *Samsun*, Trabzon, Sinop ve İnebolu'ya çıkartılmıştır. Bunların bir kısmı başta Samsun yöresi olmak üzere Karadeniz Bölgesi'ne yerleştirilirken, bir kısmı da bu limanlar üzerinden diğer göçmen iskân sahalarına nakledilmişlerdir *(Şekil 9.4).*

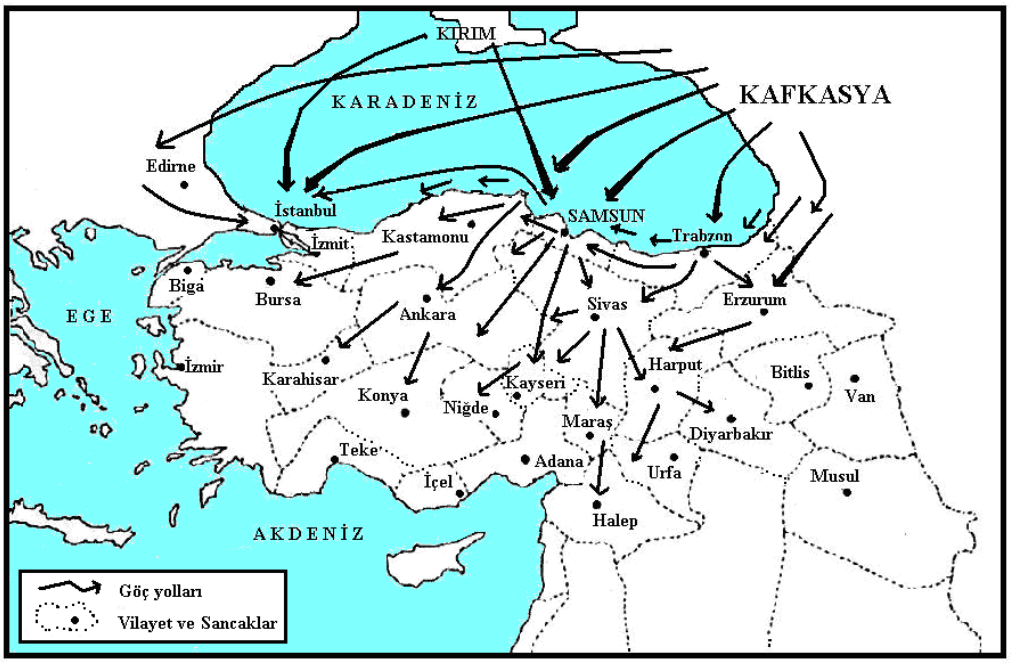

Şekil 9.4. *Kırım ve Kafkaslardan Anadolu'ya göç yolları ve iskân bölgeleri (Yılmaz 2007b'den)*

Bu göçe katılanlar henüz bir düzene kavuşmadan Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'da bugünkü Erzurum, Kars, Artvin, Rize, Trabzon, Gümüşhane ve Giresun illeri (Harşit çayına kadar olan kesim) Rus işgaline maruz kalmıştır. Bu sefer hem buralardaki, hem de bir önceki göç dalgasında deniz ve karayolu ile gelip buralara yerleşmiş olan nüfus hep beraber batı yönde hareket ederek Samsun'a gelmiştir. Bunların bir kısmı Samsun'a yerleşmiş, bir kısmı Samsun üzerinden iç ve batı bölgelere yönlendirilmiş, bir kısmı da işgalin sona ermesi ile geriye dönmüşlerdir.

Bu dönemde Samsun gerek çevresinde iskâna elverişli yerlerin bulunması, gerekse karayoluyla Anadolu'nun iç kesimlerine olan bağlantıyı sağlaması nedeniyle özellikle Anadolu'nun iç kısımlarına yerleştirilecekler için başlıca uğrak noktası olmuştur. Kafkas göçmenleri (aşırı izdiham ve hızlı tahliye mecburiyeti gibi sebeplerle gemilere hiçbir şekilde eşya kabul edilmediği için), sadece üzerlerindeki elbiseler ve ellerindeki silahlarıyla gelmişlerdir. Hergün 500'den fazla göçmen bu yıllarda

Samsun'a geliyor ve şehir nüfusuna dâhil oluyordu. Bu göçler sonucunda 10.000 civarında nüfusa sahip olan Samsun şehrinin 1864 yılındaki nüfusu (aynı yıl Samsun'da bulunan H.J.Lennep'e göre) 45.000'i aşmıştı (İpek 2006:44).

Şehre gelenler geçici olarak kendilerine tahsis edilen han ve medrese gibi kamuya açık yerlere yerleştirilmişler, göçmenlerin tamamı şehirde iskân edilemeyince çevredeki köy ve kasabalara yönlendirilmiştir. Kurupelit, Dereköy, Derbent, Kumcağız vd. köylerde göçmen kampları kurulmuştur. Bu dönem ayın zamanda Çarşamba ve Bafra ovalarının drenaj yokluğu nedeniyle sivrisinek ve sıtma yuvası olduğu tarihlerdir. Yer yokluğundan mecburen buralara yerleştirilen göçmenlerin bir kısmı bu zor şartlara dayanamamış, Nisan 1864-Ocak 1865 tarihleri arasında kalan 8 ay içinde resmi kayıtlara göre 13.558 kişi sıtma hastalığı nedeniyle buralarda hayatlarını kaybetmişlerdir (İpek 2006:44).

9.4.1.2. Balkan Mübadilleri

Mübadele Anlaşması: Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 tarihinde yapılan antlaşma gereği (İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler hariç tutularak) Türkiye'deki (ekseriyetini Rumların oluşturduğu) Ortodokslarla Yunanistan'daki Müslüman toplulukların zorunlu yer değiştirmesi kararına varıldı. *Mübadele* sonucu Yunanistan'dan Türkiye'ye göç eden 500.000'e yakın Türk'ün 25.000 kadarı Samsun'a gelmiş, bunların yaklaşık 3.500 kadarı Samsun şehrine, diğerleri ise başta Bafra olmak üzere, diğer ilçe merkezleri ve köylere yerleştirilmiştir.

Mübadele Anlaşması öncesi Samsun'un nüfus durumu: 18. Yüzyıl'a kadar küçük bir sahil kasabası özelliğinde olan Samsun, 19. Yüzyıl'dan itibaren tütün tarımı ve ticareti ile birlikte canlanmış, liman faaliyetlerinin hız kazanmasıyla da birçok alanda gelişme göstermişti. Kırım ve Kafkaslardan gelen göçmenlerin etkisi, Avrupa bandıralı buharlı gemilerin Karadeniz limanlarını daha sık ziyaret etmeleri gibi gelişmelere paralel olarak Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde faaliyet gösteren Rum ve Ermeni tüccarlar da Samsun'a gelmeye ve yerleşmeye başlamışlardı.

Anadolu'nun iç kesimlerinde devlet otoritesinin zayıflamasına paralel olarak ortaya çıkan güvenlik sorunu, bu tüccarların (batıda İzmir'e olduğu gibi, kuzeyde de) Samsun'a yönelmelerinin başlıca sebebiydi. Samsun'a gelen bu azınlıkların kısa sürede işveren konumuna gelmeleri ve iş verirken de kendi dindaşlarını kayırmaları gibi hususlar iç bölgelerdeki gayrimüslimlerden binlercesinin Karadeniz kıyısı kentlerde, bu arada Samsun'da toplanmalarında etkili olmuştur. Hiç şüphesiz bunda dış ülkelerin politik oyunlarla azınlıklara gerek hukuk gerekse ticarî bağlantılarla sahip çıkmaları gibi birçok sebep de önemli rol oynamıştır.

V. Cuinet'in *La Turquie d'Asie* adlı kitabında belirttiğine göre 1890-1891 yıllarında Canik Sancağı nüfusu 294.477 kişidir. Bu nüfusun 62.000'i Rum, 17.000

kadarı Ermeni, geriye kalan 215.477 kişi de Müslüman ve Türk'tür. Bu nüfus içinde Samsun merkez kazası nüfusu da (1860'larda 3.000 iken) 1890'larda 16.000'i bulmuştur. Bunun 5.000'i Türk, 6.000'i Ortodoks Rum, 3.000'i Ermeni ve 2.000'i de diğer milletlerdendir (Anonim). Karpat'ın (2003:222-226) verdiği bilgilere göre 1914 tarihinde Canik idarî bölgesinin toplam nüfusu 393.292'dir. Bunların 265.950'si Müslüman, 98.739'u Rum, 27.058'i (Gregoryen) Ermeni ve 1.545'i ise Ermeni Protestan, Ermeni Katolik ve Yahudi'dir. Yine aynı yılda, Samsun merkez kazada 44.992 Müslüman nüfusa karşı 54.709 Rum nüfus barınıyordu. Bafra kazasında 48.944 Müslüman'a karşılık 30.838 Rum nüfus vardı. 1922 yılına gelindiğinde ise Canik'te 180.000 Müslüman'a karşı 50-55.000 Hıristiyan vardı (İpek 2000:6). Sonuç olarak bakıldığında Mübadelenin başladığı yıllara gelindiğinde, Canik Sancağı genelinde Müslüman nüfus fazla iken merkezde (Samsun şehrinde) ise gayrimüslim nüfus daha fazlaydı. Kentteki Müslümanların önemli bir kısmı da bunların kiracısı durumundaydı. Bu durum iç bölgelerden gelen gayrimüslim nüfusun Samsun kent merkezinde yoğunlaşması sonucu ortaya çıkmıştı.

Mübadele ile gidenler: Anadolu'nun işgal altında olmasından faydalanan Rumlar Samsun'da Müslümanlara karşı her türlü eziyeti yapmaktan geri kalmamışlar, işi çeteler kurarak katliam yapacak boyutlara taşımışlardır. Millî Mücadele sonrasında da bu yaptıkları kötülüklere karşı Samsun'da barınamayacakların anlamışlar, Samsun gibi liman kentlerine yığılarak buralardan göç etmeye başlamışlardır. Mübadele Anlaşması ile bu göç hızlanmış ve kitlesel boyut kazanmıştır. Bu göçler sırasında Samsun ve çevresindeki Sinop, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Çorum, Tokat, Sivas, Şebinkarahisar ve Yozgat'tan toplam 51.784 Rum mübadeleye tabi tutulmuş, bunların 22.668'i Samsun'dan gitmiştir (İpek 2000:7-8). Türkiye'den ayrılan bu göçmenlerin büyük kısmı önce Yunanistan'a, sonra da oradan ABD, Kanada, Avustralya gibi ülkelere dağılmış ve oralara yerleşerek bugünkü Rum ve Ermeni diasporalarını oluşturmuşlardır. Anadolu'da kendi yaptıkları zulüm ve hıyaneti unutmuşlar, buna karşılık Müslüman Türk nüfusa karşı içlerindeki kin ve nefreti hep canlı tutmuşlar, bunları nesilden nesile aktararak tüm dünyada Türk düşmanlığının başta gelen savunucuları olmuşlardır.

Mübadele ile gelenler: Türk-Yunan Mübadele Anlaşması sonucu, giden Rumların yerine 1924 yılında özellikle Kavala ve Drama bölgelerinden 3.908 kişi Samsun iskelesine çıkmış, gelenlerin bir kısmı il merkezine (Samsun şehrine) bir kısmı da Bafra, Alaçam, Çarşamba ve Terme ilçe merkezleri ve köylerine dağıtılmıştır.

Mübadiller Samsun'a özellikle deniz yoluyla gelmişler, fakat Samsun'da birçok sorunla karşılaşmışlardı. Onlar geldiklerinde ortam çok da iyi değildi. Karadeniz yöresindeki birçok yerleşim yeri adeta yerle bir olmuş, insanlar yoksulluk sınırının altında yaşar duruma düşmüşlerdi. Samsun ve çevresindeki Rumlardan kalan çok

sayıda mahalle ve köy ya oturulamaz durumdaydı ya da tamiri için büyük harcamalara ihtiyaç vardı. Mübadillere gösterilen yerlerin büyük kısmında daha önce gelen Şark Mültecileri, Kafkas, Kırım ve Arnavut göçmenler yerleştirilmişti. Gerek bu nedenle, gerekse giden Rumların bir kısmının kendi evlerini tahrip ettikten sonra göçe katılmaları sonucu, gelen göçmenler büyük sıkıntı yaşadılar. Örneğin bataklık alanlara komşu sahalara yerleştirilenler arasında sıtma vb. salgın hastalıklar sonucu yüzlerce kişi öldü.

Ekim 1924'te sadece Bafra kazasında 7.797 göçmen bulunuyordu ve bunların 6.279'u mübadildi (İpek 2000: 83-88). 1927'de (Alaçam dâhil) Bafra kazasının nüfusu 56.414 olup, bunun 6.463'ü (% 11,4'ü) mübadildi. Genel olarak bakıldığında ise 1927'de Canik Vilayeti'nde Merkez, Bafra, Çarşamba ve Terme kazalarının toplam nüfusu 200.506 olup, bunun 22.000'i göçmendi ve göçmenler toplam il nüfusunun oran olarak % 11'ini oluşturuyordu (İpek 2000: 161-162).

Mübadelenin sonuçları: Mübadele ve diğer göçlerle giden gayrimüslimlerin çoğunluğu bankacı, tüccar, esnaf, zanaatkâr, imalatçı gibi şehirsel işlerde çalışan kentli nüfustu. Bunların yerine gelenler ise çoğunluğu köylü (kırsal) nüfustur. Kentsel ve kırsal nüfusun yer değiştirmesi sonucu yöredeki Samsun, Bafra gibi kent merkezleri gerçek anlamda bir çöküş yaşamış, bu şehirler kendilerini uzun süre toparlayamamıştır. Gidenler gittikleri yerlere, tütün tarımını da götürmüşler, bu kişilerin Yunanistan'ın Drama ve Kavala bölgelerinde yetiştirdikleri tütünler nedeniyle Yunanistan uluslar arası tütün pazarında Türkiye'nin ve bu tütünü en iyi yetiştiren yer olan Samsun'un da en büyük rakibi olmuştur.

Gayrimüslim nüfusun Samsun'dan ayrılması ile çöküş yaşayan köy ve kasabalar mübadele ile gelen göçmenler vasıtasıyla bir süre sonra eski canlılığına kavuşmuştur. Tütün yetiştiriciliği konusunda uzmanlaşmış olan mübadillerin beraberlerinde bilgi, beceri ve yeni teknikleri de getirmeleri ve bunları Samsun'da denemeleri sonucu bölgede ekonomik yapı hızla düzelmeye başlamıştır. İklim değişikliği ve yaşam şartlarının zorluğu nedeniyle mübadillerin hayatları ilk yıllar sıkıntılı geçse de zamanla çevreye uyum sağlamışlar, çalışkanlıkları ve gayretleri ile Samsun'un demografik, kültürel ve ekonomik yapısının önemli bir parçası olmuşlardır.

9.4.2. (Yurtdışından Samsun'a) diğer göçler

Dışarıdan Samsun'a göç Kırım, Kafkaslar, Yunanistan ve Balkanlardan (eski Yugoslavya, Arnavutluk ve Bulgaristan'dan) muhaceret ve mübadele ile gelenlerle sınırlı kalmamıştır. Sonraki yıllarda da Samsun'a göç az da olsa devam etmiştir. En son 1988 yılında Bulgaristan üzerinden bir göç dalgası daha gelmiş, Bulgaristan yönetiminin uyguladığı zulümden kaçan Evlad-ı Fatihanı Samsun halkı elbirliği ile rahat ettirmeye çalışmıştır. Sonra bunların bir kısmı geri dönmüş, bir kısmı ise Samsun'a yerleşmiştir.

Günümüzde ise Sovyetler Biriliği'nin dağılması ile ortaya çıkan Cumhuriyetlerden (özellikle Azerbaycan ve Gürcistan'dan) Türklerle evlilik yaparak ya da çeşitli işlerde çalışmak üzere gelip yerleşen kişiler vardır.

9.5. Samsun'dan yurtdışına göçler

9.5.1. Mübadele ile gidenler *(bkz. Mübadiller)*

9.5.2. ABD, Kanada ve Avustralya'ya göçler

Sayısı belli olamamakla birlikte, ABD, Kanada, Avustralya gibi resmî yollardan göçmen kabul eden ülkelere tüm dünya ve Türkiye'den olduğu gibi, Samsun'dan da gidip yerleşenler vardır. Bunların bir kısmı bu ülkelerin uyguladığı göçmen politikalarından yararlanırken, bir kısmı da yetişmiş insan gücü (beyin göçü) olarak bu ülkelere gidip yerleşmiştir.

9.5.3. Yurtdışına işgücü göçü

9.5.3.1. Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçü

1960'lı yılların başlarından itibaren Türkiye'den batı Avrupa'nın sanayileşmiş ülkelerine doğru başlayan işgücü göçüne Samsun ilinden de binlerce kişi katılmıştır. Başlangıçta geçici olduğu düşünülen ve çoğunluğunu bekâr erkeklerin oluşturduğu göç dalgası, daha sonra 1970'li yıllarda ailelerin de katılması ile kitlesel boyutlara ulaşmış, (Türkiye'deki şartların bir türlü düzelmemesi nedeniyle hep ertelenen geri dönüş unutulmuş ve) bu göç zamanla kalıcı hale gelmiştir (Yılmaz 1992).

Batı Avrupa ülkelerine göç *İş ve İşçi Bulma Kurumu* aracılığı ile olduğundan, bu kurumun şubelerinin de ilk zamanlar başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerde bulunması nedeniyle Samsun'dan bu göçe ne kadar kişinin katıldığı bilinmemektedir. Çünkü göçe katılan kişiler Samsun'lu olsalar bile çıkış yeri genellikle İstanbul olmuştur. Fakat yurtdışındaki vatandaşlarımızın Samsun'da köy ve şehirlerdeki etkileri ve yazdan yaza gelişlerindeki yoğunluk dikkate alındığında bu sayının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 19 Mayıs ilçe merkezi ve burayı oluşturan binalar Batı Avrupa ülkelerinde çalışan işçilerimizin eseridir. DİE 2000 sayım sonuçlarında Samsun'daki (1.756'sı erkek, 1.040'ı kadın olmak üzere) 2.796 kişinin Almanya doğumlu olması bu konuda kabaca bize bir fikir vermektedir.

Samsun'dan Batı Avrupa ülkelerine göç, zamanla bu ülkelerin katı sınırlamalar koyması nedeniyle en alt düzeye inmiş, fakat tamamıyla sona ermemiştir. Avrupa'daki ikinci ve üçüncü kuşak genç Türk kızı ve erkeklerinin Türkiye'den evlenmeleri yoluyla az da olsa bu ülkelere göç devam etmiştir.

1990 yılından itibaren Samsun'dan eski Sovyet Cumhuriyetlerine doğru işgücü göçü ile başlayan başka bir göç daha yaşanmıştır. Katılanların sayısı tam olarak tespit edilemeyen ancak gözlemlerimize göre varlığı kesin olan bu göç içinde, iki grup

dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi (vaktiyle Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden ve Samsun'a yerleşen Çeçen, Gürcü vb. kökenli vatandaşlarımızdan bazılarının etnik nedenlere dayalı bir geri gidişi söz konusudur. İkinci grup ise, yine bu ülkelerde ortaya çıkan yeni iş ve istihdam olanaklarından yararlanmak için buralarda iş kurmak üzere giden ve o ülkelere yerleşenlerdir.

9.5.3.2. Ortadoğu, Rusya ve Türk Cumhuriyetleri'ne işgücü göçü

1980'li yılların başlarından itibaren Batı Avrupa ülkelerine girişte vize istenmesi bu ülkelere gidişi engellerken, 1980-1990 yılları arasında Ortadoğu (S.Arabistan, Irak, İsrail vd.) ve Kuzey Afrika (Libya vd.) ülkelerine inşaatlarda çalışmak üzere işgücü göçü (bekâr ve inşaat şirketlerinin işi gerçekleştirme sürelerine bağlı olarak) devam etmiştir. Nihayet 1990 yılından sonra ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla onun yerine ortaya çıkan (Rusya, Gürcistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan vd.) yeni devletlere doğru Samsun'dan başka bir işgücü göçü başlamıştır. Ortadoğu'daki istikrarsızlık nedeniyle buradaki ülkelere olan işgücü göçü azalırken Eski Sovyet Cumhuriyetlerine göç devam etmektedir.

9.6. Samsun ilinde görülen diğer göçler

9.6.1. Mevsimlik (geçici, dönemlik, sezonluk) göçler

Bu tür göçlerde herhangi bir sebeple gidilen yerde bir süre kalındıktan sonra geri dönülmesi söz konusudur. Fakat geçici göçler (uygun ortam bulduğunda) bir süre sonra daimî hale dönüşebilir. Diğer bir anlatımla geçici göçler daimî göçün ilk aşamasını oluşturabilir, geçici olarak başlayan göç daimî göçle sonuçlanabilir. Nitekim Batı Avrupa ülkelerine işgücü göçü de "*geçici göç*" olarak başlamış, hatta Almanlar gelenlere "*misafir işçi*" adını vermişler, fakat bu göç zamanla kalıcı hale gelmiştir.

Mevsimlik göçler açısından Samsun ilinde belirgin bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bunlardan turizm (yazlıkçıların) göçü, yayla göçü gibi bazı geçici göç çeşitlerine Türkiye'nin hemen her yerinde rastlansa da, çoban göçü, çiftçilerin makineleri ile birlikte göçü gibi bizim tespit edebildiğimiz bir kısım geçici göçler ise Samsun'a özgüdür. Samsun genelinde görülen mevsimlik (geçici) göçlerin başlıcaları ana hatları ile aşağıda özetlenmiştir:

9.6.1.1. Yaylacılık

Samsun ili genelinde, Doğu Karadeniz dağları üzerinde görülen yaylacılık faaliyeti kadar olmasa da, yerel ölçekte bazı yayla sahaları vardır. Vezirköprü'de Kunduz *(Foto 9.4)*, Bafra'da Bengü ve Nebyan, Lâdik'te Akdağ *(Foto 9.5),* Samsun Merkez ilçede Kocadağ'ın yüksek kesimleri haziran-eylül ayları arasında, özellikle yaz mevsiminde, çevrelerindeki bazı köyler için mera olarak kullanılmakta, buralarda çeşitli tarzda inşa edilmiş yayla evleri bulunmaktadır.

Samsun'da rekreatif anlamda yaylacılık için potansiyel yoktur. Lâdik Akdağ üzerinde kısa mesafeli de olsa böyle bir girişim mevcuttur. İdari birimler bu durumu görmüşler ve Akdağ üzerinde çirkin ve gelişigüzel yayla evlerinin önüne geçmek için "örnek yayla evi" projesi başlatarak vatandaşlardan buna uymalarını istemiştir *(Foto 9.6).*

Foto 9.4. *Vezirköprü'de Kunduz ormanları içinde geçici yayla meskenleri.*

Foto 9.5. *Ladik – Akdağ'da geçici yayla meskenleri.*

Foto 9.6. *Lâdik – Akdağ'da vatandaşların rekreatif (turizm ve tatil) amaçlı inşa edecekleri konutlara örnek olması için hazırlanmış bir yayla evi. Evin yanındaki tabelada "Lâdik Belediyesi Örnek Yayla Evi Proje Uygulaması" yazmaktadır.*

9.6.1.2. Turizm (yazlıkçı) göçü

Samsun'dan Türkiye'nin başlıca sayfiye yerleşmelerinin bulunduğu Ege ve Akdeniz bölgelerinin sahil kesimlerinde yer alan il ve ilçelere doğru mevsimlik bir turizm göçü yaşanmaktadır. Özellikle Didim Samsunluların yoğun olarak tercih ettikleri yerlerin başında gelmektedir. Samsun il sınırları içinde de aynı karakterde benzer bir göç yaşanmaktadır. Oldukça kısa mesafeli olan bu yazlık sayfiye göçünde özellikle Samsun şehrinin batısında Kurupelit'ten Yörükler beldesine kadar olan kesim (özellikle Altınkum, Çatalçam, Taflan, Dereköy ve 19 Mayıs) başlıca tercih alanıdır *(Foto 9.7,8,9,)*. İkinci derecede önemli yerler ise Yakakent-Çamgölü arası ile Samsun şehrinin doğusunda bulunan Costal mevkileridir. Samsun'da bulunan sayfiye yerleşmeleri sadece Samsun şehrinde oturanlar için değil, daha önce Samsun'dan büyük kentlere veya yurt dışına giden Samsunlulara da hizmet vermektedir.

Foto 9.7. *19 Mayıs sahilleri boyunca uzanan yazlık sayfiye evleri (www.19mayis.bel.tr'den).*

Foto 9.8-9. *Ondokuzmayıs sahilinde yer alan prefabrik yazlıklar (19mayis.bel.tr'den) ve kamping alanları.*

9.6.1.3. Mevsimlik işgücü göçü

Samsun'da yoğun olarak görülen bir başka geçici hareket de mevsimlik işgücü göçleridir. Kırsal kesimde sürdürülen ekonomik faaliyetlerden elde edilen gelirin yetersiz olması durumunda Tümertekin'in (1973) "*ek gelir ihtiyacı*" olarak tanımladığı

durum nedeniyle hemen her ailede genç, erkek ve gurbete gitmeye engel durumu olmayan kişiler mevsimlik işgücü göçüne katılmaktadır.

Samsun mevsimlik işgücü hareketleri açısından kendine has bazı özellikler gösterir. Örneğin gelişmiş illere ve turistik bölgelere *inşaat işçisi* gönderirken, doğusunda kalan illere (daha önce bu illerden gelerek Samsun'a yerleşen kişilerin geldikleri illerde sahibi oldukları fındık ve çay bahçelerine yazın hasat zamanı gitmeleri sonucu) *tarım işçisi* göçü vermektedir *(Şekil 9,5).* Bu arada Samsun kendisi de Çarşamba ve Terme'de özellikle fındık hasadında çalıştırılmak üzere dışarıdan (başka illerden) ayrıca tarım işçisi göçü almaktadır. Aşağıda bu özellikler ayrı ayrı açıklanmıştır.

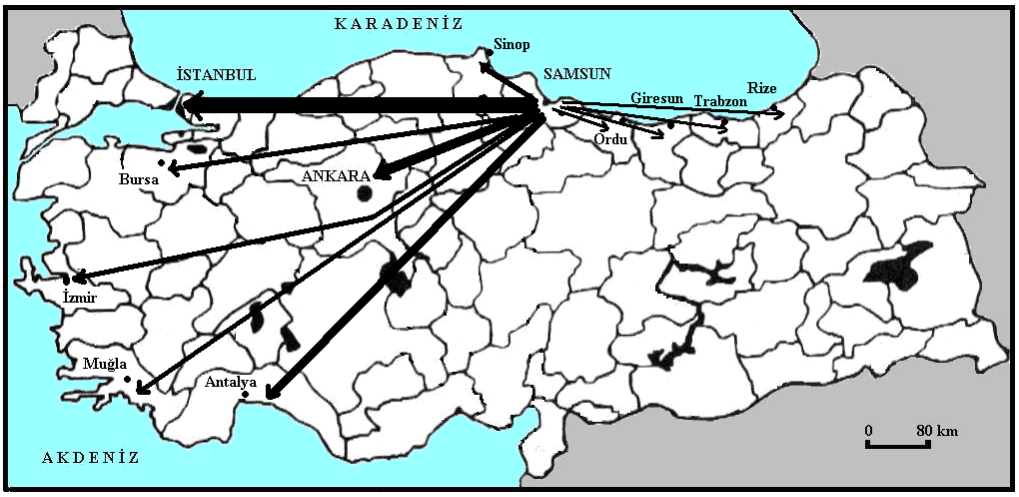

Şekil 9.5. *Samsun'dan başka illere mevsimlik göçler (Yılmaz 2007b'den).*

9.6.1.3.1. İnşaat işçisi göçü

İstihdam imkânlarının yetersizliğine bağlı olarak Samsun genelinde görülen işsizlik bu ilden başka yerlere mevsimlik olarak ve özellikle inşaatlarda çalışmak üzere inşaat işçisi göçüne sebep olmaktadır. Yılmaz (2001) tarafından Samsun merkez ilçeye bağlı dört köy (Avdan, Kaleboğazı, Çelikalan ve Alibeyli) üzerine yapılan bir araştırmadan elde edilen sonuçlara göre Samsun'dan başka illere giden mevsimlik inşaat işçileri ile ilgili olarak şu hususlar tespit edilmiştir;

- Köylerin esas geçim kaynağı tarımdır. Fakat köylerin bulunduğu alanın dağlık ve engebeli olması nedeniyle tarımsal ürün yetiştirecek yeterli arazi yoktur. Eğimli arazinin bir kısmına fındık dikilmiş, fakat fındıktan elde edilen gelir yetersizdir. Geçinmek için ek gelire ihtiyaç var, fakat köylerde bu geliri sağlayacak iş imkânları yoktur. Bu durumda mevsimlik (geçici) olarak gurbete çıkmak tek çare olarak görülmektedir.

- Göçe katılanlar ilk olarak arkadaş ve eş dost yardımı ile köylerinden çıkmakta, uzmanlaştıkça (birkaç yıl gidiş geliş yaptıktan sonra) başkalarına da aracılık etmeye başlamaktadırlar. Özellikle inşaat işi için gidenler, işveren veya taşeron firmanın isteğine veya istediği kişi sayısına göre, birbirleri ile haberleşip grup olarak yola çıkmaktadırlar.

- Göçe katılanların çoğunluğu ya topraksız ya da çok az toprağı olanlardır. Anketlerde bunların yarısı meslek olarak kendilerini çiftçi, diğer yarısı da inşaat işçisi olarak tanımlamışlardır. İnşaat işçilerinin bir kısmı kendilerini uzmanlaşmış kabul ederek mesleklerini fayansçı, kalıp ustası vb. şekilde tanımlamıştır. Fakat genel olarak bakıldığında % 71,4'ü vasıfsızdır.

- Göçe katılma nedenleri sorulduğunda; % 70'i geçinebilmek için cevabını vermiştir. % 10'u evlenebilmek, % 8'i eve katkıda bulunmak, % 2'si de kendi evinin ya da işinin sahibi olmak istediğini belirtmiştir.

- İşlerin zorluğu ve barınma güçlüğü nedeniyle "genç" ve "erkek" nüfus göçe katılmaktadır. 17-18 göçe başlama yaşı, 20-21 yaş askerlik çağıdır. Askerlik dönüşü göç tekrar başladığı için 22 göçe katılanların en fazla olduğu yaştır. Oran olarak işgücü göçüne katılanların büyük çoğunluğu 22-28 yaşlar arasındaki kişilerdir. Bunların da % 65'i evli, % 35'i bekârdır. Hepsi okuryazar olup, % 75'i ilkokul, % 9'u ortaokul, % 15'i lise ve dengi okul mezunudur.

- Mevsim olarak ilkbahar başı ile sonbahar sonu arasında çalışmakta olup, kış mevsimini genellikle köylerinde geçirmektedirler. Çoğunluk 5-6 ay olmak üzere, çalışma süreleri yıl içinde 2-8 ay arasında değişmektedir.

- Çalışma şartları ağırdır ve çoğu da sigortasız işlerde istihdam edilmektedir. En fazla çalıştıkları sektör inşaat işçiliği olup, müstakil olarak nakliyecilik ve boyacılık gibi işler yapanlar da vardır. İnşaatlarda çalışanlar 5-6 kişilik gruplar halinde inşaat odalarında kalmakta, yeterli beslenemediklerini ifade etmektedirler. Fakat % 84,5'i inşaatlarda çalışmayı diğer işlerde çalışmaya tercih etmektedir. Çünkü, diğer işlere göre bu sektörde gelirin daha fazla olduğunu, inşaatlarda yatıp kalktıkları için ayrıca barınma masraflarının olmadığını, böylece daha fazla para biriktirebildiklerini düşünmektedirler.

- En çok gidilen yer İstanbul (% 35,3), sonra sırasıyla Antalya, Ankara, Muğla, Bursa, Sinop'tur. Adı geçen bu illere gidiş sebepleri inşaat işçiliğidir. Özellikle yaz mevsiminde fındık ve çay işinde çalışmak üzere Giresun ve Rize'ye gidenler de vardır, fakat bunların sayısı az ve diğerlerine göre önemsizdir.

- Birkaç yıl gidip geldikten sonra % 48,2'si fırsat bulduklarında gittikleri yerlerde daimî kalmayı (kalıcı göçü) düşünmekte, % 51,8'i ise kalıcı olarak göç etmeyi düşünmemektedir. Daimi göçü düşünenler evlilerde % 40 oranındayken, bekârlarda

bu rakam % 60'a kadar çıkmaktadır. Göç etmeyi düşünenlerin % 78,2'si 21-30 yaş arasındaki kişilerdir. Bunların da % 50'si göç için İstanbul'u tercih edeceklerini söylemiştir. İlginç olan husus, bunlar içinde (köyleri Samsun Merkez ilçeye bağlı olmasına rağmen) Samsun şehrine göç etmeyi düşünen olmaması, neredeyse tamamının bölge dışına gitmek istemesidir. Daimî olarak göç etmeyi düşünenlerin % 32,7'si kazandığı parayla kendi işini kurmak, diğerleri ise özel sektör veya kamuda bir iş bulup ücretli olarak çalışma düşüncesine sahiptir.

9.6.1.3.2. Tarım işçisi göçü

Samsun bu anlamda hem göç alan, hem de göç veren bir il durumundadır. Bu nedenle konuyu Samsun'a ve Samsun'dan şeklinde iki başlık altında ele alabiliriz.

Samsun'a tarım işçisi göçü: Özellikle Çarşamba ve Terme ilçeleri fındık hasadına bağlı olarak başka illerden mevsimlik tarım işçisi göçü almaktadır. Konu ile ilgili olarak yapılan bir araştırmada Urfa ve Adıyaman'dan yola çıkan tarım işçilerinin çalışma alanlarından biri de Samsun'dur (Şimşek 2012) *(Şekil 9.6).*

Şekil 9.6. *Şanlıurfa ve Adıyaman kökenli mevsimlik tarım işçilerinin Türkiye'deki hareketlilikleri içinde Samsun'un yeri (Şimşek (2012'den).*

2000 yılında Çarşamba ilçesinde yaptığımız gözlemlerde Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesi ve bu ilçenin köylerinden fındık toplama işinde çalışmak üzere yöreye gelen tarım işçileri tespit edilmiştir *(Foto 9.10). Çarşamba'da*. 2014 yılında Çarşamba Ovası'nda yaptığımız saha çalışmalarında da yine Urfa'dan fındık toplamak üzere mevsimlik tarım işçileri çadırlarında ziyaret edilmiştir. Basına yansıyan haberlere göre

Bafra'ya da sebze bahçelerinde çalışmak üzere (özellikle Şeyhören, Adaköy ve Kalaycılı'ya) bir miktar mevsimlik tarım işçisi geldiği öğrenilmiştir[18].

***Foto 9.10**. Çarşamba Ovası; ekili alanların dikili hale gelmesi bir yandan kırdan kente göçü teşvik ederken, diğer yandan da (kırların boşalması sonucu) mevsimlik tarım işçilerinin yörede istihdamına imkân vermektedir.*

Esas olarak *kırdan-kıra geçici tarım işçisi göçü* başlığı altında ele alabileceğimiz bu göçlerde işçiler kış mevsimi hariç aileleriyle birlikte sürekli hareket halinde olduklarını belirtmişlerdir. Şanlıurfa'dan önce Ordu'ya oradan Çarşamba'ya geldiklerini belirten işçiler, Çarşamba'dan pamuk toplamak için İzmir ve Aydın'a geçeceklerini, buradaki işlerin de bitmesi ile kış mevsimi başlarında Urfa'ya döneceklerini ifade etmişlerdir. Gerek fındık işinde gerekse (diğer bölgelerde çalıştıkları) pamuk toplama işinde (resmen yasak olsa da) çocuk işgücünden de yararlanıldığı için hemen tüm aile fertleri bu göçe katılmaktadır. Kuru gıda ve ekmeklik buğday unu türünden temel yiyeceklerini yanlarında getiren aileler, bazen (son yıllarda yasaklanmakla birlikte) kamyonlara doluşup en ucuz ulaşım

[18] www.bafravip.com'un 29.05.2013 tarihli haberine göre; her yıl Mayıs ayında Şanlıurfa Viranşehir'den Bafra'ya gelen tarım işçileri (9 aile, yaklaşık 50 kişi), Şeyhulaş köyü mevkiinde yaşamlarını sürdürmekte iken Kaymakamlık ve Özel idare bunlara 6 konteynır tahsis ederek insanca barınma imkanı sağlamış; seyyar lavabo, tuvalet ve duşakabinler yapılarak temel ihtiyaçları giderilmiştir. Habere göre; barınma yerleri Kaymakamlık tarafından muhafaza edilecek ve işçiler her yıl geldiklerinde mevsimlik olarak burada kalacaklardır.

imkânlarından yararlanarak yer değiştirmekte, gittikleri yerlerde de çadır vb. geçici barınaklarda yatıp kalkmaktadırlar *(Foto 9.11,12).*

***Foto 9.11**. Çarşamba'da Suat Uğurlu Baraj gölü doğu kıyısında mevsimlik tarım işçileri kamp yeri.*

***Foto 9.12**. Çarşamba'da Suat Uğurlu Baraj gölü batı kıyısında mevsimlik tarım işçileri kamp yeri.*

Araştırmalarımız sırasında görüşme imkânı bulduğumuz tarım işçilerinden bir kısmı memleketlerinde bir miktar toprakları olduğunu, bu işi ek gelir ihtiyacı nedeniyle yaptıklarını belirtirken, diğer bir kısmı da topraksız olduklarını ve bütün geçimlerini mevsimlik işgücü göçü yoluyla sağladıklarını ve bu durumun kendilerinin hayat tarzı olduğunu belirtmişlerdir (Yılmaz 2014c).

Samsun'dan tarım işçisi göçü: Samsun'un en fazla göç aldığı Ordu, Giresun ve Trabzon illerinden gelenlerin bir kısmı fındık hasadı zamanında (ağustosun ilk haftasından eylülün ikinci haftasına kadar) köy ve kasabalarına giderek hem sahibi oldukları tarlalarda fındıklarını toplamakta, hem de yıllık izin veya tatillerini bu şekilde geçirmektedirler. Bu arada ailede çalışacak nüfusu az ve bu yüzden işçiye ihtiyaç duyan kişiler de fındık toplamaya giderken yanlarında tanıdığı ve güvendiği kişileri işçi olarak götürmektedirler. *Fındık göçü* sadece Samsun'dan Doğu Karadeniz'e değil Samsun içinde Samsun şehrinden Çarşamba ve Terme'deki fındık sahalarına doğru da olmaktadır. Samsun'da ikamet eden özellikle Rize kökenli vatandaşlarımız da aynı şekilde yazın çay toplamak üzere mevsimlik olarak memleketlerine gitmektedirler. Ücretli işte çalışanlar veya kendi işi olup da işini uzun süre bırakamayacak olan kişiler yıllık tatillerinin bir kısmını bu şekilde geçirirken, bunların aileleri (anne-baba, eş ve çocukları) yaz ayları boyunca, özellikle okulların tatil süresince gittikleri memleketlerinde kalmaktadırlar.

Bavul çiftçileri: Bu kavram "*suitcase farmer*" adıyla ABD'de ortaya çıkmış olup, zamanla diğer ülkelerde ve bu arada Türkiye'de de görülmeye başlamıştır. Anlamı; köyde değil de şehirde yaşayıp; bitkinin ekilmesi, fidelenmesi, sulanması ve hasadı zamanlarında kıra gidip o işleri yapmak, buradan ek gelir elde ederek kentteki işine devam etmektir. Bunlar şehirde oturup şehrin yakın veya uzak çevresinde kiraladıkları veya satın aldıkları tarlaları, bağ ve bahçeleri işleyerek tarımsal üretime katkıda bulunurlar. Esas işleri çiftçilik değildir. Memur veya işçi ya da serbest meslek sahibi olabilirler. Fakat kırsal kesimde kiraladıkları ya da kendilerine ait olan tarlalarda makineleşmenin de yardımı ile tarımsal üretim yaparlar. Bu tür bir faaliyet günümüzde Çarşamba ve Bafra ovalarında da görülmektedir *(Foto 9.13).*

***Foto 9.13**. Çarşamba-Hacılıçay köyünde; tarlanın bakım ve hasat zamanı kullanılan bağ evi. Bahçe sahibi şehirde oturmakta, kentten köye gidiş-geliş yaparak tarımsal faaliyeti sürdürmektedir.*

Ulaşımın gelişmesi de bu tür faaliyeti kolaylaştırmaktadır. Kişi tarlanın sahibi ise, bahçesine bağ evi türü basit bir kulübe yaparak kırla bağını sağlamlaştırır. Malzemeyi burada saklar, işlerini buradan yürütür.

9.6.1.4. Eğitim göçü

Samsun ve ilçelerinde yaşanan diğer bir mevsimlik göç de eğitimle ilgilidir. 1960'lı yıllardan beri Bafra Ovası'nda yaşanan bu göç şekli[19] günümüzde öğrenci azlığı nedeniyle bazı köy okullarının kapatılıp *(Foto 9.14)* merkezî yerlerdeki okullara "*taşımalı sistem*"le nakledilmeye başlanması sonucu nerdeyse tüm ilçelerde görülmektedir. Küçücük çocuklarının sabah akşam, yağmur çamur uzun yollar kat ederek her gün okula gidiş gelişlerine dayanamayan birçok aile, yaz aylarını köyünde bağ bahçe işlerinde geçirirken, kışı ilçe merkezlerinde kiraladıkları (veya satın aldıkları) evlerde okula giden çocuklarının başında geçirmektedirler. Bu şekilde olan göçlerin bir kısmı zamanla daimî hale gelmektedir.

***Foto 9.14**. Çarşamba – Hacılıçay köyünde öğrenci yokluğundan kapanan ilkokul.*

[19] Geçmişte Bafra köylerinde bazı aileler okula gidecek çocukları için ilçe merkezinde ev kiralar (veya satın alır), aile büyüklerinden birini bunların başına koyarak çocuklarını bu şekilde okuturdu. Köy şartlarına göre çok daha iyi eğitim alan öğrenciler daha başarılı olur, bu durum köylerdeki diğer aileler için de çocuklarını ilçe merkezinde okutmak için bir teşvik olurdu (Yılmaz 2007e'den).

Samsun'da eğitimle ilgili bir diğer geçici göç de üniversitenin varlığına bağlı olarak Samsun'a gelen öğrencilerin burada ev tutmaları, bunların ailelerinin bir kısmının da okul dönemlerinde (özellikle kış aylarında) çocuklarının yanlarına gelip, sonra tatille birlikte memleketlerine geri dönmeleri şeklinde cereyan eden harekettir *(Foto 9.15).* Bu göçün tersi ise, başka illerde okuyan çocuklarının yanlarına, yine aynı şekilde mevsimlik olarak giden Samsun'lu ailelerdir. Bu şekilde Ankara ve İstanbul'a çocuklarının yanlarına giden çok sayıda Samsunlu aile vardır. Yurt ve barınma imkânlarının göreceli olarak iyi olduğu Eskişehir ise son yıllarda Samsunlu ailelerin çocuklarını kendilerine eşlik etmeksizin gönderdikleri illerden biri olarak öne çıkmaktadır.

***Foto 9.15**. Ondokuzmayıs Üniversitesi Samsun ilinde öğrenci nüfus hareketliliğinde öncü kurumların başında gelir. Üniversite, sezonluk olarak yurt içi ve yurtdışından öğrencileri Samsun'a çektiği gibi, onların ailelerinin hareketliliğine de sebep olmaktadır.*

9.7. Beyin göçü

Samsun, 19 Mayıs Üniversitesi'nin varlığı yanında, özel ve kamuya ait çok sayıda eğitim öğretim kurumuna da sahiptir. Özellikle Samsun şehrinde 20'nin üzerinde dershane ortaöğretim kurumlarında okuyan ya da mezun olan öğrencilere üniversiteyi kazandırmak için yoğun bir gayret içindedir. Bafra ve diğer kalabalık ilçelerde de benzer durum söz konusudur. Bu çabalar sonucunda her yıl Samsun'dan yüzlerce öğrenci büyük kentlerdeki devlet ya da özel üniversiteleri kazanarak ilden ayrılmaktadır. Fakat ne yazık ki Samsun'da yeterli istihdam alanı olmadığından bu öğrencilerin büyük kısmı tekrar Samsun'a dönmemekte; Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa

gibi büyük kentlere yerleşmekte, ya da yurt dışına gitmektedirler. Çocukları böylesine başarılı olan, özellikle tek veya iki çocuk sahibi kültür ve bilgi düzeyi yüksek bazı aileler de çocuklarının yanlarında olmak için onların çalıştığı kentlere göç etmeyi tercih etmektedirler. Böylece Samsun hem çok ihtiyacı olan yetişmiş insanlarını *beyin göçü* yoluyla kaybetmekte, hem de entelektüel nüfusunu Samsun'da tutamayarak ayrı bir kayıp yaşamaktadır.

9.8. Girişimci (müteşebbis) göçü

Samsun'un yaşadığı bir başka göç de *müteşebbis (girişimci) göçü*dür. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde özellikle tütün ticareti ve liman hizmetlerine bağlı olarak, yabancıların da bu bölgeye özel ilgi göstermeleri sonucu Samsun iktisadî anlamda çevresindeki diğer illere göre oldukça iyi durumda olup, çok sayıda Türk ve Gayrimüslim tüccar ve müteşebbise sahipti. Kurtuluş Savaşı yılları ve sonrasında ticaret ve imalât sektörünün önemli bir kısmını ellerinde tutan gayrimüslimlerin Samsun'u terk etmesi ile iktisadî hayat büyük darbe almıştır. Cumhuriyet Dönemi boyunca kendini toparlayan Samsun 1970'li yıllara gelindiğinde, çevresindeki illeri geride bırakarak sosyo-ekonomik açıdan bölgenin en önemli merkezi olmuştur. O dönemde bunun en açık göstergelerinden biri de (İzmir'den sonra) Türkiye'de ikinci sırada gelen ve ilin ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtan *Samsun Fuarı*'dır.

Sonraki yıllarda siyasî otoriteler geçmişten kalan yanlış bilgi birikimi nedeniyle (imaj yanılgısı yüzünden) Samsun'u hep gelişmiş bir il gibi kabul ederek ihmal etmişler, hattâ bazen teşvik dışı bile bırakmışlardır. Ayrıca yine Merkezî İdare Samsun'un 1980'lere kadar bölgesel çekim merkezi olduğu (ve bugün çok şikâyet edilen İstanbul'daki yığılmanın, o zamanlar Doğu Karadeniz'den İstanbul'a olan göçlerin önünü kesen ilk kademe il olduğu) özelliğinin farkına bile varamamıştır. Bunlara ilave olarak, Samsun'un bir türlü kendi potasında eritemediği nüfusunun da birlik beraberlik göstererek hükümetler üzerinde baskı kuramaması sonucu Samsun kendini toparlayamamış, göç alır durumdan 1980'li yılların başlarından itibaren göç verir duruma gelmiştir.

1970'li yıllara kadar Gaziantep, Konya ve Kayseri gibi illerle aynı ekonomik seviyede bulunan, hattâ onlardan çok daha iyi lokasyon şartlarına ve gelişme potansiyeline sahip olan Samsun'un aradan geçen zaman içinde bu illerin gösterdiği kalkınma başarısını gösterememesinin temelinde, kanımızca, birikimini il içinde yatırıma dönüştürememesi ve bunu yapacak olan girişimcilerinin bir kısmını (sermayeleri ile birlikte) göç yoluyla kaybetmesinin büyük rolü olmuştur. Samsunluların ifadesi ile "*Samsun'da zengin olanların önemli bir kısmı Samsun'da kalmamış, İstanbul'a göç etmiştir*". Böylece Samsun ticarî merkez olma avantajını sanayi merkezi olma pozisyonuna dönüştürmede geç kalmıştır. DPT verilerine göre Samsun ilinde toplam istihdam içinde işveren oranı çok düşük olup, bunlar içinde çok

sayıda işçi çalıştıran büyük işletme sahiplerinin sayısı ise parmakla gösterilecek kadar azdır. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1930'lardan 1970'lerin sonuna kadar, sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi olarak Türkiye'nin ilk 7 ili arasında bulunan Samsun, 2011 yılı itibarıyla ne yazık ki 33. sıraya kadar gerilemiştir.

9.10. Şehir içi ikametgâh hareketliliği

Özellikle büyük şehirlerimizde görülen bir göç şekli de şehir içi ikametgâh hareketliliğidir. Bu tür göç şehrin merkezinde yer alan eski binaların yoğun olarak bulunduğu kesimlerden şehrin yeni gelişme alanlarına doğru olmaktadır. Şehrin eski merkezinde trafik sıkışıklığı, gürültü, otopark sorunu, çocuk parklarının olmayışı, yeşil alan sıkıntısı, güvenlik sorunları gibi birçok problem şehir içi hareketliliğe sebep olmaktadır. Yukarıda sayılan bütün bu ve benzeri nedenlerle insanlar kendilerine göre bu tür problemlerin olmadığı yerlere ve özellikle de "site içinde ikamet etmek" üzere kısa mesafelerde yer değiştirmektedirler. Samsun toplam nüfusunda önemli bir artış görülmezken merkez ilçelerden biri olan Atakum'un nüfusunun diğer ilçelerden daha fazla artması bu tür bir gelişmenin sonucudur *(Şekil 9.7).*

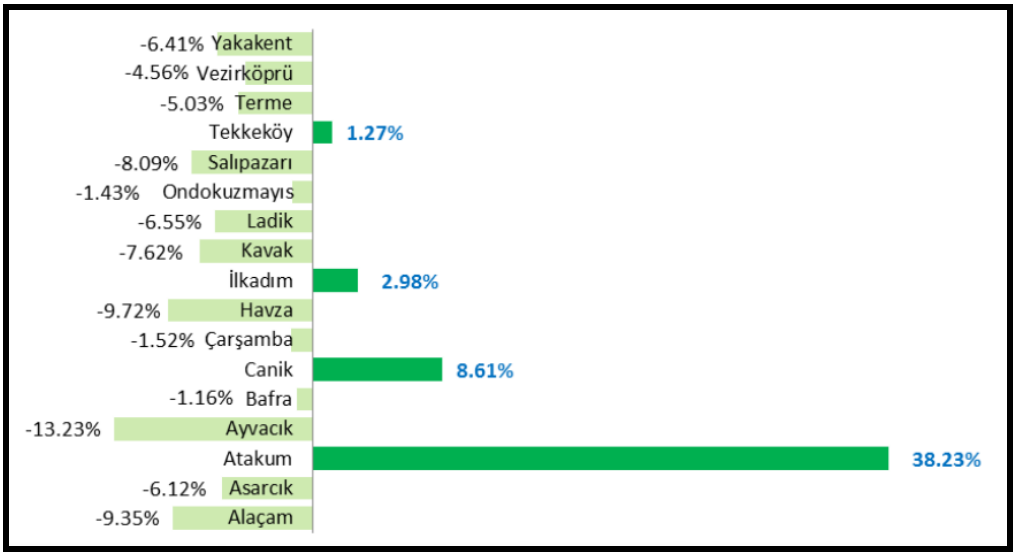

Şekil 9.7. *Samsun ilçelerinin 2008-2013 yılları arası nüfus değişim oranı (Samsun TSO 2014:38'den). Atakum'un açık ara önde oluşu sadece dışarıdan aldığı göçle ilgili değil, esas olarak şehir içi ikametgâh hareketliliğinin bir sonucudur.*

Son olarak, Samsun şehri, konjonktürel bir durum gereği, 2014-2015 yılları içinde başta Suriye ve Irak'tan olmak üzere sığınmacı ve mülteci akımına sahne olmuştur. Süreç ve konu ile ilgili araştırmalarımız devam etmektedir. Bir başka gelişme de 19 Mayıs Üniversitesi'nin yabancı öğrenci kabulüne başlamasıdır. Bu sayede, 2014 yılı (ve sonrası için), çok sayıda ülkeden ve milletten 1500 öğrenciyi Samsun sokaklarında görmek mümkün olmuştur.

10.BÖLÜM:
YERLEŞME

10.1. Genel Özellikler

Samsun ili son yapılan yasal düzenleme ile "bütün şehir" olmuştur. Bu ifade resmî bir anlam taşımasa da kanuni boşluklar nedeniyle şimdilik terim yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyal Bilimler literatüründe il, ilçe ve (muhtarlık anlamında) köy idari sistem içinde hiyerarşik bir sıralamaya tabidir. Bu anlamda Türkiye 81 il (vilayet), 957 ilçe (kaza) ve bu ilçelere bağlı (31.652'si kentsel mahalle ve 18.155'i kırsal alanda idarî manâda köy olmak üzere) 49.777 muhtarlıktan oluşmaktadır. Burada il-ilçe-köy sıralamasının idarî düzenlemeye göre olduğu unutulmamalıdır.

Yine Sosyal Bilimler literatürüne göre, yerleşmeler nüfuslarına göre isim alırlar. Buradaki sıralama da yine yukarıdan aşağıya doğru şehir-kasaba-köy şeklindedir. Yaygın görüş nüfusu 2.000'in altında olan yerler köy, 2.000-10.000 arası kasaba ve 10.000'den fazla olan yerler de şehirdir. Nüfusu 2.000'in altında olan köyler tek bir mahalleden (ki biz bu durumda buraya toplu köy diyoruz) meydana gelebildiği gibi, birden fazla mahalleden de meydana gelebilir. Bu durumda da bu tür köyler orta derece dağınık köyler ya da "çok mahalleli köyler" olarak adlandırılır. Bir de meskenlerin birbirinden uzakta yer aldığı merkezîleşme ve toplanma eğilimi göstermeyen köyler var ki bunlara da dağınık köyler (yerleşmeler) denir.

Arazide bulunuş şekillerine göre incelediğimizde bu yerleşmelerin idari anlamda muhtarlık çatısı altında ele alındıklarını göz önüne aldığımızda nüfusları itibarıyla ister toplu, ister dağınık olsun 50 nüfusa (kişiye) sahip olanla 2.000 nüfusa ulaşan köyleri görebiliriz. O halde köyleri nüfus miktarlarına göre değil, yerleşme dokularına göre ancak sınıflandırabiliriz. Çünkü nüfusu 1.000 civarında olup toplu (tek mahalleden meydana gelen) köy olabildiği gibi, nüfusu 250 olup 4-5 mahalleden meydana gelen köy de olabilir.

Samsun ilindeki köylere baktığımızda Lâdik-Havza-Vezirköprü hattındaki kırsal yerleşmelerin çoğunlukla tek mahalleden meydana gelen toplu köyler oldukları görülürken, sahile yakın kesimdekiler mahalleler şeklinde (birkaç mahalle bir köy: bir muhtarlık) oldukları dikkati çekmektedir. Ayvacık, Asarcık ve Salıpazarı civarında ise köylerin birbirinden uzak meskenlerden meydana gelen dağınık yerleşme biçimlerine sahip oldukları görülür. Samsun'da dikkati çeken en önemli özelliklerden biri de Çarşamba ve Bafra ovalarındaki kırsal yerleşmelerin tıpkı dağlık kesimlerdeki gibi dağınık olmasıdır. Hiç şüphesiz bunda en önemli faktör dağlık alanlarda fiziki coğrafyanın etkisi hissedilirken, ovalarda tarihsel geçmiş ve devletin izlediği iskân politikalarının etkisi söz konusudur.

10.2.Tanımlar

Ülkemizin başka yerlerinde olduğu gibi Samsun'da da idarî ve nüfus miktarına göre olan sınıflandırmalarda bir tanım karmaşası hâkimdir. Aşağıda küçükten büyüğe doğru Samsun ilinden örnek verilerek bu tanım kargaşasına bir açıklık getirmek, neyin ne olduğunu coğrafi bakış açısıyla anlatmak istiyoruz.

Köy: Muhtarlık yönetimine sahip en küçük idarî birim. Nüfus miktarına göre 2.000 kişinin altında olan yerler. Fonksiyon itibarıyla esas geçim kaynağının tarım ve hayvancılık olduğu yerleşmeler. Bazı köylerde tarım ve hayvancılık dışında esas geçim kaynağı turizm, madencilik, balıkçılık, pazarcılık, meyvecilik vb. başka faaliyetler de olabilir, bu durumda nüfusuna bakılır, 2.000'in altında ise yine köydür. Köyler, yerleşme düzeni açısından tek bir mahalleden meydana gelebildiği gibi (buna toplu köy diyoruz), birkaç mahalleden de meydana gelebilir. Bu durumda bu tür kırsal yerleşmelere orta derece dağınık köy, ya da mahalle tipli yerleşme diyoruz. Bazen de köyü oluşturan meskenler cami, kahvehane, bakkal gibi merkezi yer dışında araziye gelişigüzel dağılmış olabilir. Birbirine en yakın evlerin arası bazen 1 km'yi bulabilir. Bu tür köylere de dağınık yerleşme diyoruz. Bütün bunlara köy diyoruz, fakat bir de köy-altı yerleşmeleri vardır. Bunlar köyden küçük fakat köye bağlı iskân üniteleridir. Mezra, yayla, ağıl, kom, oba, çiftlik vb. üniteler hep birlikte bir köyü oluştururlar. Bu durumda köy tek bir mahalle, birkaç mahalle ya da dağınık olabilirken aynı zamanda bu birlikteliklerin köy merkezine uzak (fakat o köye ait) yaylası olabilir, mezrası olabilir. Yakından geçen yol üzerinde o köye ait benzinlik olabilir, turistik tesis olabilir. Samsun ilinde kırsal yerleşmelerle ilgili bütün bu çeşitliliği görebiliriz.

Mahalle: Bu terim yaygın olarak iki yerde kullanılmaktadır. İlki orta derece dağınık köylerde, birlikte bir köyü oluşturan 8-10 meskenden mürekkep her bir yerleşme ünitesinin adıdır. Köyler mahallelerden oluşmaktadır derken kastedilen buradaki anlamdır. Şehirlerde de mahalleler vardır. Bunlar şehri oluşturan mahallelerdir. Muhtarları vardır. İdari sistem içinde kaymakamlık üzerinden Valiliğe bağlı olup, idari zincirin il ve ilçe merkezlerini oluşturan şehir ve kasabalardaki son halkasıdır. Samsun şehrinde, aynı zamanda merkez ilçelerden biri olan İlkadım'da Kale mahallesi, Rasathane Mahallesi örneklerinde olduğu gibi. 2012 yılında yapılan Büyükşehirlerle ilgili yasal değişiklikle köy muhtarlıkları da tıpkı şehrin mahallesi gibi Büyükşehir'in mahallesi olmuşlardır. Yeni yapılanmada Vezirköprü'nün Sinop-Durağan sınırındaki bir köyü, (tıpkı İlkadım ilçesindeki Kale Mahallesi gibi) artık hem Vezirköprü Belediyesi'nin hem de Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin bir mahallesidir.

Belde: Çevresine göre (pazar imkânları, karakol, bakkal, kahvehane, küçük işletmelere sahip olma gibi bazı özellikleri ile) merkezî yer haline gelmiş kırsal yerleşmeler, 1980'li yılların sonlarında yapılan yasal bir düzenleme ile (buralara belediye teşkilatı kurularak), "belde" haline getirilmiştir. Burada belde adı bu tür

yerleşmelere kurulan belediyelerden gelmektedir. Böylece nüfus miktarı ne olursa olsun (1.000 kişinin altında bile olsa) eğer bir yer ilçe yapılmışsa orada belediye kurulmaktadır. Beldeler ise ilçe olmayan fakat nüfusu 2.000'i geçtiği için, halkın hizmet alımını rahatlatma amacıyla kurulmuş belediyesi olan yerlerdir. Merkez ve taşra ilçe belediyelerinin dışında kalan bu beldelerden Samsun'da da çok sayıda kurulmuş, Atakum'dan itibaren Bafra yönünde Atakent, Kurupelit, Altınkum, Taflan, Dereköy vd. belde belediyeleri bu şekilde ortaya çıkmıştır. Zaman içinde bunların çok az kısmı gelişme göstermiş, büyük kısmı ise mevcut nüfuslarını bile koruyamayarak gerileme göstermişlerdir. Binaları, araçları, personelleri ile devlete yük oldukları anlaşılınca da birkaç yıl önce ya en yakındaki daha büyük bir belediyeye bağlanarak, ya da köy statüsüne düşürülerek kapatılmışlardır.

Samsun'da belde teşkilatı kapatılarak köy satüsüne dönüşen yerleşmeler; Bafra ilçesine bağlı; Çetinkaya, Kolay, İkizpınar, Doğanca; Çarşamba ilçesine bağlı; Dikbıyık, Ağcagüney, Çınarlık, Hürriyet; Havza ilçesine bağlı; Ilıca, Bekdiğin; 19 Mayıs ilçesine bağlı; Dereköy, Yörükler; Terme'ye bağlı; Bazlamaç, Evci, Gölyazı, Söğütlü, Kocaman, Hüseyinmmescit, Kozluk, Sakarlı, Ambartepe; Vezirköprü'ye bağlı; Göl ve Narlısaray beldeleridir. Buna karşılık örneğin; Atakent, Kurupelit, Altınkum, Taflan vd. (yukarıda bahsedilen belediyeler) önce Atakum Belediyesi'ne daha sonra da Atakum üzerinden Büyükşehir Belediyesi'ne bağlanarak tüzel kişilikleri ortadan kaldırılmış, hizmet binaları da Atakum Belediyesi'nin yerel hizmet birimlerine dönüştürülmüştür.

Bucak: İlçe içinde ilçe merkezine uzak, çevresindeki köylere göre merkezi durumda olan yerlere geçmişte bir jandarma karakolu kurulmuş, bir kısım hizmetler buradan sağlanmıştır. Önceki adı ***nahiye*** olup, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970'le kadar buralara bir de nahiye müdürü atanmıştı. Zamanla bunlar, (Çarşamba'nın nahiyesi olan Ayvacık'ta olduğu gibi) ya ilçeye dönüşmüş, ya 2.000'i geçmişlerse (Bafra'nın Kolay bucağında olduğu gibi) belde olmuşlar, ya da köy statüsüne gerilemişlerdir. Nihayetinde köy ile ilçe arasında kalan bu idarî birimler; ilçe merkezlerinin yaygınlaşması ve ulaşımın gelişmesi sonucu güvenlik birimlerinin ilgili yerlere ara istasyona ihtiyaç duymaksızın daha hızlı ulaşabilmeleri, yine bunlar içinde ilçe olmaya elverişli olanların ilçe yapılmaları vb. nedenlerle, ortadan kalkmışlar ve varlıkları ülke genelinde (birkaç istisna hariç) sona ermiştir.

İlçe: Eski adı ***kaza***dır. Türkiye idarî sistemi içinde iller (vilayetler) ilçelere (kazalara) bölünmüştür. Samsun Türkiye'nin 81 ilinden biridir. Samsun'un 17 ilçesi vardır. Bunlar sırasıyla; Alaçam, Asarcık, Atakum, Ayvacık, Bafra, Canik, Çarşamba, Havza, İlkadım, Kavak, Lâdik, Ondokuzmayıs, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme, Vezirköprü ve Yakakent'tir. İlçe bir idarî birimdir, nüfusla ilgisi yoktur. 3 bin nüfusu ile Asarcık da ilçedir, 90 bin nüfusu ile Bafra da ilçedir. Bu nedenle "ilçe eşittir kasaba" değildir. Türkiye'de nüfusları 2 bin 10 bin arası değişen kasabaların büyük çoğunluğu

ilçedir. Yakakent, Salıpazarı, Asarcık gibi ilçeler 5 binin altındaki nüfusları ile bu duruma örnektir. Bu anlamda "il eşittir şehir" de denilemez. Bafra'nın 90 bin nüfusu ile şehir olup, fakat il olmaması bu duruma başka bir örnektir. Kısaca, il idarî taksimata göre ildir, şehir ise nüfusu 10 bini geçen yerleşmelere verilen addır. Türkiye'de il merkezlerinin hepsi 10 bin nüfustan fazla olduğu için hepsi şehirdir. Fakat Sinop il merkezi 1950'de 5.500 nüfusa sahipti ve il idi. Hakkâri 20 yıl öncesine kadar nüfusu 10 binin altındaydı ama vali tarafından yönetilen bir ildi ve bir valisi vardı. İstanbul da aynı dönemde ildi ve onun da bir valisi vardı.

İlçe merkezi: Bafra ilçesi, Bafra şehri ve köylerden oluşur. İlçenin sınırları Ondokuzmayıs ilçesinin bittiği yerden başlar ve Alaçam ilçesinin başladığı yerde biter. Köyleri ve beldeleriyle birlikte Bafra ilçesi geniş bir alana yayılır. Bafra ilçesinin merkezi Bafra şehridir. İlçeyi yöneten Kaymakam burada bulunur. "Bafra ilçesi" denildiğinde köyleri ile birlikte idari bir ünite akla gelirken, "Bafra şehri" denildiğinde Kızılırmak nehrinin doğusunda yer alan yoğun binalarla kaplanmış ve belediye teşkilatı olan yerleşme ünitesi akla gelmelidir. Bafra ilçesinin (ilçe) merkezi Bafra şehridir. Samsun – Bafra arası karayolu mesafesi 50 km'dir denildiğinde Samsun şehri ile Bafra şehri arasındaki mesafe akla gelmelidir. "Samsun ilinin Bafra ilçesine uzaklığı" diye bir ifade doğru değildir.

Merkez ilçe: İllere adını veren ve il merkezini oluşturan ilçedir. Burada kaymakam yok, vali vardır. Fakat buranın da kendine bağlı köyleri vardır. Bir zamanlar bugünkü Atakum sırtlarında yer alan Balaç ve Oyumca köyleri Samsun merkez ilçenin köyleriydi. Samsun il merkezinde, örneğin Cumhuriyet Meydanı'na bakan bir binanın ikinci katında A Partisinin il başkanlığı tabelası, üçüncü katta ise yine aynı partinin merkez ilçe başkanlığı tabelası görülebilir. Bunlardan ikinci kat Samsun ilinin (ilçeler, beldeler ve köylerle birlikte) tamamından sorumlu olduğu, üçüncü kattaki teşkilatın ise sadece Samsun Merkez İlçe'den sorumlu olduğu ve bunun da diğer ilçelerle beraber ikinci kattaki il merkezine bağlı oldukları anlaşılmalıdır. Türkiye genelinde (yakın yıllarda değişmekle birlikte; Kocaeli, Sakarya, Hatay gibi birkaç istisna hariç) illere merkez ilçelerinin adı verilmiştir. Samsun ilinin adı Samsun Merkez İlçe'den ve bu ilçenin merkezi olan Samsun şehrinden gelmektedir. Samsun ilinin Bafra, Çarşamba gibi ilçeleri ile birlikte bir de Samsun ilçesi vardır. Fakat Samsun ilinin Samsun ilçesi bürokraside karışıklığa sebep olacağından Samsun ilinin merkezindeki Samsun ilçesinin resmi yazışmalardaki adı "Merkez ilçe"dir. Sonraki yıllarda bu Merkez İlçe dörde bölünmüş ve (bugünkü haliyle) Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy adlarını almıştır.

Merkez ilçeler: Sinop gibi illerde merkezdeki ilçenin nüfusu az (Sinop'unki yaklaşık 35.000) ve yerleşim alanı dar olduğunda burada tek bir ilçe teşkilatı muhafaza edilirken, İstanbul gibi nüfusu kalabalık ve alansal olarak çok geniş bir

mekâna yayılan yerlerde merkezdeki ilçe bölünerek birden fazla merkez ilçe yapısı ortaya çıkmıştır. Bu durum gelişmekte olan diğer illere de yansımış, biraz siyasi, biraz da gerçek nedenlere bağlı olarak Samsun'da olduğu gibi merkez ilçe 3'e 4'e bölünmüştür. Samsun 1980'lere kadar tek bir merkez ilçeye sahipken, daha sonra Atakum, İlkadım, Gazi ve Canik olarak 4'e bölünmüş, sonra Gazi ve İlkadım birleştirilerek 3'e düşürülmüş, daha sonra da bunlara Tekkeköy eklenerek merkez tekrar 4 ilçe olmuştur. Bu durumda Samsun ili 17 ilçeden meydana gelmekte, bunların 4'ü (Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy) merkez ilçeleri, Bafra, Çarşamba vd. de taşra ilçelerini oluşturmaktadır.

Büyükşehir Belediyesi: Merkez ilçe bir tane ve o da Samsun iken belediyenin adı da Samsun Belediyesi idi. Merkez ilçe bölünüp birden fazla ilçe oluşturulunca onların da kendilerine ait belediyeleri kurulunca bunları organize edecek bir üst birime ihtiyaç duyuldu. Böylece merkez ilçe belediyelerinin üstündeki kurumun adı "Büyükşehir Belediyesi" oldu. Görev dağılımında da ilçe belediyeleri küçük işleri, bu ilçelerin üstesinden gelemeyecekleri, (ana yollar ve dağıtım hatları gibi birden fazla ilçeyi ilgilendiren işleri ise), Büyükşehir Belediyesi üstlenmiş oldu.

Büyükşehir: Daha önce de belirtildiği gibi, nüfusu 2.000'in altındaki yerler köy, 2.000-10.000 arası kasaba ve 10.000'i geçen yerler de Sosyal Bilimcilere göre şehirdir. Bir yerin nüfusu on bini geçmişse, nüfus belli bir alanda toplanmışsa, orada iş bölümü vardır, sanayi ve ikametgâh alanları ayrılmıştır, ulaşım hatları belirginleşmiş, belediye organizasyonu işler hale gelmiş demektir. Nüfusu on bini geçen yerlere şehir diyoruz ama tüm on bini geçen yerler eşit midir, hayır. Bu durumda küçük şehir, orta büyüklükte şehir ve büyük şehir kavramları karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan (uzmanlar arasında fikir birliği olmamakla birlikte, yaklaşık olarak) 50.000 – 100.000 nüfusa kadar olanlar küçük şehir, 100.000 – 500.000 arası olanlar orta büyüklükte şehir, 500.000 – 1.000.000 arası olanlar da büyük şehirdir. Bu durumda nüfusu 5 milyon civarında olan Ankara ve 4 milyon civarında olan İzmir'e ne diyeceğiz, onlara metropol, (Ankara ve İzmir'den çok daha fazla nüfusu olduğu için aynı ismi veremeyeceğimize göre) 10 milyonu geçen İstanbul'a da (metropol teriminde olduğu gibi, Yunancadan aşırdığımız haliyle) megapol diyoruz. İşte burada siyasi otorite devreye girmiş, yeterli kelime uyduramadığımız için (yukarıda ifade edilen merkez ilçelerin üstündeki belediyeye atıfta bulunmak üzere) nüfusu ne olursa olsun "büyükşehir" denilmiştir. Bu durumda nüfusu 650.000 olan Samsun da büyükşehir, nüfusu 15 milyon olan İstanbul da büyükşehirdir. Samsun'daki de büyükşehir belediyesidir, İstanbul'daki de. Çünkü burada, illerin statüsünde olduğu gibi (örneğin 200.000 nüfuslu Sinop ta ildir, 15 milyon nüfuslu İstanbul da ildir), "büyükşehir" denilmesinin sebebi nüfus miktarının çokluğu değil, (nüfusu kaç olursa olsun) belediye idaresiyle alakalı (alt belediyeleri olup, bir üst kuruluşa ihtiyaç duyulan) organizasyona bu adın verilmesi nedeniyledir.

Bütünşehir: Hemen belirtelim ki bugün böyle bir tanım yoktur. Fakat yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye'de şu an için (Samsun da dahil) 30 adet büyükşehir vardır (ve yakın gelecekte belki bütün iller büyükşehir yapılacaktır). Bu büyük şehirler; 1. Nüfusları 500 binden çok olduğu için (bilimsel anlamda gerçekten) büyük şehirdirler. 2. Devlet tarafından (siyasî kararlarla) merkez ilçelerin sayısı arttırılıp (nüfusu kaç olursa olsun) bunlar üzerinde organizasyonu sağlayacak bir üst belediyeye sahip olan yerler oldukları için büyükşehirdirler. Bu sonuncusundan Türkiye'de yakın yıllara kadar 16 tane vardı. Samsun da bunlardan biriydi. 06.12.2012 tarihinde yayınlanan yeni bir yasa ile büyükşehir sayısı 14 tane daha arttırılarak 30'a çıkartılmıştır. Fakat yasanın getirdiği esas yenilik öncekinden farklı olarak, (sadece merkezdekiler değil, taşradaki ilçe ve köyler de dahil edilerek) *ilin tamamının büyükşehir yapılmış olması*dır.

Şöyle ki, Samsun ili 17 ilçeden meydana geliyor, bu ilçelerin merkezinde yer alan ve kaymakamın bulunduğu-idari işlerin yürütüldüğü kasabalar (Asarcık ve Yakakent gibi) ve şehirlerin (Bafra ve Çarşamba gibi), köyleri kapsamayacak şekilde, her birinin bir de belediyesi bulunuyordu. Bunlardan (Samsun şehri ve çevresini içine alan) Merkez İlçe bölünmüş (ve Atakum, Gazi, İlkadım, Canik olarak) 4 alt ilçe olmuş, bu 4 ilçe belediyesinin üstünde de Samsun Büyükşehir Belediyesi kurulmuştu. Bu durumda Büyükşehir Belediyesi'nin sınırı Atakum – Atakent sınırından başlıyor, Atakum'u içine alıyor, (Atakum'un sınırı Ankara yol ayrımında Kürtün ırmağında bitse de buradan İlkadım başlıyor, İlkadım Mert ırmağında bitiyor, Canik başlıyor) bu şekilde Canik'in doğu sınırında Kutlukent'te sona eriyordu. Yapılan yasal bir düzenleme ile şehrin hızlı gelişimi dikkate alınarak, merkez ilçeler ve bunların üstünde yer alan Büyükşehir Belediyesi'nin sınırları değiştirildi.

Çünkü Büyükşehir ve onun alt belediyesinin sınırı belli bir yerde bitse bile, örneğin Atakum Belediyesi ve üstünde yer alan Büyükşehir belediye sınırı bugünkü İl Jandarma Komutanlığı ve Meteoroloji Bölge Müdürlüğü'nün olduğu yerde bitiyordu ve (mavi üzerine kırmızı çizgili) *Samsun bitti* tabelası da burada dikili bulunuyordu. Fakat şehir bitmiyordu, bitmediği için de Atakent beldesi, Kurupelit beldesi, Altınkum beldesi, Taflan, Dereköy… şeklinde batı yönde küçük belde belediyeleri ile devam ediyordu. Büyükşehir'in imar uygulamaları ile belde belediyelerinin imar uygulamaları tabi ki çok farklıydı. Belde belediyeleri çarpık kentleşmenin önünü açıyor gelecekte şehrin gelişme alanlarının önünü kesiyordu. Özetle, kentsel gelişme devam ediyor fakat Büyükşehir Belediyesi'nin yetkileri bu sınırda bittiği için ötesin müdahale edemiyordu. Belde belediyeleri bu sınırdan itibaren gelişigüzel kararlar verdikleri ve bu kararların da şehrin geleceğini tehdit etmesi yüzünden, *mücavir alan* olarak kabul edilen bu kesimler merkez ilçe belediyelerine, dolayısıyla da Büyükşehir Belediyesi'ne dâhil edildiler. Böylece Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin sınırı doğuda Çınarlık'tan başlayarak batıda Taflan'a kadar yaklaşık 50 km boyunca uzatıldı.

Son yapılan yasal düzenleme ile bu sınırlar içinde yer alan Büyükşehir Belediyesi'ne ilin tamamı dâhil edilmiştir. Böylece Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin altında şimdi sadece (Atakum, İlkadım, Canik ve Tekkeköy den oluşan) merkez ilçeler değil, Yakakent'ten Terme'ye, Bafra'dan Vezirköprü'ye bütün taşra ilçeleri de dâhil edilmiş oldu. Bu durumda eski isim Büyükşehir Belediyesi idi, peki şimdi bu yeni oluşuma ne ad verilecektir? İşte burada sıkıntı vardır. Bir kısım idareciler ***bütünşehir*** derken, farklı kesimler çok daha farklı (bütünleşik kent, ilkent, vilayet şehir, bütünvilayet, vb.) terimlerle bu yeni oluşumu tanımlamaya çalışmaktadırlar. Şu an için henüz resmî bir isim bulunamamıştır. Türkiye'de henüz büyükşehir olmayan diğer 51 il de büyük şehir olduğunda belki isim kargaşası o zaman sona erecektir. Şayet bir isim verilecekse, bizim önerimiz ilin tamamının büyükşehir olduğu yerlerin eski büyükşehir statüsünden farkını ortaya koymak için, üstelik konulacak ismin de Türkçe olması gereğinden hareketle bunlara "*kocaşehir*" ya da "*uluşehir*" denilebilir.

Fakat sorun sadece isimlendirme meselesiyle sınırlı kalmamıştır. Belediyesi olan ve belediye hizmeti alan yoğun nüfuslu yerlere *şehir* demiştik. Şimdi ilin tamamı belediye sınırları içine girmiş olduğuna göre ilin bütün köyleri de *şehir* mi olmuştur? Yasaya göre evet. Böylece köyler mahalle, kırsal nüfus da bir gece ansızın kentli nüfus oluvermiştir. Bu yasal düzenlemeye göre 2010 yılına kadar Samsun nüfusunun yaklaşık % 40'ı köylü (kırsal) nüfus iken, 2015 yılı Ocak ayı itibarıyla Samsun'da köylü nüfus kalmamış, hepsi kentli (şehirli) nüfus olmuştur[20]. Çarşamba Belediye başkanı artık sadece Çarşamba şehrinden değil, (idarî olarak ilçeye bağlı olan köylerin, şimdi belediye hizmeti alma anlamında Çarşamba Belediyesi'ne bağlanmaları ve Çarşamba şehrindeki mahalleler gibi köyler de bu şehrin mahallesi yapılması yüzünden) köylere gidip onların su, kanalizasyon gibi altyapı problemlerini çözmesi beklenmektedir. Daha da ilginci bu son düzenleme ile Terme'nin veya Vezirköprü'nün en ücra köyüne bile Samsun Büyükşehir Belediyesi su faturası gönderebilmekte, ya da yerel belediyeler (daha önce hizmet verdikleri ve yine aynı hizmeti isteyen) vatandaşlarına Büyükşehir Belediyesi'ni adres göstermektedirler.

Yukarıdaki açıklamalar; Samsun ili, Samsun Merkez İlçesi, Samsun şehri, Samsun Büyükşehir Belediyesi, ilçe/kaza belediyesi, belde, belde belediyesi, nahiye/bucak, mahalle, muhtarlık, köy, köy-altı yerleşmesi gibi yerleşme coğrafyası terminolojisinde Samsun'un yerlerini izah etmek için yapılmıştır. Bütün bu

[20] Türkiye'de en kalabalık 30 il bu statüye geçtiği için toplamda ülkedeki kırsal nüfus da yine bir gecede % 30'lardan % 10'lara kadar gerilemiştir. TÜİK'in 2014 yılsonu itibarıyla yayınladığı nüfus istatistiklerinde daha önce var olan kırsal nüfusun artık görülmemesi, köyler ve köylü (kırsal) nüfus yok olduğu (göçtüğü) için değil bu yasal düzenleme nedeniyledir. 2000 nüfus sayımında % 30'lar civarında olan kırsal nüfus % 10'lara kadar gerilemiştir. Bu son yasal düzenleme rakamlara şu şekilde yansımıştır: 2014 yıl sonu itibarıyla toplam nüfus 77.695.904 kişi olup, bunun 71.286.182'si şehirlerde (% 91,7), 6.409.722'si kırlarda (% 8,3) yaşamaktadır.

tanımlamalar ve örneklemeler; mevcut idarî yapının içinde bulunduğu çelişkili durumu açıklamak ve beklenen hizmet kalitesinin önündeki engellerin anlaşılmasını sağlamak için verilmiştir. Problemin temelinde, her bir il ve ilçenin coğrafi ve sosyal yapı özelliklerinin yeterince analiz edilmeden, merkezden alınan siyasî kararlarla idare edilmek istenmesi yatmaktadır.

10.3. Yerleşmeler

10.3.1. Kırsal yerleşmeler; *köyler ve kasabalar*

Yapılan son yasal değişiklikle, (yani ilin tamamının Büyükşehir'e dahil edilmesiyle) yasal olarak Samsun ilinde köy yerleşmeleri Büyükşehir'in mahalleleri haline gelmiş, bu yüzden de ADNKS 2014 yıl sonu verilerine göre Samsun ilinin tamamı şehirli nüfus olarak görünmektedir. Fakat yasal düzenlemenin öncesine gittiğimizde Samsun ilinde 945 köy, 10 bucak bulunuyordu *(Tablo 10.1).*

Tablo 10.1. *(2012'de son Büyükşehir Yasası çıkmadan önce) Samsun ilinde ilçe, köy, bucak ve belediyeler*

İlçe	*Köy*	*Bucak*	*Belediye*	*Bağlı belediyenin adı*
Merkez	*110*	*2*	*14*	*Büyükşehir, Canik, İlkadım, Atakum, Tekkeköy, Atakent, Taflan, Altınkum, Kurupelit, Çatalçam, Yeşilkent, Aşağıçinik, Büyüklü, Kutlukent*
Alaçam	*53*	*-*	*1*	*Alaçam*
Asarcık	*29*	*-*	*1*	*Asarcık*
Ayvacık	*34*	*-*	*1*	*Ayvacık*
Bafra	*115*	*2*	*5*	*Bafra, Çetinkaya, Doğanca, İkizpınar, Kolay*
Çarşamba	*119*	*1*	*5*	*Çarşamba, Çınarlık, Dikbıyık, Ağacagüney, Hürriyet*
Havza	*80*	*1*	*3*	*Havza, Bekdiğin, Ilıca*
Kavak	*86*		*1*	*Kavak*
Lâdik	*56*	*1*	*1*	*Lâdik*
19 Mayıs	*23*	*-*	*3*	*19 Mayıs, Dereköy, Yörükler*
Salıpazarı	*33*	*-*	*1*	*Salıpazarı*
Terme	*58*	*-*	*10*	*Terme, Bazlamaç, Evci, Kocaman, Sakarlı, Kozluk, Ambartepe, Gölyazı, Söğütlü, Hüseyinmescit,*
Vezirköprü	*137*	*3*	*3*	*Vezirköprü, Gölköy, Narlısaray*
Yakakent	*12*		*1*	*Yakakent*
Toplam	*945*	*10*	*50*	

2012 yıl sonu itibarıyla Samsun'da bulunan 945 köyde yaşayan kırsal nüfus miktarı 411.323 kişi olup, bu rakamın (2012 yılında) il toplam nüfusu (1.251.722) içindeki oranı % 41'di. Son yasal düzenleme ile günümüzde % 35-40 civarı olması gerektiği tahmin edilen kırsal nüfus kentli kabul edilerek istatistiklerden çıkarılmıştır. Fakat köyler yasa ile yok olmamış, hepsi yerinde durmaktadır. Bu itibarla;

Dağlık alanlar ve delta sahalarındaki bataklıklar bir kenara bırakılırsa, Samsun'daki kırsal yerleşmeler il genelinde düzenli bir dağılış gösterir. Bunda arazinin hafif engebelik ve düz alanların geniş yer tutmasının büyük rolü vardır. Samsun ilinde kırsal yerleşmeler, daha önce de belirtildiği gibi, toplu, orta derece dağınık ve dağınık olmak üzere üç grupta toplanabilir. Kavak, Havza, Vezirköprü gibi köylerde genellikle toplu köyler görünür. Ayvacık, Salıpazarı, Alaçam, Asarcık, Yakakent gibi dağlık ve engebelik yerlerde tıpkı Rize yöresinde olduğu gibi birbiriden oldukça uzak mesafelerde yer alan meskenlerden müteşekkil dağınık yerleşmeleri görmek mümkündür. Bu tip yerleşmeler özellikle Ayvacık'ta çok barizdir. Burada hayret edilmesi gereken yerler Bafra ve Çarşamba ovalarıdır Bu verimli topraklar üzerinde hem dağınık hem de toplu yerleşmeleri yan yana görmek mümkündür. Burada (göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgili devletin iskân politikasından kaynaklanan) tarihsel geçmiş ve bunun arazi mülkiyeti ile doğrudan ilişkisi vardır. *(Foto 10.1,2,3,4).*

Foto 10.1.-2. *Çarşamba Ovası'nda orta derece dağınık (mahalle tipli) kırsal yerleşmeler.*

Foto 10.3. *Dağınık yerleşmeye örnek; Suat Uğurlu baraj gölü doğusu.*

Foto 10.4. *Toplu yerleşmeye örnek Atakum'da İncesu köyü.*

Kırsal meskenlerin yapısına bakıldığında başlıca ekonomik faaliyetin tarım ve hayvancılık olmasına bağlı olarak evler ve eklentileri de buna göre şekillenmiştir. Örneğin vaktiyle tütün tarımının egemen olduğu Bafra köylerinde mağaza adı verilen tütün kurutma damları hemen her evin eklentilerinden birini oluştururken, ekonomik faaliyetlerdeki farklılık yüzünden diğer ilçelerin çoğunda bu görülmez. Yine geçmişte

sık sık sel ve taşkın afetine maruz kalan Çarşamba ovası köylerinde meskenler zeminden yüksekte inşa edilirken *(Foto 10.5),* barajlar yapıldıktan sonra inşa edilen daha yeni köy meskenlerinde bu tür bir mimari özelliğe rastlanmaz *(Foto 10.6)*

Foto 10.5. *Çarşamba Ovası'nda zeminden yüksekte inşa edilen eski meskenler.*

Foto 10.6. *Çarşamba Ovası'nda yeni köy meskenlerine örnek (Hacılıçay).*

Günümüzde modern yapı malzemelerinin köylere kadar girmesi ile meskenler üzerinde coğrafi çevrenin etkisi azalmıştır. Hemen tüm kır meskenlerinin başlıca yapı malzemesi briket, tuğla, beton vb. yapı gereçleridir. Eklentilerin yapı malzemesi de aynı olmakla birlikte fonksiyonları zaman içinde değişim göstermiştir. Örneğin geçmişte traktör ve makine ekipman garajı yokken, bugün vardır.

Nüfusu 2.000-10.000 arası yerleşmelerden oluşan kasabaların bir kısmı ilçe statüsündedir. Bunların başında Ayvacık, Asarcık, Salıpazarı ve Yakakent gelir. Kavak, Alaçam, Lâdik ve Ondokuzmayıs ise yaklaşık 10.000 civarında nüfusları ile biraz daha gelişmiş olmakla birlikte henüz tam bir şehirsel görünüm kazanamamışlardır.

10.3.2. Şehirler

Samsun ilinde nüfusu 10.000'in üzerinde olan ve 20.000 – 100.000 arasında değişen nüfusları ile şehirsel fonksiyonlara sahip başlıca yerleşmeler Bafra, Çarşamba, Vezirköprü, Terme, Havza ve Tekkeköy'dür. Bu yerleşmelerin hemen hepsi de tarım şehri karakterindedir ve büyük ölçüde çevrelerindeki zirai potansiyel ile ayakta durmaktadırlar. Sadece Tekkeköy için sanayi şehri denebilir. Diğer yandan; Atakum, Canik, İlkadım ve Tekkeköy birbirleri ile birleşmiştir ve bir bütün olarak Samsun şehrini oluşturmaktadırlar. Bu belediyelerin bağlıları ile birlikte Samsun şehrinin sınırları doğuda Çınarlıktan başlamakta, batıda Dereköy'e kadar yaklaşık 50 km boyunca devam etmektedir. Buradaki hakim fonksiyon hizmet sektörüdür. Bunun dışında sanayi, ticaret, tarım, eğitim, sağlık ikincil ve üçüncül derecede şehri ayakta tutan diğer faaliyetlerdir.

10.4. Samsun Şehri

Bir kentin kuruluş ve gelişmesinde etkili olan çok sayıda faktör vardır. Bunların başında o kentin konumu gelir. Konum, şehrin kuruluş yeri ve çevresi ile olan ilişkilerini belirler. Bu ilişkiler sağlıklı yürüdüğü takdirde kent büyür ve gelişir. Tersi olduğunda ise küçülür ve giderek önemini kaybeder. Şartlar olumlu olduğunda şehrin büyüyüp gelişmesi dikkatleri üzerine çeker. Bu durum ekonomik anlamda kenti önemli bir yatırım alanı yaparak daha da zenginleştirebileceği gibi, siyasî anlamda düşman kuvvetleri tarafından biran önce yok edilmesi ya da mutlaka ele geçirilmesi gereken stratejik bir merkez haline de getirebilir. Böyle bir durumda ise şehir ya idarî anlamda başkent veya benzeri bir konuma yükselebilir, ya da çeşitli istilalarla yerle bir olabilir.

Samsun şehri tarih boyunca çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yaparak günümüze ulaşmıştır. Şehrin kuruluş ve gelişmesinde coğrafi konumu önemli rol oynamış, sahip olduğu potansiyel ekonomik, siyasî ve sosyal anlamda kentin mimarî dokusunu ortaya çıkarmıştır.

Aşağıda, (İpek ve Yılmaz 2009 ve Yılmaz 2012'den de yararlanmak suretiyle), şehrin konumundan başlayarak, tarihsel geçmişi ve bu geçmişin kentin yerleşme düzenine, yeni gelişme alanlarına, mimari dokusuna ve ekonomik faaliyetlere etkisi üzerinde durulmuştur.

10.4.1. Samsun şehrinin kuruluş yeri

Bir şehrin kuruluş ve gelişmesinde etkili olan en önemli faktörlerden biri onun lokasyon (kuruluş yeri) şartlarıdır. Lokasyonun temelini kuruluş yeri (sit) ile uzak ve yakın çevresi ile olan ilişkisi (situasyon) belirler. Bu faktörler şehrin tarihi gelişimini ve bugünkü görünümü almasında da belirleyici unsurlardır.

Konum olarak Samsun şehri Karadeniz Bölgesi kıyı kesiminde ve bu bölgenin ortasında yer alır. Karadeniz Dağları'nın nispeten alçaldığı kesimde Kızılırmak ve Yeşilırmak nehrinin getirdiği alüvyonlarla oluşan iki büyük delta ovasına hemen hemen aynı uzaklıkta küçük bir koyun kıyısında bulunur. Şehir esas önemini ise iç bölgelerden gelen yolların Karadeniz'e ulaştığı noktada yer almasına borçludur. Tarih boyunca Karadeniz'i Mezopotamya'ya kadar uzanan geniş bir hinterlanda bağlayan bu yol, yüzyıllarca kervan yolları şeklinde hizmet vermiş, Cumhuriyet döneminin başlarında demiryolu ve ardından 1950'li yıllardan itibaren de modern karayollarının inşası ile günümüze kadar ulaşmıştır.

Samsun bu eşsiz konumu sayesinde geniş bir hinterlandın Karadeniz'e açılan kapısı ve aynı zamanda da Karadeniz'i Anadolu'nun içlerine ve oradan da Basra Körfezi ve Akdeniz dünyasına bağlayan yolların başlangıç noktasıdır. Bu itibarla Samsun çeşitli mal ve eşyanın deniz ile kara taşıtları arasında aktarma istasyonu

vazifesi gören bir liman şehridir. Geçmişte fırtınalara açık olmakla birlikte yine de gemilere kısmî koruma sağlayan Samsun Koyu'na, 1950'li yıllarda mendireklerin inşa edilerek modern liman tesislerinin yapılmasıyla Samsun şehri gerçek bir liman kenti kimliğine kavuşmuştur. Bu kimliğini günümüze kadar sürdüren Samsun şehri bugün aynı zamanda (geçmişte olduğu gibi) Sinop, Ordu, Amasya, Çorum ve Tokat illerinin de ticaret ve hizmet açısından merkezi durumundadır. Bu bağ zaman içinde zayıflasa da, DSİ ve Karayolları gibi çok sayıda kamu ve özel sektör kuruluşunun bölge müdürlüklerinin hâlâ burada olması bu etkinin devam ettiğini göstermektedir.

Mekân olarak yatay yönde büyüme ve yayılma dışında Samsun şehri tarih boyunca hiç yer değiştirmemiştir. Bu durum şehrin coğrafi konumu ve lokasyon şartları ile ilgilidir. İlk olarak bugünkü Amisos tepesi ve Askeriye'nin bulunduğu Karasamsun adı verilen yüksek kesimde Amisos kurulmuştur. Selçuklu Türkleri 1185'te (o zaman Cenevizlilerin elinde olan) kenti ele geçirmişlerdir. Türkler buraya yerleşmek yerine Amisos'un 3 km doğusunda deniz kıyısına (bugün Büyük Camii'nin de yer aldığı ve o zaman inşa ettikleri kaleden adını alan bugünkü Kale mahallesi civarında) yeni bir şehir kurmuşlardır. Yeni şehre yerleşen Müslüman Türkler ile Amisos halkı arasında kurulan ticari ilişkiler her iki tarafın da işine geldiği sürece dengeli bir şekilde gelişerek uzun süre devam etmiştir. Böylece Karadeniz kıyısında yaklaşık 5 km alan içinde biri Türklere diğeri gayrimüslimlere ait iki kent ortaya çıkmıştır. "Bir ok atımlık mesafede" yaklaşık 300 yıl bu birliktelik devam etmiştir. Bu süre içinde Türkler burayı "Kâfir Samsun" olarak isimlendirmiş, kendi yaşadıkları yer ise Müslüman Samsun olarak kalmıştır.

Selçuklu Türkleri ilk olarak bugün Büyük Cami'nin olduğu mevkie bir kale inşa etmiş ve Müslüman Samsun deniz kıyısında, (günümüzde Kale Mahallesi'nin isim kaynağını oluşturan) bu kale çevresinde kurulmuş ve gelişme göstermiştir. Şehir yüzyıllarca batıda Kalyon (Fener) burnu ile doğuda Mert ırmağı arasında kalmıştır. Sırtını güneydeki tepelik alanlara yaslamış ve yine yüzyıllarca bu tepeliklerin arkasına geçmemiştir. Şehirde hâkim rüzgârın kuzeybatı yönden esmesi batıdaki Kalyon burnu sayesinde Samsun koyunu nispeten güvenli hale getirmiş, bu durum fırtınalı havalarda kısmî koruma sağlayarak tarihsel süreç içinde şehrin liman kimliğinin ön plana çıkmasında etkili olmuştur.

Millî Mücadeleyi başlatmak için Mustafa Kemal Atatürk'ün Anadolu'ya çıkış yeri olarak Samsun'u seçmesi de yine şehrin bu özelliği, yani kuruluş yeri ve hinterlandı ile ilgilidir.

10.4.2. Samsun şehrinin tarihsel gelişim seyri

İlk zamandan günümüze insanlar coğrafi şartların uygun olduğu bölgeleri yurt edinmişlerdir. İlk dönemlerde savunma, su ve tarımsal faaliyetlere kolaylık sağlaması

dolayısıyla ırmak vadileri yerleşim yeri olarak tercih edilmiştir. Bu tercihin bir sonucu olarak tarihi süreç içerisinde Kızılırmak havzasında büyük uygarlıklar ortaya çıkmıştır.

Samsun'da ilk yerleşim izleri yaklaşık on bin yıl öncesine kadar gider. Şehrin yakın çevresinde en eski iskân izlerine M.Ö. 12.000 ile 8.000 yılları arasında Mezolitik döneme ait Tekkeköy'de mağara yerleşmelerinde rastlanır *(Foto 10.7,8).* Daha sonra M.Ö. 4500 - 3500 yıllarında (Geç Kalkolitik devirde) Bafra – İkiztepe'de yerleşmeler görülmeye başlamıştır *(Foto 10.9).* Samsun il merkezinde, Mert Irmağı kıyısındaki Dündartepe'de ise Eski Bronz çağına ait yerleşim izlerine rastlanmaktadır *(Foto 10.10).* Burası (mevcut bulgulara göre), bugünkü şehir merkezindeki ilk iskân yeridir.

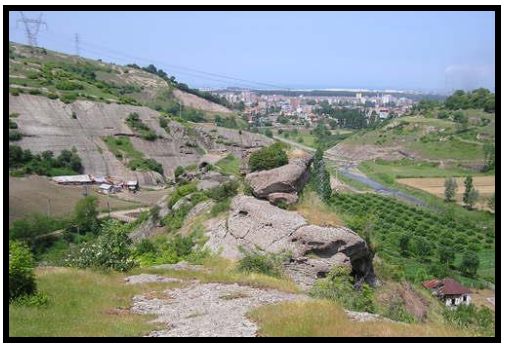

Şekil 10.7-8. *Tekkeköy sit alanı ve burada bulunan mağara - kale yerleşmeleri.*

Şekil 10.9. *İkiztepe ören yeri ve kazı alanı.*

Foto 10.10. *Dündartepe (Öksürüktepe).*

Yazılı belgelere göre Samsun ve çevresinde yaşayan topluluklar arasında ismi bilinen ilk topluluk Gaşkalardır. Gaşkalardan sonra Orta Asya'dan Kimmer ve İskitler gelirler. Sonraki tarihlerde koloniler görülmüş, Miletoslu tacirler Baruthane mevkiinde Amisos'u kurmuşlar, bunları Atinalı koloniciler takip etmiştir.

Başlangıcı ilkçağlara kadar uzanan Samsun şehri tarih boyunca Aminsos, Amisos, Enete, Sampson, Simisso, Pompeiopolis gibi değişik isimlerle anılmıştır. Dündartepe, Toptepe ve Amisos höyükleri şehrin ilkçağlara uzanan tarihsel geçmişinin günümüze kalan en belirgin kalıntılarıdır. Şehir tarihsel süreç içinde sırasıyla Hitit, Pers, Roma ve Bizans İmparatorluğu yönetimlerinde kalmış, 9. Yüzyıl'da

Arap akınlarına maruz kalmış, zamanla ticarî bir kent konumuna gelmiştir. Samsun ilk olarak 1185'te II. Kılıçarslan döneminde Türklerin (Selçuklu) yönetimine geçmiştir. Selçuklulardan sonra bir süre Cenevizlilerin kontrolünde kalan Samsun, Sultan Mehmet Çelebi döneminde tekrar Osmanlı Devleti'ne katılmıştır. Türklerin oturduğu Samsun anlaşma yoluyla alınırken Ceneviz kolonisinin bulunduğu Amisos ise savaşarak alınmıştır. Bu sırada Cenevizliler Türkler tarafından ele geçirilmek üzere olan şehri ateşe vermişler, ardından gemilerine binerek Amisos'tan ayrılmışlardır. Savaş esnasında çıkartılan yangının söndürülememesi nedeniyle Amisos tamamen yanmış, şehirden geriye kalan siyah kül yığını nedeniyle kentin bu kesimi o günden bugüne *Karasamsun* olarak kalmıştır *(Şekil 10.1,2, Foto 10.11,12,13).*

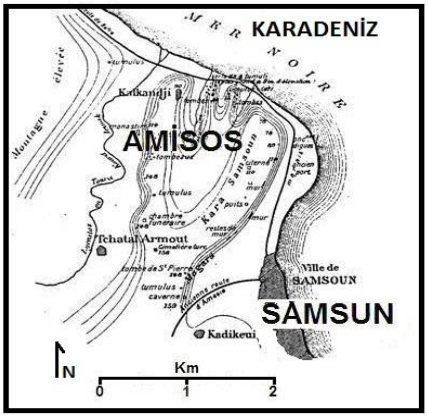

Şekil 10.1. *Amisos (Gâvur Samsun ya da Karasamsun) ve Müslüman Samsun.*

Foto 10.11. *(Yandaki haritaya göre) tarihî Amisos kenti ve Müslüman Samsun şehrinin bugünkü görünümü.*

Foto 10.12-13, Şekil 10.2. *Samsun şehrinin kuruluş ve ilk gelişme alanları.*

Samsun ve çevresi 13, 14 ve 15. yüzyıllarda önce Pervaneoğulları, İlhanlılar ve Candaroğulları, ardından da (hepsi birlikte Canik Beyleri olarak adlandırılan) Kubadoğulları, Bafra Beyleri, Taceddinoğulları, Taşanoğulları ve Hacıemiroğulları beyliklerinin yönetiminde kalmıştır. Sultan II. Murat devrinden itibaren kademeli olarak Osmanlı yönetimi altına giren Samsun yöresi, 1774–1857 tarihleri arasında sırasıyla Canikli Ali Paşa ve Hazinedârzâdeler gibi iki önemli âyân ailesinin idaresinde kalmış, sonraki yıllarda ise merkezden atanan mutasarrıflar tarafından yönetilmiştir. Bu dönemde Canik bölgesinin merkezi olan Samsun, Osmanlı idaresinde önce Amasya, daha sonra da Sivas vilayetine bağlanmıştır. Tanzimat'a kadar Sivas eyaletine bağlı *sancak* olarak idare olunan Samsun, bundan sonra Trabzon vilâyetine bağlanmıştır. Bir ara müstakil sancak haline dönüştürülen Samsun daha sonra tekrar Trabzon'a bağlanmıştır. 19. Yüzyıl sonlarında Trabzon vilayetinin sancağı durumunda olan Canik, idarî bakımdan; Samsun (sancak merkezi), Kavak, Ünye, Çarşamba, Fatsa, Bafra, Alaçam, Terme ve Akçay'dan oluşan kaza ve nahiyelere ayrılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Trabzon'dan ayrılarak tekrar müstakil hale getirilen Samsun sancağı, Cumhuriyet dönemiyle birlikte il haline dönüştürülmüş, Samsun şehri de bu ilin merkezi yapılmıştır. Samsun şehri tarih boyunca her ne kadar çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmışsa da, genellikle bu medeniyetlerin nüfuz bölgesi içinde kalmış, fakat genel olarak onların idarî veya önemli sayılabilecek bir merkezi haline gelememiştir.

Samsun şehrinin gerek tarihsel geçmişi ile ilgili olan, gerekse bundan sonra şehrin alansal gelişimiyle alakalı bilgiler daha önce tarafımızdan yapılan bazı çalışmalarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır[21]. Burada söz konusu bu çalışmalardan geniş ölçüde yararlanıldığı gibi, yeni bilgi ve bulgular eşliğinde konu tekrar ele alınmıştır.

10.4.3. Samsun şehrinin kentsel gelişimi

10.4.3.1.Osmanlı döneminde şehrin gelişimi

17.Yüzyıl'a kadar geçen süre içinde Samsun'da kentsel anlamda önemli bir gelişme görülmez. 1640 yılında şehre gelen Evliya Çelebi Samsun'la ilgili olarak şunları yazmıştır: "*Samsun 150 akçeli şerif kazadır. Yeniçeri serdarı, kethüdası, kale ve dizdarı ve neferatı (askerleri) vardır. Amma müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur. Ayan ve eşrafı ise çoktur. Halkı hep keştiban ve kendirciyandır. Avamı yoktur, fakat uleması çoktur. Herkes kudretine göre akça, gökçe fakat pakça libas giyer. Kalesi lebideryada şeddadi bina bir senk'in ebattır. Samsun şehrinin suyu lezzetlidir. Evleri kiremitli, bağlı bahçelidir. Medrese, imaret, darülhadis gibi şeyler yoktur. Yedi sıbyan mektebi vardır.*

[21] Bunların başlıcaları Yılmaz 2006, 2007a, 2007b, 2007c, 2007d, 2007e, İpek ve Yılmaz 2009, Yılmaz 2010, 2011, 2012, 2013, 2014a, 2014b'dir. Burada söz konusu bu çalışmalardan geniş ölçüde yararlanıldığı gibi, yeni bilgi ve bulgular eşliğinde konu tekrar ele alınmıştır.

Limanı yoktur. Açık yerdir. Amma gene de demir atılabilir durumdadır. Dağlarındaki yaban üzümü ve nar rengi armut turşusu meşhurdur. Binlerce fıçı olarak İstanbul'a gönderilir. Gemi palamarları için üretilen kendir bütün dünyaya yetecek kadar çoktur. Şehir körfez tarafında vaki olmuş, cenup tarafındaki dağ sahile bitişiktir".

Görüldüğü gibi 17. Yüzyıl'ın sonu itibarıyla Evliya Çelebi'ye göre Samsun önemli bir merkez değildir. Nitekim 1701 yılında Samsun'dan geçmiş olan seyyah Tournefort da anılarında Evliya Çelebi'yi destekler mahiyette "*Gerimizde deniz kıyısında eski bir Atina kolonisi olan Amisos'un harabeleri üzerine kurulmuş bir köy bıraktık*" diye yazmıştır.

Kâtip Çelebi de Samsun hakkında şu bilgileri vermektedir; "*Samsun Karadeniz kıyısında ünlü bir kasabadır. Amasya suyu (Yeşilırmak) kasabanın doğusundan geçerek denize dökülür. Samsun'un güneyindeki dağ bir yay çizerek batıdan ve doğudan denizle birleşir. Samsun şehri, bu dağ silsilelerinin oluşturduğu yarım çember ile Karadeniz arasında alçak bir düzlüktedir. Eski yapı olarak bir kale ve kalenin içinde camiler, hamamlar ve çarşı vardır. Birkaç ev bir araya getirilerek oluşturulan öbeklerle mahalleler oluşturulmuştur*".

18. Yüzyıl'da Karadeniz limanları ile Kırım arasındaki ticaretin canlanmasına bağlı olarak Samsun yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Fakat yüzyılın sonlarında Kırım'ın Rus hâkimiyetine girmesi ile Samsun'da ticaret büyük darbe almış ve şehir tekrar durgunluk dönemine girmiştir. 18.Yüzyıl'ın sonu ile 19.Yüzyıl'ın başlarında Karadeniz kıyılarını dolaşan birçok seyyah Samsun'a da uğramıştır. Bunlardan biri olan İngiliz seyyah J.M. Kinner 1813-1814 yıllarında Samsun'u şu şekilde tasvir etmektedir: "*Kavak'tan gelince, Samsun koyunda demir atmış gemiler görülür. Yaklaşık 6-7 km genişliğinde bulunan bir koyun batı ucunda, zeytinlikler arasına yerleşmiş şehir elverişli bir konum arz etmektedir. Evler ahşaptır. Şehrin manzarası uzaktan bakıldığı zaman ağaçlıklarla deniz arasında oldukça latiftir. Şehir küçük olup nüfusu 2.000'den azdır. Şehrin çevresinde bir sur vardır. Kapı kemerlerinin şekli ve kabartmalar surların Türkler tarafından yapıldığını göstermektedir. Deniz tarafında temeli kısmen sular altında bulunan bir sur daha vardır. Şehirde 5 cami ve bir de tüccarların kaldığı bir han vardır. Şehir halkı Türk, çevresindeki köyler ise Hıristiyan'dır*".

1838 yılında Samsun'u gören Moltke de kentle ilgili olarak benzer bilgiler vermektedir. Moltke'nin izlenimlerine göre Samsun hoş bir yer olup, uzaktan bakıldığında kentte eski bir Ceneviz kalesi, birçok güzel yapılı Türk konağı, birkaç taş cami ve han göze çarpmakta, evler bağ bahçe içinde olup, şehrin çevresi zeytinliklerle çevrili bulunmaktadır. Moltke ayrıca kentin çeyrek mil kuzeyinde dev gibi iri yontma taşlardan yapılmış eski bir mendirek harabesi bulunduğunu, bunun arkasındaki tepenin ise eski sur kalıntılarıyla çevrilmiş olduğunu belirtir.

Samsun nüfusunun daha sonraki yıllarda artmaya devam ettiğini, J. Brant'ın 1836 yılında Samsun merkez nüfusunun 10.000 olarak tahmin etmesinden anlıyoruz. 1850'de Samsun'a gelen A. D. Mordtman, *şehrin havasının fena olduğunu, Türklerin merkezde, Rum ve Ermenilerin ise yarım saatlik mesafedeki yüksekçe bir yer olan Kadıköy civarında oturduklarını, şehir etrafında iki cins tütün yetiştirilip, çoğunun İstanbul'a gönderildiğini ve bu tütünlerin Rumeli tütünlerine benzemediğini* ifade etmektedir. Bu ifadelerden o yıllarda sancağın başlıca üretim maddelerinin tütün, zeytin, üzüm, sebze ve hububat olduğu anlaşılmaktadır.

Şemseddin Sami *Kamusu'l-âlâm* adlı eserinde, 19.Yüzyıl sonunda kent nüfusunu 11.000 olarak göstermiştir. Yaklaşık aynı tarihlerde (1860'da) Samsun şehrinin nüfusunun 16.000 olduğunu belirten V. Cuinet'e göre bu nüfusun 5.000'i Müslüman, 6.000'i Rum, 3.000'i Ermeni 2.000'i de çeşitli topluluklardan oluşmaktaydı. 20. Yüzyıl'ın başlarında şehir nüfusu 10.000'i Türk, 8.000'i Rum ve 2.000'i Ermeni olmak üzere 20.000 kadardı.

1869'da büyük bir yangınla Samsun şehrinin hemen tamamı yanmış, bu yangının ardından kent bir Fransız mimar tarafından yeniden planlanmıştır[22]. Bu plana göre, şehirde birbirini dik olarak kesen cadde ve sokak sistemi içinde çoğunluğu iki katlı kâgir binalardan oluşan evler ve diğer kamu binaları inşa edilmiştir *(Şekil 10.3, Foto 10.14).* Özellikle 1870'lerden itibaren söz konusu plânın da etkisi ile şehir nispeten düzenli ve modern bir görünüm kazanmaya başlamıştır. 19. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren Karadeniz'in buharlı gemilere açılmasının da etkisi ile kentte ekonomik canlanma görülmüş, yüksek kaliteli tütün ekiminin de etkisi ile kırsal alanda da refah düzeyinde bir artış yaşanmıştır. Bu dönemde şehrin hinterlandı genişlemiş iç kesimdeki illeri de kapsar hale gelmiş, etki alanı Bağdat'a kadar uzanmıştır.

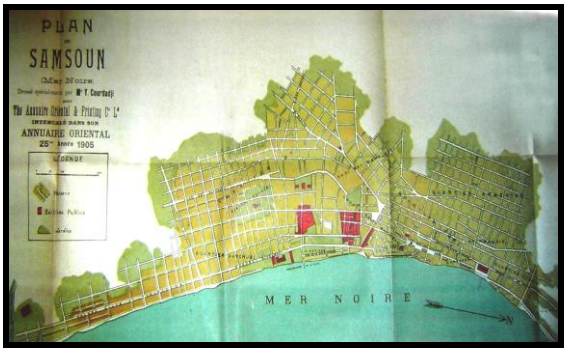

Şekil 10.3. *20. Yüzyıl'ın başlarında çizilen Samsun kent planı (Kaynak: Büyükşehir Belediyesi Arşivi).*

Foto 10.14. *Bu plana uygun olarak inşa edilen denize dik cadde ve sokak sistemi (Anonim).*

[22] Cadde ve sokakların denize dik indiği ve daha çok bahçeli nizam iki katlı evlerden oluşan bu ızgara plana uyulmamış, kent zaman içinde bugünkü görünümü almıştır.

Tütün ticaretinin etkisi ile yabancı tüccarlar da Samsun'a gelmeye başlamış, kısa zamanda şehirde konsolosluk ve yabancı banka sayısı artmıştır. 1880'li yıllara gelindiğinde Şimendifer, Yolcu, Tütün, Gümrük, Gaz, Dakik, Zahire ve Park isimli iskeleler inşa edilmiş, denizle kara bağlantısı güçlendirilerek limanın fonksiyonları arttırılmıştır.

Kentin ulaşım açısından taşıdığı bu özellik, sonraki dönemlerde Trabzon ve Ege kıyıları ile İç Anadolu'dan gelen ve Türkçe konuşan Rumların, Ermenilerin ve Avrupalı tüccarların Samsun'a yerleşmelerine de sebep olmuştur. Kente yeni yerleşen bu insanlar ve eskiden beri burada yaşayan gayrimüslimler şehir içinde kendilerine yeni mahalleler kurmuşlardır. Şehir nüfusu 1830'lı yıllarda 3-4 bin, 1890'lı yıllarda ise 11 bin kadardı.

1893 senesi yazında Samsun'dan geçen V. Flottwell şehrin nüfusunun, Türk, Frenk ve Rumlardan oluştuğunu, Frenklerin sahilde, Rumların tepede (Kadıköy), Türklerin ise bu iki azınlığın kaldığı yer arasında oturduklarını yazar. Ayrıca, İnhisar İdaresine ait tütün fabrikasında 600 işçi çalıştığını da kaydeder. 19. Yüzyıl sonlarında Samsun'da ev sayısı 2.624 iken, 20. Yüzyıl'ın başlarında ise 3.600 olduğu ifade edilmektedir. Nüfus ise 20.000 seviyesine ulaşmıştır.

15 ve 16. Yüzyıllarda şehir nüfusundaki gayrimüslim payı % 13'lere kadar gerilemişken, 20. Yüzyıl başlarında yaklaşık % 70'e ulaşmıştır. Şehrin nüfus dengesindeki değişikliğin en önemli sebebi Orta Anadolu'dan Samsun'a yönelik gayrimüslim nüfus göçünün gerçekleşmesidir.

1921'de Samsun'a gelen Rus elçisi Frunze'nin anılarında kent özetle şu şekilde tanıtılmaktadır; *"şehirde 27.000 nüfus vardır ve bunun 18.000'i Türk gerisi (çoğunlukla Rum ve Ermeni olan) gayrimüslimdir. Şehir oldukça geniş ve iyi planlanmış sokaklara sahip ve çoğu 2-3 katlı evlerden meydana gelmektedir. İskele civarında Reji idaresinin tütün depoları vardır. Kentte 500 kadar dükkân, 70 kadar fırın 30'dan fazla han ve iki otel bulunmaktadır. Kara Samsun'da hâlâ Amisos'dan kalıntılar vardır. 1893'te faaliyete geçen Reji Tütün Fabrikasında 3.000 kadar işçi çalışmakta, işçilerin çoğunluğunu Rumlar ve kadınlar oluşturmakta, günde 3 milyon adet sigara üretilmektedir (Foto 10.15-16). Kıyıdaki bataklıklar sıtmaya neden olmaktadır. Şehirden Çarşamba ve Bafra'ya şose yollar vardır. Samsun İç Anadolu'nun limanı durumundadır. Liman sığ ve rüzgâra açık olup, demir atıp tutunmak zordur. Limana 30-40 gemi sığabilmektedir. Yük boşaltma işi açıkta demirleyen gemilerle kıyı arasında kayıklar aracılığı ile yapılmaktadır. Limandan koyun, buğday, yumurta ve deri ihraç edilmekte, şeker, manifatura ve (tenekede) gaz ithal edilmektedir. İthalat-ihracat işleri Rum ve Ermenilerin elindedir. Şehirde Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, Selanik Bankası ve Atina Bankası vardır".*

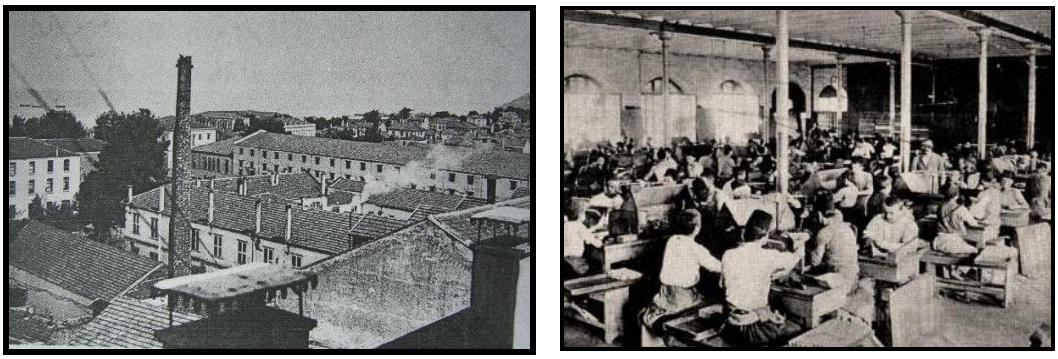

Foto 10.15-16. *20. Yüzyıl başlarında Samsun Sigara Fabrikası ve çalışanları (Anonim).*

Bu arada ülkedeki iç ve dış karışıklıklar sonucu göç yolları üzerinde bulunan Samsun önemli miktarda nüfus akımına sahne olmuştur. Özellikle Kırım Savaşı sonrası *ilk kitlesel göç* hareketleri yaşanmış, bu göçler sonucu yaklaşık 10.000 olan kent nüfusu 45.000'e kadar çıkmıştır. Salgın hastalıklarla ölümler vb. sebeplerle kentte tamamı iskân edilemeyen nüfusun önemli bir kısmı Samsun üzerinden çevre ve iç bölgelere dağıtılmıştır. Samsun şehrine yönelik *ikinci büyük göç dalgası* Doksanüç Savaşı ile gerçekleşti. Bu sefer hem Balkanlardan ve hem de Kafkaslardan kaçan Müslümanların önemli bir kısmı Samsun'a sığınmıştı. Samsun bu yıllar içinde hem geçiş üssü, hem de daimi iskân bölgesidir. Bu dönemde Samsun'a gelen 100.000 civarında göçmenin bir kısmı kentte kalırken yine büyük kısmı kazalara ve daha iç kısımlardaki vilayetlere gönderildi. *Üçüncü büyük göç dalgası* ise Birinci Dünya Savaşı esnasında yaşandı. Rusların Karadeniz Bölgesi'nde Harşit çayına kadar olan bölgeyi ele geçirmeleri sonucu, işgale maruz kalan Trabzon Vilayeti topraklarında bulunan Müslüman mülteciler de deniz veya karayolu ile Samsun'a sığınmışlardır. 1916 yılı sonlarında şehirde bulunan mülteci sayısı 18.000'i aşmıştır.

Yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte yapılan anlaşmalar gereğince, Samsun'da da mübadele söz konusu olmuştur. Yunanistan'dan gelen göçler sonucu, kentin Türk nüfusunun arttığı gözlenir. 1927'de yapılan ilk sayımda şehrin nüfusu, hemen hepsi Türk-Müslüman olmak üzere, 30.372 kişidir.

10.4.3.2. Cumhuriyet Döneminde şehrin gelişimi

Cumhuriyet Dönemi'nde şehir liman kimliği ve buna bağlı ticaret faaliyetleri ile ön plana çıkmıştı. Yükleme ve boşaltma şehrin önündeki koyda yer alan iskelelerden yapılmaktaydı. İskeleler gördükleri işleve göre adlandırılıyordu: *Şimendifer, Yolcu, Tütün, Gümrük (Yük), Gaz, Dakik (Un), Zahire* ve *Park İskelesi* adlarını taşıyan ve sahilden denize doğru uzanan iskeleler sekiz adetti. Samsun iskeleleri 1950'li yıllarda bugünkü modern liman yapılıncaya kadar şehre hizmet etmiştir. *Ulu Önder Atatürk de 19 Mayıs 1919'da bu iskelelerden biri olan Tütün*

İskelesi'nden Samsun'a ayak basmıştır. Limanın sığ ve korunaksız oluşu büyük gemilerin iskelelere yanaşmasını engelliyordu. İskeleler ile açıkta bekleyen gemiler arasında yük ve yolcu taşımacılığı kayık ve çaparlarla yapılıyordu. Samsun iskeleleri 1950'li yıllarda bugünkü modern liman yapılıncaya kadar şehre hizmet etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Samsun'u iç kesimlere bağlayan bir demiryolunun olmaması büyük eksiklik olarak görülmüştür. Nitekim Samsun-Sivas demiryolu inşası Cumhuriyet kurulduktan sonra ilk olarak ele alınmış projelerden biridir ve hattın ilk 50 km'lik kısmı 1926'da açılmıştır. 1932 de demiryolu Sivas'a ulaştırılmıştır. 1933 yılında Samsun-Çarşamba arasında 39 km'lik bir demiryolu yapılarak hat şehrin doğusuna doğru uzatılmıştır. Daha sonra yapılan demiryolu ve karayolu ağlarıyla Samsun, Karadeniz illerinin Anadolu'ya açılan çıkış noktası haline gelmiştir *(Foto 10.17,18)*.

Foto 10.17-18. *Samsun iskeleleri ve demiryolu bağlantısı (Kaynak: Anonim).*

Cumhuriyetin ilk yıllarında Samsun'a demiryolunun ulaşmasıyla liman daha da önem kazanmış ve modern bir limana olan ihtiyaç artmıştı. Cumhuriyetin başlarındaki ekonomik zorluklar nedeniyle Samsun'un konum ve önemine yakışan bir limana sahip olması için önceden girişilen teşebbüslerden bir sonuç alınamamıştı. Fakat devlet sonraki yıllarda bu işi de başarmış, 1953'de bu işi üzerine alarak 1960 da dalgakıran ve rıhtımların inşasını bitirmiştir. Sonraki yıllarda yapılan eklemelerle Samsun Limanı önemli miktarda yükleme ve boşaltmanın yapılabildiği bir liman özelliği kazanmıştır.

Devlet demiryollarının Ankara üzerinden Sivas ve İstanbul bağlantılarının kurulması Samsun'un hinterlandına ve buna bağlı olarak ticarî potansiyeline büyük zarar vermiştir. Şehirdeki canlılığı tekrar yakalama adına dönemin idarecileri Samsun-Sivas, Samsun-Bafra ve Samsun-Çarşamba-Terme-Ünye şoselerini (karayollarını) inşa ederek, şehri Doğu Karadeniz'e ve İç Anadolu üzerinden Doğ Anadolu'ya bağlamaya çalışmışlardır.

Daha sonra yapılan demiryolu ve karayolu bağlantılarıyla Samsun, Karadeniz illerinin Anadolu'ya açılan çıkış noktası, Karadeniz çevresindeki ülkelerin de Türkiye ve Türkiye üzerinden Akdeniz ve Ortadoğu'ya uzanan limanı haline gelmiştir *(Foto 10.19).*

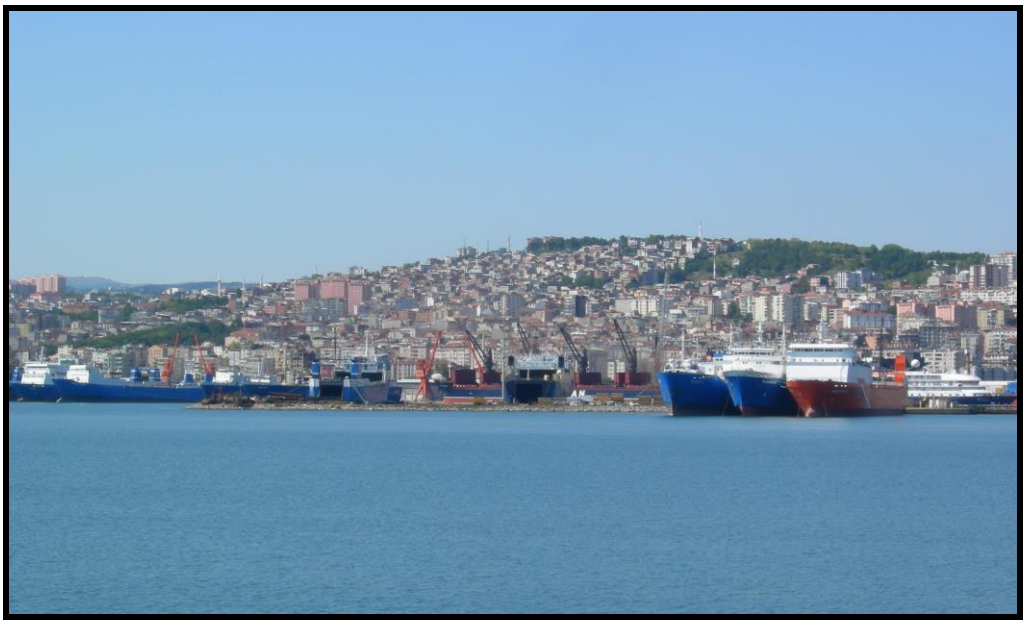

Foto 10.19. *Modern Samsun limanı ve limandan yük almayı bekleyen RO-RO gemleri.*

Böylece tekrar Orta Anadolu'nun Karadeniz limanlarına bağlanması sonucu İç Anadolu'dan gelen mallar Samsun limanından ihraç edilmeye, ithal ürünler de aynı şekilde limandan karayolu vasıtalarıyla Orta Anadolu ve Doğu Anadolu'ya sevk edilmeye başlanmıştı. Özellikle 1950'li yıllarda başlayan ve günümüzde duble yollar haline getirilen karayolu bağlantıları ile Samsun, Karadeniz illerinin Anadolu'ya açılan çıkış noktası haline gelmiştir *(Şekil 10.4-5).*

İl genelinde bakıldığında; 1935 yılında Samsun ilindeki nüfusun % 82,2'si bu ilde doğmuş kişilerden oluşmaktaydı. Bu sayımda il dışında doğan % 17,8'lik nüfusun önemli bir kısmını bugün Türkiye Cumhuriyeti dışında kalan topraklarda doğanlar oluşturuyordu. 1950 yılında yapılan genel nüfus sayımında Samsun şehir nüfusu 44.000'e çıkmış, bu yıllarda şehir yerleşim alanı Mert ırmağının doğusuna geçmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, aldığı ve verdiği dış göçler hariç, kendi nüfus artışı ile baş başa kalan şehir, 1950'li yıllardan itibaren Türkiye genelinde görülen kırdan kente göç sürecinde önemli bir durak noktasıdır. Bu dönemde liman inşası ve benzeri çalışmalarla birlikte kentteki göreceli kalkınma çabaları doğusundaki illerden göç almasına neden olur. Bu göçlerin bir kısmı Bafra ve Çarşamba ovalarına yönelse da asıl hedef yine Samsun şehri olur.

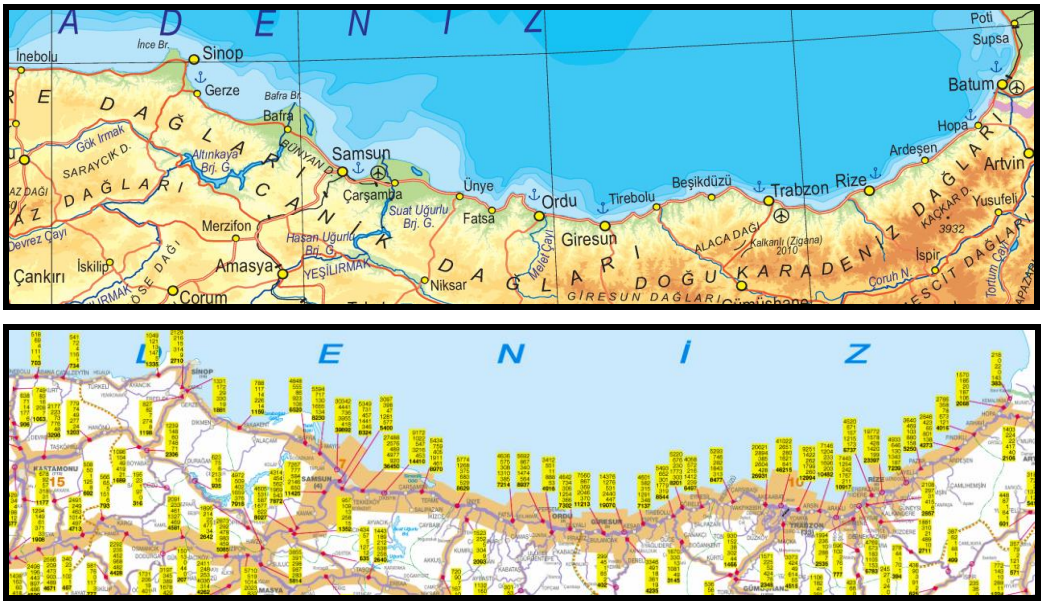

Şekil 10.4-5. *(Üstte) Karadeniz Bölgesi'nin fizikî coğrafya haritası, (altta) bu coğrafyaya uygun olarak Bölgeyi Samsun üzerinden iç kesimlere bağlayan karayolu ve bu yol üzerinde trafik yön ve miktarını gösteren yoğunluk haritası (kgm.gov.tr'den)*

Liman (denizyolu), karayolu ve demiryollarının üçlü desteği ile Samsun kısa zamanda Türkiye'nin önde gelen şehirlerinden biri olmuştur. Bu gelişme birçok bölge müdürlüğünü de Samsun'a çekmiştir. 1970'li yıllarda Azot ve Bakır fabrikalarının yapılması, geçmişten beri devam eden tütün üretimi ve buna bağlı yaprak tütün işleme ve sigara sanayisi kentte önemli gelişmelere sebep olmuştur. Bu ekonomik canlılık, o dönemde Türkiye'nin ikinci büyük fuarı olan Samsun Fuarı ile taçlanmış, Samsun aynı zamanda doğusundaki ve çevresindeki illere göre büyük bir çekim merkezi haline gelerek önemli miktarda göç almıştır. Bu süreç 1980'li yıllara kadar devam etmiştir.

1980 sayım sonuçlarına göre Samsun vilayetinde başka ilde doğanların sayısına bakıldığında Trabzon 26.331 kişi ile birinci sırada geliyordu. Bunu 18.889 kişi ile Ordu izlerken, Giresun (8.029), Rize (5.232) ve Sinop (4.736) ilk beşe giren diğer illerdi. Aynı dönemde Amasya, Tokat ve Gümüşhane (Bayburt dâhil) doğumlular da dikkat çekici düzeydeydi. 1980'de nüfusun yaklaşık % 10'u il dışında doğmuştu. Bu nüfusun büyük kısmı Samsun'un doğusundaki illerden gelmiştir. 2011 yılsonu TÜİK verilerine göre Samsun ili dışında doğup da Samsun'da yaşayanlar içinde en yüksek paya 41.000 kişi ile Ordu ili doğumlular sahiptir. Ordu ilini 37.000 kişi ile Trabzon ili takip etmektedir. Bu illeri sırasıyla Amasya, Giresun, Rize, Sinop, İstanbul ve Ankara illeri takip etmektedir.

Nüfustaki bu hareketlilik kent içinde de görülmekte, kente ilk geldiklerinde şehrin çevresindeki ucuz konutlara yerleşen halk maddi imkân buldukça kent içinde yer değiştirmektedir. Böylece eski semtler ucuz konut isteyen kırsal kesimden yeni gelmiş düşük gelirli kişilere terk edilirken, göreceli olarak ekonomik durumu daha iyi olanlar (Samsun'un eski sayfiyesi olan) Atakum gibi yeni gelişen daha iyi semtlere göç etmektedirler. Bu arada merkezî iş alanı sabit kalırken yeni yerleşim alanlarının özellikle batı yönde merkezden bu kadar uzaklaşması başta ulaşım sorunları olmak üzere çok sayıda problemi de beraberinde getirmektedir. Bu süreç günümüzde de hızlı bir şekilde devam etmektedir.

Bütün bu ve diğer gelişmelerle Samsun şehri hızla büyümüş ve zaman içinde bugünkü görünümünü almıştır. Şehir 1850'lerde 88 ha yer kaplarken, bu rakam 1950'de 256 ha, 1985'te ise 1.304 hektar olmuştur. Bugün Samsun Büyükşehir Belediyesi şehir sınırları içinde kalan iskân edilmiş kentsel alan yaklaşık 12.500 ha'ı bulmuştur. Eski Samsun merkez olmak üzere bugünkü Samsun şehri kentsel alanı doğuda Çınarlık beldesinden batıda Taflan'a kadar yaklaşık 50 km uzunluğa ve Ankara yolundan içeri yaklaşık 20 km derinliğe sahip, mekân olarak oldukça geniş bir yüzeye yayılmış *(Şekil 10.6)*, yaklaşık 650.000 nüfuslu bir şehirdir. (Son yapılan yasal düzenlemeyle ilin tamamı Büyükşehir, istatistiksel olarak da, 2014 yılsonu itibarıyla nüfusunun 1.269.989 olarak kayıtlara geçtiği göz önünde bulundurulmalıdır).

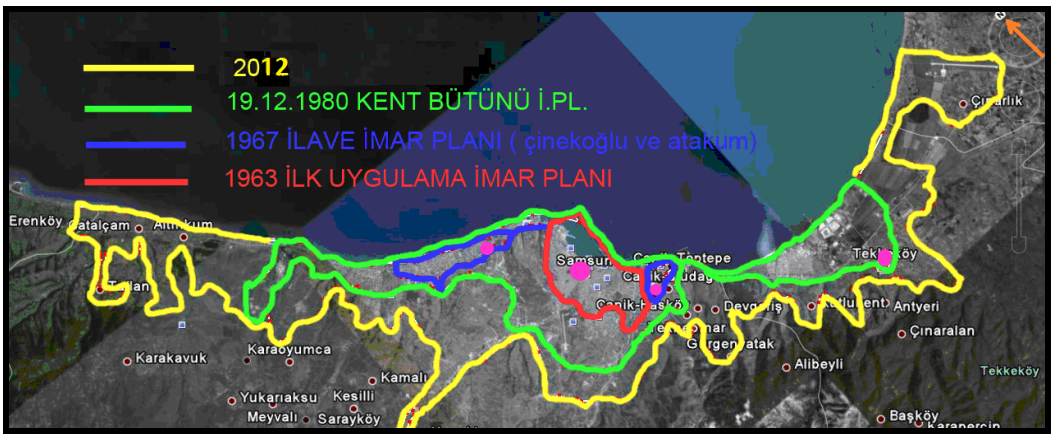

Şekil 10.6. *Kentsel yayılmaya paralel olarak sürekli büyüyen Samsun BŞ Belediyesi sınırları, (ilin tamamı Büyükşehir'e dâhil edilmeden önceki hali) (E. Sancak'tan).*

1950'li yıllara kadar kentsel gelişim içinde, kamu binaları ve merkezi iş alanı hariç, binaların yapısına bakıldığında, bunların; büyüklü küçüklü bahçeler içerisinde veya doğrudan cadde ve sokağa nazır arsalar üzerine inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Meskenler genellikle bodrum üzerine iki veya üç kattan meydana gelmekte olup, çoğunlukla dolma, kâgir, ahşap veya alt katı kâgir diğer katları ahşap

veya dolma tarzında inşa edilmişlerdi. Kâgir binalar taş veya tuğladan olup bunların da bir kısmı sıvalı, bir kısmı da sıvasızdı *(Foto 10.20,21).* Özellikle 1970'li yıllardan itibaren apartmanlara geçilmeye başlanmış, yüksek katlı binalar merkezden başlayarak hızla çevreye doğru yayılma göstermiştir.

Foto 10.20-21. *19.Yüzyıl'ın sonlarında Samsun'da binalar ve sokaklar (Anonim).*

10.4.4. Samsun şehrinin yeni gelişme alanları

Samsun şehri ilk kuruluş yeri olan (bugünkü Kalkanca mahallesinin yer aldığı) antik Amisos kentinin bulunduğu yerden, Müslüman Samsun olarak bilinen ve bugün şehrin idarî ve ticarî merkezinin bulunduğu Cumhuriyet Meydanı çevresine inme süreci 5-6 yüzyıl evvel gerçekleşmiş olsa da son 40-50 yıl öncesine kadar şehir hemen hiç yer değiştirmemiş, alansal olarak bir miktar yayılarak batıda Deniz Feneri'nin olduğu Kalyon Burnu ile doğuda Mert ırmağı arasında varlığını sürdüre gelmiştir. Bu saha içinde kent, liman tesislerinin bulunduğu kıyı kesiminden güneyde askerî tesislerin bulunduğu tepelik alana kadar olan saha içinde yamaç boyunca yayılmış, neredeyse bütün konut inşatlarında denizi görmek esas gaye olmuştur.

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren şehir önce batıda Bafra yönünde, sonra doğuda Çarşamba istikametinde ve nihayet 1980'lerden sonra da güney yönde eski Ankara yoluna paralel olarak genişlemeye başlamıştır. Aşağıda bu gelişmede etkili olan faktörler ve bundan kaynaklanan mevcut ve muhtemel sorunlar ana hatları ile özetlenmiştir.

10.4.4.1. Batı yönde gelişme; *Atakum, Kurupelit, Ondokuzmayıs, Bafra*

Türkiye'de iç göç ve hızlı kentleşmeye bağlı olarak Samsun şehri de 1950'li yıllardan itibaren göç almaya başlamış, kısa süre içinde, bölgenin ticarî merkezi olma avantajını da kullanarak Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmişlik anlamında ilk 10 şehrinden biri haline gelmiştir.

Şehirde geçmişten beri varolan ticaret ve buna bağlı tüccar sınıfın bugünkü Atakum sahillerini sayfiye alanı olarak kullanması ve bahçeler içine inşa ettikleri villalar şehrin batı yöndeki ilk iskân hareketidir. DSİ, Karayolları ve Köy Hizmetleri gibi kamu binalarının da zaman içinde bu kesime gelmesi dikkatlerden kaçmamış, nihayet Azot ve Bakır fabrikalarında çalışan kamu işçilerinin üye olduğu (TÜRK-İŞ) kooperatif evlerinin de buraya inşa edilmesi ile bu saha önce yazlık alan olarak, ardından da daimi yerleşim yeri olarak iskân edilmeye başlanmıştır.

Kurupelit'te 1986 yılında faaliyete geçen OMÜ Tıp Fakültesi Hastanesi ve sonrasında hizmete giren diğer fakülte ve yüksekokulların etkisiyle ortaya çıkan hasta, öğrenci ve diğer kamu görevlisi sirkülasyonu sonucu şehir merkezi ve üniversite arasındaki yaklaşık 16 km'lik yol boyu kısa zamanda cazibe merkezi haline gelmiştir. Kıyıda yer alan yazlık evlerin güneyinden doğrusal bir hat çizen karayolu ve buna bağlı olarak meydana gelen ulaşım kolaylığı zamanla nüfusu kendine çekmiş, Balaç köyünün tarım alanı olarak kullanılan araziler kısa zamanda konut inşaatları ile tanınmaz hale gelmiştir. İnşa faaliyetleri bir yandan güney yönde yamaçlara doğru yayılırken diğer taraftan da batı yönde ilerlemeye devam etmiş, kısa zamanda Üniversite kavşağına kadar uzanmıştır *(Foto 10.22-23).*

Foto 10.22. *1970'li yıllarda Atakum (Anonim).*

Foto 10.23. *2000'li yıllarda Atakum.*

Samsun şehir içindeki sıkışıklık, çarpık kentleşme, kirlilik ve trafik yoğunluğu gibi sebeplerle alternatif çıkış yeri arayan üst ve orta gelir grubu için Atakum yöresi kısa zamanda cazibe merkezi olmuş, özellikle orta sınıf tarafından tercih edilen kooperatif evleri ile nüfus hızla artmıştır. Bu talep daha önce yazlık olarak kullanılan bahçe içindeki sahil evlerini de etkilemiş, artan arazi fiyatları kat karşılığı olarak bu konutlar üzerinde büyük talep yaratmış, özellikle yapsatçılar tarafından mevcut doku bozularak anayol ile kıyı çizgisi arasında yer alan en fazla iki katlı olan konutlar süratle çok katlı apartmanlara dönüşmeye başlamıştır.

Samsun'un Atakum istikametinde bu denli hızlı gelişmesi yerel yöneticilerin bazı önlemleri almasını da beraberinde getirmiş, önce Pelitköy, ardından da Kamalı toplu konut alanları inşa edilmiştir. Bu tür yatırımlar ve özellikle raylı sistem Atakum'u

daha da cazip hale getirmiş, kent sadece doğu–batı yönde değil, sahil kesiminden güneye doğru yamaç boyunca da, çoğunluğu denizi görecek şekilde inşa edilmiş konutlarla, hızla büyük bir yayılma göstermiştir *(Foto 10.24)*.

Foto 10.24. *Atakum şehirsel gelişme alanının OMÜ Tıp Fakültesi'nden görünümü. Özellikle Balaç mevkii başta olmak üzere, Atakum sırtlarına yapılan çok katlı binalarla 2011 yılına ait bu fotoğraf birkaç yıl içinde eskimiş oldu.*

Atakum'dan Kurupelit'e kadar uzanan kıyı kuşağında yer alan villalar apartmanlara dönüşürken, Kurupelit'ten daha ileride yer alan Altınkum, Çatalçam, Taflan ve Dereköy sahil bandı Samsun'un yeni sayfiye alanı haline gelmiştir. Kurupelit'ten 19 Mayıs sahillerine kadar uzanan bu saha günümüzde Samsun'un en önemli rekreasyon alanıdır. Yazlık evlerle iskân edilen bu sahanın kısa bir zaman sonra tıpkı Atakum gibi daimî yerleşme haline döneceğini söylemek bir kehanet değildir. Çünkü karayolu duble hale getirilerek niteliği arttırılmış, diğer yandan şimdilik Kurupelit'e kadar uzanan raylı sistemin batı yönde daha da uzatılacağı söylentileri bile şimdiden bölgedeki arazi fiyatlarının artmasını sağlamaya yetmiştir *(Foto 10.25-26).*

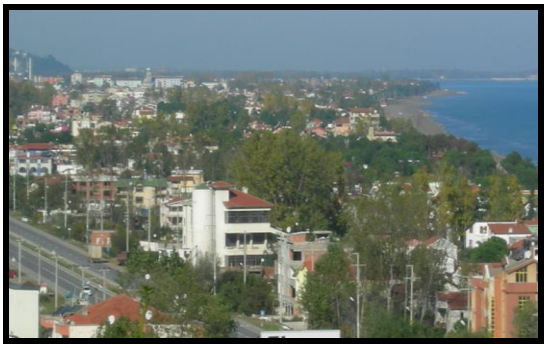

Foto 10.25. *Samsun'un en önemli sayfiye alanı; İncesu-Taflan arasında yazlıklar.*

Foto 10.26. *Samsun'un yeni sayfiye alanı; Dereköy-Engiz arası (www.19mayis.bel.tr'den).*

Nitekim bütün bu gelişmeler Atakum dışında kalan yerel belediyelerin kapatılarak Atakum Belediyesi'ne ve bunun üzerinden de Büyükşehir Belediyesi sınırları içine alınmasında etkili olmuştur. 2014 yılı itibarıyla 150.000 civarındaki nüfus

miktarına bakıldığında Atakum, Samsun Büyükşehir Belediye sınırları içinde, nüfusu en hızlı artan ve en fazla gelişen belediye olmuştur.

10.4.4.2. Doğu yönde gelişme; *Canik, Tekkeköy, Çarşamba*

Samsun şehri mekânsal olarak 1950'li yıllara kadar Mert ırmağının doğusuna geçememiştir. Bunda en önemli faktör Mert ırmağı vadisi ve denize döküldüğü yerin bataklık olması ve bundan kaynaklanan hastalıklarla mücadeledeki yetersizlikti. 1950'li yıllardan itibaren bu kesimin drenajının yapılarak ıslah edilmesi ve Toptepe eteklerinden (Çarşamba istikametinde) nitelikli karayolunun inşasıyla bu kesim iskâna açılmış, önceleri çevre şartlarının kötü olması nedeniyle düşük gelir grubunun tercih ettiği bu alan daha sonra küçük sanayi sitesinin bu bölgeye konuşlandırılmasıyla yoğun şekilde nüfuslanmıştır *(Foto 10.27-28)*.

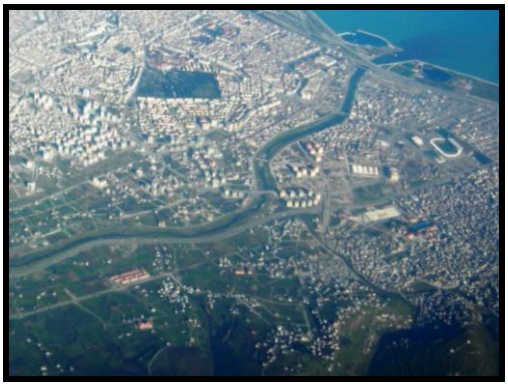

Foto 10.27. *Samsun (kuzeye bakış), altta Mert ırmağı vadisi (Anonim).*

Foto 10.28. *Samsun; Mert ırmağı çevresi, geri planda Çevre Yolu (Anonim).*

Yakın yıllarda Samsun Büyükşehir'in al belediyelerinden biri olan Canik Belediyesi'nin bu alanda giriştiği inşa ve imar faaliyetleri bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiştir. Samsun Çevre Yolu'nun buradan geçmesi, toplu konut ve kentsel dönüşüm uygulamaları, büyük alış-veriş merkezlerinin gelişi vb. faktörlerle bu kesim hızla nüfuslanmış, artan mekânsal talep yerleşmelerin yamaçlara yukarı ve Mert ırmağı vadisi boyunca güneye doğru yayılmasında etkili olmuştur. Denizi gören en güney tepelik alana Başarı Üniversitesi'nin inşaatı ile birlikte arada kalan köy arazilerinin de kısa zamanda iskâna açılacağı düşünülürse Canik'in yakın bir gelecekte Samsun'un en önemli kentsel yerleşim alanlarından biri olacağını tahmin etmek güç değildir.

Samsun'dan Çarşamba istikametine, önce (Cumhuriyet'in ilk yıllarında inşa edilen) demiryolu, ardından (Trabzon'a kadar uzanan) karayolunun faaliyete geçirilmesi şehrin doğu yönde gelişmesinin önünü açmıştır. 1970'li yılların başlarında Tekkeköy sahillerine inşa edilen Azot ve Bakır fabrikaları ve bu fabrikalarda çalışan

işçilerin gidiş-gelişleriyle ortaya çıkan ulaşım faaliyetlerindeki kolaylaştırıcı faktörler zamanla bu kesime ilgiyi arttırmıştır. Sonraki yıllarda bu bölgenin sanayi alanı olarak seçilmesi, organize sanayinin buraya inşa edilmesi, küçük ve orta boy birçok imalatçının bu alana yerleşmesiyle ekonomik faaliyetler gelişmiş, buna bağlı olarak da nüfus ve yerleşme yoğunluğu artmıştır. Bu süreç bu alanda Kutlukent adıyla yerel bir belediyenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fakat gelişme Kutlukent'le sınırlı kalmamış doğu yönde ilerlemeye devam etmiştir. Bunun sonucu olarak daha doğuda bulunan Tekkeköy ilçe ilân edilerek yörede yeni bir idarî düzenlemeye gidilmiştir.

Tekkeköy'de planlama eksikliğinden kaynaklanan nedenlerle sanayi ve yerleşim alanları iç içe girmiş, ilk yıllarda sanayide çalışan nüfus için ikametgâh alanı olarak düşünülen belde, kısa zamanda bu çekiciliğini kaybederek sanayi bölgesinin yanında bir türlü arzu edilen gelişmeyi gösteremeyen bir kent olmuştur *(Foto 10.29).*

Foto 10.29. *Samsun'un doğu yönde gelişme alanı üzerinde yer alan Organize Sanayi Bölgesi ve Tekkeköy (www.deltafly.net'den).*

Sayfiye evleri ile karayolu arasında kalan ve çoğunluğu kamuya ait olan büyük parseller ise yeni sanayi tesislerinin inşa edileceği yerler olarak görülmektedir *(Foto 10.30).* Bu kesim sık sık "sanayi mi tarım toprakları mı" tartışması ile kamuoyu gündemini meşgul etmektedir. Son yıllarda buna Çarşamba Ovası üzerine kurulmak istenen termik santraller de dahil olmuştur.

Yörede bundan sonraki gelişme buranın konut alanı olarak değil daha çok sanayi tesisleri ile iskân edileceğini göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin en verimli arazilerinden birinin yer aldığı Çarşamba Ovası'nın batı ucunu oluşturan bu topraklar kamuoyunun bütün karşı çıkışlarına rağmen ısrarla sanayi tesisleri tarafından işgal edilmesine göz yumularak Samsun-Çarşamba yolunu da takip edecek şekilde hızla doğuya doğru yayılışını sürdürmektedir. Daha şimdiden Havaalanı'nın bulunduğu Çınarlık beldesi Büyükşehir sınırlarına dâhil edilerek bu alanlar kentsel alan statüsüne kavuşturulmuş, yatırımcıların istekleri doğrultusunda Çarşamba Ovası parça parça işgal edilmektedir. Karayolu boyunca kendiliğinden gelişen kentsel alan geri planda sanayi parselleri ile birleşerek Tekkeköy sınırlarını aşıp Çarşamba ilçe merkezine

doğru hızla ilerleyişini sürdürmektedir. Burada istisna olan durum Çınarlık sahili (Costal) boyunca kuzeydoğuya doğru uzanan yazlık sitelerdir *(Foto 10.31).*

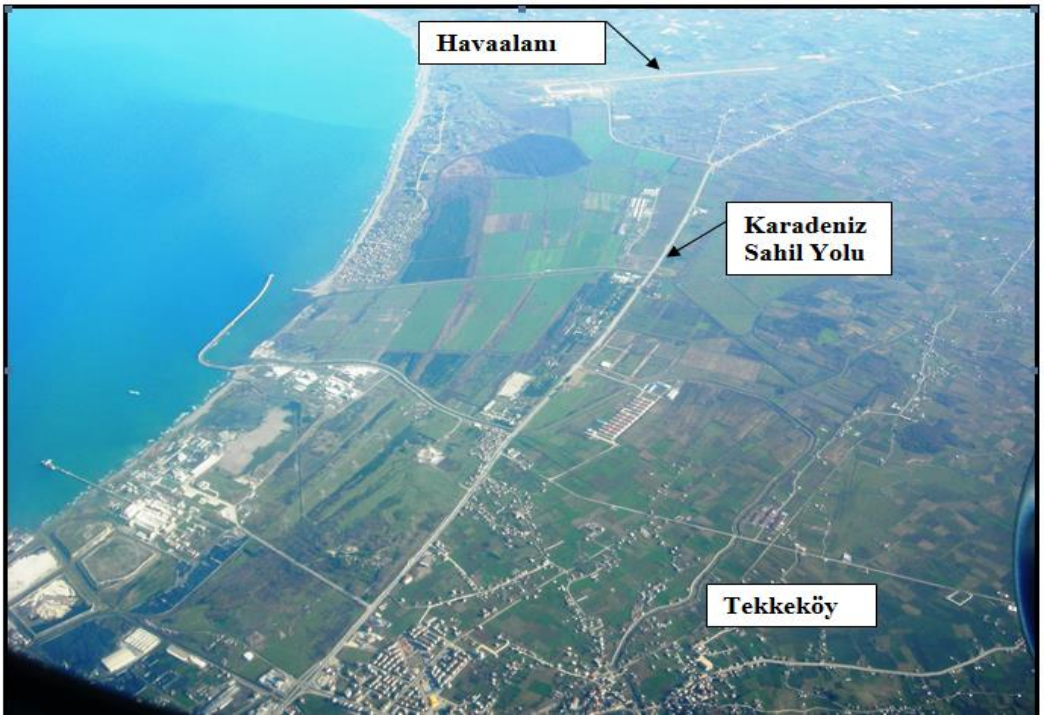

Foto 10.30. *Samsun'un doğu yönde Tekkeköy üzerinden Çarşamba'ya doğru (ovayı işgal ederek) ilerlemesi.*

Foto 10.31. *Çınarlık (Costal) sahili boyunca uzanan yazlık siteler.*

10.4.4.3. Güney yönde gelişme; *Ankara yolu, Otogar, Yeşilkent, Kavak*

Samsun kentsel alan olarak önce batı, sonra doğu ve nihayet son olarak güney yönde gelişme gösteren bir şehirdir. Samsun'un göç aldığı illerin genellikle Karadeniz'e kıyısı olan yerlerden olması göçmenlerin yerleşirken öyle ya da böyle denizi görmek istemelerine sebep olmuş, bu durum doğu ve batı yönde yerleşmenin kıyıya paralel olarak gelişmesinde etkili olmuştur. Samsun kent merkezini gerisinde (güneyinde) yer alan 100-150 m yükseltilerindeki tepelik alanlar kentsel gelişmenin güneydeki sınırını oluşturmuş, şehir bu engelleri aşarak daha güneye geçememiştir. Fakat Ankara yolu güzergâhının sağladığı ulaşım kolaylığı zaman içinde Büyükşehir Belediyesi'nin de bazı zorlamaları ile bu kesimi ön plâna çıkarmış, Çevre Yolu'nun inşası, Otogar'ın bu kesime taşınması, daha sonra Gıda Toptancıları ve Balık Hali gibi tesisler ile büyük bir alışveriş merkezinin yine bu kesimde yer bulması zoraki de olsa şehrin güney yönde gelişmesinde etkili olmuştur. Fakat arazinin büyük kısmının heyelan sahası olmasından kaynaklanan zemin problemi, konut yerleşmeleri anlamında bu bölgenin uzun süre daha tercih edilemeyeceğini göstermektedir. Burada tek istisna belki Yeşilkent çevresi olabilir. Bu kısımda arazi şartları mesken inşasına elverişli gözükmektedir. Fakat uçaktan çekilen fotoğraflarda da görüldüğü gibi Samsun kent merkezi hariç tutulursa Atakum'daki gibi bir yapılaşma bu bölgede asla söz konusu değildir *(Foto 10.32)*. Belki yakın gelecekte de olmayacaktır.

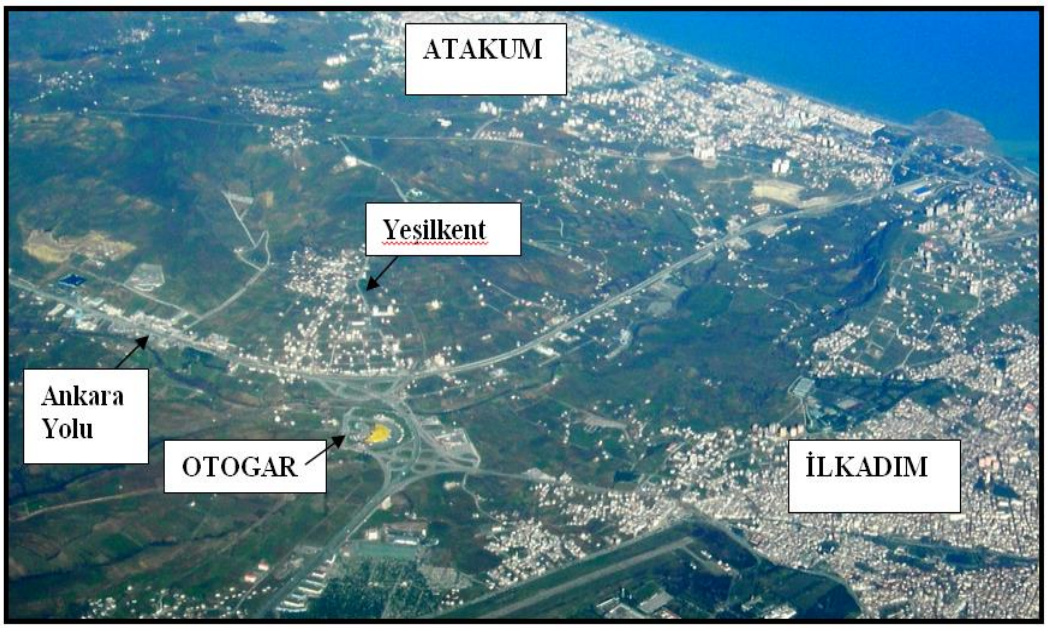

Foto 10.32. *İlkadım ve Atakum güneyinde Ankara yolu ve Otogar çevresinde Samsun kent merkezinin güney yönde gelişme alanları.*

Özet olarak belirtmek gerekirse; Geçen yüzyılın başlarında Samsun genellikle iki katlı ve bahçeli evleriyle ünlüydü. Bu özelliğini 1950'lere kadar da korumuştur. Fakat bu tarihlerden itibaren şehir o kadar hızlı değişti ki bu evlerin çok azı günümüze ulaşabilmiş *(Foto 10.33),* bahçe içindeki eski Samsun evleri bir bir apartmanlara yenik düşmüştür *(Foto 10.34).*

Foto 10.33. *Sanat Sokağı'nda restore edilerek koruma altına alınan eski meskenler.*

Foto 10.34. *Apartmanlara yenik düşen eski mahalleler ve meskenler.*

Bir başka değişim de sahil şeridinde yaşanmış, doğal kıyıların önemli bir kısmı çarpık kentleşmeye kurban edilerek hızla tahrip edilmiştir. Özellikle bugünkü İlkadım sahilleri Liman tesislerinin içinde kaldığından su sirkülasyonu da olmadığından aşırı şekilde kirlenmiş ve balçıkla dolmuştur *(Foto 10.35)*. Sivil toplum örgütlerinin de desteği ile "Sahilimi İstiyorum" kampanyaları eşliğinde şehrin denizle bağını kesen engeller Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın girişimleriyle ortadan kaldırılmıştır. Böylece eski Fuar alanından başlamak üzere doğuda Bandırma Vapuru'nun bulunduğu kesime kadar Doğupark boyunca ve batı yönde de Liman Kavşağı'na kadar geniş ve uzun bir sahil yolu düzenlemesi yapılarak halkın kullanımına açılmış, Samsun halkı tekrar denizle buluşturulmuştur *(Foto 10.36).*

Foto 10.35. *Liman içine gezi yolu yapılmadan önce sahilin görünümü (samsun.bel.tr).*

Foto 10.36. *Samsun Limanı içinde gezi yolu.*

Sonraki yıllarda benzer çalışma Atakum sahil şeridi için de gündeme gelmiş, burada yazlıklar ve kamu binaları tarafından parsellenen sahil bandı temizlenerek yürüyüş ve bisiklet yolları yapılmış, palmiyeler dikilerek görsel açıdan zenginlik katılmıştır *(Foto 10.37)*. Şimdilik tek yönlü araç trafiğine de açık olan bu kesim zamanla tamamen yayalaştırılacaktır. Kafeler ve diğer sosyal tesislerle donatılan bu kıyı bandı "Türkiye'nin en uzun sahil düzenlemesi" iddiasıyla kamuoyunda sık sık gündeme gelmektedir. Bu sahil bandının daha batıda Kızılırmak Deltası sulak alanlarına (Kuş Cenneti'ne) kadar uzatılması konusu halen tartışılmakta olup, bu yola paralel olarak yapılacak iskelelerle burada deniz turizminin de çeşitlendirilmesi ve daha da geliştirilmesi planlanmaktadır.

Diğer yandan halen üniversiteye kadar uzanan raylı sistemin Taflan'a kadar uzatılması gündemde olup, bu yatırım gerçekleştiğinde bugün yazlık sayfiye durumunda olan Taflan civarı daimi ikametgâha dönüşecek, vaktiyle Atakum'un başına gelen bahçeli evlerden apartmanlara geçiş, bu kez burada karşımıza çıkacaktır. Bafra yolunun standardının yükseltilerek çift yönlü hale gelmesi bu kesime karayolu ulaşımını kolaylaştırmış, artan araç sahipliğine bağlı olarak daha şimdiden bir kısım aileler bu kesimde yaz kış daimi olarak ikamet etmeye başlamışlardır. Atakum-Kurupelit mevkiindeki hızlı yapılaşmaya bakılırsa çok yakın bir gelecekte çok katlı yapıları İncesu mevkiinden daha batıda görmek mümkün olacaktır. Şu an itibarıyla buralardaki arsa fiyatlarının aşırı yükselmesi bunun açık bir göstergesidir.

Foto 10.37. *Atakum'da sahil yolu düzenlemesi (www.samsun.bel.tr'den).*

Özetle belirtmek gerekirse Samsun şehri güney yönde Ankara yolu istikametinde önemli bir gelişme göstermezken, özellikle batı yönde ikametgâh alanları ve doğu yönde de sanayi, ticaret ve konut iskânı ile yayılmasını sürdürmektedir. Bunlardan Batı yönde Atakum çok hızlı bir gelişme göstermiş, hem dışarıdan, hem de eski şehir merkezinden (özellikle İlkadım'dan) önemli ölçüde nüfusu kendine çekmiştir. Bu talep hızlı yapılaşmayı beraberinde getirmiş bu da Atakum'u kontrolsüz ve çirkin bir kentleşme ile karşı karşıya bırakmış, bunu sonucu olarak kıyı boyunca yer alan bahçe içinde villa tipli yazlık mekânlar süratle apartmanlara yenik düşmüştür. Doğu yönde Tekkeköy-Çarşamba arasında ise verimli tarım alanları tehdit altına girmiş, daha önceden planlama yapılamadığı için de "tarım mı, sanayi mi" tartışmaları arasında verimli tarım toprakları sanayi ve yerleşmeler tarafından hızlı bir şekilde iskâna sahne olmaya devam etmektedir.

Böylece, 1893'ten 1963'e 70 yılda çok az yayılma gösteren şehir, özellikle 1970'li yıllardan itibaren hızla büyümüş ve günümüzde 50 km uzunluğunda, tek merkezli çizgisel bir kent durumuna gelmiştir. Bu yayılma batı (Atakum), doğu (Tekkeköy) ve güney (Ankara yolu) olmak üzere üç yönde gerçekleşmiştir. Bu arada kentsel gelişme Canik'te "kentsel dönüşüm" alanlarında *(Foto 10.38,39)* ve güney yönde yamaçlar boyunca yayılmaya devam etmektedir. Özellikle denizi görme isteği apartmanlaşmanın yükselti kademelerini takip ederek yayılmasında etkili olmuştur.

Günümüzde Atakum *(Foto 10.40,41,42)* ve Canik sırtlarında *(Foto 10.43-44)* yükselen çok katlı lüks binalar buna örnektir.

Foto 10.38. *Canik'te kentsel dönüşüm için yıkılan binalar (www.canik.bel.tr'den).*

Foto 10.39. *Canik'te Kuzey Yıldızı Kentsel dönüşüm Projesi çerçevesinde yıkılan eski binaların yerine yapılan yeni siteler (www.canik.bel.tr'den).*

Foto 10.40. *10 yıl gibi kısa bir sürede apartmanlarla dolan Baruthane sırtları.*

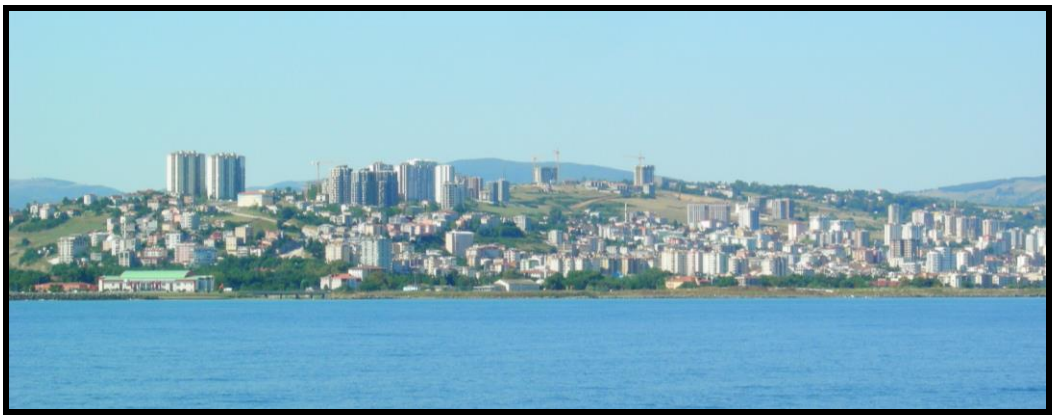

Foto 10.41. *Atakum'da kıyıdan başlayarak yamaç eğimini takip ederek güneye doğru gelişen yapılaşma.*

Foto 10.42. *Atakum'da halkın denizi görme isteğinden kaynaklanan talep doğrultusunda Balaç köyü civarında yoğunluk kazanan çok katlı apartman inşaatları.*

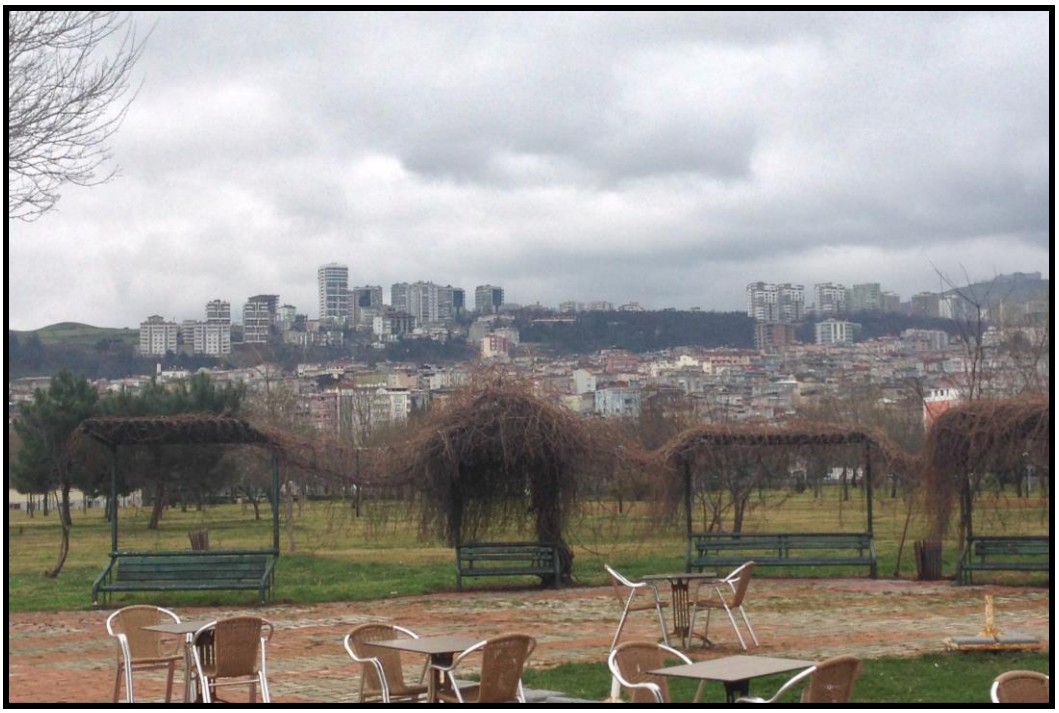

Foto 10.43. *Samsun'da yapılaşmanın en hızlı olduğu sahalardan bir başka yer olan Canik – Toptepe'nin Doğupark'tan görünüşü.*

Foto 10.44. *Canik- Toptepe'de özellikle Meşe Tesisleri civarı, şehri ve denizi gören manzarasıyla, Samsun'da en çok talep gören yerlerdendir (www.canik.bel.tr).*

11. BÖLÜM:
TARIM

Samsun, ülkemizin en verimli tarım alanlarına sahip illerinden biridir. Kızılırmak ve Yeşilırmak delta ovaları ilin başlıca tarım alanlarını oluşturur. Bunun dışında Vezirköprü, Ladik ve Havza depresyonları ile il arazisinde geniş yer kaplayan aşınım yüzeylerinin oluşturduğu düzlükler de tarım yapılan diğer üniteleri meydana getirmektedir. Elverişli tarım alanlarının yanı sıra kıyı kuşağının nemli-ılıman iklimi ile iç kesimlerdeki karasallığın ağır bastığı farklı iklim özellikleri, Samsun'da ürün çeşitliliğine de yol açmıştır.

11.1. Tarım Alanlarının Sınıflandırılması

Arazi kabiliyet sınıflandırmalarına göre I., II., III., IV. ve V. sınıf araziler tarıma uygun; VI., VII. ve VIII. sınıf araziler ise tarıma uygun olmayan arazileri oluşturmaktadır. Arazi kabiliyet sınıfları bakımından Samsun ilinde en geniş alanı VI. ve VII. sınıf araziler oluşturmaktadır *(Şekil 11.1).*

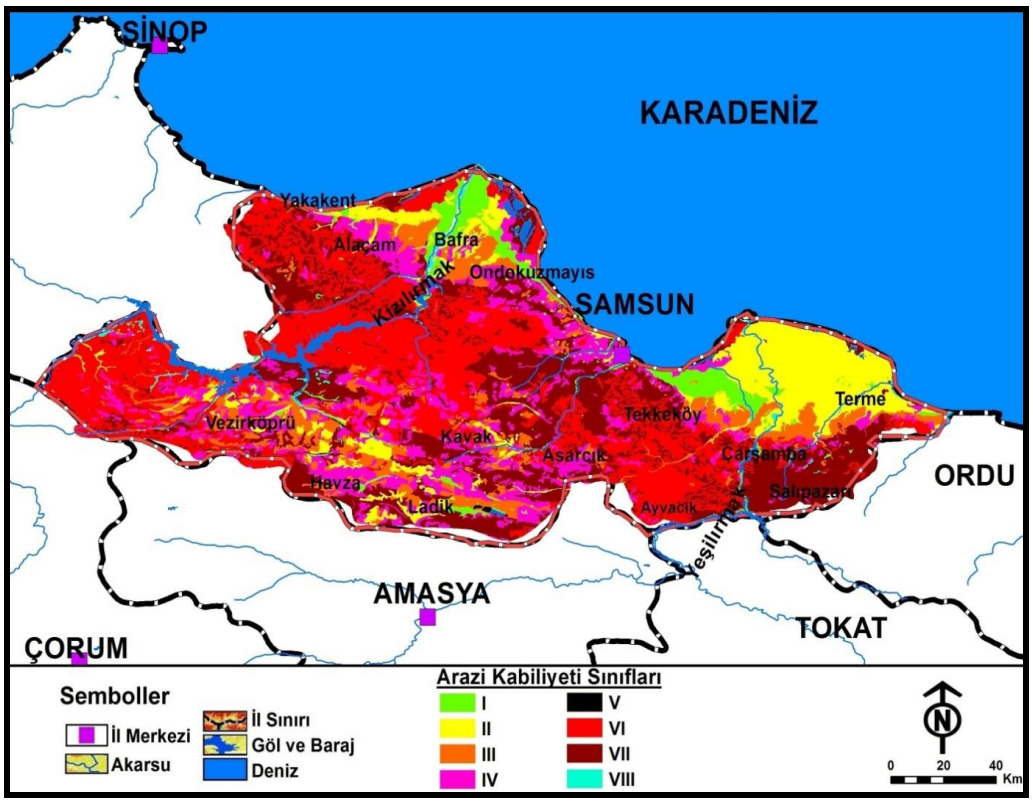

Şekil 11.1. *Samsun ilinin arazi kabiliyet sınıfları.*

Bunlardan VI. sınıf tarım arazileri 3.200 km^2 ile ilk sırada yer alırken, VII. sınıf arazileri 2.998 km^2 ile ikinci sırada yer tutmaktadır. Bu alanları ise 984 km^2 ile IV. sınıf tarım arazileri izlerken, 956 km^2 ile II. sınıf tarım arazileri 4. sırada yer almaktadır. III. sınıf araziler 662 $km^{2'}$lik, I. sınıf araziler 420 km^2, VIII. sınıf araziler 114 $km^{2'}$lik alan kaplamaktadır. Arazi kabiliyet sınıfları bakımından en dar alanlı olanı ise 3,4 km^2 ile V. sınıf arazilerdir.

Samsun ilinde ilk beş sınıftan oluşan ve tarıma elverişli araziler olarak isimlendirilen alanlar toplam arazi varlığının % 32,4'lük kısmını oluşturmaktadır. İlin % 67,6'sı ise tarıma uygun olmayan araziler niteliği taşımaktadır. Yani, ülkemizin de en önemli delta ovalarından iki tanesine sahip olmasına rağmen Samsun ili öyle zannedildiği gibi toplam arazi varlığı içerisinde tarıma uygun alanların çok fazla yer kapladığı bir arazi varlığına sahip değildir. Nitekim Türkiye arazisinin % 34,6'sının tarıma uygun olduğu hatırlanırsa, bu durum Samsun'un tarıma elverişli arazilerin oranı bakımından ülkemiz ortalamasının dahi altında kaldığı görülür. Kuşkusuz Samsun Bafra ve Çarşamba ovaları gibi çok bereketli tarım arazilerine sahiptir. Fakat oran olarak ilde tarıma uygun alanların Türkiye ortalamasının da altında kalması, bu verimli toprakları ve mevcut tarıma uygun diğer arazileri daha dikkatli kullanmamız, buralardan daha planlı ve akılcı yararlanmamız gerektiğini göstermektedir.

Samsun ilinde I. sınıf tarım arazileri en fazla Bafra ve Çarşamba deltalarında yer almaktadır. Bunlar dışında Lâdik ve Vezirköprü depresyonlarının tabanlarında da sınırlı ölçüde 1. sınıf tarım arazileri dağılış göstermektedir. Bu arazilerde yoğun olarak tarım faaliyetleri sürdürülmekte olup, özellikle delta ovaları tarım bakımından Samsun ilinin kalbi durumundadır.

II. sınıf tarım arazileri ise delta ovalarında I. sınıf arazilerin çevresi ile Lâdik, Havza, kavak ve Vezirköprü yörelerinde yayılışa sahiptirler. II. Sınıf arazilerin Yeşilırmak Deltası'nda, Kızılırmak Deltası'na göre daha geniş yer kaplaması dikkat çeken bir başka husustur. Bu arazilerde de geçmişten günümüze yoğun olarak tarım faaliyetleri sürdürülmektedir.

Tarım faaliyetleri bakımından önemli olan bir başka arazi grubunu III. sınıf araziler oluşturmakta olup, bunlar da Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalardan dağlık kuşağa geçiş sahasında ve iç kısımlardaki depresyonların çevresinde dağılışa sahiptirler.

IV. sınıf araziler Kızılırmak Deltası'nda göllerin çevresinde, dağlık alanlardan her iki deltaya geçişteki etek kesimlerinde, Samsun şehri ile Ondokuz Mayıs ilçeleri arasındaki kıyı düzlükleri güneyinde ve iç kesimlerde fazla engebeli olmayan alanlarda yayılış göstermektedir.

Samsun ilinde V. sınıf araziler ise son derece az olup Kızılırmak Deltası gölleri ve Lâdik Gölü çevresi bu arazilerin sınırlı yayılış sahalarını oluşturmaktadır.

VI., VII.ve VIII. sınıf araziler ilde tarıma uygun olmayan sahalardan meydana gelmektedir. Bu arazilerden VI. ve VII. sınıfta yer alanlar daha çok eğim, yarılma derecesi ve yükseltinin fazla olduğu Canik Dağları ve Bafra Ovası güneyindeki dağların kuzey yamaçları boyunca yayılış göstermektedir. Yine bu her iki sınıf arazi iç kesimlerdeki engebeli sahalarda geniş dağılışa sahiptir. VIII. sınıf araziler ise Bafra ve Çarşamba deltalarında taban suyunun yüksek olduğu, kumlu ve çakıllı kıyılar ile çıplak kayalık alanlardan oluşmaktadır.

11.2. Tarım Alanlarının Coğrafi Dağılışı

Kızılırmak ve Yeşilırmak delta ovaları Samsun ilinin başlıca tarım alanlarını oluşturur. Bunun dışında Vezirköprü, Ladik ve Havza depresyonları ile il arazisinde geniş yer kaplayan aşınım yüzeylerinin oluşturduğu düzlükler de tarım yapılan diğer üniteleri meydana getirmektedir. Bununla birlikte dağlık ve engebeli alanlarda yürütülen tarım faaliyetleri, genel anlamda arazi kabiliyet sınıflarına uygun bulunmamaktadır. Çünkü, buralardaki tarım alanlarının büyük kısmı orman alanları yok edilerek açılmıştır.

Samsun ilinde araziden faydalanma şekilleri içerisinde tarım alanlarının payı % 45'tir[23] *(Tablo 11.1).* İlçeler bazında bakıldığında tarım alanlarının oran olarak en yüksek olduğu ilçeler Terme (% 77,7), Çarşamba (% 75,8) ve İlkadım'dır (% 50,5). Arazilerinin önemli kısmı Yeşilırmak Deltası'nda bulunduğu için Terme ve Çarşamba ilçelerinde tarım alanlarının toplam arazi varlığı içindeki oranı yüksek çıkmaktadır. İlkadım ilçesinde ise Mert ve Kürtün çayları vadi tabanları ile kıyı gerisindeki aşınım basamakları üzerinde bulunan tarım alanları, toplam arazi varlığı içinde tarım alanı oranını yüksek çıkarmaktadır. Tarım alanı oranının düşük olduğu ilçeler ise Ladik (% 27,6), Asarcık (% 28,5) ve Vezirköprü'dür (% 29,5). Bu ilçelerde ise dağlık ve engebeli arazi yapısı, tarıma uygun alanların sınırlı olmasına yol açmıştır.

Tablo 11.1. *Samsun ilinde araziden faydalanma şekilleri (2012).*

	Yüzölçü-mü (Ha.)	*Tarım alanı*		*Orman ve fundalık*		*Çayır ve mera*		*Tarım dışı arazi*	
		Miktar (Ha.)	*Oran %*	*Miktar (Ha.)*	*Oran %*	*Miktar (Ha.)*	*Oran %*	*Miktar (Ha.)*	*Oran %*
İl Toplamı	*951.200*	*432.718*	*45,5*	*385.654*	*40,6*	*16.683*	*1,8*	*116.145*	*12,2*

[23] Samsun ilinin yüzölçümü ile ilgili farklı kurumlara ait farklı rakamlar kullanılmaktadır. Büyük ölçüde hesaplanan harita ölçeklerindeki farklılık ve ölçüm hassasiyetlerinden kaynaklanan bu durumun oluşturacağı olumsuzluğu en aza indirmek için tarım alanları ile ilgili verilerde miktardan çok oranların kullanılması tercih edilmiştir.

Alaçam	*60.090*	*27.488*	*45,7*	*26.768*	*44,6*	*324*	*0,5*	*5.510*	*9,2*
Asarcık	*24.572*	*7.000*	*28,5*	*14.032*	*57,1*	*17*	*0,1*	*3.523*	*14,3*
Ayvacık	*38.041*	*16.424*	*43,2*	*19.043*	*50,1*	*13*	*0,0*	*2.561*	*6,7*
Bafra	*147.481*	*67.787*	*46,0*	*55.623*	*37,7*	*4.614*	*3,1*	*19.457*	*13,2*
Çarşamba	*77.756*	*58.922*	*75,8*	*9.500*	*12,2*	*1.194*	*1,5*	*8.140*	*10,5*
Havza	*82.304*	*40.738*	*49,5*	*30.021*	*36,5*	*2.969*	*3,6*	*8.576*	*10,4*
Kavak	*71.725*	*30.228*	*42,2*	*34.662*	*48,3*	*659*	*0,9*	*6.176*	*8,6*
Ladik	*52.258*	*14.440*	*27,6*	*20.024*	*38,3*	*1.625*	*3,1*	*16.169*	*31,0*
19 Mayıs	*23.083*	*8.542*	*37,0*	*6.130*	*26,6*	*482*	*2,1*	*7.929*	*34,3*
Salıpazarı	*35.067*	*15.298*	*43,6*	*17.158*	*49,0*	*12*	*0,0*	*2.599*	*7,4*
Tekkeköy	*32.114*	*15.892*	*49,5*	*9.933*	*30,9*	*364*	*1,1*	*5.925*	*18,5*
Terme	*54.857*	*42.631*	*77,7*	*8.925*	*16,3*	*426*	*0,8*	*2.875*	*5,2*
Vezirköprü	*156.435*	*46.117*	*29,5*	*95.152*	*60,8*	*1.550*	*1,0*	*13.616*	*8,7*
Yakakent	*19.245*	*7.550*	*39,2*	*10.310*	*53,6*	*4*	*0,0*	*1.381*	*7,2*
Atakum	*34.585*	*15.092*	*43,6*	*14.471*	*41,8*	*331*	*1,0*	*4.691*	*13,6*
Canik	*26.038*	*10.714*	*41,2*	*10.416*	*40,0*	*1.110*	*4,2*	*3.798*	*14,6*
İlkadım	*15.549*	*7.855*	*50,5*	*3.486*	*22,4*	*989*	*6,4*	*3.219*	*20,7*

Kaynak: Tarım İl Müdürlüğü

Samsun ilinde toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkilerin yetiştirildiği alanlar Türkiye genelinde olduğu gibi yakın dönemde azalma göstermiştir *(Tablo 11.2).* 2002-2010 yıllarını içine alan dönemde Türkiye genelinde söz konusu alanlarda % 8,2 azalma yaşanırken, Samsun ilinde % 7,2'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Toplam işlenen tarım alanı da Samsun ilinde ülke genelinde olduğu gibi azalmıştır. İşlenen tarım alanlarında Türkiye genelinde % 10,56'lık bir azalma gerçekleşirken, Samsun'da bu oran daha fazla olmuştur (% 15,9).

Samsun ilinde işlenen (ekilen) tarım alanlarının geçmişten günümüze azaldığı dikkati çekmektedir. Nitekim 2002 yılında 284.181 hektar olan işlenen tarım toprakları 2010 yılında 237.356 hektara düşmüştür. Samsun ilinde işlenen tarım topraklarının Türkiye'de işlenen tarım alanlarına oranı da 2002 yılında % 1,58 iken 2010 yılında % 1,45'e düşmüştür. Bu gerilemede başta Samsun şehri olmak üzere şehirlerin yatay yönde gelişimi ile geçmişte işlenen tarım arazilerinin ortadan kalkması etkili olmakla birlikte, bir diğer önemli sebep ise kırların gittikçe göçle nüfus kaybetmesi sonucu ekilen alanların azalmasıdır.

Samsun ilinde işlenen tarım alanları içerisinde en büyük pay ekili alanlara aittir. Alan bakımından sebze üretim alanları, ekili alanları izlemektedir. İlde, toplam işlenen tarım alanlarındaki azalma ekili alanlarda ve sebze üretim sahalarında da görülmektedir. Nitekim 2002 yılına göre, 2010 yılında ekili alanlar % 16,5, sebze

üretim sahaları ise yaklaşık 1/4 oranında (% 24,8) azalmıştır. Ticari sebzeciliğe son derece uygun olan iki büyük ovaya rağmen, sebze üretimine ayrılan alanların azalması düşündürücüdür. Özellikle Yeşilırmak deltasında dikili alanların yaygınlaşması bu durumun temel sebeplerinden bir tanesidir. Ekilen ve sebze üretilen alanların azalmasına karşılık Samsun ilinde nadas alanları Türkiye genelinin aksine artış göstermiştir.

2012 yılında ise ilde toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler alanı 2010 yılına göre artarak 381.873 hektar olmuştur. Aynı yıl işlenen tarım alanları içerisinde ekilen alanlar 2010 yılına göre azalarak 233.644 hektara düşmüş, nadas ve sebze üretim alanlarında ise artış gerçekleşmiştir.

Tablo 11.2. *Türkiye ve Samsun'da tarım alanlarının kullanım durumu (Hektar).*

	Yıllar	*Toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler*	*Toplam işlenen tarım alanı*	*İşlenen tarım alanı*		
				Ekilen	*Nadas*	*Sebze*
Türkiye	*2002*	*26.579.218*	*23.905.693*	*16.333.002*	*4.249.026*	*801.598*
	2012	*23.794.963*		*15.464.452*	*4.286.136*	*826.596*
Samsun	*2002*	*408.834*	*341.453*	*284.181*	*12.318*	*44.954*
	2010	*379.267*	*287.192*	*237.356*	*16.047*	*33.789*
	2012	*381.873*		*233.644*	*20.057*	*34.393*

Kaynak: TUİK

Toplam uzun ömürlü bitkilerin üretim alanlarında ise hem Türkiye genelinde hem de Samsun ilinde artış olduğu gözlenmektedir. Bu artış aynı dönemde Türkiye genelinde % 12,6 olarak gerçekleşmişken, Samsun ilinde ülke ortalamasının yaklaşık üç katı (% 36,6) olmuştur. Uzun ömürlü bitkiler içerisinde Türkiye genelinde olduğu gibi en büyük pay Samsun ilinde de meyveler, içecek ve baharat bitkileri grubuna aittir. Bu gruptaki bitki üretim alanlarının hem ülkemiz (% 14,8) hem de Samsun (% 36,9) ili genelinde artış gösterdiği dikkati çekmektedir. 2012 yılında meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı 2010 yılına göre artış göstererek 93.715 hektara ulaşmıştır.

Samsun ilinde bağ alanları 2002-2010 yılları arasında 200 hektardan 105 hektara düşerken, ilde zeytin ağaçlarının kapladığı alanın da azaldığı görülmektedir *(Tablo 11.3).* Yem bitkileri üretim alanlarındaki artış Samsun ilinde (% 2.579,2) ise Türkiye (% 303,4) genelindeki artışa göre çok çok yüksek olmuştur. Bu durum, hem ülke genelinde hem de Samsun ilinde modern hayvancılığa yönelik yem üretiminin çok çok arttığını göstermektedir.

Tablo 11.3. *Türkiye ve Samsun'da uzun ömürlü bitkiler ve yem bitkilerinin üretim alanları (Hektar).*

	Yıllar	*Toplam uzun ömürlü bitkilerin alanı*	*Uzun ömürlü bitkiler*			*Yem bitkileri*
Türkiye			*Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı*	*Bağ alanı*	*Zeytin ağaçlarının kapladığı alan*	
	2002	*2.673.525*	*1.523.525*	*530.000*	*620.000*	*362.300*
	2010	*3.010.580*	*1.748.763*	*477.786*	*784.031*	*1.461.454*
	2012		*3.212.988*			
Samsun	*2002*	*67.381*	*67.153*	*200*	*28*	*1.791*
	2010	*92.075*	*91.946*	*105*	*24*	*47.984*
	2012		*93.715*			

Kaynak: TUİK

Çok önemli tarım alanlarına sahip olan Samsun ili 45.472 adet traktör ile Türkiye genelinde 6. sırada olup, bu sayı Türkiye'deki toplam traktör varlığının % 3'üne karşılık gelmektedir. Samsun ilinde traktörlerin toplam araç sayısı içindeki payı da Türkiye ortalamasının iki katı kadardır. Nitekim Türkiye'de araçların % 8,9'u traktörlerden oluşurken Samsun'da bu oran % 17,64'dür.

Samsun ilinde, 2012 yılı sonu itibariyle aktif tarım sigortalı sayısı 35.978 kişidir. Bu rakam, Türkiye genelinde aktif tarım sigortalı sayısının % 3,6'sına karşılık gelmektedir. Samsun ili 35.978 kişi aktif tarım sigortalı sayısı ile ülkemiz genelinde Konya, Antalya, Manisa ve Mersin illerinden sonra 5. sırada yer almaktadır.

11.3. Tarım Ürünleri Üretimi

2007-2011 yılları arası dönem dikkate alındığında Türkiye genelinde olduğu gibi, Samsun ilinde de tarım alanlarında azalma olduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu dönemde Türkiye'de tarım yapılan alanlar % 5,05 oranında azalırken, Samsun ilinde bu azalma oranı daha yüksek oranda gerçekleşmiştir (% 7,71). Benzer şekilde tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekil olduğu alanlar ilde 265.354 hektardan 227.837 hektara düşmüştür. Sebze bahçeleri alanında ise belirtilen dönemde il genelinde bir artış dikkati çekmektedir. 2007 yılında 29.355 hektar olan sebze bahçeleri alanı, 2011 yılında 33.537 hektara çıkmıştır. Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı ise 93.969 hektardan 92.238 hektara düşmüştür. Samsun ilinde belirtilen dönemde nadas alanlarında da bir artış gözlenmektedir *(Tablo 11.4,5).*

Tablo 11.4. *2007 yılında Türkiye ve Samsun ilinde başlıca tarım ürünleri gruplarının üretim alanları (Hektar)*

	2007				
	Toplam alan	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
		Ekilen alan	Nadas alanı		
Türkiye	24.887.393	16.944.959	4.218.947	814.785	2.908.700
Samsun	400.060	265.354	11.381	29.355	93.969

Kaynak: TUİK

Tablo 11.5. *2011 yılında Türkiye ve Samsun ilinde başlıca tarım ürünleri gruplarının üretim alanları (Hektar).*

	2011				
	Toplam alan	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
		Ekilen alan	Nadas alanı		
Türkiye	23.630.063	15.712.088	4.017.197	809.641	3.091.135
Samsun	369.217	227.837	15.603	33.537	92.238

Kaynak: TUİK

Samsun'da 2012 yılında, toplamda tarım ürün gruplarının üretim alanı ise 2011 yılına göre artarak 381.873 hektara çıkmıştır. Dolayısıyla tahıllar ve diğer bitkisel üretim alanı, sebze üretim alanı ile meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanında da ilde bir önceki yıla göre artış dikkati çekmektedir *(Tablo 11.6).*

Tablo 11.6. *2011 yılında Türkiye ve Samsun ilinde başlıca tarım ürünleri gruplarının üretim alanları (Hektar)*

	2012				
	Toplam alan	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin alanı		Sebze bahçeleri alanı	Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı
		Ekilen alan	Nadas alanı		
Türkiye	23.794.963	15.464.452	4.286.136	826.596	3.212.988
Samsun	381.873	233.644	20.057	34.393	93.715

Kaynak: TUİK

11.4. Tahıl Üretimi

Samsun ilinde toplam tahıl üretim alanlarında yıldan yıla değişmeler gözlenmektedir. Tahıl üretim alanları ile ilgili bir diğer özellik de tabloda esas alınan dönem içerisinde üretim alanlarında yaklaşık 1/4 oranında azalmanın meydana gelmiş olmasıdır. Samsun'un Türkiye tahıl üretmindeki payı 2004 yılında % 1,52 iken, 2010 yılında % 1,30'a gerilemiştir. Konuya başlıca tahıl türlerinin üretim alanları itibariyle yaklaşıldığında ise en geniş yeri buğday üretim alanlarının oluşturduğu farkedilmektedir. İldeki tahıl üretim alanlarında da yakın geçmişte azalma meydana gelmiştir. Nitekim 2004 yılında 140.000 hektarda buğday yetiştirilirken, 2010 yılında üretim alanı 103.090 hektara düşmüştür *(Tablo 11.7).* Samsun, % 1,28'lik payla 2010 yılında Türkiye'de toplam buğday üretiminde 30. sırada yer almaktadır. Bir diğer temel tahıl türü olan mısır üretim alanları da gittikçe azalmıştır. Samsun ili dane mısır üretiminde Türkiye'de 7. sırada bulunmaktadır. Samsun'da diğer tahılların aksine çeltik üretim alanlarında, yıldan yıla oynamalar görülmekle birlikte, belirtilen dönem içerisinde önemli bir artış yaşanmıştır (% 57,3). 2004 yılında 9.195 hektarlık alanda gerçekleştirilen üretim 2010 yılında 14.464 hektara çıkmıştır. Bu değerle Samsun Türkiye'de çeltik üretiminde 2. sırada yer almaktadır.

Tablo 11.7. *Samsun ilinde tahıl üretim alanlarının yıllara göre değişimi (Hektar).*

Yıl	*Toplam tahıl*	*Buğday*	*Mısır (Dane)*	*Çeltik*	*Mısır (Hasıl)*
2004	*210.233*	*140.826*	*36.054*	*9.195*	*2.383*
2005	*205.704*	*143.122*	*33.112*	*10.278*	*1.018*
2006	*186.168*	*129.784*	*29.532*	*9.860*	*1.030*
2007	*167.541*	*122.343*	*25.890*	*7.364*	*230*
2008	*175.304*	*127.157*	*27.493*	*8.582*	*1.310*
2009	*169.639*	*118.069*	*29.304*	*9.895*	*255*
2010	*155.825*	*103.090*	*26.027*	*14.464*	*35*

Kaynak: TUİK

Samsun'da 2012 yılında tahıl ekile alanlar 2010 yılına göre bir miktar daha azalmıştır (149.576 hektar) *(Tablo 11.8).* 2012 yılında buğday üretim alanları 2010 yılına yakınken, mısır (dane) üretim alanlarının 26.027 hektardan 18.668 hektara düştüğü görülmektedir. 2012 yılında çeltik üretim alanları ise bir miktar daha artmıştır.

Tablo 11.8.*2012 yılında Samsun ilinde başlıca tahılların üretim alanları (Dekar).*

Ürün adı	*Ekilen alan*	*Hasat edilen alan*
Arpa (Diğer)	*78.210*	*78.210*
Buğday (Diğer)	*1.036.173*	*1.036.173*
Buğday (Durum)	*196*	*196*
Çavdar	*8.200*	*8.200*
Çeltik	*154.201*	*153.695*
Kaplıca	*4.345*	*4.305*
Mısır (Dane)	*186.683*	*186.683*
Tritikale (Dane)	*14.898*	*14.898*
Yulaf (Dane)	*12.854*	*12.854*
Toplam	*1.495.760*	*1.495.254*

Kaynak: TUİK

Samsun'da 2002 yılında 592.436 ton olan toplam tahıl üretimi, 2010 yılına gelindiğinde % 11 oranında azalarak 527.264 tona düşmüştür *(Tablo 11.9).* Aynı yıl Samsun, Türkiye tahıl üretiminin % 1,61'ini karşılayarak, iller arasında 22. sırada bulunmaktadır. Buğday, mısır ve çeltik ilde üretim miktarı bakımından önemli olan başlıca tahılları oluştururlar.

Tablo 11.9. *Samsun ilinde tahıl üretim miktarlarının yıllara göre değişimi (Ton).*

Yıl	*Buğday*	*Mısır (Dane)*	*Çeltik*	*Mısır (Hasıl)*	*Toplam tahıl*
2002	*356.065*	*141.560*	*42.275*	*21.405*	*592.436*
2003	*325.455*	*156.428*	*47.373*	*29.900*	*573.134*
2004	*300.742*	*134.156*	*56.860*	*32.947*	*547.191*
2005	*339.487*	*109.316*	*60.401*	*37.351*	*559.857*
2006	*337.336*	*146.124*	*71.192*	*20.300*	*597.704*
2007	*368.276*	*104.559*	*50.281*	*4.300*	*556.898*
2008	*416.459*	*128.560*	*65.405*	*8.570*	*647.029*
2009	*343.987*	*129.873*	*81.336*	*1.758*	*586.697*
2010	*251.973*	*120.928*	*125.182*	*505*	*527.264*

Kaynak: TUİK

Tüm tahıllar içerisinde Samsun'da üretim miktarı en fazla olanı buğdaydır. Bununla birlikte buğday üretim miktarı 2002 yılından 2010 yılına gelindiğinde önemli oranda (% 29,2) azalmıştır. Samsun, ülkemizin önemli buğday üreticisi illeri arasında yer almamakta olup, bu bakımdan 28. sırada bulunur. Buğday üretiminin düşük olmasında kıyı kuşağının buğday tarımı için çok elverişli iklim şartları göstermemesi,

ticari değeri daha fazla olan ekilişlerin tercih edilmesi gibi nedenler rol oynamaktadır.Buğday üretiminde Havza ve vezirköprü yöresi önde gelir.

Samsun'da mısır üretimi de geçmişten günümüze azalma göstermiştir. Nitekim 2002 yılında 141.560 ton olan üretim, 2010 yılında 120.928 tona düşmüştür *(Tablo 11.9).* Söz konusu yıllar arasında en fazla üretim 2003 yılında, en düşük üretim ise 2007 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye mısır üretiminin 2010 yılında % 2,81'ini karşılayan Samsun, bu üretim değeri ile 12. sırada bulunmaktadır.

Samsun ilinde yıldan yıla çeltik üretim miktarı değişmekle birlikte, 2007 yılından sonra sürekli artış gerçekleşmiştir. 2002 yılında 42.275 ton olan çeltik üretimi 2010 yılında % 196,1 oranında artarak 125.182 tona çıkmıştır. Samsun, Türkiye'nin en önemli çeltik üreticisi illeri arasında yer almakta olup, 2010 yılındaki üretim değeri ile 2. sırada bulunmaktadır. 2012 yılında ilde buğday üretimi 2010 yılından daha fazladır (269.627 ton) *(Tablo 11.10).* Mısır (Dane) üretiminde 2010 yılına göre yaklaşık 1/4 oranında düşüş yaşanmışken, çeltik üretimi de azalma göstermiştir.

Tablo 11.10. *Samsun ilinde 2012 yılında tahıl üretim ve verim miktarları.*

Ürün adı	*Üretim*	*Verim (kg/da)*
Arpa (Diğer)	*18.255*	*233*
Buğday (Diğer)	*269.627*	*260*
Buğday (Durum)	*44*	*224*
Çavdar	*3.166*	*386*
Çeltik	*111.754*	*727*
Kaplıca	*692*	*161*
Mısır (Dane)	*94.076*	*504*
Tritikale (Dane)	*5.566*	*374*
Yulaf (Dane)	*2.631*	*205*
Toplam	*505.811*	

Kaynak: TUİK

Samsun ili içerisinde başlıca tahılların yerleşme alanlarına göre üretim miktarları ürün çeşidi ve yerleşme alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bu bakımdan 1991 ve 2012 yılıüretim miktarları yerleşme alanlarına göre karşılaştırlmıştır. 1991 yılında en fazla buğday üretimi Vezirköprü ilçesinde gerçekleşmiş olup, bunu Alaçam ve Havza ilçeleri takip etmiştir. Verilere göre aynı yıl Terme'de buğday üretiminin gerçekleşmediği ortaya çıkmaktadır *(Tablo 11.11).*

Tablo 11.11.*1991 yılında Samsun ilinde ilçelere göre tahıl üretim miktarları (Ton).*

1991	*Buğday*	*Arpa*	*Çeltik*	*Mısır (Dane)*
Merkez	*19.462*	*2.428*	*-*	*14.836*
Alaçam	*23.893*	*2.428*	*2.424*	*4.420*
Asarcık	*1.303*	*303*	*-*	*1.099*
Bafra	*18.897*	*2.428*	*9.697*	*39.962*
Çarşamba	*6.516*	*146*	*4.655*	*80.454*
Havza	*19.940*	*18.938*	*-*	*200*
Kavak	*6.777*	*2.447*	*-*	*6.294*
Lâdik	*11.729*	*3.885*	*-*	*1.199*
Ondokuz Mayıs	*6.812*	*126*	*873*	*8.092*
Salıpazarı	*104*	*-*	*970*	*4.196*
Tekkeköy	*11.069*	*1.165*	*1.600*	*15.585*
Terme	*-*	*-*	*9.697*	*31.470*
Vezirköprü	*43.270*	*9.440*	*495*	*2.997*
Toplam	*169.772*	*43.734*	*30.411*	*210.804*

Kaynak: TUİK

2012 yılında yine Terme dışında tüm ilçelerde buğday üretiminin gerçekleştiği anlaşılmaktadır. İl içerisinde söz konusu yıl en fazla buğday üretimi 63.864 ton ile yine Vezirköprü'de gerçekleşmiştir. Bafra (55.739 ton) ve Havza (49.373 ton) ilde buğdayın nispeten fazla üretildiği diğer ilçelerdir *(Tablo 11.12).*

Tablo 11.12. *2012 yılında Samsun ilinde ilçelere göre tahıl üretim miktarları (Ton).*

2012	*Buğday*	*Arpa*	*Çeltik*	*Mısır (Dane)*
Alaçam	*14.610*	*3.063*	*10.301*	*2.131*
Asarcık	*4.546*	*714*	*-*	*2.521*
Ayvacık	*2.561*	*255*	*-*	*3.063*
Bafra	*55.739*	*1.370*	*76.456*	*19.328*
Çarşamba	*5.005*	*-*	*5.699*	*34.161*
Havza	*49.373*	*4.043*	*-*	*74*
Kavak	*22.021*	*1.800*	*-*	*5.010*
Lâdik	*18.861*	*1.465*	*-*	*1.248*
19 Mayıs	*5.790*	*245*	*2.950*	*4.640*
Salıpazarı	*11*	*5*	*291*	*1.041*
Tekkeköy	*4.620*	*30*	*4.200*	*3.175*
Terme	*-*	*-*	*11.671*	*11.460*
Vezirköprü	*63.864*	*3.364*	*-*	*1.576*
Yakakent	*2.946*	*306*	*186*	*239*
Atakum	*6.727*	*719*	*-*	*2.497*
Canik	*4.416*	*680*	*-*	*804*
İlkadım	*8.537*	*196*	*-*	*1.108*
Toplam	*269.927*	*18.255*	*111.754*	*94.076*

Samsun ili genelinde buğday üretiminin iklim şartlarının daha uygun olması nedeniyle daha çok iç kesimlerde olduğu görülmektedir *(Foto 11.1.).* Bu durumun istisnasını Bafra oluşturmakta olup, bu ilçede de üretim deltadan çok daha içeride kalan köylerde yapılmaktadır. 1991-2012 yılları buğday üretim miktarları karşılaştırıldığında üretimin yaklaşık 100.000 ton arttığı anlaşılmaktadır. 2012 yılında üretilen buğday 269.927 ton olup, bu miktara Havza ilçesindeki 44 tonluk durum buğdayı üretimi de ilave edildiğinde söz konusu yılda Samsun ilindeki toplam buğday üretimi 269.971 ton olmaktadır.

1991-2012 yıllarını kapsayan karşılaştırmada, buğday üretimindeki artışa rağmen, arpa üretiminde azalma olduğu görülmektedir. Nitekim Samsun ilinde 1991 yılında 43.734 ton olan üretim, 2012 yılında 18.255 tona gerilemiştir. Havza en önemli arpa üreticisi ilçe olup, bunu Vezirköprü ve Alaçam izlemiştir. 2012 yılında Çarşamba ve Terme ise arpa üretimi yapılmayan iki ilçe durumundadır.

Samsun ilinin çeltik üretimi de 1991 yılından 2012 yılına kadar yaklaşık dört katı artmıştır *(Foto 11.2).* Öyle ki 1991 yılında 30.411 ton olan üretim, 2012 yılında 111.754 tona çıkmıştır. Bafra, ilde en önemli çeltik üretim sahasıdır. Terme, Alaçam ve Çarşamba diğer önemli üretici ilçeleri oluştururlar.

Foto 11.1. *Samsun'da buğday tarımının yoğun olarak yapıldığı yerlerin başında gelen Vezirköprü yöresi (Foto: Yücel Tanyeri).*

Foto 11.2. *Bafra Ovası'nda çeltik tarımı. "Bafra Pirinci" Türkiye genelinde üne sahiptir.*

Samsun ilinde mısır oldukça yaygın olarak üretimi yapılan tahıllar arasındadır *(Foto 11.3).* Bununla birlikte 1991 yılından 2012 yılına gelindiğinde dane mısır üretiminde düşüş gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim 1991 yılında 210.804 ton olan üretim, 2012 yılında 94.076 tona gerilemiştir. Çarşamba, Bafra ve Terme ilde mısır üretiminin fazla olduğu başlıca ilçelerdir. Mısır, en az ise Havza ilçesinde üretilmiştir.

Foto 11.3. *Mert Çayı vadi tabanının genişlediği alanlarda mısır tarımı yaygın olarak yapılmaktadır.*

11.5.Baklagil Üretimi
(Fasulye, Nohut, Mercimek, Bakla, Bezelye, Börülce, Fiğ ve Burçak…)

Samsun ilinde üretimi en yaygın olan baklagiller fasulye ve nohuttur *(Tablo 11.13,14).* 1991-2012 yıllarını içine alan dönemde bu iki üründen fasulye üretim alanları azalırken, nohut üretim sahalarında bir miktar artış gerçekleşmiştir. 1991 yılında 15 hektarlık alanda ekilen baklanın da üretim alanı 2012 yılında 1,3 hektara gerilemiştir. Üretim alanlarında meydana gelen değişim, üretim miktarlarını da etkilemiştir. Nitekim 1991 yılında 18.457 ton olan fasulye üretimi 2012 yılında 3.883 tona gerilemiştir. Nohut üretimi ise fasulyenin aksine 806 tondan 2.083 tona yükselmiştir. 1991 yılında 150 ton olan mercimek üretiminin TÜİK'in verilerine göre 2012 yılında bulunmadığı anlaşılmaktadır. Her iki yıla ait üretimle ilgili bir dikkat çeken diğer husus da 1991 yılında tabloda yer almayan bezelye üretiminin 2012 yılında 7 ton olarak gerçekleşmiş bulunmasıdır.

Tablo 11.13. *1991 yılında Samsun'da kuru baklagillerin üretim alan ve miktarları.*

Ürün adı	*Ekilen alan (Dekar)*	*Hasat edilen alan (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Verim (kg/da)*
Bakla (Yemeklik)	*150*	*150*	*15*	*100*
Fasulye (Kuru)	*372.450*	*372.450*	*18.457*	*50*
Mercimek (Yeşil)	*1.570*	*1.570*	*150*	*96*
Nohut	*14.380*	*14.330*	*806*	*56*

Kaynak: TUİK

Samsun'da baklagiller içerisinde 2012 yılı verilerine göre en fazla olanı fasulye (kuru) olup, 4.903,8 hektarlık bir alanda yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Nohut, fasulyeden sonra üretim alanı yaygın olan diğer baklagildir. Nohut aynı yıl 1.500 hektarlık alanda ekilmiştir. Bezelye ve bakla ise üretim alanı ve miktarı fazla yaygın olmayan ürünler durumundadır *(Tablo 11.14).*

Samsun'da baklagiller arasında üretim miktarları bakımından da üretim alanlarında olduğu gibi ilk iki sırayı fasulye ve nohut almaktadır. Samsun'da 2012 yılında 3.883 ton fasulye (kuru), 2.083 ton ise nohut üretilmiştir. Aynı yıl ilde 7 tonbezelye, 3 ton da bakla üretilmiştir.

Tablo 11.14. *2012 yılında Samsun'da kuru baklagillerin üretim alan ve miktarları.*

Ürün adı	*Ekilen alan (Dekar)*	*Hasat edilen alan (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Verim (kg/da)*
Bakla (Yemeklik)	*13*	*13*	*3*	*231*
Bezelye	*48*	*48*	*7*	*146*

Fasulye (Kuru)	*49.038*	*49.038*	*3.883*	*79*
Mercimek (Yeşil)	*0*			
Nohut	*15.005*	*15.005*	*2.083*	*139*

Kaynak: TUİK

1991 yılında fasulye az veya çok her ilçede üretilmekle birlikte üretimin en fazla olduğu ilçeler Çarşamba ve Terme'dir *(Tablo 11.15).* 1991 yılında ilde 18.457 ton olan fasulye üretimi beş kattan daha fazla azalarak 2012 yılında 3.883 tona düşmüştür *(Tablo 11.16).* Ladik, Çarşamba ve Havza günümüzde üretimin fazla olduğu başlıca ilçelerdir. Özellikle sulama imkanlarının artmasıyla iç kesimlerde fasulye üretiminin arttığı dikkati çekmektedir.

Samsun'da yakın dönemde nohut üretiminin ise arttığı gözlenmektedir. Her iki döneme ait tablonun incelenmesinden de anlaşılacağı gibi 1991 yılında sadece 806 ton olan üretim, 2012 yılında 2.083 tona çıkmıştır. Kavak, Havza, Ladik ve Vezirköprü ilde nohut üretiminin iklim şartları gereği en fazla olduğu ilçelerdir. TUİK verilerine göre bakla sadece Vezirköprü'de, bezelye üretimi ise Alaçam'da sınırlı ölçüde yapılmaktadır. Fakat, yörede yaptığımız tespitlere göre bezelye gibi baklagillerin aslında tabloda üretim gösterilmeyen bazı yerleşmelerde de gerçekleştirildiğini göstermektedir. Mesela bezelye son zamanlarda Bafra Ovası'nda yetiştirilen baklagiller arasında yer almaktadır.

Tablo 11.15.*1991 yılında Samsun ilinde ilçelere göre başlıca baklagil üretim miktarları.*

1991	*Bakla (Ton)*	*Bezelye (Ton)*	*Fasülye (Ton)*	*Nohut (Ton)*
Merkez	-	-	*401*	-
Alaçam	-	-	*1.432*	-
Asarcık	-	-	*240*	*30*
Bafra	-	-	*451*	-
Çarşamba	-	-	*9.214*	-
Havza	-	-	*90*	*146*
Kavak	-	-	*761*	*280*
Lâdik	-	-	*300*	*100*
Ondokuz Mayıs	-	-	*150*	-
Salıpazarı	-	-	*210*	-
Tekkeköy	-	-	*1.202*	-
Terme	-	-	*3.205*	-
Vezirköprü	*15*	-	*801*	*250*
Toplam	*15*	-	*18.457*	*806*

Kaynak: TUİK

Tablo 11.16.2012 yılında Samsun ilinde ilçelere göre baklagil üretim miktarları (Ton).

2012	*Bakla (Ton)*	*Bezelye (Ton)*	*Fasülye (Ton)*	*Nohut (Ton)*
Alaçam		*7*	*58*	*5*
Asarcık			*131*	*9*
Ayvacık			*77*	
Bafra			*464*	*8*
Çarşamba			*748*	
Havza			*580*	*600*
Kavak			*485*	*650*
Lâdik			*783*	*525*
19 Mayıs				
Salıpazarı			*3*	
Tekkeköy			*218*	
Terme			*150*	
Vezirköprü	*3*		*53*	*188*
Yakakent				
Atakum			*64*	*37*
Canik			*23*	*1*
İlkadım			*46*	*60*
Toplam	*3*	*7*	*3.883*	*2.083*

Kaynak: TUİK

11.6.Sanayi Bitkileri

Samsun ilinde sanayi bitkileri üretim alanlarında da çoğunlukla azalma meydana gelmiştir. Bu azalma sanayi bitkileri arasında ülkemizde geçmişte çok önemli yer tutmuş olan şekerpancarı ve tütünde daha dikkat çekici olmuştur. Nitekim 2004 yılında 11.031 hektarda gerçekleştirilen şekerpancarı üretimi, 2010 yılında % 66,8 oranında azalarak 3.665 hektara gerilemiştir *(Tablo 11.17).* Samsun bu sanayi bitkisi bakımından 2004 yılında Türkiye üretim alanları içerisinde % 3,50'lik paya sahipken, 2010 yılında katkısı % 1,12'ye düşmüştür. Şekerpancarı üretim alanları bakımından da Samsun 23. sırada yer almaktadır. Şekerpancarı aslında yetişme döneminde sıcak gündüzler, serin geceler isteyen bir bitkidir. Yani daha çok kara iklimi sahalarında iyi yetişmektedir. Bu nedenle de Türkiye'nin şekerpancarı üretim alanları ve şeker fabrikaları hemen tamamen iç kesimlerde yer almaktadır. Çarşamba Şeker Fabrikası, bu durumun istisnasını oluşturur. Çarşamba yöresinde şekerpancarı üretimine geçişte deltadaki ürün çeşitliliğine katkı, fabrikanın buraya kurulmasında da yerel istihdama ve bölgesel gelişmeye katkı gibi öncelikler ön plana çıkmıştır. Fakat geçen süre içerisinde şekerpancarı, deltada fındık ve kavak dikim alanları ile rekabet

edememiş, ürün çeşitliliği içerisindeki hedeflenen yerini alamamıştır. Gerek şekerpancarı, gerekse tütün de üretim alanları ve miktarlarındaki azalmada geçmişte yaşanan ekonomik krizlerin akabinde gerçekleştirilen kota uygulamaları da önemli rol oynamıştır. Nihayet 2012 yılında ilde şekerpancarı üretim alanları iyice azalarak 2.407 hektara kadar gerilemiştir.

Tablo 11.17. *Samsun ilinde başlıca sanayi bitkileri üretim alanlarının yıllara göre değişimi (Hektar).*

	2004	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*
Şekerpancarı	*11.031*	*8.902*	*3.664*	*3.665*	*2.407*
Tütün	*16.351*	*13.988*	*11.894*	*5.125*	*7.418*
Ayçiçeği	*9.266*	*8.907*	*8.014*	*7.883*	*10.486*
Soya	*2.322*	*2.200*	*2.110*	*2.505*	*2.963*
Kolza	*2*	*170*	*337*	*600*	*25*
Kenevir (Lif)	*105*	*57,6*	*26,3*	*22,1*	*6,3*
Kenevir (Tohum)	*105*	*57,6*	*26,3*	*22,1*	*6,4*
Toplam yağlı tohumlar	*11.491*	*11.277*	*10.461*	*10.989*	*13.480,4*

Kaynak: TUİK

Tabloya esas alınan dönemde Samsun'da tütün üretim alanlarındaki azalma şekerpancarından da fazla olmuştur (% 68,7). 2004 yılında 16.351 hektarda yapılan tütün üretimi, 2010 yılında 5.125 hektara gerilemiştir. Bu azalmaya rağmen aynı yıl Samsun Türkiye'de iller arasında 4. sıradadır. 2012 yılında ise tütün üretim alanları bir miktar artmıştır (7.418 hektar).

Samsun'da soya üretim alanlarındaki gidiş diğer bir çok bitkiye göre nispeten dengeli bulunmaktadır. 2004 yılında 2.322 hektarlık alanda gerçekleştirilen üretim 2010 yılında 2.505 hektarlık bir sahada gerçekleşmiştir. Tabloda belirtilen dönemler içerisinde üretim alanlarındaki en büyük artış kolza da olmuştur. 2004 yılında sadece 2 hektarlık bir sahada yetiştirilen bu bitkinin, üretim alanı 2010 yılında 600 hektara yükselmiştir. Samsun, 2010 yılında soya üretim alanları bakımından Türkiye'de 3. sırada yer alır. 2012 yılında ilde soya üretim alanları 2010 yılına göre biraz daha fazladır (2.963 hektar).

Samsun ilinde toplam yağlı tohumlar üretim alanlarında ise yakın geçmişte fazla değişiklik yaşanmamıştır. Yağlı tohumlar ortalama 10.000-11.000 hektarlık alanlarda üretilmektedir.

Samsun'da başlıca sanayi bitkilerinin üretim miktarları ise *Tablo 11.18'*de gösterilmiştir. Son 10 yıl içerisinde 5 kattan daha fazla azalmasına rağmen, ilde üretim

miktarı en fazla olan ürün şekerpancarıdır. Tablodaki rakamlar, şekerpancarının hızla yöre tarımındaki önemini kaybettiğini göstermektedir. Tütün üretimi ise yine hızla azalmış olup, dalgalanmalarla birlikte, son yıllarda 10.000 tonun altında gerçekleşmiştir. Sanayi bitkileri içerisinde şekerpancarı ve tütünün aksine ayçiçeği üretiminde artış meydana gelmiştir. Nitekim 2004 yılında 21.614 ton olan üretim 2012 yılında 37.659 tona çıkmıştır. Sanayi bitkileri arasında son dönemde üretimi artan bir diğer ürün de soyadır. Samsun'da 2004 yılında 7.970 ton olan soya üretimi 2012 yılında 12.092 ton olarak gerçekleşmiştir.

Samsun ili içerisinde ilçelere göre sanayi bitkilerinin üretim miktarları farklılık göstermektedir. 1991 yılı verilerine göre üretim alanları daha yaygın olanlar şekerpancarı, ayçiçeği ve nispeten soyadır. Bunlardan şekerpancarının en fazla üretildiği ilçe Vezirköprü'dür (68.756 ton). Vezirköprü'yü şekerpancarı üretim miktarı bakımından Havza, Çarşamba ve Bafra izlemektedir. Samsun ilinde 1991 yılı şekerpancarı üretimi ile ilgili kayda değer bir başka husus da merkez ve Salıpazarı ilçeleri dışında tüm ilçelerde üretilmiş olmasıdır *(Tablo 11.18).* 2012 yılı ile ilgili verilere bakıldığında Vezirköprü ve Havza ilçeleri üretimin yine fazla olduğu merkezlerdir. Fakat 2012 yılında 1991 yılından farklı olarak şekerpancarının üretildiği merkezlerin iyice azaldığı görülmeltedir. Nitekim 1991 yılının önemli üreticileri arasında yer alan Bafra ve Çarşamba başta olmak üzere toplam 12 ilçede 2012 yılına gelindiğinde üretiminin yapılmadığı ortaya çıkmaktadır *(Tablo 11.19).* Şeker fabrikasının bulunduğu ilçede, pancar üretiminin hiç yapılmaması da düşündürücü bir başka konu durumundadır.

Tablo 11.18. *Samsun ilinde başlıca sanayi bitkilerinin üretim miktarlarının yıllara göre değişimi (Ton).*

	2004	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*
Şekerpancarı	*430.574*	*368.640*	*155.361*	*160.466*	*80.353*
Tütün	*10.606*	*9.820*	*8.201*	*3.208*	*7.568*
Ayçiçeği	*21.614*	*20.076*	*15.373*	*18.475*	*37.659*
Soya	*7.970*	*7.627*	*7.281*	*8.606*	*12.092*
Kolza	*8*	*473*	*965*	*1.878*	*88*
Kenevir (Lif)	*90*	*52*	*17*	*10*	*6*
Kenevir (Tohum)	*20*	*11*	*10*	*7*	*4*
Toplam yağlı tohumlar	*29.612*	*28.187*	*23.629*	*28.966*	*49.843*

Kaynak: TUİK

Tablo 11.19*.1991 yılında Samsun ilinde ilçelere göre başlıca sanayi bitkileri üretim miktarları (Ton).*

1991	*Ayçiçeği*	*Kenevir*	*Soya*	*Şeker Pancarı*	*Tütün*
Merkez					*17.888*
Alaçam	*502*			*432*	
Asarcık				*260*	
Bafra	*5.737*			*45.116*	
Çarşamba	*1.721*		*4.487*	*48.747*	
Havza	*5.355*			*54.223*	
Kavak	*43*			*4.572*	
Lâdik	*108*			*16.650*	
Ondokuz Mayıs				*1.038*	
Salıpazarı			*52*		
Tekkeköy				*145*	
Terme	*287*		*4.289*	*149*	
Vezirköprü	*19.316*	*466*		*68.756*	

Kaynak: TUİK

Samsun'nda 1991 yılında en fazla ayçiçeği Vezirköprü'de üretilmiştir (19.316 ton) *(Tablo 11.19).* Bafra ve Havza üretimin nispeten fazla olduğu diğer ilçelerdir. 2012 yılında ise üretim miktarı bakımından Vezirköprü'den sonra Bafra'nın yerini Havza almıştır. Bu arada Alaçam, Çarşamba, Kavak ve Terme gibi daha önce ayçiçeği yetiştirilen merkezlerde, üretimin sona erdiği anlaşılmaktadır.

Sanayi bitkiler arasında şekerpancarı ve ayçiçeğinin aksine soya üretim alanlarının kısmen arttığı dikkati çekmektedir. 1991 yılında Çarşamba, Salıpazarı ve Terme olmak üzere sadece üç ilçede soya yetiştirilirken, 2012 yılında bunlara Alaçam ve Tekkeköy de katılmıştır *(Tablo 11.20).*

Kenevir ise her iki yıla ait verilere göre sadece Vezirköprü'de üretilmekte olup, 466 tondan 6 tona kadar düşmüştür.

1991 yılında sadece merkezde 17.888 ton olan tütün üretimi, 2012 yılına gelindiğinde 7.568 tona gerilemiştir. Bafra, Alaçam ve Vezirköprü üretimin nispeten fazla olduğu başlıca merkezlerdir.

Tablo 11.20.*2012 yılında Samsun ilinde ilçelere göre başlıca sanayi bitkileri üretim miktarları (Ton).*

2012	*Ayçiçeği*	*Kenevir*	*Soya*	*Şeker Pancarı*	*Tütün*
Alaçam			*223*		*1.683*
Asarcık				*95*	
Ayvacık					
Bafra	*836*				*4.641*
Çarşamba			*3.080*		*13*
Havza	*14.498*			*34.034*	*51*
Kavak				*3.309*	
Lâdik	*1.156*			*2.018*	
19 Mayıs					*60*
Salıpazarı			*103*		
Tekkeköy			*68*		*149*
Terme			*8.618*		
Vezirköprü	*21.169*	*6*		*40.897*	*870*
Yakakent					*62*
Atakum					*18*
Canik					*15*
İlkadım					*6*

Kaynak: TUİK

11.7.Sebze Üretimi

Samsun, verimli delta ovaları ve uygun iklim şartları sebebiyle ülkemizin önemli sebze üreticisi illeri arasında yer almaktadır. Gerçekten yaz mevsimine ait çok çeşitli sebzeler dışında, kış sebzeleri de yaygın olarak üretilmektedir. Yine mevsiminde ve açıkta yetiştirilen sebzelerin yanı sıra örtü altı yetiştiriciliği de ilin sebze üretiminde önemli yer tutmaktadır.

Samsun ilinde 1991 yılında sebze üretim alanı ve miktarı ile ilgili sınırlı olan veriler *Tablo 11.21*'de gösterilmiştir. Söz konusu yılda üretim miktarı en fazla olan sebzeler sırasıyla domates, hıyar, beyaz lahana, sivri biber ve taze fasulyedir.

Tablo 11.21. *1991 yılında Samsun'da kök ve yumru sebzeler, meyvesi için yetiştirilen sebzeler ve diğer bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları.*

Ürün adı	*Ekilen alan (Dekar)*	*Hasat edilen alan (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Verim (kg/da)*
Patates	*29.670*	*29.650*	*58.115*	*1.960*
Domates			*412.871*	
Biber (Dolmalık)			*69.585*	
Biber (Sivri)			*95.758*	
Bamya			*12*	
Patlıcan			*51.260*	
Fasulye (Taze)			*89.075*	
Barbunya fasulye (Taze)			*4.110*	
Hıyar			*126.864*	
Soğan (Taze)			*4.167*	
Soğan (Kuru)	*8.250*		*12.720*	
Sarımsak (Taze)			*804*	
Sarımsak (Kuru)	*3.240*		*2.411*	
Lahana (Beyaz)			*98.565*	
Lahana (Karayaprak)			*57.980*	
Ispanak			*11.852*	
Pırasa			*38.329*	
Kabak (Sakız)			*7.378*	
Balkabağı			*1.634*	
Marul (Göbekli)			*613*	
Marul (Kıvırcık)			*2.736*	
Turp (Bayır)			*80*	
Turp (Kırmızı)			*80*	
Kavun			*3.030*	
Karpuz			*78.781*	

Kaynak: TUİK

2012 yılında Samsun ilinde üretim alanı en geniş olan sebze biberdir (Toplamda 8.678 hektar) *(Tablo 11.22).* Biberi üretim alanı fazlalığı bakımından fasulye, lahana, domates ve patlıcan gibi sebzeler izlemektedir. Üretim miktarı bakımından Samsun ilinde en çok üretilen sebze ise domatestir *(Foto 11.4).* 2012 yılında ildeki toplam domates üretimi (sofralık ve salçalık) 337.805 tondur. Biber, lahana *(Foto 11.5)* ve fasulye üretim miktarı fazla olan diğer sebzeleri oluştururlar.

Foto 11.4. *Bafra Ovası'nda yazlık sebzelerden domates üretimi.*

Foto 11.5. *Bafra Ovası'nda kışlık sebzelerden lahana üretimi.*

1991 yılı ile 2012 yıllarına ait verilerin karşılaştırılmasında sebze üretim alanları, miktarları ve ürün deseni ile ilgili değişiklikler dikkati çekmektedir. En çok yetiştirilen sebzelerden domates üretim miktarının 412.871 tondan 337.805 tona düştüğü görülmektedir. Buna karşılık biber üretim miktarı 165.343 tondan 254.759 tona yükselmiştir. Fasulye üretimi de toplamda 93.185 tondan 138.900 tona çıkmıştır. Lahana *(Foto 11.4),* yörede bu iki yıl arasında üretimi artan bir diğer sebzeyi oluşturur. Lahana üretimi 1991 yılında 156.545 ton iken 2012 yılında çoğunluğu beyaz lahana olmak üzere toplamda 222.101 tona yükselmiştir. 51.260 ton olan patlıcan üretimi 82.013 tona çıkmıştır. Bu iki yıla ait verilere göre diğer önemli sebze türleri arasında patates, hıyar, soğan, sarımsak, pırasa ve kabak üretimi azalmış: bamya, ıspanak, marul, turp, kavun ve karpuz üretimi ise artmıştır. Bu arada 1991 yılına ait verilerde görülmeyen pazı, semizotu, roka, tere ve dereotu gibi sebzeler de ilde gittikçe ürün deseninin zenginleştiğini, önceleri daha çok ev ihtiyacı için yetiştirilen bu ürünlerin gittikçe ticari amaçla da yetiştirilmeye başlandığını düşündürmektedir.

Tablo 11.22. *2012 yılında Samsun'da kök ve yumru sebzeler, meyvesi için yetiştirilen sebzeler ve diğer bazı sebzelerin üretim alan ve miktarları.*

Ürün adı	*Ekilen alan (Dekar)*	*Hasat edilen alan (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Verim (kg/da)*
Patates (Tatlı)	*24*	*24*	*20*	*833*
Patates (Diğer)	*22.692*	*22.480*	*44.085*	*1.961*
Domates (Sofralık)	*49.069*		*303.333*	
Domates (Salçalık)	*7.600*		*34.472*	
Biber (Dolmalık)	*23.878*		*73.759*	
Biber (Salçalık)	*27.525*		*68.533*	
Biber (Sivri)	*35.377*		*112.467*	
Bamya	*987*		*481*	
Patlıcan	*26.668*		*82.013*	
Fasulye (Taze)	*84.288*		*125.473*	
Barbunya fasulye (Taze)	*14.425*		*13.427*	
Hıyar	*10.258*		*52.617*	
Soğan (Taze)	*1.494*		*1.698*	
Soğan (Kuru)	*820*		*1.334*	
Sarımsak (Taze)	*147*		*190*	
Sarımsak (Kuru)	*308*		*323*	
Karnıbahar	*7.600*		*22.693*	
Lahana (Beyaz)	*28.970*		*99.171*	
Lahana (Kırmızı)	*22.540*		*78.716*	
Lahana (Karayaprak)	*21.423*		*44.214*	
Lahana (Brüksel)	*40*		*60*	
Ispanak	*18.508*		*23.720*	
Pırasa	*7.059*		*19.569*	

Kabak (Sakız)	*1.527*		*3.451*	
Balkabağı)	*2.796*		*6.769*	
Marul (Göbekli)	*1.644*		*1.669*	
Marul (Aysberg)	*50*		*50*	
Marul (Kıvırcık)	*14.773*		*18.105*	
Turp (Bayır)	*882*		*2.564*	
Turp (Kırmızı)	*583*		*2.564*	
Havuç	*150*		*450*	
Kırmızı pancar	*1000*		*3000*	
Kereviz	*50*		*100*	
Kavun	*19.200*		*53.800*	
Karpuz	*21.865*		*118.580*	
Pazı	*65*		*80*	
Semizotu	*81*		*120*	
Maydonoz	*365*		*338*	
Roka	*61*		*61*	
Tere	*65*		*64*	
Nane	*57*		*56*	
Dereotu	*87*		*85*	

Kaynak: TUİK

İl içi sebze üretiminin dağılışına bakıldığında hem 1991 hem de 2012 yılında domates üretiminin en fazla olduğu ilçeler sırasıyla Çarşamba ve Bafra'dır *(Tablo 11.23,24).* Biber üretiminde ise Çarşamba Ovası'nın daha önemli olduğu görülmektedir. Nitekim 1991 yılında Çarşamba ve Terme en önemli üreticiler iken, 2012 yılında Bafra ile Terme üretim miktarı bakımından yer değiştirmiştir. Yine taze fasulye üretiminde Çarşamba ve Terme ilk sıralarda iken Bafra bunları takip etmektedir. Patlıcan üretiminde yine başta Çarşamba olmak üzere bu üç ilçe önde yer almaktadır. 1991 yılında en çok patates Çarşamba ve Bafra ilçelerinde üretilirken, 2012 yılında ise Bafra ve Ladik ilk iki sırayı paylaşmışlardır. 1991 yılında ilde en çok soğan üretilen ilçe Çarşamba iken, 2012 yılında Bafra en önemli üretim merkezi olmuştur. Samsun'da beyaz lahana üretiminde ise Bafra ilçesi ilk sıradadır. Çarşamba ve Ondokuz Mayıs ilçeleri lahana üretiminin nispeten fazla olduğu diğer yerleşmelerdir. Ispanak üretiminde 1991 yılında Bafra ilk, Çarşamba ikinci sırada iken, 2012 yılında bu iki ilçe üretim miktarları bakımından yer değiştirmiştir. Bafra, Çarşamba ve Terme pırasa üretiminde önde yer alan ilçelerdir. Sebze üretimi bir bütün olarak değerlendirildiğinde Bafra ve Çarşamba ilçeleri temel sebze türlerinde üretimin en fazla olduğu ilçeler özelliği gösterirler. Bu durum Çarşamba ve Bafra ovalarının Samsun ve ülkemiz sebze üretimi açısından ne kadar önemli olduklarını doğrulamaktadır.

Tablo 11.23. *1991 yılında Samsun ilinde bazı sebzelerin ilçelere göre üretim miktarları (Ton)*

1991	Sivri Biber	Dolmalık Biber	Domates	Taze Fasulye	Patlıcan	Patates	Soğan	Beyaz Lahana	Ispanak	Pırasa
Merkez			1.243	1.604		4.227			330	805
Alaçam	304	247	6.090	2.587	1.727	3.019	602	2.489	207	1.006
Asarcık				160		503	151			
Bafra	1.014	1.481	139.206	3.008	4.796	10.063	3.010	74.678	7.747	15.090
Çarşamba	86.744	59.715	212.986	64.781	34.292	19.472	6.322	9.989	2.479	15.618
Havza	101	49	994	602	143	4.025	176	5.227	496	805
Kavak	152		298	500		1.66	452			252
Lâdik				250		1.208		597		
19 Mayıs	203	98	1.193	200	384	1.258		6.730	103	755
Salıpazarı	101	99		100	134	403			31	176
Tekkeköy	1.826	1.777	29.830	1.845	2.302	5.736		110	279	1.408
Terme	5.070	5.922	15.662	11.282	7.194	1.509		500		1.509
Vezirköprü	243	197	5.369	2.156	288	5.032	2.007	1.245	180	905

Kaynak: TUİK

Tablo 11.24. *2012 yılında Samsun ilinde bazı sebzelerin ilçelere göre üretim miktarları (Ton)*

2012	Biber (Sivri)	Dolm. Biber	Domates (Sofralık)	Fasülye (Taze)	Patlıcan	Patates	Soğan	Bey. Lahana	Ispanak	Pırasa
Alaçam	150	75	2.929	1.400	360	2.421	60	1.200	450	2.250
Asarcık	13		32	165		440			15	
Ayvacık				1		30				
Bafra	10.500	10.500	43.954	6.000	11.425	7.499	1.220	87.500	9.000	8.750
Çarşamba	91.770	56.350	216.699	99.035	59.200	35	54	7.480	11.815	3.380
Havza	115		781	576		3.001		300	120	54
Kavak	200		630	675		3.001			70	360
Lâdik	47	29	206	1.373		6.001		83		5
19 Mayıs	68		187	1.277				1.350	170	113
Salıpazarı	50	30	167	100	45	601			6	23
Tekkeköy	1.488	720	6.807	1.828	660	5.999			161	900
Terme	7.119	5.760	23.825	8.343	10.000				195	2.363
Vezirköprü	432	30	5.701	1.801	114	10.651		1.258	260	80
Yakakent	34		69	26		210			38	38
Atakum	256	130	828	749	4	1.670			425	189
Canik	160	70	249	300	130	1.125			35	64
İlkadım	65	65	269	825	75	1.401			960	1.000

Kaynak: TUİK

Samsun ilinde örtü altında, daha çok sebze yetiştirildiği için, örtü altı yetiştiriciliğine de bu başlık altında yer verilmiştir. Aşağıdaki tablo da da görüldüğü gibi yakın geçmişte cam ve plastik seraların yerine tünel şeklinde örtü altı yetiştiriciliği gittikçe daha fazla önem kazanmıştır. Nitekim 1-2 dekarlık alanda yapılan cam seralar çok ekonomik olmamaları nedeniyle de ortadan kalkmış, plastik seraların alanları ise 4.364 dekardan 267 dekara gerilemiştir *(Tablo 11.25).* Cam-plastik sera alanlarındaki

bu gerilemenin aksine yüksek ve alçak tünel şeklindeki üretim alanları hızla genişlemiştir *(Foto 11.6).* Bu değişimde cam ve plastik seraların yüksek maaliyetleri, yetiştirilen ürünlerin türü ve iklim şartları gibi faktörler etkili olmuştur. Samsun'da 2004 yılında 651 dekarlık alanda gerçekleştirilen yüksek tünel şeklindeki üretim alanları 2010 yılında 6.162 dekara çıkmıştır. Bahsedilen dönemde alçak tünel şeklindeki örtü altı üretim alanları ise 6.015 dekardan 14.060 dekara yükselmiştir. İlde örtü altı yetiştiricilik yapılan alanlar ise gittikçe genişlemektedir. 2004 yılında Samsun'da 1.103 hektarlık alanda gerçekleştirilen örtü altı yetiştiriciliği, 2010 yılında 2.048 hektarlık alana genişlemiştir. Yüksek tünel örtü altı yetişticiliğinin yapıldığı alanlar itibariyle 2010 yılında Samsun'un Türkiye'deki payı % 7,56, alçak tünel örtü artı yetiştiriciliğinin gerçekleştirildiği sahalar itibariyle de % 8,22'dir. Samsun, alçak tünel şeklindeki örtü altı yetiştiriciliği bakımından Türkiye'de 3, yüksek tünel biçimindeki örtü altı yetiştiriciliği bakımından ise 4. sırada bulunur.2012 yılında toplamda örtü altı yetiştiriciliği yapılan tarım alanları 2.119,5 hektara yükselmiştir. Söz konusu yıl ilde cam sera bulunmazken, plastik seralar 302 dekar, yüksek tünel 6.313 dekar, alçak tünel ise 14.580 dekardır *(Tablo 11.25).*

Foto 11.6. *Çarşamba Ovası'nda örtü altı sebzeciliği özellikle ırmağın batı kesiminde gelişmiştir. Buradan elde edilen sebzenin büyük kısmı bizzat üreticiler tarafından Samsun semt pazarlarında satışa sunulmaktadır (Yılmaz 2006).*

Tablo 11.25. *Samsun ilinde niteliklerine göre örtü altı tarım alanlarının yıllara göre değişimi (Dekar).*

Yıl	*Cam sera*	*Plastik sera*	*Yüksek tünel*	*Alçak tünel*	*Toplam*
2004	*1*	*4.364*	*651*	*6.015*	*11.031*
2005	*2*	*4.206*	*699*	*6.060*	*10.967*
2006	*2*	*4.302*	*710*	*6.910*	*11.924*
2007	*1*	*4.335*	*702*	*6.760*	*11.798*
2008	*-*	*5.342*	*702*	*3.950*	*9.994*
2009	*-*	*248*	*5.802*	*11.430*	*17.480*
2010	*-*	*267*	*6.162*	*14.060*	*20.489*
2011	*-*	*295*	*6.473*	*14.070*	*20.838*
2012	*-*	*302*	*6.313*	*14.580*	*21.195*

Kaynak: TUİK

Samsun ilinde örtü altı yetiştiriciliğine konu olan ürünlerin başlıcalarını biber, domates, fasulye, hıyar, patlıcan, marul, kabak, kavun ve karpuz oluşturmaktadır *(Tablo 11.26).* İlde 2002 yılında 111.582 ton olan örtü altı bitki üretimi, 2010 yılında % 12,2 oranında artarak 125.156 tona yükselmiştir. Bu değerler ile Samsun Türkiye genelindeki % 2,18'lik katkısı ile iller arasında 6. sırada bulunmaktadır. 2010 yılı itibariyle hıyar (39.124 ton), karpuz (36.000 ton) ve domates (21.162 ton) miktar olarak bu şekilde en çok üretilen ürünleri oluşturmaktadır. Samsun'da örtü altı yetiştiriciliğine konu olan ürünlerle ilgili bir başka dikkat çeken husus da hıyar ve marul dışında diğer ürünlerin tabloya esas olan dönem içerisinde üretim miktarlarının artmış olmasıdır. Bu ürünlerden biber, karpuz ve kavun üretiminde örtü altı yetiştiriciliğinde Samsun Türkiye genelinde 3., fasulye üretiminde 4., hıyar üretiminde 5., domates, kabak, marul ve patlıcan üretiminde ise 6. sırada bulunmaktadır.

2012 yılında örtü altında yetiştirilen biber ve patlıcan miktarlarının önemli artış gösterdiği, buna karşılık bir önceki yıla göre domates, fasulye, hıyar, karpuz ve marul üretiminin ise azaldığı görülmektedir *(Tablo 11.26).*

Tablo 11.26. *Samsun'da örtü altı bitkileri üretim miktarlarının yıllara göre değişimi (Ton).*

	2002	*2004*	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*
Biber	*200*	*270*	*1.577*	*3.048*	*8.578*	*10.818*
Domates	*1.468*	*3.156*	*6.740*	*12.182*	*21.162*	*28.120*
Fasulye (Taze)	*567*	*580*	*601*	*595*	*964*	*807*
Hıyar	*68.381*	*66.608*	*62.721*	*56.553*	*39.124*	*28.869*
Kabak (Sakız)	*-*	*-*	*-*	*840*	*1.201*	*1.201*
Karpuz	*29.490*	*29.250*	*27.000*	*12.100*	*36.000*	*35.750*
Kavun	*-*	*-*	*500*	*338*	*14.300*	*16.900*

Marul	*9.764*	*10.706*	*10.724*	*6.195*	*1.559*	*8.195*
Patlıcan	*422*	*434*	*83*	*36*	*871*	*1.633*
Diğer	*1.290*	*1.355*	*787*	*1.872*	*1.397*	*969*

Kaynak: TUİK

Samsun'da örtü altında kesme çiçek üretimi de gerçekleştirilmektedir. 2012 yılında plastik seralarda en geniş alanlı olarak gül yetiştiriciliği yapılmıştır *(Tablo 11.27).* Örtü altında üretim alanı ve miktarı en yaygın olan çiçek güldür. Üretim miktarı bakımından gülü karanfil, fresia ve kasımpatı izlemektedir.

Tablo 11.27. *2012 yılında Samsun ilinde örtüaltı kesme çiçek üretim alan (m^2) ve miktarları (Adet).*

Çiçek adı	*Ekilen alan (m^2)*	*Üretim (Adet)*
Fresia	*300*	*45.000*
Gerbera	*2.300*	*36.580*
Gül (Kesme)	*13.000*	*595.500*
Karanfil	*2.250*	*307.500*
Kasımpatı	*500*	*40.000*
Diğer kesme çiçekler	*2.850*	

Kaynak: TUİK

11.8. Meyve Üretimi (Elma, Şeftali…)

Samsun ilinde yakın dönemde meyve üretim alanları artmıştır. 2004 yılında ilde 86.403 hektarlık alanda meyve üretimi gerçekleştirilirken, bu saha 2010 yılında % 6,5 oranında artarak 92.051 hektara yükselmiştir *(Tablo 11.28).* Türkiye'de Samsun meyve üretim alanları bakımından 6. sırada bulunmaktadır. İlde meyvelikler delta alanları ve kıyı düzlüklerinin yanı sıra Mert ve Kürtün çaylarının vadi tabanlarında yer almaktadır.

Tablo 11.28. *Samsun ilinde meyve üretim alanlarının yıllara göre değişimi (Hektar).*

Yıl	*Meyveler (zeytin ve turunçgiller hariç)*
2006	*91.454*
2007	*93.949*
2008	*96.504*
2009	*94.433*
2010	*92.051*
2011	*92.238*
2012	*93.715*

Kaynak: TUİK

1991 yılı verilerine göre Samsun ilinde taş ve yumuşak çekirdekli meyvelerden üretim miktarı en fazla olanlar elma, şeftali, erik ve armuttur *(Tablo 11.29).* Kızılcık, kiraz, dut ve ayva üretimi fazla olan diğer meyveleri oluştururlar. Meyve veren yaşta ağaç sayısı bakımından ise ilde ilk sıraları şeftali, elma, kızılcık ve armut almaktadır. Samsun ilinde aynı yıl verilerine göre toplam ağaç sayısı en fazla olan meyveler de şeftali, elma, kızılcık ve armuttur.

Tablo 11.29. *Samsun ilinde 1991 yılında taş ve yumuşak çekirdekli bazı meyvelerin ağaç sayıları ve üretim miktarları.*

Ürün adı	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
Elma	*14.120*	*42*	*338.300*	*70.400*	*408.700*
Armut	*8.263*	*45*	*183.040*	*34.350*	*217.390*
Ayva	*1.482*	*30*	*49.470*	*5.690*	*55.160*
Muşmula	*168*	*20*	*8.500*	*1.700*	*10.200*
Şeftali	*13.173*	*36*	*368.000*	*61.400*	*429.400*
Erik	*2.869*	*26*	*111.000*	*27.950*	*138.950*
Kayısı	*5*	*10*	*500*	*100*	*600*
Kiraz	*2.766*	*41*	*68.050*	*21.125*	*89.175*
Vişne	*537*	*27*	*20.170*	*4.465*	*24.635*
Kızılcık	*2.852*	*15*	*189.000*	*67.380*	*256.380*
Çilek	*130*	*217*	*600*	*0*	*600*
Dut	*1.621*	*34*	*47.920*	*10.175*	*58.095*
Nar	*191*	*18*	*10.500*	*2.855*	*13.355*
Trabzon hurması	*182*	*44*	*4.100*	*1.250*	*5.350*

Kaynak: TUİK

2012 yılında meyveliklerin toplu olarak bulunduğu alan bakımından ilk sıraları şeftali *(Foto 11.7)* ve elma almaktadır. 19 Mayıs ilçesinde 2005 yılında kurulan SAMMEY firması 5 çeşit meyve üzerine yoğunlaşarak 650 dönüm ekili arazi üzerinde yıllık 1200 ton üretim gerçekleştirrek bölede örnek ve öncü bir kuruluş olmuştur *(Foto 11.8).*

Nitekim 14.897 dekarlık toplu şeftali üretim alanı dışında 208 dekarlık sahada da nektarin yetiştirilmektedir. Samsun ilinde son yıllarda elma üreticiliği çeşitlenmiş ve bu meyvenin ticari önemi artmıştır. Öyle ki golden, starking, Amasya ve grannysmith gibi türler yörede geleneksel olarak yetiştirilen elma türlerine sonradan eklenmiştir. Tüm elma türlerinin toplu meyvelik alanı 5.458 dekarı bulmaktadır *(Tablo 11.3).*

Foto 11.7. *Çarşamba Ovası'nda Hacılıçay köyünde şeftali yetiştiriciliği.*

Foto 11.8. *19 Mayıs İlçesi Çandır köyünde 2005 yılında 23 işadamının bir araya gelerek 650 dönüm arazi üzerinde kurdukları çiftlikte iç ve dış piyasaya sunulmak üzere ambalajlanmış meyveler. Bu çiftlik dünyadaki en ileri teknikleri kullanarak yıllık yaklaşık 1200 ton üretim yapmakta, Bafra ve Çarşamba ovalarındaki çiftçilere de öncü ve örnek olmaktadır.*

Tablo 11.30. *Samsun ilinde 2012 yılında taş ve yumuşak çekirdekli bazı meyvelerin ağaç sayıları ve üretim miktarları.*

Ürün adı	*Toplu meyvelik-lerin alanı (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
Elma (Golden)	*639*	*3.266*	*32*	*101.316*	*37.636*	*138.951*
Elma (Starting)	*819*	*2.837*	*32*	*89.157*	*20.810*	*109.967*
Elma (Amasya)	*172*	*560*	*26*	*21.461*	*2.940*	*24.401*
Elma (Grannysmith)	*869*	*2.828*	*25*	*112.108*	*68.840*	*180.948*
Elma (Diğer)	*2.959*	*8.684*	*23*	*378.925*	*280.338*	*659.263*
Armut	*1.281*	*8.940*	*34*	*262.514*	*85.420*	*347.934*
Ayva	*144*	*2.025*	*33*	*61.236*	*18.855*	*80.091*
Muşmula	*8*	*596*	*21*	*28.815*	*5.432*	*34.247*
Şeftali (Nektarin)	*208*	*174*	*29*	*6.000*	*5.510*	*11.510*
Şeftali (Diğer)	*14.897*	*26.729*	*46*	*584.364*	*43.424*	*627.788*
Erik	*192*	*3.893*	*29*	*133.337*	*35.447*	*168.784*
Kiraz	*1.748*	*2.511*	*23*	*108.680*	*77.555*	*186.235*
Vişne	*860*	*937*	*21*	*43.768*	*19.618*	*63.386*
Kızılcık	*0*	*1.310*	*14*	*92.905*	*2.217*	*95.122*
Çilek	*503*	*489*	*972*	*503*	*0*	*503*
Dut	*0*	*2.140*	*41*	*52.807*	*14.196*	*67.003*
Nar	*61*	*254*	*24*	*10.465*	*5.550*	*16.015*
Trabzon hurması	*10*	*605*	*48*	*12.525*	*12.135*	*24.660*

Kaynak: TUİK

Üretim miktarı en fazla olan taş ve yumuşak çekirdekli meyveler şeftali, elma ve armuttur. İlde toplam ağaç sayısı en fazla olan meyve ise elmadır. Fakat, elmalar içerisinde meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı da oldukça fazladır. Karşılaştırmada kullanılan iki yıl arasında bazı meyve türlerinin üretim miktarlarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Elma, armut, şeftali, ayva, muşmula, erik, vişne, çilek, dut, nar ve trabzon hurması üretim miktarı artan; kiraz ve kızılcık ise üretim miktarı azalan meyveler olmuştur. Söz konusu meyveler içerisinde üretim miktarı en çok artanlar şeftali olmuştur. Belirtilen iki yıl içinde şeftali üretimi yaklaşık iki kat artmıştır. Muşmula ve Trabzon hurması üretim miktarlarındaki artış da dikkat çekicidir. Bu

artışlar başta şeftali olmak üzere bazı meyvelerin il meyve üretiminde ve ticaretinde gittikçe daha fazla önem kazandıklarını göstermektedir.

Samsun ilinde üretilen meyveler arasında fındık *(Foto 11.9),* ceviz, kestane ve badem gibi sert kabuklular da yer almaktadır. 1991 yılı verilerine göre üretimi en fazla olan sert kabuklu meyve fındıktır *(Tablo 11.31).* Aynı yıl üretim bakımından fındığı ceviz ve kestane izlemektedir. İlde toplam ağaç sayısı bakımından da ilk iki sırayı fındık ve ceviz almaktadır. 2012 yılında fındık ağaç sayısının ve üretiminin 1991 yılına göre oldukça arttığı dikkati çekmektedir. Meyve veren yaştaki ağaç sayısı ise 14.613.050'den 43.292.155'e çıkmıştır. Bu durum, ilde fındık üretim alanlarının bu dönem içinde hızla genişlediğini göstermektedir. Buna bağlı olarak da 1991 yılında 13.336 ton olan üretim, 2012 yılında 88.392 tona yükselmiştir.

Foto 11.9. *Ayvacık ilçesi köylerinde arazinin büyük kısmını kaplayan fındık bahçeleri.*

Samsun ilinde ceviz üretiminin de bu iki yıl arasında önemli bir artış gösterdiği görülür. 1991 yılında 2.375 ton olan ceviz üretimi 2012 yılında 3.275 tona çıktığı görülür. Kestane üretimi ise 640 tondan 464 tona düşmüştür *(Tablo 11.32).*

Tablo 11.31. *Samsun ilinde 1991 yılında bazı sert kabukluların ağaç sayıları ve üretim miktarları.*

Ürün adı	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve verme-yen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
Badem	*8*	*8*	*1.000*	*100*	*1.100*
Fındık	*13.336*	*1*	*14.613.050*	*1.864.900*	*16.477.950*
Ceviz	*2.375*	*50*	*47.500*	*19.250*	*66.750*
Kestane	*640*	*43*	*15.000*	*4.100*	*19.100*

Kaynak: TUİK

Tablo 11.32. *Samsun ilinde 2012 yılında bazı sert kabukluların ağaç sayıları ve üretim miktarları.*

Ürün adı	*Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
Fındık	*896.164*	*88.392*	*2*	*43.292.155*	*3.969.495*	*47.261.650*
Ceviz	*11.816*	*3.275*	*28*	*117.494*	*125.471*	*242.965*
Kestane	*0*	*464*	*18*	*26.050*	*5.275*	*31.325*

Kaynak: TUİK

Samsun ilinde üretimi önemli olan bir başka meyve de incirdir. İncir üretim alanlarının toplu olarak bulunduğu saha 2012 yılında 294 dekardır. Meyve veren yaştaki ağaç sayısı 1991 yılında 66.700 iken, 2012 yılında 71.465'e yükselmiştir. Ağaç sayısındaki artışa bağlı olarak bu iki yıl arasında incir üretim miktarı da artış göstermiştir. Nitekim 1991 yılında 2.589 ton olan incir üretimi 2.871 tona çıkmıştır *(Tablo 11.33).* Samsun'da ağaç başına ortalama verim de gittikçe artmış, 1991'de 39 kg olan verim, 2012 yılında 8 kg artarak 47 kg'a yükselmiştir.

Tablo 11.33. *Samsun ilinde 1991 ve 2012 yıllarında incir üretimi ve ağaç sayıları.*

	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
1991	*-*	*2.589*	*39*	*66.700*	*12.590*	*79.290*
2012	*294*	*2.871*	*47*	*71.465*	*13.070*	*84.535*

Kaynak: TUİK

Samsun tarımına yakın dönemde girmiş olmasına rağmen üretimi gittikçe artan meyvelerden biri de kividir. Kivi üretiminde 2012 yılında toplu meyveliklerin alanı 1.515 dekardır. Meyve veren yaştaki ağaç sayısının 58.460 olduğu ilde, aynı yıl üretim ise 2.729 tondur *(Tablo 11.34).*

Tablo 11.34. *Samsun ilinde 2012 yılında kivi üretimi ve ağaç sayıları.*

Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
1.515	*2.729*	*47*	*58.460*	*24.277*	*82.737*

Kaynak: TUİK

Samsun ilinde 1991 yılı verilerine göre şeftali üretiminin en fazla olduğu ilçe Çarşamba'dır *(Tablo 11.35).* Merkez ilçe ve Bafra diğer önemli şeftali üretim sahalarıdır.

1991 yılında elma üretimi en fazla Bafra, merkez ilçe ve Vezirköprü ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Elma üretimi ile ilgili bir diğer husus ise, bu meyvenin ilin tüm ilçelerinde yetiştirilmesidir. İlde üretimin en az olduğu ilçe Asarcık'tır.

İncir 1991 yılında en fazla Alaçam, Terme ve Bafra'da yetiştirilmiştir. Kıyıdan içeride yer alan Asarcık, Havza, Kavak ve Ladik gibi ilçelerde ise üretim görülmemektedir.

Armut en fazla Bafra'da üretilmiştir. Söz konusu yılda üretim bakımından Bafra'yı merkez ve Vezirköprü ilçeleri izlemiştir. Elma gibi armut da Samsun ilinin her tarafında yetiştirilmektedir.

Tablo 11.35. *1991'de Samsun'da bazı meyvelerin ilçelere göre üretim miktarları (Ton).*

1991	*Armut*	*Elma*	*İncir*	*Şeftali*
Merkez	*850*	*1.578*	*240*	*3.952*
Alaçam	*445*	*850*	*822*	*29*
Asarcık	*31*	*21*		
Bafra	*2.692*	*3.846*	*400*	*468*
Çarşamba	*624*	*809*	*70*	*8.198*
Havza	*279*	*1.275*		*55*
Kavak	*445*	*672*		*55*
Lâdik	*395*	*1.214*		*4*
19 Mayıs	*543*	*890*	*140*	*244*
Salıpazarı	*375*	*708*	*112*	
Tekkeköy	*272*	*251*	*352*	
Terme	*462*	*646*	*430*	*59*
Vezirköprü	*850*	*1.360*	*23*	*109*

Kaynak: TUİK

Samsun ilinde 2012 yılı verilerine göre elma üretim miktarı ve çeşidinin arttığı görülmektedir *(Tablo 11.36).* Nitekim yörede yıllardır yetiştirilen elmalar ile Amasya elması dışında golden, grannysmith ve starking gibi türlerin de 2012 yılı üretim verilerinde yer tuttuğu dikkati çekmektedir. Elma türlerinden Amasya elmasının en çok Vezirköprü'de, goldenin Ladik ve Bafra'da, Grannysmithin Çarşamba'da, nihayet starkingin ise Bafra'da yetiştirildiği görülmektedir. 1991 yılında en çok incir üreten ilçe Alaçam iken, 2012 yılında bu ilçenin yerini Tekkeköy'ün aldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 11.36. *2012 yılında Samsun ilinde bazı meyvelerin ilçelere göre üretim miktarları (Ton).*

2012	*Armut*	*Elma (Amas-ya)*	*Elma (Diğer)*	*Elma (Gol-den)*	*Elma (Grann-ysmith)*	*Elma (Star-king*	*İncir*	*Şeftali*	*Kivi*
Alaçam	*332*	*86*	*440*	*98*	*66*	*124*	*612*	*26*	*18*
Asarcık	*90*		*151*					*2*	
Ayvacık	*95*		*150*				*13*	*6*	
Bafra	*1.853*	*138*	*828*	*527*	*606*	*683*	*168*	*104*	*28*
Çarşamba	*576*		*2.362*	*390*	*1.590*		*315*	*22.909*	*2.262*
Havza	*311*		*1.183*	*179*	*4*	*246*		*3*	
Kavak	*332*		*72*	*70*		*232*			
Lâdik	*261*	*48*	*99*	*534*	*1*	*98*		*2*	
19 Mayıs	*1.647*		*880*	*367*	*20*	*496*	*230*	*90*	*105*
Salıpazarı	*360*		*359*	*224*	*6*	*195*		*6*	*6*
Tekkeköy	*373*		*643*	*148*	*280*	*132*	*761*	*157*	*32*
Terme	*367*		*250*	*432*	*50*	*226*	*394*	*73*	*6*
Vezirköprü	*800*	*288*	*612*	*213*	*74*	*405*	*48*	*505*	
Yakakent	*34*		*231*		*131*		*77*	*6*	*26*
Atakum	*935*		*195*				*107*	*530*	*214*
Canik	*196*		*49*	*84*			*30*	*849*	*3*
İlkadım	*378*		*180*				*116*	*1.461*	*29*

Kaynak: TUİK

2012 yılında elma üretiminin en fazla olduğu ilçe Çarşamba olup, İlkadım ilçesi ikinci sırada yer almaktadır. 2012 yılında Çarşamba'da şeftali üretiminin 1991 yılına göre yaklaşık üç kat fazla olması ürün deseni içinde bu meyvenin gittikçe yaygınlaştığını, ticari değerinin arttığını, verimin de yükseldiğini akla getirmektedir.

Samsun ilinde kivi tarımı yeni olduğu için 1991 yılı istatistiklerinde görülmemektedir. Günümüzde kivi ilin iç kesimlerde yer alan ilçeleri hariç, tüm ilçelerinde üretimi yapılır hale gelmiştir.Bununla birlikte en çok kivi Çarşamba

ilçesinde yetiştirilmektedir. Atakum ilçesi ise kivi üretimi bakımından Samsun'da ikinci sırada bulunmaktadır.

11.9. Zeytin Üretimi

Samsun'nda zeytin ağaç sayısı ve üretim miktarı geçmişten günümüze azalmıştır. Karşılaştırma yapılan yıllardan 1991 yılında 58.790 olan toplam ağaç sayısı 2012 yılında 21.766'ya; 19.490 olan meyve veren yaştaki ağaç sayısı ise 15.196'ya düşmüştür *(Tablo 11.37).* Üretim miktarı ise 86 tondan 54 tona düşmüştür. İlde yetiştirilen zeytin ağaçlarının ortalama verimi 4 kg'dır.

Tablo 11.37. *Samsun ilinde 2012 yılında zeytin ağaç sayıları ve üretim miktarları.*

Ürün adı	*Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)*	*Üretim (Ton)*	*Ağaç başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta ağaç sayısı*	*Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı*	*Toplam ağaç sayısı*
Zeytin (Sofralık)	*242*	*54*	*4*	*15.196*	*6.570*	*21.766*

Kaynak: TUİK

11.10.Bağcılık ve Üzüm Üretimi

Üzüm, Samsun ilinde yaygın olarak yetiştirilen meyvelerden biri olmayıp, kıyı kuşağında sarmaşık şeklinde, iç kesimlerde ise bağlarda kütük şeklinde asmada yetiştirilir. 1991 yılında 4.580 olan toplam asma sayısı 2012 yılında 1.046'ya düşmüştür. Asma sayısındaki azalmaya karşılık, asma başına verim çok yükseldiği için toplam üretimde önemli bir artış gerçekleşmiştir. Nitekim 1991 yılında ilde 526 ton üzüm üretilmişken, 2012 yılında üretim 1.158 tona çıkmıştır *(Tablo 11.39).*

Tablo 11.39. *Samsun ilinde 1991 ve 2012 yıllarında üzüm üretimi ve ağaç sayıları.*

		Üretim (Ton)	*Asma başına ortalama verim (kg)*	*Meyve veren yaşta asma sayısı*	*Meyve verme-yen yaşta asma sayısı*	*Toplam asma sayısı*
1991	*-*	*526*	*115*	*4.580*	*0*	*4.580*
2012	*1.046*	*1.158*	*1.107*	*1.046*	*0*	*1.046*

Kaynak: TUİK

12.BÖLÜM:
HAYVANCILIK

Uygun iklim şartları, topoğrafik özelliklerin çeşitliliği ve bunlara bağlı olarak mera alanlarının fazla olması gibi sebepler geçmişten günümüze Samsun ilinde hayvancılığın süreklilik arz eden ve önemli bir ekonomik faaliyet olmasına yol açmıştır. Nemli-ılıman iklim şartlarının kıyı kuşağı boyunca etkili olması, iç kesimlerde de kışın dahi hayvancılığı aksatacak kadar çetin şartların hüküm sürmemesi, deltalardaki geniş mera sahaları, dağlık alanlarda ise geniş otlatma imkanları yörede hayvancılığı destekleyen başlıca faktörlerdir.

12.1. Büyükbaş Hayvancılık

Samsun'nda büyükbaş hayvanlar içerisinde sığır ve manda en önemlileridir. İlde yerli sığırlar dışında kültür ve melez ırkı sığırlar da beslenmektedir. 1991 yılında yerli sığır sayısının diğer ırklardan fazla olduğu görülür *(Tablo 12.1).* Bununla birlikte yerli sığır sayısı gittikçe azalarak 194.722'den 2012 yılında 90.920'ye düşmüştür. Yerli sığır sayısındaki azalmaya karşılık kültür ve melez sığır sayısının bu iki dönem arasında arttığı dikkati çekmektedir. Öyle ki kültür sığırlarının sayısı 25.493'den 82.874'e, melez sığır sayısı ise 122.576'dan 180.765'e çıkmıştır. Görüldüğü gibi en büyük farklılık kültür sığırlarında gerçekleşmiş olup, artış üç kattan fazla olmuştur.

Tablo 12.1. *Samsun ilinde yıllara göre büyükbaş hayvan sayıları*

Yıl	*Sığır (Yerli)*	*Sığır (Kültür)*	*Sığır (Melez)*	*Manda*
1991	*194.722*	*25.493*	*122.576*	*42.467*
1992	*206.720*	*26.960*	*132.710*	*40.650*
1994	*168.370*	*29.040*	*144.410*	*39.970*
1996	*173.310*	*34.540*	*150.230*	*35.930*
1998	*163.760*	*35.010*	*149.150*	*24.070*
2000	*132.120*	*34.870*	*158.510*	*19.670*
2002	*117.755*	*32.196*	*144.709*	*17.045*
2004	*108.691*	*27.706*	*140.310*	*14.903*
2006	*111.779*	*31.696*	*141.407*	*12.262*
2008	*83.049*	*54.175*	*153.384*	*8.515*
2010	*66.365*	*60.749*	*155.379*	*11.380*
2012	*90.920*	*82.874*	*180.765*	*14.041*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde başta deltalardaki sulak alanlar olmak üzere manda yetiştiriciliği açısından uygun alanlar oldukça fazladır. Bu nedenle Samsun, ülkemizde manda varlığının hep önemli olduğu illerden biri olmuştur. Bununla birlikte manda sayısısının da 1991 yılına göre 2012 yılında oldukça azaldığı anlaşılmaktadır *(Tablo 12.1).* 1991 yılında ilde 42.467 manda beslenirken, bu sayı 2008'de yaklaşık 1/6'sına gerilemiştir. Manda sütü ve yoğurdunun öneminin anlaşılması ve bazı destekleme projeleri ile 2008 yılından sonra sayı artsa da henüz 1991 yılındaki rakamın çok uzağında bulunulmaktadır.

Büyükbaş hayvanların il içerisinde ilçelere göre dağılımı da farklılık göstermektedir. 1991 yılında yerli sığır sayısının en fazla olduğu ilçe Vezirköprü'dür *(Tablo 12.2).* 35.185 yerli sığırın bulunduğu bu ilçeyi Bafra ve Havza ilçeleri takip etmektedir *(Foto 12.1).* Kültür sığıları varlığı bakımından aynı yıl ilde ilk sırayı 9.600 adet ile Çarşamba ilçesi almakta, bu ilçeyi 3.618 sığır ile merkez ilçe izlemektedir. Kültür sığırlarında olduğu gibi melez sığır sayısının en fazla olduğu ilk iki yerleşme Çarşamba ve merkez ilçelerdir. 1991 yılında Samsun ilinde manda sayısının en fazla olduğu ilçe Bafra'dır *(Foto 12.2)*. Kavak ve Vezirköprü ilde manda sayısının fazla bulunduğu diğer ilçelerdir.

Tablo 12.2. *1991 yılında Samsun ilinde başlıca büyükbaş hayvanların il içerisindeki dağılımı (Adet).*

1991	*Sığır (Kültür)*	*Sığır (Melez)*	*Sığır (Yerli)*	*Manda*
Merkez	*3.618*	*17.046*	*11.625*	*1.060*
Alaçam	*750*	*8.500*	*7.430*	*3.749*
Asarcık	*-*	*1.000*	*8.693*	*1.435*
Ayvacık	*-*	*-*	*8.000*	*1.000*
Bafra	*1.492*	*15.848*	*30.274*	*8.211*
Çarşamba	*9.600*	*27.000*	*8.173*	*3.600*
Havza	*1.250*	*5.985*	*19.938*	*3.200*
Kavak	*329*	*4.600*	*16.771*	*7.800*
Lâdik	*1.185*	*5.100*	*8.100*	*2.104*
Ondokuz Mayıs	*2.404*	*9.789*	*3.573*	*540*
Salıpazarı	*-*	*1.786*	*11.075*	*139*
Tekkeköy	*3.085*	*12.043*	*5.237*	*84*
Terme	*1.155*	*11.497*	*16.684*	*1.935*
Vezirköprü	*625*	*1.580*	*35.185*	*7.250*
Yakakent	*-*	*802*	*3.964*	*360*

Kaynak: TÜİK

Foto 12.1. *Kızılırmak Deltası'ndaki meralarda yerli ve melez ırkı sığırlar beslenmektedir.*

Foto 12.2. *Kızılırmak Deltası'nda mandalar (www.kizilirmakdeltasi.net'den).*

2012 yılına gelindiğinde ilde 1991 yılına göre yerli toplamda sığır sayısının azaldığı, buna karşılık melez ve kültür sığır miktarlarının ise arttığı anlaşılmaktadır. 2012 yılında yerli sığır sayısının en fazla olduğu ilçe yine Vezirköprü'dür. İkinci sırayı ise 1991'den farklı olarak Çarşamba almıştır. Kültür ve melez sığır sayısının 2012

yılında en fazla olduğu ilçe Bafra'dır *(Tablo 12.3).* Söz konusu iki yıla ait büyükbaş hayvan varlığı ile ilgili karşılaştırmada dikkati çeken bir diğer husus da Asarcık, Ayvacık, Salıpazarı ve Yakakent'te kültür ırkı sığır 1991 yılında görülmezken 2012 yılında bu ilçelerde de yetiştirilmeleridir. 2012 yılında Samsun ilinde manda sayısının yine en fazla olduğu ilçe Bafra'dır. Kızılırmak Deltası'ndaki manda beslenmesine uygun mera ve sulak alanlar her iki dönemde de Bafra'yı bu konuda ilk sıraya çıkartmaktadır. İldeki manda varlığı ile ilgili bir başka önemli nokta da 1991 yılına göre 2012 yılında sayıları azalsa da her iki dönemde de az veya çok tüm ilçelerde beslenmesidir.

Tablo 12.3. *2012 yılında Samsun ilinde başlıca büyükbaş hayvanların il içerisindeki dağılımı (Adet).*

2012	*Sığır (Kültür)*	*Sığır (Melez)*	*Sığır (Yerli)*	*Manda*
Alaçam	*5.430*	*15.104*	*4.020*	*1.814*
Asarcık	*4.794*	*6.705*	*3.835*	*318*
Ayvacık	*470*	*2.715*	*6.422*	*4*
Bafra	*14.500*	*25.000*	*7.500*	*4.000*
Çarşamba	*6.848*	*23.844*	*8.458*	*1.150*
Havza	*13.937*	*11.950*	*8.360*	*564*
Kavak	*8.854*	*4.838*	*3.923*	*449*
Lâdik	*8.136*	*6.153*	*572*	*436*
Ondokuz Mayıs	*2.223*	*14.772*	*1.177*	*852*
Salıpazarı	*1.627*	*2.990*	*5.085*	*298*
Tekkeköy	*5.194*	*10.888*	*2.134*	*134*
Terme	*1.000*	*19.875*	*1.575*	*1.300*
Vezirköprü	*5.250*	*11.500*	*20.250*	*2.500*
Yakakent	*264*	*1.965*	*4.733*	*90*
Atakum	*1.726*	*11.138*	*5.656*	*46*
Canik	*1.670*	*6.670*	*5.695*	*65*
İlkadım	*951*	*4.658*	*1.525*	*21*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde 1991'den 2012 yılına yerli sığır sayısındaki azalmaya paralel olarak sağılan hayvan sayısı ve süt üretimi de gittikçe azalmıştır. 1991 yılında sağılan hayvan sayısı 112.203 iken 2012 yılında 32.031'e; süt üretimi ise 73.941,777 tondan 39.013,758 tona düşmüştür *(Tablo 12.4).* Yerli sığırlar içerisinde kesilen hayvan sayısı yıllara göre farklılık göstermiş olup, et ve deri üretimi de buna bağlı olarak farklılık göstermiştir. 1991 ve 2012 yıllarını içine alan değerlendirmede kültür ırkı sığır miktarları bakımından sağılan hayvan sayısı iki kattan, süt üretimi ise üç kattan fazla

artmıştır. Yerli sığırlarda olduğu gibi kültür sığırlarında da kesilen hayvan sayısında yıldan yıla görülen değişimler, et ve deri üretiminde de farklanmalara yol açmıştır. 1991 yılında sağılan melez sığır sayısı 70.088 iken 2012 yılında 68.765 olmuştur. Bu iki dönem arasında sağılan melez sığır sayısının en yüksek olduğu yıl olan 1999'da (91.220), üretilen süt miktarı da en fazla gerçekleşmiştir *(Tablo 12.5).* Melez sığırlarda da kesilen hayvan sayısındaki yıllara göre farklılıklar et ve deri üretim miktarlarının da değişmesine sebep olmuştur.

Tablo 12.4. *Samsun ilinde yıllara göre sığır (yerli) ürünleri üretimi.*

Yıl	*Sığır (Yerli)*				
	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı toplamı (Baş)*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*
1991	*112.203*	*73.941,777*	*26.907*	*2.688,801*	*29.263*
1992	*118.612*	*78.165,242*	*2.902*	*293,686*	*2.927*
1994	*100.389*	*66.156,153*	*17.240*	*1.650,080*	*18.632*
1996	*99.831*	*65.788,431*	*12.870*	*1.421,376*	*13.947*
1998	*95.864*	*63.174,047*	*28.687*	*3.410,789*	*30.571*
2000	*69.540*	*45.827,058*	*43.514*	*4.934,153*	*45.921*
2002	*61.467*	*40.506,951*	*31.136*	*4.064,090*	*33.135*
2004	*43.537*	*53.027,579*	*22.668*	*3.175,290*	*23.442*
2006	*47.642*	*58.027,347*	*24.730*	*2.774,996*	*26.577*
2008	*29.168*	*35.526,746*			
2010	*23.652*	*28.808,136*			
2012	*32.031*	*39.013,758*			

Not. 2010 yılı ocak ayı itibariyle kırmızı ve beyaz et ile yumurta üretim verileri aylık haber bültenleri aracılığıyla web sayfasında yayımlanmaktadır. 2007 yılından itibaren büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara ait kesilen hayvan sayısı, et ve deri verileri hayvan yaş grupları ayrıntısında hesaplanmaktadır.

Tablo 12.5. *Samsun ilinde yıllara göre manda ürünleri üretimi.*

Yıl	*Manda*				
	Sağılan hayvan sayısı	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*
1991	*23.044*	*21.061,933*	*9.282*	*1.113,568*	*10.210*
1992	*20.988*	*19.182,922*	*9.188*	*1.086,424*	*10.107*
1994	*21.821*	*19.944,705*	*7.930*	*931,840*	*8.728*
1996	*19.018*	*17.382,635*	*4.350*	*642,339*	*4.785*

1998	*12.957*	*11.842,616*	*3.668*	*749,328*	*5.276*
2000	*9.068*	*8.288,161*	*5.743*	*813,725*	*6.317*
2002	*7.136*	*6.522,066*	*1.604*	*234,416*	*1.764*
2004	*4.212*	*4.169,553*	*2.669*	*502,841*	*2.936*
2006	*3.885*	*3.846,566*	*1.192*	*154,257*	*1.311*
2008	*3.156*	*3.124,796*	*737*	*112,200*	*810*
2010	*5.317*	*5.264,266*			
2012	*6.373*	*6.309,023*			

Not. 2010 yılı ocak ayı itibariyle kırmızı ve beyaz et ile yumurta üretim verileri aylık haber bültenleri aracılığıyla web sayfasında yayımlanmaktadır. 2007 yılından itibaren büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara ait kesilen hayvan sayısı, et ve deri verileri hayvan yaş grupları ayrıntısında hesaplanmaktadır.

Sağılan manda sayısı da toplam manda sayısında olduğu gibi 1991 yılından 2007 yılına kadar hızla azalmış, bu yıldan sonra tekrar artış olsa da sayı henüz 1991 yılının çok çok altında bulunmaktadır *(Tablo 12.5).* Sağılan manda sayısındaki yıllar itibariyle farklılıklar, üretilen manda sütü miktarlarına da yansımıştır. Nitekim 1991 yılında Samsun ilinde 21.061,933 ton olan manda sütü üretimi 2007 yılında 2.229,044 tona gerilemiş, 2012 yılında ise tekrar artarak 6.309,023 tona çıkmıştır. Kesilen manda sayısı da 1991 yılından itibaren yıllara göre farklı olmakla birlikte 2012 yılına gelindiğinde iyice azalmış, manda eti ve deri üretim miktarları da bu değişime uygun bir gidiş göstermiştir. Tüm bunlara rağmen Samsun ili halen Türkiye'de manda sayısı ve manda sütü üretimi bakımından 1. sırada bulunmaktadır.

Samsun ilinde 1991-2012 yıllarını kapsayan dönemde sağılan kültür sığır sayısındaki artışa paralel olarak üretilen süt miktarı da hızla artmıştır. Öyle ki ilde 1991 yılında 13.367 sığırdan 29.660,929 ton süt elde edilmişken, 2012 yılında sığır sayısı iki kattan fazla artarak 28.595'e, üretilen süt miktarı ise 3,5 kattan fazla artarak 109.203,541 tona çıkmıştır *(Tablo 12.6).* Söz konusu dönemde kültür sığırları içinde kesilen hayvan sayısı yıldan yıla değişiklik göstermiş olup, toplam verilerin yer aldığı devrede en az 1994 (280 baş), en fazla ise 1992 (42.124) yılında kesim gerçekleşmiştir *(Tablo 12.6).* Kültür sığırlarından elde edilen et miktarı da kesilen hayvan sayısına bağlı olarak 1994'te (44,680 ton) en az, 1992 yılında (7.076,004 ton) en fazla olmuştur. Kültür sığırlarından elde edilen deri adedi yine 1994'te (308 adet) en az, 1992'de (46.336 adet) en fazla olmuştur *(Tablo 12.6).*

Tablo 12.6. *Samsun ilinde yıllara göre kültür sığırlardan elde edilen ürünlerin üretim durumları.*

Yıl	*Sığır (Kültür)*				
	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı toplamı (Baş)*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*
1991	*13.367*	*29.660,929*	*682*	*103,222*	*750*
1992	*14.507*	*32.191,255*	*42.124*	*7.076,004*	*46.336*
1994	*16.079*	*35.678,192*	*280*	*44,680*	*308*
1996	*34.540*	*41.387,900*	*2.700*	*599,745*	*2.970*
1998	*18.767*	*41.643,529*	*1.537*	*295,496*	*1.691*
2000	*16.759*	*37.187,999*	*1.194*	*317,823*	*1.313*
2002	*17.809*	*39.518,615*	*1.834*	*424,128*	*2.017*
2004	*9.185*	*35.079,043*	*2.732*	*692,299*	*3.005*
2006	*10.220*	*39.031,708*	*2.959*	*567,911*	*3.255*
2008	*17.846*	*68.154,256*			
2010	*21.013*	*80.249,411*			
2012	*28.595*	*109.203,541*			

Not. 2010 yılı ocak ayı itibariyle kırmızı ve beyaz et ile yumurta üretim verileri aylık haber bültenleri aracılığıyla web sayfasında yayımlanmaktadır. 2007 yılından itibaren büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara ait kesilen hayvan sayısı, et ve deri verileri hayvan yaş grupları ayrıntısında hesaplanmaktadır.

1991-2012 yıllarını içine alan dönemde Samsun ilinde sağılan melez sığır sayısının en fazla olduğu yıl 1999 (91.220), en az olduğu yıl ise 2005 (53.623) olmuştur. Söz konusu devrede sağılan melez sığır sayısının 50.000'in altına düşmediği görülmektedir. Melez sığırlardan elde edilen süt miktarının sağılan sığır sayısından bağımsız olduğu görülmektedir. Nitekim 1991 yılında 70.088 melez sığırdan 120.620,588 ton süt elde edilmişken, 68.765 sığırın sağıldığı 2012 yılında 188.417,196 ton süt elde edilmiştir *(Tablo 12.7).* Yani bu iki yıl arasında sağılan hayvan sayısı azalmış olmasına rağmen, elde edilen süt miktarı artmıştır. Bu durum, geçen süre içerisinde melez sığır ırklarında iyileşme olduğunu, bu durumun hayvanların süt verimlerini artırdığını göstermektedir.

1991-2012 yıllarını kapsayan dönemde kesilen melez sığır sayısının en fazla olduğu yıl 1994 (47.320), en az olduğu yıl ise 2001 (6.956) olduğu anlaşılmaktadır. Bu arada istatistiklere göre 1992 yılında melez sığır kesiminin yapılmadığı görülmektedir *(Tablo 12.7).* Melez sığırlardan elde edilen et ve deri miktarı ise kesilen sığır sayısına bağlı olarak yine en fazla 1994, en az ise 2001 yılları olmuştur.

Tablo 12.7. *Samsun ilinde yıllara göre melez sığırlardan elde edilen ürünlerin üretim durumları.*

Yıl	*Sığır (Melez)*				
	Sağılan hayvan sayısı	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*
1991	*70.088*	*120.620,588*	*16.128*	*1.807,612*	*17.741*
1992	*74.984*	*129.048,152*	*0*	*0*	*0*
1994	*85.218*	*146.660,694*	*47.320*	*5.080,120*	*52.052*
1996	*88.987*	*153.145,939*	*21.940*	*3.522,184*	*24.134*
1998	*88.154*	*151.713,206*	*15.596*	*2.666,916*	*17.156*
2000	*86.038*	*148.071,742*	*9.751*	*1.623,405*	*10.726*
2002	*75.081*	*129.213,885*	*8.113*	*1.338,671*	*8.924*
2004	*56.723*	*155.422,116*	*16.797*	*2.841,317*	*18.477*
2006	*54.052*	*148.103,028*	*10.149*	*1.530,614*	*11.164*
2008	*56.638*	*155.187,846*			
2010	*61.358*	*168.119,550*			
2012	*68.765*	*188.417,196*			

Not. 2010 yılı ocak ayı itibariyle kırmızı ve beyaz et ile yumurta üretim verileri aylık haber bültenleri aracılığıyla web sayfasında yayımlanmaktadır. 2007 yılından itibaren büyükbaş ve küçükbaş hayvanlara ait kesilen hayvan sayısı, et ve deri verileri hayvan yaş grupları ayrıntısında hesaplanmaktadır.

12.2. Küçükbaş Hayvancılık

Samsun ilinde koyun ve keçi gibi küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de geçmişten günümüze önemli bir ekonomik faaliyet olmuştur. İlde yerleşik küçükbaş hayvancılık dışında halen yarı göçebe hayvancılık da devam etmektedir. Tokat'ın Reşadiye başta olmak üzere bazı ilçelerinden, Ordu'nun ise kıyıdan içeride ve yüksekte yer alan ilçelerinde kışların soğuk geçmesi, yerin uzun süre karla kaplı olması nedeniyle hayvanların otlatılamaması nedeniyle sürü sahipleri hayvanlarını Samsun kıyı kuşağında kiraladıkları kışlaklara getirmektedir. Sonbahar sonlarında kıyıya doğru başlayan bu göç, ilkbaharda nisan sonlarında tekrar iç kısımlarda ve yüksekte yer alan yaylalara doğru gerçekleşmektedir. Önceleri kiraladıkları alanlarda kışı geçiren sürü sahiplerinin son yıllarda kışlak olarak kullandıkları alanların mülklerini de satın aldıkları dikkati çekmektedir.

Samsun ilinde en fazla yetiştirilen küçükbaş hayvan koyundur (Tablo 12.8). Koyun türleri içerisinde de yerli koyun sayısı merinos koyununa göre oldukça fazladır. 1991 yılında ildeki yerli koyun sayısı 367.095'tir. İldeki yerli koyun sayısı kırların boşalması ve ülke genelindeki eğilime uygun olarak, yıllar itibariyle gittikçe azalarak 2012 yılında 183.962'ye düşmüştür.

1994 yılında Samsun ilinde 260 olan merinos koyunu sayısı 1999 yılında 60'a düşmüştür. Kayıtlara göre 2008 yılına kadar ilde merinos koyunu beslenmemiş, bu yıldan itibaren tekrar yetiştirilmeye başlanan bu hayvan sayısı 2012'de 2.165'i bulmuştur.

Samsun ilinde keçi türleri içerisinde en fazla besleneni kıl keçisidir *(Tablo 12.8).* İl genelinde 1991 yılında beslenen kıl keçisi sayısı 20.429'dur. Bu yıldan itibaren kıl keçisi sayısında azalış ve artışlar dikkati çekmektedir. İlde kıl keçisi sayısının en az olduğu yıl 2009 (5.222) olmuştur. Son yıllarda uygulanan teşviklerle ülkemizin bir çok yöresinde olduğu gibi, kıl keçisi sayısında Samsun ilinde de artışlar olmuş, 2012 (19.992) yılında 1991 yılındaki sayıya yaklaşılmıştır.

Samsun ilinde son yıllarda az da olsa tiftik keçisi de beslenmektedir. Tabloya esas olan dönemde ilde tiftik keçisi sayısının en fazla 2011 (38), en az olduğu yıl ise 2012'dir (10).

Tablo 12.8. *Samsun ilinde yıllar itibariyle başlıca küçükbaş hayvan sayıları.*

Yıl	*Koyun (Merinos)*	*Koyun (Yerli)*	*Keçi (Kıl)*	*Keçi (Tiftik)*
1991		*367.095*	*20.429*	
1992		*365.580*	*19.110*	
1994	*260*	*338.060*	*16.630*	
1996	*110*	*336.240*	*16.030*	
1998	*80*	*305.640*	*15.760*	
2000		*276.350*	*14.210*	
2002		*250.861*	*13.608*	
2004		*179.974*	*12.605*	
2006		*184.153*	*10.864*	
2008	*200*	*157.600*	*7.940*	
2010	*152*	*132.702*	*12.604*	*11*
2012	*2.165*	*183.962*	*19.992*	*10*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde 1991 yılında sağılan yerli koyun sayısı 245.900'dür *(Tablo 12.9).* Bu sayı yıllar itibariyle dalgalanma göstermiş olup, sağılan hayvan sayısının en az olduğu yıl 2009'dur (47.751).

Sağılan hayvan sayısındaki farklılıklara bağlı olarak elde edilen süt miktarları da yıldan yıla değişiklik göstermiştir. Nitekim 1991 yılında 8.606 ton süt sağılmışken, 2009 yılında ancak 3.963 ton süt elde edilmiştir.

Kesilen yerli koyun sayısının en fazla olduğu yıl 1991 (94.687), en az olduğu yıl ise 2003'tür (24.469).

Kesilen hayvan sayısındaki farklılıklara bağlı olarak yerli koyundan elde edilen et miktarları da yıllar itibariyle farklılık göstermiştir *(Tablo 12.9).* yerli koyundan elde edilen et miktarının en fazla olduğu yıl 1991 (1.237 ton), en az olduğu yıl ise 2003'tür (342 ton).

Benzer şekilde Samsun ilinde yerli koyundan elde edilen deri sayısı da hayvan varlığına bağlı olarak yıldan yıla farklılıklar göstermiştir. Kesilen hayvan sayısının en fazla olduğu 1991 yılında yerli koyundan elde edilen deri sayısı da en fazla olmuştur (103.243 adet). Buna karşılık deri sayısının en az olduğu yıl 2003'tür (26.468 adet).

Yerli koyunlar içerisinde kırkılan hayvan sayısı da 1991-2012 yılları içerisinde yıldan yıla farklılık göstermiştir (Tablo 12.9). 1991 yılında kırkılan yerli koyun sayısı 367.095 adet ile en fazla, 2009 yılında ise 122.171 ile en az olarak gerçekleşmiştir. Yerli koyunlardan elde edilen yün miktarı da kırkılan hayvan sayılarına bağlı olarak 1991'de en fazla, 2009 yılında ise en az olarak gerçekleşmiştir *(Tablo 12.9).*

Tablo.12.9. *Samsun ilinde yıllar itibariyle sağılan ve kesilen yerli koyun sayıları ile elde edilen ürün miktarları.*

	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı (Baş)*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*	*Kırkılan hayvan sayısı*	*Yün (ton)*
1991	*245.900*	*8.606,510*	*94.687*	*1.237,480*	*103.243*	*367.095*	*533,756*
1992	*234.251*	*8.198,784*	*88.077*	*1.111,990*	*95.987*	*365.580*	*531,553*
1994	*220.468*	*7.716,365*	*64.160*	*822,310*	*69.944*	*338.060*	*491,539*
1996	*213.951*	*7.488,294*	*46.760*	*604,345*	*51.161*	*336.240*	*488,893*
1998	*191.182*	*6.691,357*	*59.295*	*820,708*	*64.228*	*305.640*	*444,401*
2000	*166.284*	*5.819,939*	*60.549*	*770,811*	*65.357*	*276.350*	*401,813*
2002	*143.965*	*5.038,775*	*36.884*	*563,795*	*39.921*	*250.861*	*364,752*
2004	*73.082*	*6.065,784*	*30.813*	*408,837*	*33.377*	*179.974*	*373,446*
2006	*76.363*	*6.338,161*	*31.584*	*461,556*	*34.104*	*184.153*	*382,117*
2008	*68.207*	*5.661,192*				*157.600*	*327,020*
2010	*62.596*	*5.195,437*				*132.702*	*275,357*
2012	*91.630*	*7.605,302*				*183.962*	*381,721*

Kaynak: TÜİK

1991-2012 yıllarını içine alan dönemde Samsun ilinde sağılan merinos koyunu sayısının en fazla olduğu yıl 2012 (224 baş), en az olduğu yıl ise 2010'dur (9 baş). Bu arada ilde 1991-1994 arası ve 2000'den 2008 yılına kadar merinos koyunu varlığına rastlanmamaktadır *(Tablo 12.10).* Merinos koyunlarından elde edilen süt miktarları

da sağılan hayvan sayısına bağlı olarak en fazla 2012 (10,101 ton), en az ise 2010 (0,392 ton) yılında gerçekleşmiştir.

Merinos koyunu varlığının mevcut olduğu dönemler dikkate alındığında, Samsun ilinde kırkılan merinos koyunu sayısının en fazla olduğu yıl 2012 (2.165), en az olduğu yıl ise 1999 (60) olmuştur. Elde edilen yün miktarları da kırkılan hayvan sayısına bağlı olarak en fazla 2012 (7,424 ton), en az ise 1999 (0,206 ton) yılında gerçekleşmiştir *(Tablo 12.10).*

Tablo. 12.10. *Samsun ilinde yıllar itibariyle sağılan ve kırkılan merinos koyunu sayıları ile elde edilen ürün miktarları.*

	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kırkılan hayvan sayısı*	*Yün (ton)*
1994	*148*	*5,177*	*260*	*0,892*
1996	*61*	*2,132*	*110*	*0,377*
1998	*48*	*1,675*	*80*	*0,274*
1999	*41*	*1,431*	*60*	*0,206*
2000-2007	*-*	*-*	*-*	*-*
2008	*72*	*3,294*	*200*	*0,686*
2010	*9*	*0,392*	*152*	*0,521*
2012	*224*	*10,101*	*2.165*	*7,424*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde sağılan kıl keçisi sayısı geçmişten günümüze hızla azalmıştır. Nitekim 1991 yılında ilde 15.566 kıl keçisi mevcutken, bu sayı 2009 yılında 1.420'ye kadar düşmüştür. Kıl keçisi sayısının azalmasında Türkiye genelinde olduğu gibi, ormanlara verdiği zarar gerekçesiyle yasaklanmasının ve kırların boşalmasının büyük payı olmuştur. Fakat son yıllarda başta keçi sütünün besin değerinin öneminin ortaya çıkması gibi gerekçelerle yetiştiriciliğinin teşvik edilmesi sebebiyle yine ülkemiz genelinde olduğu gibi Samsun'da da kıl keçisi sayısında artışın olduğu görülmektedir. Bu artış sonucu ilde yetiştirilen kıl keçisi sayısı 2012 yılında 8.552'ye çıkmıştır *(Tablo 12.11).*

Tablo.12.11. *Samsun ilinde yıllar itibariyle sağılan ve kesilen kıl keçisi sayıları ile elde edilen ürün miktarları.*

	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı (Baş)*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*	*Kırkılan hayvan sayısı*	*Kıl (ton)*
1991	*15.566*	*871,673*	*5.695*	*92,831*	*6.036*	*16.887*	*8,292*
1992	*12.826*	*718,273*	*3.245*	*52,419*	*3.424*	*14.570*	*7,154*
1994	*11.935*	*668,353*	*3.630*	*58,370*	*3.863*	*12.988*	*6,377*
1996	*11.327*	*634,295*	*2.230*	*29,570*	*2.379*	*12.386*	*6,082*

1998	*11.164*	*625,169*	*7.708*	*134,887*	*8.261*	*12.258*	*6,019*
2000	*9.995*	*559,713*	*5.890*	*105,529*	*6.198*	*11.052*	*5,427*
2002	*8.786*	*492,031*	*2.941*	*58,803*	*3.059*	*10.193*	*5,005*
2004	*4.906*	*471,001*	*1.707*	*35,229*	*1.773*	*9.137*	*4,486*
2006	*4.758*	*457*	*2.224*	*28,912*	*2.277*	*8.123*	*3,988*
2008	*3.608*	*346,406*	-	-	-	*5.820*	*2,858*
2010	*6.899*	*662,269*	-	-	-	*9.995*	*4,908*
2012	*8.552*	*821,039*	-	-	-	*14.748*	*7,241*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde kıl keçisinden elde edilen süt miktarları, beslenen hayvan sayısındaki farklılıklara bağlı olarak yıldan yıla değişiklik göstermiştir. İlde kıl keçisinden elde edilen süt miktarının en fazla olduğu yıl 1991 (871,673 ton), en az olduğu yıl ise 2009 (136,328 ton) olmuştur *(Tablo 12.11).*

Toplam verilerin bulunduğu yıllar dikkate alındığında Samsun ilinde kesilen kıl keçisi sayısının en fazla olduğu yıl 1998 (7.708 baş), en az olduğu yıl ise 2004 (1.707 baş) olmuştur. Kıl keçisinden elde edilen et miktarı 1998'de en fazla (134,887 ton), 2006'da (28,912 ton) en az olmuştur. Toplam verilerin bulunduğu yıllar dikkate alındığında Samsun ilinde kıl keçilerinden elde edilen deri sayısının en fazla olduğu yıl 1998 (8.261 adet), en az olduğu yıl ise 1993 (1.662 adet) olmuştur.

Samsun ilinde kırkılan kıl keçisi sayısının en fazla olduğu yıl 1991 (16.887 adet), en az olduğu yıl 2009 (3.491) olmuştur. İlde elde edilen kıl miktarı da 1991 yılında 8,292 ton iken, 2009 yılında 1,714 ton olarak gerçekleşmiştir.

Samsun ilinde, verilere göre sadece 2010 yılında 8 adet tiftik keçisi sağılmış olup, 0,208 ton süt elde edilmiştir. İlde kesilen tiftik keçisi sayısının en fazla olduğu yıl 1999 (10.725 baş) olmuş ve bu yıl 192,908 ton et elde edilmiştir. Tiftik keçisinden elde edilen deri sayısının en çok olduğu yıl yine 1999'dur (10.733). Kırkılan tiftik keçisi sayısı 2010 yılından itibaren istatistiklerde görünmektedir. Bu dönemde kırkılan hayvan sayısının en fazla olduğu yıl 2011 (24 baş) olmuş, söz konusu yıl bu hayvanlardan 0,028 ton tiftik elde edilmiştir *(Tablo 12.12).*

Tablo 12.12. *Samsun ilinde yıllar itibariyle sağılan ve kesilen tiftik keçisi sayıları ile elde edilen ürün miktarları.*

	Sağılan hayvan sayısı (baş)	*Süt (Ton)*	*Kesilen hayvan sayısı toplamı (Baş)*	*Et (Ton)*	*Deri (Adet)*	*Kırkılan hayvan sayısı*	*Tiftik (ton)*
1991			*2*	*0,044*	*2*		
1992			*2.033*	*25,202*	*2.236*		
1993			*290*	*6,880*	*374*		
1995			*170*	*2,720*	*187*		

1998			*90*	*1,053*	*99*		
1999			*10.725*	*192,908*	*10.733*		
2000			*1.676*	*21,363*	*1.844*		
2005			*80*	*1,336*	*88*		
2010	*8*	*0,208*				*8*	*0,009*
2011						*24*	*0,028*
2012						*8*	*0,009*

Kaynak: TÜİK

Samsun'da 1991 yılına ait küçükbaş hayvan istatistiklerine göre yerli yerli koyun sayısının en fazla olduğu ilçeler Bafra (74.000) ve Vezirköprü'dür (72.800). Bu yıla ait merinos koyunu varlığı istatistiklere yansımamıştır. Keçi, ilde yetiştirilen diğer bir küçükbaş hayvandır. Samsun, ülkemizde Toros dağ kuşağı kadar keçinin yaygın olarak beslendiği bir yöre olmamakla birlikte ilin özellikle iç kesimlerindeki orman köylerinde yetiştirilmektedir. Nitekim Vezirköprü (7.630), Bafra (4.100) ve Kavak (2.700) Samsun'da 1991 yılında kıl keçisi yetiştiriciliğinin yaygın olduğu başlıca ilçelerdir *(Tablo 12. 13).*

Tablo 12.13. *1991 yılında Samsun ilinde başlıca küçükbaş hayvanların il içerisindeki dağılımı (Adet).*

1991	*Koyun (Yerli)*	*Koyun (Merinos)*	*Keçi (Tiftik)*	*Keçi(Kıl)*
Merkez	*35.385*			*1.615*
Alaçam	*34.200*			*1.200*
Asarcık	*10.015*			*740*
Ayvacık	*6.755*			*442*
Bafra	*74.000*			*4.100*
Çarşamba	*8.500*			*218*
Havza	*28.000*			*270*
Kavak	*23.250*			*2.700*
Lâdik	*21.000*			
Ondokuz Mayıs	*6.790*			*65*
Salıpazarı	*3.655*			*200*
Tekkeköy	*24.365*			*399*
Terme	*6.270*			
Vezirköprü	*72.800*			*7.630*
Yakakent	*12.110*			*850*

Kaynak: TÜİK

2012 yılında, 1991 yılından farklı olarak yerli koyun sayısının en fazla olduğu ilçe Havza (29.931) olup, bu yöreyi yine Vezirköprü (28.000) izlemektedir. 1991 yılında en fazla yerli koyun beslenen Bafra, 2012 yılında (25.500) üçüncü sırada yer alabilmiştir. Bafra ilçesinde yerli koyun varlığının bu geçen süre içerisinde yaklaşık üç kat azalması dikkat çekicidir. Samsun ilinde küçükbaş hayvan varlığı ile ilgili bir diğer

husus da 1991 yılındaki tabloda merinos koyun varlığına rastlanmazken, 2012 yılında Havza (2.130) ve Tekkeköy'de (35) bu hayvanların yetiştirilmesidir. Yine ile ait 1991 yılı verilerinde tiftik keçisine rastlanmazken, 2012 yılında Çarşamba'da 10 adet beslendiği anlaşılmaktadır *(Tablo 12.14).* 2012 yılında kıl keçisinin en fazla yetiştirildiği ilçe yine Vezirköprü (6.100) olup, bunu Havza (5.052) izlemektedir.

Tablo 12.14. *2012 yılında Samsun ilinde başlıca küçükbaş hayvanların il içerisindeki dağılımı (Adet).*

2012	*Koyun (Yerli)*	*Koyun(Merinos)*	*Keçi (Tiftik)*	*Keçi (Kıl)*
Alaçam	*18.000*			*1.800*
Asarcık	*800*			*100*
Ayvacık	*1.300*			*100*
Bafra	*25.500*			*2.800*
Çarşamba	*9.800*		*10*	
Havza	*29.931*	*2.130*		*5.052*
Kavak	*7.536*			*820*
Lâdik	*13.000*			*620*
19 Mayıs	*3.246*			*75*
Salıpazarı	*1.100*			
Tekkeköy	*18.335*	*35*		*550*
Terme	*2.920*			
Vezirköprü	*28.000*			*6.100*
Yakakent	*10.600*			*1.075*
Atakum	*5.001*			*600*
Canik	*6.350*			*150*
İlkadım	*2.543*			*150*

Kaynak: TÜİK

12.3.Kümes Hayvancılığı

Samsun ilinde en fazla beslenen kümes hayvanı tavuktur. 1993-2012 yılları arasını kapsayan dönemde yumurta tavuğu sayısı sürekli 1 milyondan fazladır. Söz konusu dönemde yumurta tavuğu sayısının en fazla olduğu yıl 2000 (1.524.900), en az olduğu yıl ise 2005'tir (1.015.306) *(Tablo 12.15).* Tavuk sayısındaki yıllar itibariyle değişim, yumurta üretimine de yansımıştır. Yumurta sayısı da en fazla 2000 yılında (302.987.000) iken, en az 2006 (183.069.000) yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 12.15*. Samsun ilinde yıllar itibariyle yumurta tavuğu sayıları ve ürünleri*

	Mevcut sayı	*Kesilen sayı*	*Kümes et (ton)*	*Yumurta sayısı (1.000 adet)*
1993	*1.252.127*			*227.253*
1994	*1.248.545*			*220.521*
1996	*1.320.900*	*194.780*	*302*	*251.745*
1998	*1.502.150*	*453.550*	*807*	*276.905*
2000	*1.524.900*	*344.900*	*517*	*302.987*

2002	*1.336.000*	*283.000*	*509*	*248.528*
2004	*1.038.650*	*34.014*	*68*	*207.150*
2005	*1.015.306*	*91.000*	*167*	*187.290*
2006	*1.037.563*			*183.069*
2008	*1.137.677*			*294.756*
2010	*1.286.778*			
2012	*1.332.145*			

Kaynak: TÜİK

Samsun ilindeki ördek sayısı genel anlamda geçmişten günümüze azalmıştır. Öyle ki 1991 yılında ilde 75.249 ördek yetiştirilirken, bu sayı 2012 yılında 27.534'e düşmüştür *(Tablo 12.16).* İlde en fazla ördek 1994 yılında (84.310), en az ise 2010 yılında (20.235) beslenmiştir.

Tablo 12.16. *Samsun ilinde yıllar itibariyle ördek sayıları ve ürünleri*

	Mevcut sayı	*Kesilen sayı*	*Kümes et (ton)*
1991	*75.249*		
1992	*81.365*		
1994	*84.310*		
1998	*74.870*	*1.500*	*6*
2000	*76.170*		
2002	*75.850*		
2004	*72.970*		
2006	*68.078*		
2008	*50.543*		
2010	*20.235*		
2012	*27.534*		

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde et tavuğu sayıları da yıldan yıla farklılık göstermektedir. Verilerin esas alındığı dönemde et tavuğu sayısının 1997 yılında en az (88.610), 1995 yılında ise en fazla olduğu görülür *(Tablo 12.17).* Aynı dönemde kesilen hayvan sayısı en az 1996 (70.900), en fazla 2000 (8.824.900) yılında gerçekleşmiştir. Tavuk eti üretimi de yine en az 1996, en fazla ise 2003 yılında elde edilmiştir.

Tablo 12.17. *Samsun ilinde yıllar itibariyle et tavuğu sayıları ve ürünleri*

	Mevcut sayı	*Kesilen sayı*	*Kümes et (ton)*
1991	*2.147.300*		
1992	*2.272.000*		
1994	*2.880.480*		
1996	*1.205.000*	*70.900*	*119*
1998	*820.450*	*3.556.000*	*6.187*

2000	*1.920.400*	*8.824.900*	*11.472*
2002	*3.143.500*	*6.266.000*	*10.026*
2004	*493.000*	*5.764.824*	*11.213*
2006	*1.280.000*	*5.120.000*	*10.240*
2008	*703.000*	*4.423.654*	*8.847*
2010	*1.361.400*		
2012	*1.835.950*		

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde 1991 yılından 2012 yılına hindi sayısı üçte bir oranında düşmüştür *(Tablo 12.18).* Nitekim 1991 yılında ilde 63.820 hindi beslenirken, bu sayı 2012 yılında 21.373'e düşmüştür. Hindi sayısının en fazla olduğu yıl 1991 iken, en az olduğu yıl ise 2010'dur (15.022).

Tablo 12.18*. Samsun ilinde yıllar itibariyle hindi sayıları ve ürünleri.*

	Mevcut sayı	*Kesilen sayı*	*Kümes et (ton)*
1991	*63.820*		
1992	*60.885*		
1994	*56.905*		
1996	*51.000*	*500*	*3*
1998	*56.600*	*6.500*	*33*
2000	*50.850*	*150*	*1*
2002	*32.600*	*250*	*2*
2004	*29.058*		
2006	*29.188*		
2008	*22.567*		
2010	*15.022*		
2012	*21.373*		

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde 1991-2012 yılları arasında genel anlamda kaz sayısı da oldukça azalmıştır *(Tablo 12.19).* 1994'de 71.840 olan ildeki kaz sayısı toplamı, 2012 yılında 24.293'e düşmüştür. Bununla birlikte ilde kaz sayısının en az olduğu yıl 2009'dur (15.529).

Tablo 12.19. *Samsun ilinde yıllar itibariyle kaz sayıları ve ürünleri*

	Mevcut sayı	*Kesilen sayı*	*Kümes et (ton)*
1994	*71.840*		
1996	*63.770*		
1998	*67.100*	*9.000*	*41*
2000	*62.880*		
2002	*49.405*		
2004	*39.022*		
2006	*44.394*		
2008	*20.195*		
2010	*32.468*		
2012	*24.293*		

Kaynak: TÜİK

1991 yılında Samsun'da en fazla yumurta tavuğunun merkez ilçede beslendiği görülmektedir *(Tablo 12.20).* Terme, Bafra ve Çarşamba yumurta tavuğu bakımından merkez ilçeyi izlemektedir. Et tavuğunun ise 2.100.000 adet ile ilde en çok Kavak ilçesinde yetiştirildiği görülmektedir. O dönemdeki merkez ilçe, Tekkeköy ve Vezirköprü Samsun ilinde aynı yıl et tavuğu yetiştiriciliğinin yapıldığı diğer ilçelerdir. 1991 yılında bu ilçeler dışında ilde et tavukçuluğunun yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Kümes hayvanları içerisinde yer alan ördek 1991 yılında en çok Terme ve Çarşamba ilçelerinde yetiştirilmektedir. Yeşilırmak deltasının taban arazisi bu hayvanlar için uygun beslenme ortamı oluşturmaktadır. Ördek sayısı bakımından bu iki ilçeyi yine bir diğer delta arazisine sahip Bafra takip etmektedir. Samsun'da aynı yıl hindi yetiştiriciliğinin en önemli olduğu ilçe Vezirköprü'dür (13.500 adet). Kavak ve Havza hindi sayısının fazla olduğu diğer ilçelerdir. Kaz yetiştiriciliğinin en yaygın olduğu ilçe hindide olduğu gibi yine Vezirköprü'dür. Kavak kaz sayısının fazla olduğu bir diğer ilçedir. Bu yörelerin kazları geçmişten günümüze meşhurdur. Özellikle Kavak'ta, "kaz tiriti" kışın bir araya gelme aracı durumundadır. Söz konusu yemek, başta Samsun şehri olmak üzere ilçe dışında yaşayan Kavak'lıların kış mevsiminde geleneksel toplantılarına da kaynaklık etmektedir.

Tablo 12.20. *1991 yılında Samsun ilinde başlıca kümes hayvanlarının ilçelere göre dağılımı (Adet).*

1991	*Yumurta Tavuğu*	*Et Tavuğu*	*Ördek*	*Hindi*	*Kaz*
Merkez	*253.010*	*43.000*	*4.350*	*1.750*	*650*
Alaçam	*45.000*		*8.400*	*3.200*	*1.600*
Asarcık	*7.930*		*950*	*1.050*	*1.245*
Ayvacık	*8.500*		*1.500*	*1.000*	
Bafra	*176.000*		*9.000*	*7.500*	*7.600*
Çarşamba	*106.000*		*11.000*	*7.200*	*6.000*

Havza	*40.000*		*3.000*	*8.500*	*7.000*
Kavak	*53.850*	*2.100.000*	*3.800*	*8.700*	*8.300*
Lâdik	*20.000*		*3.500*	*2.500*	*1.600*
19 Mayıs	*42.500*		*1.479*	*545*	*187*
Salıpazarı	*30.000*		*1.500*	*1.200*	*2.000*
Tekkeköy	*80.000*	*3.000*	*4.500*	*250*	*2.000*
Terme	*235.000*		*17.400*	*6.800*	*7.100*
Vezirköprü	*94.000*	*1.300*	*4.600*	*13.500*	*19.000*
Yakakent	*9.240*		*270*	*125*	*75*

Kaynak: TÜİK

2012 yılında Samsun ilinde en fazla yumurta tavuğu beslenen ilçe Bafra'dır *(Tablo 12.21).* Bafra'yı Terme ve Kavak ilçeleri takip etmektedir. Et tavuğu yetiştiriciliğinin en fazla olduğu ilçeler Yakakent ve Kavak'tır. İlde en fazla ördek tetiştirilen ilçeler 1991 yılından farklı olarak Havza ve Vezirköprü'dür. Hindi sayısının en fazla olduğu ilçe Bafra'dır (6.450). Havza ve Vezirköprü hindi sayısı bakımından Bafra'yı takip etmektedir. Kaz sayısı bakımından 2012 yılında ilk sırayı Havza almış olup, Vezirköprü ikinci sırada yer almaktadır.

Tablo 12.21. *2012 yılında Samsun ilinde başlıca kümes hayvanlarının ilçelere göre dağılımı (Adet).*

2012	*Yumurta Tavuğu*	*Et Tavuğu*	*Ördek*	*Hindi*	*Kaz*
Alaçam	*83.000*	*95.000*	*4.500*	*1.000*	*2.500*
Asarcık	*13.250*	*39.800*	*380*	*110*	*1.700*
Ayvacık	*16.125*	*-*	*170*	*120*	*140*
Bafra	*350.000*	*30.000*	*2.100*	*6.450*	*1.950*
Çarşamba	*78.000*	*-*	*2.612*	*210*	*1.110*
Havza	*64.250*	*20.000*	*7.500*	*5.200*	*8.000*
Kavak	*222.750*	*745.000*	*300*	*180*	*1.650*
Lâdik	*6.150*	*-*	*1.070*	*195*	*1.150*
19 Mayıs	*23.400*	*60.000*	*200*	*200*	*350*
Salıpazarı	*19.600*	*-*	*420*	*258*	*281*
Tekkeköy	*31.870*	*35.000*	*287*	*185*	*232*
Terme	*280.550*	*10.000*	*2.400*	*750*	*350*
Vezirköprü	*105.000*	*10.000*	*5.000*	*4.250*	*4.100*
Yakakent	*8.500*	*761.650*	*35*	*-*	*-*
Atakum	*6.000*	*-*	*200*	*2.200*	*600*
Canik	*14.500*	*12.000*	*140*	*15*	*90*
İlkadım	*9.200*	*17.500*	*220*	*50*	*90*

12.4.Arıcılık

Samsun ilinde kırsal kesimde önemli hayvancılık faaliyetleri arasında arıcılık da yer almaktadır. Arıcılığın yapıldığı köy sayısı 1991 yılında 317 iken, 2004 yılında 711'e çıkmıştır. 2012 yılında ise arıcılık yapan köy sayısının azalarak 583'e düştüğü görülür *(Tablo 12.22).*

Samsun'da arıcılıkta eski kovan sayısı, yeni kovan sayısına göre oldukça azdır. 1991-2012 yılları arasında ülke genelinde olduğu gibi, eski kovan sayısı gittikçe azalmıştır. Nitekim ilde 1991 yılında 5.390 olan eski kovan sayısı, 2012 yılında 1.681'e düşmüştür. Aynı dönemde yeni kovan sayısı ise önemli oranda artmıştır. 1991'de ilde 52.334 yeni kovan varken, bu sayı 1995'te 85.921'e yükselmiştir. 2012 yılında ise Samsun'da 74.605 yeni kovan bulunmaktadır. Yeni kovan sayısının en fazla olduğu 1995 yılında, toplam kovan sayısı da en yüksek rakama ulaşmıştır.

Samsun ilinde bal üretimi 1992 dışında tüm yıllarda 1.000 tonun üzerinde gerçekleşmiştir. Üretimin en fazla gerçekleştiği yıl ise 2003'tür (1.693 ton). 1992-2012 yılları arasında balmumu üretimi en az 2012 (69,276 ton), en fazla ise 2003 yılında (120,982 ton) olmuştur.

Tablo 12.22. *Samsun ilinde yıllar itibariyle arıcılıkla uğraşan köy, kovan sayıları ile bal ve balmumu üretm miktarları (Ton)*

	Köy sayısı	*Yeni kovan sayısı*	*Eski kovan*	*Toplam kovan*	*Bal üretimi (Ton)*	*Balmumu üretimi (Ton)*
1991	*317*	*52.334*	*5.390*	*57.724*	*1.134*	*132*
1992	*602*	*54.530*	*4.818*	*59.348*	*993*	*139*
1994	*630*	*76.469*	*2.926*	*79.395*	*1.179*	*125*
1996	*639*	*68.216*	*3.760*	*71.976*	*1.456,390*	*109,630*
1998	*683*	*79.350*	*3.380*	*82.730*	*1.301,750*	*117,760*
2000	*694*	*81.055*	*2.873*	*83.928*	*1.576,175*	*118,915*
2002	*683*	*79.900*	*2.702*	*82.602*	*1.620,500*	*115,793*
2004	*711*	*73.129*	*3.084*	*76.213*	*1.348,507*	*114,696*
2006	*688*	*80.317*	*2.671*	*82.988*	*1.260,862*	*104,845*
2008	*545*	*67.919*	*1.671*	*69.590*	*1.136,051*	*103,046*
2010	*538*	*69.923*	*1.695*	*71.618*	*1.156,941*	*102,430*
2012	*583*	*74.605*	*1.681*	*76.286*	*1.185,387*	*69,276*

Arıcılık, Samsun ilinde gittikçe yaygınlaşan önemli bir hayvancılık faaliyeti durumundadır. Nitekim tüm ilçelerde az veya çok sayıda kovana rastlanmaktadır. İl içerisinde hem geçmişte, hem de günümüzde arıcılığın en önemli olduğu ilçe Terme'dir. 1991 yılında Terme'deki kovan sayısı 23.650 olup bu ilçeyi 6.500 adet

kovan ile Vezirköprü ilçesi izlemektedir. Kovan sayısının en az olduğu ilçe ise Asarcık'tır (430 adet)

2012 yılında da Samsun ilinde kovan sayısı bakımından ilk sırayı yine Terme alırken, ikinci sırayı Vezirköprü'nün yerine bu kez Bafra ilçesi almıştır *(Tablo 12.23).* Söz konusu yıl ilde en az kovana sahip ilçe Ayvacık olmuştur.

Tablo 12.23. *2012 yılında Samsun ilinde ilçelere göre kovan sayıları (Adet).*

2012	*Kovan*
Alaçam	*3.835*
Asarcık	*805*
Ayvacık	*230*
Bafra	*11.935*
Çarşamba	*2.918*
Havza	*3.317*
Kavak	*2.595*
Lâdik	*1.985*
Ondokuz Mayıs	*4.161*
Salıpazarı	*4.200*
Tekkeköy	*2.465*
Terme	*25.524*
Vezirköprü	*5.550*
Yakakent	*756*
Atakum	*1.690*
Canik	*1.950*
İlkadım	*2.370*

12.5.Su Ürünleri

Samsun, kıyılarındaki deniz balıkçılığı yanında kültür balıkçılığı ve tatlısu ürünleri üretimi bakımından da önemli illerimiz arasında yer almaktadır *(Foto 12.3,4).* Söz konusu ürünlerin üretim miktarları yıllar itibariyle değişiklik göstermektedir. Nitekim ilde 2002 yılında 1.399 ton kültür balığı üretilmişken bu rakam 2010'da 2.433 tona çıkmıştır. Bu iki yıl arasındaki üretim artışı yaklaşık % 74 olmuştur. Buna karşılık her iki yıl verilerine göre tatlısu (içsu) ürünleri üretiminde ise azalış dikkati çekmektedir. Öyle ki 2002 yılında Samsun'da 744 ton olan tatlısu ürünleri üretimi 2010 yılında 469 tona düşmüştür *(Tablo 12.24).* Kültür balıkları içerisinde ilde üretimi en fazla olan tatlısu alabalığıdır.

Tablo 12.24. *Samsun ilinde yıllar itibariyle kültür balıkçılığı ürünlerine ait üretim miktarları (Ton).*

	Alabalık (İçsu)	*Alabalık (Deniz)*	*Aynalı sazan (İçsu)*	*Levrek (Deniz)*	*Toplam*
2002	*1.238*	*136*	*25*		*1.399*
2004	*1.526*	*138*	*44*		*1.708*
2006	*1.785*		*20*		*1.805*
2008	*1.317*		*28*		*1.345*
2010	*1.489*	*673*	*21*	*250*	*2.433*
2012	*1.701*	*982*		*869*	*3.552*

Samsun ilinde çok çeşitli tatlısu ürünü üretimi de gerçekleştirilmektedir. Bunlar içerisinde üretim miktarı en fazla olan sazan balığıdır *(Tablo 12.25).* Yayın, kefal ve alabalık üretim miktarları nispeten fazla olan diğer tatlısu ürünlerini oluşturmaktadır. Söz konusu balıklar ilde en çok üretilen tatlısu ürünleri olmakla birlikte, 2002-2012 arası dönemde üretim miktarlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Nitekim belirtilen dönemler arasında sazan üretimi 386 tondan 180 tona, yayın üretimi 2008 yılında 65 ton iken 40 tona, kefal üretimi 2006 yılında 97 ton iken 28,5 tona kadar düşmüştür.

Tablo 12.25. *Samsun ilinde avlanan tatlısu ürünlerinin yıllar itibariyle üretim miktarları (Ton).*

	2002	*2004*	*2006*	*2008*	*2010*	*2012*
Akbalık	*8*	*16*	*17*	*18*	*11*	*7,5*
Alabalık	*-*	*-*	*2*	*5*	*13*	*10*
Çapak	*5*	*5*	*5*	*2*	*2*	*2*
Gümüş	*4*	*7*	*5*	*3*	*2*	*2*
Kayabalığı	*7*	*5*	*5*	*2*	*2*	*2*
Kefal	*84*	*79*	*97*	*69*	*43*	*28,5*
Kızılkanat	*6*	*3*	*1*	*2*	*2*	*2*
Kurbağa	*47*	*26*	*29*	*15*	*8*	*7*
Levrek (Sudak)	*9*	*11*	*23*	*10*	*34*	*22*
Sazan	*386*	*374*	*361*	*387*	*295*	*180*
Siraz	*4*	*4*	*2*	*1*		*3*
Yayın	*46*	*42*	*63*	*65*	*52*	*40*
Turna	*4*	*6*	*5*	*3*	*3*	*2*
Kerevit	*96*	*117*	*1*	*-*	*-*	*5*
Diğer	*38*	*34*	*9*	*5*	*2*	*6*
Toplam	*744*	*729*	*625*	*587*	*469*	*319*

Foto 12.3. *Samsun'da çok sayıda balıkçı barınağı deniz balıkçılığını teşvik etmektedir; Yakakent Balıkçı Barınağı (www.yakakent.gov.tr'den).*

Foto 12.4. *Bafra'da Derbent Baraj Gölü'nde kafes balıkçılığı.*

13.BÖLÜM:
ORMANCILIK

Samsun ilinde ormanlar toplam 368.527 hektarlık alan kaplamaktadır *(Şekil 13.1).* Fakat bu toplam orman sahasının 118.444 hektarlık bölümü (% 32,13) bozuk orman vasfı taşımaktadır. Yani ildeki nitelikli orman alanlarının oranı % 67,87'dir.

Arazi Kullanım Türü	Alan (Km^2)
Nadassız Tarım Alanı	1396
Orman Alanı	3581
Fundalık Alan	2692
Mera Alanı	357
Sulu Tarım Alanı	909
Bahçe Tarımı Alanı	292
Tarım Dışı Alan	110
Toplam Alan	9337

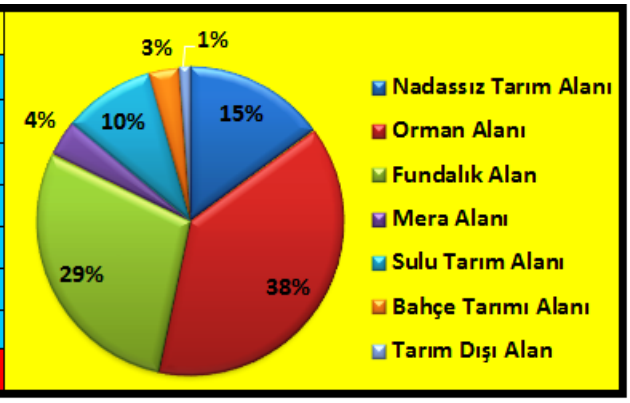

Şekil 13.1. *Samsun ilinde arazi kullanım alanlarının dağılımı ve bu dağılım içinde ormanların yeri.*

Samsun ilinde işletmeye uygun nitelikli ormanlar asıl olarak Küre Dağları'nın il batısındaki uzantıları, Canik dağlarının ise batı uzantıları üzerinde yer almaktadır *(Şekil 11.2).* Deltalar güneyindeki söz konusu ormanlar daha çok kayın, gürgen, meşe ve kestane gibi türlerden oluşmaktadır *(Foto 13.1,2).*

Foto 13.1. *Ondokuz Mayıs ilçesi güneyinde kayın ve gürgenlerden oluşan ormanlar geniş yer tutar.*

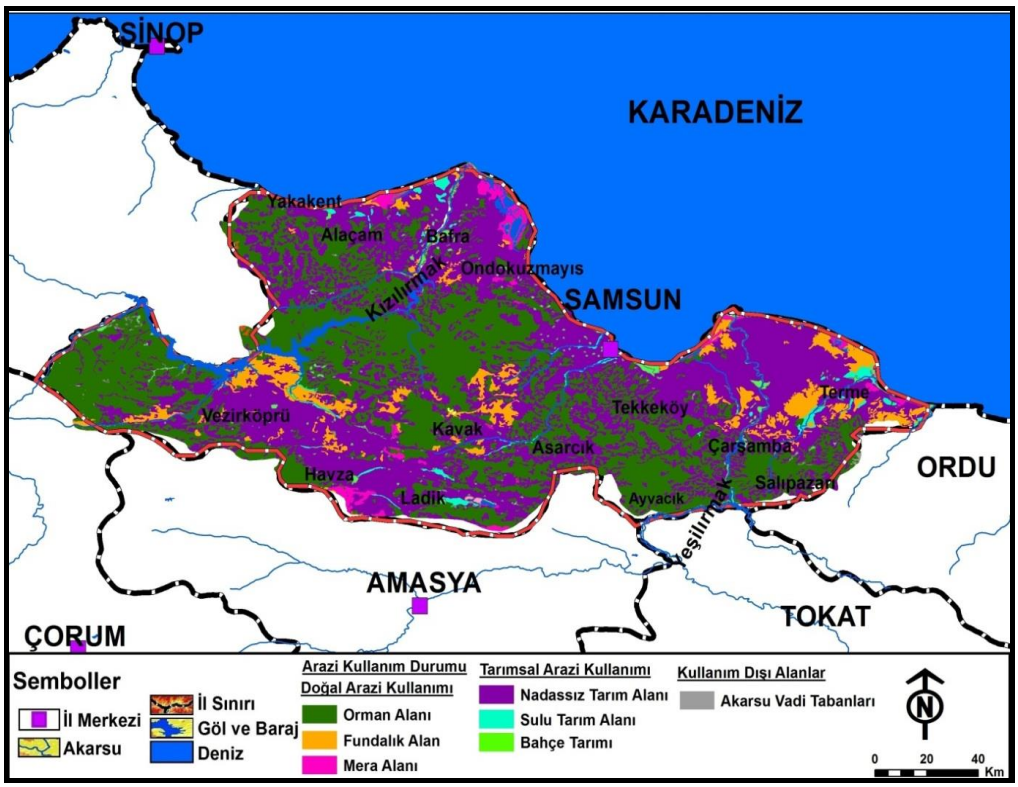

Şekil 13.2. *Samsun ilinde farklı arazi kullanım durumlarının dağılışı.*

Foto 13.2. *Kocadağ'ın batı uzantılarında geniş yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar yayılış gösterir.*

Samsun ilinde Vezirköprü, Bafra, Kavak ve Havza ormanların en fazla yayılış gösterdiği ilçelerdir *(Tablo 13.1).*

Tablo 13.1. *Samsun ilinde orman ve fundalık alanların ilçelere göre dağılımı (2011).*

İlçenini Adı	*Yüzölçümü (ha.)*	*Orman ve Fundalık*	
		Miktar (Ha.)	*Oran %*
İl Toplamı	*951.200*	*385.654*	*40,6*
Alaçam	*60.090*	*26.768*	*44,6*
Asarcık	*24.572*	*14.032*	*57,1*
Ayvacık	*38.041*	*19.043*	*50,1*
Bafra	*147.481*	*55.623*	*37,7*
Çarşamba	*77.756*	*9.500*	*12,2*
Havza	*82.304*	*30.021*	*36,5*
Kavak	*71.725*	*34.662*	*48,3*
Lâdik	*52.258*	*20.024*	*38,3*
Ondokuzmayıs	*23.083*	*6.130*	*26,6*
Salıpazarı	*35.067*	*17.158*	*49,0*
Tekkeköy	*32.114*	*9.933*	*30,9*
Terme	*54.857*	*8.925*	*16,3*
Vezirköprü	*156.435*	*95.152*	*60,8*
Yakakent	*19.245*	*10.310*	*53,6*
Atakum	*34.585*	*14.471*	*41,8*
Canik	*26.038*	*10.416*	*40,0*
İlkadım	*15.549*	*3.486*	*22,4*

Kaynak: Samsun İl Tarım Müdürlüğü, 2012.

İlde nitelikli ormanların nispeten geniş yer kaplaması mobilya ve ağaç ürünleri *(Foto 13.3)* sanayinin de gelişmesine yol açmıştır. Sektörel dağılımda her iki sanayi kolunun toplam oranı % 13'ü bulmaktadır. Samsun merkez organize sanayi bölgesinde beş adet orman ürünleri bir adet kağıt sanayi tesisi yer almaktadır. Vezirköprü Orman Ürünleri ve Kağıt Sanayi A. Ş. son yıllarda İSO tarafından açıklanan Türkiye'nin ikinci 500 sanayi kuruluşu arasına girmektedir *(Foto 13.4).*

Foto 13.3. *Ondokuz Mayıs ilçesinde Sarıgazel Çamlığı Orman İşletme Deposu.*

Foto 13.4. *Vezirköprü Orman Ürünleri ve Kağıt Sanayi A. Ş. Fabrikası'nın genel görünümü (Kaynak:THK).*

14.BÖLÜM:
ENERJİ VE DOĞAL KAYNAKLAR

14.1.Enerji Kaynakları

14.1.1. Hidroelektrik Santraller

Samsun Türkiye'nin temiz enerji kaynaklarına sahip önde gelen illerinden biridir. Bu kaynakların başında Türkiye'nin önemli akarsularından olan Kızılırmak ve Yeşilırmak üzerine kurulu hidroelektrik santralleri gelir. Bunlar sırasıyla;

14.1.1.1. Altınkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali (HES)

1980-88 yılları arasında, Kızılırmak üzerinde, kil çekirdekli kaya dolgu tipinde, Bafra-Asar köyü civarında enerji amaçlı olarak inşa edilmiştir *(Foto 14.1).* Talvegden (ırmağın en derin yerinden yüksekliği) 137 m'dir. Normal su kotunda göl alanı 118 km^{2}'dir. Baraj gölü alanı Bafra – Asarkale civarından başlayıp kuzey-güney yönde vadi boyunca yaklaşık 50 km uzayarak Vezirköprü – Durağan civarına kadar devam eder. HES 700 MW gücünde olup yıllık elektrik üretimi 1632 GWh'dir.

Foto 14.1. *Altınkaya Barajı ve Hidroelektrik Santrali (www.dsi.gov.tr).*

14.1.1.2. Hasan Uğurlu Barajı ve HES

1971-1981 yılları arasında, Yeşilırmak üzerinde, kil çekirdekli kaya dolgu tipinde, Ayvacık ilçe merkezinin güneyinde enerji amaçlı inşa edilmiştir *(Foto 14.2)*. Talvegden yüksekliği 135 m'dir. Normal su kotunda göl alanı 13,1 $km^{2'}$dir. Baraj gölü alanı Ayvacık güneyinden başlayarak geride Tokat il sınırına (Erbaa yakınlarına) kadar devam etmektedir. HES 500 MW gücünde olup yıllık elektrik üretimi 1217 GWh'dir.

Foto 14.2. *Hasan Uğurlu Barajı ve Hidroelektrik Santrali (www.dsi.gov.tr).*

14.1.1.3. Derbent Barajı ve HES

1984-1990 yılları arasında, Kızılırmak üzerinde, kil çekirdekli kaya dolgu tipinde, Bafra – derbent köyü civarında enerji ve sulama amaçlı olarak inşa edilmiştir *(Foto 14.3)*. Talvegden yüksekliği 29 m'dir. Normal su kotunda göl alanı 16,5 $km^{2'}$dir. Baraj gölü alanı Bafra – Derbent köyü civarından başlayarak Asar köyü civarına kadar devam eder. HES 56 MW gücünde olup yıllık elektrik üretimi 257 GWh'dir. Barajın asıl inşa amacı Bafra Ovası'nı sulamak olup, Bafra Ovası sulama Projesi tamamlandığında bu baraj vasıtası ile yaklaşık 48 km^2 kadar sahanın sulanması planlanmaktadır. Henüz proje tamamlanmadığı için Ova'nın bütününde sulamaya geçilememiştir. Fakat sulama amaçlı bu barajın suları altında yaklaşık 10 $km^{2'}$den fazla tarım alanı kalmıştır (Yılmaz 1996).

Foto 14.3. *Derbent Barajı ve Hidroelektrik Santrali (Anonim).*

14.1.1.4. Suat Uğurlu Barajı ve HES

1975-1981 yılları arasında, Yeşilırmak üzerinde, memba blanketli kil çekirdekli kaya dolgu tipinde, Çarşamba Ovası'nın en güney kesiminde enerji ve sulama amaçlı olarak inşa edilmiştir *(Foto 14.4)*. Talvegden yüksekliği 38 m'dir. Normal su kotunda göl alanı 9,6 km^{2}'dir. Baraj gölü alanı ırmağın ovaya açıldığı kesimden başlayarak Ayvacık ilçe merkezinin güneyine kadar devam eder.

HES 46 MW gücünde olup yıllık elektrik üretimi 273 GWh'dir. Barajın asıl inşa amacı Çarşamba Ovası'nı sulamak olup, Çarşamba Ovası sulama Projesi tamamlandığında bu baraj vasıtası ile yaklaşık 82 km^2 kadar sahanın sulanması planlanmaktadır. Henüz proje tamamlanmadığı için Ova'nın bütününde sulamaya geçilememiş olup kanal ve kanalet inşaatları devam etmektedir.

Samsun DSİ Bölge Müdürlüğü verilerinden (www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi7'den) yararlanarak sunduğumuz bu bilgilere ilave olarak şunu da belirtelim ki söz konusu barajlardan sadece enerji ve sulama amaçlı değil, başta *taşkın kontrolü* olmak üzere, *kültür ve olta balıkçılığı, turizm, ulaşım* vd. amaçlarla da faydalanılmaktadır. Örneğin Hasan ve Suat Uğurlu barajları sayesinde artık *Çarşamba'yı sel almıyor*, Ayvacık çevresi Suat Uğurlu baraj gölü sayesinde, Vezirköprü'de Şahinkaya Kanyonu çevresi Altınkaya Baraj Gölü sayesinde turizm bölgesi ilan edilmiştir.

Foto 14.4. *Suat Uğurlu Barajı ve Hidroelektrik Santrali (www.dsi.gov.tr).*

14.1.2.Termik Santraller

Bunlardan en büyükleri Terme'de kurulu bulunan OMV Termik Santrali *(Foto 14.5)* ile Samsun Organize Sanayi Bölgesi'nde kurulu bulunan Cengiz Elektrik'e ait Doğal Gaz Kombine Çevrim Santrali'dir. Bunlardan OMV 890 MW kapasiteli ve Türkiye'nin ilk tek şaftlı doğal gaz kombine çevrim santralidir. Enerjisini 51 km'lik yüksek basınçlı doğal gaz boru hattı ile BOTAŞ Mavi Akım Terminali'nden temin etmektedir. Cengiz Elektrik'e ait santral ise 240 MW gücünde olup, yanına 154 MW gücünde bir yenisi daha inşa halindedir. Bu üç santral Altınkaya ve Hasan Uğurlu Barajlarının toplamına eşdeğer elektrik üretim gücüne sahiptir.

14.1.2.2. Diğerleri

OMV dışında daha önce Tekkeköy'de Mobil Santraller adıyla fuel oil yakıtlı termik santraller de inşa edilmiş, bunlar daha sonra yarattıkları çevre sorunlarına bağlı olarak halkın tepkisi sonucu üretimi durdurmuşlardır. Bugün aynı alanda doğalgaz çevrim santrali, yine Terme civarında dışarıdan getirilecek linyite dayalı enerji santrali projeleri devam etmektedir.

Foto 14.5. *OMV Samsun Terme Termik Santrali (www.terme.bel.tr).*

Çarşamba Ovası gibi Türkiye'nin bütünüyle alüvyal topraklardan oluşan en verimli ovalarından biri olan Yeşilırmak Deltası'nın termik santraller yoluyla kirletilmesi gelecek nesiller açısından büyük sorunlar doğuracaktır. Enerji amaçlı bu tür projelerin bu bölgeden uzak tutulması Türkiye'nin tarım potansiyeli ve barajlar yoluyla temiz enerji ili olan Samsun'un olumlu imajını zedeleyeceği unutulmamalı, bu tür yatırımlar konusunda halk uyanık ve bilinçli olmalıdır. Enerji gereklidir, fakat yatırımcının kendi çıkar hesaplarına göre "bize en uygun yer burasıdır" diye göz koyduğu yerin, bu ilin ve Türkiye'nin en gözde tarım alanları olduğu gerçeğini de birilerinin hatırlatması gerekir. Havza'da yatırım aşamasında olan rüzgar santralleri örneğinden hareketle, Samsun'da yenilenebilir enerji kaynakları potansiyeli de gözardı edilmemeli, bu yöndeki yatırımlar özellikle teşvik edilmelidir.

14.2. Yer altı Kaynakları

Ülkelerin ve yörelerin yeraltı zenginlikleri potansiyeli jeolojik yapısına bağlıdır. Nitekim bazı madenler (Fe, Ag, Pb-Zn, Sb, Mo…) mağmatik kayaçlara, bazı madenler (mermer, zımpara taşı…) metamorfik kayaçlara, bir kısmı ise (linyit, taşkömürü, petrol, jips…) tabakalı tortul kayalara bağlı olarak, onlar içinde, onlarla birlikte oluşur ve gelişirler. Samsun ilinin sahip olduğu yeraltı kaynakları ile de jeolojik özellikleri arasında sıkı ilişkiler bulunmaktadır. Çünkü ildeki farklı zamanlara ait jeolojik birimler, çeşitli yeraltı kaynaklarına sahip olmasına imkan sağlamıştır.Kurşun-çinko, manganez, mermer ve linyit Samsun'un en önemli yeraltı kaynaklarıdır. Bunlar dışında jips, tuğla-

kiremit ve çimento hammaddeleri gibi endüstriyel hammadde kaynakları da ilde bulunmaktadır.

14.2.1. Kurşun-Çinko

İldeki başlıca kurşun-çinko yatakları Havza ve Terme ilçelerinde bulunmaktadır. Rezervleri düşük olan bu yataklardan Havza-Ersandıklı yatakları geçmişte işletilmiştir. Terme ilçesindeki yataklar ise Kiraztepe sahasında yer alırlar *(Tablo 14.1, Şekil 14.1).* Bunlardan Ersandıklı sahasındaki kurşun-çinko yataklarının tenör oranı % 4,5, tüvenan cevher olarak rezervi ise 177 tondur.

Tablo 14.1. *Samsun ilinde yer alan başlıca yeraltı kaynaklarının dağılışı, rezerv ve tenör durumları.*

	Yer	*Tenör (%)*	*Rezerv (Ton)*
Kurşun-çinko (Pb-Zn)	*Ersandıklı (Havza), Kiraztepe (Terme)*	*4,5 Pb+Zn (Ersandıklı)*	*177 ton tüvenan cevher*
Manganez (Mn)	*Kaya Köyü (Kavak), Ayvalı Sok. (Ladik), Elmacık (Vezirköprü)*	*23,88 Mn*	*420 ton muhtemel rezerv (Ayvalı Sok.)*
Linyit	*Havza, Beyviran (Havza)*		*4.120.000 (Havza) 600.000 (Beyviran)*
Çimento hammaddeleri	*Akpınar-Körüklüdere-Hasanağaç (Ladik)*		*913.000.000*
Tuğla-kiremit	*Dikbayır*		*46.000.000 ton jeolojik rezerv*
Jips	*Akören-Adatepe-Hacılı (V.köprü)*		*53.900.000*

Kaynak: MTA

14.2.2. Manganez

İldeki başlıca manganez yatakları Kavak-Kaya Köyü, Ladik-Ayvalı Sok. ve Vezirköprü-Elmacık sahalarında bulunmaktadır. Bunlardan Ladik'teki manganez yataklarındaki cevherlerin tenör oranı % 23,88, muhtemel rezervi ise 420 tondur *(Tablo 14.1).*

14.2.3. Linyit

Samsun ilinin bir diğer yeraltı kaynağını linyit oluşturur. Linyitler Havza ve Vezipköprü yörelerinde yer almakta olup, bunlardan rezervce zengin olanları Havza çevresinde bulunmaktadır. Her iki yöredeki linyitler de farklı birimlerde oluşmuşlardır. Nitekim Havza yöresindeki linyitler Eosen yaşlı birimler içerisinde yer alırken, Vezirköprü yöresi linyitleri Alt Miyosen yaşlı Köprübaşı formasyonu içerisinde bulunmaktadır. Bu formasyonda kalınlıkları yer yer 2 m'yi bulabilen kömür damarları, kil ve siltlerle ardalanmalı olarak istiflenmişlerdir.

Havza yöresi linyitleri içerisinde özellikle ilçe merkezi yakınındakilerin rezervleri daha fazladır. Bu yataklarda 4.120.000 ton linyit rezervi tespit edilmiştir. Buna karşılık yöredeki Beyviran yataklarında rezerv tespiti yapılan linyitler ise 600.000 tondur *(Tablo 14.1).*

14.2.4. Çimento Hammaddeleri

Samsun ilindeki en önemli jeolojik yapıyla ilgili endüstriyel hammadde kaynağını çimento imalinde kullanılanlar oluşturmaktadır. Ladik yöresinde Akpınar, Körüklüdere ve Hasanağaç sahalarında bulunan bu kaynaklardan ilçedeki çimento fabrikası malzeme almaktadır *(Tablo 14.1).* Sözkonusu sahalardan Akpınar'da 830.000.000 ton kalker, Körüklüdere'de 38.812.500 ton kil ve nihayet Hasanağaç'ta ise 36.750.000 ton tras rezervi mevcuttur.

14.2.5. Tuğla-Kiremit Hammaddeleri

İlde tuğla-kiremit üretiminde hammadde olarak kullanılacak malzemeler Dikbayır sahasında önemli rezerve sahip bulunmaktadır. Nitekim burada tespit edilen jeolojik rezerv 46.000.000 tonu bulmaktadır *(Tablo 14.1).*

14.2.6. Jips (Alçıtaşı)

Jips (Alçıtaşı) doğal olarak oluşan ve bileşiminde iki molekül su bulunduran (CaSO4 2H2O) bir kalsiyum sülfat mineralidir. Jipsin bünyesinde yarım molekül su kalacak şekilde, ısıtılması ve öğütülmesi ile alçı elde edilir. Buna karşılık, alçı suyla karıştırılınca ise tekrar katılaşarak bağlayıcılık özelliği taşıyan bir yapı malzemesine dönüşür. Günümüzde alçıtaşının % 5'i zirai, % 15'i endüstriyel, % 80'lik kısmı ise yapı sektöründe kullanılmaktadır.

Vezirköprü, ülkemizde alçıtaşının bulunduğu yedi önemli yöreden birini oluşturur. Özellikle Akören-Adatepe ve Hacılı köyleri çevresinde yer alan jipslerin muhtemel rezervi 53.900.000 tondur *(Tablo 14.1).*

Havzanın kuzeyinde yayılış gösteren Paleosen-Eosen yaşlı seri içerisinde jipslere rastlanır. Dirik (1993) tarafından Danabaş formasyonu olarak isimlendirilen bu seri çakıltaşı, kumtaşı ve marn ardalanması ile başlamakta, marn, şeyl, kumtaşı ardalanması ile devam etmektedir. Birimin en üst seviyelerini marn ve jips ardalanması oluşturmaktadır.

Vezirköprü yöresinde jipsler daha geniş alanlı olarak Miyosen-Pliyosen yaşlı Hacılı formasyonu içerisinde yer alırlar. Jipsler, alt seviyelerini çakıltaşı, silttaşı ve marnların oluşturduğu bu birimin üst seviyelerinde silttaşı ve marnlarla ardalanmalı olarak bulunurlar. Bu seviyede jipsler kristal, yumru ya da katmanlanmalı olarak üç değişik şekilde gözlenir (Dirik, 1994). Jipslerin varlığı, Hacılı formasyonunun kapalı bir sedimantasyon havzasının bir parçası olduğunu düşündürmektedir.

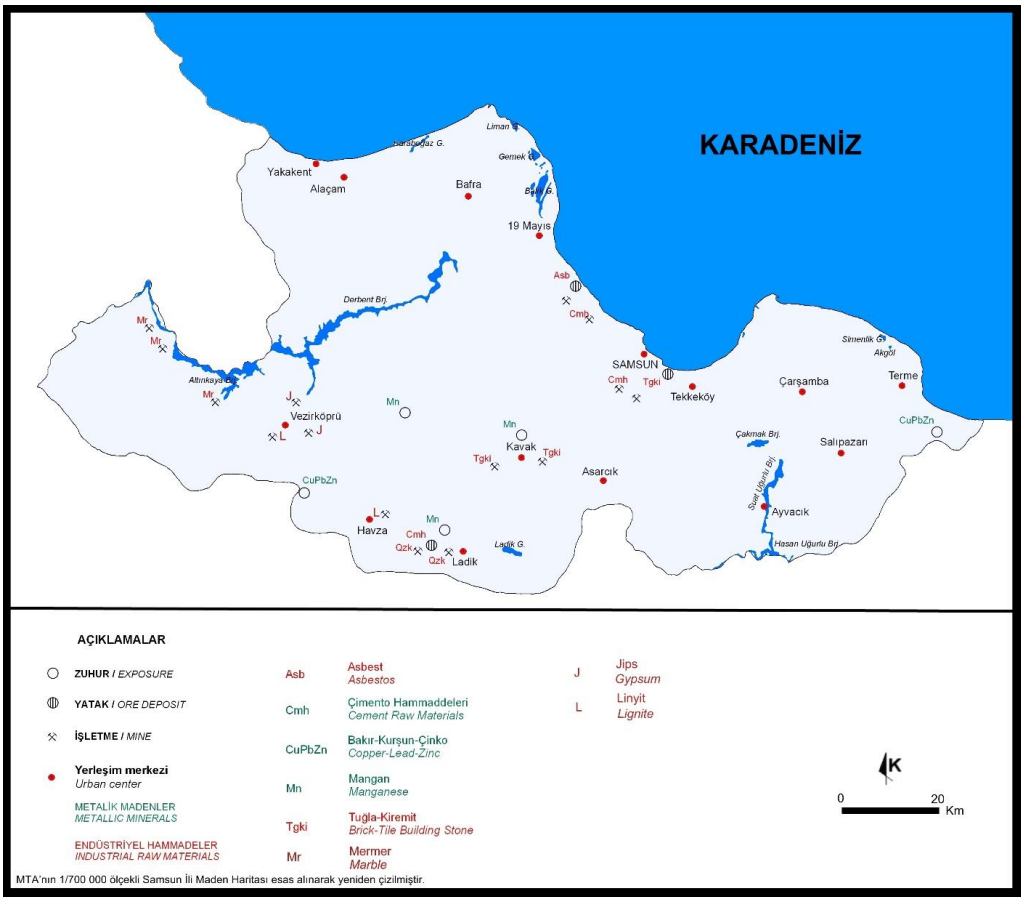

Şekil 14.1. *Samsun ilinde yer alan başlıca yeraltı kaynaklarının dağılışı.*

14.2.7. Mermer

Samsun ilinde yayılış gösteren yeraltı kaynaklarından bir diğerini de mermerler oluşturur. Mermer, kalker ve dolomitlerin metamorfizmaya uğraması sonucu meydana gelen, ekonomik değeri de olan bir metamorfik kayaçtır. Mermerler tabiatta saf veya diğer minerallerle karışık olup olmamalarına bağlı olarak farklı renklerde bulunabilmektedir. Şayet mermer saf ise *beyaz* renklidir. Buna karşılık bitümlü maddeler barındırıyorsa mermer *siyah* renkli olmaktadır. Eğer mermer serpantin, talk, hornblend veya diopsit gibi mineraller ihtiva ediyorsa *yeşil* renkli olmaktadır. Yine, mermer hematit mineraline de sahipse *kırmızı*, limonit ihtiva ediyorsa *kahverenkli* olmaktadır.

İldeki en önemli mermer yatakları Vezirköprü ilçesinde bulunmaktadır. Bu yöredeki mermerler Triyas yaşlı olup, daha çok Vezirköprü Havzası'nın kuzeyinde yayılış göstermektedirler. Vezirköprü ilçe arazisi içerisindeki başlıca mermer yatakları Caltu, Kocakaya köyleri ve Narlısaray kasabaları çevrelerinde bulunmaktadır *(Şekil 14.2, Tablo 14.2).*

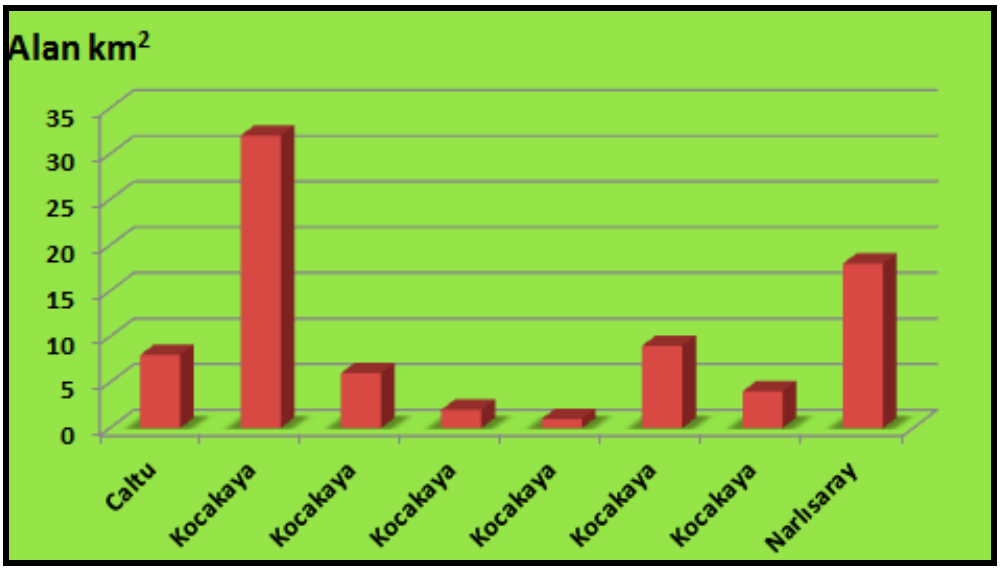

Şekil 14.2. *Vezirköprü İlçesi'nde mermer yataklarının yayılış gösterdiği başlıca yerleşmeler ve yaklaşık yayılış sahaları.*

Söz konusu yataklar 80 km$^{2'}$lik bir alanda yayılış göstermektedir. Bunlar içerisinde en geniş yayılışa Kocakaya Köyü çevresindeki yataklar sahiptir. Parçalar halinde yayılış gösteren buradaki yatakların yayılış sahası 54 km^{2,}yi bulmaktadır. İlçenin bir başka önemli ve hâlihazırda işletilen tek mermer sahasını Narlısaray Kasabası arazisi içerisinde yer alanlar oluşturmaktadır. Söz konusu kasaba çevresindeki yatakların yayılış sahası ise 18 km^{2,}dir (Zeybek 2010b). Diğer yandan Vezirköprü ilçesindeki mermer yatakları işletilmeyi beklemektedir. İlçede halihazırda mermer çıkarıp işleyen tek bir işletme bulunmaktadır *(Foto 14.6)*

Tablo 14.2. *Vezirköprü İlçesi'nde mermer yataklarının yayılış gösterdiği başlıca yerleşmeler*.

Litolojik Unsur	*Köy Adı*	*Saha (km^2)*
Triyas - Mermer	*Çaltu*	*8*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*32*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*6*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*2*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*1*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*9*
Triyas – Mermer	*Kocakaya*	*4*
Triyas – Mermer	*Narlısaray*	*18*
	Toplam	*80*

Kavak yöresinde bulunan çok sayıda kireç ocağı ve bunları işleyen tesisler ilin bir başka yer altı zenginliğini oluşturmaktadırlar *(Foto 14.7).*

Foto 14.6. *Vezirköprü ilçesi Narlısaray Kasabası sınırları içerisinde yer alan mermer ocağı. Burada mermerler bloklar halinde kesilerek fabrikaya götürülmek üzere hazırlanır.*

Foto 14.7. *Özellikle Kavak yöresinde bulunan çok sayıda kireç ocağı da Samsun ekonomisine önemli miktarda katkı sağlamaktadır (kavkisan.com.tr'den).*

15.BÖLÜM:
SANAYİ

15.1. Sanayinin Kuruluşu ve Genel Durum

Hammadde, sermaye, ulaşım, enerji, işgücü ve pazar bir sahada sanayinin kuruluşunu belirleyen temel şartlardır. Samsun, verimli deltaları ve iç kesimlerdeki ovaları ile başta tarıma dayalı sanayi kollarının gelişimi için uygun imkanlara sahiptir. İldeki sigara fabrikası, yörede geçmişte yoğun olarak yapılan tütün tarımının ve üretilen tütünlerin değerlendirilmesi amacıyla faaliyete geçirilmiştir. Ucuz olan deniz ulaşım imkanları sayesinde başka bölgelerde çıkarılan bakır cevherleri de yıllarca Samsun'ndaki bakır işletmelerinde değerlendirilmiştir. Deniz ulaşımı dışında, ilkçağlardan beri Anadolu'nun güneyini Karadeniz kıyılarına bağlayan en kolay kara ulaşımı ve Karadeniz Bölgesi'ndeki iç kesimlerle bağlantı sağlayan iki demiryolu güzergahından birine sahip olması gibi avantajları da sanayinin gelişiminde pay sahibi olmuştur. Uygun ulaşım şartları, yörede üretilen malların başka bölge ve ülkelere pazarlanmasını da kolaylaştırmıştır. İl sınırları içerisinde Yeşilırmak ve Kızılırmak üzerine kurulan barajlardan hidroelektrik üreten santraller sadece Samsun'un değil, tüm ülke sanayisinin enerji ihtiyacına uzun yıllardır cevap vermektedir. İlin hem kendi nüfusu, hem de uzun dönemler yakın çevresinin cazibe merkezi olması sebebiyle aldığı göçlerle de Samsun, sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü temininde sıkıntı yaşamamıştır. Tüm bu uygun şartlar sayesinde Samsun, Karadeniz Bölgesi'nde sanayinin geliştiği önemli merkezlerden bir tanesidir.

Samsun'da sanayileşme süreci kamuya ait tesislerle başlamıştır. Samsun Sigara Fabrikası ve Samsun Azot-Bakır Fabrikası gibi tesisler sadece ilin değil, ülkenin de önemli kamu yatırımları olarak kurulmuşlardır. Bunlardan Karadeniz Bakır İşletmeleri 1968 yılında, Samsun Azot fabrikası 1970 yılında üretime başlamıştır. Samsun ilinde 1980'lerden itibaren ise organize sanayi bölgelerinin kurulması ve özel sektör yatırımlarının artması ile sanayileşme hız kazanmıştır.

2000'li yıllardaki özelleştirme dalgasından Samsun ilindeki kamuya ait bazı kurumlar da etkilenmiş, bu kapsamda 2005 yılında Samsun Gübre Sanayi A.Ş., 2006 yılında da Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. Samsun tesisi özelleştirilmiştir *(Foto 15.1).*

Konumu ve altyapısı itibariyle sanayi alt yatırımları bakımından bölgenin diğer illerine göre daha avantajlı şartlara sahip olan ilde 2011 yılında sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmesi sayısı 868'dir. Bu bakımdan bölgede % 19'luk payla ilk sırada yer almaktadır. Aynı kayıtlara göre ilde sanayi işletmelerinde çalışan sayısı ise 18.457'dir. İldeki sanayi kuruluşlarının % 54'ü mikro, % 38'i küçük, % 7'si orta ve % 1'i de büyük ölçekli işletmelerdir. Samsun ilinde sanayi kuruluş şartlarının çevre illere göre daha

uygun olması geçmişten günümüze bakır, gübre ve sigara gibi büyük ölçekli fabrikaların burada bulunmasına imkan vermiştir.

Foto 15.1. *Samsun'da 1968'de hizmete giren Karadeniz Bakır İşletmeleri ve 1970'de faaliyete geçen Samsun Azot Fabrikaları. Bu fabrikalar o dönem için Samsun'daki en önemli devlet yatırımları olarak kabul ediliyordu (TSO'dan).*

İlde çeşitli aşamalarda beş adet organize sanayi bölgesi (OSB) mevcuttur. Yine ilde 14 adet küçük sanayi sitesi (KSS) bulunmaktadır. 2011 yılında Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu arasında Samsun'dan beş firma bulunmaktadır *(Foto 15.2)*. İkinci 500 sanayi kuruluşu arasında ise bu sayı yedidir.

Foto 15.2. *Türkiye'de ilk 500 sanayi kuruluşu içinde yar alan Yeşilyurt Demir Çelik tessileri (www.yesilyurtdc.com.tr'den).*

15.2. Sanayinin Sektörel Dağılımı

2012 yılı verilerine göre Samsun ilinde sektörel bazda en büyük pay gıda ürünleri imalatına aittir (% 23). İkinci sırada ise % 9'luk payla kauçuk ve plastik ürünler imal eden sanayi kolları, üçüncü sırada diğer metalik olmayan mineral ürünler üretimi, dördüncü sırada mobilya sanayii yer almaktadır *(Tablo 15.1, Şekil 15.1).* Bu sanayi kollarını sırasıyla ağaç ve mantar ürünleri (Mobilya hariç), başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman,ana metal sanayiile diğer madencilik ve taş ocakçılığı sanayi kolları takip etmektedir *(Foto 15.3).*

Tablo 15.1. *Samsun ilinde sanayi işletmelerinin sektörlere göre dağılımı.*

Sektör	*Pay (%)*
Gıda ürünleri	*23*
Plastik ve kauçuk ürünler	*9*
Diğer metalik olmayan mineral ürünler üretimi	*7*
Mobilya	*7*
Ağaç ve mantar ürünleri (Mobilya hariç)	*6*
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman	*6*
Ana metal sanayi	*5*
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	*5*
Giyim eşyası, kürkün işlenmesi ve boyanması	*4*
Fabrikasyon metal ürünleri (Makine teçhizatı hariç)	*4*
Kimyasallar ve kimyasal ürünler	*3*
Diğer imalatlar	*3*
Elektrikli teçhizat	*3*
Tekstil ürünleri	*2*
Kağıt ve kağıt ürünleri	*2*
Motorlu kara taşıtı treyler (Römork) ve yarı treyler (Yarı römork)	*2*
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	*1*
Deri ve ilgili ürünler	*1*
Diğer	*7*
Toplam	*100*

Kaynak: Sanayi Genel Müdürlüğü, 2012

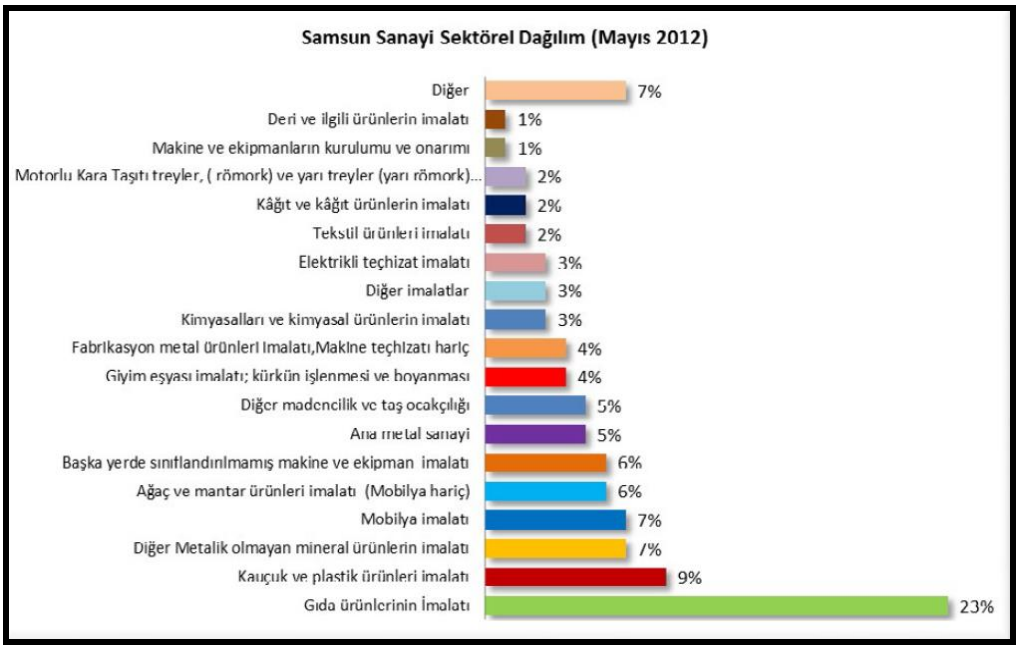

Şekil 15.1. *Samsun ilinde sanayi işletmelerinin sektörlere göre dağılımı (Kaynak: Samsun TSO 2013: 78).*

Foto 15.3. *Samsun ilinin köklü sanayi kuruluşlarından Ladik Çimento Fabrikası. Fabrika günümüzde Akçansa Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş. adına üretim yapmaktadır.*

15.3.Sanayi İstihdamı

Samsun ilinde sanayi siciline kayıtlı işletmelerde 18.457 kişi çalışmaktadır. İlde sanayi sektöründe çalışanların büyük kısmı gıda sanayi ile ilgili iş kollarında istihdam edilmiş durumdadır. Nitekim sanayi sektöründe çalışanların % 19'u gıda ürünleri imalatında görev yapmaktadır. Çalışan sayısı bakımından gıda ürünleri imalatını % 10'luk payla giyim eşyası imalatı izlemektedir.

Samsun ilinde sanayide çalışanların % 4'ü mühendistir. İşçi olarak çalışanların payı ise % 74'tür.

İşletme büyüklükleri bakımından Samsun ilindeki sanayi tesislerinin yarıdan fazlası küçük ölçekli işletmeler grubu içerisinde yer almaktadır (% 54). Büyük ölçekli işletmelerin oranı ise % 1'dir. İldeki sanayi işletmelerinin % 7'si orta, % 38'i de küçük ölçekli işletme sınıfında bulunmaktadır.

15.4.Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Siteleri (KSS)

Samsun ilinde gerçekleştirilen sanayi üretimininde asıl büyük pay organize sanayi bölgelerine aittir. İlde beş adet organize sanayi bölgesi bulunmakta olup, bunlar Merkez Organize Sanayi Bölgesi *(Foto 15.4,5),* Samsun Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi *(Foto 15.6)*, Kavak Organize Sanayi Bölgesi, Bafra Organize Sanayi Bölgesi *(Foto 15.7)* ve Havza İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'dir.

Foto 15.4. *Samsun'da sanayinin en yoğun şekilde yer aldığı şehrin doğu kesiminde Tekkeköy-Kutlukent mevkii.*

Foto 15.5. *Tekkeköy'de Samsun Merkez Organize Sanayi Bölgesi (deltafly.net'den).*

Foto 15.6. *Samsun'da sanayi faaliyetlerinin verimli tarım alanları aleyhine Çarşamba Ovası'na doğru genişlemesi, okla gösterilen yer Gıda Organize Sanayi Bölgesi.*

Foto 15.7. *Samsun'da ilçeler düzeyinde kurulan en büyük organize sanayi bölgesi Bafra'dadır. Bafra OSB merkezdeki yığılmaya alternatif olarak yatırımcı beklemektedir (bafraosb.org'dan).*

Sanayi üretimi ve ihracattaki pay bakımından bunlar arasında ilk sırayı Merkez Organize Sanayi Bölgesi almaktadır. Burada halen 78 adet firma faal olarak üretim gerçekleştirmekte olup, yedi adet inşa halinde, iki adet de proje aşamasında firma da bunlara eklenecektir. Şu anda üretim gerçekleştiren firmalar içerisinde en büyük pay madeni eşya sanayiine aittir. Elektriksiz makine, gıda, plastik, demir dışı metaller, kimya, orman, dokuma ve giyim ile gübre sanayine ait tesisler Merkez Organize Sanayi Bölgesi'ndeki diğer başlıca üretim gruplarına ait firmaların başlıcalarını oluşturmaktadır. İnşa halindeki ve proje aşamasındaki tesislerin tamalanmasıyla birlikte istihdam edilen kişi sayısı yaklaşık 5.150 olacaktır.

Kavak Organize Sanayi Bölgesi'nde halen 14 firma üretim yapmakta olup, üç inşa, altı adet de proje aşamasında firma bulunmaktadır. Halihazırda bu organize sanayi bölgesinde 422 kişi istihdam edilmektedir.

Alaçam, Çarşamba, Havza, Ladik, Ondokuz Mayıs, Terme ve Vezirköprü'de birer adet; Bafra ve Canik ilçelerinde ikişer adet; nihayet Tekkeköy'de üç adet olmak üzere Samsun ilinde 15 adet küçük sanayi sitesi yer almaktadır. Tüm bu sanayi sitelerinde 5.500'e yakın işyeri bulunmaktadır *(Tablo 15.2, Şekil 15.2).*

Tablo 15.2. *Samsun ilindeki küçük sanayi siteleri (Samsun TSO 2013:84).*

Sıra	KSS Adı	İLÇE	İşyeri Sayısı	Toplam çalışan sayısı yaklaşık	İşyeri Başına Çalışan Sayısı	KSS işyeri Pay (%)	KSS çalışan pay (%)	Dolu İş yeri sayısı	Doluluk Oranı (%)
1	Ondokuz Mayıs Sanayi Sitesi	Tekkeköy	**930**	3650	4.3	17.1%	29.4%	**850**	91.4%
2	Gülsan Sanayi Sitesi	Canik	**780**	1500	2.0	14.3%	12.1%	**750**	96.2%
3	Samsun I. KSS	Canik	**486**	1200	2.5	8.9%	9.7%	**482**	99.2%
4	İlkadım Sanayi Sitesi	Tekkeköy	**674**	1250	3.6	12.4%	10.1%	**350**	51.9%
5	Örnek Sanayi Sitesi	Tekkeköy	**582**	1000	3.3	10.7%	8.1%	**300**	51.5%
6	Çarşamba KSS	Çarşamba	**391**	1000	3.3	7.2%	8.1%	**300**	76.7%
7	Kızılırmak Sanayi Sitesi	Bafra	**223**	450	2.1	4.1%	3.6%	**219**	98.2%
8	Terme Sanayi Sitesi	Terme	**281**	530	2.5	5.2%	4.3%	**211**	75.1%
9	Vezirköprü Sanayi Sitesi	Vezirköprü	**152**	470	3.1	2.8%	3.8%	**152**	100.0%
10	Ondokuz Mayıs İlçesi KSS	Ondokuzmayıs	**189**	325	2.5	3.5%	2.6%	**130**	68.8%
11	Bafra KSS	Bafra	**300**	250	2.0	5.5%	2.0%	**125**	41.7%
12	Alaçam Sanayi Sitesi	Alaçam	**178**	350	3.1	3.3%	2.8%	**112**	62.9%
13	Havza Sanayi Sitesi	Havza	**128**	210	2.3	2.4%	1.7%	**90**	70.3%
14	Yirmibeş Mayıs KSS	Havza	**50**	75	1.5	0.9%	0.6%	**50**	100.0%
15	Ladik Sanayi Sitesi	Ladik	**95**	150	4.7	1.7%	1.2%	**32**	33.7%
	TOPLAM		**5,439**	**12,410**	**3.0**	**100.0%**	**100.0%**	**4,153**	**76.4%**

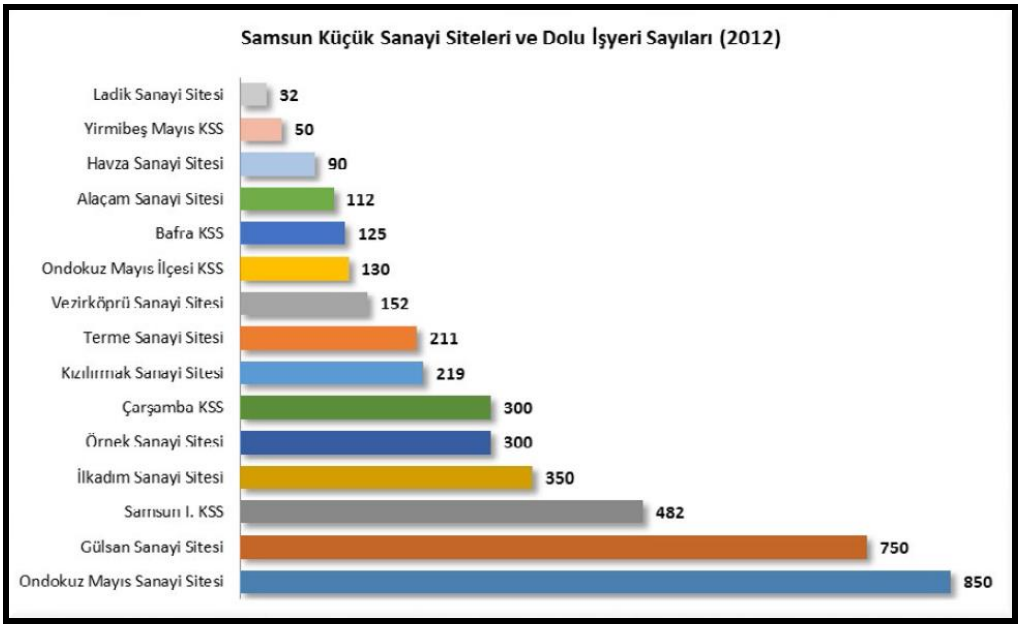

Şekil 15.2. *Samsun ilinde küçük sanayi siteleri ve (dolu) işyeri (Kaynak: Samsun TSO 2013: 84).*

15.5.Samsun Serbest Bölgesi

Yap-işlet-devret modeliyle 45.388 m^2 arsa üzerine inşa edilen ve 30 yıl süreyle Sasbaş tarafından işletilecek olan Samsun Serbest Bölgesi 1999 yılında hizmete girmiştir. Halen aktif olarak 1 ad. ağaç masif panel, tıbbî malzeme, ilaç dolumu, ilaç ampülü üretimi gerçekleştirilmektedir *(Foto 15.8).*

Foto 15.8. *Samsun Serbest Bölgesi (deltafly.net'den).*

15.6.Samsun Sanayiinin Karadeniz Bölgesi ve Türkiye Sanayisindeki Yeri

Samsun ilinde sanayi siciline kayıtlı işletmesi sayısı 868'dir. Bu sayı ile ülkedeki toplam sanayi işletmesi içerisinde % 1'lik payla sanayinin gelişmiş olduğu iller arasında bulunmaktadır. Karadeniz Bölgesi içerisinde ise % 19'luk payla 1. sırada yer almaktadır. Yine 2011 yılı verilerine göre Samsun 5.111 imalat sektörü girişim sayısına sahip olup, bu bakımdan Türkiye'de 17. sırada yer almaktadır.

İstanbul Sanayi Odası tarafından gerçekleştirilen Türkiye'nin 500 büyük sanayi kuruluşu içerisinde 2005 yılında üç firma bulunurken, bu sayı 2012 yılında dörde yükselmiştir. 2012 yılında ilk 500 firma arasına giren kuruluşlar arasında ilk sırayı Yeşilyurt Demir Çelik Endüstrisi ve Liman İşletmeleri Ltd. Şti. almıştır *(Tablo 15.3).*

Tablo 15.3. *2012 yılında Samsun'dan Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasına giren firmalar.*

2012 sıra	*2011 sıra*	*Kuruluş adı*	*Bağlı bulun-duğu oda*	*Üretimden satışlar net (TL)*
102	*95*	*Yeşilyurt Demir Çelik Endüstrisi ve Liman İşletmeleri Ltd. Şti.*	*Samsun*	*726.423.844*
303	*441*	*Samsun Makine Sanayii A. Ş.*	*Samsun*	*273.538.237*
365	*378*	*Ulusoy Un San. ve Tic. A. Ş.*	*Samsun*	*224.853.530*
495	*-*	*Borsan Kablo Elektrik Aydınlatma İnş. San. ve Tic. A.Ş.*	*Samsun*	*167.797.706*

Kaynak:www.iso.org.tr

16.BÖLÜM:
ULAŞIM

Ulaşım, yerleşmelerin kurulma ve gelişmesinde rol oynayan önemli faktörlerden biridir. Ayrıca, ekonomik faaliyetler arasında yer alan sanayi ve ticaretin gelişmesinde de ulaşım önemli pay sahibidir. Samsun şehri başta olmak üzere ildeki diğer yerleşmelerin kurulup gelişmesinde de ulaşım sistemlerinin önemli rolü bulunmaktadır. Nitekim, şehrin kuruluş yerinin belirlenmesinde liman asıl paya sahiptir. Liman aynı zamanda şehri iç ve güney kesimlere bağlayan eski ticaret yollarının burada düğümlenmesinde çekici rol oynamıştır. Cumhuriyet döneminde ise bir taraftan ili, ülkemizin diğer bölge ve illerine bağlayan kara yollarının nitelikleri arttırılırken öte yandan demiryolları da hizmete sokulmuştur.

Samsun şehrinin kuruluş yerinde deniz ulaşımı ve ticareti bakımından uygun bir limanın varlığı dışında, uygun topoğrafik şartların da payı büyüktür. Doğu ve Batı Karadeniz kıyı kuşağında dağlar kıyıya hem yakın hem de yüksek olup, bu durum söz konusu kıyılardaki yerleşmelerin iç kısımlarla irtibatını güçleştirmiştir. Orta Karadeniz Bölümü'nde, özellikle Samsun ilinde ise iç kesimlerle bağlantı, Canik Dağları'nın hem az yüksek, hem de nispeten yüksek olan kesimin kıyıdan oldukça içeride yer alması nedeniyle geçmişten günümüze kolay olmuştur. Üstelik bu az yüksek dağlık sahanın güney-kuzey yönünde akan Mert ve Kürtün çayları vadileri ile parçalanmış olması da ayrıca iç kesimlerle bağlantıyı kolaylaştırmıştır. Nitekim, tüm Doğu ve Orta Karadeniz kıyı kuşağını adeta iç, güney ve batı Anadolu'ya bağlayan ve "Kavak Geçidi" olarak bilinen bağlantı sahası öncelikle güneye doğru büyük ölçüde Kürtün Çayı vadisini takip etmektedir. Söz konusu geçit Samsun şehri dışında ilin diğer yerleşmeleri ile Orta ve Doğu Karadeniz Bölümü yerleşmelerini ülkemizin diğer sahalarına bağlayan karayolu ana ulaşım hattını da oluşturmaktadır. Günümüzde ise Samsun kara, demir, deniz ve havayollarından oluşan birbirini tamamlayan tüm ulaşım sistemleri ile ülkemizin diğer bölgeleri ve başta komşu ülkeler olmak üzere tüm dünya ile bağlantılı bulunmaktadır.

16.1. Karayolu Ulaşımı

Samsun, ilkçağlardan bu yana Karadeniz kıyılarından iç kısımlara kara ulaşımı bağlantısının sağlandığı önemli merkez olma özelliğine sahiptir. Doğu ve Batı Karadeniz kıyılarında kıyıya yakın ve yükseltisi oldukça fazla olan dağlar geçmişten günümüze buralarda kurulan yerleşmelerin iç kısımlarla bağlantısını güçleştirmiştir. Samsun güneyindeki dağlar ise hem az yüksek hem de Kürtün ve Mert gibi akarsu vadileri ile kuzey-güney yönünde yarılmış bulunmaktadır. Söz konusu özellikler şehrin bulunduğu alandan Anadolu'nun iç ve güney kesimleri dışında başta Mezopotamya olmak üzere çevre medeniyetlerin kurulduğu topraklarla bağlantıyı da bu güzergâh üzerinden mümkün kılmıştır. Bu durum Orta ve Yeniçağ boyunca da devam etmiş

olup, günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Samsun'dan güneye doğru eskiden beri ulaşım güzergâhı olarak kullanılan hat boyunca Çakallıhan ve Üçhanlar gibi konaklama mekanlarının varlığı, kervan ticaretinde adı geçen yolun önemini hatırlatmaktadır.

Ülke genelinde olduğu gibi Samsun ilinde de karayolu ulaşımındaki asıl gelişmeler 1950'lerden sonra yaşanmıştır. Nitekim 1930'lu yılların başlarında Samsun hem düzenli seferlerle ülkemizin başta başkent olmak üzere farklı kesimleriyle kolaylıkla bağlantı kurulacak yollardan hem mahrumdur hem de mevcut yolların vasfı son derece düşüktür. Nitekim Akengin (2013) 1931 yılında Bafra-Terme arasındaki yolun*"tamam şose"*durumunda olduğunu, Terme-Perşembe arasında yolun bulunmadığını, ili güneye bağlayan yollardan Samsun-Havza-Merzifon-Gümüşhacıköy ve Osmancık arasında *"şose"*, Osmancık'tan Tosya'ya kadar ise *"toprak tesviyesi yapılmış yol"* durumunda olduğunu bildirmektedir.

Samsun'un gelişmesinde 1932 yılında demiryolu ile ülkenin iç kesimlerine bağlanmasından sonra, karayolları bağlantısının zamanla artmasının da katkısı büyük olmuştur.

Samsun merkez olmak üzere çevresindeki karayollarında 1955 yılına gelindiğinde büyük gelişmeler olmuştur. Nitekim bu dönemde öncelikle kıyı boyunca Sinop'tan Sarp'a kadar olan kıyı karayolunun tamamlanması için çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. 1930'da Terme-Ordu arasında herhangi bir yol yok iken, 1955'e gelindiğinde Ünye'ye kadar olan bölümde *"düşük standartlı şose"* tamamlanmış, Ünye-Bolaman arasında ise yol yapım çalışmaları devam etmekteydi. Bolaman'dan Giresun'a kadar trafiğe açık olan karayolu, Giresun-Trabzon arasında ise inşaat halindeydi. 1955'lerde Samsun-Ankara karayolu tamamlanmıştı. Bu dönemde Samsun'dan gelip Merzifon-Kargı-Tosya-Ilgaz-Kurşunlu üzerinden İstanbul bağlantılı karayolunun yapımı sürmektedir. 1970'li yıllarda Samsun'un etki alanı içerisinde düşünülen Sinop'tan başlayan ve kıyıyı takip eden karayolu kesintisiz olarak Sarp'a kadar uzanıyordu. Samsun-Ankara arasındaki karayolu *asfalt*lanmış, İstanbul'a bağlayan Osmancık-Tosya-Gerede güzergâhı ise yer yer *asfalt* yer yer de *gevşek satıhlı şose* olarak hizmet veriyordu (Akengin 2013).

1980 ve 1990 yıllarında Samsun ili ve çevresinde karayollarının niteliklerinde iyileşme devam etmiş olmakla birlikte, bu konudaki asıl gelişmeler 2000'li yılların başından itibaren yaşanmıştır. Söz konusu yıllar 1950'lerden sonra ülkemizde karayolu ulaşımında yaşanan ikinci önemli sıçrama dönemi olmuştur. Bu yıllardan itibaren yapılan çalışmalarla bir taraftan Samsun'u tüm Doğu Karadeniz kıyı yerleşmelerini Gürcistan'a bağlayan bölünmüş Karadeniz Sahil Yolu tamamlanmış, diğer yandan güneye doğru iç kesimlere, Anakara'ya ve İstanbul'a bağlayan yollar yer yer devam eden dar alanlı çalışmalar dışında, büyük kısmıyla bölünmüş yol haline getirilmiştir *(Foto 16.1, Şekil 16.1).* Bölünmüş yol çalışmalarının Orta ve Batı Karadeniz

bölümleri bağlantılarının ise yapımı devam etmektedir. Bugün Samsun Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde en gelişmiş karayolu ağına sahip il durumundadır. Bu durum sadece yolcu taşımacılığı için söz konusu olmayıp, ülkemizin Doğu Karadeniz ve Gürcistan bağlantılı komşu ülkelere olan yük taşımacılığı için de geçerlidir. Söz konusu yoğunluğu Samsun çevre yolunu kullanan yük kamyonu ve tır sayısındaki fazlalıktan anlamak mümkündür.

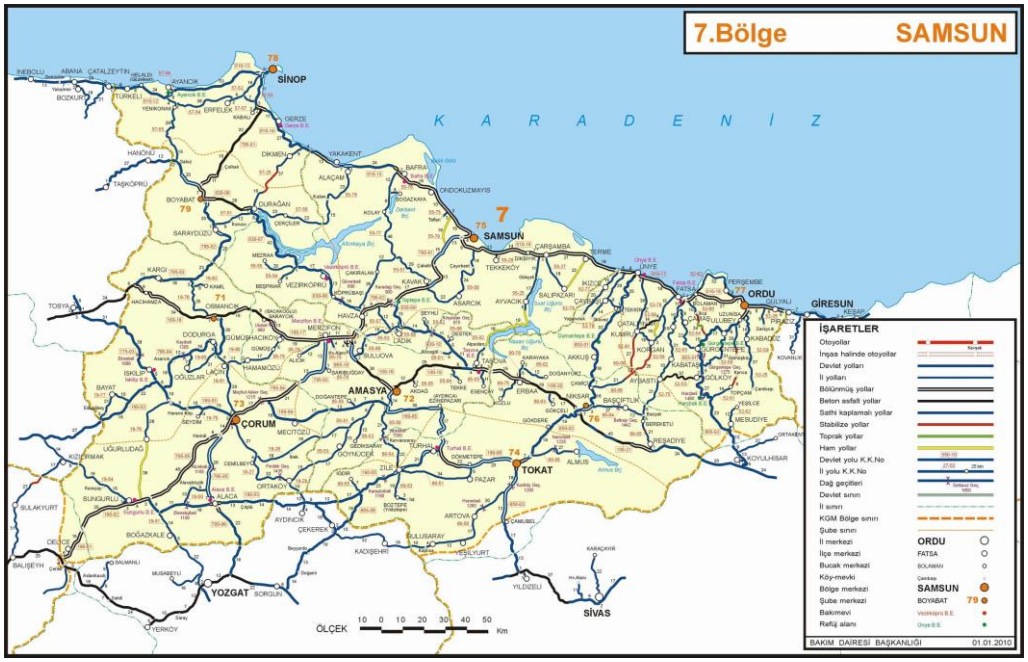

Şekil 16.1. *Samsun'u çevre illere bağlayan karayolları (Kaynak: Karayolları Gn. Md.).*

2002 yılında Türkiye'de il ve devlet yolu niteliği taşıyan karayolu uzunluğu toplam 61.368 km'dir. Söz konusu yıl Samsun ilinde aynı grupta yer alan karayolu uzunluğu ise 775 km olup, bu uzunluğun Türkiye il ve devlet yollarındaki payı % 1,26'dır. 2010 yılına gelindiğinde Samsun'daki il ve devlet yolu uzunluğu 805 km'ye yükselmiştir. 2010 yılında bu uzunluk, Türkiye il ve devlet yollarının % 1,28'ini meydana getirmektedir *(Tablo 16.1).* 2012 yılında ise Samsun'daki il ve devlet yolu uzunluğu 799 km olup, Türkiye'deki payı % 1,26'dır.

Samsun ilinde köy yollarının uzunluğunda ve Türkiye'deki paylarında yıllar itibariyle azalma gözlenmektedir. 2002 yılında ildeki toplam köy yolu 8.566 km, bu uzunluğun Türkiye köy yollarındaki payı % 2,94'dür. 2010 yılında ildeki köy yolu uzunluğu 366 km azalarak 8.200 km'ye, Türkiye'deki payı ise % 2,71'e düşmüştür. 2012 yılında ise Samsun'daki köy yolu uzunluğu 8.648 km olup, Türkiye'deki payı % 2,70'dir.

Foto 16.1. *Samsun'u iç kesimlere bağlayan karayolunun niteliği son dönemde artmış olup, Havza ilçe merkezi güneyinde olduğu gibi bölünmüş yollar topoğrafik engellerin bulunduğu alanlarda tünellerle bağlantılı bulunmaktadır.*

Tablo 16.1. *Samsun ilinde yıllar itibariyle il ve devlet yolu ile köy yolu uzunlukları (km) ve bunların Türkiye'deki payları (%).*

Yıl	*İl ve devlet yolu (km)*	*Türkiye'deki payı (%)*	*Köy yolu (km)*	*Türkiye'deki payı (%)*
2002	*775*	*1,26*	*8.566*	*2,94*
2004	*779*	*1,26*	*8.277*	*2,90*
2006	*769*	*1,25*	*8.266*	*2,89*
2008	*769*	*1,24*	*8.200*	*2,85*
2010	*805*	*1,28*	*8.200*	*2,71*
2012	*799*	*1,26*	*8.648*	*2,70*

Kaynak: TÜİK

Samsun ilinde 2011 yılı sonu itibariyle 244.242 adet motorlu araç bulunmaktadır. Bu miktar Türkiye motorlu araç sayısının % 1,52'lik kısmını oluşturmaktadır *(Tablo 16.2).* Motorlu taşıtlar içerisinde ilde sayıca en fazla olanı otomobildir (105.320). Otomobiller Samsun'daki toplam motorlu araçların % 43,1'ini oluşturmaktadır. İldeki kamyonet sayısı 45.794 olup, toplam motorlu araçlar içindeki payı % 18,7'dir. Samsun'da motorlu araç sayısı bakımından 3. sırayı traktörler almaktadır (44.569). Traktörler, toplam motorlu araçlar içerisinde % 18,2'lik paya sahip bulunmaktadır. İlde sayıca en az olan motorlu araç grubunu özel amaçlı taşıtlar oluşturur (379). Bunların toplam motorlu araç içerisindeki payı sadece % 0,2'dir.

Samsun ilinde yer alan motorlu araçların Türkiye'deki paylarına gelince, özellikle minibüs ve traktör bakımından ilin ön sıralarda olduğu görülür. Nitekim il her iki araç sayısı bakımından Türkiye'de 6. sırada bulunmaktadır. Kızılırmak ve Yeşilırmak deltaları dışında iç kesimlerde yer alan depresyon tabanları başta olmak üzere tarımın yaygın olması Samsun ilinde traktör sayısının fazla olmasına yol açmıştır. Minibüs sayısının fazla olmasında ise özellikle Terme ilçesinin adeta Türkiye'nin minibüs borsası vasfı taşımasının rolü bulunmaktadır. Bu ilçeden Türkiye'nin dört bir tarafına minibüs satışı yapılmaktadır. Minibüs ve traktör sayısı bakımından Samsun Türkiye'de ilk sıralarda yer alırken otobüs, kamyon ve özel amaçlı taşıt bakımından sıralamada oldukça gerilerde sayılır. Toplam otomobil sayısı bakımından Samsun, Türkiye'de 19. sırada bulunmakta olup, 1.000 kişiye düşen otomobil sayısı bakımından da il ülkemiz ortalamasından oldukça gerilerde yer almaktadır. Türkiye'de 1.000 kişiye düşen otomobil ortalaması 109 iken, Samsun'da bu sayı 84'tür.

Tablo 16.2. *2011 yılında Samsun ilinde motorlu taşıt sayıları ile bunların il ve Türkiye motorlu taşıt sayı içerisindeki payları.*

	Oto-mobil	*Mini-büs*	*Oto-büs*	*Kam-yonet*	*Kam-yon*	*Moto-siklet*	*Özel amaçlı taşıt*	*Trak-tör*	*1000 kişiye düşen otomobil sayısı*
Samsun	*105.320*	*11.280*	*1.363*	*45.794*	*8.500*	*27.037*	*379*	*44.569*	*84*
Türkiye %	*1,30*	*2,90*	*0,62*	*1,75*	*1,17*	*1,07*	*1,11*	*3,04*	
Türkiye'deki sıra	*19*	*6*	*30*	*14*	*23*	*22*	*21*	*6*	*46*
Samsun dağılım %	*43,1*	*4,6*	*0,6*	*18,7*	*3,5*	*11,1*	*0,2*	*18,2*	

Kaynak: TÜİK

2002-2011 yıllarını içine alan dönemde Samsun ilinde otomobil sayısının yaklaşık % 50 oranında arttığı görülür *(Tablo 16.3).* Aynı dönemde motorlu araçlar içerisinde en fazla artış ise kamyonet ve motosiklet sayılarında gerçekleşmiştir. İlde minibüs, kamyon, otobüs ve traktör sayılarında da artışlar görülürken, sadece özel amaçlı taşıt sayısında azalma meydana gelmiştir. Samsun ilinde 1.000 kişiye düşen araç sayısı da yıllar itibariyle artmış bulunmaktadır.

Tablo 16.3. *Samsun ilinde yıllar itibariyle motorlu taşıt sayıları.*

	2002	*2004*	*2006*	*2008*	*2010*	*2011*
Otomobil	*67.219*	*67.991*	*77.791*	*87.164*	*97.909*	*105.320*
Minibüs	*8.906*	*8.694*	*9.763*	*10.500*	*11.053*	*11.280*
Otobüs	*1.036*	*902*	*1.176*	*1.309*	*1.331*	*1.363*
Kamyonet	*16.880*	*22.593*	*29.970*	*36.049*	*42.018*	*45.794*

Kamyon	*6.146*	*7.460*	*7.880*	*8.266*	*8.359*	*8.500*
Motosiklet	*12.287*	*13.190*	*19.264*	*23.332*	*25.578*	*27.037*
Özel amaçlı taşıtlar	*677*	*313*	*450*	*480*	*434*	*379*
Traktör	*37.563*	*38.559*	*40.280*	*42.239*	*43.500*	*44.569*
1.000 kişiye düşen oto-mobil sayısı				*71*	*78*	*84*

Kaynak: TÜİK

16.2. Demiryolu Ulaşımı

Karadeniz'de buharlı gemilerin çalışmaya başlamasından kısa bir süre sonra, Samsun ve Sivas arasında demiryolu kurulması için çalışmalara başlandı. 1914 yılında ilk kazması vurulan Samsun-Sivas demiryolu, 1. Dünya ve İstiklal savaşları nedeniyle yarım kalmış, 1923 yılında demiryolu inşaatı ikinci defa başlamış, ancak 1932'de hizmete açılabilmiştir. Bu arada 1924 yılında ilk lokomotif Samsun'a getirilmiş,1926 yılında Samsun-Çarşamba demiryolu hizmete girmiştir. Demiryolunun hizmete girmesi ile şehirdeki ticari hayat canlanmış, çekim merkezi özelliği ve buna bağlı olarak da nüfusu hızla artmıştır. Samsun-Sivas arasında demiryolu ulaşımının sağlanmasından sonra, Sivas üzerinden dolaylı olarak ülkemizin doğu, güney ve batı kesimleri ile de bu hat sayesinde bağlantı sağlanmıştır. Söz konusu demiryolu hattı Samsun şehrinden sonra sırasıyla Kavak – Havza – Suluova – Amasya – Turhal – Zile – Artova - Yıldızeli merkezileri üzerinden Sivas'a ulaşmaktadır *(Foto 16.2,3).*

Foto 16.2. *Samsun-Sivas arasındaki demiryolu Samsun il merkezinden Kavak yakınlarına kadar Mert Çayı vadi tabanını takip etmekte olup, iki merkez arasında düzenli olarak günlük tren seferleri yapılmaktadır.*

Foto 16.3. *Kavak, Samsun - Sivas arasındaki demiryolu güzergâhında önemli istasyonlar arasında yer alır.*

Samsun'da demiryolu ulaşımının hizmete girmesi limanın fonksiyonlarını da artırmıştır. Nitekim, Samsun limanına deniz yolu vasıtasıyla getirilen mallar demiryolları veya kara yolu aktarmalı olarak çevre yerleşme merkezlerine gönderilmiş, benzer şekilde hinterlandından gelen ticari mallar da buradan ihraç edilmeye başlanmıştır.

Samsun limanının modernizasyon çalışmaları 1953-1960 yılları arasında tamamlanmıştır. Böylece liman, hem büyük tonajlı gemilerin de yükleme ve boşaltma yapabileceği, hem de fırtınalara karşı daha güvenli bir hale gelmiştir. Limanın modernizasyonu ile Samsun aynı zamanda Karadeniz kıyı ülkeleri ile Ortadoğu ülkeleri arasında bir transit liman vasfı da kazanmıştır. Fakat, özellikle 1950'lerden sonra ülke genelinde karayolu ağının hızla gelişmesi ve son 10 yıldır niteliklerinin artması, bunlara ilaveten demiryolu ağının gelişmesi ile Samsun'un transit ticaretteki rolü azalmıştır. Çünkü daha önceleri Avrupa veya İstanbuldan getirilip Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Ortadoğu ülkelerine gönderilecek mallar, doğrudan kara veya demiryolları ile çıkış noktalarından ilgili bölge ve ülkelere gönderilir olmuştur. Tüm bunlara rağmen Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde, Samsun dışında iç kesimlerle demiryolu bağlantılı başka bir merkez bulunmamaktadır.

2002 yılı itibariyle Samsun ili sınırları içerisindeki demiryolu uzunluğu 149 km'dir. Aynı yıl ülkemiz demiryolu toplam uzunluğu 8.671 km olup, ildeki demiryolları Türkiye demiryollarının % 1,72'sini meydana getiriyordu. 2010 yılında ise Samsun ilindeki demiryolu uzunluğu 148 km'ye, Türkiye'deki pay ise % 1,54'e gerilemiştir. 2012 yılında ildeki demiryolu uzunluğu yine 148 km olup, bu uzunluğun Türkiye demiryolları içindeki payı % 1,53'tür *(Tablo 16.4).* Bu arada şehir içi ulaşım açısından büyük öneme sahip olan Samsun Hafif Raylı Sistem 2010 yılında hizmete başlamıştır.

Tablo 16.4. *Samsun ilinde yıllar itibariyle demiryolu uzunlukları (km) ve bunların Türkiye'deki payları (%).*

Yıl	*Demiryolu (km)*	*Türkiye'deki payı (%)*
2002	*149*	*1,72*
2004	*149*	*1,71*
2006	*149*	*1,71*
2008	*147*	*1,69*
2010	*148*	*1,54*
2012	*148*	*1,53*

Kaynak: TÜİK

16.3. Deniz Ulaşımı

Limanlar, ticaret yollarının başlangıcı görevi görürler. Bir doğal liman olarak Karadeniz kıyılarımızdaki ticaret yollarının başlangıcını oluşturan Sinop'tan sonra zamanla Samsun'la birlikte Trabzon da liman şehirleri olarak gelişmişlerdir. Samsun limanının MÖ 6. Yüzyılda faaliyete geçmesi aynı zamanda Sinop limanının etki alanının daralmasına yol açmıştır. Samsun'ndan başlayan bu ticaret yolu Anadolu'nun iç kesimleri dışında Bağdat'a kadar da bağlantıyı mümkün kılıyordu. Daha o çağlarda hinterlandının geniş olması sebebiyle Samsun limanı kıyılarla iç kesimler arasındaki mal naklinde önemli bir üs konumuna gelmişti.

Karadeniz'in 15-16. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nin bir iç denizi durumuna gelmesi ile yabancı bandıralı gemilerin Karadeniz'e girmesi yasaklanmıştır. Bu durum Karadeniz kıyılarımızdaki tüm limanlar gibi Samsun'un da Avrupa limanları ile bağlantısının kesilmesine ve ticari önemlerinin azalmasına yol açmıştır. 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren buharlı gemilerin Karadeniz'de çalışmaya başlamaları ile birlikte liman tekrar canlanmıştır (Kodaman 1988). 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amasya, Sivas, Kayseri ve Anadolu'nun diğer yörelerinden binlerce araba, yük hayvanları ve bu arada develerle getirilen mallar gemilerle Samsun'ndan denizaşırı limanlara gönderiliyordu. Yine çeşitli limanlardan buharlı gemilerle Samsun limanına getirilen mallar kervanlarla tüm Anadolu ve Bağdat'a taşınıyordu (Arif 1893; Ünal 1988; Akengin 2013).

Samsun limanı, ülkemiz limanları arasında uğrayan gemi sayıları ve taşınan yük miktarları bakımından da gittikçe artan bir öneme sahiptir. 1927 yılında Samsun Limanı'ndan 18.000.000 Liralık ihracat, 13.000.000 Liralık ithalât gerçekleşmiştir. Yenileme çalışmalarından sonra 1960 yılında Samsun Limanı tekrar hizmete açılmıştır.

Samsun liman başkanlığı verilerine göre 2004 yılında limanlara uğrayan gemi sayısı 1.481'dir *(Tablo 16.5).* Gemi sayısı 2011 yılında 2.528'e çıkmış olup, bu dönemde % 70,7'lik artış gerçekleşmiştir. Oysa 2004-2011 yılları arasında bu artış oranı Türkiye genelinde ancak % 0,8 olmuştur. Uğrayan gemi sayısındaki artışa bağlı olarak Samsun'un Türkiye'deki payı da bu iki yıl arasında % 1,99'dan % 3,36'ya yükselmiştir. 2012 yılında ilde limanlara uğrayan gemi sayısı 2.656'ya çıkmış olup, bunun Türkiye'deki payı yine % 3,36 olarak gerçekleşmiştir. 2008 TCDD'ye ait Samsun Limanı Yer Hizmetleri Kiralama Yöntemiyle özelleştirilmiştir.

Tablo 16.5. *Samsun limanlarına uğrayan gemi sayıları ve Türkiye'deki payları*.

Yıl	*Gemi sayısı*	*Pay %*	*Türkiye*
2004	*1.481*	*1,99*	*74.508*
2006	*1.810*	*2,40*	*75.347*
2008	*2.315*	*2,85*	*81.100*
2010	*2.448*	*3,30*	*74.115*
2012	*2.656*	*3,36*	*75.875*

Kaynak:www.denizcilik.gov.tr

Samsun limanlarının toplam elleçleme miktarlarının Türkiye'deki payı 2001 yılında % 1,90 iken, 2011 yılında % 2,28'e çıkmıştır *(Tablo 16.6).* Aynı dönemde Türkiye genelinde elleçleme miktarındaki artış % 116'lık bir artış göstermişken, Samsun'nda bu oran % 158 olmuştur. 2012 yılında Samsun limanlarının toplam elleçleme miktarı bakımından Türkiye'deki payı % 2,30'a çıkmıştır.

Tablo 16.6. *Samsun limanlarının yıllara göre toplam elleçleme miktarları*

Yıl	*Samsun*	*Türkiye*	*Samsun %*
2001	*3.201.651*	*168.419.500*	*1,90*
2002	*3.839.041*	*190.152.723*	*2,02*
2004	*3.342.985*	*211.535.099*	*1,58*
2006	*4.340.618*	*244.466.347*	*1,78*
2008	*6.474.729*	*314.603.062*	*2,06*
2010	*7.283.607*	*348.689.941*	*2,09*
2011	*8.272.301*	*363.360.736*	*2,28*
2012	*8.910.426*	*387.426.232*	*2,30*

Kaynak:www.denizcilik.gov.tr

Samsun'dan Ro-Ro gemileri ile belirli limanlar arasında araç taşımacılığı da yapılmaktadır. Novorossisky ve Kavkaz Samsun'dan düzenli hatlarla araç taşımacılığı da yapılan başlıca limanlardır. Samsun-Novorossisky hattında en fazla araç 2007 yılında (29.598), en az araç ise 2009 yılında (9.280) taşınmıştır *(Tablo 15.7, Foto 16.4,5).* Samsun-Kavkaz hattında Ro-Ro gemileri ile taşımacılık ise 2011 yılında başlamış olup, söz konusu yıl 1.383 araç taşınmıştır. 2012 yılında Samsun Novorossisky hattında taşınan araç 2011 yılına göre % 28.6 azalmıştır. 2011 yılında yeni başlayan Samsun-Kavkaz hattında taşınan araç sayısı 2011 yılında 1.383 adet iken, 2012 yılında 1.236 adet olarak gerçekleşmiştir. Yani bu iki yıl içerisinde söz konusu hatta taşınan araç sayısında % 10,6'lık bir azalış gerçekleşmiştir.

Tablo 16.7*. Samsun'ndan düzenli hatlarla Ro-Ro gemileri ile taşınan araç sayıları.*

Yıllar	*Novorossisky*	*Kavkaz*
2003	*14.582*	
2005	*26.781*	
2007	*29.598*	
2008	*21.148*	
2009	*9.280*	
2010	*15.145*	
2011	*10.742*	*1.383*
2012	*7.670*	*1.236*

Kaynak:www.denizcilik.gov.tr

Foto 16.4. *Modern Samsun limanı ve açıkta kargo bekleyen gemiler.*

Foto 16.5. *Samsun Limanı'nda buğday siloları ve dökme yükler.*

2011 yılında Samsun-Novorossisky hattında 149 gemi, Samsun-Kavkaz hattında ise 47 gemi Ro-Ro seferi gerçekleştirmiştir. Yine Samsun Liman Başkanlığı kayıtlarına göre aynı yıl 6.219 adet konteyner elleçlenmiştir. Bu rakam Türkiye geneli konteyner elleçleme miktarının ‰ 1,4'ünü oluşturmaktadır. Samsun limanından yapılan konteyner elleçleme adedinin Türkiye limanları içindeki payının düşük bulunmasına karşılık, tonaj olarak toplam konteyner elleçlemesinin % 1,32'si Samsun'da gerçekleştirilmiştir. Samsun limanlarının tonaj olarak toplam konteyner boşaltması içindeki payı daha yüksektir. Nitekim 2011 yılında tonaj olarak toplam konteyner boşaltmasının % 2,55'i Samsun'da gerçekleşmiştir. Aynı yıl tonaj olarak Türkiye toplam konteyner yüklemesinin ise ‰ 15'i Samsun'da yapılmıştır.

Toplam elleçleme miktarları bakımından Samsun limanları içerisindeki en büyük pay Yeşilyurt Limanına aittir. 2011 yılı verilerine göre Samsun limanları toplam elleçleme miktarının % 39,6'sı Yeşilyurt Limanı'nda gerçekleşmiştir *(Tablo 16.8).*

Tablo 16.8. *2011 yılında Samsun limanlarında elleçleme miktar ve oranları.*

Liman tesisleri	*Toplam ithalat-ihracat*	*Toplam kabotaj*	*Toplam elleçleme*	*Toplam elleçleme oranı (%)*
Samsun Yeşilyurt Limanı	*2.916.285*	*358.637*	*3.274.922*	*39.60*
Samsunport Uluslararası Limanı	*2.676.083*	*535.935*	*3.212.018*	*38,84*
Samsun Toros Tarım Limanı	*825.971*	*27.070*	*853.041*	*10,31*

Samsun Total (Sadaş) Term.	*6.415*	*239.362*	*245.777*	*2,97*
Samsun Poaş Terminali	*176.204*	*34.331*	*210.535*	*2,55*
Samsun Aygaz Terminali	*184.973*	*0*	*184.973*	*2,24*
Samsun Ceka-Akpet (Lukoil) Terminali	*149.122*	*13.073*	*162.195*	*1,96*
Samsun Alpet Terminali	*97.161*	*0*	*97.161*	*1,17*
Samsun Milangaz Term.	*0*	*20.347*	*20.347*	*0,25*
Samsun Yıldız Entegre Term.	*9.348*	*0*	*9.348*	*0,11*
Toplam	*7.041.562*	*1.228.755*	*8.270.317*	*100,00*

Samsun ilinde suyolu ulaşımı sadece Karadeniz iüzerinde değil geçmişten beri ırmaklar üzerinde de de yapılmaktaydı. Fakat son 30-40 yıl içinde ırmakların üzerine inşa edilen barajlar sonucu ırmak boyu nakliyat *(Foto 16.6)* yerini barajlar üzerinde karşılıklı geçiş şeklinde cereyan eden kayık ve ilkel feribotlara bırakmıştır *(Foto 16.7).*

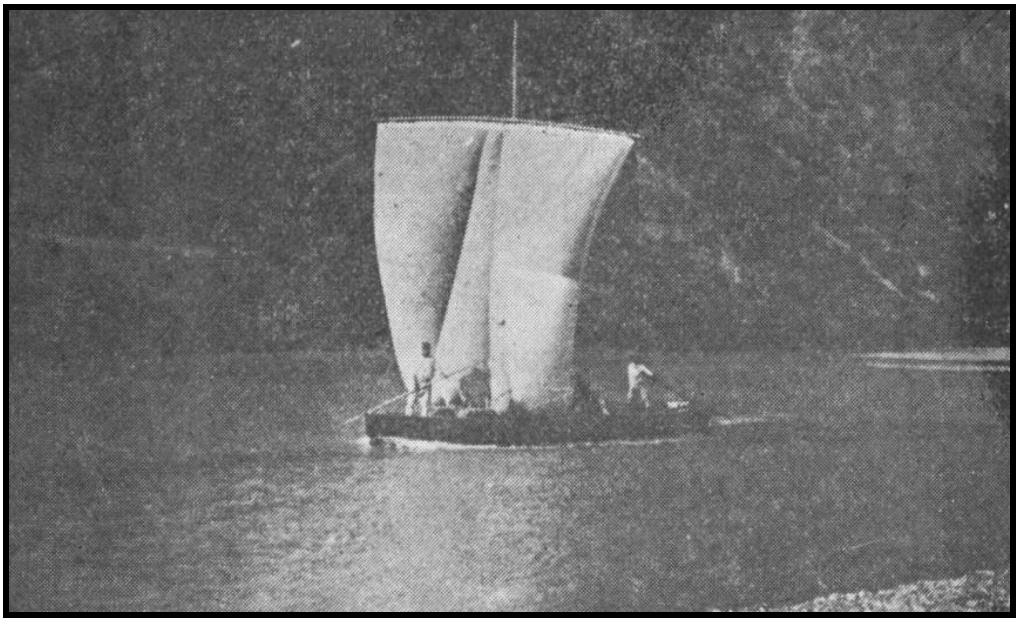

Foto 16.6. *Barajlar yapılmadan ve karayoluna geçilmeden önce Bafra – Vezirköprü arasında yük ve yolcu taşıyan kayıklar (Akkan 1966'dan).*

Foto 16.7. *Samsun'da baraj gölleri üzerinde köprülerin olmadığı yerlerde karşılıklı ulaşım ilkel feribotlarla sağlanmakatdır.*

16.4.Hava Ulaşımı

Samsun, hava ulaşımından uzun yıllardır yararlanan illerimiz arasındadır. Bugün Samsun-Çarşamba arasında delta sahasına inşa edilmiş havalimanı, yöreye hizmet veren üçüncü hava meydanı sahasıdır *(Foto 16.8,9).* Şehirde ilk hava alanı Mert Çayı doğusunda, ikincisi ise şehrin güney bölümünde kıyı aşınım basamağı üzerinde yer almaktaydı. 1998 yılında Samsun-Çarşamba Uluslararası Havalimanı resmi olarak açılmış, 1999 yılı şubat ayında seferler başlamıştır.

2004-2010 yıllarını içine alan dönemde Samsun hava meydanından faydalanan yolcu sayısı 294.716'dan 957.391'e çıkmıştır *(Tablo 16.9).* Bu iki dönemde Türkiye'de toplam yolcu sayısındaki artış oranı % 130 iken, Samsun havalimanını kullanan yolcu sayısındaki artış çok daha fazla oranda gerçekleşerek % 225 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılındaki bu sayı, Türkiye hava yollarıyla uçuş yapan yolcu sayısının % 0,93'ünü oluşturur. Aynı dönemde iç hatlarda uçuş yapan gelen ve giden yolcu sayıları sürekli artmıştır. Dış hatlarda ise gelen yolcu sayısı 2009 yılından sonra düşmüş, giden yolcu sayısı ise 2006-2007 yılları arasındaki cüzi azalma dışında yine asıl düşüş yine 2009'dan sonra yaşanmıştır. Samsun hava meydanından faydalanan toplam yolcu sayısı 2012 yılında 1.237.691'e çıkmıştır. 2012 yılında iç hatlardaki gelen-giden yolcu sayısı artmışken, dış hatlarda gelen ve giden yolcu sayılarında bir önceki yıla göre azalış yaşanmıştır *(Tablo 16.9).*

***Foto 16.8**. Samsun-Çarşamba havalimanı.*

***Foto 16.9.** Samsun-Çarşamba havalimanı yurtiçi ve yurt dışı bağlantılı uçak seferlerinin yoğun olarak yapıldığı havalimanlarımız arasında yer almaktadır.*

Tablo 16.9. *Samsun hava meydanı gelen-giden yolcu sayıları.*

Yıl	*Toplam yolcu sayısı*	*İç hat*		*Dış hat*	
		Gelen	*Giden*	*Gelen*	*Giden*
2004	*294.716*	*122.042*	*120.764*	*24.363*	*27.547*
2006	*483.089*	*212.361*	*203.913*	*33.487*	*33.328*
2008	*604.387*	*268.191*	*259.695*	*38.295*	*38.206*
2010	*957.391*	*453.836*	*437.656*	*33.601*	*32.298*
2012	*1.237.691*	*587.148*	*564.220*	*43.564*	*42.759*

Kaynak: TÜİK

Samsun havalimanı yolcu dışında, taşınan yük miktarları bakımından da artan bir öneme sahiptir. Nitekim 2004 yılında hava meydanı aracılığıyla taşınan toplam yük miktarı 4.914 ton iken, bu miktar 2010 yılında % 102 oranında artarak 9.918 tona yükselmiştir *(Tablo 16.10).* Bu miktar aynı yıl Türkiye havayolları aracılığıyla taşınan yükün % 0,49'unu oluşturmaktadır. Aynı dönemde Türkiye havayollarında taşınan yük miktarındaki artış ise % 79 olmuştur. Samsun hava meydanında iç hatlarda taşınan yük miktarı, dış hatlarda taşınanlara oranla daha fazladır. Gelen yük miktarı sürekli, giden yük miktarı ise 2004 ve 2005 yıllarından sonra artmıştır. Dış hatlarda taşınan yük miktarları ise yıllar itibariyle dalgalı bir değişim seyri izlemiştir. 2012 yılında Samsun hava meydanından taşınan toplam yük miktarı 12.635 tona çıkmıştır.

Tablo 16.10. *Samsun hava meydanı taşınan yük miktarları (ton).*

Yıl	*Toplam taşınan yük (Ton)*	*İç hat*		*Dış hat*	
		Gelen	*Giden*	*Gelen*	*Giden*
2004	*4.914*	*1.656*	*1.767*	*799*	*692*
2006	*5.758*	*2.424*	*1.601*	*915*	*818*
2008	*7.017*	*2.624*	*2.510*	*1.017*	*866*
2010	*9.918*	*3.871*	*4.038*	*1.095*	*914*
2012	*12.635*	*5.345*	*5.130*	*1.160*	*1.000*

Kaynak: TÜİK

16.5.Şehiriçi Ulaşım

Samsun'da şehir içi ulaşım uzun yıllar dolmuş taksiler ve belediye otobüsleri ile sağlanmıştır. Belediye otobüsleri zaman içinde özelleştirilerek halk otobüsüne dönüştürülmüş, dolmuş taksi ve minibüs hatları yeniden düzenlenmiştir. Özellikle ilçelerden gelen dolmuşların kent içine kadar girmesi engellenmiştir. Bu kararların alınmasında, son yıllarda hafif raylı sistemin devreye sokulması ile kent içi modern ulaşım imkanlarına kavuşulmasının rolü büyük olmuştur *(Foto 16.10).* Fakat büyük ölçüde kıyıya paralel gelişen şehirde (turistik turlar hariç) deniz ulaşımı söz konusu değildir *(Foto 16.11).*

Foto 16.10. *Samsun şehir içinde hafif raylı sistem (tramvay) ulaşımı.*

Foto 16.11. *Nüfusun büyük kısmı kıyı boyunca toplanan ve denize paralel gelişen Samsun şehrinde deniz ulaşımından yararlanılamamaktadır. Halk deniz özlemini Büyükşehir Belediyesi'ne ait gezi teknesi ile gidermeketdir (Anonim).*

17.BÖLÜM:
TİCARET

Samsun, ilkçağlardan beri gerek liman fonksiyonu, gerekse de iç kısımlarla ulaşım bağlantısının kolay olması sebebiyle ticari fonksiyonu ön planda olan illerimiz arasında yer almıştır.

17.1. İç Ticaret

Samsun ilinde altı adet (Samsun, Bafra, Çarşamba, Terme, Vezirköprü ve Havza) ticaret ve sanayi odası bulunmakta olup, bu odalara kayıtlı faal üye sayısı temmuz 2012 itibariyle ise 9.604'tür (STSO, 2012). Bu firmaların 3/5'den fazlası Samsun Ticaret Sanayi Odası'na kayıtlıdır.

2011 yılı itibariyle Samsun ilinde ticaret ve sanayi odaları faal üye sayısının en fazla olduğu meslek grubunu ikâmet amaçlı her çeşit binanın inşaatı, konut amaçlı olmayan kullanıma yönelik her çeşit binanın inşaatı oluşturur *(Tablo 17.1).*

Tablo 17.1. Samsun ilinde 2011 yılında TSO faal üye firma sayılarının en fazla olduğu meslek grupları.

Meslek grubu	*Faal firma sayısı*
İkâmet Amaçlı Her Çeşit Binanın İnşaatı, Konut Amaçlı Olmayan Kullanıma Yönelik Her Çeşit Binanın İnşaatı	*621*
Belirli Bir Mala Tahsis Edilmemiş Mağazalarda Gıda, İçecek veya Tütün Ağırlıklı Perakende Ticaret (Tüketim, Temin Tevzii ve üretim Pazarlama Kooperatifleri Hariç)	*267*
Belirli Bir Mala Tahsis Edilmemiş (Uzmanlaşmamış) Mağaza Gıda, İçecek ve Tütün Ürünleri Toptan Ticareti	*248*
Sigorta Acentelerinin ve Brokerlerin Faaliyetleri	*197*
Medikal (Eczacılık) Tıbbi ve Ortopedik ürünlerin Toptan ve Perakende Ticareti İle İmalatı	*189*
Diğer Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Özel İnşaat Faaliyetleri, İnşaatla İlgili Diğer Bütünleyici ve Tamamlayıcı İşler	*187*
Oteller, Restoranlar, Kafeteryalar	*184*
Toplam	*6.269*

Kaynak: Samsun TSO, 2012

17.2. Dış Ticaret

17.2.1. İhracat

Samsun ilinden yapılan ihracat 2003 yılında 55.696.000 $'dır. Yıllar içerisinde ilden yapılan ihracat hızla artarak 2011 yılında 441.031.168 $'a çıkmıştır. Bu iki

dönem arasındaki ihracatın artış oranı % 692 olmuştur. Oysa aynı dönemde Türkiye ihracatındaki artış sadece % 186 olarak gerçekleşmiştir. 2003-2011 yıllarını kapsayan dönemde ihracat miktarının en fazla olduğu yıl 2008 olmuştur (459.818.000 $). Samsun ilinin 2003 yılında Türkiye ihracatı içindeki payı % 0,12 iken, bu pay 2011 yılında yaklaşık üç kat artarak % 0,33'e yükselmiştir. 2003-2011 yılları arasındaki dönemde Samsun'un Türkiye ihracatındaki payının en yüksek olduğu yıl ise % 0,35 ile 2008 olmuştur *(Tablo 17.2).* Samsun'dan yapılan ihracatın ve Türkiye ihracatı içindeki payının en fazla 2008 yılında gerçekleşmesinde, aynı yıl ihracatçı firma sayısının da en fazla olmasının rolü bulunmaktadır. Nitekim 2003 yılında ilde 117 olan ihracatçı firma sayısı 2008'de 210'a çıkmıştır. İhracatçı firma sayısı 2011 yılında ise 206 olmuştur *(Tablo 17.2).* 2012 yılında ise ihracatçı firma sayısı 230'a, Samsun'un Türkiye ihracatındaki payı % 0,41'e çıkmıştır. İlde ihracat miktarı da 2012 yılında artarak 422.749.000 dolara yükselmişken, Türkiye ihracat miktarı içindeki payı % 0,28'e düşmüştür. 2013 yılında 2012 yılına göre Samsun'da ihracat tutarı % 3,81; ihracatçı firma sayısı da % 7,83 artmış, fakat firma başına ihracat tutarı % 3,72 azalmıştır.

Tablo 17.2. *Samsun ilinde yıllar itibariyle ihracatçı firma sayıları, ihracat miktarları ve bunların Türkiye ihracatındaki payları.*

Yıl	*İhracatçı Firma Sayısı*	*İhracatçı Firma Sayısı Payı (%)*	*İhracat Miktarı ($)*	*İhracat Payı (%)*
2003	*117*	*0,33*	*55.696.000*	*0,12*
2006	*150*	*0,34*	*158.329.000*	*0,19*
2008	*210*	*0,44*	*459.818.000*	*0,35*
2010	*192*	*0,38*	*275.050.000*	*0,24*
2012	*230*	*0,41*	*422.749.000*	*0,28*
2013	*248*	*0,41*	*438.871.000*	*0,29*

Kaynak: Samsun TSO 2014:128

Samsun firmalarının 2011 yılında en fazla ihraç ettikleri ürün grubunu demir ve çelik oluşturmaktadır (110.269.625 $). Demir ve çeliğin il toplam iracatındaki payı % 25'tir *(Tablo 17.3).* Söz konusu yıl 77 farklı ürün grubu ihracata konu olmuş olup, bunların toplam değeri 441.031.168 $'dır. Tabloda il ihracatındaki payı % 1'den fazla olan ürünlere yer verilmiş olup, değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, inülin, buğday gluteni ürün grubu % 16,84'lük payla demir ve çelik ürün grubunu takip etmektedir.

Tablo 17.3*. Samsun İli'nden 2013 yılında ihracata en fazla konu olan başlıca ürünler ve ihracattaki payları.*

Ürün adı	*Pay (%)*
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	*12,47*
Değirmencilik ürünleri, malt, nişasta, ensülin, buğday glüteni	*12,37*
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler,	*11,46*

bunların aksam ve parçaları	
Elektrikli makine ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları-aksam-parça-aksesuarı	*9,50*
Demir veya çelikten eşya	*9,32*
Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar ve suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar	*8,23*
Demir ve çelik	*5,47*
Yenilen meyveler ve yenilen sert kabuklu meyveler	*5,34*
Mobilyalar, yatak takımları, aydınlatma cihazları, reklam lambaları, ışıklı tabelalar vb, prefabrik yapılar	*2,99*
Plastikler ve mamulleri	*2,47*
Bakır ve bakırdan eşya	*2,04*
Tuz, kükürt, topraklar ve taşlar, alçılar, kireçler ve çimento	*1,88*
Kauçuk ve kauçuktan eşya	*1,75*
Meşrubat, alkollü içkiler ve sirke	*1,67*
Etler ve yenilen sakatat	*1,42*

Kaynak: Samsun TSO 2014

Samsun'daki firmalar 2011 yılında 136 farklı ülkeye mal ihraç etmişlerdir. Samsun'dan en fazla ihracat Almanya'ya yapılmıştır (47.698.088 $) *(Tablo 17.4)*. Tabloda il ihracatındaki payı % 1'den fazla olan ülkelere yer verilmiş olup, Almanya'yı Endonezya, İtalya, Irak, Suudi Arabistan, Mısır, Peru, Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Tunus, Belçika ve Gürcistan gibi ülkeler izlemiştir.

Tablo 17.4. *Samsun'dan 2013 yılında en fazla ihracat yapılan ülkeler ve ihraç payları / oranları.*

Ülke	*Pay (%)*
Irak	*%12,69*
Almanya	*%12,01*
Azerbaycan	*%9,99*
Hollanda	*%8,67*
Rusya Federasyonu	*%5,16*
Gürcistan	*%3,42*
Libya	*%3,11*
Fransa	*%2,83*
BAE	*%2,83*
İtalya	*%2,14*
Mısır	*%2,10*
Belçika	*%1,88*

Kaynak: Samsun TSO 2014

Türkiye İhracatçılar Meclisi'nce her yıl açıklanan Türkiye'nin ilk 1000 ihracatçı firması listesinde 2007 yılında beş Samsunlu firma yer almakta iken 2012 yılında bu sayı sekize yükselmiştir *(Tablo 17.5).*

Tablo 17.5. *Samsun'da yıllar itibariyle Türkiye'nin ilk 1000 ihracatçı firma listesine giren kuruluş sayıları.*

Yıl	*İlk 500*	*İkinci 500*	*İlk 1000*
2007	*2*	*3*	*5*
2008	*4*	*2*	*6*
2009	*2*	*4*	*6*
2010	*2*	*3*	*5*
2011	*3*	*4*	*7*
2012	*4*	*4*	*8*

Kaynak: www.tim.org.tr

2012 yılında Samsun'ndan Türkiye'nin ilk 1000 ihracatçı firma listesine sekiz kuruluş girmiştir. Bunlardan dört firma ilk 500 içerisinde, dört firma ise ikinci 500 arasında yer almaktadır. 2012 yılında ilden en fazla ihracatı British American Tobacco Tütün Mamülleri San. ve Tic. A.Ş. gerçekleştirmiştir (182.983.277,39 $) *(Tablo 17.6).* Bu kuruluş Türkiye'nin ilk 1000 ihracatçı firma listesinde 2011 yılında 113. sırada iken, ihracatını önemli miktarda artırarak 2012 yılında 66. sıraya yükselmiştir. Sampa Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.,Yeşilyurt Demir Çelik Endüstrisi ve Liman işletmeleri Ltd.Şti. ve Ulusoy Un San. ve Tic. A.Ş. ilk 500 içerisindeki diğer firmalardır. Samsun Makine Sanayi A.Ş., Borsan Kablo Elektrik Aydınlatma İnşaat San. ve Tic. A.Ş., Yılmaz Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş. ve As Çelik Döküm İşleme Sanayi ve Ticaret A.Ş. ikinci 500 içerisinde yer alan kuruluşlardır.

Tablo 17.6. *2012 yılında Samsun'dan Türkiye'nin ilk 1000 ihracatçı firma listesine giren kuruluşların adları ve ihracat miktarları ($)*

2012 Sıra	*2011 Sıra*	*Firma Adı*	*2012 İhracat ($)*
66	*113*	*British American Tobacco Tütün Mamülleri San. ve Tic. A.Ş.*	*182.983.277,39*
327	*399*	*Sampa Otomotiv Sanayi ve Ticaret A.Ş.*	*51.102.450,67*
338	*126*	*Yeşilyurt Demir Çelik Endüstrisi ve Liman işletmeleri Ltd.Şti.*	*49.949.793,80*
340	*260*	*Ulusoy Un San. ve Tic. A.Ş.*	*49.822.168,05*
628	*867*	*Samsun Makine Sanayi A.Ş.*	*29.446.389,57*
684	*893*	*Borsan Kablo Elektrik Ayd.İnş.San. ve Tic. A.Ş.*	*27.478.305,54*
902	*540*	*Yılmaz Tarım Ürünleri San. ve Tic. A.Ş.*	*21.149.649,54*
955	*751*	*As Çelik Döküm İşleme Sanayi ve Ticaret A.Ş.*	*20.070.052,24*

2013 yılı verilerine göre, Samsun'un ihracat yaptığı ülkelerin başında, Irak (ihracat payı %12,69), Almanya (%12,01), Azerbaycan (%9,99), Hollanda (%8,67) ve Rusya (%5,16) gelmektedir (Çelik, 2014). Samsun'un ithalat yaptığı başlıca ülkeler ise, Rusya (ithalat payı %39,16), ABD (%16,89), Çin (%5,8), Güney Afrika Cumhuriyeti (%5,45) ve Danimarka'dır (%5,22) (Çelik, 2014). Irak ve Almanya'nın Samsun'un toplam ihracatı içindeki payı yaklaşık %25'tir (Samsun TSO, 2014).

16.2.2. İthalat

Samsun ilinde 2003 yılında 150 olan ithalatçı firma sayısı, 2011 yılında 256'ya yükselmiştir *(Tablo 17.7).* İthalatçı firmaların Türkiye'deki payı da artarak % 0,35'ten % 0,38'e çıkmıştır. 2003-2011 yılları arasında ithalatçı firma sayısının Türkiye'deki payının en yüksek olduğu yıl 2004 olmuştur (% 0,44). 2012 yılında ise Samsun ilinde 250 ithalatçı firmanın Türkiye ithalatındaki payı yine % 0,38'tir. 2003 yılında 161.388.000 $ olan ithalat miktarı hızla artmıştır. 2011 yılında 256 Samsun firması 78 farklı ülkeden toplamda 946.068.000 $'lık ithalat gerçekleştirmiştir. Bu miktarla Samsun ili Türkiye genelinde aynı yıl ithalat bakımından 17. sırada yer almıştır. 2012 yılında Samsun'lu firmaların gerçekleştirdiği ithalat miktarı ilk kez 1 milyar $'ı aşmıştır (*1.006.611.000* $).

Tablo 17.7. *Samsun ilinde yıllar itibariyle ithalatçı firma sayıları, ithalat miktarları ve bunların Türkiye ithalatındaki payları.*

Yıl	*İthalatçı Firma Sayısı*	*İthalatçı Firma Sayısı Payı (%)*	*İthalat Miktarı ($)*	*İthalat Payı (%)*
2003	*150*	*0,35*	*161.388.000*	*0,23*
2004	*213*	*0,44*	*265.569.000*	*0,27*
2006	*202*	*0,38*	*346.857.000*	*0,25*
2008	*218*	*0,38*	*784.032.000*	*0,39*
2010	*216*	*0,37*	*612.205.000*	*0,33*
2012	*250*	*0,38*	*1.006.611.000*	*0,43*

Kaynak: DTM

Demir ve çelik, hububat ile mineral yakıtlar, yağlar 2011 yılında Samsun firmalarının en çok ithal ettiği ürün gruplarını oluşturmaktadır *(Tablo 17.8).* Aynı yıl 79 ürün grubu ithalata konu olmuş olup, tabloda payı % 1'den fazla olanlara yer verilmiştir. Bu üç ürün grubunun il ithalatındaki payı Yaklaşık % 75'i bulmaktadır. Bakır ve bakırdan eşya; kazan, makine ve cihazlar, aletler, parçaları; canlı hayvanlar ithalattaki payları itibariyle ilk üç grup ürünü takip etmektedir *(Tablo 17.8).*

Tablo 17.8. *Samsun İli'nden 2011 yılında ithalata en fazla konu olan başlıca ürünler ve ithalattaki payları.*

Ürün adı	*İthalat ($)*	*Pay (%)*
Demir ve çelik	*341.221.152*	*36,07*
Hububat	*214.395.112*	*22,66*
Mineral yakıtlar, yağlar ve müstahsalları, mumlar	*146.869.135*	*15,52*
Bakır ve bakırdan eşya	*49.405.797*	*5,22*
Kazan, makine ve cihazlar, aletler, parçaları	*40.870.046*	*4,32*
Canlı hayvanlar	*40.098.040*	*4,24*
Organik kimyasal müstahsallar	*18.849.417*	*1,99*
Yağlı tohum, meyvalar, sanayi bitkileri, hayvan yemi, samar	*13.144.298*	*1,39*
Elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları	*10.700.892*	*1,13*

Kaynak: TÜİK

2011 yılında Samsun iline 82 farklı ülkeden ithalat gerçekleştirilmiştir. Samsun'a gerçekleştirilen ithalatın büyük kısmı Rusya Federasyonu'ndan gerçekleştirilmiştir. Nitekim toplam ithalatın % 37,12'si bu ülkeden gerçekleştirilmiştir *(Tablo 17.9).* Tabloda il ithalatındaki payı % 1'den fazla olan ülkeler gösterilmiş olup ABD ve Almanya, Samsun'a yapılan ithalat miktar ve oranları bakımından Rusya Federasyonu'nu izlemektedir.

2013 yılı verilerine göre ise ithal edilen ürünlerin başında yine demir ve çelik, yakıtlar, makinler ve makine parçaları ve kimyasal ürünler gelmekte, 2011'de ikinci sırada olan hububat 2013'te üçüncü sıraya düşmüş görünmektedir.

Tablo 17.9. *Samsun'da 2011 ve 2013 yıllarında en fazla ithalat yapılan ülkeler ve ithalat miktarları.*

	2011		*2013*	
Ülke	*İthalat ($)*	*Pay (%)*	*Ülke*	*Pay (%)*
Rusya Fed.	*351.204.253*	*37,12*	*Rusya Fed.*	*%39,16*
ABD	*151.903.559*	*16,06*	*ABD*	*%16,89*
Almanya	*57.171.513*	*6,04*	*Çin*	*%5,80*
Ukrayna	*48.156.333*	*5,09*	*Gün. Afrika Cum.*	*%5,45*
Uruguay	*39.151.638*	*4,14*	*Danimarka*	*%5,22*
Çin	*33.051.581*	*3,49*	*Almanya*	*%4,46*
Bulgaristan	*30.786.844*	*3,25*	*Ukrayna*	*%4,34*
Kazakistan	*26.140.633*	*2,76*	*Kanada*	*%2,28*
Kanada	*24.218.540*	*2,56*	*Estonya*	*%2,10*
Estonya	*18.161.408*	*1,92*	*Fransa*	*%1,35*

Arjantin	*18.011.889*	*1,90*	*Nijerya*	*%1,18*
İran	*17.125.844*	*1,81*	*İtalya*	*%1,09*
Gün. Afrika Cum.	*12.522.734*	*1,32*		
Brezilya	*11.981.375*	*1,27*		
Romanya	*10.951.860*	*1,16*		

Kaynak: TÜİK

Rusya ile olan ithalat ve ihracat Samsun Limanı'ndaki faaliyete de yansımakta, liman trafiğinin büyük kısmı Rusya Federasyonu ile karşılıklı seferlere ayrılmış bulunmaktadır *(Foto 17.1,2,3)*.

Foto 17.1-2-3. *Samsun'da ithalat ve ihracatın büyük kısmı denizyolu ile yapılmaktadır. Samsun Limanı dökme yük, RO-RO, tren fery ve son olarak konteynır kargolar için uygun hale getirilmiştir (www.samsun.gov.tr'den).*

17.2.3. Dış Ticaret Hacmi

Samsun'da 2003-2011 yıllarını kapsayan dönemde dış ticaret hacminin dalgalanmalar göstermekle birlikte genel anlamda önemli artış kaydettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 2003 yılında il toplam dış ticaret hacmi 217.083.000 $ iken, 2011 yılında 1.387.100.000 $'a çıkmıştır. Bu iki dönem arasında Samsun dış ticaret hacmi % 539 oranında artış göstermiştir. Aynı devrede 2003 dış ticaret hacminin en düşük, 2011 ise en yüksek olduğu yılı oluşturmuştur. 2008, 2011'den sonra dış ticaret hacminin en yüksek olduğu yıldır *(Tablo 17.10).*

Samsun ilinin Türkiye dış ticaret hacmindeki payı 2003 yılında % 0,19 iken, 2011 yılında artarak % 0,37'ye çıkmıştır *(Tablo 17.10).* Bu iki dönem arasında Samsun ilinin Türkiye toplam dış ticaret hacmindeki payı % 98,3 artmıştır. 2008 yılı da 2011 gibi ilin Türkiye dış ticaret hacmindeki payının % 0,37 olduğu diğer bir yıl olmuştur. 2012 yılında toplam dış ticaret hacmi 1.429.360.000 $'a çıkmış olup, Samsun ilinin Türkiye dış ticaretindeki payı ise yine % 0,37 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 17.10. *Yıllar itibariyle Samsun'da ihracat, ithalat, toplam dış ticaret miktarları ile Samsun dış ticaretinin Türkiye dış ticaret hacmindeki payı ($).*

Yıl	*İhracat*	*İthalat*	*Toplam Dış Ticaret*	*Türkiye Dış Ticaretindeki Pay (%)*
2003	*55.696.000*	*161.388.000*	*217.083.000*	*0,19*
2004	*108.817.000*	*265.569.000*	*374.386.000*	*0,23*
2006	*158.329.000*	*346.857.000*	*505.186.000*	*0,22*
2008	*459.818.000*	*784.032.000*	*1.243.850.000*	*0,37*
2010	*275.050.000*	*612.205.000*	*887.255.000*	*0,30*
2012	*422.749.000*	*1.006.611.000*	*1.429.360.000*	*0,37*

Kaynak: www.ekonomi.gov.tr

17.3.Samsun Serbest Bölgesi

20 Mart 1998 yılında, 73.150 m^2'lik bir alanda hizmete girmiştir. Samsun Serbest Bölgesi'nde üretim, ticaret ve hizmet faaliyetleri yürütülmektedir. Tıbbi malzeme, ilaç dolumu, ilaç ampülü ve ağaç masif panel gibi ticari mallar üretilmektedir. Faaliyet ruhsatı ve depo kullanma belgesi sahibi kullanıcılar tarafından mısır, buğday, kepek, küspe, soda ve kostik soda gibi ürünlerin ticareti yapılmaktadır. Serbest ticaret bölgesinde çeşitli faaliyetleri sürdüren 25 ruhsatlı firma bulunmaktadır. 2011 yılı sonu itibariyle serbest bölge 281 toplam kişiye istihdam imkanı sunmuştur *(Foto 17.4, Tablo 17.11).*

Foto 17.4. *Samsun Serbest Bölgesi (www.sasbas.com'dan).*

Tablo 17.11*. Samsun Serbest Bölgesi'nde ruhsatlı kullanıcı firma sayıları*

Kullanıcı ruhsatlı	*Sayı*
Kiracı ruhsatlı	*17*
Yatırımcı ruhsatlı	*5*
Depolama ruhsatlı	*1*
Kiralama ruhsatlı	*1*
İşletme ruhsatlı ruhsatlı	*1*

Kaynak: Samsun Serbest Bölge Müdürlüğü

Samsun Serbest Bölgesi'nden yapılan ticaret hacmi yıldan yıla farklılık göstermekle birlikte, günümüzde hizmete girdiği 1998 yılına göre oldukça artmış durumdadır. Toplam ticaret 1998 yılında 1.957.971 dolar iken, 2011 yılında 118.377.029 dolar olmuştur *(Tablo 17.12).* 1998-2011 yılları arasında ticaret hacminin en yüksek olduğu yıl ise 2008 olmuştur (406.408.230 dolar). 2011 yılı itibariyle Samsun Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi Türkiye serbest bölgelerinde gerçekleştirilen ticaret hacminin % 0,52'sini oluşturmuştur.

Tablo 17.12. *Samsun Serbest Bölgesi'nde gerçekleştirilen ticaret hacminin yıllar itibariyle değişimi (Dolar).*

Yıl	*Bölgeden yurt dışına*	*Bölgeden Türkiye'ye*	*Türkiye'den bölgeye*	*Yurt dışından bölgeye*	*Toplam*
1998	*63.947*	*821.866*	*970.140*	*102.018*	*1.957.971*
2000	*8.578.731*	*2.625.484*	*5.170.434*	*470.208*	*16.844.857*
2002	*495.997*	*6.046.841*	*286.114*	*5.078.145*	*11.907.097*
2004	*819.856*	*51.336.475*	*19.638.797*	*13.826.249*	*85.621.377*
2006	*534.087*	*28.171.401*	*21.856.233*	*4.031.843*	*54.593.564*
2008	*4.926.067*	*202.599.105*	*182.039.124*	*16.843.932*	*406.408.230*
2010	*1.855.817*	*39.256.136*	*2.315.134*	*49.594.203*	*93.021.289*
2011	*5.867.923*	*59.993.123*	*47.144.441*	*5.371.538*	*118.377.029*

Kaynak: Samsun Serbest Bölge Müdürlüğü

17.4. Perakende Ticaret

Samsun'da son yıllarda perakende ticarette de önemli değişimler olmaktadır. Daha önceleri bölgenin ticaret merkezi olan Samsun bu avantajını dışarıdan aldıklarına kendi ürettiklerini eklemek suretiyle çevre illere hizmet vererek kullanıyor ve elde ettiği katma değerle Türkiye'de ilk 10 il arasında yer alıyordu. Samsun günümüzde küreselleşme ile birlikte hızla ulusal ve uluslar arası markaların ve ticari işletmelerin yatırım alanı haline gelerek daha çok tüketim ağırlıklı sancılı bir geçiş süreci yaşamaktadır. Bu durum şehrin ticari hayatını da olumsuz etkilemektedir. Üretmeden tüketmek Samsun'u Türkiye illeri içinde geri sıralara itmiştir. Gıda ve inşaat üzerine yoğunlaşmış ulusal marketlerin Samsun'da bakkallar ve nalburlar başta olmak üzere yerel esnafı devre dışı bırakmasını bir kenara bırakırsak, en dikkat çekici zıtlık çarşı – pazarda görülmektedir.

Şöyle ki; bir yanda halâ çevre köylerde Samsun semt pazarları için üretim yapan (Yılmaz 2006) ve bunu şehirde satmaya çalışan üretici köylü çiftçiler *(Foto 17.5,6),* diğer yanda dünya markalarının sunulduğu gösterişli alışveriş merkezleri *(Foto 17.7,8).* Samsun bu iki görüntü arasında bocalamakta, kendine bir çıkış yolu aramaktadır.

Foto 17.5-6. *Samsun Ağabali semt pazarı. Çevre köylerde kendi emekleri ile ürettikleri sebze ve diğer gıdaları bu pazarlarda satmaya çalışan pazarcı köylüler.*

Foto 17.7-8. *Samsun'da sayıları her geçen yıl artan, ulusal ve uluslararası markaların halka sunulduğu ışıltılı aluşveriş mekânları.*

Özellikle Migros, Carrefoursa, Metro, BİM, Şok, A- 101, Makro gibi ulusal ve uluslar arası perakende ticaret yapan markaların sokak aralarına kadar girmesi ve temel gıda ve ihtiyaç maddeleri hususunda yerel bakkal ve marketlerin pazar paylarını minimuma indirmesi önemli bir sorundur.

Bir diğer sorun da daha önce ticaret şehri olma özelliği ile çevresindeki illerin ana bayii durumunda olan ve bu yolla şehir ekonomisine önemli katma değer sağlayan beyaz eşya, nalburiye vb. toptan ticaret de gerilemektedir. Yine özellikle İstanbul merkezli ulusal ve uluslar arası kargo şirketleri, adrese teslim pazarlama yöntemleri ile Samsun'u aradan çıkartmaktadır. Böylece dükkân veya depo kira bedeli, istihdam ettiği kişilere ödediği ücretler ve benzeri yollarla Samsun'da kalabilecek parayı da, tıpkı ulusal ve uluslar arası marketler zincirleri gibi, Samsun dışına çıkarmakta, bir zamanlar şehir ekonomisinin can damarı olan ticaretin Samsun'a katkısını en alt düzeye indirmektedir.

18.BÖLÜM:
TURİZM

Samsun, zengin doğal ve tarihi turistik çekicilikleriyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Ayrıca gelişmiş havayolu, denizyolu ve karayolu ağları ve bunların kesişme noktasında bulunması da bu potansiyeli güçlendirmektedir. Tüm bunlara rağmen, bazı eksiklikler nedeniyle Samsun'un turizm gelirlerinden yeteri kadar yararlanamadığı görülmektedir. Bu eksikliklerin başında Samsun'un halâ ulusal ve uluslararası arenada bir destinasyon olamayışı gelmektedir.

18.1. Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri, Oda ve Yatak Kapasiteleri

2010 yılında Samsun ilinde turizm yatırımı belgeli 13 tesis bulunmaktadır. Bu sayı, Türkiye turizm yatırımı belgeli tesislerin % 1,48'ine karşılık gelmektedir. İldeki turizm yatırımı belgeli oda sayısı 720 olup, Türkiye'deki aynı statülü oda sayısının % 0,63'üne karşılık gelmektedir. Turizm yatırımı belgeli tesislerdeki yatak sayısı ise 1.429 olup, bunun Türkiye genelindeki yatak sayısı içindeki pay % 0,56'dır.

Samsun ilinde turizm işletmesi belgeli 11 tesis bulunmakta olup, bu tesislerde toplam 572 oda ve 1.133 yatak mevcuttur *(Tablo 18.1).* İldeki turizm işletmesi belgeli tesis sayısının Türkiye'deki toplam tesis sayı içindeki payı % 0,42, oda sayısı içindeki payı % 0,19, yatak sayısı içindeki payı ise % 0,18'dir. 2010 yılında Samsun ili turizm işletme belgeli konaklama tesisi kapasitesi bakımından Türkiye'de 32. sırada yer almaktadır.

Tablo 18.1. *2010 yılında Samsun ilinde turizm yatırımı belgeli ve turizm işletmesi belgeli tesis, oda ve yatak sayıları.*

Turizm Yatırımı Belgeli			*Turizm İşletmesi Belgeli*		
Tesis Sayısı	*Oda Sayısı*	*Yatak Sayısı*	*Tesis Sayısı*	*Oda Sayısı*	*Yatak Sayısı*
13	*720*	*1.429*	*11*	*572*	*1.133*

Kaynak: www.kultur.gov.tr

Samsun 2014 yılı itibariyle 20 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisinde 1.278 adet oda ve 2.576 adet yatak sayısına ulaşmıştır *(Tablo 18.2).*

Tablo 18.2. *2014 yılında Samsun ilinde turizm işletmesi belgeli tesis, oda ve yatak sayıları.*

Yıl	*Tesis Sayısı*	*Oda Sayısı*	*Yatak Kapasitesi*
2004	*9*	*449*	*862*
2006	*9*	*449*	*862*
2008	*8*	*407*	*813*
2010	*12*	*662*	*1.335*

2012	*15*	*807*	*1.622*
2014	*20*	*1.278*	*2.576*

http://www.samsun.gov.tr

2004-2011 yılları arası dikkate alındığında Samsun ilinde turizm yatırım belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinde önemli artışların gerçekleştiği görülmektedir. Nitekim ilde 2004 yılında 6 adet turizm yatırım belgeli konaklama tesisinde 815 adet yatak kapasitesi mevcutken 2011 yılında 11 adet turizm yatırım belgeli konaklama tesisine ve 1.510 adet yatak kapasitesine ulaşmıştır. Yani yedi yıl içerisinde ilde turizm yatırım belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinin yaklaşık iki kat arttığı anlaşılmaktadır. Bu durum turizm potansiyeli yüksek olan ilin konaklama alt yapı kapasitesini de artırdığını göstermektedir. Benzer durum turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi ve yatak kapasitesinde de gerçekleşmiştir. Öyle ki Samsun'da 2004 yılında 6 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisinde 711 adet yatak kapasitesi bulunurken, bu sayılar 2011 yılında 14 adet turizm işletmesi belgeli konaklama tesisine ve 1.420 yatak kapasitesine çıkmıştır.

Turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi ve özellikle turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi bakımından Samsun ilindeki artışlar Türkiye genelindeki artışlardan çok yüksek gerçekleşmiştir. Nitekim 2004-2011 yılları arasında turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi Türkiye'de % 47,2 oranında artarken Samsun'da % 99,7 oranında artmıştır. 2004-2011 yılları arasında turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak kapasitesi Türkiye'de % 3,3 oranında artarken Samsun'da % 85,3 oranında artmıştır.

Belirtilen dönemdeki tesis ve konaklama tesisinde Türkiye geneline göre önemli artışlar yaşanmasına rağmen 2011 yılında Samsun'un turizm yatırımı belgeli konaklama tesisi yatak sayısının Türkiye'deki payı % 0,56, turizm işletmesi belgeli konaklama tesisi yatak sayısı payı ise % 0,21 kadardır.

18.2. Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları

Samsun ilinde 2002-2010 yılları arasında belediye belgeli konaklama tesislerine gelen vatandaşlarımızın sayısında yılda yıla dalgalanmaların olduğu dikkati çekmektedir. Öyle ki 2002 yılında söz konusu tesislere gelen vatandaş sayısı 224.871 iken, 2010 yılında 116.690 olmuştur *(Tablo 18.3).* 2002 yılında belediye belgeli konaklama tesislerinde tesise geliş bakımından ilin payı % 2,03 iken, 2010 yılında % 0,51'e gerilemiştir. Adı geçen dönemde belediye belgeli konaklama tesislerine gelen vatandaş sayısı 2006 yılında 302.179 ile en yüksek, 2008 yılında ise 63.489 ile en düşük olarak gerçekleşmiştir.

Samsun'da belediye belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı sayıları da yıldan yıla farklılık göstermektedir. Belediye belgeli konaklama tesislerine en fazla

yabancı turist 2009 yılında (14.636), en az ise 2006 yılında (1.369) gelmiştir *(Tablo 18.3).*

Samsun'da belediye belgeli konaklama tesislerine gelen toplam turist sayıları da yıldan yıla farklılık göstermektedir. 2006 yılı 303.548 kişi ile geliş sayısının en fazla, 2008 ise 69.511 kişi ile en az olduğu yıl olmuştur *(Tablo 18.3).*

***Tablo 18.3**. Samsun'da yıllar itibariyle belediye belgeli konaklama tesislerinde tesise geliş sayıları.*

Yıl	*Vatandaş*	*Yabancı*	*Toplam*
2002	*224.871*	*12.225*	*237.096*
2004	*179.376*	*1.795*	*181.171*
2006	*302.179*	*1.369*	*303.548*
2008	*63.489*	*6.022*	*69.511*
2010	*116.690*	*4.108*	*120.798*

Kaynak: TÜİK

Samsun'da 2002-2010 yıllarını kapsayan dönemde belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen vatandaş sayısının en fazla olduğu yıl 2006 (302.878), en az olduğu yıl ise 2008 (111.616) olmuştur. 2006 yılındaki 302.878 kişi, Türkiye genelinde belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen vatandaş sayısının % 2,39'una karşılık gelmektedir *(Tablo 18.4).*

Samsun'da belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2009 (21.147), en az olduğu yıl ise 2006 (1.730) olmuştur *(Tablo 18.4).* Samsun'da 2009 yılında belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen yabancı sayısının aynı yıl Türkiye genelindeki payı % 0,11 gibi düşük bir oran oluşturmaktadır.

Samsun'da belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen toplam turist sayısının en fazla olduğu yıl 2006 (304.608), en az olduğu yıl ise 2008 (122.202) olmuştur *(Tablo 18.4).* Samsun'da 2006 yılında belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleyen toplam turist sayısının aynı yıl Türkiye genelindeki payı % 1,33 olmuştur.

***Tablo 18.4.** Samsun'da yıllar itibariyle belediye belgeli konaklama tesislerinde geceleme sayıları.*

Yıl	*Vatandaş*	*Yabancı*	*Toplam*
2002	*254.317*	*15.742*	*270.059*
2004	*288.082*	*3.038*	*291.120*
2006	*302.878*	*1.730*	*304.608*
2008	*111.616*	*10.586*	*122.202*
2010	*154.313*	*5.932*	*160.245*

Kaynak: TÜİK

2002-2010 arası dönemde Samsun ilinde turizm işletme belgeli tesislere gelen yerli turist sayısının en fazla olduğu yıl 2010 (81.943), en az olduğu yıl ise 2002 (46.946) olmuştur. 2010 yılında Samsun'a turizm işletme belgeli tesislere gelenlerin, Türkiye genelindeki payı % 0,66 olmuştur *(Tablo 18.5).*

Samsun'da turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2007 (6.323) olmuştur *(Tablo 18.5).* 2007 yılında Samsun'da adı geçen tesislere gelen yabancı sayısı, Türkiye genelinin sadece % 0,04'üne karşılık gelmektedir. 2010 ve 2006 yılları Samsun'da turizm işletme belgeli tesislere gelen yabancı sayısının nispeten fazla olduğu diğer yılları oluşturmaktadır. 1.266 kişi ile 2003 yılı ise ilde turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen yabancı sayısının en az olduğu yıl olmuştur.

2002-2010 yılları arasında Samsun ilinde turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen toplam turist sayısının en fazla olduğu yıl 2010 (87.862), en az olduğu yıl ise 2002 (50.699) olmuştur *(Tablo 18.5).* 2010 yılındaki turist sayısı aynı yıl Türkiye genelinin % 0,30'una karşılık gelmektedir ve Samsun bu sayı ile Türkiye'de 32. sırada yer almaktadır. Bu durum turizm işletme belgeli konaklama tesislerine gelen turist sayısı bakımından ilin Türkiye genelinde oldukça gerilerde olduğunu ve turizm gelirlerinden yeterince yararlanamadığını, gelecekle ilgili planlamalarda turizm yatırımlarının arttırılabileceğini gösterir.

Tablo 18.5*. Samsun'da yıllar itibariyle turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde tesise geliş sayıları.*

Yıl	*Vatandaş*	*Yabancı*	*Toplam*
2002	*46.946*	*3.753*	*50.699*
2004	*55.234*	*1.657*	*56.891*
2006	*67.176*	*5.804*	*72.980*
2008	*70.684*	*3.057*	*73.741*
2010	*81.943*	*5.919*	*87.862*
2012	*118.73*	*5.786*	*123.859*
2014	*109.588*	*2487*	*101.768*

Kaynak: TÜİK

2002-2010 yılları arasında Samsun'da turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleyen vatandaş sayısının 2010 yılında en fazla (135.149), 2005 yılında ise en az (68.372) olmuştur. 2010 yılında Samsun'a gelen 135.149 kişi, Türkiye'de turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleyen yerli turist sayısının % 0,57'sine karşılık gelmekte ve ülkemizde 28. sırada yer almaktadır *(Tablo 18.6).*

Aynı dönemde Samsun'da yıllar itibariyle turizm işletme belgeli konaklama tesislerindegeceleyen yabancı sayısı 15.712 kişi ile 2010 yılı olmuştur. Bu sayı

ülkemizde turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleyen yabancı turistlerin sadece % 0,02'sini oluşturmakta olup, Samsun Türkiye'de 34. sırada yer almaktadır.

Samsun'da yıllar itibariyle turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleyen toplam turist sayısının en fazla olduğu yıl 2010 (150.861) olmuştur. 2003 ve 2006 yılları da Samsun'da yıllar itibariyle turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleyen toplam turist sayısının nispeten fazla olduğu diğer yıllardır. Buna karşılık 2005 yılı aynı tesislerde geceleyen toplam turist sayısının en az olduğu yıldır (75.908) *(Tablo 18.6).*

Tablo 18.6. *Samsun'da yıllar itibariyle turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde geceleme sayıları.*

Yıl	*Vatandaş*	*Yabancı*	*Toplam*
2002	*72.399*	*11.053*	*83.452*
2004	*78.381*	*3.114*	*81.495*
2006	*93.251*	*10.057*	*103.308*
2008	*89.718*	*7.194*	*96.912*
2010	*135.149*	*15.712*	*150.861*

Kaynak: TÜİK

18.3. Samsun'a Giriş-Çıkış Yapan Vatandaş ve Yabancı Sayıları

2002-2011 yılları arasındaki dönemde Samsun'a hava yolu ile giriş yapan yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2011 olmuştur (14.748) *(Tablo 18.7).* Bu sayı aynı yıl Türkiye genelinde havayolu ile giriş yapanların % 0,07'sini oluşturmuştur. 2002 yılı ise Samsun'a havayolu ile giriş yapan yabancı sayısının en az olduğu yıl olmuştur (7.973).

Denizyolu ile Samsun'a yabancı girişinin en fazla olduğu yıl 2002'dir *(Tablo 18.7).* Söz konusu yıl Samsun'a denizyolu ile giriş yapan 3.554 kişi, Türkiye'ye denizyolu ile giriş yapanların % 1,28'ini meydana getirir. 909 kişinin giriş yaptığı 2003 yılı ise Samsun'a denizyolu ile girişin en az olduğu yıldır.

2002-2011 yıllarını içine alan dönemde Samsun'a günübirlik giriş yapan yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2011 (15.678), en az olduğu yıl 2004 (5.819) olmuştur *(Tablo 18.7).* 2011 yılında Samsun'a günübirlik giriş yapan yabancılar, bu yıl içerisinde Türkiye'ye günübirlik giriş yapan yabancıların % 0,74'üne karşılık gelmektedir.

2002-2011 yılları arasında Samsun'a havayolu ile giriş yapan vatandaş sayısının en fazla olduğu yıl 2004'dür (45.018). 2004 yılında Samsun'a günübirlik yapanlar, aynı yıl ülkemize günübirlik giriş yapanların % 1,18'ini meydana getirmektedir.

Aynı yıllar içerisinde Samsun'a denizyolu ile giriş yapan vatandaş sayısının en fazla olduğu yıl 2006'dır *(Tablo 18.7).* 2006 yılında Samsun'a denizyolunu kullanarak giriş yapan vatandaş sayısı 22.783 olup, bu sayı Türkiye genelinde % 5.74'lük paya sahiptir.

Tablo 18.7. *Samsun'da yıllar itibariyle giriş kapılarının bağlı olduğu il ve ulaşım yoluna göre giriş yapan yabancı ve vatandaş sayıları.*

Yıl	*Giriş Kapılarının Bağlı Olduğu İl ve Ulaşım Yoluna Göre Giriş Yapan*				
	Yabancılar			*Vatandaşlar*	
	Havayolu	*Denizyolu*	*Günübirlik*	*Havayolu*	*Denizyolu*
2002	*7.973*	*3.554*	*13.314*	*27.879*	*13.739*
2004	*13.475*	*1.545*	*5.819*	*45.018*	*20.208*
2006	*8.612*	*2.002*	*12.034*	*27.809*	*22.783*
2008	*10.252*	*1.831*	*12.082*	*30.078*	*17.405*
2010	*10.950*	*2.022*	*15.080*	*26.758*	*18.235*
2011	*14.748*	*1.675*	*15.678*	*35.984*	*20.108*
2014	*2.487*	*912*		*11.737*	*7.625*

Kaynak: TÜİK ve www.samsun.gov.tr

2002-2011 yılları arasında Samsun'dan havayolu ile çıkış yapan yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2011 olmuştur. Samsun'dan adı geçen yılda havayolunu kullanarak çıkış yapan yabancı sayısı 16.086 olup, bu sayı Türkiye genelinde aynı yıl havayolu kullanarak çıkış yapanlar içerisinde % 0,07'sine karşılık gelmektedir. Sözkonusu dönemde aynı yolu kullanarak çıkış yapan yabancı sayısı ise 8.136 kişi ile 2005 yılında en az olmuştur *(Tablo 18.8).*

Samsun'dan aynı dönemde denizyolunu kullanarak çıkış yapan yabancı sayısının havayoluna göre oldukça düşük olduğu görülmektedir. Nitekim denizyolunu kullanarak çıkış yapan yabancı sayısının en fazla olduğu 2002 yılında sadece 3.521 olmuştur *(Tablo 18.8).* Bu sayı aynı yıl Türkiye genelinde denizyolunu kullanarak çıkış yapan yabancı sayısının % 1,24'ünü meydana getirmektedir. Denizyolunu kullanarak Samsun'dan çıkış yapan yabancı sayısının en az olduğu yıl ise 2003'tür (1.077).

Samsun'dan 2002-2011 yılları arasında günübirlik çıkış yapan yabancı sayısının en fazla olduğu yıl 2011'dir (15.678) *(Tablo 18.8).* 2010 ve 2009 yılları da Samsun'dan günübirlik çıkış yapan yabancı sayısının nispeten fazla olduğu diğer yıllardır. Buna karşılık Samsun'dan günübirlik ayrılan yabancı sayısının en az olduğu yıllar da 2004 ve 2003 olmuştur.

2002-2011 yıllarını kapsayan dönemde havayolu ve denizyolunu kullanarak çıkış yapan vatandaş sayısının, yabancı sayısına göre oldukça fazla olduğu dikkati çekmektedir. Bu dönemde havayolunu kullanarak çıkış yapan vatandaş sayısının en

fazla olduğu yıl 2004 (51.886), en az olduğu yıl ise 2009 olmuştur (24.930*) (Tablo 18.8).*

Aynı dönem içerisinde denizyolunu kulanarak Samsun'dan çıkış yapan vatandaş sayısının en fazla olduğu yıl 2006 (23.783), en az olduğu yıl da 2009 (12.491) olmuştur.

***Tablo 18.8**. Samsun'da yıllar itibariyle çıkış kapılarının bağlı olduğu il ve ulaşım yoluna göre çıkış yapan yabancı ve vatandaş sayıları.*

Yıl	*Çıkış Kapılarının Bağlı Olduğu İl ve Ulaşım Yoluna Göre Çıkış Yapan*				
	Yabancılar			*Vatandaşlar*	
	Havayolu	*Denizyolu*	*Günübirlik*	*Havayolu*	*Denizyolu*
2002	*11.574*	*3.521*	*13.314*	*38.520*	*15.209*
2004	*14.185*	*1.750*	*5.819*	*51.886*	*21.694*
2006	*8.553*	*2.397*	*12.034*	*27.108*	*23.783*
2008	*13.907*	*2.267*	*12.082*	*25.573*	*18.184*
2010	*11.499*	*2.323*	*15.080*	*26.021*	*18.853*
2011	*16.086*	*1.860*	*15.678*	*36.202*	*19.895*

Kaynak: TÜİK

18.4.Samsun İlinin Başlıca Turistik Çekicilikleri

18.4.1.Doğal Turistik Çekicilikler

Samsun, konumu ve coğrafi özellikleri gereği doğal turistik çekicilikler bakımından oldukça zengin illerimizden biridir. Nitekim mağaralar, dağlar, tabiatı koruma alanları, termal kaynakları, çağlayanları, gölleri, sulak alanları ve plajları ilin doğal turistik çekicilikleri arasında yer almaktadır.

18.4.1.1.Yeryüzüşekilleri İle İlgili Turistik Çekicilikler

18.4.1.1.1.Mağaralar

Samsun ili sınırları içerisinde çok sayıda mağara bulunmaktadır. Fakat bunlar arasında en önemlileri Tekkeköy mağaraları ile Bekdiğin'e bağlı Karameşe Köyü'nde bulunan karstik Bakırtepe Mağarasıdır.

Tekkeköy Mağaraları

Tekkeköy mağaraları, Tekkeköy ilçe merkezinin güneyinde yer alırlar. Mağaralar özellikle Çınaralan ile Han Deresi arasında yer alan sırtlar üzerinde ve bu iki akarsuyun birleştiği saha doğusunda yoğunlaşmışlardır. Tekkeköy mağaraları bazalt, aglomera, andezit, kumtaşı, silttaşı, çakıltaşı, tüf ve tüfitlerde oluşan Orta Eosen yaşlı Tekkeköy Formasyonu içerisinde gelişmişlerdir. Anakaya dışında iklim, jeomorfolojik faktörler, toprak ve bitki örtüsü gibi tüm doğal ortam şartlarının uygunluğu

mağaraların oluşumuna yol açmıştır. Yağışlarla zemine sızan sular, taneli malzemelerden oluşan ana kayanın çimentosunun çözülmesini sağlamakta, güneşlenme ve buharlaşma ile de ortamdan uzaklaşmaktadır. Bu yolla serbest kalan özellikle kum boyutundaki taneli malzemeler rüzgâr ve yer çekiminin etkisiyle ortamdan uzaklaşmakta ve önce küçük oyuklar oluşmaktadır. Şekillenmenin devamında bu küçük oyuklar genişlemiş ve küçük mağaralar meydana gelmiştir. Bu mağaralardan birbirine komşu olanlar, aralarındaki duvar kısımlarının ortadan kalkması ile birbiriyle birleşerek daha büyük mağaraları oluşturmuşlardır (Uzun 1993) *(Şekil 18.1) (Foto 18.1, 18.2).*

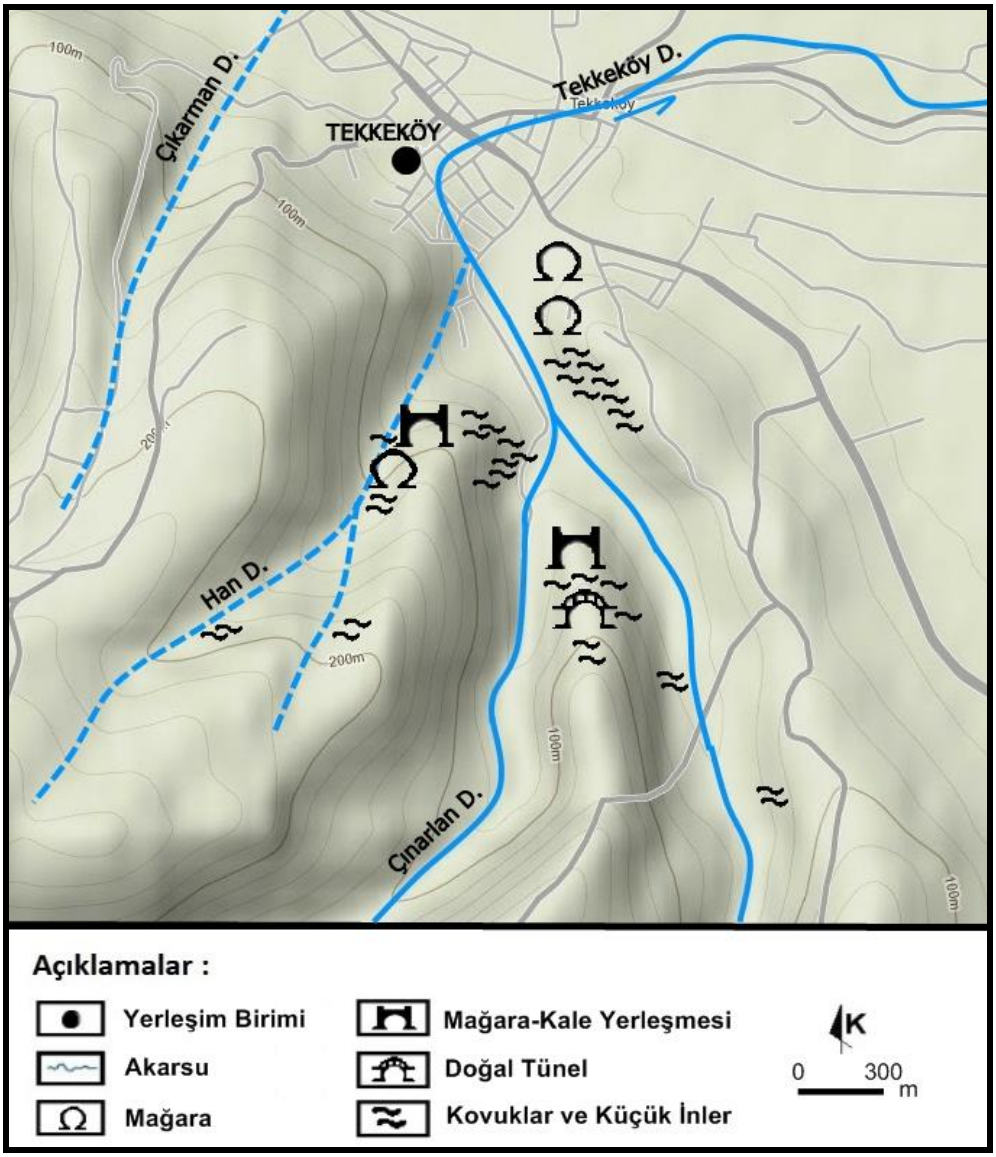

Şekil 18.1. *Tekkeköy mağaraları ve mağara kale yerleşmelerinin yeri ve dağılışları (Uzun, 1993'den değiştirilerek).*

Foto 18.1. *Tekkeköy mağaraları yer yer farklı seviyeler halinde gelişmiş olup, bu durumları ile birkaç katlı yerleşme ünitesi özelliği de gösterirler.*

Foto 18.2. *Tekkeköy mağaralarının üst kısımlarına, kuzeye bakan yamaçtan antik merdivenlerle çıkılmaktadır*.

Tekkeköy mağaralarının bulunduğu sırtların kıyı ovası gerisinde nispeten yüksek ve savunmaya uygun olması, geniş açılı bir gözetleme imkânına sahip bulunulması, sahanın soğuk kuzey sektörlü rüzgârlardan korunaklı olması, yerleşme alanından geçen Tekkeköy Deresi'nin su ihtiyacını karşılamak için uygun bulunması, yerleşme alanı kuzeyinde verimli tarım topraklarının varlığı, çevrede yakacak ihtiyacını karşılayacak gür ormanların bulunması gibi coğrafi özelliklerin uygunluğu mağaraların Prehistorik dönemden itibaren yerleşme amaçlı kullanılmalarına da imkân vermiştir. Nitekim Bilgi (1990) en az Eski Tunç Çağı'ndan, Akkaya (1990) ise Üst Paleolitik'ten beri sahanın yerleşmeye sahne olduğuna dikkat çekmektedirler.

1941 yılında Prof. Dr. Kılıç KÖKTEN başkanlığında Tahsin ÖZGÜÇ ve Nimet ÖZGÜÇ'ten oluşan heyet tarafından bir ay sürdürülen kazılar sonucunda Paleolitik, Mezolitik ve Tunç Çağına ait buluntular ortaya çıkartılmıştır. Gerçekleştirilenarkeolojik kazı çalışmalarında Hitit ve Eski Tunç Çağı dönemlerine yaşlandırılan devetüyü, kırmızı renkli seramikler, kaplar ve vazolar ortaya çıkartılmıştır. Ana kayanın kolay işlenmesi nedeniyle sahada yapılmış sarnıç, burç, depo, yol ve merdiven gibi eserler de bulunmaktadır. Tekkeköy mağaraları hem doğal özellikleri, hem de kültürel yönüyle önemli bir turizm potansiyeline sahiptir.

Bakırtepe Mağarası (Bekdiğin-Havza)

Mağara, Havza İlçesi'nin Bekdiğin Kasabası'na bağlı Karameşe Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Ağız kısmı Kale Deresi vadisinin güneye bakan yamacında yer alan mağara Üst Jura-Alt Kretase yaşlı kireçtaşları içerisinde gelişmiştir.

Bakırtepe Mağarası ana hatlarıyla kireçtaşlarının oluşturduğu tabakaların ve bunlardaki çatlak sistemlerinin doğrultularına uygun olarak doğu-batı yönde, yatay olarak gelişmiş bir mağaradır. Bununla birlikte doğu-batı yönlü ana galeriye daha çok kuzey-güney yönünde bağlanan tali salonlar da bulunmaktadır. Tali kollarıyla birlikte toplam uzunluğu 150 m'yi bulan mağaranın en geniş yeri Damlataşlar Salonu'nda 10 m'yi bulurken, en dar yerinde genişlik yarım metreye kadar düşmektedir. Mağaranın tavan yüksekliği ise en fazla 2,5 m'yi bulmaktadır. Bakırtepe Mağarası'nın farklı noktalarında altı adet küçük göl yer almaktadır. Bunların derinliği yer yer 2 m'yi aşmakta olup, yağışlı devrede göllerin seviyeleri yükselmekte, alanları genişlemektedir. Başlıca altı salona ayrılabilecek mağarada sarkıt ve dikitler başta olmak üzere damlataşları en yoğun olarak doğudaki Damlataşlar Salonu'nda bulunmaktadır. Hem bu salonda hem de güneyindeki Çöküntü Salonu'nda zemin göçmelerin eseri olan iri blok ve enkazla kaplıdır. Mağara ağzında sıcaklık 20°C iken doğuda yer alan Damlataşlar Salonu'nda 14°C'ye düşmektedir. Nem miktarı ise ağızda % 70 iken, Damlataş Salonu'nda % 90'ların üzerine çıkmaktadır (Nazik vd. 1998).

18.4.1.1.2.Dağ Turizmi

Akdağ

Lâdik ilçe merkezininhemen güneyinde yer almaktadır. İlçe merkezinde yerleşmelerin bir kısmı dağın kuzey eteklerine doğru yayılmış bulunmaktadır. 2.058 metre ile ildeki en yüksek zirveye sahip bulunan Akdağ, adından da anlaşılacağı üzere kış ayları boyunca beyazlara bürünür *(Foto 18.3).* Geçmişte daha çok yaz aylarında yapılan yayla şenlikleri ile adını duyuran Akdağ, zirve yakınındaki uygun zemini sayesinde birçok çim kayağı organizasyona ev sahipliği yapmıştır.

Yükseltisinin fazla olması nedeniyle yakın çevrede karın ilk düştüğü ve son ortadan kalktığı saha niteliği taşıyan bu kütle üzerinde "Akdağ Kış Sporları ve Kayak Merkezi" oluşturulmuştur. İlçe merkezinin 7 km güneyinde Uzunyazı Tepesi (1.788 m) ile Yemişen Tepesi (1.404 m) arasında kurulmuş bulunan merkez oldukça uzun sayılabilecek kayak pistine sahiptir. Pistin bulunduğu sahanın çayırlarla kaplı olması, karların erimesinden sonra aynı sahada çim kayağı yapılmasına da imkan vermektedir. Kayak merkezi altı adet kayak pistine sahip olup, pist uzunlukları 1.600-3.500 m arasında değişmektedir.Akdağ Kış Sporları ve Kayak Merkezi'nde toplam telesiyej sandelye sayısı 87'dir. Samsun Çarşamba Havalimanına yaklaşık 100 km mesafede bulunan kayak merkezinde ve ilçe merkezinde konaklama imkanı mevcuttur. Samsun'un yanı sıra; Amasya, Çorum, Tokat gibi yakın çevre illerden de her geçen gün daha çok ziyaretçi çeken "Akdağ Kış Sporları ve Kayak Merkezi" önemli kış turizmi odaklarından biri haline gelmiştir *(Foto 18.4).*

Foto 18.3. *Ladik ilçe merkezinin bir kısmının da eteklerine kurulu bulunduğu Akdağ, yörede karın ilk düştüğü saha özelliği taşımaktadır (5 Ekim 2013).*

Foto 18.4. *Akdağ Kayak Merkezi telesiyej hattı (www.samsun.gov.tr'den)*

Foto 18.5. *Akdağ Kayak Tesisleri yazın çim kayağı, manzarası ve yayla havası almak isteyen ziyaretçiler için de önemli bir çekiciliktir.*

Akdağ'ın kuzeye ve doğuya bakan yüksek kesimlerinden Ladik Gölü ve Ladik Ovası büyüleyici görünmektedir. Başta kayak sezonu olmak üzere yaz devresinde de daha çok hafta sonları oldukça kalabalık olan tesis halihazırda kayak merkezi, dört mevsim motel ve restoran olarak kullanılan bir binadan ve telesiyej tesislerinden oluşmaktadır. Tesiste konaklama ve yeme içme imkanlarından başka kayak kiralama, kar motosikleti turları, atv safari gibi birçok sportif imkan da bulunmaktadır. Tesislerde yaz mevsiminde havası, manzarası ve çim kayağı imkanlarıyla da ziyaretçi çekmeye devam eder *(Foto 18.5).*

Kocadağ

Atakum ilçe merkezi güneyinde yer almaktadır. Zengin bitki örtüsü varlığı yanında yamaç paraşütü için çok uygun özelliklere sahiptir. Bu nedenle ilgililerin şehir merkezi yakınında en fazla tercih ettikleri alanlar arasında yer alır. Kocadağ'da ayrıca özel yürüyüşler, oto tırmanma faaliyetleri ve yayla şenlikleride düzenlenmektedir.

18.4.1.1.3.Şahinkaya Yarma Vadisi (Kanyonu / Boğazı)

Vezirköprü ilçe merkezinin 17 km kuzeybatısında bulunan Şahinkaya Mevkisi ile Kuruçay Köyü arasında yer almaktadır. Kızılırmak'ın sözkonusu sahada kalker kütle içerisinde açtığı yarma vadi 4 km uzunluğa sahiptir *(Foto 18.6-7-8).*

Foto 18.6. *Kızılırmak'ın kalker kütle içerisinde açtığı Şahinkaya Yarma Vadisi (Foto: Türk Hava Kurumu)*

Foto 18.7. *Şahinkaya Yarma Vadisi / Kanyonu; vadi içinden bir görünüm.*

Foto 18.8. *Şahinkaya Kanyonuyan duvarlarından birinde antik merdivenler.*

Üçüncü jeolojik zamanın Pliyosen devri sonlarında Şahinkaya çevresinde geniş bir aşınım yüzeyi bulunmaktadır. Bu dalgalı aşınım yüzeyi üzerinde akarsu çakıllarından oluşan depolar yer almaktadır. Pliyosen sonlarından itibaren Anadolu'nun topyekün yükselmesi sırasında Kızılırmak'ın kalker kütleye saplanması sonucu Şahinkaya Yarma Vadisi oluşmuştur. Yöredeki şistlerin direnci kalkerler göre daha az olduğundan, akarsu, yükselmelerin devamı sırasında bu kesimlere kolaylıkla gömülmüş, hem derine hem de yana aşındırarak vadisini genişletebilmiştir. Buna karşılık dirençli kalker kütlede derine aşındırma şiddetlive fakat güç olmuş, akarsu yanlara aşındırma imkanı bulamamıştır. Boğazın bulunduğu sahada vadi tabanının genişliği 8-10 m'ye kadar düşmekte, yamaçların eğimdeğerleri ise oldukça yüksek bulunmaktadır (Akkan 1966).

Epirojenik oluşumlu bu boğaz sonradan antesedant karakter de kazanmıştır. Geçmişte Kızılırmak Deltası ile Vezirköprü yöresi arasında kayıkla taşımacılığın yapıldığı boğaz sahasında günümüzde turistik amaçlı tekne turları düzenlenmektedir *(Foto 18.9-10).*

Foto 18.9-10. *Baraj Gölü kenarındaki iskelelerde bekleyen tekneler ziyaretçileri alarak Şahinkaya Yarma Vadisi'ni gezdirmektedir.*

18.4.1.2. Hidrografik Unsurlarla İlgili Turistik Çekicilikler

18.4.1.2.1. Şifalı Sular ve Termal Turizm

Samsun ili başta Havza ve Ladik kaplıcaları olmak üzere şifalı sular ve termal turizm bakımından da önemli çekiciliklere sahip bulunmaktadır. Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun önemli kollarının geçtiği bu merkezlerde yerin derin kısımları ile irtibatlı fay hatları bu sıcak ve şifalı suların yüzeye çıkmasına sebep olmuştur. Söz konusu termal kaynaklardan ilkçağlardan beri yararlanılmaktadır. Bilinen kayıtlar itibariyle Havza kaplıcalarından Hititler'den bu yana faydalanılmıştır. Roma İmparatorluğu ve Doğu Roma döneminde de yöredeki termal kaynaklardan faydalanılmıştır. Fakat Orta Çağ'da Hıristiyanlığın koyu taassubu altında kaplıcalardan da yararlanmanın putperestlik olarak görülmesi sebebiyle Anadoludaki kaplıcaların tamamına yakını

tahrip edilmiş, Havza'da bu yıkımdan nasibini almıştır. Anadolu'da Selçuklu hakimiyeti ile yeniden önem kazanan kaplıcaların başında Havza'da İmaret Mahallesi'nde Selçuklu Sultanı 1. Mesut tarafından (1256) yaptırılan *"Sultan Mesut Hamamı"* (Aslanağzı-Kızgözü Kaplıcası, Büyük Hamam, Vakıf Kaplıcası) gelmektedir. İlçe merkezindeki eski bir diğer kaplıca olan "Maarif Kaplıcası ise 1881 yılında hizmete sokulmuştur. Sıcak su varlığı ve nitelikleri itibariyle daha zengin olan Havza'da, *"25 Mayıs Termal Tesisleri"* Turizm Bakanlığı'nca "*Termal Turizm Merkezi*" olarak ilan edilmiştir.

Samsun ili termal kaynaklarından Havza yöresi sularında sıcaklık 53-56 °C arasında iken, Ladik Hamamayağı kaplıcalarında daha düşük bulunmaktadır (36°C) *(Tablo 18.9).* Yine Havza kaplıcalarının debisi (155,5 lt/sn) Hamamayağı kaplıcalarına (91 lt/sn) göre oldukça yüksek bulunmaktadır. Kurulu tesis bakımından da Havza kaplıcaları ülkemizin önemli termal cazibe merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ancere Termal Otel, Maarif Oteli, Tuğra Oteli, Modern Türk Hamamı ve Lokman Hekim Motelleri içerisinde kaplıca suyu bulunan başlıca tesislerdir. Bunlar dışında özellikle yaz sezonlarında 150 civarında ev pansiyon amaçlı hizmet vermektedir.

Havza kaplıca sularından geçmişten günümüze romatizmal, kalp ve damar hastalıkları, mide ve bağırsak hastalıkları, beslenme bozukluğuna bağlı hastalıklar, karaciğer ve safra kesesi hastalıkları, böbrek hastalıkları ve kadın hastalıklarının tedavisinde faydalanılmaktadır *(Foto 18.11).*

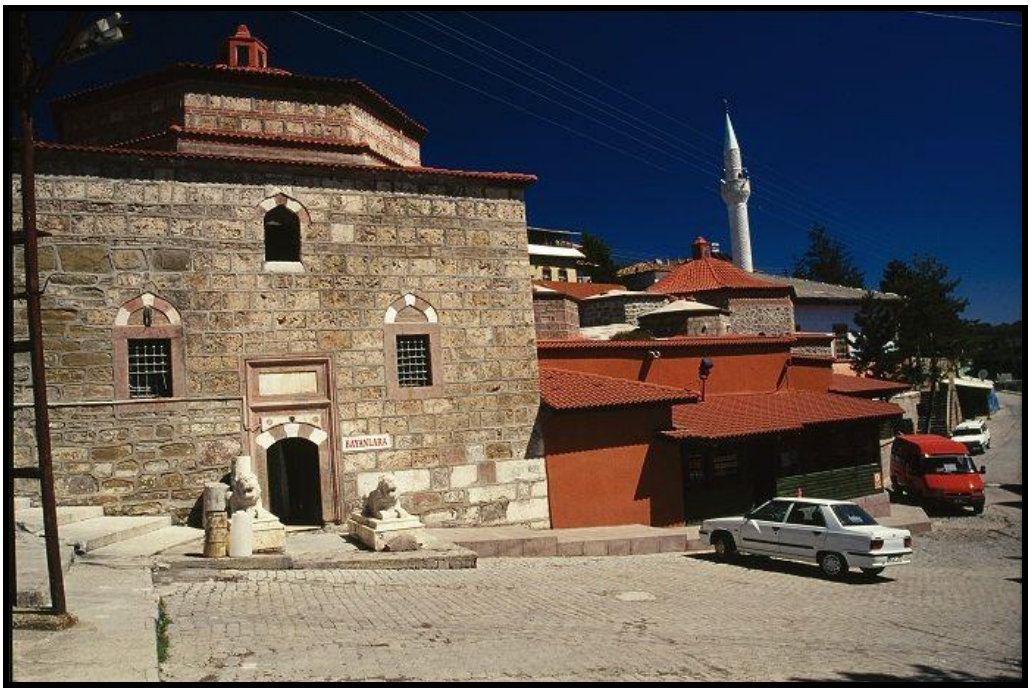

Foto 18.11. *Tarihî Havza Kaplıcalarının bir bölümü (www.samsun.gov.tr'den).*

Ladik Hamamayağı Kaplıcası da ülkemizdeki önemli merkezler arasında bulunmaktadır. Çünkü kaplıca suları radyoaktif özellik göstermekte olup, vücutta uyarıcı etki yapmaktadır. Sözkonusu özelliğinden dolayıkaplıca suları yörede *"gençlik suyu"* adıyla tanınmaktadır. Ladik'deki kaplıca sularından başta romatizmal hastalıklar olmak üzere, nevralji, nevrite gibi cilt hastalıkları, sinir ve kas yorgunluğuna bağlı hastalıklar ve eklem kireçlenmesi gibi hastalıkların tedavisinde faydalanılmaktadır. Ladik Hamamayağı kaplıca tesisi içerisinde iki adet büyük ve iki adet küçük olmak üzere toplam dört havuz ile hizmet verilmektedir. Tesislerde iki kişilik 26 odada 52 yatak kapasitesi ile hizmet verilmesi yanında üç ailelik dubleks tip konaklama tesisleri de bulunmaktadır *(Foto 18.12).*

Foto 18.12. *Ladik Hamamayağı kaplıcalarında havuzların bulunduğu tesislerin genel görünümü (www.Ladik.gov.tr'den).*

Tablo 18.9. *Samsun ilindeki kaplıca sularının başlıca özellikleri.*

	Doğal çıkış			*Sondaj*			*Kullanım alanı*	*Kurulu tesis*
	Sıcak-lık (°C)	*Debi (lt/sn)*	*Potan-siyel (MWt)*	*Sıcaklık (°C)*	*Debi (lt/sn)*	*Potan siyel (MWt)*		
Havza				*53-56*	*155,5*	*11,92*	*Termal tesis, kaplıca tesisi ve ilçenin kısmi ısıtılması*	*Termal oteller ve kaplıca*
Hamam-ayağı	*36*	*18*		*28-38*	*91*	*1*	*Termal tesis*	*Kaplıca*

Kaynak. MTA 1996, 2005; DPT 2001

İldeki kaplıcaları yakın çevre ve yurtiçindeki diğer illerin yanı sıra yurt dışından da çok sayıda ziyaretçi tercih etmektedir. Sadece Havza kaplıcalardan yararlanan ziyaretçi sayısı yıllık ortalama 250.000-350.000 kişi arasında değişmektedir.

18.4.1.2.2. Çağlayanlar

Samsun ilinde vadi tabanlarında farklı nedenlere bağlı olarak oluşmuş eğim kırıklıklarından suların dökülmesi ile oluşmuş çok sayıda çağlayan bulunmaktadır. Bunlar içerisinde su miktarının ve suların düşüş yüksekliğinin nispeten fazla olduğu başlıca çağlayanları ise Kabaceviz, Gölalan ve Karacaören çağlayanları oluşturur *(Tablo 18.10).*

Tablo 18.10. Samsun ilinde bulunan başlıca çağlayanlar.

Çağlayan Adı	*Yeri*	*Samsun Şehir Merkezine Uzaklık (km)*
Kabaceviz	*Kabaceviz Köyü-Tekkeköy*	*32*
Akalan	*Akalan Köyü-Bafra*	*85*
Gölalan	*Gölalan Köyü-Canik*	*16*
Karakavuk	*Karakavuk Köyü-Atakum*	
Kanlıgöl	*Mutaflı Köyü-Aşağı Döllek Mah.-Yakakent*	
Gürlek	*Kuşkayası Köyü-Ondokuz Mayıs*	*31*
Karacaören	*Karacaören Köyü-Salıpazarı*	*72*
Ortaköy	*Ortaköy-Kavak*	*51*
Çiçekli	*Çiçekli Köyü-Salıpazarı*	*65*

Kabaceviz Çağlayanları, Tekkeköy ilçesine bağlı Kabaceviz Köyü sınırları içerisinde yer alır. Çağlayanların Samsun şehir merkezine uzaklığı 32 km, Tekkeköy ilçe merkezine uzaklığı ise 22 km'dir *(Foto 18.13)*.

Çağlayanlar, Abdal Çayı'na kuzeybatıdan karışan bir kol ve ona bağlı iki vadi içerisinde yer alırlar. Bu vadilerden özellikle daha batıda bulunanda suların düşüş yüksekliği birbirinden farklı onlarca çağlayan bulunmaktadır. Bu iki akarsu vadisi Kabaceviz Köyü güneyinde birleşerek sularını Abdal Çayı'na boşaltırlar. Düşüş yüksekliği en fazla olan çağlayan da bu iki vadinin birleştiği saha güneyinde yer almaktadır. Çağlayanların çevresi geniş yapraklı ağaçlardan oluşan çok zengin bir bitki örtüsüne de sahip olup, bu durum sahanın cazibesini artırmaktadır. Planlı bir düzenleme ile çağlayanların bulunduğu vadi ve çevresinde treking, dağcılık, piknik ve foto safari gibi etkinlikler yapmak mümkündür.

Akalan çağlayanları, Bafra ilçesine bağlı Akalan Köyü sınırları içerisinde yer alır. Çağlayanların bulunduğu saha Samsun şehir merkezine yaklaşık 85 km mesafede bulunmaktadır *(Foto 18.14).*

Foto 18.13. *Kabaceviz çağlayanlarından düşüş yüksekliği en fazla olanı 62 m'lik bir yükseltiden suların boşalması ile meydana gelmektedir (Foto: E.B.Bal-H.T. Ay).*

Gölalan çağlayanları Canik ilçesine bağlı Gölalan Köyü sınırları içerisindedir. Çağlayanlar, Samsun şehir merkezinden Karadeniz'e dökülen Mert Çayı'nın güneyden kendisine karışan Akçay kolu vadisi içerisinde yer alır. Adı geçen vadi içerisinde 12 adet çağlayan bulunmaktadır.

Karacaören çağlayanları, Salıpazarı ilçesine bağlı Karacaören Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Çağlayanlar Terme Çayı'nın güneybatıdaki tabilerinden Karakuş Deresi'nin doğudaki bir koluna ait vadi içerisinde bulunurlar. Bu vadideki akarsu yatağını derine kazarken ortaya çıkan eğim kırıklıklarından suların döküldüğü kesimlerde çok sayıda çağlayan oluşmuştur. Çağlayanların yer aldığı vadi ve çevresinde ana kaya volkanik olup, bazalt ve aglomeralar yaygın bulunmaktadır. Vadi içerisinde 20'ye yakın çağlayan bulunmaktadır. Çağlayanları oluşturan suların döküldüğü yükseklikler 2 m ile 86 m arasında değişmektedir *(Foto 18.15).* Özellikle son çağlayanda düşüş yüksekliği oldukça fazla olmasına rağmen, su miktarının azlığı çağlayanın cazibesini azaltmaktadır. Çağlayanların sularını, içinde bulundukları vadinin başlangıç kısmında yüzeye çıkan kaynaklar sağlamaktadır. Fakat söz konusu kaynak suları daha çağlayanları oluşturan eğim kırıklıklarına ulaşmadan Salıpazarı ilçe merkezinin içme suyu ihtiyacının karşılanması için boru hattı ile taşınmaktadır. Oysa çağlayanların çekiciliğini artıran sadece suların düşüş yüksekliğinin fazlalığı değil, asıl olarak su miktarının azlığı veya çokluğudur. Bu nedenle Salıpazarı ilçe merkezinin içme suyu ihtiyacı, çağlayanların başlangıç değil, bitiş noktasından alınacak sularla

karşılanabilir. Çağlayanların yer aldığı vadi, çağlayanların oluşturduğu görsel güzellik dışında, içerisinde irili ufaklı göllerin yer aldığı dev kazanları, kaya havuzları, yeşilin her tonuna sahip bitki varlığı ile yörenin en önemli turistik çekicilikleri arasında yer almaktadır. Salıpazarı yöresinin turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ile ilgili planlamalarda çağlayanların ve vadinin bütününün mutlaka dikkate alınması gerekir.

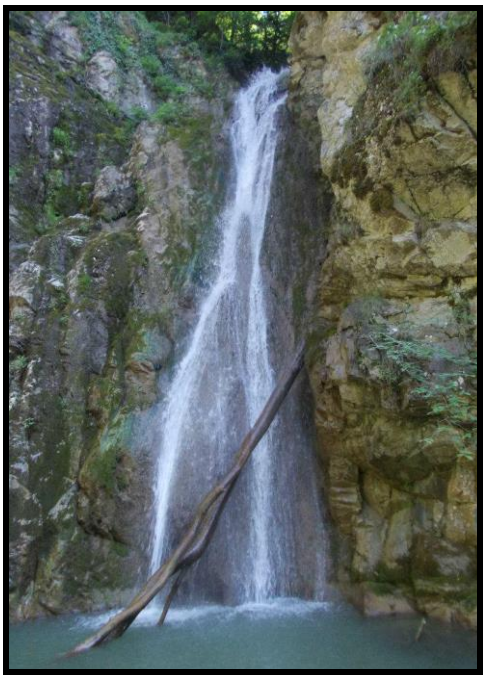

Foto 18.14. *Akalan'da suların düşüş yüksekliğinin nispeten fazla olduğu çağlayanlardan biri (Foto: E.B.Bal-H.T. Ay).*

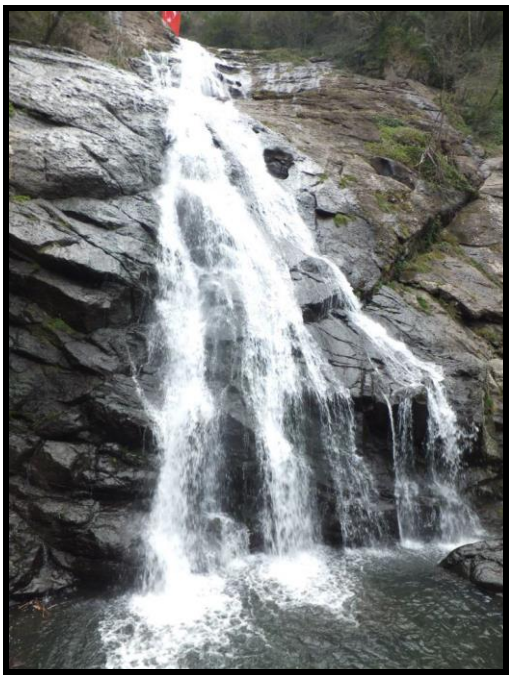

Foto 18.15. *Karacaören Köyü'nde Karakuş Deresi'nin doğudaki kolu üzerinde yer alan çağlayanlardan biri (Foto: E.B.Bal-H.T. Ay).*

Ortaköy Çağlayanı Kavak ilçesine bağlı Ortaköy sınırları içerisinde yer almaktadır. Suların başlangıç kısmında iki koldan döküldüğü çağlayanın oldukça büyük bir dev kazanı bulunmaktadır *(Foto 18.16).*

Çiçekli Çağlayanı Salıpazarı ilçe merkezi güneyinde Çiçekli Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Çağlayan, vadi içerisinde suların tabaka başlarından dökülmesi ile oluşmuştur. Düşüş yükekliği fazla olmasına rağmen, su miktarının azlığı Çiçekli Çağlayanı'nın cazibesini azaltmaktadır.

Gürlek Çağlayanı, Ondokuzmayıs ilçesine bağlı Kuşkayası Köyü sınırlarında, Engiz Çayı vadisi içerisinde üzerinde bulunur. Çağlayan vadi içerisinde yaygın olan bazalt ve aglomeraların litoloji farkına bağlı olarak beliren eğim kırıklığından suların dökülmesi ile oluşmuştur. Çağlayanın yüksekliği 8 m., dev kazanının uzunluğu 13 m, genişliği 9.5 m, en derin yeri ise 4 m'dir *(Foto 18.17).*

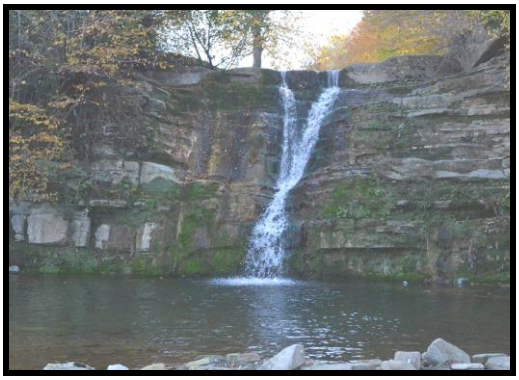

Foto 18. 16. *Ortaköy Çağlayanı'nda başlangıçta iki kol halinde dökülen sular, eğim kırığının orta bölümünde birleşerek dev kazanına dökülmektedir (Foto: E.B.Bal-H.T. Ay).*

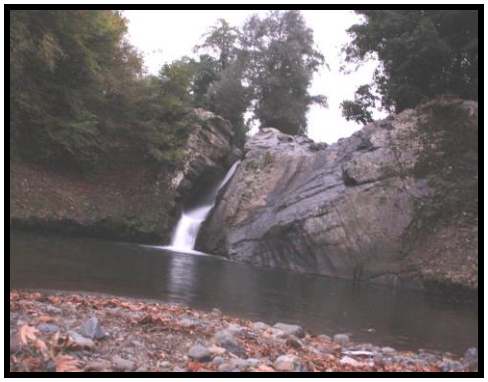

Foto 18.17. *Gürlek Çağlayanı'nda sular yaklaşık 8 m'lik bir eğim kırıklığından dökülmekte olup, nispeten geniş ve derin bir dev kazanına sahip bulunmaktadır.*

Yeşilpınar Çağlayanı, Ayvacık ilçesine bağlı Yeşilpınar Köyü'nde yer almaktadır. Düşüş yüksekliğinin nispeten fazla (yaklaşık 30 m) olduğu bu çağlayanda su azlığı daha güzel bir görünümü sınırlandırmaktadır.

Samsun ilinde yukarıda isimleri sayılan ve kısa özellikleri açıklanan çağlayanlar dışında Çelikalan Köyü (İlkadım) sınırları içerisinde 4 adet olmak üzere, Karakavuk Köyü (Atakum) ve Elmaçukuru Köyü (Atakum) sınırları içerisinde düşüş yapan su miktarının ve yükseltisinin farklı olduğu çok sayıda çağlayan bulunmaktadır.

18.4.1.2.3. Göl Turizmi

Samsun ili sınırları içerisinde çok sayıda doğal ve suni göl bulunmaktadır. Samsun'da yer alan doğal göller oluşum bakımından tektonik ve kıyı set gölleri özellikleri gösterirler. İl sınırlar içerisindeki tek tektonik göl Lâdik Gölü'dür *(Foto 18.18).* Kıyı set gölleri ise Kızılırmak ve Yeşilırmak deltalarının denize yakın bölümlerinde yer almaktadırlar. Nitekim Karaboğaz Gölü, Liman Gölü, Gernek Gölü, Balık Gölü ve Uzungöl Kızılırmak Deltası'nda; Simenlik (Simenit) Gölü, Akgöl ve Dumanlıgöl ise Yeşilırmak Deltası'ndaki başlıca set gölleridir. Genellikle derinliği az olan söz konusu göllerin alanlarında da geçmişten günümüze önemli değişimler yaşanmıştır. Samsun ilinde yer alan göller tatlı suludur. Başlı başına birer doğa harikası olan bu göllerden sulama, balıkçılık ve saz-kamış kesimi gibi amaçlarla yararlanılmasının yanında yüksek turizm potansiyelleri de bulunmaktadır.

Samsun ilinde yer alan göllerden halihazırda günübirlik ve rekreaktif amaçlı yararlanılmaktadır. Göllerden turizm amaçlı yararlanmanın artması için, doğal ortama zarar vermeden yapılacak olan altyapı tesis ve hizmetlerine ihtiyaç bulunmaktadır.

Foto 18.18. *Lâdik Gölü ve kıyısında yer alan sosyal tesislerden bir görünüm.*

18.4.1.2.4. Sulak Alanlar

Samsun ilinde bulunan, Kızılırmak ve Yeşilırmak Deltaları aynı zamanda önemli sulak alanlara sahip bulunmaktadır. Söz konusu sulak alanlar, ülkemizin de en önemli sulak alanları arasında yer almaktadırlar.

Kızılırmak Deltası'nda sulak alanlar yaklaşık 16,1 km^2'lik bir alan kaplamaktadır. Deltada sulak alanları büyüklü küçüklü 20 adet göl ile büyük bataklık ve sazlık alanlar oluşturmaktadır. Sadece Balık, Gernek, Liman ve Uzungöl gibi büyük göllerin toplam açık su yüzeyleri yaklaşık 5,9 km^2'lik alan kaplamaktadır *(Tablo 5.8).* Bu sulak alanlar kuş varlığı bakımından da hem Türkiye'nin hem de dünyanın önemli sulak alanları arasında yer alır. Epeli pelikan, erguvani balıkçıl, kara leylek,kaşıkçı, boz ördek, Macar ördeği, pasbaş patka, turna, kocagöz ve bataklıkkırlangıcı delta sulak alanlarının müdavimleridir. Kış devresinde bunların yanında kaşıkgaga, elmabaş patka, kadife ördek, dikkuyruk ve sakarmeke gibi kuşlar da katılır. Nitekim Kızılırmak Deltası, göç mevsiminde Karadeniz'i doğrudan aşan kuş türleri için hayati önem taşımaktadır. Gürsoy'a göre (2007) 321 kuş türü tespit edildiği saha 50.000–100.000 adet su kuşunun kış aylarını geçirmesi bakımından önemli olup, burada 80 kuş türünün kesin ürediği, 28 türün üreme olasılığının yüksek olduğu ve 90 türün de üreme olasılığının olduğu tespit edilmiştir *(Foto 18.19).*

Foto 18.19. *Kızılırmak Deltası'ndaki sulak alanlar yerli ve göçmen kuşlara barınma imkânı sağladıkları için doğa turizmi açısından büyük bir çekiciliğe sahiptirler ve aynı zamanda hasırcılık gibi ekonomik potansiyele de sahiptir.*

Korkmaz ve Sağlam (2010) ise daha yeni bir çalışmada deltadaki kuş türü sayısının 331, bitki türü sayısının ise 386 olduğunu bildirmektedirler. Flora ve fauna bakımından oldukça zengin olan bu sulak alan, öneminden dolayı üç farklı statü (Ramsar Sözleşmesi, Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ve Doğal Sit Alanı) ile korunmaktadır. Kızılırmak Deltası oldukça zengin bir biyolojik çeşitliliğe sahip bulunmaktadır. Çünkü delta sahasında deniz, göl, akarsu, sazlık, bataklık, çayır, mera, orman, kumul ve tarım alanları gibi farklı ekolojik ortamlar birarada bulunmaktadır. Farklı ekolojik ortamlar, barajlar yapılmadan önce deltaya sürekli sediment taşınması ve uygun iklim şartları sulak alanların biyoçeşitliliğinin kaynaklarını oluşturmuştur.

Kızılırmak deltası sulak alanları floristik ve faunistik bakımdan oldukça zengindir. Deltada göl kıyıları, sazlıklar ve bataklıklar zengin bitki varlığı ile dikkati çekerler. Göllerde su sümbülleri cinsine ait türler, buna karşılık kıyılarda saz, kamış ve sivri hasırotu yaygın bulunmaktadır. Nilüferler sulak alanların diğer karakteristik bitkileri arasında yer almaktadır.

Kumulların yer aldığı kıyı kesimleri, edafik şartların çok uygun olmaması sebebiyle bitki örtüsü bakımından fakirdir.

Kızılırmak Deltası'ndaki sulak alanların, planktonlar ve omurgasız canlılar bakımından da zengin olması, sahanın fauna bakımından da zenginlik ve çeşitliliğin kaynağını oluşturmuştur. Nitkim deltadaki göllerde çeşitli balık türleri (sazan, sudak, has kefal, mersin merinosu, alabalık) ve bol miktarda kerevit bulunmaktadır. Sulak alanlar kurbağa türleri (yeşil kurbağa, sıçrayıcı kurbağa, ağaç kurbağası…), su kaplumbağaları ve su yılanları bakımından da oldukça zengindir. Su sıçanı, ev sıçanı, su samuru, yaban kedisi, çakal, ağaç sansarı, sincap ve yaban domuzu sulak alanlar ve çevresindeki başlıca memeli hayvan türlerini oluşturmaktadır.

Yeşilırmak deltası alan bakımından Kızılırmak Deltası'ndan daha büyük yer kaplamasına rağmen, buradaki sulak alanlar daha küçük yüz ölçüme sahip bulunmaktadır. Deltada sulak alanların daralmasında drenaj kanalları açılarak tarım alanları elde etme çalışmaları önemli pay sahibidir. Yapılan beşeri müdahalelere bağlı olarak deltanın kıyıdan daha içeride yer alan gölleri (başlıcaları Dipsiz ve Kuş gölleri) kurutulmuştur. Karaboğaz Deresi geçmişte Simenlik Gölü'ne akmaktayken yönü değiştirilmiş, bu yüzden daha az beslenme nedeniyle gölün alanı daralmış, sonuçta Simenlik ve Akgöl olarak ikiye ayrılmıştır.

Yeşilırmak Deltası'nda sulak alanları Simenlik Gölü ve Akgöl ile kıyı kuşağına yakın bataklık ve sazlık alanlar oluşturur. Bu iki göl ile Dumanlıgöl'ün toplam açık su yüzeyi sahası yaklaşık 1,4 km^{2}'dir. Bu göller dışında deltanın orta ve batı bölümlerinde Gagalı, Akçasaz ve Ahubaba gibi göller de deltanın sulak alanları arasında yer alır.

Yeşilırmak Deltası sulak alanları ise alaca balıkçıl ile kışlayan Macar ördeği ve kadife ördek gibi kuşların fazlalığı sayesinde önemli kuş alanları statüsüne sahiptir. Gece balıkçılı, küçük ak balıkçıl ve çeltikçi sahada üreyen diğer kuşlar arasında yer alırlar. Yeşilbaş ördek, çamurcun, elmabaş patka ve kılkuyruk kış devresinde delta sulak alanlarında rastlanılan sınırlı sayıdaki kuş türlerini oluştururlar. Simenlik Gölü ve Akgöl balık varlığı bakımından da önemli göllerdir.

Faunistik bakımdan deltanın daha zengin kısımlarına karşılık gelen Simenlik Gölü ve Akgöl sulak alan kompleksi ile çevrelerindeki geniş bir saha 1975 yılında Yaban Hayatı Koruma Sahası ilan edilmiştir. Kirlilik ve kaçak avlanma sulak alanların iki temel problemi olarak dikkat çekmektedir.

18.4.1.2.5. Deniz Turizmi ve Plajlar

Samsun ili yaklaşık 220 km kıyı uzunluğuna sahip olup, bunun büyük kısmı alçak kıyı özelliği göstermektedir. İl kıyıları içerisinde sadece Yakakent batısında kalan alan ile Samsun şehir alanında dolgularla doğal özelliklerini kaybetmiş yüksek kıyılar mevcuttur. Alçak kıyılar ise delta alanları ile bunların batıda ve doğuda devamı niteliğindeki kıyı düzlüklerine karşılık gelmektedir. Söz konusu kıyılar önemli plajlara da sahip bulunmaktadır. Yakakent batısında bu plajlar çakıllı, diğer kıyılarda kumsal

özelliği göstermektedir. Yakakent ilçe merkezi batısındaki Çamgölü Mevkii'nde denizin maviliğini kıyı gerisinde çam ormanlarının yeşili tamamlamaktadır. Yakakent ilçesinin yaklaşık 14 km'lik kıyı uzunluğu olup, bunun hemen tamamı plajlarla temsil edilmektedir. İlçede ayrıca özel sektörce işletilen kumluk aile plajı yer almaktadır. Mevcut plajlar Samsun ilinin deniz turizmi potansiyelini artırmaktadır. Yakakent'ten Terme'ye kadar uzanan sahil kuşağındaince kumlu geniş doğal plajlar denize girmek için ideal nitelik taşırlar. Karadeniz'in tuz oranının düşüklüğü, ülkemizin diğer kıyılarına göre, deniz turizmi bakımından Samsun kıyılarının bir diğer avantajını oluşturmaktadır.

Samsun'da Atakum-19 Mayıs İlçesi arasında bulunan yaklaşık 35 km'lik sahil şeridinin tamamına yakını denize girmek için uygundur *(Foto 18.20-21).* Bu alanların Atakum, Çatalçam, İncesu, Dereköy, Taflan, Erenköy, Engiz ve Muşta kıyılarının tamamında özel plajlar, kamp alanları ve çeşitli büyüklüklerde kamuya veya özel sektöre ait konaklama tesis ile alanları bulunmaktadır. Atakum, İlkadım ve Canik ilçelerinde şehir alanı içerisinde kıyı boyunca plajlarda deniz oyuncakları da bulunmaktadır. Söz konusu sahil şeridinde alternatif su sporları (yelken, sörf, jet sky…) yapma imkanı da bulunmaktadır. Ayrıca, kıyı şeridinde bir çok eğlence merkezi de ziyaretçilere gece geç saatlere kadar eğlence hizmeti sağlamaktadır. Yine, başta yaz devresi olmak üzere yılın farklı dönemlerinde belediyeler ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının organize ettiği festival, konser ve eğlenceler Atakum başta olmak üzere bu sahil şeridinde yapılmaktadır.

Foto 18.20. *Atakum plajı (www.samsun.bel.tr).*

Foto 18.21. *Ondokuzmayıs Plajı (www.19mayis.bel.tr'den).*

Samsun ilinde plajlar dışında İlkadım ve Canik İlçelerinin denizle buluştuğu bölüm, 8 km'lik yürüyüş ve bisiklet yolu, gezinti ve otopark alanları olan bir yol haline dönüştürülmüştür. Ayrıca bu yol üzerinde 92.000 m^2'lik bir alanda paten pisti, konser alanı, hayvanat bahçesi ve yapay bir göl (Sevgi Gölü) oluşturulmuştur.

Tüm Karadeniz kıyılarında olduğu gibi, bulutlu gün sayısının fazla olması ve yaygın olarak öğleden sonra çıkan kuzey sektörlü rüzgârlar, Samsun ili kıyılarında denizden turizm amaçlı yararlandırmayı sınırlandıran başlıca faktörlerdir.

1.8.4.1.3. Bitki Tür ve Toplulukları İle İlgili Turistik Çekicilikler

18.4.1.3.1. Subasar (Galeri) Ormanlar

Doğal özellikleri kısmen korunabilmiş, Karadeniz kıyılarımızdaki tek sulak alan niteliği taşıyan Kızılırmak Deltası'nda yeraltı su seviyesi de yıl içerisinde uzunca bir devre yüksek bulunmaktadır. Bu durum, 19 Mayıs ilçesi Yörükler mevkiinde ilkbaharda tabanı tamamen suyla kaplanan ağaçlardan oluşmuş subasar orman sahalarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Yörede "Galeriç Ormanı" olarak isimlendirilen bu saha sonbaharda yaprakların dökülmesi ile ortaya çıkan emsalsiz manzarası *(Foto 18.22-23)* yanında, zengin yaban hayatı da barındırmaktadır.

Foto 18.22-23. *19 Mayıs ilçesi Yörükler mevkiinde "Galeriç" ormanı (19mayis.bel.tr)*

18.4.1.3.2. Samsun - Hacıosman Ormanı

Çarşamba ilçesi Çınarlı Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Samsun-Çarşamba devlet karayolunun 8. km.sinde bulunmaktadır. Zengin bir flora ve fauna varlığına sahiptir. Çok önemli bir alüvyal orman ekosistemi özelliği gösterdiği için koruma altına alınmıştır. Bu özelliklerinden dolayı 07.04.1987 tarihinde 131 dekarlık saha Türkiye'nin ilk tabiatı koruma alanı ilan edilmiştir. Tabiatı koruma alanının önemli bitkilerinden başlıcalarını meşe *(Quercus hartwissiana)*, dişbudak *(Fraxinus excelsior)*,dişbudak yapraklı kant ceviz *(Pterocarya fraxinifolia)*, kayacık*(Ostrya calpigoliya)*, karaağaç *(Ulmus glabra)*, doğu gürgeni *(Carpinus orientalis)*, akçaağaç *(Acer campestre)* oluşturmaktadır. Tabiatı koruma alanı uygun beslenme ve barınma imkanlarına da sahip olduğu için köstebek, kaplumbağa ve gri balıkçıl gibi pek çok hayvan türünün yaşadığı ortam özelliği göstermektedir.

18.4.1.3.3. Anıt Ağaçlar

Samsun ilinin farklı kesimlerinde Anıtlar Kurulu tarafından tescillenip, koruma altına alınmış çok sayıda anıt ağaç bulunmaktadır.

Çarşamba ilçesi Çay Mahallesi Canlı Sokak'ta, Göğceli Mezarlığı içinde, Kirazlıkçay Mahallesi Değirmenbaşı Caddesi'nde ve Kızılot'ta birer adet anıt çınar bulunmaktadır. Yine Kızılot'ta üç adet anıt dişbudak ağacı yer almaktadır.

Vezirköprü ilçe merkezi Orta Cami Mahallesinde bir anıt çınar ağacı bulunmaktadır. Çınar, polis karakolunun önünde yer alan Adnan Menderes Parkı'nın kenarında yer alır.

18.4.2. Beşerî Turistik Çekicilikler

Yerleşme tarihinin oldukça eskiye dayanması ve geçmişten günümüze bir çok medeniyetin hüküm sürmesi sebebiyle Samsun ili sınırları içerisinde bir çok tarihi turistik çekicilik bulunmaktadır. Tarihi turistik çekiciliklerin yanı sıra, turizm olgusunun ve bu kavram içerisinde yerel değerlerin önem kazanmasından sonra yakın dönemlerde yapılan kent müzesi, Bandırma Vapuru, çeşitli müze evler ve yapılar da tarihi turistik çekiciliklerle aynı başlık altında birleştirilerek beşeri turistik çekicilikler başlığı ile hazırlanması uygun görülmüştür. Bu başlık altında ele alınacak konularla ilgili orijinal kaynakların yanı sıra başta elektronik ortam olmak üzere çok sayıda bilgi bulunmaktadır. Fazla bilgi beraberinde aynı başlık ile ilgili dahi farklı ve birbirini tutmayan ifadelerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Tüm bu sebepler yüzünden, bir çok konu ile ilgili orijinal kaynakları tespit ve ulaşma güçlüğü nedeniyle söz konusu bilgilerle ilgili daha çok derleme yoluna gidilmiştir. Farklı kaynaklardan derlenen veriler ise coğrafi süzgeçten geçirildikten sonra metin haline dönüştürülmüştür. Ayrıca, tarihi çekiciliklerle ilgili verilerin yer aldığı elektronik ortama ait uzantılara da kaynakçanın sonunda yer verilmiştir.

18.4.2.1.Höyük ve Tümülüsler

18.4.2.1.1.Höyükler

İl sınırları içerisinde yer alan çok sayıda höyük Samsun yöresinde yerleşme tarihinin binlerce yıl geriye gittiğinin en önemli delilleri durumundadır. Nitekim, Samsun şehir merkezindeki Dündartepe dışında, Bafra'daki İkiztepe, Vezirköprü'deki Oymaağaç il içerisinde yer alan önemli höyükler durumundadır. Oymaağaç dışında Vezirköprü yöresinde çok sayıda höyük yerleşmesi de yer almaktadır.

Dündartepe (Öksürüktepe) Höyüğü: İlkadım ilçesi sınırları içerisinde ve Mert Çayı yatağının hemen batı kesiminde bulunur. 15 m. yüksekliğindeki höyükte Kalkolitik, Eski Tunç ve Hitit çağlarına ait olmak üzere üç farklı kültür katı tespit edilmiştir.

Höyüğün en üst kısmındaki son yerleşmenin Eski Tunç Çağı'na ait olduğu anlaşılmıştır. Höyüğün eteklerindeki yerleşme izlerinin ise Hitit dönemine ait olduğu ortaya çıkartılmıştır.

Dündartepe Höyüğündeki buluntular arasında 1. kültür katı Kalkolitik döneme tarihlenmiş olup, bu katta el yapımı seramik parçaları, pişmiş topraktan kaplar, çakmaktaşı ve bıçak gibi ürünler bulunmuştur. Buna karşılık höyüğün tepesinde ve eteklerindeki 2. kültür katı Eski Tunç Çağı'na tarihlenmektedir. Yangınla sona erdiği anlaşılan bu katta dörtgen planlı ev ve ocak, kemik eşyalar, pişmiş toprak kaplar ve ağırşaklar bulunmuştur. Dündartepe Höyüğü'nün tepesi dışında eteklerinde Hitit dönemine tarihlenen 3. kültür katında ise üç farklı yapı katı tespit edilmiştir. Birinci yapı katında M.Ö. 1500-1200 yılları arasına yaşlandırılmış taş temelli kerpiçten evler, ikinci yapı katında M.Ö.1500'lerde kullanıldığı anlaşılan taş temel kalıntıları, nihayet üçüncü yapı katında M.Ö.1500'den öncesine ait olduğu belirleneniyi fırınlanmış seramik buluntuları, pişmiş toprak mühürler, hayvan heykelcikleri ile kemik iğnelerortaya çıkartılmıştır.Saha I. ve II. derece arkeolojik sit alanı statüsü taşımaktadır.

İkiztepe Höyüğü: Yüzey araştırmaları sonucunda Eski Tunç Çağı ile Erken Hitit dönemi yerleşimleri olduğu belirlenen İkiztepe Höyüğü, Bafra ilçe merkezinin 7 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Burada tek bir höyük yerleşmesi mevcut olmayıp iki büyük, iki küçük tepeden oluşan bir yerleşme ünitesi dikkati çekmektedir. İkiztepeler, yakın çevresine göre yüksek olmaları sebebiyle gözetleme, savunma avantajları nedeniyle İlkçağlarda binlerce yıl yerleşme bakımından önemlerini korumuşlardır. Güvenlik probleminin çözülmesinden sonra Kızılırmak Deltası gibi verimli bir ovanın hemen yanıbaşlarında yer almaları da burada yaşayanların tarım faaliyetlerini sürdürmelerine imkan vermiştir. Kızılırmak, aynı adlı deltasını Kuvaterner içerisinde oluştururken hep bugün aktığı yatak içerisinde akmamış, doğuya batıya sürekli yer değiştirmiştir. İlkçağlarda Kızılırmak'ın İkiztepe'nin hemen doğusundan akıyor olması da su sağlanması açısından buranın önemini artırmıştır. İkiztepe'de yapılan araştırmalarda Kalkolitik döneme (M.Ö. 5.000 - 4.000) ait yerleşme izlerine rastlanmıştır. Yapılan araştırmalarda İkiztepe Höyüğü'nün M.Ö. 4.000 - MÖ 1.700 yılları arasında 2.300 yıl boyunca sürekli yerleşmeye sahne olduğu anlaşılmıştır. İkiztepe, özellikle Hint-Avrupa kökenli Anadolu'lu bir topluluğun yaşadığı MÖ 3.200-2.100 arasında kesintisiz 1.100 yıllık zaman dilimi içinde sürekli yaşanmış bir İlk Tunç Çağı yerleşmesi niteliği taşımaktadır. İkiztepe ören yerindeki en yüksek tepe ilk Tunç Çagi III. döneminde (MÖ 2.300 - 2.100) mezarlik olarak kullanıldığı, burada tespit edilen 623 adet mezardan anlaşılmıştır. Bu en yüksek tepe daha sonra ise (M.Ö. 330 - 30) bir tümülüs olarak kullanılmıstır. Gerçekleştirilen kazılar sonucu İkiztepe'deki ilk kültür katının M.Ö. 2.000 başlarında yoğun yerleşmeye sahne olduğu tespit edilmiştir. İkinci katta, Tunç Çağı yapı kalıntıları ve Erken Hitit dönemine yaşlandırılmış çok

sayıda eser (bilezik,yüzük, kemik iğne ve bizler zıpkın, mızrak ucu, metal gereçler ve çeşitli ölü armağanları) ortaya çıkartılmıştır *(Foto 18.24-25).*

Foto 18.24-25. *İkiztepe Ören Yeri kazı alanı ve dromoslu mezar.*

İkiztepe kazılarında elde edilen ve Samsun Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi'nde sergilenen kafataslarından, 4.500 yıl önce kafatası ameliyatlarının burada gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Ayrıca burada yaşayanların çevre toplumlarla (Kafkasya'dan Balkanlara kadar) geniş bir ticari ve kültürel ilişkiler ağı kurduklarını, arsenikli bakırdan silahlar ve dokuma kumaşlar ürettiklerini belgelemektedir.

İkiztepe dışında Bafra Yöresinde Böğürtlen Höyüğü, Elmalıktepe Höyüğü, Hacıbaba Tepesi Höyüğü, Katırdamı Höyüğü, Kelbeştepe Höyüğü, Tepecik Höyüğü, Tepetarla Höyüğü, Tedigüntepe Höyüğü ve Zahna Höyüğü gibi çok sayıda höyük yerleşmesi bulunmaktadır. Bu höyüklerle ilgili henüz ayrıntılı kazı çalışmaları yapılmamıştır.

Kaledoruğu Höyüğü: Kavak ilçe merkezinin kuzeydoğu bölümünde bulunmaktadır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre Kavak çevresindeki en eski yerleşme sahası olarak tespit edilmiş olan höyükte, 1940-1942 yıllarında yapılan kazılar sonucu Eski Tunç Çağı buluntuları gün ışığına çıkartılmıştır. Höyükteki mezar kalıntılarında ölülerin düzeltilmiş toprak üstüne hoker (cenin) pozisyonunda yatırıldığı anlaşılmıştır. Yassı balta, hançer, el yapımı yiv desenli kaplar, kemik biz ve ağırşaklar bu katta ortaya çıkan ölü armağanlarının başlıcalarıdır. Daha üst katmanlarda Geç Demir Çağı, Bakır Çağı buluntuları ile Hitit, Roma, Selçuklu ve nihayet Osmanlı dönemi kültür kalıntılarına rastlanmıştır.

Oymaağaç Höyüğü: Vezirköprü ilçe merkezinin 7 km kuzeyinde, Oymaağaç Köyü'nde, Oymaağaç Vadisi ile Çal Sırtı arasında yer almaktadır. Oymaağaç'la ilgili ilk verilerin derlenmesi 1941'lere kadar inmekle birlikte, asıl olarak 1972 yılında gerçekleştirilen Orta Karadeniz yüzey araştırmalarında derlenmeye başlanmıştır. Oymağaç Höyüğü'nün ayrıntılı ilk topografya haritası ise Önder Bilgi tarafından

çıkartılmıştır. Alman Arkeolog Rainer Czichon başkanlığında 2005 yılında yüzey araştırmaları ile başlayan Oymaağaç Höyük Arkeolojik Kazı ve Araştırma Projesi, 2007 yılından beri de kazı çalışmalarıyla devam etmektedir. Höyükte Eski Tunç, Orta Tunç ve Demir Çağı yerleşmeleri tespit edilmiştir. Yine burada yapılan kazılar sonucu ilk defa Samsun ilinde çivi yazılı tablet parçaları ve hiyeroglif yazılı mühür baskıları bulundu. Burasının Mezopotamya'da Asurdan başlayıp Karadeniz'e kadar uzanan ticaret kervanlarının önemli uğrak yerlerinden biri ve Hititlerin kutsal kenti "Nerik" olabileceği tahmin edilmektedir *(Foto 18.26).*

Foto 18.26. *Vezirköprü-Oymaağaç Ören Yeri kazı alanı (www.nerik.de'den).*

Adatepe: Hâlihazırda yapılmış olan araştırmalara göre Vezirköprü yöresindeki en eski yerleşme yeri niteliği taşımaktadır. Adatepe ana kayadan oluşan, etrafı açık olması nedeniyle gözetleme ve savunma imkânı kolay olduğundan, daha ilk çağlardan beri önemli bir yerleşme sahası olmuştur. Burada yerleşmenin tarihinin Kalkolitik Çağ'a (M.Ö. 5.500-M.Ö. 3.000) kadar indiği tahmin edilmektedir. Sahada ortaya çıkan tahıl öğütmekte kullanılan taşlardan, Adatepe'de bu çağda basit yöntemlerle toprağın işlendiği yani tarım yapıldığı anlaşılmaktadır. Yine burada yapılan kazılar sırasında çakmaktaşından (sleks) yapılmış ok ve mızrak uçları ile el baltaları ortaya çıkartılmıştır. Yüzey araştırmalarında maden ve cüruf kalıntılarının tespit edilmesi, yörede madencilik faaliyetlerinin de gerçekleştirildiğini düşündürmektedir. Güvenlik problemlerinin azalması üzerine Adatepe'nin kuzeydoğu eteklerinde Tunç Çağı

boyunca yeni bir yerleşmenin ortaya çıktığı yine yüzey araştırmaları sonucu belirlenmiştir.

Vezirköprü yöresi başta Mezopotamya olmak üzere, güneyden gelen ticaret yollarının Karadeniz kıyılarının tek doğal limanı olan Sinop'a ulaştığı alan güneyinde önemli bir geçiş noktasında bulunduğu için ve yerel coğrafi şartların uygunluğu nedeniyle ilkçağlardan beri önemli yerleşme alanı vasfı taşımıştır. Bu sebeple, Vezirköprü çevresinde Oymaağaç ve Adatepe dışında çok sayıda höyük yerleşmesi yer almaktadır. Bunların başlıcaları şöyle sıralanabilir:

Çörlentepe Höyüğü (Şörlentepe): Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Oymaağaç Köyü'nde, Oymaağaç Höyüğü'nün güneyinde bulunmaktadır. Son dönemlerde yapılan yüzey araştırmalarında Şörlentepe'nin Oymaağaç Höyüğü'nün aşağı şehri olabileceği tahmin edilmektedir. Höyükte yapılan kazılarda İlk Tunç Çağı çanak ve çömlek parçaları ortaya çıkartılmıştır.

Doğantepe Höyüğü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Aşağı Narlı Köyü'nde yer alan bu höyükte İlk Tunç ve Orta Tunç Çağı'na ait yerleşme izleri tespit edilmiştir.

Kurudere Höyüğü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Habibfakı Köyü'nde yer alan bu höyükte İlk Tunç Çağı'na yaşlandırılan çanak ve çömlek parçaları ele geçirilmiştir.

Keltepe Höyüğü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Doyran Köyü'nde yer alır. Yapılan kazılarda İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Demir Çağı yerleşme izlerine rastlanılmıştır.

Yağınözü-Çakmak Höyüğü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Yağınözü Köyü'nde yer alan bu höyükte de İlk Tunç Çağı çanak ve çömlek parçaları ele geçirilmiştir.

Samsun ilinde höyük bakımından zengin bir başka yöreyi Alaçam oluşturmaktadır. Alaçam yöresindeki başlıca höyükler Sivritepe, Elçitepe, Gökçeboğaztepe ve Dedetepe'dir. Bunlardan Sivritepe, Dedetepe ve Gökçeboğaztepe höyükleri ile ilgili yüzey araştırmalarında Hitit dönemine ait yerleşme izlerine rastlanmıştır. Gökçeboğaztepe'de ilk kazılar 1955 yılında yapılmıştır. Ayrıca Sivritepe de yapılan kazılarda Milezyenlere (Miletliler) ait olduğu tahmin edilen çanak ve çömlekler bulunmuştur.

Tepecik Höyüğü: Çarşamba ilçesine bağlı Beyyenice Köyü sınırları içerisinde yer almakta olan höyükte İlk Tunç Çağı yerleşme izlerine rastlanmıştır.

Kilisetepe Höyüğü: İlk Tunç Çağı yerleşme izlerine rastlanmış olup, Çarşamba ilçesine bağlı Beyyenice Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

Tünbütepe Höyüğü: Çarşamba ilçesine bağlı Eğnel Köyü Derelik Mahallesi'nde yer almaktadır. Yapılan yüzey araştırmaları sonucu İlk Tunç Çağı yerleşme izlerine rastlanmıştır.

17.4.2.1.2. Tümülüsler

Lerdüge Tümülüsleri: Havza ilçe merkezinin 21 km. doğusunda yer alan beş adet tümülüsten oluşmaktadır. Tümülüslerle ilgili ilk kazılar 1946 yılında gerçekleştirilmiştir. Yapılan yaşlandırmalarda M.Ö. 1-M.S. 2. yüzyıllar arasında kullanıldığı tespit edilmiştir. Kesme taştan yapılmış tonoz örtülü mezar odasının duvarları insan ve hayvan resimleri ile süslenmiştir. Tümülüslerdeki mezarlarda altından yapılmış süs eşyaları, tunçtan imal edilmiş kandiller ve çeşitli büyüklükte şişeler bulunmuştur.

Baruthane Tümülüsleri: İlkadım ilçesinde, Batıpark güneyinde yer alan iki tümülüsten oluşmaktadır. Saha, I. derece arkeolojik sit alanı statüsüne sahiptir. 15 m yüksekliğe ve 40 m çapa sahip olan güneydeki tümülüste konglomeralardan oluşan anakayanın oyulması ile oluşmuş iki odalı bir mezar bulunmaktadır. 8 m yükseklik, 30 m çapa sahip olan kuzeydeki tümülüs ise üç odaya sahiptir. Her iki tümülüs de MÖ 3. Yüzyıla tarihlenmiştir *(Foto 18.27).*

Foto 27. *Baruthane Tümülüsü mezar odası girişi.*

Toptepe Tümülüsleri: Canik ilçesinde, Toptepe Mahallesi sınırları içerisinde bulunan biri büyük diğeri küçük iki tepeden oluşmaktadırlar *(Foto 18.28-29).* Saha 2. derecede arkeolojik sit alanı vasfı taşımaktadır.

Foto 18.28. *Canik ilçesi sınırları içerisinde yer alan Toptepe Tümülüsü.*

Foto 18.29. *Canik Belediyesi tarafından Toptepe'de yapılacak çevre düzenlemesi plânı (www.canik.bel.tr'den).*

Pilavtepe Tümülüsü: Yakakent İlçesi Küplüağzı Köyü'nde Pilavtepe Mevkii'nde bulunmaktadır. İlçe merkezine yaklaşık 3 km mesafededir. Tümülüs 15-20 m çapında ve yaklaşık 4 m yüksekliğindedir. Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.7.2008 gün ve 1738 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. Saha, 1. derece arkeolojik sit alanı niteliği taşır. Pilavtepe Tümülüsü, Samsun İl Özel İdaresi İmar ve İnşaat Daire Başkanlığı tarafından 2009 yılında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sonucunda oluşturulan Samsun Kültür Envanteri kayıtları içerisinde yer almaktadır.

Yağbasan Tümülüsleri: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Yağıbasan Köyü'nde Çaltıcak Mahallesi'nde yer alan üç tümülüsten oluşmaktadır.

Çeltek Tümülüsleri: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Çeltek Köyü sınırları içerisindeki iki adet tümülüsten oluşmaktadır.

Avdan Tümülüsleri: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Avdan Köyüsınırları içerisindeki iki adet tümülüsten oluşmaktadır.

Aşağı Narlı Tümülüsü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Aşağı Narlı Köyü'nde yer almakta olup, Doğantepe Höyüğü'nün güneydoğusunda bulunmaktadır.

Çal Köyü Tümülüsü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Çal Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

Yukarıçal Köyü Tümülüsü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Yukarıçal Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

Kületek Tümülüsü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Kületek Köyü sınırları içerisinde yer alır.

Maltepe Tümülüsü: Vezirköprü İlçesi'ne bağlı Boğazkoru Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır.

Yörükler Tümülüsü: Ondokuz Mayıs ilçesi Yörükler Mahallesi'nde bulunan tümülüste Roma dönemi kültür izlerine rastlanmıştır.

Salıpazarı ilçesinde Horozuntepe ve Narlı tümülüsleri bulunmaktadır.

18.4.2.2. Camiler

Bu başlık altında öncelikle Samsun şehir merkezinde yer alan tarihi öneme sahip camiler kısa özellikleriyle açıklanacak, daha sonra ilçelerde bulunan tarihi camilere ve nihayet ildeki ahşap camilere yer verilecektir.

Büyük Cami (Ulu Cami, Hamidiye Camii): Batumlu Hacı Ali tarafından 1884'te yaptırılmış olan bu cami, İlkadım ilçesi Kale Mahallesi sınırları içerisinde, Saathane Meydanı kuzeydoğusunda yer almaktadır. Sonradan tahrip olan caminin onarımı

Sultan Abdülaziz'in annesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Kesme taştan yapılmış cami, çifte minarelidir. Büyük bir avlu içinde yer alan caminin çifte minaresi tek şerefelidir. Caminin özellikle mermerden yapılmış mihrap ile ahşaptan minberi dikkat çekicidir.

Hacı Hatun Camii: 1694 yılında İbrahim kızı Hatice Hatun tarafından hayrat olarak yaptırılmış olan cami İlkadım ilçesi Kale Mahallesi'nde yer almaktadır. Kurşunlu Cami gibi kesme taştan yapılmış olup kare planlı ve tek kubbeli olarak inşa edilmiştir.

Yalı Camii: Mehmet Sadık Bin Abdullah tarafından 1312 yılında yaptırılmış olan bu cami, İlkadım ilçesi Buğday Pazarı mevkiinde, Gümrük ve İskele Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Küçük ve dikdörtgen kaideli bir minaresi bulunan Yalı Cami'nin, tronoplu kubbesi, sekizgen bir kasnak üzerine oturacak şekilde inşa edilmiştir.

Kurşunlu Cami: Hicri 1340'da Molla Fahrettin tarafından yaptırılmış olan bu cami, İlkadım ilçesi Pazar Mahallesi'nde, 100. Yıl Bulvarı üzerinde yer almaktadır. Kesme taştan yapılmış olan Kurşunlu Cami kare planlıdır. Cami kubbesi sekizgen kasnağa oturacak şekilde inşa edilmiş olup, kubbeye giriş tonozlarla sağlanmıştır.

Pazar Camii: 14. yüzyılda İlhanlılar döneminde inşa edilmiş olan bu cami 1819'da onarım geçirmiştir. İlkadım ilçesi, Pazar Mahallesi sınırları içerisinde yer almakta olup, Hazinedar Zade Süleyman Pasa Vakıf ve hayratındandır. Dikdörtgen planlı olan caminin çatısı ahşaptır.

Kale Camii: 1314'de İlhanlı Valisi Emir Timurtaş Paşa adına yaptırılmış olan cami İlkadım ilçe merkezinde Kuyumcular Çarşısında yer almaktadır. Zamanla tahrip olan cami, onarımlarla mescide dönüştürülmüştür.

Isa Baba (Ese Baba) Camii: İlkadım ilçesi Cedit Mahallesi'nde yer alan cami 15.Yüzyıl'da yapılmıştır. Önceleri kare planlı küçük bir mescit ve türbeden oluşan yapı 1895'te onarılmış, 1975-1976 yıllarındaki son onarımda ise cami ve türbeye dönüştürülmüştür.

Şeyh Seyyid Kudbettin Camii: İlkadım ilçesinde yer alan caminin kesin yapılış tarihi belli değildir. Cami dikdörtgen planlı olup, ahşap çatıyla örtülü bulunmaktadır.

Kılıçdede Camii: İlkadım ilçesi Kılıçdede Mahallesi'nde yer almaktadır. Bugünkü cami, eski caminin yıkılmasından sonra yapılmış yeni bir camidir.

Şadi Bey Camii: 1515 yılında Anadolu Beylerbeyi Şadi Bey tarafından yaptırtılmıştır.

Alaçam Çarşı Cami: 1887 yılında yapılmış olan cami Alaçam ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Bafra Büyük Cami (Cami-i Kebir): Bafra ilçe merkezinde yer alan en eski tarihi eserlerdendir. Önceleri Bafra Beyi İsfendiyaroğulları'na mensup EMİR MİRZA tarafından, ahşap olarak yaptırılmıştır. Bugünkü cami ise 1670 tarihinde, Köprülü Mehmet Paşa'nın kızı Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır.

Tayyar Paşa Camii: Bafra ilçe merkezinde yer almakta olup 1869 tarihinde yapılmıştır.

Bafra Çarsı Cami: 1865 tarihinde yapılmış olan cami, Bafra ilçe merkezindedir.

Nuri İbrahim Cami: 1887 tarihinde inşa edilmiş olan cami, Bafra ilçe merkezinde bulunmaktadır.

Şeyh Yusuf Zeynüddin Camii: Tekkeköy ilçe merkezinde yer almakta olup, Gavs-ı Azam Şeyh Abdülkadir-i Ceylani hazretlerinin torunu Şeyh Yusuf Zeynüddin tarafından 1285 yılında yapılmıştır.

Değirmenbaşı Camii: Çarşamba ilçe merkezinde Çay Mahallesi Değirmenbaşı Caddesi'nde yer almaktadır.

Rıdvan Bey Camii (Rahtvan Mehmet Bey Camii): Çarşamba ilçe merkezinde Orta Mahalle'de yer almaktadır. Osmanlı arşivlerindeki kayıtlara göre Rahtvan Mehmet Bey Camii Vakfı tarafından yaptırılmış, 1818 yılında genişletilmiş, 1902 yılında ise kâgir yapıya dönüştürülmüştür. 1939 ve 1943 depremlerinden büyük hasar gören caminin yerinde 1956 yılında yeni cami yapılmıştır. Kare planlı caminin minaresi kuzeybatı köşesinde yer almaktadır.

Yeni (Keten) Camii: Çarşamba ilçe merkezinde Orta Mahalle'de yer almaktadır.

Abdullah Paşa Camii: Çarşamba ilçe merkezinde Sarıcalı Mahallesi'nde yer almaktadır.

Pazar Camii: Terme ilçe merkezinde yer alan cami Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşımakta olup,1840'lı yıllarda yapıldığı tahmin edilmektedir.

Albak Camii: Salıpazarı ilçe merkezine 1 km mesafede yer alır. Daha önceleri Selçuklu yapımı bir caminin yerinde yeniden yapılmış bir ibadethanedir.

Çatak Ahmet Ağa Camii: Salıpazarı ilçe merkezi Gökçeli Mahallesi'nde yer almakta olup, 19. Yüzyıl sonlarında inşa edilmiştir.

Avcı Sultan Mehmet Camii: Lâdik ilçe merkezinde bulunmaktadır.1580 yılında Osmanlı komutanlarından Davut Paşa tarafından yaptırılan cami 1943 depreminde yıkılınca 1956 yılında aynı temeller üzerine tek minareli olarak tekrar inşa edilmiştir.

Bülbül Hatun Camii: II. Beyazıt'ın eşi Bülbül Hatun tarafından yaptırılan caminin 1943 Depremi'nde yıkılmasından sonra aynı temeller üzerine, 1962 yılında başlanıp 22 Kasım 1966 tarihinde yeniden inşa edilmiştir. Minaresi ise caminin inşasından 10 yıl sonra yapılabilmiştir.

Yörgüç Paşazade Mustafa Bey (Şadi Paşa Camii) Camii: Havza ilçe merkezi İmaret Mahallesi'nde Vakıf Kaplıcalarının (Aslanağzı-Kızgözü Hamamı) bitişiğinde yer almaktadır. Cami, 1297 yılında Selçuklu Sultanı II.Mes'ud tarafından yaptırılmış, 1519 yılında Karaman Beylerbeyi Şadi Paşa tarafından daha sonra ise II. Mahmut'un eniştesi ve veziri Yörgüç Paşanın oğlu Amasya Emir-i Mustafa Bey tarafından tamir edilmiştir. Günümüzdeki minaresi 1978 yılında, son iç tamiri 1979 yılında Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği tarafından gerçekleştirilmiştir.

Yörgüç Paşazade Mustafa Bey Camii kesme taştan inşa edilmiş olup, üstü kiremitli meyilli bir çatı ile örtülmüştür. Caminin içi 14 m x 18,50 m boyutlarındadır. Cami, Milli Mücadelemizin ilk kongresinin temellerinin atıldığı yer olarak ta bilinmektedir. Nitekim 28 Mayıs 1919 tarihinde Havza'da düzenlenen "İlk Miting" den önce Cuma namazı sırasında bu camide şehitlerimize mevlit okutulmuş, mevlitte şeker yerine İzmir üzümü dağıtılarak, İzmir'in Yunanlılarca işgalini protesto eden konuşmalar yapılmıştır. Yörgüç Paşazade Mustafa Bey Camii 2007 Yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce aslına uygun olarak restore edilmiştir.

Sivrikese Camii: Havza ilçesine bağlı Sivrikese Köyünde yer alan cami, 1903 tarihinde yaptırılmıştır. Cami, kare planlı olup, düzgün olmayan kesme taşlarla inşa edilmiştir. Kırma çatısı alaturka kiremitlidir. Ceviz ağacından yapılmış olan ahşap minberi caminin en çok dikkat çeken yeri durumundadır.

Taceddin Paşa (Kurşunlu) Camii: 1494 yılında yapılmış olan cami Vezirköprü ilçe merkezi Çanaklı Mahallesi'nde yer almaktadır. İlk cami 1943 depreminde tümüyle yıkılmış, beş kubbeli son cemaat yeriyle iki kubbeli ana mekândan oluşan özgün yapı sonradan düz çatı ile örtülmüştür. Camii kullanılamaz durumda olduğu için 1989 yılında restorasyon çalışmalarına başlanmış ve aslına uygun bir şekilde restore edilerek 1998 yılında yeniden ibadete açılmıştır.

Kale (Taşkale) Camii: 1659 yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe Sultan tarafından yaptırtılmış olan cami Vezirköprü ilçe merkezi Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Yöreyi sık sık etkileyen büyük depremlerden fazla zarar görmediği için orijinalliğini koruyabilmiş olan caminin ana mekânı üç kubbeli planlanmıştır. Kadınlar mahfili ana mekânın kuzeyinde bulunur.

Abdülgani (Namazgâh) Camii: Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış olan bu cami Vezirköprü ilçe merkezi Taşkale Mahallesi'nde bulunmaktadır. İlk cami 1906 depreminde mihrap ve minberi dışında, tamamen yıkılmıştır. Yıkılan caminin

arsası üzerine mahalle sakinleri tarafından 1915 yılında ahşap bir cami yaptırılmıştır. Camiinin güneyindeki arsa üzerine ise, 1997 yılında 1.200 m^2 kullanım alanına sahip Köprülü Mehmet Paşa Camii inşa edilmiştir.

Yörgüç Paşa (Orta) Camii: Vezirköprü ilçe merkezi Orta Cami Mahallesi'nde yer almaktadır. İlk cami, 1943 depreminde yıkıldığı için, onun yerinde 1944 yılında ahşap çatılı, taş duvarlı bugünkü cami yaptırılmıştır.

Ahşap Camiler

Samsun yöresinin Türk topraklarına katılması ile başlayan iskân faaliyetlerinde gerek tek başlarına ama çoğu kez de külliyelerin birer unsuru olarak camiler önemli yer tutmuşlardır. Karadeniz kıyı kuşağının fiziki coğrafya özellikleri, bu arada orman zenginliği diğer yöreler gibi Samsun çevresinde de çok sayıda ahşap cami inşa edilmiştir. Meşe, karaağaç, kestane ve çam türleri ahşap camilerin inşasında yapı malzemesi olarak kullanılırken, süsleme işlerinde daha çok kolay şekil verilebilen cevizden yararlanılmıştır. Samsun ili sınırları içerisinde kayıt altına alınmış 123 ahşap cami bulunmaktadır.

Gökçeli Camii (Göğceli, Göceli, Göçeli, Kökçeli): Çarşamba ilçe merkezi Hasanbahçe Mahallesi'nde, Göğceli Mezarlığı içerisinde bulunan cami, Anadolu ahşap mimarisinin en güzel örneklerinden birisidir. 1206 yılında yapılmış olan caminin giriş revakları 1335 yılında onarım geçirmiştir. Ahşap caminin inşasında yakın çevre ormanlarından sağlanan karaağaç, diş budak ve kestane gibi ağaçlardan faydalanılmıştır. Göğceli Camii tek katlı olup, duvarlarını yaklaşık 15-18 cm. kalınlığında, 50-70 cm. eninde ve yaklaşık 12,60 m ve 20 m uzunluğunda tek parça kalaslar oluşturmaktadır. Çatının kuzey kısmı kavislidir. Camii, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 16.05 1986 tarih ve 2289 sayılı kararıyla, korunması gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmiştir.

Gökçeli Camii, boyutları itibariyle ülkemizdeki en büyük ahşap camilerden biridir. Caminin boyutları dıştan 17,44 m x 21,55 m'dir. Cami, kuzey cephede yer alan son cemaat mahalli, harim ve bu iki mekânı doğu, batı ve kuzeyden tek sıra revaklardan teşkil olunmuştur (Can, 2014)

Paşayazı Köyü Camii: Çarşamba ilçesine bağlı Paşayazı Köyü'nde Yeşilırmak'ın kıyısında eski bir mezarlık içerisinde yer almaktadır. 1906 yılında inşa edilmiş cami metruk olup, yıkılma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Cami, bütünüyle çantı (yığma) tekniğiyle inşa edilmiş olup, içten kubbeli düz tavan, dıştan alaturka tipi kiremitlerle kaplanmış dört omuz kırma çatı ile örtülüdür. 9,95 m x 7,65 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir camidir (Nefes, 2014).

Ordu Köyü Camii: Çarşamba ilçesine bağlı Ordu Köyü'nün Kılcanlı Mahallesi'nde yer almaktadır. 1423 yılında yapıldığı tahmin edilen cami ibadete açık

olup, 13,95 m x 17,65 m boyutlara sahiptir. Kuzey bölümünde kadınlar mahfiline yer verilen yapının, minaresi yoktur. Yığma tekniğinde, köşelerde kurtboğazı geçmelerle birbirine tutturulan ahşap perdelerle inşa edilen caminin üzeri, revakı da kaplayacak şekilde, üç omuz kırma çatı ile örtülüdür (Bayraktar, 2014).

Porsuk Köyü Camii: Çarşamba ilçesine bağlı Porsuk Köyü'nde yer alan cami 1859-1860 yıllarında inşa edilmiştir. Yağmurdan korumak maksadıyla kıble duvarı hariç, duvarlar çinko kaplama ile örtülmüş olup, bu durum caminin asli görüntüsünü büyük ölçüde bozmuştur. Köy merkezi dışında mezarlık içerisinde bulunan cami ahşaptan, yığma tekniğinde inşa edilmiş olup, iki katlı revaklar da dâhil olmak üzere, içten düz tavan, dıştan dört omuz kırma çatıyla örtülüdür. Revaklarla birlikte boyutları 8,30 m x 9,10 m'ye ulaşan caminin kuzeyinde bir kadınlar mahfili bulunmaktadır (Bayraktar, 2014).

Karagöz Camii (A.Donurlu Köyü), **Zeyfelli Camii** (Kaydan Köyü), **Turgutlu Camii** (Turgutlu Köyü), **Şeyh Habil Camii** (Yaycılar Köyü) Çarşamba ilçesindeki diğer başlıca ahşap camilerdir.

Karacalı Köyü Mezarlık Camii: Terme ilçesi Karacalı Köyü'nde bir mezarlığın içinde yer alan ahşap bir camidir. Caminin duvarına kazınan bir yazıdan 1311 yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Aşağı Söğütlü Camii: İki katlı ve ahşap olan cami Terme ilçesi Söğütlü Beldesi'nde yer almaktadır. Caminin 19. Yüzyılda da yapıldığı tahmin edilmektedir.

Gökgöl Camii: Asarcık ilçesine bağlı Akyazı Köyü'nde yer almaktadır. Bugünkü yerinde yapılmış olan ilk cami 1870 ve 1970 tarihlerinde onarım görmüştür. Caminin bahçesinde anıt ağaç niteliği taşıyan meşe ağaçları yer almaktadır. Camiye kuzey yönde yer alan çift kanatlı ahşap bir kapı ile giriş yapılır. Duvarları tamamen ahşap malzemeden oluşan cami, kırma çatılıdır.

Koşaca Camii: Asarcık ilçesine bağlı Koşaca Köyü'nde bir mezarlık alanında yer almaktadır. Ahşap malzeme ile yığma olarak inşa edilmiş camiye kuzeyden çift kanatlı oldukça süslü bir kapıdan girilmektedir. Girişten itibaren yapıyı içten U şeklinde dolaşan, mihrap duvarına kadar uzanan balkon şeklinde bir çıkması bulunan mahfil kısmı yer almaktadır. Camiinin mimari üslubu 17. Yüzyıl, süsleme üslubu ise 18.-19. Yüzyıllara işaret etmektedir.

Kılavuzlu Camii: Asarcık ilçesine bağlı Kılavuzlu Köyü'nde genişçe bir mezarlık içerisinde yer almaktadır.

Şirinköy, Uzunkıraç, Pelitbükü Ekleş, Aşağıkoçlu, Gümüşova, Pelitbüküsekecek, Pelitbükühasırlık ahşap camileri ile Kalukdemirci ve Kalukkaraçukur

köylerinde bulunan ahşap camiler Alaçam ilçe sınırları içerisinde yer almaktadır. Söz konusu camiler 19.ve 20. yüzyıllarda inşa edilmişlerdir.

Ondokuz Mayıs ilçe merkezinde Fatih Bulvarı üzerinde yer alan ahşap cami, mezarlık alanında bir bahçe içinde bulunmaktadır. Tek katlı olarak inşa edilmiş ahşap cami, büyük kalaslar üzerine oturtulmuştur.

Salıpazarı ilçesinde Yeşil Köyü ve Karaman Köyü'nde birer ahşap cami bulunmaktadır.

18.4.2.3. Medreseler

Yaklaşık 900 yıldır Türk-İslam kültürünün yoğrulduğu Samsun ili sınırları içerisinde devrinin önemli ilim yuvaları görevi görmüş çok sayıda medrese inşa edilmiştir. Zaman içerisinde medrese görevi görmüş yapıların çoğu ya tamamen yıkılmış, ya da bir kısmı ancak günümüze ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşan eski medrese yapıları ise ya atıl durumda ya da buralardan çoğunlukla farklı amaçlarla faydalanılmaktadır.

Süleyman Paşa Medresesi: İlkadım ilçesinde Saathane Meydanı batısında bulunan medrese binasının vakıf tarihi 1813'tür. Yığma tuğladan inşa edilmiş iki katli bir yapı özelliği gösteren medrese binası at nalı şeklinde bir plana sahiptir.

Fazıl Ahmet Paşa Medresesi (Taş Medrese): 1662 yılında Fazıl Ahmet Paşa tarafından yaptırılmış olan medrese Vezirköprü ilçe merkezi Fazıl Ahmet Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır. 1943 depreminde hasar görmüşse de restore edilerek orijinalliği muhafaza edilmeye çalışılmıştır. 1964 yılına kadar farklı amaçlarla kullanılan Taş Medrese'den, bu tarihten itibaren Kültür Bakanlığına bağlı Halk Kütüphanesi Müdürlüğü hizmet binası olarak faydalanılmaktadır. Kütüphanede 12 oda ve 20.000 kitap mevcuttur.

18.4.2.4. Türbeler

Isa Baba (Ese Baba) Türbesi: İlkadım ilçesi Cedit Mahallesi'nde, aynı adlı caminin bahçesinde yer almaktadır.

Şeyh Seyyid Kudbettin Türbesi: İlkadım ilçesinde aynı adlı caminin bitişiğinde yer almaktadır. Şeyh Seyyid Kudbettin büyük bir İslam âlimi ve mücahididir. Vefat ettikten sonra buraya defnedilmiştir.

Kılıçdede Türbesi: İlkadım ilçesi Kılıçdede Mahallesi'nde Kılıçdede Camii'nin mihrap tarafındaki bahçede yer alır. Türbenin üstü açık olup, etrafı beton ve mozaikle çevrilmiştir. Kılıçdede'nin Seyh Seyyid Kudbettin ve İsa Baba ile beraber bu yöreye geldikleri, 1078-1116 tarihleri arasında Anadolu'nun fetih hareketlerine katıldıkları ve şehit olduklarına inanılmaktadır.

Emir Mirzabey Türbesi, Hızırbey Türbesi ve Mustafabey Türbesi Samsun şehir merkezinde yer alan diğer türbelerdir.

Sunullah Paşa Türbesi: Lâdik ilçe merkezinde yer almakta olup, 1200'lü yıllarda Selçuklu Kumandanlarından Lâdikli Sunullah Paşa adına yaptırılmıştır. Türbe içerisinde bir adet mezar bulunmaktadır. Taş malzemeden çokgen gövdeli olarak inşa edilmiş türbe Klasik Selçuklu mimarisi özelliği göstermektedir.

Seyit Ahmet-i Kebir Türbesi: Lâdik ilçe merkezinde yer almaktadır. Kesme taş ve tuğladan inşa edilmiş, kare planlı ve sivri çatılı bir türbedir. Türbe içerisinde yedi adet sanduka bulunmaktadır. İç kısmı sıvalı olup girişi basık, kemerli ve ahşap kapılıdır. Mimari özellikleri beylikler dönemini yansıtmaktadır.

Dikilitaş (Dilek) Türbesi: Lâdik ilçe merkezinde bulunan türbe içerisinde iki adet sanduka bulunmaktadır. Türbenin mimari tarzı Selçuklular döneminde yapıldığını düşündürmektedir.

Şeyh Yusuf Zeynüddin Türbesi: Tekkeköy ilçe merkezinde Şeyh Yusuf Zeynüddin Camii'nin bahçesinde yer almaktadır.

Geyikkoşan Türbesi: Alaçam ilçesi Geyikkoşan Mevkii'nde yer alan türbenin kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Türbe kare planlı olup çatı ile örtülüdür.

Şeyhören Türbesi: Bafra ilçe merkezinin 7 km kuzeydoğusunda Şeyhören Köyü yolu üzerinde bulunmaktadır. Aslında ahşap olan türbe tahrip olduktan sonra betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir.

Şeyh Hacı Hasan Özkök Türbesi, Hızırbey Türbesi, Şeyh Mahmut Türbesi, Vezir Battal Türbesi, Emir Efendi Türbesi, Paşa Şeyh Türbesi, Avuncu Türbesi, Şeyh Ulaş Türbesi ve **Emirza Bey Türbesi** Bafra ilçesi sınırları içerisinde bulunan diğer türbelerdir.

Şeyh Beyk (Şahbey) Türbesi: Ondokuz Mayıs ilçesi Yörükler Mevkiinde bulunmaktadır. Orta Asya'dan ilçeye göç eden Türkmenler döneminde yapıldığı düşünülen ve zamanla harap hale gelen türbe yakın dönemde hayırsever bir vatandaş tarafından restore ettirilmiştir.

Gazi Hasan Bey Türbesi: Çarşamba ilçesi Ordubaşı Köyü'nde yer almaktadır.

Samzama Kadem, Topal Hacı ve Yeşil Türbe (Yeşil Köyü) Salıpazarı ilçesinde bulunan başlıca türbeleri oluştururlar.

17.4.2.5. Kiliseler

Mather Dolarosa Kilisesi (İtalyan Katolik Kilisesi): Aslında 1846 yılında inşa edilmiş olmakla birlikte, 1885 yılından itibaren kilise olarak kullanılmaya başlanmıştır.

İbadete ve ziyarete açık olan kilise Samsun şehir merkezinde Ulugazi Mahallesi'nde yer almaktadır.

Altınkaya Kilisesi: Tekkeköy ilçesi Kutlukent - Altınkaya Mevkii'nde yer almakta olup, aktif değildir.

18.4.2.6.İmaretler

Havza İmareti (Aşevi): 1429'da Yörgüç Paşazade Mustafa Bey tarafından yaptırtılan imaret Havza ilçe merkezi İmaret Mahallesi'nde yer almaktadır. Uzun yıllar askerlere, yoksullara ve yolda kalanlara yiyecek dağıtılan bir aş evi olarak hizmet veren bu bina 1800'lü yılların ikinci yarısında aşevinin iaşesi sağlanamadığından faaliyetinin durdurulması nedeni ile bakımsız kalmış, 1906'dan sonra bir süre Askeri depo olarak kullanılmıştır. Zamanla tahrip olan bina 1938-1940 yılları arasında tamir görmüş ve Atatürk Kütüphanesi olarak halka açılmış, 1996-1997 yıllarında restore edilerek yeniden "Aş Evi" haline getirilmiştir. İmaret kesme taştan yapılmış olup, çatısı düzdür. Doğuda iki taç kapısı bulunmakta olup bunlardan biri ana mekâna, öbürü yan mekânlara açılmaktadır. Havza İmareti dikdörtgen planlı ana mekân ile iki kapıyla bu ana mekâna bağlanan üç beşik tonozlu kare odadan ibarettir. Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun 12.07.1980 tarih ve A-2371 sayılı kararı ile kültürel değer olarak koruma altına alınmıştır. İmaretin mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait olup, 2008 yılında aslına uygun olarak restore edilmiştir.

18.4.2.7. Hamamlar

Çifte Hamam: 17. Yüzyıl ortalarında Ayşe Sultan tarafından yaptırtılmış ve 1660 yılında yine kendisi tarafından vakfedilmiş olan Çifte Hamam Vezirköprü ilçe merkezinde Ganioğlu Mahallesi'nde bulunmaktadır. İlçe merkezinde bedestenin güney duvarına bitişik bulunmaktadır. Giriş kapısı önüne, içerisi görünmesin diye duvar örülmüştür. Soyunma mekânları kubbeli olup, ortasında sekizgen şadırvan yer almaktadır. Sıcaklık ve soğukluk bölümleri farklı planlarda inşa edilmiştir. Nitekim soğukluk bölümü geniş bir kemerle kubbeli kare mekâna ayrılmış iken, sıcaklık bölümü kare mekân ile haç planlı dört eyvandan oluşmaktadır. Kare mekânın ortasında sekizgen göbek taşı, eyvanların arasındaki halvet odacıklarda ise ikişer kurna yer almaktadır. Hamamların ikisi de birbirine benzemekte olup bir tarafı kadınlara, bir tarafı da erkeklere olmak üzere halen kullanmaktadır.

Şifa Hamamı: Vezirköprü ilçe merkezi Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer almakta olup, 17. Yüzyıl sonlarında Köprülü Mehmet Paşa'nın kızı tarafından yaptırılmıştır. Ahşap, dikdörtgen planlı soyunmalık bölümü sonradan eklenmiştir. Şadırvanlı, kubbeli soğukluğun kuzeyinde tuvalet ve usturalık yan yana bulunmaktadır. Sıcaklık bölümü kare planlıdır. Sıcaklığın doğusunda beşik tonozlu küçük bir mekân, batısında başka bir halvet odacığı vardır.

Kızgözü-Aslanağzı Kaplıcası: 1256 yılında Selçuklu Sultanı II. Mesud tarafından yaptırılmış olan eser Havza ilçe merkezinde İmaret Mahallesi'nde bulunmaktadır. Büyük Hamam, ya da Sadi Paşa Hamamı isimleriyle de bilinmektedir. Günümüzde ise Vakıf Hamamı adıyla hizmet vermektedir. Hamama basık kemerli küçük bir kapıdan girilmekte olup, soyunmalık, soğukluk ve sıcaklık olmak üzere üç temel bölüme sahiptir. Soyunmalık kare planlı ve iki katlıdır. Soyunma odaları üst kattadır. Sıcaklık bölümünde büyük bir havuz yer almaktadır. Soğukluk bölümü ise ortada kubbeli kare mekân ile yanlarda beşik tonozlu iki dikdörtgen odadan ibarettir.

Yörükler Hamamı: Ondokuz Mayıs ilçesi Yörükler Mahallesi'nde yer almaktadır. Moloz, kesme taş ile yer yer tuğladan yapılmış olan hamam soğukluk, ılıklık ve sıcaklık olmak üzere üç bölümden meydana gelmiştir. Günümüzde herhangi bir kitabeye rastlanmaması sebebiyle yapım tarihi bilinmemekle birlikte, yapı üslubundan 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında inşa edildiği tahmin edilmektedir.

Kale Hamamı: 1659 Yılında Köprülü Mehmet Paşa'nın eşi Ayşe hanım tarafından yaptırılmış olan hamam, Vezirköprü ilçe merkezi Mehmet Paşa Mahallesi'nde yer almaktadır. Hamamın inşasında moloz taş malzeme kullanılmıştır. Sivri kemerli bir kapıdan soyunmalık bölümüne girilir. Soyunmalığı çeviren setlerin önünde ayakkabıların konulduğu nişler vardır. Sıcaklık bölümü, ortada kubbeli kare mekân görünümlüdür. Günümüzde genellikle kadın hamamı olarak kullanılmaktadır.

Eskihamam (Lâdik): Lâdik ilçe merkezi Yeni Cami Mahallesi'nde bulunan hamam Bülbül Hatun tarafından yaptırtılmıştır. 1970'li yıllara kadar faal olan hamam, vakfiye malıdır.

Yeni Şifa Hamamı: Bafra ilçe merkezindeki hamam 17. Yüzyılda yapılmıştır.

Uzun Hamam: Bafra ilçe merkezinde yer alan hamam 17. Yüzyılda yapılmıştır.

Eski Hamam (Çarşamba): Çarşamba ilçe merkezinde yer almaktadır.

18.4.2.8. Kaleler

Asarkale: Bafra ilçesi merkezinin 30 km. güneybatısında, Kızılırmak Vadisi batı yamacında Asar Köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Asarkale'nin bulunduğu alan aslında vadi batısında kalkerden oluşan doğal kale niteliği taşımaktadır. Anadolu'nun iç kısımları ile Bafra Ovası arasındaki ulaşımı sağlayan Kızılırmak vadisini kontrol edebilecek bir sahada kurulmuştur. En eski kale kalıntısı Hellenistik Çağ'a ait olup savunma amacıyla inşa edilmiştir. Kale ile bağlantılı bugüne kadar ayakta kalabilen gözetleme kuleleri de dikkati çekmektedir. Ayrıca kayaya oyulmuş bir sarnıç ile yine kayalara oyulmuş merdivenli bir yeraltı geçişi bulunmaktadır. Vadi içerisinde ana kayaya oyularak yapılan üç adet mezarın da aynı döneme ait olduğu

düşünülmektedir. Paflagonya Kaya Mezarları olarak bilinen bu eserler M.Ö. 700'lerde yapılmıştır *(Foto 18.30-31).*

Foto 18.30-31. *Asarkale; dıştan ve iç kısımda merdivenlerden görünüm.*

Garpu (Garfu, Gerfu) Kalesi: Salıpazarı ilçesine bağlı Cevizli ve Konakören köyleri arasında yer almaktadır. Giriş kapısı kayadan oyularak, merdivenler ise kayaların yontulmasıyla yapılmıştır. Kalede üzeri taşla kapatılmış iki kuyu bulunur. Kaledeki bulgulardan M. Ö. 7. Yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir.

Eğri (Çıngıraklı) Kale: Salıpazarı ilçesine bağlı Kırgıl Köyü'nde yer almaktadır.

Martı Kalesi: Bafra ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve günümüzde harabe halinde olan bu kale Helenistik döneme aittir.

Akalan Kalesi: Atakum ilçesine bağlı Çatmaoluk ve Kulacadağ köyleri arasında kuzey, güney ve batıdan Karadere ve tabileri tarafından sınırlanan yüksekçe bir platonun yamacında kurulmuştur. Kalenin çevresi 500 m uzunluğunda taştan yapılmış bir surla çevrilidir. Saha 1. Derecede arkeolojik sit alanı statüsünde olup, Geç Demir Çağı'na ait bir yerleşme sahası olduğu tahmin edilmektedir.

Lâdik Kalesi: İlçe merkezinin güney kesiminde bulunmaktadır. Kale ve çevresinde yapılan kazı çalışmalarında kale duvarları kalıntıları dışında, su kanallarına, Bizans ve Amisos sikkelerine, ok-mızrak gibi savaş aletleri parçaları ortaya çıkarılmıştır.

Kızlar Kalesi: Ayvacık ilçesine bağlı Çamlıkale Köyü'nde bulunmaktadır.

18.4.2.9. Köprüler

Kurt Köprü: Havza İlçesine bağlı Kayabaşı Köyü ile Vezirköprü ilçesine bağlı Tekkekıran Köyü'nü birbirine bağlayan köprü İstavroz Çayı üzerinde yer almaktadır. Mimari özellikleri ve kullanılan malzemeden hareketle 13.-14. Yüzyılda Bizans döneminde yapıldığı, Selçuklular döneminde onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Köprü 86 m uzunluğunda olup, 5 m genişliğindeki bir yüksek ayak üzerine iki büyük kemerli

gözden oluşmaktadır. İki kemer arasında ve yanlarında sivri kemerli pencere biçiminde üç adet kemer bulunmaktadır. Köprü ayağı kalın paye şeklinde olup, alt kısmında beş adet dalgakırana sahiptir. Köprü, 2010 yılında aslına uygun restore edilmiştir *(Foto 18.32).*

Taş Köprü: Ondokuz Mayıs ilçesine bağlı Yörükler-Kalaba Mahallesinde yer alan köprü, 19. Yüzyıl Osmanlı eserlerindendir. Köprü, taş malzemeden ve tek kemerli olarak yapılmıştır.

Çetinkaya Köprüsü: Bafra şehrinde Kızılırmak üzerinde ulaşım 1937'den önce 650m uzunluğundaki ahşap bir köprü ile sağlanıyordu. Bu ahşap köprü yerine 4 Kasım 1937 tarihinde yedi kemerli ve 250 m uzunluğunda Çetinkaya Köprüsü hizmete açılmıştır. Yapımındaki katkılarından dolayı devrin Ulaştırma (Nafia) bakanının (Ali ÇETİNKAYA) adına izafeten Çetinkaya Köprüsü ismi verilmiştir *(Foto 18.33)*

Foto 18.32. *Kurt Köprüsü (Anonim).*

Foto 18.33. *Çetinkaya Köprüsü.*

18.4.2.10. Hanlar

Taşhan (Samsun): 17. Yüzyıl sonlarında inşa edilmiş olan bu yapı Samsun şehir merkezinde İlkadım ilçesi Pazar Mahallesi İskele Caddesi üzerinde yer almaktadır. Taşhan, iki katlı ve dikdörtgen planlıdır. Duvarları tuğla hatıllı taştan örülmüştür.

18.4.2.11. Bedestenler

Bedesten (Samsun): İlkadım ilçesinde Bitpazarı adı ile anılan antika ve eski eşyaların satıldığı yerde bulunuyordu. Genç Osmanlı devrine ait bir eserdir.

Fazıl Ahmed Paşa Bedesten ve Arastası: 17. Yüzyıl'da yaptırılmış olan yapı Vezirköprü ilçe merkezinde bulunmaktadır. Bedesten kare planlı dört kubbeyle örtülü bir yapı özelliğine sahiptir. Bedestene dört yandan basık kemerli kapılarla girilir. Yuvarlak kemerli kapılarla girilen arasta bölümü bedestenin çevresinde gelişmiştir.

Arastanın kuzeyinde tonozlu dükkânlar bulunmaktadır. Bunlardan bedestene bakan yüzdekiler yer kazanmak amacıyla üçgen biçiminde inşa edilmiştir.

Büyük Bedesten: Çarşamba ilçe merkezinde Orta Mahalle'de yer almaktadır.

18.4.2.12. Çeşmeler

Alibey Çeşmesi: Bafra ilçe merkezinde yer alan en eski çeşmedir. 1751 yılında yaptırılmış olan çeşme Cumhuriyet Meydanı'nda Kaymakamlık binasına ait bahçenin yanındadır. Çeşmenin sütun başları çeşitli motiflerle süslenmiştir.

Hüseyin Bey Çeşmesi, Kadı Çeşmesi (1778), Mescit Çeşmesi (1840), Taşlı Çeşme Osmanlı dönemine ait Bafra ilçe merkezinde yer alan diğer tarihi çeşmelerdir.

Kurşunlu Taceddin Paşa Çeşmesi: Geç Osmanlı dönemi eseri olan çeşme Vezirköprü ilçe merkezi Çanaklı Mahallesi Taceddin Sokağı'nda bulunmaktadır. Çeşme aynı zamanda Kurşunlu Camii'nin avlu duvarına bitişiktir.

Namazgâh Çeşmesi: Köprülü Mehmet Paşa tarafından yaptırılmış olan çeşme Vezirköprü ilçe merkezi Taşkale Mahallesi, Havza Caddesi üzerinde yer almakta olup, Namazgâh Camiii'nin bitişiğindedir. Halen kullanılır durumdadır.

Ganioğlu Çeşmesi: Geç Osmanlı dönemi eseri olan çeşme, Vezirköprü ilçe merkezi Mahmet Paşa Mahallesi, Hacıköy Caddesi üzerinde yer almaktadır.

Sultan Pınarı Çeşmesi: Vezirköprü ilçe merkezinde aynı adlı mahallede yer almakta olup, Amasya Valisi Şehzade Sultan Ahmet tarafından yaptırılmıştır.

Kemerliçeşme: Tekkeköy ilçesi Kutlukent-Çırakman Mahallesi'nde bulunan çeşme halen kullanılmaktadır.

18.4.2.13. Saat Kuleleri

Samsun Saat Kulesi: İlkadım ilçesinde aynı adlı meydanda bulunmaktadır. Burada 1886-1887 yıllarında yapılmış olan ilk saat kulesi ve 1943 Lâdik Depremi'nde büyük hasar görmüştür. Bu saat kulesi sonradan sökülerek 1977 yılında yenisi inşa edilmiş, saatleri de İsviçre'den getirtilmiştir. 2000 tarihinde Büyükşehir Belediyesi'nce saat kulesi 1887 yılındaki orijinal haline benzetilmek için onarıma alınmış, andezit taşı kullanılarak kenetli taş örgü tekniği ile yeniden inşa edilmiştir *(Foto 18.34).*

Vezirköprü Saat Kulesi: 1906 yılında Abdülhamit devrinde, Sivas Valisi Reşat Akif Paşa tarafından yaptırtılmıştır. Saat kulesi 1943 depreminde büyük hasar gördüğü için 1959 yılında onarımı yapılmıştır *(Foto 18.35).*

Lâdik Saat Kulesi: 1827 yılında İlçe Kaymakamı Reşit Bey tarafından inşa ettirilmiş olan saat kulesi 1943 depreminde büyük hasar görmüş, üç katlı platform üzerinde 14 m yüksekliğinde, aslına benzer şekilde tekrar yaptırılmıştır. Çokgen

kaideli kule kırmızı renkli düzgün kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir. Lâdik saat kulesi son olarak 2011 yılında bir yenileme geçirmiştir *(Foto 18.36).*

Foto 18.34.
Samsun Saat Kulesi

Foto 18.35.
Vezirköprü Saat Kulesi

Foto 18.36.
Lâdik Saat Kulesi

18.4.2.14. Tarihî Ev ve Konaklar

Tarihî İlkadım Evleri: 1869 yılındaki büyük yangından sonra inşa edilmiş, çoğunlukla iki katlı, dış cephesi yığma tuğladan oluşan yapılardır *(Foto 18.37-38).* Bununla birlikte bazı büyük binalar taştan yapılmıştır. Samsun şehrinin yatay yönde hızla büyümesi ve yapımlarından sonra çok uzun zaman geçmesi ve bakımsızlık gibi nedenlerle bu tarihi yapılardan çok azı günümüze ulaşabilmiştir. Bu yapılarda genellikle ikinci katta bir çıkma bulunmakta olup, çıkma sayısı bazı binalarda iki veya dördü bulabilmektedir. Kırma çatılı olarak inşa edilmiş bu yapılarda çatı alaturka kiremitle örtülü olup, saçak altları ise ahşap malzeme ile kaplanmıştır. Evlerin iç mekânı ortada bir sofa ve bu sofaya açılan odalardan oluşmaktadır.

Foto 18.37-38. *İlkadım ilçesindeki tarihî evlere örnekler.*

Eski Samsun Belediye Binası: İlkadım ilçesinde yer alan binanın dış yüzü Ünye taşı ile kaplanmıştır. Eski belediye başkanlarından Gebilizade Necip Bey tarafından 1913-1914 yılları arasında yaptırılmıştır. Üçüncü kat balkonunun kenarında bir mermer kitabe bulunmaktadır.

Tarihî Alaçam Konakları: Alaçam ilçe merkezinde 2003 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı Samsun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Müdürlüğü tarafından 30 adet yapının tarihi değer taşıdığının tescil edilmesi ile tarihi dokunun korunmasına yönelik ilk çalışmalar başlatılmıştır. Tescil edilen 30 yapının 24'ü konut, üçü işyeri, üç tanesi de anıtsal mimari örneği olan birer adet cami, hamam ve çeşmeden oluşmaktadır. İlçe merkezindeki tescilli yapılardan konutların 15 tanesi, hamam ile çeşme Çeşme Mahallesi'nde, dokuz adet konut ile Şadi Bey Camii Yenicami Mahallesi'nde, iki yapı ise Karşıyaka Mahallesi'nde bulunmaktadır. Aslında ilçe merkezinde özellikle Çeşme, Karşıyaka ve Yenicami mahallelerinde başta olmak üzere 100'e yakın tarihi değere sahip yapı bulunmaktadır. Nitekim 2008 yılında ikinci çalışma ile 33 bina daha Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlığı olarak tescil edilmiş, böylece tescilli bina sayısı 63'e çıkmıştır. Yapılış yıllarında ilçe merkezinin bulunduğu sahada taban suyu günümüze göre daha yüksek olduğundan, coğrafi şartlara uygun olarak binalar nispeten yüksek ve eğimli olan yerlere inşa edilmiştir.

Alaçam ilçe merkezindeki tarihi yapılar nispeten daha donanımlı konaklar ile daha küçük konutlar olarak iki gruba ayrılabilir. Tarihi yapılar büyük kısmıyla 1870-1900 yılları arasında inşa edilmiştir. Küçük konutlardan farklı olarak konaklarda demir kapılar, dövme demirden parmaklıklar, kapı mandalları, içten kapanan demir ve ahşap pencere kepenkleri gibi yapılış yıllarına göre yüksek güvenlik önlemleri sayılabilecek donanımlar kullanılmıştır. Alaçam'daki tarihi yapıların dış cepheleri simetrik bir görünüm arz etmekte olup, meskenlerin hemen tümünde geniş görüş açısı sağlayan cumba ve balkonlar dikkat çekmektedir. Tarihi yapıların pencere ve balkon kemerlerinde farklı süsleme şekilleri mevcuttur.

Tarihî Havza Evleri: Genellikle zemin üzerine iki katlı olarak inşa edilmiş olan tarihi Havza evlerinin dış cephesi yığma tuğladan iç bölmeleri bağdadi olarak yapılmıştır. İkinci katlarda bir çıkmanın mevcut olduğu kırma çatılı evler 19. Yüzyıl mimari özelliklerine sahiptir. Tarihi evlerin iç mekânları ortada bir sofa ve bu sofaya açılan odalardan oluşmaktadır. Tarihi Havza evleri ya avlu içinde ya da bir cephelerinin yolla bitişik olması durumunda diğer cepheleri mutlaka bir bahçe ile çevrili bulunmaktadır.

Millî Mücadele yıllarında Atatürk'ün Havzaya gelişi üzerine Mesudiye Oteli ile birlikte Atatürk'e tahsis edilerek onun istirahatına sunulan Ali Osman Ağa Konağı ve Milli Mücadele kahramanlarımızdan Bayram Ağaya ait büyük bir bahçe içerisinde bulunan konak Havza'daki tarihi konakların başlıcalarıdır.

Havza ilçe merkezindeki tarihi konaklardan Nazmiye Çonoğlu'na ait olanı 2009-2010 yıllarında aslına uygun olarak restore edilmiştir. Yine, Talip GÜRPINAR, Zeynel Şen ve İbrahim Saat'a ait konaklar restorasyona ihtiyaç duymaktadır.

Alibey Konağı: Lâdik ilçe merkezindeki en eski konaklardan biridir. Tarihi ahşap konak 1943 depreminde dahi ilçede ayakta kalabilmiş birkaç evden birisidir. Konak, restorasyon çalışmalarından sonra Lâdik Kültür Evi olarak hizmet vermektedir.

Vezirköprü Tarihi Evleri: İlçe merkezinde sivil mimarlığa örnek teşkil edecek birçok Türk evi bulunmaktadır. Bunlar çoğunlukla iki veya üç katlıdırlar.

18.4.2.15. Anıtlar

Atatürk Anıtı (Samsun Onur Anıtı): 1928-1931 yılları arasında Avusturyalı Heykeltıraş Heinrich Krippeltarafindan Viyana'da yapılmış, 15 Ocak 1932'de yerine konulmuştur. Samsun şehir merkezinde Cumhuriyet Meydanı'nın hemen doğusundaki Belediye Parkı'nda yer almaktadır. Anıtta Atatürk, şaha kalkmış at üstünde bulunmaktadır. Heykel kaideye, atın arka ayakları ve kuyruğuyla oturtulmuş olup, kaidenin yüzlerinde Atatürk'ün Samsun'a çıkışı resmedilmeye çalışılmıştır. 19 Mayıs 1919'un anısına Atatürk'e şükran borcu olarak Samsun halkı tarafından yaptırılan bu anıtın kaidesi kesme taş kaplama olup, heykel bronzdan imal edilmiştir. Heykel 4,75 m, kaide ise 8,74 m x 8,74 m boyutlarındadır *(Foto 18.39).*

İlkadım Anıtı: Mimar Seçkin Viter'in tasarımı olan anıt Atatürk'ün 19 Mayıs 1919 tarihinde Bandırma Vapuru'ndan inerek kıyıya çıktığı iskelenin bulunduğu yerde 1969'da ilk ilkadım anıtı açılmıştır. Şimdiki anıtın temeli ise 19 Mayıs 1981 günü dönemin cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından atılmış, 15 Mayıs 1982 günü de açılışı yapılmıştır. Heykeltıraş Hakkı Atamulu tarafından yapılmış anıt dayanışmayı simgelemekte olup, bir taş blok üzerinde "1919 senesi Mayıs'ın 19. günü Samsun'a çıktım. Gazi Mustafa Kemal" ifadesi yazılı bulunmaktadır *(Foto 18.40).*

Foto 18.39. *Onur Anıtı.*

Foto 18.40. *İlkadım Anıtı (Anonim).*

18.4.2.16. Müzeler

Samsun Atatürk Müzesi: Samsun şehrinde 1968 yılında kurulmuş olan müzenin inşasında renkli mermerler kullanılmıştır. Müzede Atatürk'e ait silah ve kitapların yanı sıra çeşitli kullanım eşyaları ile fotoğraflar sergilenmektedir. Müzenin cephesi, heykel ve kabartma figürleri ile süslenmiştir.

Arkeoloji ve Etnografya Müzesi: Samsun şehrinde 19 Mayıs 1981 tarihinde Vilayet Eski Müzesi eserlerinin kullanılmasıyla açılmış olan müze Valilik binası batısında Atatürk Müzesi yanında yer almaktadır. Müzede Samsun ve çevresinde ele geçirilen Kalkolitik, İlk Tunç, Hitit, Helenistik ve Roma dönemlerine ait eserler ile çeşitli etnografik nitelikli eserler sergilenmektedir.

Müze, ortada büyük bir salon ve buna bağlı iki yan salondan oluşmaktadır. Amisos kentinde ortaya çıkartılan ve büyük salonda yer alan dört mevsim mozaiyiği müzenin en çok ilgi gören eserleri arasında yer almaktadır. Mozaik taban üzerinde, ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış mevsimleri çeşitli mitolojik sahnelerle tasvir edilmeye çalışılmıştır. Büyük salonun girişe göre doğusundaki salonda başta İkiztepe ile Tekkeköy olmak üzere Samsun ve çevresinde ele geçen Kalkolitik, İlk Tunç, Hitit, Helenistik ve Roma dönemlerine ait eserler kronolojik olarak sergilenmektedir. Yine girişe göre büyük salonun kuzeybatısında yer alan yan salonda ise Samsun yöresinden müzeye intikal etmiş etnografik nitelikli çeşitli eserler (bindallılar, peşkirler, cepkenler, para ve saat keseleri, el yazması Kur'an-ı Kerimler, süs esyaları, silahlar, mutfak esyaları, hali, kilim vb.) sergilenmektedir. Müzenin dışında bahçe bölümünde de Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli eserler sergilenmektedir.

Gazi Müzesi: İlkadım ilçesi Kale Mahallesi, Mecidiye Caddesi üzerinde yer almaktadır. Müzenin bulunduğu bina iki katlı olup, bağdadi tarzda inşa edilmiştir. Atatürk 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geldiği zaman Mıntıka Palas Oteli'nde konaklamıştır. Otelin bulunduğu bina 20-24 Eylül 1924'teki Samsun seyehatinde Atatürk'e hediye edilmiştir. Atatürk16 Eylül 1928 ve 22 Kasım 1930'daki Samsun ziyaretlerinde de bu binada konaklamış olup, bina sonradan müzeye dönüştürülmüştür. 2006 yilinda yeniden restore edilen Gazi Müzesi'nde Atatürk'ün kullanmış olduğu çeşitli eşyalar ve fotoğraflar sergilenmektedir.

Bandırma Vapuru ve Millî Mücadele Parkı Açık Hava Müzesi: 19 Mayıs 1919'da milli mücadeleyi başlatmak üzere Atatürk ve silah arkadaşlarını Samsun'a getiren Bandırma Vapuru 1925 yılında İlhami Söke'ye satılmış olup, gemi aynı şahıs tarafından 4 ay içinde Haliç'te sökülmüştür. Bandırma Vapuru'nun milli mücadelenin başlangıcındaki önemli fonksiyonuna binaen 13 Kasım 1999 tarihinde Samsun Valiliği'nin orijinal Bandırma Vapuru'nun boyutlarına sadık kalınarak tekrar inşa edilmesi kararıyla yani geminin yapımına başlanmıştır. 15 Mayıs 2001'de tamamlanan

geminin 18 Mayıs 2003 tarihinde resmi açılışı yapılmıştır. Samsun Büyükşehir Belediyesi'nin 07 Şubat 2005 tarihinde Bandırma Vapuru'nun kullanım hakkı ve işletmesini devralmasından sonra gemi müze haline dönüştürülerek 19 Mayıs 2006 tarihinde çevre düzenlemesi de yapılarak ziyarete açılmıştır *(Foto 18.41).*

Foto 18.41. *Bandırma Gemisi ve Millî Mücadele Açık Hava Müzesi (deltafly.net'den).*

Canik ilçesi Bandırma Plajı'nda yer alan gemi içindeki kamarada Mustafa Kemal Paşa ve dört silah arkadaşının balmumu heykellerinin yanı sıra, 1878 yılında imal edilmiş duvar saati, telefon, harita ölçüm malzemeleri, yangın tüpü, masa ve sandalyeler sergilenmektedir. Atatürk'ün yatak odası olarak düzenlenen odada, kendisine ait orijinal bir radyo da yer almaktadır.

2005-2008 yılları arasında müze ve çevresinde düzenleme çalışmaları yapılmış, 35.000 m^2'lik alandaki son çalışmalarla saha "Bandırma Vapuru ve Milli Mücadele Parkı Açık Hava Müzesi"adını almıştır. Açık hava müzesinde Çanakkale Savaşı'ndan düşmanın İzmir'de denize dökülüşüne kadar süren zorlu mücadeleyi özetleyen seramik rölyefler, İstiklal Savaşı'nda Samsun ve ilçelerinden 1.200 şehidin isimlerinin bulunduğu şehitler yazıtı, Milli Mücadele'yi anlatan 10 adet bronz rölyef, yedi figürlü Milli Kurtuluş Anıtı ve İstiklal Mücadelesi'nde kahraman Mehmetçik tarafından kullanılan top, tüfek, torpido, denizaltı mayınları ve uçaksavar gibi savaş araç-gereçleri deziyaretçilere sunulmuştur.

Samsun Kent Müzesi: İlkadım ilçesinde bulunmakta olup, eski demiryolu lojmanlarının binaları kent müzesine dönüştürülmüştür. 2004 yılında, Tarihi Kentler Birliği'ne üye olan Samsun'da, Samsun Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde başlatılan

çalışmaların akabinde, 13 - 15 Mayıs 2011 tarihleri arasında Samsun'da gerçekleşen "Her Kente Kent Müzesi" konulu Tarihi Kentler Birliği toplantısı sonrasında Samsun'da kent müzesi kurulumu çalışmaları hız kazanmıştır. Bu amaçla öncelikle TCDD'ye ait lojmanlar ve Demirspor Lokali binaları 2011 yılında kamulaştırılarak restore edilmişlerdir *(Foto 18.42-43).*

Foto 18. 42-43. *Samsun Kent Müzesi'nin dıştan ve içten görünümü (samsun.bel.tr).*

Daha sonra binalar Samsunluların ve birçok kuruluşun (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Yerel Tarih Grubu, Alaçam Mübadele Müzesi, Samsunspor, Samsun PTT Başmüdürlüğü, Gazi Müzesi, Düşevi Oyuncuları Tiyatrosu, Tekkeköy Belediyesi, Yakakent Belediyesi, Çarşamba Ayakkabıcılar Odası, Kanal S, Halk gazetesi, Mübadele ve Balkan Türk Kültürü Araştırma Derneği, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası ve Samsun 6. Bölge Eczacılar Odası Başkanlığı…vb) desteği ile ilin hafızalarını oluşturacak değerli araç-gereç ve malzemelerle donatılarak müzeye dönüştürülmüştür. Kent müzesinde Samsun'un coğrafi, tarihi,sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına ilişkin bilgiler ve malzemeler sergilenmektedir.

Alaçam Mübadele Müzesi: İlk kez 19. Yüzyılın son çeyreğinde İptidai Mektebi olarak yapılmış, daha sonraki dönemlerde farklı amaçlarla yine kamu binası olarak hizmet vermiştir. 2010 yılında Samsun İl Özel İdaresi tarafından restore edilen taşınmaz, 16 Nisan 2012 tarihinden itibaren de müze olarak ziyarete açılmıştır. Ülkemizde mübadele ve göç ile ilgili açılan ilk müze olma özelliğine sahiptir. Yapı, yığma tuğladan iki katlı olarak inşa edilmiştir. Giriş katında idari bölüm, dokümantasyon bölümü, wc ve depo yer almaktadır. İkinci katta ise eserler tefrişedilmektedir. Alaçam Mübadele Müzesi, etnografik eserlerinin yanı sıra, aynı zamanda tematik bir müze özelliğine sahiptir. Nitekim müzede 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Antlaşması'na konulan ek protokolle zorunlu göçe tabi tutulan mübadillerin yanlarında getirdikleri günlük kullanım eşyaları, belgeler ve fotoğraflar sergilenmektedir *(Foto 18.44-45)*.

Foto 18.44-45. *Alaçam Mübadele Müzesi ve içte sergi salonlarından bir görünüm.*

Lâdik Ambarköy Açık Hava Müzesi: Ladik Kaymakamlığı Kültür Turizm Tanıtım ve proje Ofisi'nce hazırlanan proje kapsamında Osmanlı Dönemi ve sonrasında kullanılan ahşap mimari özelliklerini ön planda tutularak doğal bir köy atmosferi oluşturulmaya çalışılmıştır *(Foto 18.46-47-48-49).*

Foto 18.46-47-48-49. *Ladik ilçe merkezinin kuzeybatısında yer alan Ambarköy Açık Hava Müzesi; örnek köy evleri ve etnografik eserlerden bazıları.*

Projenin hareket noktasını 17., 18. ve 19. Yüzyıllarda yapılmış ahşap ambarları korumak ve gelecek nesillere taşımak oluşturmuştur. 2010 yılında başlatılan proje kapsamında ilçe merkezinin 2 km kuzeybatısında, 13.700 m^2 'lik alanda bir köy kurulmuştur. Bunun için çevre köylerde bulunan 22 ahşap ambar toplanmıştır. Ayrıca köye mısır serenderi, üç köy evi ve cami de getirilmiş olup, ahşap ve taş malzemeden döneme ait eserlerin sergileneceği bir müze binası yapılmıştır. 70 yatak kapasiteli bir hanın da inşaatı 2014 yılı itibariyle sürmektedir. Alan içerisinde, köy hayatının aslına uygun şekilde yansıtılması için bir dere, su değirmeni, ekmek fırını, üç adet su kuyusu, ahşap çocuk oyun parkı da eklenmiştir. Köy evlerinden bir tanesi okul haline dönüştürülmüştür.

Havza Atatürk Evi Müzesi: Havza ilçe merkezinde yer almakta olup, Mustafa Kemal Paşa'nın 25 Mayıs-13 Haziran 1919 tarihleri arasında 9.Ordu Müfettişliği görevi sırasında Havza Karargahı olarak kullandığı tarihi Mesudiye Oteli'nin müzeye dönüştürülmesi ile oluşmuştur *(Foto 18.50)*.

Foto 18.50. *Havza Atatürk Evi (www.havza.bel.tr'den).*

Mesudiye Oteli 1922 yılında binanın o yıllardaki sahibi Hurdazlı İsa Efendiden 4.500 Lira karşılığı satın alınarak uzun süre "Belediye Hizmet Binası" olarak kullanılmıştır. Bu süre içerisinde binada sadece "Atatürk'ün Çalışma Odası", "Gazi Odası" adıyla düzenlenerek tarihi dokusuna uygun olarak korunmuş ve ziyarete açık

tutulmuştur. Binanın mülkiyeti 1994 yılında Kültür Bakanlığına devredilerek müze haline getirilmesi kaydı ile Havza Kaymakamlığına hibe edilmiş, aynı yıl Samsun Valiliği'nin onayı ile yapılan düzenleme çalışmaları sonucu "Atatürk Evi" haline dönüştürülmüştür. 2001 yılında Kültür Bakanlığınca restore edildikten sonra, "Havza Atatürk Evi ve Müzesi" olarak özel müze statüsünde tescillenmiştir. Müzede çalışma odası ve yatak odası dışında iki salon bulunmaktadır. Salonda Atatürk'ün Havza'ya geldiği döneme özgü eşyalar, Millî Mücadele'de kullanılan bazı silahlar, savaşa ilişkin kitaplar; 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına ait yöresel kadın giysileri sergilenmekte olup, üst kattaki salonda ise oturma odası takımı yer almaktadır.

18.4.2.17. Diğer Çekicilikler

Samsun'da turistik çekicilikler yukarıda bahsedilenlerle sınırlı değildir. Bunların dışında, başta il merkezi olmak üzere diğer ilçelerde de çok sayıda çekicilik vardır. Bunlardan sadece birkaçı, önde gelen özellikleriyle, aşağıda foto ve alt yazı olarak verilmiştir.

Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktığı temsili iskele; burada yer alan Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarına ait heykeller.

Bu iskele Kurtuluş Yolu'nun başlangıç noktası olup, her yıl 19 Mayıs günü burada yapılan törenlere ülke çapında katılım gerçekleşmekte, etkinlikler bir hafta sürmektedir (deltafly.net'den).

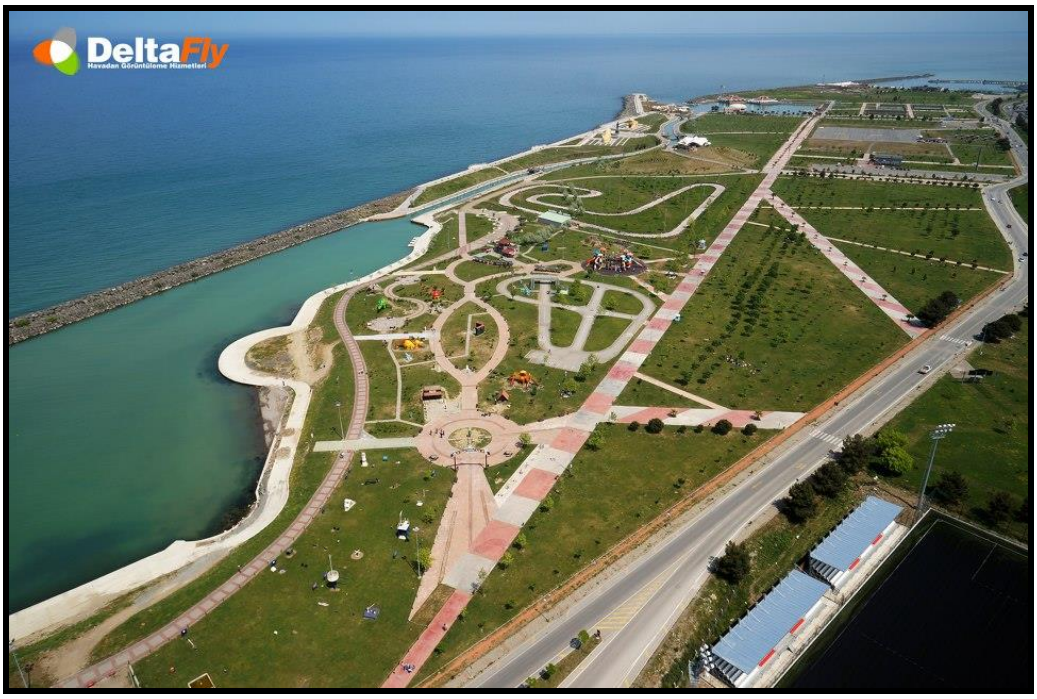

Denizden kazanılan dolgu alanı üzerine inşa edilen Batıpark. Burası son yıllarda Samsunluların piknik alanı haline gelmiştir. Park aynı zamanda pop konserleri gibi büyük organizasyonlara da ev sahipliği yapmaktadır (deltafly.net'den).

Doğupark ve Batıpark'da rekreasyonel düzenlemeler (deltafly.net'den).

Atakum kıyıları boyunca batı yönde km'lerce uzanan plajlar (deltafly.net'den).

Atakum'un batı kesimlerinde sahil düzenlemeleri; yat limanı, yürüyüş ve bisiklet yolları, kafeler, restoran ve dinlenme tesisleri (deltafly.net'den).

Sadece Samsun'a değil, çevre il ve ilçelere de hitap eden modern alışveriş merkezleri; Piazza, Bulvar, Yeşilyurt ve Lovelet.

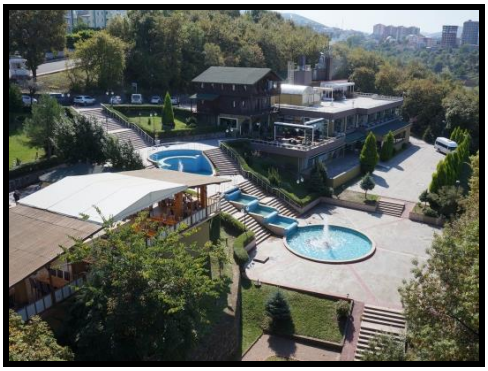

Kafe, restoran, teras ve seyir yerleri; Toptepe-Meşe Tesisleri (canik.bel.ter), Amisos Kafe, Batıpark'ta balık lokantaları (deltafly.net) ve Ayvacık Legend Otel.

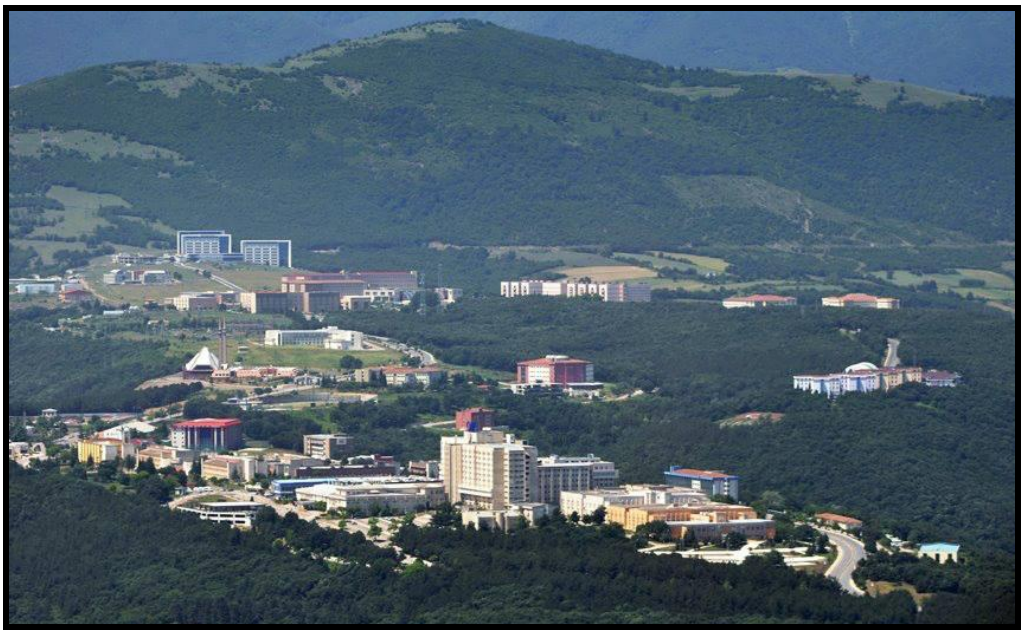

19 Mayıs Üniversitesi; 40.000 civarında öğrencisi ile sadece yurt içi ve yurtdışından öğrencileri Samsun'a çekmekle kalmıyor; aynı zamanda öğrenci ailelerinin geliş gidiş ve konaklamalarıyla, düzenlediği toplantılar sonucu kongre turizmine katkılarıyla, belli sınavlar için çevre illerden gelenlerin yarattıkları hareketlilik vd. faaliyetlerle şehir ekonomisine önemli katkı sağlıyor (Anonim).

Askeri tesis ve kışlalar; gerek diğer illerden mecburi hizmetlerini yapmak için gelen askerler, gerekse bu askerlerin ailelerinin ziyaret amaçlı geliş gidişleri yoluyla, Samsun ekonomisine önemli katkı sağlanıyor ve belli süreler içinde gerçekleşen bu ziyaretler şehrin tanıtımına önemli katkıda bulunuyor. Özellikle Sahra Sıhhiye Türkiye'de hemen bütün doktorların kısa dönem askerliklerini yaptıkları yer olup, bu durum Samsun'un entelektüel düzeyde tanıtımına da ayrıca katkıda bulunmaktadır (Foto: Anonim).

Hastaneler; gerek OMÜ Tıp Fakültesi ve Devlet hastaneleri, gerekse sayıları her geçen yıl artan özel hastaneler sadece il içinde değil, aynı zamanda çevre il ve ilçelere, hatta yurtdışına bile hizmet vermektedirler. Bütün bunlar hasta ve hasta yakınlarını Samsun'a çekerek sağlık turizmini calandırmaktadır.

Sağlık konusunda Samsun'da en dikkat çekici tesislerden biri Canik'te bulunan Büyükşehir Belediyesi Mavi Işıklar Engelliler Rehabilitasyon Merkezi'dir. Burada engelli vatandaşlarımızın her türlü kolaylık sağlanarak yakınları ile birlikte tatil yapmaları sağlanmaktadır. Samsun'daki bu tesis Türkiye'ye örnek olduğu gibi, aynı zamanda ülke genelinden engelli turistleri Samsun'a çekerek çok önemli ve oldukça hayırlı bir iş yapmaktadır (www.samsun.bel.tr).

Samsun'a gelen Devlet Büyüklerimiz Samsun'un havasını suyunu teneffüs edip Ankara'ya daha zinde ve dinlenmiş olarak dönerken,..... (haberexen.com'dan)

.....diğer ziyaretçiler de albümlerine koyacakları fotoğraflar ve unutulmaz hatıralarla şehirden ayrılmaktadırlar.

19.BÖLÜM:
KAYNAKÇA

AKENGİN, H., 2013, *Şehirlerin Etki Alanlarının Ulaşım Sistemlerine Göre Değişmesi; Samsun Örneği*. **Samsun Araştırmaları II. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, s. 447-462, Samsun.

AKKAN, E., 1966, *Şahinkaya Yarmavadisi*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi **Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 1,** s. 271-296, Ankara.

AKKAN, E., 1970, **Bafra Burnu-Delice Kavşağı Arasında Kızılırmak Vadisinin Jeomorfolojisi.** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No: 191, Ankara.

AKKAYA, M., 1990, *Karadeniz Turizminde Önemli Bir Potansiyel: Tekkeköy*. **Sam-Sev Dergisi, Sayı: 4,** s. 12-13, Samsun.

AKTAŞ, N., 2013, **Kızılırmak Deltası'nda Kıyı Yerleşmelerinin Doğal Ortam Şartlarından Kaynaklanan Başlıca Sorunları**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.

ALTUNOĞLU, N., 2008, **Terme Çayı İle Akçay Arasında Kalan Sahanın Kıyı Morfolojisi ve Kıyı Kullanımı**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.

ARPACI, K. - YÜKSEL, M., 1996, *Bafra Ovası Sol Sahili Topraklarının Sınıflandırılması.* **Tarım Bilimleri Dergisi, 1996-2,** s. 87- 93.

ATASOY, S. (1997) **Amisos Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent**, Samsun.

BAHADIR, M., 2011c, *Kızılırmak Nehri Akım Değişimlerinin İstatistiksel Analizi*, **Turkish Studies** - International Periodical For The Languages, Terature And History Of Turkish Or Turkic **Volume 6/3 Summer 2011**, P. 1339-1356 Turkey.

BAYRAKTAR, M.S. (2006) **"***Samsun'da Türk Mimarisinin Gelişimi***", Geçmişten Geleceğe Samsun, I. Kitap**, (Ed.: C. Yılmaz), Samsun, (399–426).

BAYRAKTAR, S., 2014, *Çarşamba'da Tacettinoğullları ve Osmanlı Dönemine Ait İki Ahşap Eser; Ordu ve Porsuk Köyü Camileri*. **Çarşamba Araştırmaları**, s. 341-368, Çarşamba Belediyesi Kültür Yayınları, No:2, Samsun.

BEŞİRLİ, M. (2006) "*19. Yüzyıl'ın Ortalarında Samsun Vakıfları ve Gelirleri*", **Geçmişten Geleceğe Samsun I. Kitap**, (Ed.: C. Yılmaz), Samsun, (473-499).

BİLGİ, Ö., 1990, Bafra - İkiztepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesi'nin Prehistoryası. **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi** (1-3 Haziran 1988), Samsun.

CAN, Y., 2014, Çarşamba'da Muhteşem Bir Selçuklu Eseri; Gökçeli Camii. **Çarşamba Araştırmaları,** s. 311-322, Çarşamba Belediyesi Kültür Yayınları, No:2, Samsun.

ÇADIRCI, M. (1990) "*19.Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Karadeniz Kentleri (Trabzon ve Samsun)*", **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri,***19 mayıs Üniv. Yay.,* Samsun, (15-23).

ÇEVRE VE ORMAN BAKANLIĞI DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2008, **Kızılırmak Deltası Sulak Alan Yönetim Planı (2008-2012).** Ankara.

DARKOT, B. (1972) "*Samsun*", **İslam Ansiklopedisi, C.10,** MEB Yay., İstanbul, (172-178).

DİE 1927-2000 arası nüfus sayım sonuçlarına ait istatistikî veriler.

DİE (2002) *2000 Genel Nüfus Sayımı; 55 - Samsun*, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yay., Ankara.

DİNÇER, B. - ÖZASLAN, M. (2004) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,* DPT Yay., Ankara.

DİRİK, K., 1993, **Vezirköprü Havzası'nın Jeolojisi ve Tektonik Evrimi**. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu Projesi, No: AFP-88-03-09-05, Ankara.

DİRİK, K., 1994, *Kuzey Anadolu Transform Fay Zonunun Beşpınar-Havza Kesimindeki Neotektonik Özellikleri*. **MTA Dergisi, Sayı: 116,** Ankara.

DPT, 2001, 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Madencilik Özel İhtisas Komisyonu, Enerji Hammaddeleri Alt Komisyonu **Jeotermal Enerji Çalışma Grubu Raporu**. Ankara.

DPT (2003) *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003),* DPT Yay. No: 2671, Ankara.

DPT (2004) *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması,* (Haz.: B.Dinçer-M.Özaslan), DPT Yay., Ankara.

DSİ, 1986, **Bafra Projesi Planlama Rev. Raporu**. DSİ 7. Bölge Müdürlüğü, Samsun.

DEVLET SU İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2007.**Akım Verileri**. Ankara.

DUYMAZ, A. Ş. (2006) "*19.Yüzyıl'da Samsun'un Kentsel Gelişimine Dair Bir Kaç Mimari Örnek*", **Geçmişten Geleceğe Samsun I. Kitap**, (Ed.: C. Yılmaz), Samsun, (449-462).

ERKAL, T., 1993, *Yeşilırmak Deltası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*. **Jeomorfoloji Dergisi, Sayı: 20,** s. 13-28, Ankara.

Evliya Çelebi, "*Samsun*", ***Seyahatname*, II**, İstanbul 1314, (77–78).

GÜN, R., 2014, Çarşamba Mezar Taşları (Rahtvan Camii Haziresi). **Çarşamba Araştırmaları**, s. 419-451, Çarşamba Belediyesi Kültür Yayınları, No:2, Samsun.

GÜRSOY, A., 2007. "*Kuşlar*", **Kızılırmak Deltası Sulak Alan Yönetim Planı Alt Projesi** 1. Bölüm Raporu. Doğa Derneği, ss. 187 – 198.

HALAÇOĞLU, Y. (2002) **Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)**, PTT Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

İMAMOĞLU, A., 2012, **Engiz Çayı Havzası'nın Jeomorfolojisi.** Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.

ISO, 2013, **Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu**. İstanbul.

İPEK, N. (1997) *"Canik Sancağı'nda Nüfusa Dair Bir Değerlendirme"*, **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 10**, Samsun, (145-160).

İPEK N. (2000) **Mübadele ve Samsun**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

İPEK, N. (2006) **İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler**, Serander Yay., Trabzon.

İPEK, N. - YILMAZ, C., (2009) **Geçmişten Geleceğe Samsun Albümü – I (Osmanlı Dönemi)**, Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. No: 10, Samsun, ISBN 978-605-89365-0-8.

KARAER, F.-KUTBAY, H.-SAĞIROĞLU SAKA, A., 2012, Samsun'un Bitki Biyoçeşitliliği ve Koruma Alanlarının Ekoturizm Potansiyeli Yönünden Değerlendirilmesi. **Samsun Sempozyumu (2011), Cilt:1,** s. 811-838, Samsun.

KARPAT, K.H. (2003) **Osmanlı Nüfusu 1830-1914,** *Demografik ve Sosyal Özellikleri* (Çev. B. Tırnakçı), İstanbul.

KOÇ, Ş. (1987) "*R.Vadala'ya Göre Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet Döneminde Samsun*'', **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 2**, Samsun, (181–189).

KODAMAN, B. (1990) "*XVIII. Yüzyıl Sonunda Samsun Gümrüğü*" **II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, OMÜ Yay.,** Samsun, (92-97).

KORKMAZ, H.-SAĞLAM, Ö., 2010, **Önemli Bir Doğa Mirası: Kızılırmak Deltası (Bitkiler).** Doğa ve Yaban Hayatı Koruma Derneği yayını, Samsun.

KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI, 1970, **Yeşilırmak Havzası Toprakları**. Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları: 241, Ankara.

KURAN, E. (1992) "*Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesi*", **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 7,** Samsun, (121-25).

MTA, 2005, **Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri**. Ankara.

Moltke (1969) **Türkiye Mektupları***,* İstanbul.

NAZİK, L. - TÖRK, K. - MENGİ,H. - ÖZEL, E. - AKSOY, B. - ACAR, C., 1998, **Bakırtepe Mağarası (Bekdiğin-Samsun).** MTA G Henel Müdürlüğü, Ankara.

NEFES, E., 2014, Çarşamba Paşayazı Köyü Camii. **Çarşamba Araştırmaları**, s. 323-339, Çarşamba Belediyesi Kültür Yayınları, No:2, Samsun.

NİŞANCI, A., 1979, **Iğdır Ovası ve Yakın Çevresinde Uygulamalı İklim Çalışmaları** (Basılmamış Doçentlik Tezi). Erzurum.

ÖNER, E., 1996, *Samsun ve Çevresinin Jeomorfolojisi*. **Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı 4,** s. 191-222.

ÖZ, M. (1991) "*Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı'nda Nüfus (1455-1643)",* **OMÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:6,** (173-205), Samsun.

ÖZ, M. (1999) **XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı**, TTK Yay., Ankara.

ÖZDEMİR, S., 2010, **Kızılırmak Deltası'nda Aktüel Kıyı Çizgisi Değişiklikleri ve Sonuçları**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun.

ÖZTÜRK, A., 1980, Ladik-Destek Yöresinin Tektoniği. **Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni. S. 23,** 31-38, Şubat 1980, Ankara.

POLAT, S., 1994, **Kızılırmak Havzası'nın Hidrolojik Etüdü ve Planlaması**. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

SAMSUN TİCARET VE SANAYİ ODASI, 2012, **İktisadi Rapor 2012**. Yayın No: 2012/2, Samsun.

SAMSUN TİCARET VE SANAYİ ODASI, 2013, **İktisadi Rapor 2013.** Yayın No: 2013/1, Samsun.

SAMSUN TİCARET VE SANAYİ ODASI, 2014, **İktisadi Rapor 2014.** Yayın No: 2014/1, Samsun.

SAMSUN VALİLİĞİ (2006) *2000-2005 Yılı ETF Verileri*, İl Sağlık Md., Samsun.

SAMSUN VALİLİĞİ (2011) *İstatistiklerle Samsun 2010*, Samsun Valiliği Yay., Samsun.

SANAYİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2012, **81 İl Durum Raporu** (Mayıs 2012). Ankara.

SARISAKAL, B.,2002, **Bir Kentin Tarihi: Samsun** (2. Kitap). Samsun Valiliği İl Özel İdare Müdürlüğü Yayını, Samsun.

SAVRAN S. vd. 2002, "*Kızılırmak Deltası Kıyı Erozyonunun Sayısal Modellemesi*", IV. Kıyı Mühendisliği Ulusal Sempozyumu **Bildiriler Kitabı, Cilt: 2,** s. 493-505.

SERDAR, H. S., ve BİÇER, Z., 1982, **Türkiye Petrol Araştırmaları Raporları**, Rapor No: 1519, Anakara.

ŞAHİN, K., 2002, *Çarşamba Ovası'nda Yeraltı Suyu*. **Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 38**, s. 59-82, İstanbul.

Şemseddin Sami, (h.1311) "*Samsun*", **Kamusü'l- Alam, C. IV**, İstanbul.

ŞİMŞEK, Z. (2012) **Mevsimlik tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması 2011**; Nüfus, Tarım İşgücü göçü, Yaşam Koşulları, Üreme Sağlığı, Özet Rapor, Harran Üniv. Ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu Yay., Şanlıurfa.

TANDOĞAN, A. (1990) "Karadeniz Bölgesi ve Kıyı Kesimde Yer Alan İllerin Türkiye Nüfus Hareketleri İçersindeki Yeri", **II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri***,* OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun, (438-467).

TANOĞLU, A. (1944a) "*Samsun Şehri*", **Samsun 4. Üniversite Haftası**, , İ.Ü.Yay. No:217, İstanbul, (44-71).

TANOĞLU, A. (1944b) "*Samsun Limanı ve Hinterlandı*", **Samsun 4. Üniversite Haftası**, İ.Ü.Yay. No:217, İstanbul, (283-296).

TATLIDİL, E. (1988) *"Göç ve Kentsel Gelişme; Samsun Örneği*", **I.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun, (351-373).

TEKELİ, İ. (2005) "Türkiye'de Nüfusun Mekansal Dağılımında Yaşanan Gelişmeler; (1935-2000)", **ODTÜ MFD 2005/1** *(*22:1), Ankara, (85-102).

TUİK, 2012, **İstatistiklerle Türkiye**. Ankara.

TÜMERTEKİN, E. (1973) *Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar*, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yay. No:72, İstanbul.

UNCU, L., 1997, *Simenlik Gölü Ekosistemi*. Ankara Üniversitesi **Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 6, s**.375-406, Ankara.

UZUN, A., 1993, *Tekkeköy Çevresinde Kovuklu Çözülme Şekilleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi **Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 8,** s.291-303, Samsun.

UZUN, A., 1995, *Tekkeköy'de Mağara-Kale Yerleşmeleri*. **Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1**, s.413-433, Erzurum.

UZUN, A., (2013) "*Samsun İlinin Başlıca Coğrafi Özellikleri"*, **Samsun Araştırmaları**, **(2. Kitap),** (Ed.: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (379-404), Samsun.

UZUN, A. - ZEYBEK, H. İ. - YILMAZ, C., *Atakum Kıyılarında İnşası Devam Eden Yat Limanı ve Dolgu Alanının Dalga ve Akıntı Desenine Etkileri ve Kıyı Morfolojisinde Beklenen Değişmeler; Samsun*, *Türkiye*. **Samsun Sempozyumu** (13-16 Ekim 2011), **Cilt: 2,** s. 877-884, Samsun.

UZUNEMİNOĞLU, H.(1992) **Samsun, Bir Uygulamalı Şehir Coğrafyası**. İst. Üniv.,Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İstanbul.

UZUNEMİNOĞLU, H. (1992b) "1990 Genel Nüfus Sayımı ve Samsun İli Nüfusu", OMÜ *Eğitim Fak. Dergisi, Sayı: 7*, Samsun, (279-284).

VADALA, R. (1938) "*Amisos ve Samsun*", (Çev.: M. Ülken), **19 Mayıs, 3/32**, Samsun.

VADALA, R. (1934) **Samsoun (Passe-Present-Avenir)**, Paris.

VADALA, R. (1944) **Şark Memleket ve Siteleri, Samsun Mazisi Hali İstikbali** (Çev.: K. Sarıgöllü), Gaziantep.

YILMAZ, A. (2001) "*Samsun Merkez İlçe Kırsal Alanında Seçilmiş Dört Köyde Mevsimlik İşgücü Göçü Üzerine Bir Araştırma*", **Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 38**, İstanbul (129-144).

YILMAZ, C. (1992) **Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan Türk İşçilerinin Türkiye'de Kırsal Kesim ve Şehirleşme Üzerine Etkileri**, İst. Ünv. Sos. Bil. Enst. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

YILMAZ, C., 1996, *Sulama Amaçlı Baraj Suları Altında Kalan Tarım Alanları ve Derbent Barajı-Bafra Ovası Sulama Projesi*. **Akademik Açı 1996/2,** Samsun.

YILMAZ, C. (1997) "Bafra Çocuk İşçi Pazarı", **Akademik Açı 1997/2**, Samsun, (103–127).

YILMAZ, C., (2006) "*Samsun Semt Pazarları*", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, **(1. Kitap),** (Editör: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (521-539), Samsun.

YILMAZ, C., (2007a) "*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Samsun Limanında Ulaşım ve Nakliyat*", **İlkadımdan Cumhuriyete Milli Mücadele**, (10-12 Mayıs 2007), (Editör: O.Köse), Samsun İlkadım Belediyesi Eğitim ve Kültür Md. Yay., (581-595), Samsun.

YILMAZ, C., (2007b) "*Samsun İlinde Nüfus Hareketleri*", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, **(2. Kitap),** (Ed.: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (295-322), Samsun.

YILMAZ, C., (2007c) "*Samsun İl Nüfusunun Sosyo - Ekonomik Yapısı, Demografik Nitelikleri ve Coğrafi Dağılış Özellikleri*", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, **(2. Kitap),** (Ed.: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (269-293), Samsun.

YILMAZ, C., (2007d) "*Samsun Yöresi Coğrafya Araştırmaları*", **Geçmişten Geleceğe Samsun**, **(2. Kitap),** (Ed.: C. Yılmaz), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., (377-390), Samsun.

YILMAZ, C., (2007e) **Bafra Ovası'nın Beşerî ve İktisadî Coğrafyası**, (Genişletilmiş 2. Baskı), Kızılırmak Matbaası, Bafra, Samsun. ISBN: 978-975-01666.

YILMAZ, C.,, - ÇAMAŞ, N. (2010) "*Samsun Kent Müzesi ve Samsun Kent Arşivi Kuruluş Çalışmaları*", Kent Hafıza Merkezleri, Kent İhtisas Kütüphaneleri, Kent Arşivleri ve Kent Müzeleri Sempozyumu**,** (26-27 Mart 2010, Erciyes Üniversitesi), **Bildiriler ve Tartışmalar Kitabı**, Detay Yay., (297-310), Kayseri.

YILMAZ, C., (2011) (Editör) **İlkçağdan Cumhuriyete Canik**, Canik Belediyesi Kültür Yay. No:3, Samsun, ISBN: 978-605-87473-0-2.

YILMAZ, C., (2012) *"Samsun Şehri; Kuruluş Yeri ve Kentsel Gelişim Özellikleri"*, **Samsun Sempozyumu, Cilt: 2,** (13-16 Ekim 2011)*,* Samsun Valiliği Yay., Samsun, (361-378), ISBN:978-605-63349-0-0.

YILMAZ, C., (2013) (Editör) **Samsun Araştırmaları, 2. Kitap**, Samsun Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayını, Samsun, ISBN:975 92296-2-7.

YILMAZ, C., (2014a) (Editör) **Vezirköprü Araştırmaları,** Vezirköprü Belediyesi Yayını, Samsun, ISBN:978-975-94391-1-8.

YILMAZ, C., (2014b) (Editör) **Çarşamba Araştırmaları,** Çarşamba Belediyesi Yayını, Samsun, ISBN: 978-605-87484-1-5.

YILMAZ, C., (2014c) *"Karadeniz Bölgesinde Mevsimlik İşgücü Hareketleri (Samsun-Çarşamba Örneği)"* Ankara Üniv. **TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu**, Yayınlanmamış Bildiri, (23-24 Ekim 2014), Ankara.

YILMAZ, E., 2013, *Samsun Ahşap Camilerinin Serüveni*. **Türk Bilimi, Türk Dünyası**.

YOLALICI, M. E. (1998) **XIX. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, TTK Yay., Ankara.

YÜKSEL, M. - DENGİZ, O**.,** 1996**,** *Bafra Ovası Sağ Sahili Topraklarının Sınıflandırılması,* Ankara Üniversitesi **Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi. 2, , s**. 95-101, Ankara.

ZEYBEK, H. İ., 1998, **Amasya Ovası ve Yakın Çevresinin Fiziki Coğrafyası**. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun.

ZEYBEK, H. İ., 1998, "*22 Mayıs1998 Havza Sel - Taşkın Felaketi*" OMÜ **Eğitim Fakültesi Dergisi, 11,** 157-164, Samsun.

ZEYBEK, H. İ., 2006, *Sosyoekonomik Kriterlere Göre Samsun İlinin Karadeniz Coğrafi Bölgesi ve Türkiye'deki Yeri*. **Geçmişten Geleceğe Samsun Sempozyumu** (4-6 Mayıs 2006), Samsun.

ZEYBEK, H. İ., 2007, "*Samsun İlinde Meydana Gelen Doğal Afetler ve Etkileri*", **Geçmişten Geleceğe Samsun 2. Kitap** (343-366), Samsun Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Eğitim Hizmetleri Daire Başkanlığı Yay., Samsun.

ZEYBEK, H. İ., 2010a, "*Çarşamba Ovası'nın Fiziki Coğrafya Özellikleri*". **Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil ve Çarşamba Sempozyumu** (16-17 Nisan 2010), Çarşamba.

ZEYBEK, H. İ., 2010b, "*Vezirköprü İlçesinin Mermer Potansiyeli ve Değerlendirilmesi*". **Vezirköprü Araştırmaları**, s. 265-275, Vezirköprü.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C. - ÖZDEMİR, S., 2010c, "*Kızılırmak Delta Bütçesine Yapılan Müdahalelerin Delta Sahası ve Morfolojisi Üzerine Etkileri* ". **Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu-2010** (9-10 Ekim 2010), s. 185-194, Afyon.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C. - ÖZDEMİR, S., 2011a, *Kızılırmak Deltası'nda Kıyı Çizgisi Değişikliklerinin Sonuçları.* **Samsun Sempozyumu** (13-16 Ekim 2011), Samsun.

ZEYBEK, H. İ. - ÖZGÖNENEL,O .- GÜNEREN, E. - ÖZYURT, S.-UZUN, A.-YILMAZ, C.-ZEYBEK, H. İ., 2011b, *Enerji Üretim Amaçlı Alansal Rüzgâr Hız Tespiti Çalışmalarına Dedebuzağı Tepesi (OMÜ-Samsun) Örneği*. **Samsun Sempozyumu** (13-16 Ekim 2011), Cilt:3, s.957-966, Samsun.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C., 2012a, "*Bafra Ovası'nın Fiziki Coğrafya Özellikleri"*. Potansiyellerinden Hedeflerine **Bafra Sempozyumu** (21-22 Nisan 2012), Bafra.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C., 2012b, "*Rüzgâr Enerjisi Gözlem İstasyonları Belirleme Çalışmalarında Jeomorfolojik Faktörlerin Rolü ve Bir Uygulama Örneği: Dedebuzağı Tepesi (Samsun)*". **III. Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu** (4-6 Ekim 2012), 220-229, Antakya.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C. - BAHADIR, M., 2013a, *4 Temmuz 2012 Samsun Şehir Seli.* **Türkiye Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi**, 19-21 Haziran 2013, 246-254, İstanbul.

ZEYBEK, H. İ .- UZUN, A. - YILMAZ, C. - BAHADIR, M., 2013b, "*Kızılırmak Deltası'nda Kıyı Çizgisi Değişikliklerinin CBS ve Uzaktan Algılama Teknikleri İle Değerlendirilmesi*". **III. Ulusal Sulak Alanlar Kongresi** (23-25 Ekim 2013), 203-208, Samsun.

ZEYBEK, H. İ. - UZUN, A. - YILMAZ, C. - BAHADIR, M., 2013c, *"Temmuz 2012 Samsun Yöresi Taşkınlarının Yağışlarla İlişkileri".* **III. Uluslararası Canik Sempozyumu** (24-26 Ekim 2013), Samsun.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Havza_Atat%C3%BCrk_Evi

http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=111989

http://www.alacam.gov.tr

http://www.ayvacik.gov.tr

http://bafra.blogcu.com/bafra-nin-tarihi-ve-turistik-yerleri/6875826

http://www.bafratso.org.tr

http://www.cografya.gen.tr/tr/samsun/

http://deltafly.net

http://www.gezikolik.com/tr/Genel_Bilgiler/Turkiye/SAMSUN/Bafra/

http://www.havza.gov.tr

http://www.ilkadim.gov.tr

http://kizilirmakdeltasi.net/

http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/samsun/gezilecekyer

http://www.ladik.gov.tr

http://www.karadenizgezi.net/Samsun_Tarihi_Eserleri.htm

http://www.mta.gov.tr

http://www.samsunasarcik.com/

http://www.samsun.gov.tr

http://www.samsunkavak.gov.tr
http://www.samsun.saglik.gov.tr
http://www.samsunozelidare.gov.tr
http://www.samsuntso.org.tr
http://www.terme.gov.tr
http://www.terme.bel.tr
http://www.tuik.gov.tr
http://www.turkbilimi.com
http://www.turkiyesulakalanları.com
http://www.vezirkopru.gov.tr
http://yakakent.gov.tr
http://www2.dsi.gov.tr/bolge/dsi7/samsun.htm
http://www.19mayis.gov.tr
http://www.google/görseller (kaynağı tespit edilemeyen fotolar için)

NOTLAR[24]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

[24] Bu kitabın sonraki baskıları ve pdf formatında internet ortamında yayınlanacak nüshaları için (gerekirse değiştirilmek üzere) görüş, öneri ve eleştirilerinizi bizimle lütfen paylaşınız. İletişim adreslerimiz: cyilmaz@omu.edu.tr ve hizeybek@omu.edu.tr

……